Modern Araştırmacı

Jacques Barzun
Henry F. Graff

TÜBİTAK

14. Basım

Modern Araştırmacı / The Modern Researcher
Jacques Barzun - Henry F. Graff
Çeviri: Fatoş Dilber
Redaksiyon: Dilek Özdemir

© 1992 by Jacques Barzun and Henry F. Graff
© Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 1993

Bu yapıtın bütün hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler, izin alınmadan tümüyle veya kısmen yayımlanamaz.

TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları'nın seçimi ve değerlendirilmesi TÜBİTAK Yayın Komisyonu tarafından yapılmaktadır.

ISBN 975 - 403 - 055 - 3

İlk basımı Temmuz 1996'da yapılan
Modern Araştırmacı
bugüne kadar 32.500 adet basılmıştır.

14. Basım Nisan 2004 (2500 adet)

Grafik Tasarım: Ödül Evren Töngür
Kapak Tasarımı: Aytaç Kaya
Sayfa Düzeni: İnci Karakul
Dizgi: Nurcan Öztop

TÜBİTAK
Popüler Bilim Kitapları İşletme Müdürlüğü
Atatürk Bulvarı No: 221 Kavaklıdere 06100 Ankara
Tel: (312) 427 33 21 Faks: (312) 427 13 36
e-posta: kitap@tubitak.gov.tr
İnternet: kitap.tubitak.gov.tr.

Başak Matbaacılık - Ankara

Modern Araştırmacı

Jacques Barzun
Henry F. Graff

ÇEVİRİ
Fatoş Dilber

TÜBİTAK POPÜLER BİLİM KİTAPLARI

Beyler, hepiniz ve genelde düşünen bütün insanlar, sürekli kaynak araştıran pragmatik birer tarihçisiniz. Gözünüzün önünde cereyan eden olayları başka türlü anlamanıza imkân yoktur. Karmaşık bir alışverişle uğraşan her iş adamı, bir davayı inceleyen her avukat kaynakları araştıran pragmatik birer tarihçidir.

Theodor Mommsen

Berlin Üniversitesindeki
Rektörlük Konuşmasından,1874

Önsöz

Bu kitap otuzbeş yıldır kullanımdadır ve araştırma tekniklerinin öğretilmesi amacına uygun olarak, eğitim ve her meslek dalından binlerce öğrenci ve araştırmacıya ışık tutmuştur. Araştırma geniş kapsamlı bir dal olduğu için, kitapta yazma, konuşma ve yayınlama alanlarında da öneri ve bilgiler vardır.

Kültür ve teknolojideki değişimlere ayak uydurmak için, yedinci yılda her baskıyı gözden geçirmeyi gerekli gördük. İlk baskısı yapıldığında tükenmez kalem henüz bulunmuştu ve kurşun kalem kullanan yazarlara, aldıkları notların silinmemesi için sabitleyici kullanmalarını önermiştik. Bu baskıda ise taşınabilir veya diğer tip bilgisayarları ele aldık.

İlk bölümde genel bir kavram olarak bilimsel olmayan bütün araştırmalarda, araştırmacının, gerçekleri, fikirleri ve o konuda söylenmişleri içeren "kayıtlara" nasıl ulaşacağını ve bunları nasıl kullanacağını gösterdik. Bu düşünsel ve bedensel çalışmaya açıklık kazandırmak için, çeşitli alanlar da yapılmış dikkate değer araştırmalardan yararlandık. Bunlar yapı olarak genellikle çarpıcı ve bulmacalar kadar uğraştırıcı örneklerdir. Öğretmen olarak edindiğimiz deneyimler, bu tür örneklerin, sıradan durumlara veya bu amaçla kurgulanmış hayal ürünü olanlara dayandırıldığında öğretilenlerin hatırlanmasını ve uygulanmasını kolaylaştırdığını göstermiştir.

Aynı nedenle, beşinci baskıda, birkaçı dışında, kitabımızın tanınmasında rol oynayan bütün örnekleri kullandık. Kullanmadığımız birkaç örneğin yerine ise, konuları açısından daha güncel ve daha canlı biçimde öğretici olanlara yer verdik.

Metin baştan sona gözden geçirilerek kütüphane uygulamalarındaki değişiklikler ve diğer malzemelerdeki yoğun artışın gerektirdiği sayısız ek için yer açıldı. Kullanıcıyı, ayrıntılarla sıkmadan mükemmelliği yakalamayı umuyoruz ve şundan eminiz ki, bu sayfalardaki öneriler ve yönlendirmeler çağdaş veya daha ileri uçtaki araştırmacının çalışmasında zorluklarla karşılaşmadan istediği sonuca ulaşmasında yardımcı olacaktır.

Bu fırsattan yararlanarak bizden yardımlarını esirgemeyen Columbia Üniversitesi Başvuru kitaplığından Eileen Mc Ilvaine ve yetenekli personeline; bir önceki baskımızı okuma zahmetine girerek hayalgücü ile bazı küçük düzeltmeler ve iyileştirmeler yapmamızı sağlayan Doğu Kentucky Üniversitesi Tarih Bölümünden Robert E. Stebbins'e; bilgisayar sistemimizi kuran Ellen S. Teeman'a; IBM'den Rita Vollenweider'e; Cowau, Liebowitz ve Latman'dan Marvin S. Cowan ve Mary L. Kevlin'e; Rand McNally ve şirketinden John S. Bakalar ve Kurt D. Steele'e; Harcourt Brace Jovanovich'den emektar editörlerimiz Drake Bush'a ve Jon Preimesberger'e candan teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Olağan şükran duygularımızı sunacağımız daktilografilerimiz olmadığından, farklı bir anlamda bilgisayarlarımıza teşekkür ederiz.

Dördüncü Baskı Üzerine

Yazarları, Columbia Üniversitesindeki ihtisas sınıflarında üç yıl süre ile "öğrettikten" ve "düzeltmeler" yaptıktan sonra bu metnin yayıncıya gönderilmesinin üstünden otuz yıl geçti. Bu otuz yıl zarfında araştırmacılığı meslek edinmiş olsun ya da olmasın bir kuşak araştırmacı, kitapta sunulan örneklerden, alıntılardan ve göndermelerden yararlandı. Araştırma yollarının çeşitlenmesi, mükemmelleştirilmesi, elde edilen sonuçların yaygınlaştırılmasında ulaşılan kolaylıkları da dahil olmak üzere, çağın değişen gerçeklerine ayak uydurmak için belli aralıklarla değişiklikler yapıldı.

Dördüncü baskıda da aynı eğilim korundu. En yeni olaylardan örnekler, yeni başvuru kitaplarının isimleri, eski yöntemlerin yeni kullanım biçimleri, bilgisayar, bilgi işlem ve bilgi bankaları gibi yeni araçların eski tipte kullanılma yolları anlatıldı. Önceki baskılarda yapıldığı gibi, her tip araştırma aracının iyi yanları ve eksiklikleri, kolaylıkları ve güçlükleri doğru bir biçimde anlatılmaya çalışıldı.

Ayrıca, araştırmanın demokratikleşmesi ve kalıntılara, yıldönümlerine, belgesellere ve tarihle ilgili diğer konulara duyulan ilginin yaygınlaşması olarak tanımlanabilecek gelişme nedeniyle, dokümantasyon alanında değişen eğilimler, düzelti alanındaki, hata tipolojisindeki ve kültürümüzdeki güncel değişikliklerle ilgili benzer konularda bölümler eklendi.

Son olarak da, etnik ve sınıf gruplaşmalarının sosyal etkileri ile biyografi ve tarih anlayışında ortaya çıkan başkalaşımlar, psiko-tarih, kıyaslamalı tarih ve geçmişe dönük sosyoloji konusundaki çok sayıda kitap için yeni bir bölüm eklenmesini gerektirdi. Bu düşünce biçimleri, iş veya hukuk, tıp veya spor, hangi konuda araştırma yaparsa yapsın araştırmacıyı istemeden de olsa etkiler. Araştırma ve rapor yazma, genel düşünceden ve kamuoyunun eğilimlerinden kaçınılmaz bir biçimde etkilenir.

Okuyucularımızdan ve meslekdaşlarımızdan gelen öneriler için içten teşekkürlerimizi yinelemek istiyoruz. Bibliyografik önerilerimizi inceleyen dostumuz Eugene P. Sheehy'e şükranlarımızı sunuyoruz.

Her zaman olduğu gibi başta Drake Bush olmak üzere yayıncılarımızdan ve yardımcılarından ve özellikle Merilyn Britt olmak üzere sanat bölümünden gördüğümüz yardımları unutamayız.

İçindekiler

-Önsöz I

-Dördüncü Baskı Üzerine III

Araştırma İlke ve Yöntemleri

1-Araştırma ve Raporun Özellikleri 3
Rapor: Temel Biçim *3*
Tarihsel Bakış Açısı Araştırma ve Raporun Temelidir *4*
Günlük Yaşantıda Tarih Kullanmak *6*
Geçmiş Herşeyi Kapsar *7*
Araştırmacı ve Akademisyen *11*

2- Tekniğin ABC'si 13
Birinci Güçlük: Benim Konum Ne? *13*
"Bütün Malzemem Tamam", Peki Ya Sizin? *17*
İşlek Hayal Gücü *19*
Bir Kayıt, Herşeyden Önce Bir Düşünce Biçimidir *22*
Bilgi Kimin İçin Gereklidir? *26*
Görkemli Yollar Zahmetle Döşenir *30*

3- Araştırmacının Algılama Yetisi ve Nitelikleri 33
Olay ve Rapor Olarak Tarih *33*
Değişen Geçmişin Değişik Kullanımları *35*
Batı Tarihinin Bazı Farklılıkları *37*
Araştırmacının Özellikleri ve Alışkanlıkları *40*

4- Gerçekleri Bulmak 45
Dedektif ve İpuçları *45*
Kaynak Bolluğu *48*
Kitabın Araştırılması *53*
Uzman Bilgilendiriciler ve Kaynak Kitaplar *59*
Ne Arıyorum? *64*
Deneyin Sonuçları *68*
Olayların Tarih Sırasına Göre Dizilmesi İşi Kolaylaştırır *72*
Bulunamayan Kitaplar ve Yalın Gerçek *77*

5- Kanıtlama 87
Aklın Gerçeği Arayışı *87*
Derleme veya Kopyaları Kaynaklarıyla Eşleştirme *90*
Söylenti, Söylence ve Düzmece *91*
Giderek Artan Yanlışlama *98*
Yöneltme ya da Kaynağı İsimlendirme *101*
Açıklama ya da Belgelerdeki Gizleri Çözmek *103*
Gerçeklerdeki Düğümlerin Çözülmesi veya Düzeltilmesi *106*
Açıklık Kazandırma veya Mitleri Yok Etme *107*
Kimlik ya da Yazarlık Yoluyla Değer Kazanmak *110*

6- Fikirlerin İşlenişi 123
Gerçek ve Fikir: Tanımlanması Güç Farklılık *123*
Tarihsel Olgular Olarak Kapsamlı Fikirler *126*
Teknik Terimler: Hepsi ya da Hiçbiri *127*
Öz Eleştiri Yöntemi *130*
Tarihçilerle Rapor Yazanların Hataları *133*
Akademisyen ve Yazıya Dökülmüş Büyük Fikirler *135*

7- Gerçek, Nedenleri ve Koşulları 143
Delil Türleri *143*
Rehberlik Olasılığı *147*
Kleio ile Doktorlar *149*
Öneriye Karşı Sav *152*
Bütün Raporlarda Kuşkuların Giderilmesi *155*
Öznel ve Nesnel: Doğru Anlamlar *158*
Olayı ve Nedenlerini Bilmek *160*
Neden ve Ölçüm Üzerine *162*

8- Biçim, Yanlılık ve Revizyonizm 167
Tarihsel Dönemlerin Nedeni ve Adları *167*
Biçimlendirme Koşulları *169*
Yanlılığın Nedenleri ve Çareleri *170*
Revizyonizm *176*
Tarih Yasaları ve Felsefe *177*

Yazma, Konuşma, ve Yayımlama

9- Düzenleme: Paragraf, Bölüm ve Kısım 185
Biçimler ve Biçimin İşlevi *185*
Düzenleme Aşamaları *189*
Düzenleme: İçgüdülerle mi, Yoksa Tasarımla mı? *193*
Kısa Parça ve Paragraf *201*

10- Sade Sözcükler 205
Bilinçli Davranıp Sözcükleri Düşünerek Kullanmak 205
Dilin Bugünkü Durumu 207
Yol Gösterici Sözcüklere Dikkat! 209
Bütün Yazılı İmgelerin Görüntülenmesi 209
Hangi İmgelerin Canlı Olduğuna Karar Verin 210
Jargon: Kaynağı ve Zararlı Etkileri 211
Jargon ve Basmakalıp Sözler Olmadan Yaşamayı Öğrenmek 213
Omnibüs Sözcüklerden ve Fiyakalı Elbiselerden Vazgeçin 213
Deyimlere ve Geleneksel Kurallara Uyun 215
Karışıklığı Azaltmak İçin Elinizden Geleni Yapın 216

11- Anlaşılır Cümleler: Vurgu, Tonlama ve Ritim 219
Yaşayan Düşüncelere Canlı Cümleler 219
Beş Bacaklı Koyun ve Diğer Canavarlar 222
Çağdaş Düzyazı: İyi ve Kötü Yanları 224
Okuyucu İçin Noktalama İşaretlerine Özen Göstermek 226
Marangozluk mu, İnce İşçilik mi? 228
Aklın Sesi 231

12- Alıntı ve Çeviri Sanatı 233
Tekrarlanan Üç Görev 233
Alıntılamanın Felsefesi 233
Alıntı Teknikleri 236
Doğru Alıntı Yapma Biçimi Nedir? 239
Çevirinin Güçlükleri ve Tehlikeleri 240
Sözlükler ve Sahte Dostlar 242
Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri ve Yorumlama 244
Aktarma İşlemi veya Çeviri 246
İngilizce Bilmenin Gerekliliği 248

13- Alıntının Kuralları: Dipnotlar ve Bibliyografya 253
Dipnotların Türleri ve İşlevleri 253
Biçim ve Dipnot Yazma Biçimleri 255
Dipnot Kullanma: Nerede, Ne Zaman, Ne Kadar? 260
Bibliyografya: Türleri ve Biçimleri 264

14- Basımcı ve Okuyucu İçin Düzeltme 271
Hatalar ve Yapılış Şekilleri 271
Başkalarının Hatalarını Yargılamak 274
Düzeltme Sanatı: Kuralları ve Yol Göstericileri 277
Düzeltme Sanatı: Teknik ve Simgeler 280
Ustalıklı Düzeltme 281

Yazarın Yapıtına Ad Koymak 284
Uzaktan Düzeltme: Basımcı ve Siz 288
Son Sayfalar: Dizin 292
Telif Hakkı: Korumak ve Savunmak İçin 294

15- Sunuş Biçimleri 297
Düzenleme: Makineyle mi, Elle mi? 297
Umulan Yararlar 298
Bilinmesi Yararlı Birkaç İlke 300
Makine Türleri ve Özellikleri 301
Daha Bozuk Dil 303
Somut Parçalar Konusunda Diğer Bilgiler 305
Özentili Donanıma Gerek Yok! 306
İlk Amaçlananı Aşmak 308
Bilgisayar ve Edebiyat 309
Son Öneriler 311
Kapsamlı Bir Çalışma: Editörlük 312
Bildiklerini Konuşarak Anlatma 313
Konferans: Canladırıcı veya Uyuşturucu 315
Hoşa Giden Bir Konuşmanın Unsurları 318
Komiteleri ve Seminerleri Yönetmek 322
İstenen ve Gerek Duyulan Nedir? 323
İki İşlevi Doğru Biçimde Yapmak 326
Liderlik Kuralları 329
Zamanı İyi Kullanma 329

Ek Okumalar 335

Dizin 338

ARAŞTIRMA İLKE ve YÖNTEMLERİ

1. Bölüm
Araştırma ve Raporun Özellikleri

Rapor: Temel Biçim

İngiliz Arkeolog Layard, Ortadoğu konusunda yazmış olduğu bir zamanların tanınmış kitabında, bir Türk görevlinin bir İngilizin sorusuna verdiği yanıtı içeren mektubunu yayımlamıştı. Mektup şöyleydi.

"Meşhur dostum, Ciğerparem!

Benden istediğin hem zor hem yararsız. Bütün zamanımı burada geçirdiğim halde, ne evleri saydım ne de yaşayanların sayısını araştırdım. Kimin katır yüküyle ne kaçırdığıyla, kimin neyi gizli saklı idare ettiğiyle hiç ilgilenmedim. Hepsinden öte, şehrin tarihine gelince, İslamın kılıcı buralara gelmeden önce gâvurun ne haltlar yediğini, ne işler karıştırdığını ancak Allah bilir. Bunları araştırmanın bize bir yararı olmaz. Ruhum, canım! Sizi ilgilendirmeyen işlere karışmayınız. Sefa geldiniz hoş geldiniz: Selâmetle gidiniz." [1]

Bu devlet memurunun hiç yıllık rapor hazırlamadığı ortada. Nazik bir dille vermekten kaçındığı üç şeye dikkat edin: Nüfus istatistikleri, iş raporları ve tarih. Günümüzde hangi alanda olursa olsun bu üç tip bilgi bulunmadığı takdirde yaşam durur. Dünyanın her yerinde, her an, bir konuda rapor yazmak için araştırma yapan birileri, çalışma yapabilmek için bu raporları okuyan, inceleyen başka birileri vardır. Raporlar, tahminin yerine bilgiyi geçirme çabalarımızın araçlarıdır. "Rapor" işlerin yürütülmesinde temel unsurdur. Artık iş mektubu gibi, şiir gibi bildik bir biçim haline gelmiştir.

Her rapor, raporu hazırlayanın veya bir başkasının önceden yapmış olduğu araştırmalara dayandırılmıştır. Bu yolla, binlerce kişi araştırmacı olur, yani bir ölçüde akademisyen haline gelir.

Bugünün Türk memuru nargilesini bırakıp, minderinden inmiştir ve İçişleri Bakanlığı adına hane saymakla uğraşmaktadır. Topladığı rakamlar daha sonra devlet istatistikleri olarak yayımlanır ve modern Türkiye konusunda ödev yapan bir üniversite öğrencisinden, bu ülke ile ticaret yapmak isteyen yabancı bir işadamına kadar pek çok araştırmacı tarafından başka raporlar yazılmak üzere kullanılırlar.

Rapor olarak sınıflandırılabilecek pek çok yararlı döküman arasında görünüş veya yöntem olarak önemli bir fark yoktur. Üniversitedeki İngilizce dersi için kitap raporu hazırlayan bir öğrenci, aslında küçük çapta ve tek bir kaynakla, hissedarlara yıllık rapor hazırlayan bir şirket başkanı veya Birliğin durumu konusunda halkına rapor veren Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ile aynı çalışmayı yapmaktadır. Hazırlık yaparken kullanılan genel biçim ve izlenen yollar her üçünde de aynıdır.

Bütün bu çalışmalarda ortak olarak yapılması gereken şey araştırmak ve bulguları kaleme almaktır. Bu da araştırma ve yorumlama sorunlarını göğüslemek anlamına gelir. Rapor yazarlarının dili evrenseldir ve aynı engin bilgi deposundan yararlanırlar. Yukarıda verilen örneklerden hareketle, bir şirketin mali işler sorumlusunun veya dışişleri bakanının kendi üstlerine sağladıkları yeni bilgiler dışında, raporlarda kullanılan milyonlarca sözcüğün yazılı kaynakları, tanıdık kaynaklardır: Gazeteler, bilimsel yazılar, tarih kayıtları, istatistik özetleri, hukuki örnekler, resmî evrak, büyük kütüphanelerde bulunan her türden kitap. Araştırmacının belli bir konudaki ihtiyacını karşılamak için bu büyük birikimi nasıl kullanacağını öğrenmesi gerekir. Araştırmacılar ve rapor hazırlayanlar için araştırma koşulları aynı olduğuna göre, görev ve yöntemlerini, nedenlerinden veya konumlarından ayrı olarak irdelemek mümkündür.

Tarihsel Bakış Açısı Araştırma ve Raporun Temelidir

Rapor yazarının tutum ve tekniğinin doğrudan doğruya, büyük bir edebi ve akademik disiplin olan tarihten kaynaklanıyor olması, raporun bir biçim olarak kabul edilmesini daha da haklı gösterir. Rapordaki bütün bilgiler geçmiş olaylarla ilgilidir. Bütün dün-

ya olağan araçlar haline gelmiş olan dipnot, kaynak referans ve bibliyografya yöntemlerini tarih öğretisinden almıştır. Yazarlar, delilleri inceleyerek elemeyi, kanıtları tartmayı ve doğrulanmalarını istemeyi büyük ölçüde bilimsel tarih incelemelerinden öğrenmişlerdir.

Az önce söylenenlerin tersine, akademisyenin ilgi alanı ile rapor yazarınınkini birbirinden ayıran büyük bir fark varmış gibi görünebilir. Akademisyen geçmişi anlamaya çalışırken, rapor yazarı genellikle geleceği planlamak amacıyla şimdiki zamanla ilgilenir; bu nedenle, hareket noktalarının farklı olması gerekir. Bu farklılık izlenen yöntemi etkilemez veya gereksinimleri değiştirmez. Amacı ne olursa, rapor güncel olaylar hakkındadır ama bunlar zaten geçmişin, yani tarihin birer parçasıdırlar. Dış siyaset konusunda, tamamiyle gelecekte izlenecek yolu değiştirmek üzere hazırlanmış bir yazıyı ele alalım. Yazı, ilkeleri veya personeli irdeleyerek amacını gerçekleştirir. Ancak bu, tezlerin gerçekleşmiş olaylara, bir başka deyişle artık değiştirilmesi olanaksız ve kayıtlara geçmiş olaylara dayandırılmasını gerektirir. Bu da bir parça tarihtir.

Rapor daha önce söylediğimiz gibi sadece bilgi toplamaya dayandırılıyorsa, örneğin konu, bir şehirde bulunan parasız okullardaki koşulların araştırılması ise, değişen bir şey yoktur. "İçinde yaşadığımız anın" tanımlanması, aslında geçmişin, geçen yıl ya da geçen haftanın tanımlanmasıdır; geriye bakmaktan başka bir şey değildir. Şu anda yaşanmakta olanlar ancak geçmişte yaşanmış olaylarla açıklanabilir. Sıradan bir kitap raporu dahi geçmişin bir belgesidir. İlk aşamada öğrencinin ne düşündüğünü, olayın yaşandığı gün, saat 14.00'de neler hissettiğini içerir. Kısmen otobiyografi, kısmen eleştiri ve kısmen de edebî tarihtir. Belki de kitap daha önce okunmuş, daha eski deneyimlerle kıyaslanmıştır; raporda kitaptan alıntı yapılabilecek sözlerse, daha da eski bir geçmişle ilgilidir. Her rapor kaçınılmaz bir şekilde tarih içerir.

Ayrıca, bir işle bir meslekle uğraşan ya da bir merakı olan herkes, tamamen bilinçsiz olarak amatör tarihçidir. Hiç kimse bir işi, o işin geçmişi ile ilgili daha çok bilgi toplamadan ve "kayıtları" kullanmadan yapamaz; çalışmayı yapmak veya meslektaşları ile konuyu tartışmak için konunun geçmişini bilmek zorundadırlar. Kendisinden önce o işi yapmış olanların isimleri, tarihler, hataları ve başarıları bütün görüşmelerine zemin oluşturur. Bu, Anayasa

Mahkemesi kararları veya beyzbol maçları, satranç manevraları veya eski gümüşler konusunda bilgiler olabilir. Bir eğlence veya işte, bir satınalma planlamasında veya karar verme aşamasında, önceden yaşanmış olaylar zihinde kullanıma hazırdır.

Günlük Yaşantıda Tarih Kullanmak

Günlük yaşantımızdan birkaç örnek, çalışmalarımızda, tarihsel yazılardan alıntıları ne sıklıkta kullanmak durumunda kaldığımızı göstermeye yeter. Bu alıntıların mutlaka doğru tarihsel yazılar olması gerekmez. Bunlar ve kullanıldıkları raporlar yanlış, yanlı, hayal ürünü veya bütünüyle uydurma olabilir. Bu önemli değildir. Önemli olan günlük yaşantıda tarihsel biçime sokulmuş tarih bilgileri olmadan hiçbir çalışmanın yapılamayacağıdır. Carlyle, "bir anlamda bütün insanlar tarihçidir... Çoğu insan sırf öykü anlatmak için konuşur," der. İşte, örnek olarak iki ayda bir hazırlanan iş raporundan bir alıntı:

> Uluslararası Para Fonu, 1968 yılında ülkelerin uluslararası hesaplarını düzenlemek için kullanacaklari bir değer olarak SDR[2]'yi kullanıma koymuştur. Hareket noktası, SDR mevcudunun, dünya rezervlerini dünya ticareti ile aynı paralelde artıracak şekilde kullanılması idi. SDR, sabit döviz itibari değerlerini yansıtan sabit döviz kurları ortamında kullanıma sokulmuştu. 1973 başlarında...

Açıkça görüldüğü gibi, bu tarihler ve tanımlamalar "işler" tarihidir. Çoğu kez belirli bir zamanı yokmuş gibi görünen bilimlerde ve zaman dilimleri içinde kıyaslamalar gerektiren sosyal bilimlerde, tarihler büyük önem taşır. Meteoroloji uzmanı olan bir bilim adamı, yakın ve uzak geçmiş konusunda bilgi verir: "1879'dan bu yana görülen en yağışlı haziranı takiben İngiltere ve Galler'de, 1896'dan beri en kurak hava, geçtiğimiz nisan ve mayıs [1980] aylarında gözlendi; fakat bir önceki yıl, 1727'den beri en yağışlı martmayıs dönemi yaşandı."

Reklamcılar genellikle "gerçek" peşinde koşturan insanlar sayılmazlar; ama yine de ne nedir bilmek isterler. İşte New York'ta araştırma felsefesini reklam yoluyla tanıtmak isteyen bir şirket. Başlık şöyle: "Önce Gerçekleri Anla."

İş hatalarının çoğu, hatalı yargıdan çok, hatalı bilgiden kaynaklanır. Kullandığımız pek çok araştırma biçimi vardır: Eğilim araştırmaları, örnek denemeler, liderlik etütleri, tüketici görüşü araştırmaları, hesap incelemeleri, tüketici panel araştırmaları ve satıcı etütleri. Araştırma, sayısız örnekte, daha etkili reklam programı hazırlamaya ve gelecekle ilgili planlamada tahminlere gereksinim olmamasını sağlamaya temel oluşturur.

Sürekli yinelenen "anlaşılmıştır ki"leriyle, diş macunu kullanmayı tercih edenlerle diş tozunu tercih edenler arasında tarih kayıtları tutup yüzdeler çıkaran akademik kıyaslamalarla bütün bu panel ve incelemeler sonunda ortaya çıkan sayısız raporu tahmin etmek pek güç değil.

Reklâmcılık gibi gazetecilik de tarihsel araştırma yollarını benimsemiş ve bunları herkesin anlayacağı şekle sokmuştur. Time ve Newsweek gibi dergilerde "araştırmacı" adı altında bir ordu çalışır; bunların göreviyse "muhabir" sıfatıyla çalışanların getirdikleri öykülerde bilgi adına ne varsa, hepsini denetlemektir.

Son kez jeoloji konusunda yayınlar yapan bir popüler bilim dergisinden aldığımız birkaç cümleye göz atalım:

> Uranyum elementi, en önemlisi radyum olan bir dizi ara ürün vererek zaman içinde değişikliğe uğrar ve son ürün olarak atom ağırlığı 206 olan ve kimyasal reaksiyona girmeyen kurşun izotopuna dönüşür. Değişim hızı oldukça düşüktür. Uranyum mineralinde belli miktardaki uranyumun sadece %1'i, 65 milyon yılda değişime uğrar. . . . Toryum'un değişimi de aynı şekilde, hattâ daha yavaş bir biçimde olur. . . . Jeolojik yaş tahminlerinde kullanılan eski yöntemler, uranyum ve toryum minerallerindeki kurşun ve helyum miktarının tespiti temeline dayanıyordu.

Geçmiş Herşeyi Kapsar

Kısacası, "oradaydım", "yaptı" gibi her geçmiş zaman kullanımı biraz tarihtir. Doğru, yanlış veya hatalı, zihnimizin tarih alışkanlığını yansıtır. Gazetelerin varoluş nedeni, bir önceki günün tarihine duyduğumuz ilgidir. Son görüşmemizden bu yana ne olup bittiğini anlatmak ve onların anlatacaklarını dinlemek için arkadaşlarımızı ararız. İnsanlar anılarını saklamak ya da yaptıkları işleri gelecek

kuşaklara aktarmak için günce tutarlar; aynı şekilde, gururlarını yükseltmek için soylarını araştırarak " bir yere ait olma" duygularını güçlendirirler. Doktor, hastasının ve onun ebeveyninin daha önce geçirmiş oldukları hastalıkları araştırarak tanı koyar. Her kurum, kulüp veya komite, yalnızca başarılarının kanıtı olması için değil aynı zamanda bir deneyim olsun diye not ve kayıtlar tutar: Geçen yıl ne yaptık? İlk kez soru sorulduğunda ne yanıt verdik? Avukatlar ve yargıçlar da kendilerinden önce yapılagelmişlerin yardımıyla düşünürler ve yaptıkları araştırmalarla yasalarımız oluşur. Aynı şekilde, en popüler yazın biçimi olan romanda, hayal ürünü olaylara gerçek havası vermek için gerçek tarih biçimi taklit edilir.

Bütün bu anılar ve kayıtlar yazılı sözcüklerle aktarılır. Ancak diğer işaret çeşitleri de tarihseldir. Bir eleştirmen ve müze müdürü bize şunu hatırlatmıştır:

> Çağdaş resim ve heykel konusunu irdelerken daima akılda tutulması gereken bir nokta varsa, o da bir sanat yapıtının, sadece sanatçının onu fiilen üretiyor olduğu anda gerçek anlamda çağdaş olduğudur. Çalışmasını tamamlayıp fırçasını veya keskisini elinden bıraktığı anda, yapıtı tarih olmuştur, artık dünün çalışmasıdır o.

Seçkin bir müzik adamı, bu söylenenlerden habersiz tarihin rolü konusunda yorum yaparken, sanat eleştirmenini doğrulamaktadır:

> Müzik biliminin en önemli görevlerinden biri, yazıldıkları zaman dilimi içinde notaların ne-anlama geldiklerini bulup çıkarmak ve bunların uyarlandığı tarihte genellikle anlaşılabilir sembollere dönüştürülmesini sağlamaktır. Doğal olarak müzik bilimi, icra eden, uygulayan müzik adamına bu yolla hizmet eder. Yapıtın icra edilmesi ve akademik araştırma aynı arayışın iki yönüdür.

Gerçek veya hayal ürünü, yazılmış veya bestelenmiş, boyanmış veya kazınmış, özel veya genel, ilginç veya sıradan, tarihin o kesitlerinden günümüze ulaşmış olanlardan, bir çağın veya kişi yaşamının biçimsel anlatımları çağa uydurulur. Nasıl ki modern roman ve günlük gazete çağın ruh halini çeşitli şekillerde anlatırsa, bir haber veya duygu içeren mektup da belgesel bir kaynak haline gelir; bir kamu görevlisinin kendini korumak için kaleme aldığı günlüğü devlet sırlarına ışık tutar; kırık bir çömlek veya bir mağara resmi, yok olmuş bir insan topluluğu ile ilgili bilgiler verir.

Görüldüğü gibi, "gerçek tarihin" dokusu konuşmalarımız, inançlarımız ve kurumlarımızla örülüdür. Kuramsal olarak, düşünebildiğimiz herşeyin tarihi vardır ve tarihe aittir; sadece krallar, savaşlar, ekonomik güçlerin değil, giysiler ile baştan çıkartmanın, ray döşeme ile satranç oynamanın, matematik ile sözcüklerin anlamının, askerî strateji ile yıllanmış şarapların, kıtaların hareketi ile ayın yüzeyinin, bunların hepsinin de bir tarihi vardır.

Bu konuların hepsi birbiriyle ilgilidir; hepsi insanlık tarihinin hatta yıldızlar tarihinin parçalarıdır; zira, Filozof William James'in vurguladığı gibi, insanı insan yapan en büyük güç tarihtir:

"Tarihsel özellikleri ile öğreterek hemen herşeye insani bir boyut kazandırabilirsiniz. Varlıklarını borçlu oldukları dehaların birbirini izleyen buluşlarına göndermeler yaparak öğretildiğinde, jeoloji de, ekonomi de, mekanik de beşerî bilimlerden sayılır. Böyle öğretilmediğinde edebiyat bir gramer bilgisi, sanat bir albüm, tarih bir takvimli belgeler yığını, doğa bilimleri formüller, ağırlıklar ve ölçüler dizisi olmaktan öteye geçmez."

Her konuyu, bu tarihsel yolla incelemeye zamanımız olmadığı için, bizi en çok ilgilendiren konunun tarihini öğrenmeyi tercih ederiz. Bir beyzbol tutkunu, hemen oyunun amatör tarihçisi oluverir. İnsanın yaşamını zenginleştiren gereksinimleridir. Bir toplumun tarih bilincini kaybetmesi uygarlıktan vazgeçmesi ile eşdeğerdedir.

Tarihsel fikirlerle, hayallerle yaşarız; duygularımız, ulusal varlığımız bunları yeniden üreterek devam eder. Pullarımızın ve paralarımızın üstünü büyük adamların, büyük kadınların yüzleri süsler" [3]. Monticello, Plymouth Rock, Liberty Bell gibi tarihsel yerleri veya nesneleri sembolleştirir; bankalar, kolejler, evli çiftler gibi, "yıldönümü" kutlarız. Takvimle gösterilen zamanlar da tarihsel belleği harekete geçirir: Başkanın Kalem Müdürü raporuna "1989 yılında meydana gelen olaylar [Sovyet İmparatorluğunun çökmesi gibi] ve bunların sonuçları, 1688, 1776 veya 1789 yılındaki olaylar kadar şiddete gebedir," sözleriyle başlar.

Aynı şekilde, anıların korunması eğilimi mimarimizde de kendini gösterir. İnsanların topluca Batıya doğru ilerlemesini simgeleyen St. Louis Gateway Arch veya Williamsburg'da şehrin bir kısmının yeniden inşa edilmesi buna örnektir. Kongre, ABD'de Ulusal Tarihi Koruma Vakfını kurmuştur; şehirlerin, Güzellikleri Koru-

ma Komisyonu vardır. Gerçekten de, batık gemiden çıkarılmış parçaları, eşin dostun tanınmış kişilerle ilgili banda kaydedilmiş görüşleri gibi, geçmişe ait önemli bir olguya tanıklık edebileceğini düşündüğümüz herşeyi saklarız. Sonuç, giderek kalınlaşan biyografilerdir. Küçük ayrıntılara duyulan anlamsız ilgi çoğu kez okuyucuyu sürükleyen etmendir. Aynı nedenle, meslekten tarihçi olmayan gazete muhabiri Jim Bishop *Lincoln'ün Vurulduğu Gün* de bu tür ayrıntıların araştırılması ile ilgili bir formül geliştirmiştir. İçinden ilginç olanları seçip ayırmak için yedi milyon sözcüklük

Şekil 1: Görsel Semboller ve Çağrıştırdıkları
Bir İspanyol gazetesinden alınmış bu karikatürde alt yazıya gerek yok. Her zaman tayyör giyen ve her an el çantası taşıyan sabık İngiliz Başbakanı Margaret Thatcher resmedilmiş. Ancak sembolik şapka ve kıvrılmış sağ kol, hemen Saltanat İradesini çağrıştırmaktadır.

güncel bir belge okumuştur. Ayrıca, "bir Oldsmobile'le Booth kaçış yolu üzerinde gidip gelerek herşeyi en ince ayrıntısına kadar kontrol ettiğini" anlatmıştır.

Gerçekleri araştırmayı bir fetiş haline getirmek, ne olursa olsun bütün belgeleri, "arşiv" oluşturmak üzere korumak gerektiği fikrine uygun düşer. Sonuç, gereksiz bir kalabalıktır, ancak gerilerde kalmış, neredeyse unutulmuş bir bilginin ne zaman işe yarayabileceğini kimse bilemez. Yale'den, kıraç topraklar hakkında araştırma yapan Paul B. Sears, bu toprakları ekilebilir hale getirme çabasına ön hazırlık olarak, "bazı yerlerde, atalarımızın sulama sistemlerinin nerelerde olduğunu bulmak, yapılabilecek en iyi şeydir," sözleri ile bu konudaki görüşünü dile getirmiştir.

Son olarak, politikada "tarihten alıntılar" yapmak olağandır. Geçmişte yaşamış bazı şahsiyetler ya kahraman ya da haindir hep. Sözgelimi İrlandalılar ve İngiliz Katolikleri hâlâ Cromwell'den nefret ederler. Papalık Luther'i sevmez; aynı şekilde Alman Liberaller ve Sosyalistler Bismarck'tan nefret ederler. Bir gazete sütununda Jefferson, John Quincy Adams, Andrew Jackson, William Henry Harrison ve Grover Cleveland'a devlet başkanlığını korumak için çaba harcamış, ancak yenilgiye uğramış kişiler olarak değinilmektedir. Sadece dördü, ikinci kez aday olmuş ve hiçbir zaman seçilmemiştir, "güvenilir bir tarih belgesine rastgele bakarak da bunun nedenini anlamak mümkündür" denilmektedir.

Heyecan duymak ve pratik yararları açısından tarihten yeterince söz ettik. Bilinmezlerin çözümü de zevkimiz ve iç huzurumuz için tarih bilgisinden aşağı kalmaz. İnsanlar hâlâ, "Başkan Kennedy suikastının arkasında kim var? Napolyon nasıl öldü?[4] Nixon bantlarının bir kısmını kim sildi?" gibi sorularla uğraşmaktadır.

Araştırmacı ve Akademisyen

Tarihin geniş kapsamlı olması, araştırmacıyı, amacı ne olursa olsun, öğretinin hemen her dalıyla ilgilenmeye, iter ve insanın hem birtakım şeyleri özelinde bilmesini sağlar hem de genel olarak insanı bilgili kılar. Zira dünya olayları ile ilgili rapor hazırlamanın, son politik olayları bilmenin ötesinde neleri gerektirdiğini belirleyen bir kural yoktur. Coğrafya, ekonomi, askerlik bilimi ve din her

zaman gerekli olabilir. Artık iş dünyası, uluslararası sınırları giderek daha çok aştığı için rapor hazırlarken aynı konular grubuna gerek duyulabilir.

Araştırmacıların her konuda bilgi sahibi olamayacakları ortadadır. Bunca geniş kapsamlı bilgi dallarının hepsini öğrenmeye ömür yetmez. Ancak araştırmacı, başka araştırmacıların topladığı bilgileri gerektiği şekilde kullanmayı bilmelidir. Kendi katkısı ise ikiye katlanmıştır: Birincisi, henüz bilinmeyen ya da belki kendinden önce aynı çalışmayı yapan araştırmacının kullandığı hatalı bilgileri araştırarak vardığı sonuçlardır;[5] ikincisi ise, dağınık durumdaki bilgileri anlaşılır kılmak için izlediği düzenleme ilkeleri, anlatma yeteneği ile sonuçlar ya da açıklamalardır.

Artık, kendi adlarına rapor hazırlayan araştırmacıların kullandığı tekniklerin doğası ile tarihçilerinkiler hakkında sonuçlar çıkarmak mümkündür. Tarihçiler de, araştırmacılarda aynı sınırsız bilgi kaynaklarından yararlanır, aynı yolları kullanarak belgeler arasında aradıklarını bulur, aynı kurallara uyarak bilgi toplar ve doğruluğunu araştırır, vardıkları sonuçları aynı ruh ve düzenle sergiler, aynı edebi yollarla diğerlerinin düşüncelerini etkilemeyi umarlar.

1. Austen H. Layard, *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon* (Ninova ve Babil Harebelerinde buluntular)... Londra 1853, 663.
2. SDR - Özel Çekme Hakları.
3. Napolyon ile şapkasının, (Şekil 1'e bakınız), Mona Lisa ile gülüşünün çağrıştırdığı fikirleri düşünün. Kitaplar ve reklâmlar, pek çok karakteri, yinelemeler yoluyla, bir benzerliğini vurgulayarak, yalnız o özelliği ile önem taşır hale getirmiştir. George Washington'u kim genç bir adam olarak, Abraham Lincoln'u kim sakalsız ve gülerken düşünebilir.
4. Yakın bir tarihe kadar Malta humması ve mide kanseri iki zıt yaklaşımdı. 1982 yılında, arsenikle kasıtlı olarak zehirlendiğini kanıtlar göstererek ileri süren, ayrıntılarıyla belgelenmiş iyi bir yapıt yayımlandı. Ben Weider ve David Hopgood'un "Napolyon Cinayeti", New York 1982.
5. Bu konuda 110. ve 148. sayfalara bakınız.

2. Bölüm
Tekniğin ABC'si

Birinci Güçlük: Benim Konum Ne?

Her yazı, rapor veya ciddi bir araştırma, günün birinde birilerinin işine yarayacak düşüncesiyle hazırlanır. Sonuçta işte o kişilerin isteklerini karşılamalıdır. Kolaylık sağlamak için, bu gereksinimler iki soru ile özetlenebilir. Yazılanlar doğru, güvenilir ve tam mıdır? Açık ve düzenli mi, anlaşılması hatırlanması kolay mıdır? Araştırmacının teknik adı altında biraraya getirdiği tüm düzenekler ve yöntemler bu gereksinimleri karşılamak için kullanılır.

Bu da araştırmacının bu soruları ilkin kendisine sorması gerektiği anlamına gelir; ama sadece işini bitirip kağıtlarını şık dosyalara bir güzel yerleştirdikten sonra değil, başından sonuna kadar pek çok noktada sormalı. . . İki sorunun her bölümüne EVET cevabı verebilmek için yazarın konusunun ne olduğundan emin olması gerektiği ortadadır. Şayet bunu bilmiyorsa, konuyu ele alış şeklinin tam olduğunu nasıl söyleyebilir? Şayet kendisi bilmiyorsa, okuyucusundan yazıyı anlaşılır bulmasını nasıl bekleyebilir? Şayet bilmiyorsa, yazısına neyi dahil edip neyi etmeyeceği konusunda hangi kıstası kullanabilir, girişten sonuca doğru düzenli bir şekilde nasıl ilerleyebilir? Şayet bunu bilmiyorsa güvenilirliğini nasıl saptayabilir? Zira güvenilirlik zaten "sözcüklerin, konuyu oluşturmak üzere, kendiliğinden biraraya gelmiş bazı somut olguları (gerçekleri, olayları, fikirleri) simgelemesi" anlamına gelir.

Şu halde yazar - Balonlar, Balıklar veya Çöl Fırtınası gibi- tek bir terimle sınırlanmış dahi olsa, konusunun ne olduğunu belirleyen bir düşünceyi bilerek işe başlar. Çoğu zaman bu terimler geniş ve gelişigüzel derlenmiş bir olgular yığınına uygulanır. Makalenin okuyucuya sunacağı ve yazardan gereksinimleri karşılaması

beklenen ana konunun ne olduğunu bulup çıkarmak, araştırmanın ilk aşamasında başlayıp, ancak son sözcük yazıldıktan ve yapılanların tümü gözden geçirildikten sonra biten bir çalışmadır.

Bu soyut anlatımın gerçekte ne anlama geldiğini, kendi konunuzla ilgili uğraşınız başladığında kavrarsınız. Konuyu kavrayış şeklinizi, ilk tasarımınızla son taslak arasında bir yerlerde birden fazla değiştirmeniz olasıdır. Araştırma yaparken sonradan ilgisiz bulup atıvereceğiniz pek çok olguyu ya da düşünceyi derlersiniz, atmak kolay gibi gelir ne de olsa. Ancak konunuzla bir şekilde ilintisi olan her bilgiyi topladığınızda, elinizin altında, belirli "bir konuda" rapor yazmak için kullanacağınız malzemeden çok, bir kütüphane oluşur. Neyse ki çalışmalarınız ilerledikçe neyin konuyla ilintili, neyin ilintisiz olduğu hakkındaki yargılarınız giderek daha kesinleşir ve konunuzu netleştirirsiniz. O andan itibaren gözlerinizi konunuzdan ayırmamalısınız. Bilgileri toplarken ve biraraya getirirken dikkatinizi tamamen konunuza yöneltmelisiniz.

Bu yoğun ve sürekli dikkatin nedeni, konuyu bağlantılı diğer konulardan ayıklamanın, kasabın eti kesip ayırması kadar kolay olmamasıdır. Zira konu daima, birbiriyle bağlantılı bir yığın bilgi ve fikir arasında kaybolma eğilimindedir. Örneğin, Rachel Carson'un *Dört Bir Yanımızdaki Deniz* isimli küçük kitabını alalım. Yazar, yapıtını kaleme almaya başlamazdan önce deniz hakkında yüzeysel bir bilgiye sahipti elbette. Ancak işlemek için bundan daha zor bir konu seçemezdi. Denizin hareketi ve etkileri, biçimi ve zenginlikleri vardır; binlerce yapıta konu olabilecek çoklukta canlıyı barındırır. Ne var ki yazar kitabı için bu özelliklerden birkaçını rastgele seçip sonra vazgeçemez. Bu, amatör bir yazarın yayımcıyı arayarak:

- Günümüzde vasat bir roman ne uzunlukta olmalıdır?
- Yetmiş beşle doksan bin sözcük arasında olabilir.
- Oh! Demek ki ben bitirmişim, demesi kadar anlamsızdır.

Olumsuz bir örnek olmasına rağmen bu fıkra, kalıcı bir etki bırakmak için, insan zihninin yarattıklarında birlik ve bütünlük olması gerektiği ilkesini yansıtır. Bütünlük için neyin gerekli olduğu, yani, konunun neleri gerektirdiğini anlamak için önce konunun ne ölçüde ele alınmasının tasarlandığını bilmelisiniz. "Roma İmparatorluğu ne demektir?" sorusunun sorulduğunu varsayalım. Bu soruya bir cümleyle, bir paragrafla veya bir sayfa ile cevap ve-

rilebilir. Bu konuda yazılmış bir deneme, bir kitap veya Gibbson'un altı ciltlik yapıtını önerebilirsiniz. Bütün bu biçimler, kendi çaplarında konu ile ilgili olan ve olmayan kısımları belirler. Zira elinizde tek bir cümle varsa Capitol'ü kurtaran kazlardan ya da Kartaca'ya karşı yapılan üç savaştan söz etmeyeceğiniz kesindir; elinizde altı cilt varsa, bütün olup biteni tek bir cümle ile tanımlamayı anlamsız bulursunuz.

Bir başka deyişle, konunuz, *belli bir ölçüde ve açık bir biçimde*, KONU DIŞI *pek çok soru sorulsa bile* İÇERİKTE *yanıtlanmamış tek bir soru bile bırakmıyacak şekilde biraraya getirilmiş, birbirini tamamlayan bilgi ve fikirlerle* belirlenir. Örneğin, Roma İmparatorluğunu "Orta İtalya'da bir şehir devleti iken, Akdeniz'in iki sahilini de içine alacak biçimde genişlemiş ve M.Ö. 100'le M.S. 476 arasında istila ettiği Doğu'ya Batı kültürünü taşımış eski bir devlet" olarak tanımladığınızda, *mükemmel* olmasa bile, olabildiğince tam sayılabilecek bir tanımlama yapmış olursunuz. Daha uzun tanımlamalarda ise, verilen ayrıntıların esas fikirden uzaklaşmaması, hatta bu fikri tamamlar nitelikte olması gerekir.

Birlik ve bütünlük olmadan ayrıntılar "anlamsızdır" diyebiliriz. Dişi bir kurt tarafından emzirilen Romus ile Romulus efsanesine bir tam sayfa ayırıp Caesar'ın öldürülmesini tek bir cümleyle geçiştirirseniz, konunuz hakkında hiç bilgisi olmayan bir okuyucunun bile farkedeceği bir yanlış yapmış olursunuz. Aynı şekilde, okuyucuyu son sayfada yanıtlanmamış bir düzine soru ile başbaşa bırakamazsınız. Deneyimleri ile okuyucu, konunun bir mantık çerçevesinde anlatılması gerektiğini bilir. Zaman, mekân ve anlam, raporun özünü oluşturan bilgiler arasındaki bağıntıyı verir. Özüne uygun biçimde kullanılarak konular bir kez belirgin hale getirildi mi, bir daha karışmazlar. Dickens'in, Pickwick Papers'daki gazeteci Mr. Pott'u hicvederken hareket noktası budur. Mr. Pott'un bir meslekdaşı, konu hakkında hiçbir bilgisi olmadığı halde Çin Metafiziği üzerine bir yazı yazmıştı. Mr. Pott'un olayı tanımlaması şöyle: "Ansiklopedide M harfinden metafiziği, Ç harfinden Çin'i okumuş ve bu bilgileri biraraya getirmiş". Araştırmacı, geniş kapsamlı bir konu içindeki fikir veya fikirlerin ilgili olup olmadığını anlamaya çalışıp bulunması gerekenleri ayırırken, uzun bir başlığın çok işe yaradığını görecektir. Gerçeklerin araştırılması ile ilgili raporların genellikle uzun ve açıklayıcı başlıklar taşımasının nedenle-

rinden biridir bu. Kitaplar da bu tür tanımlayıcı başlıklar taşıyabilir. Örnek olarak, Malthus'un *Toplumun Gelişmesini Etkilediği İçin Nüfus İlkesi Üzerine Deneme*; *Mr. Godwin, M. Condorcet ve Diğer Yazarların Düşünceleri Konusunda Görüşler*'i (1978) verilebilir. Başlık sadece içerik konusunda doğal bir uyarı değildir, sınırlar da çizer. Okuyucuya, yapıtta neler bulacağı konusunda, bir tür güvence verir, bu da yazara anlaşma koşullarını yerine getirme olanağı sağlar. *Dört Bir Yanımızdaki Deniz*'de olduğu gibi, modern biçimde ve öbür aşırı uçta bir başlık, hem herşeyi kapsar hem de hiçbir şey vermez.

"Amerika'da Devlet Başkanlığı" gibi belirgin biçimde açık, kesin tanımlanmış bir konu aslında çok sayıda başka konuyu içerir. 1789'dan günümüze Başkanları konu alan bir kitap, onların seçimden önceki özel yaşamlarını ve mesleklerini kapsar mı? Kişilikleri, eşleri ve hastalıkları anlatılacak mı? Şayet temanın ne olduğunu bilirsek, bu konulardan hangisinin ana tema ile yakından ilgili örnekler içerdiğini hemen buluruz. "Amerika Devlet Başkanlığı: Yürütme Organı ile Kongre Arasındaki Görüş Ayrılıkları" ve "Amerika Devlet Başkanlığı: Kişisel Yetkilerin İncelenmesi" farklı iki kitaptır. Konuyu belirginleştirmek için başlığın uzun tutulması okuyucunun kuşkularını azaltır. Bu noktada insan zihni başlığı kavrar ve konuyla ilgisi olup olmadığına karar verir: Bu belirli olayın kişisel yetki ile ilgisi var mıdır, yok mudur? Olumlu veya olumsuz bir karara varıncaya kadar bu böylece sürer gider.

Bu güçlükler araştırmanın ayrılmaz parçalarıdır. Okuma, yazma ve "düşünme"nin, araştırmayı oluşturan üç unsur olduğu gerçeğini yansıtır.

Zor olmakla beraber konunun sınırlarının belirlenmesinde yararı vardır, bu da notları ve fikirleriyle savaşan yorgun bir araştırmacıyı rahatlatan bir düşüncedir. Yazar "herşeyi anlatamaz". Zaten anlatması da beklenmez. Yazar sık sık "bunu da yazmamız gerekir mi?" sorusunu sorar. "Bunu okumak istemezler," cevabını da aynı sıklıkta verebilmelidir.

Özetle, konuya biçim vermek, görsel belleği kullanarak çamura şekil vermeye benzetilebilir. Heykeltraş, elindeki çamur parçasını, zihninde taşıdığı görüntüye benzetinceye kadar yoğurur, şekil verir. Bunu yaparken nesnelerin neye benzedikleri konusundaki genel bilgisinden yararlanır; ancak istenilen benzerliğe ulaşabilmek

için deneme yanılma yolunu kullanmak zorundadır. Araştırmanın, görsel bellekle heykel yapmaya benzetilmesinin nedeni, ortada doğrudan örnek alınabilecek, gözle görülür, somut bir nesnenin olmayışıdır. Çalışma bitip amaç belirginleşince konu şekillenir.

"Bütün Malzemem Tamam", Peki Ya Sizin?

Araştırmanın bütün malzemesi, ana konuyla ilgili sayısız yan konu hakkında toplanmış bir yığın sözcüktür.[1] Raporunuzun özünü ortaya çıkarmak için atılacak ilk adım, sizden önce aynı konuda bir başkasının makale veya kitap şeklinde bir çalışma yapıp yapmadığını bulmaktır. Dünya tarihinin bu geç döneminde pek az araştırma konusu tamamen özgün olabilir. Bilimde en yeni deneyler bile sonuçlanmak üzeredir; yeni bir çalışmayla ilgili rapor ise, genellikle önceki bulguların gösterilmesinden başka birşey olmayan bir bibliyografya verir.

Her alanda, o konunun "literatürü" olarak bilinen eski çalışmalarla ilgili kayıtlara, birçok şekilde ulaşmak mümkündür. 4. Bölümde bu daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır. Ender durumlar dışında, sizi malzemenize ulaştıracak yolların büyük bir olasılıkla pek çok olacağını vurgulamakta yarar var. Bunları bulup çıkarmak yetenek, sabır ve "tekniğe" bağlıdır.

Teknik, kütüphane kataloğunun nasıl kullanılacağını öğrenmekle başlar. Sistem ne olursa olsun, bu, ansiklopedideki alfabetik sıranın genişletilmiş şeklinden başka birşey değildir. Dolayısıyla, alfabedeki harflerin sırasını bilmek tüm araştırmanın temelidir[2] (Bkz. Şekil 2)

Konular çoğu zaman farklı isimlerle anıldığından, bu, hayalgücü ve uyanıklıkla tamamlanmalıdır. Örneğin, para toplamaya "Nümizmatik" denir. Kralların tanrısal hakkı kuramı konusunda bilgi arayan birinin "Monarşi" terimine saplanması ise, daha karmaşık bir yol olur. Şayet kütüphanede bu başlıkla bir kitap varsa veya tam bir çapraz dizin varsa, "hak, tanrısal" veya sadece "tanrısal hak" sözcüklerinden aynı sonuca ulaşmak akla uygun gelebilir. Ancak, "kral" sözcüğünden hareketle bir yere varma şansının pek az olduğu kesindir; hele "kuram"dan yola çıkmışsa, durum kesinlikle ümitsizdir. Bir başka deyişle, en başından itibaren konuyla

oynamak, parçalara ayırmak ve dış bağlantılarını bulup çıkarmak için çeşitli açılardan ele almak şarttır.

Kütüphanede ustaca ve titiz bir çalışmadan sonra konunuzla ilgili iki makale ve üç kitap bulduğunuzu varsayalım. Burada, araştırma adına arayışlarınızın neredeyse bittiğini düşünme eğilimi çok güçlüdür. Geriye yalnızca okumak, notlar alıp bunları düzenlemek ve yazınızı yazmak kaldığını düşünmek hoşunuza gider. Bütün malzemenin elinizde hazır olduğunu bile ileri sürebilirsiniz. Düştüğünüz bu hata, Dickens'in "bilgilerini bir araya getirmiş" telaşlı gazetecisinin düştüğü hatadan farklı değildir. Doğru, okumaya hemen başlayabilirsiniz ama araştırma daha yeni başlamıştır: ikinci makaleden henüz birkaç sayfa okuduktan sonra birinci makale ile ikincisi arasında, kitapların yeterince açıklayıcı olmadığı tarih veya isim farklılıkları olduğunu görürsünüz. Yapılacak şey en yakınınızdaki ansiklopediye başvurmaktır: bu da size üçüncü bir olasılık sunar. Aklınız karışmıştır ama bir coşku duyarsınız; yeniden arama yerine araştırma başlamak üzeredir.

Şekil 2 Alfabetik Sıra

Gleizes, Albert Leon (1881), Fransız Kübist Ressam
Glencoe, Şikago'nun kuzeyinde bir yerleşim
Glencoe, Argyllshire, İskoçya'da Coe R Vadisi
Glen Cove, Loug Island'ın Kuzey sahilinde yazlık bir yerleşim
Glendale, Orta Arizona'da bir şehir

Bir kitap arayan veya bir kitaba bavurmak isteyen herkesin Alfabedeki harf sırasını bilmesi zorunludur. Kataloglar, fihristler ve başvuru kitapları alfabetik sıraya göre hazırlanır. Fakat bu düzen içinde sözcüklerin sıralanışında sözcüklerin içerdiği harflerin sıralanışına göre bir düzenleme yapılır.

Bu çabanın sizi nerelere götüreceğini kimse kestiremez. Bütün belirsizlikleri bulup, bütün yan konuları sonuna kadar irdelediğinizde ve boşlukları mantık veya kronolojik sıra ile doldurduğunuzda ve kendi eseriniz olan somut sonuçlara ulaştığınızda büyük ölçüde bilgi, yazılı malzeme ve teknik birikiminiz olur. Ancak yine de, ne olup bittiğini merak eden dostlarınıza elinizde bütün malzemenin hazır olduğunu söyleyecek noktada hissetmeyebilirsiniz kendinizi.

Birinci bölümde değinilen bir çift soruya dönersek, yapmış olduklarınız raporunuzun doğru ve güvenilir olmasını sağlama çabasından başka birşey değildir. Geriye bütünlük testini yapmak kalır. Sü-

rekli kütüphane kaynakları ile çalıştığınızı ve bu tek yönlü çalışma nedeniyle alışılmış iş programınızı aksattığınızı varsayalım. Şunu aklınızdan çıkarmamanız gerekir ki, siz çalışırken, dünya dönmeye devam eder, gazeteler yayımlanır, insanlar ölür, başka araştırmacıların eserleri yayımlanır. Bu nedenle, herşeyi son bir kez daha gözden geçirmelisiniz. Dergilerin yeni sayılarının dizini olmadığı ve öbür tarihleri kaydedilmediği için zekânıza güvenmek zorundasınız. Konunuzla ilgili en yeni bilgileri kullanabilmek için çalışmanız sona erene kadar olayları ve yayınları izlemeniz gerekir. Daha da kötüsü, bunları gözardı etmek, vardığınız sonuçları bir anda işe yaramaz hale getirecek bir ayrıntıyı gözden kaçırmanız anlamına gelebilir; en iyimser ölçüde ise, herkesin bildiği ama sizin bilmediğiniz bir ayrıntının birileri tarafından ortaya atılmasıdır.

İşlek Hayal Gücü

Konunuzla ilgili iki makale ve üç kitabın özü, deneme veya raporunuz için topladığınız diğer verilerin eklenmesi ile yirmi sayfaya ulaştı varsayalım. Aslında raporunuzun tamamı, elde etmiş olduğunuz özün özeti veya özü olmalıdır ve tek bir kaynakta doğrudan veya tam olarak bulamıyacağınız bilgileri içermelidir. Çalışma tamamlandığında elinizde doğrulukları araştırılarak kullanılmış bilgiler ve yeni fikirlerden oluşan yepyeni bir düzenleme olacaktır. Ama henüz bu noktada değilsiniz; elinizde sadece kullanacağınız malzeme var. Malzeme olarak tanımlananlar aslında, kağıtlar üzerine aldığınız notlardır; yani kesin olmayan tarihleri, bilinmeyen isimleri, tanımlayıcı ayrıntıları veya varılan bir sonucu destekleyen bir bilgi parçacığını ararken almış olduğunuz notlar.

Ancak derlediğiniz bu malzemeyi düzayak kullanarak rapor yazmanız olanaksızdır. Raporunuzun bitmiş şeklinden çok daha kabarık olan notlarınızdan *özenle seçeceklerinizi* biraraya getirebilirsiniz. Topladığınız notların, kısa bir süre sonra içinden çıkılması güç bir yığıntı haline geleceği kesindir. Bu nedenle, not alma sürecinde, daha sonra rahatlıkla ve akıllıca seçimler yapabilmenizi sağlayacak bir sistem oluşturmalısınız. Şu sistem kesin olarak diğerlerinden daha iyidir denilemiyeceğine göre, sizin açınızdan en iyi sonucu verecek olanı seçmeniz daha uygundur.

Zaten oluşturmak istediğiniz de, kağıt yığınları arasında kaybolmadan aradığınız nota kolayca ulaşabileceğiniz bir düzendir. Araştırma yaparken, daha önce not ettiğiniz bir alıntıyı, o sırada bulduğunuz bir başka alıntıyla kıyaslamak isteyebilirsiniz; ya da birden bire daha önce bulamadığınız bir tarihi bulabilirsiniz. Kısaca, ilk taslağı hazırlamak için notlarınızı ayıklamanız ve sıraya koymanız şarttır.

Edinilen deneyimler, bütün bu amaçlar için notlarınızı belli bir düzenle ve tek tip kağıt veya kartlara almanızın yararlı olacağını gösteriyor. Kimi araştırmacı 3 x 5, 4 x 6 veya 5 x 8'lik çizgili veya düz dizin kartını, kimileri ise bloknot veya sayfaları çıkarılıp takılabilen defterleri[3] tercih eder. Yine de ana malzeme için tek tip kağıt kullanılır. Küçük veya büyük not defteri kullananlar, konuyu dikkate almadan, her türlü bilgi ve alıntıyı kaydederler. Aradıklarında kolayca bulmak ve sınıflandırmak için, sayfanın yan tarafında bir sözcük veya cümle yazabilecek genişlikte bir boşluk bırakırlar. Not defterini, her sayfada belli bir yere not yazabilecek şekilde kullanmak da olasıdır. Sonra, not defteri dolduğunda sayfalar aynı boyutlarda kesilerek, gruplar halinde sıralanabilir.

Küçük kartların kullanımında da aynı kural geçerlidir. Kart kullanmayı yeğleyenler, her karta tek bir konu işleyerek aynı sonucu alabilirler. Her kartın üst köşesine, daha sonra sınıflandırmada kullanılacak anahtar sözcüğü yazmak için bir boşluk bırakılır. Geniş kart kullanmaktan yana olanlar, not defteri kullananlar gibi yapar. Bu temel kullanım şekilleri dışında, kullanım sırasında kendiliğinden ortaya çıkan başka yollar da olabilir, yirminci yüzyılın başlarında, seçkin bir İngiliz doktor, Sir Clifford Albutt, çek büyüklüğünde kağıt kullanılmasını ve anahtar sözcük veya kağıt mandalı kullanmak için sol tarafta geniş bir boşluk bırakılmasını önermişti. Her bölüm için alınan notlar birarada tutulursa, araştırmacının yazım sırasında üzerinde çalışabileceği bir grup kitapçık ortaya çıkar.

Bütün bu yolların ortak özelliği, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerin tek tip kart veya kağıt üzerine kaydedilmeleridir. Çeşitli derlemeler içinden çıkılamaz hale gelmeden, sıralanıp başvuru için hazırlanmak üzere fihristlenir. Konu başına tek kart sistemi, en sağlıklı fihristlemedir. Ancak bu sistem kullanıldığında, çok kısa bir zamanda, insanı canından bezdiren, taşınması zor, yazma zamanı geldiğinde de kolay kullanılamayan bir yığın kartla başbaşa kalmak gibi

bir zorluk doğar. Not defteri sisteminin bu tür zorlukları yoktur ama yeterince düzenli sıralama yapılamaz. O halde hangisi seçilmelidir? Karar vermede kişilik yapınız önemli rol oynar; herşeyi olduğu gibi mi kullanmak istersiniz, yoksa kullanacağınız malzemenin daha az ve taşınabilir olması için notlarınıza birkaç sayfa daha eklemeye katlanabilir misiniz? Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için 9. Bölüm'e bakınız.

Seçtiğiniz konunun özellikleri, seçiminizde yardımcı olabilir. Geniş kapsamlı istatistiksel araştırmalar için bilgisayar kullanmanız gerekebilir, ancak bu özel eğitim gerektirir.[4] Not alma yöntemi konusunda karar verirken usavurma en iyi yoldur. Yine de, araştırmacının kağıt parçaları veya defter sayfalarına karmakarışık notlar alıp, neyle ilgili olduklarını gösterir notlar koymadan çalışması ve bu karmaşayı düzene sokmak zorunda kalmasının ne denli yanlış olduğunu söylemeye bile gerek yok. Beklenmedik bir şekilde bir zarfın arkasına not almak zorunda kalırsanız, bunu en kısa zamanda dosyadaki yerine yerleştirmelisiniz.

Yalnızca belli bir amaca hizmet eden düzensizlikler akla yakındır. Örneğin, not defteri kullananlar, buldukları her makale ve kitap için 3 x 5'lik kart kullanmayı rahat bulabilirler ve bunları yazarına göre alfabetik sıraya koyarlar. Kart kullananlar da, benzer şekilde, akıllarına gelen soruları ve daha sonra da başvuru kitaplarına bakmaları gereken noktaları not etmek için küçük bir not defteri kullanabilir. Okurken ve not alırken zihin çalışmasını kesmemek için bu araştırmanın biriktirilerek yapılması, zaman kazanmak açısından yararlıdır. Araştırmacı, tarihlerin araştırılması gibi fazla zihin açıklığı gerektirmeyen işleri verimsiz günlere bırakıp, gerçek çalışmalarını zihninin en açık olduğu günlerde yapabilir.

Bazı araştırmacılar not alırken not defteri büyüklüğünde, taşınabilir bilgisayarlar kullanırlar. Hepsinde değilse bile bazı kütüphanelerde, tuşlardan çıkan ses katlanılabilir ölçüde olmak koşuluyla, genel okuma odalarında bilgisayar kullanımına izin verilmektedir. İki üç kilo ağırlığında, büyükçe bir evrak çantası kadar, bir iki megabyte RAM'i olan ve altı saat süreyle kullanılabilmesini sağlayan bir pille çalışan bilgisayarlar var artık.[5] Taşıdıkları özelliklere bağlı olarak fiyatları değişiyor ancak standart boyutlarda bir bilgisayarın fiyatı ile küçük olanların fiyatı arasındaki fark pek fazla değil.

Bu tür bir dizüstü bilgisayarla çalışırken uyulması gereken kurallar var; alıntılar dışında, kitabı olduğu gibi değil ancak kendi

sözcüklerinizle belleğe aktarabilirsiniz. Okuduğunuzu anlamadan sadece gözle izleyerek not alırsanız konunuzla ilgili bilmeniz gerekenleri öğrenemezsiniz; bu da notlarınızı derleme ve sıraya koyma aşamasında sizi zor durumda bırakır. Ayrıca, bir kitaptan not alırken kitabın açık kalmasını sağlamak uğruna cildine zarar vermemeye özen gösterin. Aynı özeni fotokopi çekerken de göstermelisiniz; aksi halde kütüphane sizden zararı karşılamanızı isteyebilir.

Notları hangi amaçla kullanacağınız açık ve anlaşılabilir bir biçimde ise ve tercihlerinizi veya sıradışı gereksinimlerinizi biliyorsanız, size uygun gelecek bir sistem oluşturabilirsiniz. Sistemi oluşturduğunuz andan itibaren, artık bu konuda çaba harcamanıza gerek olmadan, kendiliğinden işler.

Aynı şekilde, bir bilgiyi not ederken veya bir alıntıyı yazarken yazarının adı, başlık ve sayfa numarasını not etmeyi bir alışkanlık, bir disiplin haline getirmezseniz, onların neyle ilgili olduğunu bulmak için saatlerce aramak, zorunda kalırsınız. Bu, gazetelerden kesilen yazılar için de geçerlidir. Haber, birkaç gün önceki bir olayla ilgili olabilir; zaten yazıda hiçbir zaman yıl belirtilmez. Bu nedenle kesilen yazının üstüne günü ve yılı yazılmalıdır. Son olarak araştırmanın asla değişmeyen bir kuralına değinelim: HİÇ BİR ZAMAN ARKALI ÖNLÜ NOT ALMAYIN. Bu kurala uymayıp bir kez bile olsa bunu yaparsanız, mutlaka tekrarlanır. Zaman zaman yapma alışkanlığında iseniz, ne zaman yaptığınızı asla hatırlayamazsınız. Dolayısıyla hatırlayamadığınız bir sayfanın, bir kartın arka tarafında kalan bir notu boşu boşuna aramak zorunda kalırsınız. Bulmak için yüzlerce sayfayı tekrar tekrar çevirdiğiniz halde görmeden geçebilirsiniz.

Bir Kayıt, Her Şeyden Önce Bir Düşünce Biçimidir

Düşünmeden yapılan not alma eyleminden yeterince söz edildi. Ancak işin düşünsel yanını tanımlamak veya irdelemek o kadar kolay değil. "Çok fazla not almayın," öğüdü bir yemek kitabındaki yemek tanımına "yeterince yağ koyun" diyerek başlamakla eş anlamlıdır. Ne kadar "yeterince" denilebilir. Çok not almak, yazılı kaynaktan bilgileri el yazısı ile çekmekle aynıdır. Bu noktaya ulaşmak üzere olduğunuzu düşündüğünüz anda, hatta bir sayfayı geçtiğinizde hemen durun ve notlarınızı gözden geçirin. Kaynaktan aynen alın-

mış bir tam sayfaya gereksiniminiz olduğunu düşünebilirsiniz; ancak mektupların, günce alıntıları ve benzer bilgilerin dışında, ender durumlarda doğrudur bu. Böyle bir durumla karşılaştığınızda, kitaptan fotokopi çekmek, daha doğru, daha güvenilir bir yoldur.[6]

Not alma yeteneğinizi, aldığınız notların çokluğu ile ölçmek yerine kendinize şu soruyu sorun: Sıradan bir yazman gibi mi çalışıyorum, yoksa yeni bilgileri özümleyip onları kendi düşüncelerim haline mi getiriyorum? Kendi düşüncelerinizi aktarırken yazarınkini değil, kendi sözcüklerinizi kullanmalısınız. Bunu, yerleşik ve doğal bir alışkanlık haline getirmek için, bilinçli ve kararlı bir çaba harcayın. Örneğin kaynağınızdan aşağıdaki paragrafı okursunuz:

1860'lı yılların başları, Garibaldi'nin en çok tanındığı ve nam saldığı yıllardır. ABD elçisi Marsh, 1861 yılında hükümetine gönderdiği bir mektupta "yalnız ve özgün bir kişi olmasına rağmen şimdilerde dünyadaki büyük güçlerden biri" demekteydi.[7]

Ama olsa olsa tembel bir insanın alabileceği bir not almış olabilirsiniz:

1860'lar G'nin büyük üne kavuşması. ABD ele. Marsh ülkesine yazar (1861). G. "dünyanın en büyük güçlerinden biri."

Bu paragraf konusunda yaptığınız çalışma sıradan ve basittir. Ayrıca bilgiyi tam ve bağlantılarını doğru vermediği için eksik ve yanlıştır. Bu tür not alma giderek sıradan bir iş haline gelir. Not alırken başka şeyler düşünürsünüz; dolayısıyla okuduklarınız belleğinizde çok az iz bırakır. Yazma aşamasında bu eksiklik ciddi bir engel oluşturur ve aldığınız notlar, bir yabancının çalışması gibi zaman zaman sizi şaşırtır ve güçlükleri yenmenize yardımcı olamaz. Bu iki cümleden oluşan telgrafı yukarıdaki gibi yazmak yerine, fikri yeniden şekle sokun ve aşağıdaki gibi yazın:

G. 1860'lardaki ününün doruğundadır. ABD ele. Marsh, 1861'deki bir telgrafında onlar "dünyanın en büyük güçlerinden biri," diye söz etmiş.

Başarınız üç yönlüdür: Bilgiyi belleğinize yerleştiren bir düşünsel çaba harcadınız; okuduğunuzu yeniden yorumlayarak bir yazma sanatı denediniz; ve aynı zamanda ilk taslağınızı hazırlamak için bir adım attınız; zira bunlar artık, sayfa refaransları ile gözden kaçırmaya çalıştığınız, başkasına ait olan yapıtı kendinize aitmiş gibi gösterme çabası değil, tamamen kendi sözcüklerinizdir. Uygulanan ilke özet yazmaktır. Elç. ile Marsh sözcüklerinin arasında bırakılan boşluk ise, Marsh'ın tam ismini ve İtalya'da görevli olduğu tarihleri araştırmanız için bir hatırlatıcıdır. Niçin tarihler? Çünkü yazar, Mason, Morris veya Masham yazacağı yerde Marsh yazmış olabilir; siz de tarihleri araştırarak hatayı ortaya çıkarabilirsiniz.[8]

Not alma konusunda bilginiz varsa, verilen örnekte büyük bir kısaltma yapılmadığını görmüşsünüzdür. Her iki örnekte de cümleler dörtten ikiye indirilmiştir. Asıl metin daha uzun olsaydı bundan daha iyi sonuç alabilirdiniz. Bütün bir paragraf veya bölüm birkaç cümle ile özetlenebilir. Daha sonra örneklerle gösterileceği gibi asıl metin çok ayrıntılı veya kötü yazılmış olabilir, veya kaynaktaki ayrıntılar amacınız açısından önemsiz olabilir. İşte bu noktada not alırken konuyu kavrama yeteneğiniz önemli rol oynar. Önümüzdeki kitap Garibaldi'nin yaşam öyküsünü vermek amacı ile yazılmıştır. Oysa siz, yani araştırmacı, Amerikan dış politikası üzerine bir çalışma yapıyorsunuz. Bu iki amaç kesişir ve siz sadece kesişme noktaları ile ilgili notlar alırsınız. Kendi amacınızla ilgili notlar alır, başkaları için önemli olabilecekleri bir tarafa bırakırsınız. Örneğin, sadece konunun ayrıntılarını veren alıntıları kullanmazsınız. Alınan notların akıl süzgecinden geçirilmiş olduğunu gösterir belirtiler varsa, bunlar bilgilerin konuyla ilgili olduğunun ve yeterliliğinin ölçüsü olacaktır.

Notu olabildiğince kısa tutmak için kısaltmalar kullanıldığı, dikkatinizi çekmiş olmalı. Bu doğaldır, ancak bu kısaltmaların karışıklığa yol açmamasının gerektiği de genel bir kuraldır. Notlarınızda G'yi Garibaldi için kullanmışsanız Gladstone için kullanmamalısınız. İsimler gibi sözcüklerde kısaltılabilir; ama bu ancak düzenli çalışan bir araştırmacı için geçerlidir. Sadece ne yaptığınızı bilmek yeterli değil, karşılaşabileceğiniz güçlükleri de düşünebilmelisiniz. Alındığı sırada notlar ciltler dolusu konu hakkında herşeyi anlatır ve kusursuz görünür. Fakat notlardan daha hızlı an-

lamsızlaşan hiçbir şey yoktur. Güzel toparlanmış ve kısaltılmış bir cümle bir hafta sonra tamamen anlaşılmaz olabilir.

Cümle açık ve yazıldığı anda anlam yüklü olsa bile, ek bir açıklamayla, daha sonra kullanırken kendinizi yönlendirebilecek durumda olmanız öğütlenebilir. Kuşkusuz ilgili olduğu konuya yakın bir yere bu tür işaretler koyduğunuzda, bunların anlaşılabilir olması ön koşuldur. Cümlenin iki yanına kesme işareti konulabilir: Bunu söyleyen yazar veya çevirmen değil, "ben/not alan kişi", demektir bu. Hangi simge ne tür bilgi için kullanılmışsa bu hiç değişmemelidir.

Bir iki kitaptan notlar aldıktan sonra, konunun olağan ana bölümlerini, bir başka deyişle raporunuzun ana başlıklarını ayırdetmeye başlarsınız. Artık topladığınız notları fihristlemeye hazırsınızdır. Raporunuzun yirmi otuz sayfa uzunluğunda olmasını planlamışsanız, üç veya dört bölüm yeterlidir. Çalışma daha kapsamlı olacaksa, ana başlıkları, her birine geçici isimler veya numaralar vererek alt bölümlere ayırmalısınız. Örneğin, biyografi hazırlarken bu başlıklar Gençliği ve Eğitimi; Yetişkin olarak İlk Girişimleri; Avukat olarak Başarısı; Siyaset; İlk Huylar, İlk Hevesler; Kişilik ve Merakları; Orta Yaş Bunalımları; Gönüllü Sürgün; Son Yılları ve Ölümü; Meslek Yaşamının Değerlendirilmesi; Bibliyografya olabilir.

İşlenen başlıklar, onların baş harfleri ya da başlığın kullanıldığı bölüme karşılık gelen Romen rakamları, anahtarı veya fihristi oluşturur. Not defterinde her not, her başvuru veya alıntının karşısına gelen boşluğa, uygun bir sözcük yazılır veya işaret konur. Şayet kart kullanılıyorsa anahtar sözcük veya işaret için kartın istenen köşesi kullanılabilir. Hangi bilginin nereye ait olduğu konusunda yanlışlık yapmak olağandır. Bu nedenle, ilk bulunan boşluğa uzun bir anahtar sözcük yazmak yanlıştır. Yazdığınızı çizip üzerine başka bir sözcük yazmak zorunda kalabilirsiniz. Derlediğiniz bilginin birden fazla kullanım yeri olduğu durumlarda bir o kadar anahtar sözcük gereklidir. Örneğin, kişinin meslek yaşamının ortalarında yaşadığı bir bunalımı, Meslek Yaşamının Değerlendirmesi bölümünde veya İlk Hevesler bölümünün başlarında anlatmak durumunda kalabilirsiniz.

Notların bu şekilde gruplandırılması henüz ayrıntılı bir düzenleme veya sıralamanın göstergesi değildir; ama dengeli bir kullanım için nelerin eksik olduğunu gösterir. Gençliği ve Eğitimi bö-

lümlerindeki bilgiler pek fazla olmadığı halde, Siyaset bölümü bir hayli kabarık olabilir. Kullanılan bütün kaynaklardan yapılan alıntılar not edildiği için bibliyografya bölümü çok kabarır ve fihristlemede ortaya çıkan bilgi eksiklerini giderebilir.

Teknik açıdan yapılan uyarıların her birinin değiştirilebilir olduğunu hemen vurgulamakta yarar var. Son örnek biyografiden alınmıştır zira tanınmış bir kişinin yaşantısı hepimizin bildiği tipik bir konudur. Not alma, alıntı yapma, fihristleme ve sınıflandırma yolları her konuyla ilgili araştırmaya uygulanabilir. Kaynakların, mutlaka bildiğimiz anlamda kitaplar olması gerekmez. Elyazması mektuplar veya günceler, anket cevapları, mahkeme tutanakları veya şirket yayınları olabilir. Seçilecek, türlerine göre tasnif edilecek, olayların gidişini anlatacak olgu ve açıklamaların çok olduğu yerde, kalemi yönlendiren zihinsel işlemler temelde hep aynıdır.

Bilgi Kimin İçin Gereklidir?

Araştırma çabası o derece yorucu ve heyecan vericidir ki, bu çabaya giren herkes doğal olarak aldığı sonuçları sergilemek ister. Bazen izleyicisi hazır olur. Bir araştırma görevi verilmiştir ve ilgili kişiler hazırlayacağı raporu beklemektedir. Araştırma, bazen de tamamıyla kendiliğinden başlayabilir. Her iki durumda da rapor hazırlayan kişi tam olarak kime hitap ettiğini bilmez. Bildiği tek şey bu kişilerin genel olarak hangi konu ile ilgilendikleridir. Öğretmenine tez hazırlayan bir üniversite öğrencisi, tezinin bütün bir gruba okunduğuna tanık olabilir ya da bir başka sınıfta isim verilmeden örnek olarak kullanıldığını öğrenebilir. Aynı şekilde, araştırma yayıncılığı dünyasında, bir yazarın, çalışmasının kimler tarafından kullanılacağını önceden bilmesi olanaksızdır.

Bu koşullar yazara iki yönlü bir görev yükler. Yakın meslektaşlarını, çalışanları veya tanıdık bir dinleyici kitlesini bilgilendirmek için yazmalıdır; ama "tanımadığı okuyuculara" karşı sorumluluklarının da bilincinde olmalıdır. Yakınları ve çalışma arkadaşları, anlatım gücüne bakmaksızın, onu anlasınlar ister; ancak açık, düzenli ve olabildiğince okunabilir olmadıkça diğer okuyucuların dikkatini çekemeyeceğini bilir. Gerçekte bu iki grup arasındaki fark

aldatmacadır. Ne yakın ne de uzak okuyucudan, bir tuğla duvarın arkasını görmesini, yani, okuduklarından anlam çıkarabilmek için kendisini zorlamasını bekleyebilirsiniz. Konunuzla ilgili bilgisi olanlar, ne demek istediğinizi çıkarabilir; ama sizin yapmanız gerekeni yapıyor olmaktan hoşnut olmalarını bekleyemezsiniz. Okuyucusuna katkıda bulunmak isteyen yazar, konuyla ilgilenenlerin normal bir dikkat harcayarak anlayabilecekleri biçimde yazı üretir. Bu, raporu yararlı kılan ve raporun değer ölçüsünü belirleyen sonuçtur.

Bundan *rapor yazarının, daima tamamıyla eğitimli bir topluma hitap ediyormuş gibi yazması gerektiği* sonucu çıkar. Ölçüsü: "Benim konumun uzmanı olmasa da, istekli biri ne anlatmak istediğimi anlayabilir mi?" olmalıdır.

Bu öz eleştiri ölçüsünü kullanırken teknik terimlerin hariç tutulduğu açıktır. Doğru kullanıldıkları varsayılır ve bu varsayım genellikle doğrudur. Fakat iyi bir okuyucunun, kendi konusu dışında yazılmış bir raporun anlaşılır olup olmadığını bir bakışta söylemesi için bu terimleri bilmesi gerekmez. Teknik terimleri öğrenmeye çalışırsa, raporu anlayıp anlayamayacağını hemen kavrar. Ayrıın yapmaksızın bütün "güç" yazıların başarısızlığının temel nedeni, teknik terimleri anlama güçlüğü değildir.[9] Bu tür yazılarda sıradan sözcükler yanlış kullanılır, cümle yapısı bozuktur; düzenleme biçimi de ya rastgeledir ya da hiç yoktur ve göreceğimiz gibi, bütün bu hataların temelinde, düşünme biçimindeki hatalar yatar. Anlatım hatasının, aktarılmak istenen bilgideki bir yanlışlıktan kaynaklandığı kesindir. Şimdi bir örnek verelim. Çocuk felci aşısı ilk kullanıldığında, yararları ve zararları tüm Amerika'da ciddi endişeler yarattı. Kullanımından sonra beklenmedik ölümler görüldü. ABD Kamu Sağlık Hizmetleri Kuruluşu, Cutter Laboratuvarı tarafından üretilen ve hastalığı önleyeceği yerde ölümlere yol açtığından kuşku duyulan aşı konusunda bir rapor yayımladı. Yayımlanan rapor, söz ettiğimiz iki özelliği taşıyordu: Yani araştırmayı yürüten doktorlar, meslekleriyle ilgili bir konuda, meslektaşlarına açıklama yaparken, aynı anda meslekten olmayanlara da bilgi veriyordu. Rapor, her iki açıdan da, son derece beceriksizce hazırlanmıştı.

Görevli bilim adamları belli bir biçimde çalışmak üzere eğitildiğinden, kuruluşun varoluş nedeni mantıklı. Ancak bilim adamları,

teknik sözcükleri doğru kullanmak dışında, anlaşılır ve doğru anlatım açısından eğitimli değil.[10] Aşağıda, her aile için önem taşıyan bir konunun, raporun on birinci paragrafında nasıl ele alındığı görülüyor:

Cutter aşısı ile bağlantılı olarak, bir ev halkının, aşılanmasından kırk dokuz gün sonra, ilişkide oldukları evlerde, doksan çocuk felci vakası görülmüştür. Bu vakaların yetmiş birinde hastalığın ortaya çıkışı, aşının belli ölçüde dağıtımı ile bağlantılıdır.

İkinci kez okuyunca bile bu kısa yazıyı anlamak oldukça güç; bu tip yirmi beş paragrafın birbiri ardına gelmesiyse, tam anlamıyla şaşkınlık yaratır. Sıradan bir insan, bilimin kendisi için anlaşılması güç bir konu olduğuna karar verir. Yazının özetinde ise şunları bulur:

Araştırmalarda, canlı virüs kaynağı olarak mikrobun bulaşma nedeni ile ilgili bir sonuca ulaşılamamıştır; ancak verilere göre, virüsün faaliyetini durdurmadaki yetersizlik ve aşıda canlı virüsün farkedilmeden kalmasına yol açan güvenlik testlerindeki başarısızlıkla birarada bulaşmaya yol açmıştır.

Bu sonuç yeterince açıklayıcı değildir. Amaca uygun olarak, sıradan insanlara olayı doğru anlatmak için biraz sıkıntıya girilerek neler yapılabileceğini görelim. İlk paragrafta anlatılmak istenen:

Aynı evde yaşayan kişilerden biri Cutter aşısı olduktan kırk dokuz gün sonra, doksan çocuk felci vakası görülmüştür. Bu vakalardan yetmiş birinin belli miktardaki aşıyla bağlantılı olduğunu düşünmek olasıdır.

İkinci paragrafın "çevirisine" geçmeden önce birincisinin çözümlemesini yapmakta yarar var. Esas metinde doksan vakanın insanlarda değil de "ev halkının ilişkilerinde" ortaya çıkmasını anlatan cümle anlaşılır değildir. Bir başka deyişle "kırk dokuz günde" olduğundan söz edilen şeyin" "hastalık mı," yoksa "ilişkiler mi," olduğu anlaşılmıyor. Bütün paragrafta cümleler, söz dizimi kurallarını yok sayarak kurulmuş ve "bağlantılı" sözcüğü (Cutter aşısı ile bağlantılı ev halkı) ve (aşının dağıtımı ile bağlantılı) şeklinde iki farklı anlamda kullanılmıştır. Sonuçta, insanlar arasındaki bağlantılar, insanlarda görülen hastalıklar, bir miktar maddenin ("belirli" değil) yol açtığı sonuçların araştırılması gibi çok basit bağlantılar

yanlış verilmiştir. Ayrıca rapordaki bir başka karışıklık da, dağıtılmamış bir miktar aşı varmış ve bu duruma neden olabilirmiş gibi izlenim verilerek sürekli "dağıtılan miktarlardan" söz edilmesidir.

Özetle verilmek istenen bilgi büyük bir olasılıkla şudur.

Yapılan incelemede, canlı virüsün aşıya bulaşma yoluyla girdiğini gösteren bir bulgu elde edilmemiştir. Eldeki veriler, kullanıma sokulan aşıda canlı virüs bulunmasını iki nedene bağlıyor. Birincisi, kullanılan yöntemler canlı virüsü yeterince etkisiz hale getirememiştir. Diğeriyse, yapılan güvenlik testleri bu durumu ortaya çıkarmada başarısızdır.

Paragraf bu yolla anlaşılır hale getirildiğinde, pek birşey anlatmadığı hatta biraz da aptalca olduğu ortaya çıkar; zira aşıda bulunan tehlikeli canlı virüs, etkisiz hale getirilmemiştir ve güvenlik testlerinin başarısız olduğu da açıktır. Bu iki varsayım, canlı virüsün bulaşma yoluyla girmediği gerçeğinden çıkarılmıştır. Tarihle ilgili bir yazı olarak düşünülürse (bir dizi olayla ilgili bir rapor) söz konusu belge, bilinçli bir rapor yazarının ulaşmış olması gereken ölçünün çok gerisindedir (Bkz. Şekil 3).

Uygar toplumumuzda anlatım açıklığı ve doğruluğunun güç yakalanan, ender bir nitelik olduğunu vurgulamakta yarar var. İstatistiklere, formüllere ve teknik terimlere fazlaca güveniriz. Bunlar doğru kullanıldığında ise, geri kalan bölümün, yani sıradan sözcüklerin, kendiliğinden yerli yerine oturacağına inanırız. Oysa bu hiçbir zaman kendiliğinden olmaz; ana fikri içeren ve konuyu oluşturan, aslında bu bölümdür. Bu yalnızca bilimle, teknikle uğraşan-

---

Eu halkından
~~Belli bir evde yaşayanlardan~~ biri Cutter aşısı olduktan ~~sonraki~~ (49) gün ~~içinde~~ sonra, doksan çocuk felci vakası daha görülüyor müştür. Bu vakaların yetmiş birinde ~~kullanılmış olan~~ belli dozdaki aşı ile bağlantı ~~vardır~~. ~~olabilir~~ olduğu saptanmıştır.

Şekil 3 Yazmak Yeniden Yazmaktır
Anlamlı bir son taslak elde edebilmek için tekrar tekrar gözden geçirmek gerekir; bir başka deyişle, deneme yanılma yoluyla doğru sonuca ulaşılır. 49 sayısının etrafındaki halka daktilografın sayıyı yazı ile yazması gerektiğini belirtir.

ların değil, diğer meslek gruplarından olanların da başarısız olduğu bir konudur.

Örneğin, bir iş raporu yazarının, "araştırmamız, genelde benimsenmiş hesap kontrol ölçülerine göre yapılmıştır ve aynı şekilde, bu koşullarda gerekli gördüğümüz benzeri hesap kayıt testlerini ve benzeri işlemleri içerir," şeklinde gereksiz uzatmalar yapması olasıdır. Aslında yalnızca "hesapları kontrol ettik" demek istemektedir.

Görkemli Yollar Zahmetle Döşenir

Bu alıntılamaların amacı yazarları gülünç duruma düşürmek, aşağılamak değildir. Belli koşullarda hepimiz bu tür sözler söyleriz. Bu tür sözler, zihnin fikirleri nasıl sonsuz ve şekilsiz dizilerle birbirine bağladığını gösteriyor. Ancak böyle bir cümleyi yazısına konu alan kişinin görevi, dikkat çekebilmek için konuyu daha açık ve çekici hale getirmektir; kendi yazısını bir yabancının gözü ile okuyup hatalarını bulmalı ve düzeltmelidir. Bu zorunluluk birinci ilkemizdir: Bir sözcüğü kullanmadan önce zihinlerinde ağır ağır kurgulayanlar dışında, ne kadar yetenekli olursa olsun, hiç kimse hemen kullanılabilecek bir taslak hazırlayamaz. Yazmak, yeniden yazmak demektir.

Peki bu nasıl çözümlenmelidir? Yeniden yazmak, fikrin ilk ele ele alınış biçiminden, sözcüklerin kullanılışından (sözcüklerin seçimi), tutarlılığından (fikirlerin birbirine bağlanması) ve irdeleniş biçiminden (akıl yürütmenin doğruluğu) duyulan hoşnutsuzluğu yansıtır. Öz eleştirinizin çabuk ve etkili olması için, hatalarınızı açıklıkla görebilmeniz ve aynı oranda düzeltici yollar bulabilmeniz gerekir. Bunların en önemlisi, bu kitabın II. Bölümündeki "Konunun Biçimi" başlığı altında verilenlerdir.

Burada kesinlikle benimsemeniz gereken nokta şudur: Cümle kurmaya özen göstermek çalışmanızın daha güzel olması için özen göstermek anlamına gelmez. Özenli cümlelerle yapıtınız oluşmaya başlar. Araştırma sırasında derlediklerniz işlenmemiş, ham bilgilerdir. Yazarak, yeniden yazarak kullanılır hale gelmiş bir ürün yaratırsınız. Sözcükler, olabilecek en iyi biçimde biraraya getirilinceye kadar rapor tam değildir ve sizden başka kimsenin anlayamayacağı belirsizliklerle doludur. İlk taslağa bakıldığında görüleceği gibi, sizin için bile yeterince anlaşılır değildir.

Cutter aşısı konusundaki resmi rapordan birkaç cümleyi yeniden yazma çabamız, düzeltme işinin belirsizlikleri nasıl yok ettiğini göstermek içindir. Düşüncedeki hataları ve anlamsızlıkları gösterir. Her deneyimli rapor yazarı bunun kesinlikle doğru olduğunu bilir. Anlatımın incelenmesi, düşüncenin irdelenmesinden başka bir şey değildir. Bu nedenle, sözcüklerimizin "açık, düzenli, anlaşılması ve hatırlanması kolay" olması için hazırladığınız taslakları gözden geçirirken, konunuz hakkındaki düşüncelerinizin olabildiğince seçici ve eleştirici olması gerekir.

Bir derginin editörü, baskıya göndermeden önce yazıdaki her sözcüğü anlam ve biçim olarak irdeleyen bir yayınevi görevlisi, bu işi en iyi yapabilecek durumda olan kişilerdendir. Bir editörün keskin gözlerine sahip olabilmek için, yazma ile düzeltme arasında birkaç günlük süre bırakmak yararlıdır. O zaman, yazarken çok anlaşılır gelen bir cümlenin anlamını güçlükle bulabildiğinizi görürsünüz. Yinelemeler, anlamsızlıklar, kısır döngüler, gereksiz sözler, geri dönüşler ve basmakalıp sözlerin anlamsızlığının yol açtığı karmaşaya kadar pek çok yanlışlık seçersiniz.

Yazı yazma yeteneklerinin geliştirilmesi gerekliliğine karşı çıkan öğrenciler bile kötü yazılmış kitapları okumaları istendiğinde, pek yakınırlar. Bu tür kitapları "sıkıcı" ve "yavan" olarak tanımlarlar, suçu konuya yüklerler. Ama her konu ilginç hale getirilebilir. Çünkü her konu ilginçtir. Yoksa, insanoğlu bunlarla ilgilenmezdi. İlginç olmayan bir çalışmada asıl sorun ilginin yok edilmesidir. Bir kitap güç okunur: Çünkü fikirler akıcı olmamıştır, çünkü cümleler dengesizdir, çünkü söz dizimindeki hatalar sık sık geriye dönmeyi gerektiriyordur, çünkü sözcükler anlamını bulamamıştır. Bu tür bir kitabı okumak, bataklıkta yürümeye çalışmak gibidir.

1. Bir ölçüde kütüphane araştırması gerektirmesine rağmen doğal ortamda yapılan araştırmalar ve laboratuvar deneyleri kısmen bu genellemenin dışında kalır.
2. Bu size çok aptalca bir yaklaşım gibi gelebilir; ama, anahtar sözcüklerin ilk ve ikinci harfleri dışında alfabetik sırayı hızlı ve doğru biçimde takip edemediği için araştırmasında çaresiz kalanların sayısı sanıldığından daha fazladır (kolej öğrencileri ve mezunları da dahil olmak üzere); onlara yol göstermek için kasten vurgulanmıştır bu nokta.
3. Pek çok uzman not defteri fikrini dehşetle karşılar ama kullanışlı olduklarını kanıtlayan örnekler vardır (Gibbon, Rhodes, A.F. Pollard, Oman). Bu eski uygulamanın birçok kullanıcısı olacağı kesindir. Sık sık yolculuk yapmak zorunda olan bir araştırmacı için not defteri kartlardan daha kullanışlıdır.

4. 15. Bölüme bakınız.
5. Bu açıklamaları ne anlama geldiğini gösteren Bilgisayarla Yazım bölümüne bakınız. Ayrıca nadide kitap ve elyazması kitaplıklarında not almak için kurşunkalem dışında her aracın yasak olduğunu unutmayın.
6. Fotokopi makineleri her yerde kolaylıkla bulunabildiğinden, bazı öğrenciler not almak yerine, tıpkı taşınabilir bilgisayarı rastgele kullananlar gibi işlerini, gerekli gördükleri bilgileri fotokopiyle çoğaltmayı seçerler. Alıntıların doğruluğu sağlanmıştır ama, zaman kazanma ümitleri boş bir hayaldir. Daha sonraki paragraflarda anlatılacağı gibi notları akıl süzgecinden geçirmek kaçınılmazdır.
7. *Garibaldi*, Denis Mack Smith, New York 1956 - S. 113.
8. Alıntı metinde hiç yanlışlık olmadığı kesin. Filolog George Perkins Marsh, yeni İtalya Krallığında 1861-1882 yılları arasında görev yapmış ilk ABD elçisidir.
9. Bu açıklama, bilimsel dergiler ile diğer meslek dergilerinin, bu dergilere yazı yazanlara anlaşılır metinler yazmayı öğretme çabalarını desteklenmek için yapılmaktadır. Tıp alanında, Dr. Lois DeBakey yaşamını, ülkenin her köşesinde araştırma yazıları yazan doktorlara seminerler vermeye adamıştır ve çok çeşitli dergilere bu konuda yazılar yazmaktadır. Yasal konumdaki yazıların geliştirilmesi için girişilen benzer çabalar sonunda David Mellinkoff'un *Yasal Yazı Yazma: Anlam ve Anlamsızlık* (New York 1982) ve Tom Goldstein ile Jethro K. Lieberman'ın *Iyi Yazı Yazma Üzerine Avukatın Rehberi* adlı kitapları yayımlanmıştır.
10. T. Clifford Allbutt'un *Bilimsel Yazı Hazırlama Üzerine Notlar* adlı yapıtına bakınız. Londra, 1925.

3. Bölüm
Araştırmacının Algılama Yetisi ve Nitelikleri

Olay ve Rapor Olarak Tarih

Gerçekten yaşanmış olayları anlattığını bildiğimiz için toplumumuzda yazılı tarihin önemli bir yeri vardır. Uygar insanın gerçekleri bilme tutkusu o derece güçlü bir duygudur ki, George Bernard Shaw, genç bir yazara öğüt verirken şu önemli kuralı koymuştur: "Önce bilgilerini doğru topla: Bütün anlatım biçimlerinin temeli budur." Öneri yeterince açık değildir ama fikir olarak benimseriz; zira gerçekliği dürüstlük, dürüstlüğü içtenlik, içtenliği de anlatım biçimine bağlarız.

"Gerçekleri doğru toplayan" ve rapor yazacak olan kişi kendini bir tarihçi olarak görebilir de, görmeyebilir de. Kendini tarihçi olarak görüyorsa, bu, bir gazetecinin birgün önceki olayları anlatışına verdiği ad olan "öykü" ile "tarih"i iyi birleştirmiş olmasındandır. Bu bağlamda tarih (veya öykü) hem geçmiş olaylardır hem de rapordur. Yazılı tarihe "biçim vermiştir". Bunun bir yöntem gerektirdiğinin bilincindedir. Profesyonel tavır bazı sorumlulukları beraberinde getirir, sanatta ise bazı kurallara uyulur. Bu akıl yürütme disiplini için tarih yazma (historiyografi) terimini kullanmak daha iyi olabilir.

Batı'da yaşayan bizler, uzun zamandan beri sayısız yazılı kaynağa ve bu kaynaklara dayanan yazılı tarihten yararlanma olanağına sahibiz. Bizim için bunları birlikte düşünmek ve "geçmişimizi" içeren bir kaynak olarak görmek son derece doğal. Ama yazılı basının olmadığı, cehaletin yaygın olduğu, yazılı malzemeyi korumanın iklim koşulları nedeniyle olanaksız olduğu çağlarda, sözlü haberleşme, fikirlerin iletilmesinde tek yoldu. Bunun sonucu olarak tarih rastlantılara bağlıydı ve ortak bir varlık olmak yerine, bir kişinin belleğinde korunabilirliği varoluşunun ölçüsü idi.

Bu duygu, Herodot ve Tukidides gibi ilk Batılı tarihçileri etkiledi. Yazılarını söylev verir gibi yazdılar zira kulağa doğru gelenler daha iyi hatırlanabiliyordu. Bu anlatım biçimi bize "tarihsel bir biçim" gibi gelmiyor; gerçeğe uygunluk herşeyden önemli. Bu noktada hiç kimse okumasa bile, nasıl olursa olsun, kağıt üzerine yazıldığı andan itibaren her bilginin tarih olarak görülmesi gibi tehlikeli bir aşırılık söz konusu olabilir. Ulusal arşivimizde ve diğer arşivlerde tonlarca belge yığını vardır[1]: Tarih yazarken hiç kimse bunları kullanmıyorsa ne kadar tarih sayılabilirler? Bu süreçte, okuyucu, yazılı belgeleri nasıl görmektedir? Arabistanlı Lawrence gibi bir asker bilge, kağıt çağının bu tuhaf alışkanlıklarını küçük görerek bir arkadaşına şunları söyler.

İmparatorluk konusunda kitap yazmak için emekli oldun. İyi, ama modern tarihte yaklaşım biçiminin konudan daha önemli olduğunu unutma. Bir çağın uğursuzluk işaretlerinden biri de insanların tarih okumamasıdır. Tarihçi gerçeği araştırmak için kabuğuna çekilmiştir. Bu onun belgelere giderek artan biçimde önem vermeyi öğrendiği anlamına gelir. Belgeler yalancıdır. Karıştığı bir olayla ilgili bütün gerçekleri olduğu gibi yazacak biri henüz çıkmadı. Bütün anlatılanlar yanlı. Birbiriyle bağlantılı bir yığın bilginin içinden çıkmak için eski bir yazıyı içgüdülerinize tercih ederseniz ya sıradan ya da okunması olanaksız belgelerle karşılaşırsınız. Çok şey biliyoruz, ama çok az bilgi kullanıyoruz. Engelleri kaldırın ortadan.[2]

"Ortadan kaldırma" çok ileri bir nokta. Belgeler tamamen yalancı değildir. Ancak Lawrence, zihnin çalışma şekli ile ilgili doğru bir nokta yakalamıştır ve bunu bazı seçkin meslek adamları da desteklemektedir. 1930'ların ortalarında bir İngiliz Eğitim Kurumu toplantısında tanınmış akademisyen R.H. Tawney, sinirli bir tavırla "tarihçilerin gereksinim duydukları daha fazla belge değil, daha sağlam çizmelerdir,"[3] demiştir. Bir başka tarihçi ise "sadece belgelere dayanarak yazıldığında, tarih boş laftır ve hata payı daha fazladır" demiştir.[4] Deneyimli bir zekâsı yoksa, gerçeğin peşindeki araştırmacı yaşanmış olaylarla sessiz kayıtlar arasındaki boşluğu dolduramaz.

İnsanlar, araştırmacının çözümsel yöntemleri ile kayıtlardan derlenmiş bilgilerden yararlanacaksa, bu derlemede yaşam soluğu bulunmalıdır. Aksi halde, bunlar özümlenmiş ve derlenmiş kanıt-

lar olmaktan öteye geçmez. Olaylara değil, belgelere ve araştırmaya dayalı bir rapordur bu. Ünlü bir tarih parodisi olan ve çok zekice bir abartıyla kaleme alınmış *1066 ve Hepsi Bu*, tarih hatırlayabildiklerimizdir, diğer bütün tarihler kendilerini geçersiz kılar[5] görüşünü dile getirir. Bu eskilerin inandığı ve uyguladığı bir ilkedir aslında. Büyükelçilerin ve generallerin konuşmalarını hazırlarken Tukidides, bütün tarihinin yaşam gibi hatırlanabilir olması ümidiyle hareket etmiştir; bugün hâlâ Pericles'in *Cenaze Söylev*'inden alıntılar yapıyoruz.

Değişen Geçmişin Değişik Kullanımları

Tarih düşüncelerimizin esin kaynağıdır. Başkan Herry Truman'a göre, gelişmesinde rol oynayan en yapıcı kitap Nabukadnezer'dan Sarah Bernhardt'a kadar bütün ünlüleri anlatan "Büyük Adamlar ve Ünlü Kadınlar"dı. Plutarch'ın eski kahramanları anlatan "Yaşamlar" kitabının Fransız Devriminin liderlerini önemli ölçüde etkilemiş olması ünlüdür.

İlerde göreceğimiz gibi, tarihte büyük sistemlerin kurucuları, ilerde insanlığın olacakları önceden kestirebilmesini sağlayan tarih "yasalarını" bulmuşlardır. Bu insanlar Tarih'in kendi ağızlarından çıkan sözler olduğuna inanmışlardı. Karl Marx, bunların içinde en kararlı olanlardan biriydi.

Belli bir kültür veya ülkeyle ilgili ayrıntılı bilgiler, öğrencilerin değişmez kuralları ayırdetmesine ve bu yolla belli bir durumdan ne sonuçlar doğabileceğini akıl yürüterek bulmasına yardımcı olur; ama bunu açıklayıcı "yasalar" henüz bulunmamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Washington'da, dokuz Amerikalı tarihçiden "o güne dek olup bitenlerin ışığında Nazi savaş mekanizmasının ve Alman halkının, müttefiklerin baskılarına ne kadar dayanabileceklerini" değerlendirmeleri istendi. Bu dokuz kişi, gizli belgeleri okuyup, olaylara tanık olmuş birçok kişiyi dinleyerek üç ayda raporlarını tamamladılar. Daha sonraki olayların ışığında bu rapor incelendiğinde "önemli ölçüde doğru bir değerlendirme" yapılmış olduğu görüldü.[6]

Tarihin, çok kesin belirlenmiş bir amaca uygulanabilmesi az rastlanılan bir olgudur. Bundan beklenen, hayal gücünü zenginleş-

tirerek, toplum içinde insanların neler yapabileceğinin zekâ yoluyla hemen algılanmasını sağlamaktır. Tarihi, liberal eğitimin temel taşı olarak niteleyen ünlü hukukçu Learned Hand, konunun neden sosyal bilgeliğin yaratıcısı olduğunu şöyle açıklıyor:

İnsanoğlunun bir sonuca ulaştırmaya çalıştığı birçok sorun, hiçbir zaman bir sonuca ulaşmaz. Çözümsüzdür; çünkü doğruyu söylemek gerekirse, ortak böleni olmayan sayılara benzediklerinden, kesin çözüm olanaksızdır. Anlaşmazlık, çözülmeden geçmişe gömülür ama tarih olarak zaman zaman yeniden ortaya çıkar ve bir kez daha tartışılır. Ortadan kaybolur, çünkü her iki tarafın gönül rızasıyla olmasa da, zaferin yerine geçebilecek bir uzlaşma sağlanmıştır. Bu geçici çözümü bulan kişinin olabildiğince engin deneyimi olmalıdır. Öyle bir deneyim ki, yürekleri cömert yapsın, aklı, diğer insanların duygularını kavrayabilecek bir anlayışla donatsın. Montaigne ve Erasmus gibi tarihin büyük hümanistlerinin geçmiş konusunda derin bilgileri vardır."[7]

Araştırmacının düşünceleri çok yönlüdür. Eski bir bilim tarihçisi olan Lynn Thorndike şöyle diyor: "Tarih, kimine göre yazın, kimine göre olgulardır; kimine göre arşiv karıştırmak, kimine göre kaynak yorumlamaktır; kimine göre sanat, kimine göre bilimdir; kimine göre sıkıcı zahmet, kimine göre tutkulu emektir; kimine göre yaşanılan anın açıklaması, kimine göre geçmişin ortaya çıkıp gerçekleşmesidir."[8]

Hiç kimse bir başkasına ne tür bir tarihçi olması gerektiğini söyleyemiyeceği gibi, meslek yaşamının daha başında, araştırmalarının ve bundan elde edeceği sonuçların, onu nasıl yönlendireceğini bilemez. Çoğu araştırmacı için, araştırmanın kendisi işin ilginç yanını oluşturur açıkçası. Araştırma, en iyisinden, rahat bir koltuk arayışıdır. Fakat elde edilen sonuçlar, aklı, düşünmeyi bir haz anlatabilmeyi bir mücadele kılan yepyeni fikirlerle donatıverir; ölmüş insanların, yok olmuş ulusların, onların söz ve eylemlerinin, giysi ve düşüncelerinin giderek daha çok tanınmasını sağlayan genellemeler ve kıyaslamalar yapılmasını sağlar. Sonuçta, araştırmacı, yıllarca yabancı ülkelerde gezmiş, birçok dil öğrenmişçesine, başka insanların yaşamını kendi yaşamı kadar iyi bilir hale gelir.

Tarihle ilgili bilgiler ister günümüzde kullanılsın, ister sadece ilgi duyulduğu için veya bir düşünme aracı olarak zevk almak için

toplansın, sonuçta şöyle bir tanımlama getirebilir: "Tarih başka insanların yaşantılarını düşlemekle yaşanan bir deneyimdir." [9] Tarih bilgisi karanlık, uçsuz bucaksız bir geçmişe uzanan ikinci bir yaşam gibidir. Bu sözcüklerle tanımlandığında tarihin bilimden çok, bir sanat olduğunu belirtmek olağandır. Bundan, tarihin formül uygulamakla ilgisi olmadığı ve ölçülemezleri aktardığı anlamı çıkarılır. Bir akıldan öbürüne eyleyiverir; kişiliği politikadan daha kesin bir biçimde etkiler; zekâyı ve ruhu yoğurma gücü ince işler, şimşek gibi değildir.

Bu kesin etki birçok insanı şaşırtan bir sorunun cevabıdır aynı zamanda: "Anlattıkları bu kadar belirsizken tarihin nasıl bir kullanım değeri olabilir? Madem her tarihçi bir diğerinden farklıdır, madem hepsi her kuşakta, bir önceki tarihçinin fikirlerini geçersiz kılar... Değişmesi değiştirilmesi açıkça mümkün olmayan geçmiş konusunda böylesi istikrarsızlık göstermesiyle tarih, bilgiden çok, ciddi bir eğlence şekli gibi görünmektedir."

Tarihin güvenilirliği ile ilgili irdelemelerimizi ne kadar ertelersek erteleyelim, değişkenliğine rağmen tarihin, bilimden farkı olmadığı gerçeğini vurgulamalıyız. Bilimin yorumu da her birkaç yılda bir değişir, bilim cephesinde çarpışanlar da hipotezlerdir. Doğadan, geçmiş konusundan söz ederken değişmeyen tek bir gerçek, bunların hiçbir görüş ayrılığına imkan vermemesidir. Bilim ile tarihin değişken olduğu bir gerçektir.

Batı Tarihinin Bazı Farklılıkları

Lynn Thorndike'in daha önce belirttiği gibi, tarih yazımındaki farklılıkların bir nedeni, insan doğasındaki farklılıktır. Thorndike, kişilik yapısı farklı iki tarihçisini anlattıktan sonra sözlerine şöylede devam edebilirdi: Tarih yazımında birbirine ters düşen kavramları benimsemiş okullar, dönemler ve çağlar vardır. Modern bilimin doğuşuna kadar ahlâki ve siyasi olmak üzere iki baskın kavram vardı. Herodotos ve Tukidides bu iki eğilimin temsilcileridir. Herodotos, yazdığı tarihin büyük adamlara "şan ve şöhretten hakettikleri payı" vermesine özen gösterir; ünlü yaşamların ve eylemlerin, bir ahlâk öğretisi olarak, her zaman değerli olduklarına inanırdı. Siyasi ve kültürel konularla ilgili idi, yalnız ne olduk-

larını bilmek için herşeyi öğrenmek isterdi ve gerçek anlamda ilk sosyologdu.

Tukidides bu görüşe karşıydı. Amacı siyasetin uygulanması olduğundan, bunları boş merak ve ahlâk dersi vermek olarak görüyordu. Kişisel olmayan sert bir biçim geliştirmişti; konu dışına çıkmazdı ve eğlendirici olmamayı yeğlerdi. Eşitleri için yazan bir asker ve devlet adamıydı.

Hıristiyanlığın doğuşundan sonra tarih yazarlarının ahlâk kaygıları diğer bütün ilgi alanlarının önüne geçti. Saint Augustinus, daha az güçle Orosius, büyük olayları gerçek tarihçiler gibi anlatırken, felâketleri tanrı tarafından gönderilen cezalar olarak yorumladılar. Önceleri değişim kuralı veya doğa yasası olarak kabul edilen olaylar, artık ilahi plânın işleyişi olarak yorumlanır oldu. Dindar Hıristiyan tarihçi, geçmişe, geçmişi kapsayan bir yasa gibi kullanılan katı bir ahlâk standardı uyguladı, merakının yerini vahiyler, kehanetler ve hesap günü sonrasıyla ilgili kaygılar aldı.

Ortaçağda, bu yoğun ahlâkçılığa, bir de yeryüzündeki doğaüstü güçlere zaten duyulagelen inanç, yani insanın yaşantısına Tanrı'nın mucizelerle karışması inancı eklendi. Tarih kayıtları ve azizlerin yaşamları Batılı insanın hâlâ kayıt tutma ve biyografi yazma isteği olduğunu gösteriyordu ama bu çabalar, daha çok, çoğu din adamı olan yazarların manevi ve tanrı bilimle ilgili düşüncelerini yansıtıyordu. Sonuçta, eski ve çağdaş anlamda tarih yazımının yeniden canlanması, modern çağın başlarında yaşamın laikleşmesiyle aynı zamana rastlar. Krallıkların ve ulus-devletlerin doğuşu, Rönesans hümanistlerinin bilime duydukları tutku, doğa biliminin yöntem ve sonuçlarının giderek daha yaygın bir biçimde tartışılması, tarihsel ve eleştirel erdemlerin yeniden değer kazanmasına katkıda bulunmuştur. Pierre Bayle'in ünlü "Tarihsel ve Eleştirel Sözlüğü" (1645-1697) iki yüzyıldır Avrupa'da geçerli olan akademik yaklaşımın özeti idi: "Eleştirel" sözcüğü, araştırmada bağımsızlığın galibiyetinin ilanıydı.

Bir sonraki kuşakta Voltaire, "Ulusların Davranış Biçimi ve Töreleri Üzerine Deneme" (1756) adlı kitabında, savaşlar ve krallardan çok, uygar yaşamdan kesitlerin önem taşıdığını, bunların halkın ilgisini daha çok çeken konular olduğunu göstererek, o güne dek yazılmış olan monarşi tarihinin kapsamını genişletmiştir. Ni-

hayet ondokuzuncu yüzyılda birbirini izleyen devrimlerin sonuçları, evrensel bir ilgi alanı olarak tarihin zaferini perçinledi. Bunlardan biri olan 1789 Fransız İhtilâli, halkı krallara karşı ayaklandırmış ve ulusların, Roma'nın Düşüşünden başlayarak o güne kadar geçmişlerini yeniden keşfetmelerini sağlamıştır. Aynı coşkuyla, Avrupa'nın dört bir yanındaki baskı altında yaşıyan uluslar, kendi tarihlerini temel alarak kendi birliklerini oluşturdular. Bu kültürel milliyetçilik Walter Scott'a esin kaynağı olmuş, Ortaçağı ve İskoçya'yı konu alan büyük tarih romanını yazmıştır. Trevelyan'ın söylediği gibi, Scott'un yapıtlarının yaygın biçimde okunması "Avrupa'ya tarih öğretmiştir".

Evrim fikrinin giderek yaygınlaşması Scott'un etkisini pekiştirmiştir. 1860'tan sonra, bu konudaki tartışmalar alevlenmiş ve ikinci kültür devrimi olmuştur. Bu devrim, doğa biliminin bilgi ağacının en üstüne çıkmasını sağlamış ve bütün geleneksel konu biçimlerini etkilemiştir. Düşünürler, biyolojideki evrim düşüncesinden "genetik yöntemi" konu alarak kullanmaya başlamışlardır. Bu düşünceye göre, üzerinde çalıştığımız gerçeği anlayabilmek için her olgunun ardındaki bir dizi gerçeğin araştırılması ve anlaşılması gerekir. Sadece birey ve ulusal yaşam değil, yasalar, töreler, kurumlar, fikirler, ahlâk, din ve hatta tanrılar kalıtımsal açıdan, bir başka deyişle tarihsel açıdan incelenmeye başlandı. Bugün çağdaş bir Batılının düşünme biçimi kaçınılmaz şekilde tarihseldir.

Pek çok kişi, tarih yazımının artık eski ahlâki ve siyasi uygulama amacından sıyrılması gerektiğini düşünmektedir: Tarih tıpkı jeoloji, paleontoloji ve biyoloji gibi bilimsel olmalıdır. Bilgi birikimi ve kanıtlama, edebi yeteneğin önüne geçmeli ve ansiklopedik kusursuzluk kesin kural haline gelmelidir. Bilimsel olması için bir monografın tek bir konu ile ilgili bütün herşeyi anlatması, yapıttaki bilgilerin eksiksiz ve kesin olması gereklidir. Günümüzde tarih yazımında, başlangıçtaki psikolojik veya sosyolojik iddialarının bazıları gözardı edilmesine rağmen, bilimde olduğu gibi kesinlik ve olacakları önceden haber verme yetisi korunmaktadır. İş dünyasında ise, her tip araştırmacı, kalıtımsal yorumun geçerliliğini en azından bir kez açıkca kabul etmek durumundadır. Her konuşma, rapor, araştırma, veya uygulama "geçmişi" ile başlar; daha önce olup bitenleri bilmeden bir konunun anlaşılabilmesi olanaksızdır.

Araştırmacının Özellikleri ve Alışkanlıkları

Bir araştırmacının, işe başlarken sahip olması gereken düşünsel nitelikler ve alışkanlıklarla ilgili olarak bir fikir verebilmek için, olayları tarihsel yönleriyle ele alma alışkanlığımızın özelliklerinden ve etkilerinden yeterince söz ettik. Bunlara ek olarak geliştirmesi gereken niteliklere değinmek kalıyor geriye. Kişilik yapısı ve görüş açısı ile ilgili bir kural konulamaz; ancak temel niteliklerin ne olması gerektiği önerilebilir; bu ise, öz kontrol ve çalışmayla eğitilebilir. Öğrenimin herhangi bir dalını disiplin olarak tanımlamamızın nedeni bu olasılıktır.

"Niteliklerden" söz ederken, bu sözcük, bir araştırmacının hangi dürtülerini bastırması, hangilerini ön plana çıkarması gerektiği konusunda bir fikir vermek için, bir kolaylık olarak kullanıldı. Söz edilecek olan yarın düzine niteliğe, zaman içinde bir o kadar daha eklemek gerekecektir kesinlikle. Burada zorunlu olarak bulunması gereken nitelikler sıralanmaktadır; bunlara isimler vermesi çalışma sırasında kolaylık sağladığı gibi bu kitabın ne öğretmeye çalıştığı konusundaki anlayışı da derinleştirebilir. Bu altı nitelik üzerinde düşündükten, bu bölümü bir kez daha okuyup, üzerinde durulan konularla bağlantılı olarak irdeledikten sonra, her okuyucu, edinilmiş olan fikirlerin, kişinin gerçek konusundaki merakını, gerçeği bulup yorumlama yeteneğini nasıl etkilediğini anlayacaktır.

1. Gerekli olan ilk nitelik "DOĞRULUK"tur. Neden böyle olduğunu söylemeye bile gerek yok. Şayet "Tarih" geçmiş olayların öyküsü; rapor, yazı ve haber öyküleri "Tarih" ise, bütün bu bilgilerin doğruluğunun araştırılması gerekir. Bilgiyi kesinleştirmek, her zaman, inançla doğru olmak anlamına gelir. Bunu sağlayabilmek için, kendinizi, kitapların isimlerini, tarihlerini ve başlıklarını doğru hatırlayacak şekilde eğitin. Ne kendinize ne de bir başkasına, "kitabın birindeydi, biliyorsun, adını ve yazan adamın adını unuttum; fakat kapağı yeşil bir kitaptı," gibi birşey asla söylemeyin. Kusursuz olmak, ilk incelediğinizde konuya dikkat etmek ve küçük farkları gözden kaçırmayıp tam tersine onları kaydetmektir: "Washington'daki Lincoln Anıtı ile ilgili cilt Edward Conclin tarafından basıma hazırlanmış ve yazarın isminde "y" değil ikinci bir "c" harfi var. Aslında bu mutlaka hatırlanması gereken önemli bir nokta değil, fakat bunu devamlı ve düzenli bir şekilde yaparsanız

pek çok hatayı engellemiş olursunuz. Yapmanız kaçınılmaz olanlar en aza iner. Yaptığı çalışmanın uzunluğu ile orantılı olarak herkes hata yapar. Ancak bu, dikkat göstermeyi vazgeçilmez bir alışkanlık haline getirerek en az ölçüde tutulabilir. Bu ayrıntıların aklınızı karıştıracağından korkmayın; gereksinim duyacağınız ana kadar bir kenarda kalırlar; çoğu zaman da başka bir konuyla hiçbir zaman düşünemiyeceğiniz önemli bir bağlantı kurmanıza yardımcı olurlar.

2. Daha sonra "DÜZEN TUTKUSU" gelir. Her türlü araştırmada okunması, not alınması, kıyaslanması, doğrulanması, fihristlenmesi, gruplanması, düzenlenmesi ve yeniden yazılması gereken pek çok şey olur. Bu işi yapan kişi belli bir düzen oluşturmamışsa, hata olasılığı ürkütücü boyutlara ulaşır ve yapacağı çalışma sürekli olarak ürküntü verici bir ivedilik taşır: "Şu bibliyografya notlarını nereye koydum? Kontrol ettiğim tarihleri hangi deftere not ettim? Bu sayfa birinci taslaktan mı, yoksa ikinciden mi?" gibi binlerce soru çıkar ortaya. Bazıları da düzenliliği abartır, ama çoğumuz yersiz bir özgüvenle bunu küçümseriz. Çoğu kez, ne yaptığınızı bildiğinizi düşünüp öyle yaparsınız. Ancak konunun derinliğine indikçe, giderek daha çok şey öğrenir ve büyük bir olasılıkla, kendi yaptıklarınızı ve sahibi olduklarınızı giderek daha az bilmeye ve hatırlamaya başlarsınız. Sizin adınıza düzeni sağlayan sistemin değeri işte buradadır. Dinginlik, sabır ve sebat gibi üç küçük niteliğin birarada bulunmasını gerektirir ama, düzen tutkusu hiçbir şekilde zaman kaybı değildir.

3. Düzenliliğin MANTIĞI çağrıştırdığı da düşünülebilir. Uygulamada aradaki fark gözardı edilebilir ölçüdedir; biri bedensel diğeri düşünseldir. Burada konu edilen mantık, bir felsefecinin genel mantığı değil, bir kütüphane araştırmasının karışıklığına hazır ve kullanıma uygun çözüm bulma yoludur. Bir sonraki bölümde gösterileceği gibi, araştırmacı sayısız başvuru kitabının sınıflandırılma şeklini hemen öğrenmelidir; sonuç çıkarma konusunda usta değilseniz çıkmaza girer ve çok hata yaparsınız. Örneğin, her başlık altında insanın çalışma isteğini yok eden bir yığın listenin bulunduğu, noktalamanın silik ve akıl karıştırıcı olduğu eski Latin yazarları başvuru kitabını ele alalım. Her bilgi grubundan yaptığınız birinci veya sonuncu alıntıyı doğru anlamazsanız aradığınız bilgiyi yanlış bir yazarınmış gibi düşünmeniz kaçınılmazdır.

Herhangi bir kütüphanedeki kitapların düzenlenme biçimi, aynı zorlukları yaratabilir: Biz G'lere bakıyorsak ve K'lar şurada ise (aradığım H'da dahil olmak üzere) ikisi arasındaki kitaplar, rafları olan geniş başvuru masasının alt tarafında belli fakat bir ölçüde zor ulaşılabilecek bir yerde olabilir (aslında zaten öyledir). Düşünsel veya fiziksel, küçük veya önemli her çıkmaz için kütüphane görevlisine başvurursanız, çalışmanızı bitiremeden eski fakat deneyimsiz bir araştırmacı olup çıkarsınız.

4. Başka bir konuda DÜRÜSTLÜK en iyi politika olabilir ama araştırmada ön koşuldur. Doğru bulduğunuzu tam bir tarafsızlıkla kaleme almazsanız, başvurduğunuz kayıtlardan çıkaracağınız ve amacınız olan sonucu kendiniz geçersiz hale getirirsiniz. Bulduğunuz yeni bilgiler hipotezinizi çürütebilir fakat hipotezler çürütülmek ve gerçeğe daha yakın olarak yeniden şekillendirilmek içindir. Bulduğunuz bilgi amacınıza veya önyargınıza aykırı olabilir; fakat sağlıklı bir zihin çalışması için rekabet şarttır. Her buluşunuzu haklı gösterecek gerçeğin peşindesiniz. Kendinizi bir davaya adamış olsanız bile bulunduğunuz tarafta karşınıza çıkacak bütün kanıtları önceden bilmenizde yarar var. Zira çalışmanız sırasında yolunuza çıkan bir engel varsa, ilerde aynı tip başka engellerle karşılaşmanız olasıdır. Karışıklık, gerçeğin doğasındadır ve bunun şekle sokulmasını araştırmacıya bırakmalıyız. Önemli ayrıntılar konusunda yazarın dürüstlüğüne güvenemezsek, konuyu temelde etkilemeyen küçük ayrıntıların doğruluğu birşey ifade etmez.

5. Bazı kişiler görebildikleri kadarı ile dürüsttürler ama görüş alanları dardır ve özellikle kendi etraflarını göremezler. Burada eksik olan KENDİNİ TANIMA niteliğidir. Araştırmacının, önce kendisi farkında olmadan sahtecilik yapıp yapmadığından emin olmak, sonra da sonuca ulaşırken hangi ölçüyü kullandığını okuyucuya açık şekilde gösterip önyargının etkisini azaltmak için, buna gereksinimi vardır. Hiç kimse bulduklarını kusursuz bir açıklıkta yansıtamaz. Aynada, her zaman gözle görülemeyecek kadar belirsiz bir hata olabilir. Her zaman olabilecek bu hata kaynağına karşı yegane korunma şekli, yazarın varsayımlarını olabildiğince açık anlatmasıdır. Bir başka örnek daha verelim General Grant'ın biyografisini yazan bağnaz bir içki düşmanı, General'in taşkın ve ahlâk dışı alışkanlıkları olan biri olduğunu öne sürebilir. Başka hiçbir bilgi olmadığından, okuyucu yazarın

vardığı sonuca inanma eğilimindedir. Fakat bu suçlamayı yaparken yazar, "Viski içme alışkanlığı olan herkes ahlâk dışı taşkınlıklar yapma eğilimindedir: Bu nedenle General Grant da böyledir," derse, okuyucunun kendi adına olayı tartma ve yargıya varma şansı olur.

Bu basitleştirilmiş örnekte iki önemli alan vardır: Zaman veya mekân olarak yabancı kültürlerin anlatımı ve biyografi. Her ikisinde de kendisine veya çağın[10] ölçülerine aykırı davranış biçimleri karşısında araştırmacının duygularını kontrol etmesi gereklidir. Bu tür durumlarda, yargısını aktarmadan veya hoşnutsuzluğunu belirten tanımlamalar yapmadan önce kendi değer ölçülerini (yukarıdaki örnekten daha farklı bir biçimde) vermelidir. Bu yapılamadığında, araştırmaya konu olan kişinin çok çirkin biçimde karalanması ve aşağılanmasına yol açılır. Ayrıca, araştırmacı üzerinde yazı yazmaya değer gördüğü için ciddiye alınması gereken bir konunun karikatüre dönüşmesi de bir başka olumsuzluktur.

6. Herkes birbirine DÜŞGÜCÜNÜ kullanmasını söylüyor. Gerçekten de yararlı bir öğüt. Ancak kullanılacak düşgücüne gereğinden fazla bel bağlamanın doğru olmadığı da vurgulanmalı. Gelenekler ve tembellik, düşgücünün serbest bırakıldığında istenilen sonuca ulaşmada yardımcı olacağı şeklindeki iyimser düşünceyi bastırır. Araştırmada ulaşılmak istenen amaç somut ve soyut olmak üzere iki yönlüdür. Araştırmacı, kaynağını bulmaya çalışmadan önce ne tür bir kaynağa gereksinim duyduğunu tekrar tekrar tasarlamaktadır. Böyle bir kaynak var olmayabilir; eğer varsa nerede olabileceği düşünülmelidir. İstek ve mantığın ustaca dengelenmesiyle gerçek düşgücü doğar ve araştırmacı, bildikleri ve sahip olduklarından hareketle daha çok bilmek için nelere sahip olması gerektiğine doğru gider. Bunu izleyen iki bölümde somut örnekler verilecektir. Örneğin, Henry James'le ilgili eleştirel bir inceleme yapan ve ileri yaşlarda yazarın, oyun yazarı olmak için sürekli çaba harcadığını (bu kararlılık son romanlarındaki dramatik tonda ve kurgulanış biçiminde de görülmektedir) gözleyen eleştirmen, tiyatro ile ilgili hangi konuların bu eğilimin oluşmasında rol oynadığını anlamaya çalışır. James, çocukken veya gençlik yıllarında, daha sonra melodramları ile ünlü olan New York tiyatrolarına fazlaca gitmiş olabilir mi? Tarihler uygun, hatta incelendiğinde otobiyografik veriler bile bu varsayımları doğrular nitelikte.

Tarihçinin düşgücü daha derin amaçlar için kullanılır. Bu konuda henüz son sözü söylemedik. Ancak bir dehanın tarihsel düşgücünü, sıradan bir araştırmacıdan beklemek yanlıştır. Burada sözü edilen düşgücü, abartısız ve herkeste bulunması gereken türdendir. Ayrıca sıradan bir düşgücünün dahi kesin olarak ılımlı oranlarda kullanılması gerekir diye bir kural yoktur.

Araştırmacıyı, bu altı nitelikli enerji biçimiyle özgür bıraktığınızda, "bilinmeyen topraklara", yani kütüphaneye ilk akınını düzenlemeye hazırdır.

1. Bu özellikle ABD için geçerlidir. Resmi arşivlerin bulunmadığı ender örneklerde, ne zaman ve nasıl yok olduklarını tam olarak biliriz: Chicago yangını, Atlanta Savaşı veya San Fransisko Depremi gibi. O anla ilgili hemen herşeyin kaynağı ve kaderi bilinir veya kolayca bulunabilir.
2. *T. E. Lawrence'ın Mektupları* David Garnett, New York 1939, 559.
3. W. K. Hancock'ta alıntı *Ülke ve Gereksinmeler* Londra 1954, s. 95.
4. İbid.
5. W. C. Sellar ve R. J. Yeatman, New York, 1931 vii.
6. *New York Times* 8 Haziran 1946.
7. Albany, New York Eyalet Üniversitesinin 86. toplantısının gece oturumundaki konuşması, 24 Ekim 1952.
8. *Journal of Modern History*'deki kitap incelemeleri 9 (Eylül, 1937) 369.
9. Burada "deneyim" sözcüğü "gerçekte yaşantılanan" olaylar için kullanılmıştır.
10. Bu standartların gevşeklik veya katılık olabileceğini dikkate almak gerekir; "aydın" eleştirmenlerimiz Püritenleri ve Viktoryenleri aynı sıklıkta yanlış değerlendirirler.

4. Bölüm
Gerçekleri Bulmak

Dedektif ve İpuçları

Atasözünde değinilen samanlıkta iğne arama çabasının eziyet verici yanı, iğnenin orada olduğundan emin olmamızdır. Alan sınırlı, nesne belli olduğuna göre iğnenin bulunması olasıdır. Kuşkusuz yeterince özen ve sabır gösterildiğinde bir çift göz ve bir çift el le kolayca bulunabilir. Saplar balyalanıp büyük bir mıknatısla taranırsa, çabanızın oyun haline dönüşebilecek kadar kolaylaşacağı kesindir.

Bu peri masalı problemi ile araştırmacının gerçekleri araştırması arasında benzerlik vardır. Araştırmacının bulmaya çalıştığı bilgi, büyük bir olasılıkla bir kitaptadır ve bu kitap bir kütüphanededir; bunu bulmak için doğru balyayı bulup (bir kitap veya dergi) iğneye benzer bilgiyi çekip çıkarmak için manyetik zekâsını kullanması yeterlidir.

"Kütüphane", kayıtlı bilgilerin büyük bir kısmının toplandığı bir hazinedir. Batı Afrika konusundaki makalenin yazarı, "Fernando Po'ya düşen yıllık yağmur miktarının 2.5 m. olduğunu" kütüphanedeki bir kitaptan bularak yazmıştır. Yağmur oranını, kendisinin ölçmesi olanaksızdı. Görgü tanıklarından doğrudan bilgi almak ya da olay yerinde görüşmelerle araştırma yapmak dışında, laboratuvar ve açık alan çalışması veya kalıntıların[1] incelenmesi çalışmasında, bilgiye giden en kısa yol, kütüphane araştırmasıdır.

Bu kütüphane, bir şirketin tek bir odada toplanmış özel bir konudaki küçük bir koleksiyonu; öğrencilerin gereksinimlerini karşılamak için kurulmuş bir üniversite kitaplığı; "Forbes" veya "American Heritage" gibi dergileri araştıranlar için kurulmuş orta büyüklükte bir başvuru koleksiyonu; ya da milyonlarca eski kitabı

içeren ve en yenileri için belli başlı kitap dağıtıcıları ile gerekli bağlantıları kurmuş "Ansiklopedik" bir kütüphane, yani gerçek bir araştırma kütüphanesi olabilir. Başvurduğunuz kütüphane belli bir alanda uzmanlaşmış değilse, aradığınız bilginin kendisi olmasa bile, sizi o bilgiye ulaştıracak ipucunu bulursunuz. Bulduğunuz yeterli değilse, bu tür bir bilgi, ipucu gibi görünerek sizi yanlış yöne sevkedeceğinden yararsız bilgidir. Her iki durumda da kütüphaneye gitmekten başka seçeneğiniz yoktur. Kütüphane, araştırmacının uğrayacağı ilk limandır.

İşe yeni başlamış bir araştırmacının yabancı bir kütüphanede kendini şaşkın, yalnız ve kaybolmuş hissetmesi doğaldır. "Kütüphaneyi" öğrenmeye karar vererek bu duygudan hemen kurtulabilirsiniz. Hangi büyüklükte olursa olsun her kütüphanede, deneyimli bir araştırmacının bir bakışta kavrayacağı ortak özellikler vardır. Bu birkaç ortak noktayı keşfettikten sonra bir kütüphaneyi iyi tanımanın, hepsini tanımak anlamına geleceğini hemen kavrarsınız.

O halde aradığınız nedir? İlk önce, kart kataloğu neredediır? Bir odadan diğerine uzanan bu çekmece dizileri ne işe yarar? Katalog bir tane midir, yoksa kitaplar (yazarlar ile konular bir veya ayrı ayrı bölümlerde), süreli yayınlar (dergiler) olarak alt başlıklara ayrılmış mıdır? Dolapların üzerindeki başlıklar sorularınızı yanıtlar. Hangi kataloglama sistemi kullanılmaktadır? Çekmeceyi açıp güncel ölçülerde olan Kongre Kütüphanesi kartlarına (kendilerine özgü arama sayılarıyla) bakın.[2] Kartlar bir başka boyut ve sistemde, yani daha eski bir sistemde ise, bir kütüphanecinin yardımı ile öğrenmeniz gerekebilir.

Pek de uzak olmayan bir geçmişte, yabancısı oldukları bir kütüphaneden yararlananlar, kataloğu rahatça kullanabilirlerdi. Bölmelerde dizili olan kartlar, üç sistemden birine göre sayılar taşırdı: Dewey ondalık sistemi; Kongre Kütüphanesi sistemi; veya Boston Athenaeum kütüphanesinde olduğu gibi bu ikisinden daha eski yerel bir sistem. Çoğunluk Dewey sistemini benimsedi ve bütün kütüphanelerde, gerekli bilgileri içeren standart basılı kartlar kullanılıyordu.

Şimdi bütün bunlar değişiyor. Bazı kütüphaneler kart kataloğu, yani tek bir katalog kullanıyor. Dewey sisteminden Kongre Kütüphanesi sistemine geçmek isteyenlerde ise, araştırmacı, tarih kart-

ları ile ayrılmış iki tip kartla karşılaşıyor: 1972 yılından önce yayımlanmış bütün kitaplar Dewey sistemine göre dizilmiş olarak bir yerde, bu tarihten sonrakiler ise, yeni sayılar ve kartlarla odanın başka bir yerinde bulunduruluyor.

Zaman içinde yeni arama sayıları ile bütün kartların aynı tip çekmece ve dolaplarda birleştirilmesi, kullanıcının da bildiği yollarla bunları kullanması söz konusu olacaktır. Aradığını bulabilmek için iki yere bakması gerekebilir. Yukarıda "söz konusu olabilir" cümlesi bu kuşkuyu dile getirmek için kullanılmıştır. Zira büyük ve önemli kütüphanelerde, farklı düzenlemeler denenmiştir. Bazılarında, kartların yerine, yine aynı bilgileri veren fakat aynı rahatlıkta olmayan büyük ciltler kullanılmıştır. Aynı rahatlıkta olmamasının nedeni, kart çevirmenin sayfa çevirmekten daha kolay olması ve sayfa çevirirken göz seviyesinin devamlı değişmesidir.

Diğer kitaplıklarda (daha çok üniversitelerde) araştırmacının karşısına mikrofiş sistemi çıkar. Her biri, alfabetik sırayla, basılmış yüzlerce kitaplık kartı içeren ince plastik kartlardan oluşur. Girişleri büyültmek için özel bir "okuyucu" kullanmak gerekir.

Birçok kütüphanede kataloglar artık bilgisayara yüklenmiştir veya yüklenmektedir (OPAC - Online Public Access Catalog). Bilgisayar kullanıcısı, ekranda kartla birlikte, kullanma biçimi ile ilgili bazı açıklamalar bulur.[3] Bilgisayar sistemini kullanmak beceri isteyen bir iştir, fakat öğrenilmesi güç değildir. Ekranda, standart bir kütüphane kartıyla ilgili verilerin yanı sıra aranılan kitabın o andaki durumu konusunda bilgi verilir ("okuyucuda", "depoda", "sipariş edilmiş", "basılıyor" veya "ciltleniyor" gibi).

Önceki kart kataloğunu "kütüphanecilerin geri dönüşlü değişim" adını verdikleri şekilde bilgisayara yüklemek, o denli pahalı ve kapsamlı bir iştir ki, bilgisayar kanalıyla ulaşılabilecek kitaplar, ancak son on veya on iki yılda edinilmiş veya basılmış kitaplar olabilir.[4] Diğerleri için, araştırmacının, eski kitapları içeren "dondurulmuş" (yeni girişlere kapatılmış) kart kataloğuna başvurması gerekir. Düzenleme biçimleri bir başvuru merkezinden öbürüne değişir: Örneğin, Kongre Kütüphanesinin eski kataloğu mikrofilmde ve fiştedir; New York Halk kütüphanesininki kitap şeklinde basılıdır; Columbia Üniversitesininki ise, halen dosya dolaplarındadır. Çoğu kütüphane, katalog sisteminde, makineyle okunabilir hale getirmek için, bazı değişiklikler yapmıştır.

Kütüphanede araştırma yapma çabalarınızda bir sonraki adım, kitap raflarını doğrudan kullanma olanağı olup olmadığını; yoksa istek kartı doldurarak mı kitaplara ulaşabileceğinizi bulmaktır. Raflarda etiketler varsa ve içindeki bilgiler herkesçe kullanılabiliyorsa, bu doğrudan kitaplara ulaşabileceğinizi gösterir. Konumuzla ilgili kitapların hangi katlarda olduğunu aklınızda tutarak veya bir yere not ederek kataloğa bakabilirsiniz.

Çekmecelerde, mikrofişte veya bilgisayarda saklanan kartların Kongre Kütüphenesi kartları olduğunu, ya da sizin kendi başınıza veya bir başkasının yardımı ile geliştirdiğiniz başka tip bir sistemle çalıştığınızı varsayalım. Hemen hemen tüm sistemler, okuyucuya en azından şu bilgileri veren alfabetik sıralanmış kartlar biçimindedir: Yazarın adı, kitabın adı, yayın yeri ve tarihi, kütüphanede kitabın nerede bulunacağını gösteren bir işaret. Kütüphaneye, sadece Fernando Po'daki yıllık yağış miktarını araştırmak için gitmediğinizi varsayalım. Daha önce değinildiği gibi, bir konunun özünü kavramak için en az üç dört kitap aramak gerekir. Bundan daha azı, kısa bir yazı için veya ayrıntılı bir kitap eleştirisi için bile yeterli malzeme sağlayamaz. Katalogda, bu tür kitapların olup olmadığını ve kitaplıkta nerede bulunacağını gösteren bilgiler vardır.

Kaynak Bolluğu

Bütün dünyada, yayınlar o derece artmıştır ki, artık birkaç raf karıştırıp gerekli olanların tamamını bulmanız olanaksızdır. Kaynaklardaki bu artış ürkütücü olduğu kadar sevindiricidir de. ABD, Kanada ve İngiltere'de, yılda yaklaşık 170 bin yeni İngilizce kitap basılmaktadır. Büyük öğrenim kurumlarının kütüphaneleri, her on altı ilâ on sekiz yılda iki katı büyümektedir. Ancak büyüme biçimleri farklıdır. Ayrı ayrı koleksiyonların birleştirilmesinden kırk iki yıl sonra, 1925'te, Columbia Üniversitesi bir milyonuncu kitabını almıştır. İki milyonuncu cilt, 1946'da, üç milyonuncusu 1960'da gelmiştir. Dört milyonuncusu 1969'da kataloğa girmiş ve 1980 yılında beş milyonuncu alınmıştır. 1990-91 öğrenim yılında ise, altı milyonuncusu kitabı gelmiştir. Kongre Kütüphanesine günde, 1815 yılında kütüphanenin temelini oluşturan Thomas Jefferson'un görkemli koleksiyonunun beş katından fazla kitap eklen-

mektedir. Kitap üretiminde başta gelen ülkelerde yılda 600 bin civarında kitap yayımlanmaktadır ve bunun onda biri Almanya kaynaklıdır.

2000 yılına kadar basılması beklenen yeni kitaplarla, sadece ABD'de yıllık 100 bin baskı yapılacaktır ve her yılın hasılası yaklaşık on üç kilometrelik raf gerektirmektedir. Hiçbir kütüphane inşa programı, bu gereksinimi karşılamaya yeterli olmayacağı gibi, bunu karşılayacak yeterlilikte bir sistem ve maddi olanak bulmak da zordur. Sadece satın alma, kataloglama ve depolama işi için kitap başına seksen doların üstünde para gerekmektedir.

Bu sorunu çözmenin bir yolu, saklanacak kitap sayısının sınırlandırılmasıdır. "Derleme kütüphaneleri" olarak tanımlanan ulusal kütüphanelere (ABD'de yalnızca Kongre Kütüphanesi böyledir) pek çok kitabın yanı sıra telif hakkı alınan her kitaptan bir örnek gönderilir. Kongre Kütüphanesine gelen bütün kitaplar saklanır, ancak Avrupa'daki büyük depolardan bazıları seçici olmaya başlamıştır ve kısa ömürlü olduğunu düşündükleri yayınları biriktirmemektedir. Doğal olarak, zaman içinde bu kısıtlama plânının araştırmacının amaçlarına karşı işleme tehlikesi vardır. Bu veya şu broşürün, posterin gelecekte aranılan bir belgenin ta kendisi olmayacağını hiç kimse kesinlikle bilemez. Ama yine de günümüz dünyasının, kalıcılığın tesadüfe bağlı olduğu ilk çağlardan çok daha rahat olduğunu vurgulamakta yarar var.

Sözü edilen bu kaygıların hiç birinde, şu anda bilgisayarlara ve bilgi işlem araçlarına yüklenmiş bilgiye nasıl ulaşılacağı sorusuna değinilmedi.[5] Kütüphaneciler, kendi bilimlerini bilgisayara uyarlama çabasındalar hâlâ ve göz korkutan maliyetine rağmen kitapları taramak, depolamak, okuyucunun gereksinim duyduğu bölümleri bulup basacak yeni elektronik araçların hepsini denemektedirler.

Kitap sayısının artış hızı tek sorun değildir. Kütüphanelerin ve sonuçta uygar toplumun bizzat başa çıkması gereken daha büyük ve rahatsız edici sorun, dünyanın her yerinde milyonlarca kitap ve belgenin zaman içinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya oluşudur. Bunun nedeni, ondokuzuncu yüzyılda hemen hemen evrensel hale gelen kağıt üretim yöntemleridir. Bu işlem sırasında, kağıdın üzerinde zamanla selüloz liflerini bozan, parçalanmasına yol açan bir asit artığı kalmaktadır. Kataloglar, kitapların kaydedildiği fosiller haline dönüşsün istenmiyorsa, kapsamlı önlemler alınmalı-

dır. Yoksa tonlarca basılı malzeme yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

13 milyon cilt kitap içeren Kongre Kütüphanesinde her yıl yaklaşık 77 bin kitap kullanılmayacak hale gelmektedir: Birkaç yıl içinde, Amerika kütüphanelerinde bulunan kitapların hemen hemen yarısı, bu tehlikeyle karşı karşıya kalacağından, kitaplar ödünç verilemez hale gelecektir. Diğer ülkelerin istatistikleri de, aynı tehlikenin işaretini vermektedir. İngiliz Kütüphanesindeki (British Library) bu tür kitapların sayısı iki milyona yakındır. Ulusal Bibliyotek'deki (Bibliothéque Nationale) yarım milyondan fazla kitabı yok olmaktan kurtarmak için acil önlemler alınması gerekmektedir.

Kitapların onarılması kolay değildir. Birkaç yıl önce, Kongre kütüphanesindeki kitapların, her seferinde elli bin olmak üzere, yılda yaklaşık bir milyonunu dietil çinko kullanarak asitten arındırabilecek bir tesise fon tahsisi için, kongre ikna edilmişti. Ancak bu çalışma bitene kadar günümüz araştırmacıları yaşlanmış olacaktır.

Kitapların ve diğer kütüphane kaynaklarının, sonsuza dek korunabileceği ve mikro-kopyalama yoluyla yayımlanabileceği inancında ısrar edilmektedir. Bu mikro biçimlerin en çok bilineni mikrofilmdir. Bu, 35 milimetrelik bir filmde, gazete ve diğer iletişim belgeleri gibi kapsamlı ve duyarlı malzemenin korunabilmesini sağlayan basit bir yoldur. Yaygın biçimde kullanılan ikinci tip mikrofilm ise, daha önce değindiğimiz mikrofiştir. Üzerine üç yüz sayfanın rahatlıkla kaydedilebildiği lamine edilmiş film biçiminde kartlardır bunlar. İstenen sayfayı çoğaltmak için bir vizöre fotokopi makinesi bağlanabilir. Günümüzde kamera teknolojisiyle, üç bin sayfa alabilecek ultra-fiş geliştirilmiştir.[6]

Mikrobiçimler, normal bir okuma açısından pek fazla sorun yaratmasa da, danışma ve kıyaslama gerektiren durumlarda kitap kadar yeterli değildir. Uzak kalmış, nadir bir kitap veya parçalanma noktasına gelmiş bir kitap ya da birine ödünç verildiği için ulaşılamayan bir kitap, mikrofilmle ulaşılabilir hale gelebilir, ömrü uzar ve ondan herkes yararlanabilir. Optik tarayıcıyla, daha önce gözden geçirilmesi kolay olmayan çok sayıdaki malzemeyi kısa bir sürede taramak artık kolaylaşmıştır.

Kitapların başa çıkılması güç biçimde artışından, dağılma biçimi ve tiplerinden yeterince söz ettik. Hangi tip kitap ararsanız

arayın, araştırmanıza başlamak için kataloğu elinize aldığınızda "Ben ne arıyorum?" sorusunun yanıtını önceden biliyor olmanız şarttır. "Ne istediğinizi bilmeniz"in, "ne istemediğinizi bilmek" olduğununu göstermek için bazı örnekler vereceğiz. Louis Napoleon'un ilk politik fikirlerini araştırdığınızı varsayalım; o zaman son günleri ile ilgili biyografik bilgiler işinize yaramaz; Özel Çekim Hakkı ile ilgili ayrıntılı bir açıklama arıyorsanız, uluslararası mali konuların genel tarihi ile ilgilenmezsiniz; ulusal kutlamalarda kullanılan havai fişeğin ilk kez kimler tarafından bulunduğunu öğrenmek istiyorsanız, Bağımsızlık Bildirgesinin tarihine gerek duymazsınız.

Şans eseri, konunuzla ilgili bir yapıtın yazarın adını biliyorsanız, ya doğruca alfabetik katalog çekmecesine gider ya da terminaldeki doğru tuşa basarak aradığınız kitabı bulursunuz. Araştırmanız başlamıştır, bu tek yazarın alıntıları ve bibliyografisi bile size belli bir mesafe kaydettirir.

Yazarın adını bilmiyorsanız, kitap adıyla arayabilirsiniz. Eğer doğru hatırlayabilirseniz olağanüstü bir kişi, neredeyse bir profesyonel sayabilirsiniz kendinizi. Çoğu zaman kitabın adını aklınızda tutarsınız; ama istemeden sözcüklerin yerlerini değiştirirsiniz. *Amerikan Devriminin Kökeni*'ni ararken bunu *Devrim Mücadelesinin Nedenleri* olarak hatırlayabilirsiniz. Bu andan itibaren kitapları yazarlarıyla hatırlamaya özen gösterin. Bu bilgi, aynı konuda yazılmış birçok kitap arasından doğru seçim yapmanızı sağlamakla kalmayıp, bazı konularda bütün başlıkların birbirine benzemesinden doğacak rahatsızlığı yok eder. Bazen gerçekten de, kitap adları aynıdır: New York konusunda yazılmış en az dört kitabın adı *Doğu Yakası, Batı Yakası*; farklı konulardaki diğer üç kitabın adı ise *Güneş'in Doğusu ve Ay'ın Batısı*'dır. Ayrıca, yanlış hatırlanan bir kitap adının doğrusunu bulmak, yanlış hatırlanan bir yazar adının doğrusun bulmaktan daha zordur. Zira hergün kitaplarla uğraşan kişiler, kitapları adları ya da ciltlerinin renkleriyle değil yazarlarıyla hatırlarlar. *Yazar adı* ya da *kitap adı* ile katalogdan istediğinizi bulamıyorsanız, o zaman konuya göre arayın. Tanınmış bir kişiyle ilgili bilgiler arıyorsanız, bulmak kolaydır. Benjamin Franklin'in biyografileri ve yapıtları, katalogta "Franklin, Benjamin" olarak geçer. Bazen, şahsın adı ile birlikte, doğum ve ölüm tarihlerini de bilmeniz gerekir; çünkü katalogta, örneğin Sa-

muel Butler gibi, aynı adı taşıyan pek çok kişi olabilir.[7] Tarihler bunları birbirinden ayırmanın en kolay yoludur. Bir biyografi taslağı hazırlamaya başlarken bütün bilmeniz gereken, bu kişinin yazdığı kitapların önce geldiği, onları, kişi hakkında yazılmış kitapların izlediği ve bu kitapların yazarlarının adlarına göre alfabetik sıra ile bulunacağıdır.

Aradığınız, kişi değil de konu ise, sorunu çözmek için biraz daha fazla bilgi ve hayal gücüne gereksiniminiz vardır.

2. Bölümde gösterildiği gibi, kralların kutsal haklarını araştırırken, konunuzun hangi sözcük veya sözcükler temel alınarak kataloglandığını tahmin edebilmeniz şarttır. Aradığınız "uçan daireler" ise, kitaplarda ve diğer yazılarda bunlardan "kimliği bilinmeyen uçan nesneler - UFO" olarak söz ediliyor olsa da, bambaşka adlara gitmeniz pek mümkün değildir. Pek çok konuda, kitapları sınıflandırırken, kütüphanecinin nasıl düşündüğünü bilmelisiniz. Bütün kütüphanecilerin düşünme biçiminin aynı olmayacağı da açıktır. İzledikleri yollarda belli bir mantık vardır; ama sözcükleri kullanışlarındaki küçük farklılıklar karışıklık yaratabilir. Örneğin, Japonya'nın dışa açılmasını inceliyorsanız, konuyla ilgili bazı kitapların "Amerikan Filosunun Japonya Seferi, 1852-1854"; diğerlerinin ise "Amerikan Filosunun ABD Japonya·Seferi, 1852-1854" olarak veya bir başka grup kitabın "ABD'nin Japonya'ya Deniz Seferi 1852-1854" başlığı ile listelendiğini görürsünüz. Çünkü bu konudaki kitaplar bir yüzyıldan fazla bir süre önce yayımlanmıştır ve diğer konularda olduğu gibi, yıllar içinde, kataloglama kurallarında, biçimlerinde de değişiklikler olmuştur. Bu örneği akılda tutarak, anlamdaşlar ve terimlerdeki olası değişiklikleri hayal edebilme alışkanlığı kazanın.

Ayrıca, garip gelebilir ama, sürekli yeni konular yaratılmasına rağmen, hâlâ sabit konu başlıkları olan eski katalogların kullanılması gerekmektedir. Örneğin, 1954'e kadar, ırk ayrımını sona erdirmeyi amaçlayan hareketi tanımlarken "ırk ayrımının ortadan kaldırılması" (desegration) sözcüğü ender kullanılırdı. Araştırmacı kart kataloğunu ararken, "zenci", "yurttaşlık hakları" ve "Afro-Amerikalılar" gibi çeşitli başlıkları denemek zorundadır. Kütüphanelerin çoğunda, danışma masasında, konu başlıklarını içeren listeler vardır. "Birbirine benzeyen bu konu başlıklarını" bulmak, araştırmacının geliştirmesi gereken ilk beceridir. Kütüphaneyi

doğru kullanmayı öğrenmenin yolu, kütüphanecinin çalışma biçimini öğrenmekten geçer.

Kitabın Araştırılması

Katalogtan bulunacak daha pek çok şey var. Araştırmacının, Adam Smith tarafından yazılmış Aklın Erkleri adlı yapıtını duyduğunu varsayalım. Burada sözü edilen Adam Smith'in Ulusların Refahı'nı yazan onsekizinci yüzyıl İskoç düşünürü olmadığı ortada. O zaman araştırmacı ne yapar? Dosdoğru kart kataloğuna gider, çekmecenin hemen hemen yarısını dolduran "Smith, Adam" sözcüklerini bulur. Bunların çoğu "Smith, Adam, 1723-1790" yazılı kartlardır ve İskoç düşünürün yapıtları veya onunla ilgili yapıtlar hakkındadır. Diğer tek "Smith Adam", adından sonra hiçbir tarih bulunmayan bir opera metni yazarıdır. Nectarine adlı üç perdelik bir komik opera metni olan kitabı 1902 yılında Londra'da basılmıştır. Aranılan kişi olması olanaksızdır. Araştırmacı yeniden işe koyulur. Çekmecedeki kartların en sonunda "Smith, Adam, takma adı, Goodman, George J.W'ye bakınız" bilgilerini içeren bir kart bulur. Bu, araştırmacı için bir umut ışığıdır. Yazarın, çarpıcı özelliği nedeniyle bu kullanışlı ve ünlü adı seçtiğini düşünür.

İncelemek için seçtiğiniz kitapların kartlarındaki bilgileri iyi değerlendirmek, sizi tekrar raflara dönmekten veya başvuru masasında boşu boşuna kitap beklemekten kurtarır. Büyük kütüphanelerin çoğunda raflar okuyucuya açık değildir, kitabı görmeden istersiniz; bu nedenle, kartı doğru yorumlayarak, kitap hakkında yargıya varabilmek, çok önemlidir. Kitap başlığında kulanılan sözcüklerden, bunun aradığınız kitap olup olmadığını anlayabilirsiniz. Bulduğunuz kitap adları arasında James Street'in, "İç Savaş" adlı yapıtı da vardır. Bu adla yapılan kayıtta alt başlık "Geçmişte Ortaya Çıkmış Fakat Halen Canlılığını Koruyan Çatışmalarla İlgili Çıplak Gerçekler"dir. Bu başlık, konunun ya komik bir biçimde ele alındığı ya da çağdaş bir yazarın anlatımı olduğunu gösterir. Ancak yazarın doğum tarihinin 1903 olması ikinci olasılığı geçersiz kılar.

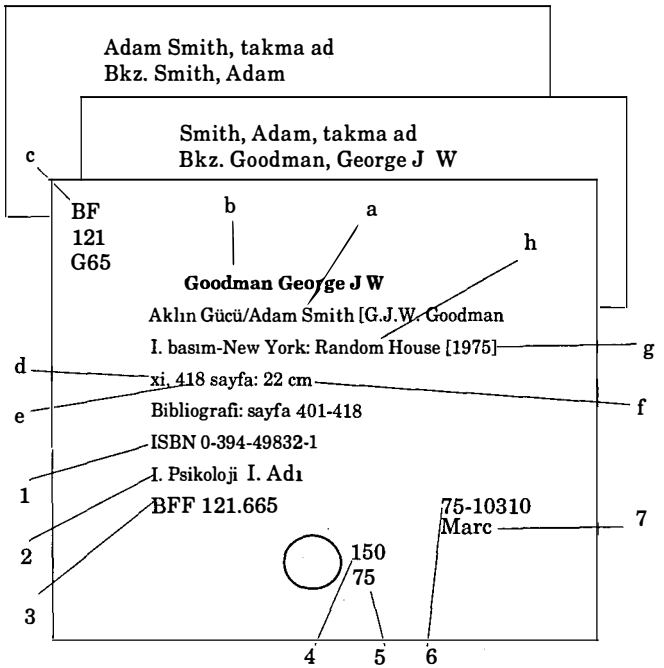
Yayıncının adı, bazen kitabın niteliği konusunda bir göstergedir. Araştırmacının hemen öğrendiği bir gerçek, günümüzde özel

olarak basılmış bir yapıtın, tanınmış bir yayıncının asla ilgisini çekmeyeceğidir. Bu kitabın güvenilirliği için bir ipucu olabilir. Yerleşik durumdaki yayınevlerinin tersine, özel bir yayıncı, kitabı gözden geçirmez, eleştirmez ya da metnin değiştirilmesi için önerilerde bulunmaz.

Kitabın büyüklüğü de okuyucuya yapıttan ne bekleyeceği hakkında fikir verir. 16 mo[8] boyutlarında veya yalnızca kırk altı sayfa uzunluğunda, çelik endüstrisinin tarihini anlatan kitabın, aradığınız zengin ayrıntıları içeren cilt olma olasılığı düşüktür. Bu, daha çok ticari amaçla basılmış bir tanıtım kitabıdır. Üniversite basımevleri tarafından yayımlanan kitaplar, genellikle, biçim ve içerik olarak daha bilimseldir; dizini olan kitaplar, olmayanlara oranla daha ciddi yapıtlardır; ama bu kuralın geçerli olmadığı yapıtlar da vardır; İngiltere'den ithal edilen ya da yabancı dillerden çevrilen kitapların, harcanan çaba ve parayı haklı çıkardığı düşünülebilir. Ama bütün bunlar varsayımdan öteye geçmez.

Yayın tarihi, araştırmacının gözardı etmemesi gereken bir başka işarettir. Başkan Benjamin Harrison'un bir biyografisini okumak istediğinizi varsayalım. Kataloğu araştırırken, Lew Wallace tarafından 1888'de yayımlanmış bir kitap buldunuz. Televizyonda Wallace'in *Ben Hur* filmini izlediğiniz için, ilk tepkiniz, bu yapıtı okuyarak yazılarını tanımak isteğiniz olabilir. Ancak Harrison'un 1888'de başkanlığa seçilmiş olduğunu hemen hatırlamalısınız. Wallace'ın kitabının, sizden çok, seçmenleri bilgilendirmek ve Harrison'u yüceltmek için yazılmış bir "kampanya biyografisi" olduğu açıktır. Tek başına yazılış tarihi bile, size adı geçen kitabın yanlı, eksik (zira Harrison henüz hayattadır) ve alelacele yazılmış olduğunu anlatmaya yeter.

Kitabın baskısı, en az yayın tarihi kadar önemlidir. Charles A. Beard, 1945'de ünlü *Politikanın Ekonomik Temelleri* adlı yapıtının yeni baskısında, konu ile ilgili görüşlerini tamamen yeni bir ışık altında açıkladığı bir bölüm eklemiştir. Araştırmacı, aradığı kitabın birden fazla baskı yapıp yapmadığını, yeni baskı veya baskılarda eklemeler, kısaltmalar veya başka bir değişiklik yapılıp yapılmadığını öğrenmeyi görev edinmelidir. İnceleme yaptığı konuya göre, kıyaslama yapmak için bütün baskıları alıp almamaya veya hangisi olursa olsun tek bir örneğin yeterli olacağına, araştırmacı karar verir. Darwin'in türlerin kökenine ilişkin görüşlerini bilmek

Şekil 4 A: Kitaplık Katalog Kartları

Yukarıda örneği görülen kartlar Kongre kütüphanesi tarafından basılarak bütün dünya kütüphanelerine satılır. Kullanmakta olduğunuz kütüphanede bu tür veya benzeri kartları görmüşsünüzdür.

Kongre Kütüphanesi kartı iki tür bilgi içerir. Kartın üst kısmında harflerle gösterilen bölümde kitabın özellikleri anlatılır. Kartın alt kısmında rakamlarla gösterilen bölümde ise daha çok kütüphaneci ve katalog hazırlayanların kullanacakları bilgiler verilmiştir.

a) Yazarın kitapta kullandığı takma ad.
b) Yazarın gerçek adı.
c) Raflarda kitabı bulmaya yarayan numara.
d) Önsöz niteliğindeki sayfaların sayısı.
e) Metnin sayfa sayısı.
f) Santimetre olarak kitabın yüksekliği.
g) Yayın Yılı (Parantezler tarihin telif hakkı sayfasından alındığını gösterir).
h) Yayıncının adı ve yayınlandığı yer.
1) Uluslararası standard kitap numarası (0-Birleşik Devletler; 349 Yayıncı; beş haneli numara yayıncının kitap numarası; ve 1 bilgisayar kontrol numarası'dır).
2) Konu kataloğunda kullanılacak başlıklar.
3) Kongre Kütüphanesi numarası, yukarıda c'de olduğu gibi.
4) Dewey sınıflandırma numarası.
5) Kartın basım tarihi; bulunduğunuz yüzyıl.
6) Bu Kongre Kütüphanesi kartının seri numarası.
7) Bu karttaki bilgilerin, Kongre Kütüphanesi bilgisayar bandına geçirildiğini gösterir (Makine ile Okunabilen Kataloglama Sistemi).

Bay Hoffman, Paul, 1943 -
Yeni bir Endülüs ve Doğuya giden yol: XVI. yüzyılda Amerika'nın güney doğusu/Paul E. Hoffman - Baton Rouge: Louisiana Devlet Üniversitesi Yayınları, c1990, xiii, 353s.: 12 harita; 24 cm. (bibliyografya dahil)
1 SBN 0-8071-1552-5 (alk.kağıdı)

1.Güney Eyaletler - Keşif ve Araştırma 2. Kaşifler - Güney Eyaletler - Tarih - XVI. yüzyıl. 3. Amerikan - Keşif ve Araştırma - İspanyolca I. Başlık.

NNS 29 Mayıs 91 20594668 ZNSAdc 89-13492

Şekil 4B Yeni Kart ve Ekran
Yukarıda yeniden düzenlenmiş Kongre Kütüphanesi kartı görülmektedir. Biraz kalabalık bir düzenleme ile alışılagelmiş bilgileri içermektedir. Altta kütüphanecinin kullanacağı bilgiler vardır: Kongre Kütüphanesi kart numarası, tarihten sonra gelen işaret, bu kartın kopyasının New York Society Kütüphanesi tarafından istendiğini ve arama numarasını gösterir.
Yan sayfada, kütüphane kartının ekrandaki görüntüsü verilmektedir. Bazı programlarda ekrandaki ilk yanıt olan "brief display" aynı bilginin özetidir. Her iki görüntüyü elde etmek için alttaki kumanda harflerini kullanmak gerekir. Bu örnekte verilen kitap yerleri Columbia Üniversitesi Kütüphaneleri için geçerlidir. CLIO programın adıdır.

için altı baskıyı da okumanız, hatta Morse Peckham'ın farklı baskılardan derlediği metninin bir kopyesini bulmanız gerekir.

İstediğiniz kitap isimlerini bulup katalogdan kontrol ettikten sonra kayıt numaralarını not edin. Bunlar kartın sağ üst ya da sol üst köşesinde bulunan numara ve harflerdir (uygulama kütüphaneden kütüphaneye değişir) veya OPAC (On-line Public Access Catolog) kaydının altındadır. Bunlar sizi doğrudan kitaplara götürür. Daha önce söz edilen Dewey ondalık sistemi Melvil Dewey tarafından bulunmuştur. Her konu başlığına sabit bir sayı ve her yazara bir harf (hemen hemen her zaman soyadının baş harfi) ve her cilde bir cilt numarası verilir. Yeni bilgi alanları bulundukça, Dewey sisteminin yeterince esnek olmadığı görüldü. Örneğin, sosyal bilimlerdeki yeni alt bölümlerin hepsine bir sayı dizisi ayrılamamıştır. Bu nedenle, büyük kütüphanelerde artık en yaygın biçimde kullanılan sınıflandırma sistemi, Kongre Kütüphanesi sistemidir. Bu sistemde, kategorilerin sabit harfleri veya harf ve numaraları vardır. Kısa zamanda, Amerika Birleşik Devletleri tarihinin E'den F975'e, Avrupa tarihinin ise D'den DR'ye kadar olduğunu öğrenirsiniz. İktisat HB'den HJ'ye, bilim Q harfinde, teknoloji ise T[9] harfindedir. Bunla-

```
"Long display"
"Search request"      : t - yeni endülüs                    CLIO
Kayıt I' in I'de girişler bulundu                    "Long display"
_____________ Ekran 1'in 1'i _____________
Yazar         :  Hoffman, Paul E. 1943-
Kitabın adı   :  Yeni Bir Endülüs ve Doğuya giden yol:
                 Onaltıncı yüzyılda Amerika'nın
                 Güneydoğusu
Basım         :  Baton Rouge: Louisiana State
                 University Press, ©1990
Tanıtım       :  xiii, 353 sayfa : haritalar: 24 cm.
Konular       :  Güney Eyaletler-Keşif ve Araştırma
                 Kaşifler - Güney Eyaletler - Tarih - 16. yy.
                 Amerika - Keşif ve Araştırma
                 İspanyolca
Not           :  Bibliyografya dahildir
-------------------------------------------------------
Yeri                 Numarası        Durumu
1. Butler rafları    F212 H53 1990   Rafta değilse dağıtım
                                     merkezinden yardım isteyin
2. Burgess           F212 H53 1990   Başka bir okura verildi
                                     İade tarihi 09/30/1991
-------------------------------------------------------
Komutlar             BR brief display      H yardım
                     R yeniden gözden geçir F Clio girişi
"Ara" sözcüğünü klavyede yazın ve "Gir" tuşuna basın
```

rı ya da başka tanımları ezberlemek zorunda değilsiniz; her kütüphanede birden fazla yere yapıştırılmışlardır, sık sık kullanıldıklarında kendi ev adresiniz kadar tanıdık gelmeye başlarlar.

Kataloğu hazırlayanların tekniğini bilmeniz gerekmemekle birlikte, kütüphanecilerin yüzyılın başından bu yana, kitap yığınları ile nasıl başa çıktıklarını öğrenmekte yarar var. Dewey ve Kongre Kütüphanesi sistemleri, yalnızca yazar adına göre alfabetik sıralama sisteminin yerine, çok yönlü konu sınıflandırma yöntemi getirmişlerdir. Böylece ondokuzuncu yüzyılda Paris kentine ilişkin bilgi aradığınızda, yazarı bilinmeyen *Paris'te bir İngiliz* adlı yapıtın kayıt numarası, sizi Fransa ve tarihine ilişkin kitapların bulunduğu

rafa götürecektir.[10] Bu gruptaki kitaplar, şu ya da bu şekilde, konunuzla ilgilidir. Biri Hilaire Belloc'un *Paris*'i, diğeri ise, Jules Ferry'nin *Houssmann'ın Garip Masalları* olabilir. Sonuncusu kart kataloğunda dikkatinizi çekmemişti; çünkü, yazar adlarına, gerekli kitap adlarından daha az dikkat ediyordunuz. Her şeye karşın, göz atmanız gereken bir kitaptır bu; bulduğunuz bu kitabın rafında bulunan diğer kitapları, katalog kartlarını incelediğiniz titizlikle incelemelisiniz.

Kataloğu hazırlayanlar hepimiz gibi yanılabilir, doğru numaralama yapmadıkları için de kitaplar arandıklarında bulunamayabilirler. Doğu'da büyük bir kütüphanede George Eliot'un *Mill on the Floss* adlı yapıtı "İngiliz Edebiyatı" bölümüne geçirilmeden önce, yıllarca "Mill on Liberty"nin yanında durmuştu. Walter Bagehot'un aşk mektupları ise, yazarın *Lombard Street* adlı yapıtında iktisatçı olduğu anlatıldığı için, büyük bir üniversitenin iş idaresi fakültesi kütüphanesinde bulunuyordu.

Bunlar araştırmacının göze alması gereken güçlüklerdir. Bazen eğlenceli, çoğu zaman da can sıkıcıdırlar; Agricultural History dergisinin toprak kimyasıyla ilgili yayınlarının yanında yer alması gibi örnekler verilebilir. Aslında kitaplar araştırma yapanların bilgiyi kolayca derleyebilecekleri şekilde düzenlenmelidir. Birçok kitap, sınıflandırma sınırları dışında kaldığı için[11] rafları taramak çok yararlıdır. Ancak kitap aynı anda iki yerde birden olamayacağından, ama katalogdaki kartların kopyaları değişik yerlerde bulunabileceğinden, araştırmacı, yalnızca kataloğa güvenmek zorundadır. Kitabı bulma olasılığı olan rafa gidip çevresine rasgele bakınmak profesyonellerin tavrı değildir.

Bundan sonraki öğüt, konu ile ilgili kitap bilindiğinde veya en azından varolduğu sanıldığında geçerlidir. Bir süre sonra, hangi konuların hangi kitaplarda ele alınma olasılığı olmadığını sezme gücünüz gelişir. Bunlar, örneğin, sanatın hangi yüzyılda, ne ölçüde, ne biçimde himaye gördüğü gibi, doğaları gereği titizlikle kaydedilmesi gereken pek çok olguyu içeren konulardır. Sanatla ilgili bir konuda gelişigüzel bilgi toplayarak kitap yazmaya insan ömrü yetmez; ama bir doğa harikası olarak böyle yazılmış birkaç kitap vardır.[12] Norman Longmate'in *Kral Kolera: Bir Hastalığın Biyografisi* ve Siegfried Gideon'un *Makineler Yönetimi Ele Aldı: Adsız Tarihe Katkı*'sı buna örnek olarak verilebilir. Her iki kitapta da konu

farklı olmakla birlikte, birbiriyle hiç ilgisi olmayan bir yığın olay benzer şekilde kullanılmıştır. Birinci kitap bulaşıcı hastalıklar tarihi, ikincisi ise aletler ve makinelerin evrimi, bunların çağdaş uygarlığa etkileri üzerine bir incelemedir. Her iki konu da günlük yaşamın küçük ayrıntılarıyla o denli iç içe geçmiştir ki, tarihçelerini başka konularda yazılmış kitaplardan bulup çıkarmak sabır ister, kitap sevgisi ister. Bu konularda kitap yazıldığı araştırmacının aklına bile gelmez.

Öte yandan, insanın büyük bir güvenle bulacağından emin olduğu, sözgelimi, politik biyografiler gibi yapıtlar da vardır. Son üç yüzyıldır, Batı dünyasındaki devlet başkanlarının ayrıcalıksız hepsinin biyografisi yazılmıştır. Biyografi yazarları önemli ve renkli kişileri mutlaka kullanırlar. Lisansüstü adaylarının işlenmemiş konulara gösterdikleri yoğun ilgi nedeniyle, bu tür kitapların sayıları son yıllarda daha da artmıştır. Her politik yaşamdan bir biyografinin doğması son derece doğaldır. Bayan Varren G. Harding kocasına ait tüm belgeleri yok ettiği halde biyografi yazarlarının bu işi görev edinmelerini engelleyememiştir. Biyografiyi çalışmasına başlangıç noktası yapan araştırmacı her zaman öndedir.

Uzman Bilgilendiriciler ve Kaynak Kitaplar

Katalog çeşitleri ve kullanımı, ayrıntılı biçimde incelenmiştir; çünkü, katalog araştırmacının yol göstericisi konumundadır. Hangi biçimde olursa olsun, diğer bütün yardımcı kaynaklar bir katalogtur, bir listedir. Konu ve dönemlere göre geniş kapsamlı bir sınıflandırma yapıldığında, çok az listenin alfabetik sıra izlediği görülür. Araştırmacı istediği kitapları buluncaya kadar, ne türde olursa olsun bir kataloğa, yani isim ve yapıtların alfabetik şekilde sıralanmasından oluşan bir listeye başvurur.

Listeler çeşitli biçimlerde olabilir. Bu, British Library (eski British Museum) veya Paris Bibliothèque National'dekiler gibi çokça ciltten oluşan katalog olabilir. Diğer örnekler ise, Kongre Kütüphanesinin bir devamı niteliğinde olan *National Union Catalog,* Burke ve Howe'un *American Authors and Books: 1640 to the Present Day* (Amerikan Yazarları ve Kitapları: 1640'dan Günümüze) listesi gibi tek ciltlik bir başvuru kitabı ya da her yıl yayımlanan

uluslararası çevirilerin listesini içeren *Index Translationum* veya birkaç sayfalık biyografilerdir. Özde tümü aynıdır.

İşlenen konu, listeleme biçimini pek etkilemez. Araştırmacı bir portreyi American Library Association'ın yayınladığı tablolar ve Gravürler kataloğunda[13], el yazısı mektupları, Kitap Fiyatları'nın yıllık baskılarında ya da belli bir ses kaydını, International Association of Sound Archives'in (Uluslararası Ses Arşiv Kurumu) listelerinde arayabilir. Bunlarda ve binlerce başvuru kitabında yalnız, bölümler, kısaltmalar, işaretler ve her girişin ayrıntıları ile uzunluğu değişir. Bu dizgi farklılıkları, kitabın hemen başında, "Bu Kitabı Nasıl Kullanırsınız," başlığı altında açıklanır. Kitabı gelişigüzel açıp yalnızca alfabetik sırayı izlemekle yetinmeyin. Böyle yaparsanız, daha önceki veya sonraki bir tarihi ararken M.S. 1500-1800 dönemini anlatan bölümle uğraşmak zorunda kalırsınız. Açıklama veya Önsöz'ü dikkatle inceleyip, anlatılanları özümleyerek ve bütün ek bilgileri kullanarak hareket edin. Bunların ilk bakışta çapraşık görünmesi aklınızı karıştırıp, dikkatinizi dağıtmasın. Ünlü matematikçi Sylvanus Thompson'un kitabında kullandığı özdeyişi anımsayın: "Bir budalanın yaptığını bir başka budala da yapabilir." Bazı bibliyografya kitapları diğerlerinden daha iyi düzenlenmiştir; ama hepsi de normal zekâ düzeyindeki insanlar içindir; kahinler için değil. Ayrıca başvuru kitaplarının satışı zaten düşüktür.

Kütüphanelerde, başvuru kitaplarının bulunduğu raflar, araştırmacının gerçek eğitim yeridir. Araştırmacı küçük bir kütüphanede çalışıyorsa, katalogta aradığını bulamayabilir. O zaman yapacağı en iyi hareket, kartlarla savaşmak yerine konusundaki bir bibliyografya kitabına başvurmak ve bundan ilk kitap ve yazı listesini çıkarmaktır. Daha sonra ısmarlayarak, ödünç alarak veya mikrofilmlerini[14] elde etmeye çalışarak ulaşabilir bunlara.

Bibliyografilerin çoğu büyük bir kütüphane kataloğunun sağladığı geniş inceleme olanakların sağlayamaz; ama hiç olmazsa bulunacak birkaç kitap adı konuya açıklık getirir ve bu kitapların bibliyografilerinden başka kitaplara ulaşılabilir.

Bir kitabın varolduğundan pek emin olmadığında, aradığı bilgi yalnızca haftalık yayınlardan sağlanabildiğinde veya araştırma konusu ile ilgili ne gibi bir malzeme bulunduğu hakkında hiçbir fikri olmadığında, araştırmacı yeniden başvuru raflarına dönmek

Genel

The Colombia Encyclopedia (5. baskı, 1993, en iyi tek-ciltlik özet)
The World Book Encyclopedia
Kodansha Encyclopedia of Japan (İngilizce)
The Great Soviet Encyclopedia (İngilizce)
Grand Larousse Encyclopedique (Fransızca)
Encyclopedia Universalis (Fransızca)
Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Künste (Almanca)
Enciclopedia Italiana (İtalyanca)
Enciclopedia Barsa (İspanyolca ve Portekizce)

Özel

The Reeader's Encylopedia (edebi ve tarihsel)
The Reader's Encyclopedia of American Literature
The Reader's Companion of American History
The Encyclopedia of Philosophy
The Encyclopedia of Education
The Catholic Encyclopedia
The Encyclopedia Judaica
The Encyclopedia of Islam
The Dictionary of Middle Ages
The Dictionary of Scientific Biography
McGraw-Hill Encyclopedia of Science and Technology
Grizmek's Animal Life Encyclopedia
Encyclopedia of the American Constitution
Encyclopedia of American Foreign Policy
The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics
An Encyclopedia of the Book
McGraw-Hill Encyclopedia of Russia and the Soviet Union
International Encyclopedia of Social Sciences
The Encyclopedia of Religion
Encyclopedia of Religion and Ethics
Halliwell's Filmgoer's Companion

Bkz. Konulu Ansiklopediler Büyük Fihristi (*The Master index to Subject Encyclopedia*) Joe Ryan tarafından 1989 yılında derlenmiştir.

Şekil 5: Genel ve Özel Konulara İlişkin Ansiklopediler

zorundadır.[15] Kitap sayfaları arasına gizlenmiş bilgileri bulup çıkarma çabası, deneyiminizi, yargılama kapasitenizi ve bir sonraki çalışmanızın süresini kısaltacak, aynı çalışmayı daha fazla güven duygusuyla yapmanızı olanaklı kılan yetilerinizi geliştirmenize yardımcı olacaktır. O zaman bile yine bir altın arayıcısının güdülerine ve bir dedektifin yeteneğine sahip olmanız gerekir. Her iki yetenek de ayrıntılara gösterdiğiniz dikkatle doğru orantılı olarak gelişir. Ormanda yolunu kaybetmiş bir çocuk gibi kalmak veya he-

men yolunu bulmasına yarayan yetileri geliştirmek araştırmacının elindedir.

Araştırma sırasında ortaya çıkan sorunlar tek tip değildir. Daha önce de belirtildiği gibi araştırmacı, kendini her konudan anlayan bir uzman olarak yetiştirmelidir. Konusu hangi bilgiyi gerektiriyorsa ona ulaşma yolunu bulabilmelidir. Bismarck'ın gençliğindeki dini inançlarını bulup çıkarmak; Martin Van Buren'in imza örneklerini karşılaştırmak, battığı sırada Lusitania'nın ne yüklü olduğunu –altın mı yoksa mühimmat mı– bulmak; veya edebiyat dalında Nobel ödül kazanan ilk Amerikalının kim olduğunu araştırmak gerekebilir. Bu tür araştırmalarda yalnızca başvuru kitapları işe yarar.

Kuşkusuz bir kütüphaneciye başvurmak da olasıdır; ama bir kitap veya rapor yazarken cevap bulunması gereken yüzlerce, binlerce sorunun tamamına cevap verilmesi beklenemez. Herkes çözümünü kendi kendine bulmalıdır.

Hangi tür kitapta hangi tür bilgilerin bulunduğunu bilir hale gelmek, bütün kitap türleri hakkında bilgi sahibi olmak demektir. Ayrıca, hangi tür kitapta hangi konuların ne kapsamda ele alındığını bilmek gerekir. Örneğin, Batı kültürü üzerine eğitim yapan bir öğrencinin gereksinim duyacağı biyografik bilgiler, ansiklopedilerden çok, ulusal nitelikli biyografik sözlüklerde bulunur. Ama bunu bilmek yeterli değildir. Bir ondokuzuncu yüzyıl Fransız simasıyla ilgili bilgi aranıyorsa, yüzyılın birinci yarısında mı, yoksa ikinci yarısında mı ünlendiğinin bilinmesi gerekir. Michaud veya Hoefer'in büyük yapıtları yüzyılın birinci yarısını kapsar. Daha sonra yaşamış kişiler için Larousse, Vapereau veya bir başkasına başvurmak gerekir. Bir başka deyişle hangi rafta ne olduğunu bilmek önemlidir; işte bu noktada iyi bir hafıza zaman kazandırır. Aranılan bilgi bir coğrafya sözlüğünde kolayca bulunabilecekken atlasın başında saatler harcamak veya aranılan yazar hayatta olduğu halde ölmüş yazarlar sözlüğünü karıştırarak zaman kaybetmek istemeyeceğinizi sanıyoruz.

Yeni başlayanlar için kolaylık sağlamak amacıyla başvuru kitapları Şekil 6'da gösterildiği gibi dokuz grupta toplanmıştır. Araştırma konusu ne olursa olsun, şimdi Eugene P. Sheehy'in[16] editörlüğünde basılan ve bütün bibliyografilerin en geneli ve vazgeçilmezi olarak tanımlanan *Başvuru Kitapları Rehberi*'ne başvurabilirsiniz. Tarih öğrencisiyseniz, tarihin hangi dönemiyle ilgilenirseniz

ilgilenin, Amerikan Tarih Kurumunca, George Frederick Howe başkanlığındaki bir kurulun editörlüğünde yayımlanan İngilizce genel tarih bibliyografyası başvuracağınız tek kitaptır (biraz güncelliğini kaybetmiş olarak görülse bile).[17]

Şekil 6'da tanımlanan dokuz grup, yalnız, kapsadıkları geniş bilgiler konusunda genel bir fikir vermek için düzenlenmiştir. Bi-

1. Ansiklopediler (genel, ulusal, dini ve konulu; örneğin *The International Encyclopedia of Social Sciences* [Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi].)
2. Biyografik Sözlükler (bir veya daha çok ciltlik ulusal, yöresel; mesle ki: konulu, örneğin müzik; çağdaş: örneğin, *Kim Kimdir* ve *Çağdaş Yazar lar* gibi).
3. Haftalık ve aylıkların fihristi (geçmiş ve şimdiki; örneğin Poole'un *Oku run Rehberi* ve *Amerika Tarihi ve Yaşamı:* edebi üsluplarla ilgili, örneğin Özel Konulara ilişkin ya da *Tarihi Özetler, Kimyasal özetler* adından da anlaşılacağı gibi fihristten çok bilgi içermektedir ve gazeteler, örneğin *The New York Times Index* ve her yıl ya da beş-on yılda bir, derginin bir nüshasında yayınlanan dergi fihristleri). Pek çok fihrist kompakt disktedir (Bak, Şekil 9).
4. Alıntılar ve bir kitabın her sözcüğünü alfabetik sırayla indeks halinde içe ren sözlük (İncil'den ve ünlü yazarlardan).
5. Atlaslar ve coğrafya sözlükleri (Bazı atlaslar tarihidir Örneğin Sheperd'ınki, son baskısı 1964'te yapılmıştır ya da diller, antlaşmalar vs. gibi).
6. Kronolojiler ya da Tarihleri içeren kitaplar.
7. Dil sözlükleri.
8. Elkitapları ve kaynak kitapları (Sözlükler, antolojiler örneğin *Oxford Classical Dictionary*; Commager'in Amerikan Tarihi Belgeleri ve XX. yüzyıl Edebi Eleştirileri).
9. Biblografiler (ulusal konulu örneğin; *Amerika'da Sanat* (dört cilt), Ayın ya da Yılın Kitapları ya da kişisel örneğin Bengesco'nun *Voltaire'in Yapıtları nın Bibliografisi,* dört cilt).

Şekil 6: Başvuru Kitapları Türleri

lim dalları, iş dünyası ve endüstri çok sayıda uzmanlaşmış başvuru yapıtlarının hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Başvuru yardımı listelerinin kabarık sayıda olmasına yol açan ve çok özel ilgi alanlarına hizmet eden pek çok yapıt vardır. "Dickens Dictionaries" başlığı altında yazarın bütün kahramanlarını biyografik açıdan inceleyen bazı kitaplar örnek olarak verilebilir. Balzac'ın *Comédie Humaine* (İnsanlık Komedyası) adlı eserindeki kahramanlar da aynı şekilde, romandaki yaşamlarını sürdürdükleri birçok öyküde incelenmişlerdir. Alıntıların doğrulanması açısından çok yararlı olan bu tür kitaplar, bütün büyük kütüphanelerde deneyimli araş-

tırmacıların ve işin henüz başında olanların sıklıkla başvurdukları kitaplardan yalnızca birkaçıdır.

Ne Arıyorum?

Bu işe yeni başlamış birisinin başvuru kitaplarından bulduğunu not etmesi ve ezberlemesi, kendi özel "araştırma kitapçığını" oluşturması açısından çok önemlidir. Bu kitapçığa neler girmelidir? En başta, kendi araştırma konusuyla ilgili ayrıntılar kuşkusuz.

Modern Amerikan yaşamında özel yeri olan kurumsal biçimlerin doğuşunu incelediğinizi varsayalım; diyelim ki, "süpermarket"in hangi tarihte yaygın bir olgu haline geldiğini bilmek istiyorsunuz. 1924 yılından beri her yıl yayımlanan, Editör ve Yayıncıların "Piyasa Rehberi", Amerika Birleşik Devletleri'nde hemen her toplumun ekonomik yaşantısının anahtarıdır. Bu rehberden, Atlanta'da kaç tane büyük market olduğunu, Spokane'deki bankaların kaynaklarını ve Cheyenne'deki musluk suyunun niteliğini öğrenebilirsiniz. Bu yıllığı bir kez kullandıktan sonra, eski sayılarının, hizmet verdikleri reklâmcıları ve satıcıları artık ilgilendirmeyen sosyal tarih açısından ne denli yararlı olduğunu görürsünüz.[18]

Fransız Frangının tarihçesini araştırdığınızı varsayalım. Deneyimlerinizle, Fransızların süreli yayınlarını bizim gibi fihristlemediklerini öğrenmişsinizdir. Ama Almanlar özenlidir ve Fransızca da dahil olmak üzere bütün yabancı süreli yayınlar için *Bibliographie der Internationale Zeitschriften* literatur başlığı altında kusursuz bir fihrist yayımlamaktadırlar. 1963 yılından önceki yıllar için konu başlığının Almancasını bilmek koşulu ile gereksinimleriniz karşılanır.

Kolay kullanabilmek için araştırmacının, yaşamları *Dictionary of American Biographies*, DAB (Amerikan Biyografileri Sözlüğü) ve eklerine geçmiş olan kişilerin hayatta olup olmadıklarını bilmesi gerekir. DAB'ye başvuracak kişi bu basit kuralı aklında tutmalıdır. Aynı kural, *Dictionary of National Biography*, DNB'ye de (Ulusal Biyografi Sözlüğü) uygulanır. Bu, ölüme terör boyutu getiren İngilizlerin derlemesidir ve Amerikalılar model olarak kullanmışlardır. DAB'yi kullananların bilmesi gereken bir başka ayrıntı ise bütün ciltlerin aynı tarihte yayımlanmadığıdır. Birinci cilt 1928'de,

ondokuzuncu ciltse 1936'da yayımlanmıştır. Örneğin Adams olarak anılan ve 1929'da ölen önemli kişiler, o tarihte A'lar tamamlanmış olduğundan, DAB'de yer almaz. Ancak, 1934'te ölen ünlü Williams'lar dahildir. Ekler, en son dahil edilen kişinin ölümünden on yıl sonra yayımlanır.[19]

Ansiklopediler de aynı şekilde körlemesine kullanılmamalı, "öğrenilmeli"dir. Ansiklopedinin, evdeki büyük bir bilgi hazinesi olduğu şeklindeki çocukça inancı bir tarafa bırakarak diğer bilgi dağarlarını da seçici bir biçimde tanımak gerekir. Britannica ile yetişti-

Woman Question. Canad. Mo. 15: 568. 18: 80-620.—(E. Archard) Radical, 2: 715.—Victoria, 18: 261-449.—(J. Weiss) Chr. Exam. 56: 1.—(E.C. Stanton) Radical, 3: 18.—(L. G. Noble) Scrib. 3: 483.—(E. Benson) Galaxy, 2: 751.—(C. A. Bristed) Galaxy, 9: 841.—(C. Kingsley) Ev. Sat. 8: 556.—(O. A. Brownson) Cath. World, 9: 145.—Brownson, 22: 508.—Mo. Rel. M. 18: 234, 399. 19: 65. 20: 225. 21: 179.—(H. James) Putnam, 1: 279.
— Bushnell on. (E. L. Godkin) Nation, 8: 496.
— Essays on. (O. B. Frothingham) Nation, 9: 342.
— Hopkins on. (C. C. Nott) Nation, 9: 193.
— in Berlin. Victoria, 8: 291.
— Ladies' War. Victoria, 21: 225.
— Latest Crusade. Victoria, 11: 193.
— Men and Women. Victoria, 26: 149.
— Modern Mental Grange. Victoria, 20: 401.
— Neglected Side of. (E. L. Godkin) Nation, 7: 434.
— Reply to Parkman on. No. Am. 129: 413.
— The Revolt and the Revolters. (M. Taylor) Victoria, 17: 193.
— Sex in Politics. (E. L. Godkin) Nation, 12: 270.
— Shall Womanhood be abolished? (C. W. Clapp) New Eng. 36: 541.
— Something on, from Germany. Victoria, 8: 195.
— Various Aspects of. (F. Sheldon) Atlan. 16: 425.
— A Woman's Protest. Mo. Rel. M. 32: 213.
— A Working-Woman's Statement. (L. E. Chollet) Nation, 4: 155.
— Wrong and right. (G. H. Johnston) Mercersb. 25: 524.
Woman Reformers. (J. R. Dennett) Nation, 9: 479.
Womanhood. (H. T. Tuckerman) Chr. Exam. 68: 157.
— and its Mission. Dub. Univ. 53: 623, 696. Same art. Ecl. M. 47: 349, 492.
— Christian, French Study of. Dub. R. 88: 288.
— Ideal. (S. B. Cooper) Overland, 6: 453. 7: 69-535.
— in America. Mo. Rel. M. 27: 46.
— New Ideal of. (A. M. Machar) Canad. Mo. 15: 659.
—Old. Two Pictures of. (C. Lushington) Good Words, 18: 476.
Womankind abroad. (W. L. Tiffany) Knick. 58: 194, 487.
— in Western Europe. (T. Wright) Stud. & Intel. Obs. 1: 21-445. 2: 15-448. 3: 11-444. 4: 32, 120, 187.
Womanliness. Knick. 63: 227.—Sharps, 43: 251.—N. Ecl. 7: 451.

WOMEN as athletes
Hurney, E. C. American sportswoman. Fortn 62(ns 56):263-77 Ag '94
Kennedy, A. Woman as an athlete. 19th Cent 45:636-45 Ap '99; Same. Liv Age 221:363-70 My 6 '99; Reply. L. O. D. Chant. 19th Cent 45:745-54 My '99; Same. Liv Age 221:799-806 Je 24 '99; Rejoinder. 19th Cent 45:915-29 Je '99; Same. Liv Age 222:201-13 Jl 22 '99
Sitwell, W. G. V. Golfing woman. il Outlook 62:249-57 Je 3 '99

WOMEN as authors
Cone, H. G. Woman in American literature. Cent 40(ns 18):921-30 O '90
Dubois, C. G. Femininity in literature. Critic 23(ns 20):310 N 11 '93
Gardener, H. H. Immoral influence of women in literature. Arena 1:322-36 F '90
Green, A. S. A. S. Woman's place in the world of letters. 19th Cent 41:964-74 Je '97; Same. Liv Age 214:300-7 Jl 31 '97; Comment. Spec 78:796-7 Je 5 '97
Lathrop, G. P. Audacity in women novelists. No Am 150:609-17 My '90. Discussion. 151: 127-8 Jl '90
Noguchi, Y. Japanese women in literature. Poet Lore 15 no3:88-91 Jl 1904
O'Hagan, T. Some Canadian women writers. ll Cath World 63:775-95 S '96
Rogers, A. Literary life of woman; does it interfere with her domestic life? Outlook 52:666-7 O 26 '95
Sichel, E. H. Women as letter-writers. Cornhill 79(n3 6):53-67 Ja '99; Same. Liv Age 220:513-23 F 25 '99
Walford, L. B. Working women. Critic 16(ns 13):159 Mr 29 '90
Williams, A. M. Our early female novelists. Cornhill 72(ns 25):588-600 D '95 (pub anon); Same. Liv Age 207:804-12 D 28 '95
See also
Authors, Women
Women as journalists
Women as poets

WOMEN as farmers
Bradley, E. Agricultural brigade of the monstrous regiment of women. Fortn 69(ns 63): 334-7 F '98; Excerpt. R of Rs 17:346 Mr '98
Sykes, E. C. Simple life on a poultry-ranch in British Columbia. Cornhill 111(n3 38): 214-23 F 1915
Women as stock-keepers. Spec 81:111-12 Jl 23 '98

WOMEN as inventors
Woman as an inventor and manufacturer; review of O. T. Mason's Woman's share in primitive culture. ll Pop Sci 47:92-108 My '95
Women inventors. Sci Am 81:122 Ag 19 '99

Şekil 7: Dergilerin Belli Başlı Fihristleri

Solda Poole Fihristinden, sağda da "Readers Guide"nden (Okurun Rehberi) birer örnek verilmiştir. Poole'unki daha basit ama daha az bilgi içermektedir. Poole, derginin adını, cilt numarasını ve sayfasını belirtmektedir. Yazarın adı olmaması zorluk yaratmaktadır. 1848'ten bu yana ilk kez 1971 yılında yazar adlarını içeren bir fihrist basılmıştır.

"Okurun Rehberi" derginin adını, cilt ve sayfa numarasını, ay ve yılını ve gerekli olduğunda da gününü vermektedir. Fihristin başında okurun fihristten daha iyi yararlanmasını sağlamak amacıyla bir açıklama da vardır. Okurun Rehberi 1983 yılından bu yana Wilsonline bilgi merkezine ve CD-ROM'a geçmiştir.

rilmiş pek çok Amerikalı, ancak on dördüncü baskısının İngiliz-Amerikan okurlarına hitap edecek şekilde hazırlandığının ayırdında değildir. Ayrıca, dokuzuncu ve onbirinci baskıların da özel nitelikleri vardır. Tamamen yeni bir düzenlemeyle hazırlanan ve 1974 yılında *The New Encyclopedia Britannica* başlığı altında yayımlanan son baskı, adına yakışır bir kusursuzluktadır. En iyi İngiliz ansiklopedisi 1950 yılında baştan sona yenilenen ve 1967'de en son baskısı yapılan Chambers'dır.

Ansiklopediler tarih, başlık ve yer adı gibi küçük bilgileri hemen bulmak ve doğrulamak için yararlıdır; ancak ana konularda, aşağıda sıralanan nedenlerle ayrıntıların doğrulanması ve genişletilmesi gerekir: (1) Bilimsel çalışmalar, her zaman en yeni basılmış ansiklopedinin bile önündedir; (2) Ansiklopedinin ölçüleri ve kapsamı yanlışlık yapmaya veya kuşku yaratmaya kitaptan daha uygundur; (3) Düzeltmeler ve eklerde çelişkili bilgiler verilebilir.

Vurgulanması gereken bir başka önemli nokta da en son baskının her zaman en iyisi olmayacağıdır[20] (amacınız, çalışmanın gerektirdiklerine cevap verme kapasitesi, bir baskıyı en iyi yapan unsurlardır). En son 1913'de yayımlanan *The Century Dictionary and Cyclopedia*'da "komünist" sözcüğü doğal olarak Rus Devrimine değinilmeden tanımlanmaktadır; ama tam da bu nedenle araştırmacıya önemli tarih bilgileri verir; diğer konularda da, özellikle kapsamlı isimler sözlüğünde hiçbir zaman güncelliğini yitirmeyecek bilgiler vardır. Century birçok açıdan Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanmışlar arasında türünün en iyi örneği olma özelliğini korumuştur. Başvurmaya değer diğer standart ansiklopediler arasında *Americana, Collier's* ve *World Book Encyclopedia* sayılabilir; ayrıca bazı "ulusal" ansiklopediler ve özel konularda benzeri çalışmalar vardır (Bkz. Şekil 5).

Totaliter rejimlerle yönetilen ülkelerde ulusal ansiklopedilerin, siyasetle ilgisi olmayan akademisyenlerin değil, iktidardaki partinin sesi olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Kültürel eğilimleri inceliyorsanız en son baskı, en iyi olanıdır; konunuz bu değilse daha eski baskılardan da yararlanabilirsiniz. Dogmalar konusunda dini bir ansiklopedi en iyi bilgi kaynağıdır; ama kilise tarihi için aynı şey söylenemez. İngilizcede veya bir başka yabancı dilde "encyclopedia" (bütün öğretilerin birarada olduğu yer) adıyla anılan her yapıt, her özel amaç için en iyi başvuru kaynağıdır.[21]

Araştırmacı, er ya da geç bir sözlüğe başvurmak zorunda kalacaktır; hatta sözcüklerin tarihini veren bir sözlüğe gerek duyabilir. İngilizcede, şimdi ikinci baskısı yapılan ve genelde *Oxford English Dictionary* (OED) olarak bilinen Murray'ın *New English Dictionary*'si tek kaynaktır. Craigie ve Hulpert'in *Dictionary of American English on Historical Principles*, Mitford Mathews'in *Dictionary of Americanisms* ile birlikte, bu büyük İngiliz modelin karşılıklarıdır. Bütün İngilizce konuşan toplulukların argo ve kaba deyimleri için standart kaynak Partridge'in *Dictionary of Slang and Unconventional English*'idir. Ancak American kültürü öğrencileri, İkinci Tamamlanmış Baskısı kullanılan, Wentworth ve Flexner'in *Dictionary of American Slang*'ını daha iyi bulurlar.

Bir an için, bir tarih yasası açısından bu kitapların ne işe yarayacağını düşünün: Amerikan ve Fransız devrimleri dönemini inceleyenler, ancak onsekizinci yüzyıl sonlarında "özgürlük" ve "yetki" gibi sözcüklerin nasıl kullanıldığını öğrendikten sonra doğru zaman algılaması yapabilirler; bir tarih sözlüğü bu sözcüklerdeki anlam değişikliğini verir. Bir dönem Amerikan tarihçileri, Andrew Jackson'un gerçekten emekçi dostu mu, yoksa küçük teşebbüs sahiplerinin sözcüsü mü olduğu konusunu irdelediler. Bu sözcük anlamlarıyla ilgili bir sorundu. Konu, bazılarının "proleterya", bazılarının ise "bağımsız iş sahipleri" olarak tanımladığı "emekçi" sözcüğü üzerinde odaklandı. Sorunu çözmek için ilk adım bir tarih sözlüğüne başvurmak olmalıydı.

Yaygın biçimde kullanılan alıntılar, tanınmış kişilerden özdeyişler ve göndermeler o dönemin dikkat edilmesi gereken tanımlayıcılarıdır. 1890'ların ruhuyla günümüzde kulanılan pek çok argo sözcüğü anlamak olanaksızdır. Tek bir sözcüğü doğru tanımlamak için kökünü bulmak gerekir.

Kısa bir süre önce, *The Oxford Dictionary of Quotation* artık kullanılmadığı ve tanınmadığı gerekçesiyle 250 alıntıyı sözlükten çıkardığını ilân etti. Edebiyat tarihi açısından bunun önemi nedir?

Aslında alışılmış bir durum olan ilgi noktalarındaki değişiklik, bir kitabın ilk baskılarının yararlılığını bir kez daha vurgular. İyi kütüphaneciler bunları saklar ve araştırmacılar "dönemle ilgili araştırma" için bunları bulup çıkarır.

Şekil 8: Kitap Okuma Sanatı Yeniden mi Keşfedilmeli?

Deneyin Sonuçları

İş başındaki bir araştırmacı ile ilgili olarak verilen açıklamalı örneklerden sonra, sabırla desteklenmiş düş gücünün başarı için vazgeçilmez koşul olduğunu yinelemeye gerek yoktur. Daha önce söz edilmiş olanlarla birlikte bu güçlendirici nitelikler araştırmacının giderek artan bilgi dağarı ile el ele gider. Bilgi arttıkça, nerede ve nasıl daha çok bilgi elde edilir, bunu düşlemek kolaylaşır.

Bazı araştırmacılar usta bahçıvanlar gibidir; bahçıvanın her diktiğini tutturan eli onlarda bilgi alanında aynı işlevi görür.

Parmak uçları aradığı bilgiyi hemen bulup çıkarma yetisine sahiptir. Küçük ayrıntı gibi görünen şeyleri bilmediğiniz zaman en sıradan sorun bile çözümü olanaksız gibi görünebilir. Örneğin çok kapsamlı bir soru olan "Kim Kimdir"i nasıl yanıtlarsınız. Bazı kişiler bir biyografi yazarını ilgilendirecek kadar önemli değillerdir. Bazılarınınsa, ölümünün üzerinden yeterince zaman geçmemiştir. Başka birileri, ise, ancak haftalar veya aylar önce önemli hale gelmişlerdir. Bazıları yalnız belli çevrelerde tanınmıştır. Eskiden ünlü olanlardan bazıları, artık ününü kaybetmiş olabilir. Bazıları tarihteki yerini kendi çabasıyla, bazıları ise miras yoluyla elde etmiştir. Birçoğunun adını taşıyan başka insanlar vardır. Peki işe nereden başlanacak?

Tüm araştırmacılar çoğu ülkede (1) hayatta olanlarla[22] ilgili bir Kim Kimdir ve (2) artık yaşamayan ünlüler içinde bir biyografi sözlüğünün olduğunu bilirler. Sayıları çok olmamakla birlikte bazı ülkelerde (3) "güncel biyografi" adı altında yeni ünlenenlerin biyografileri (4) yazarların, doktorların, bilim adamlarının, aktörlerin, gazetecilerin, din adamlarının vs. listeleri, (5) çeşitli türde rehberler (sosyal kayıtlar, şehir ve parlemento rehberleri gibi) vardır. Bunlara ek olarak az sayıda uluslararası listeler ve listede adları olanların satın almaları için hazırlanmış çok sayıda önemsiz liste vardır. Pek güvenilir olmamakla birlikte daha iyi kaynaklara ulaşmak için bir araç olarak işe yararlar. *Who's Who Among Americans of Italian Descent in Connecticut* (Connecticut'ta Yaşayan İtalyan Asıllı Amerikalılardan Kim Kimdir) ve *Who's Who in Stained Glass* (Vitray Alanında Kim Kimdir) gibi çok sınırlı alanlarda bilgi verenler bile zaman zaman iyi bir kaynak olabilir.

Araştırmacı, kendi 'Bilinmeyenini' bulabileceğini düşündüğü bir veya birkaç kaynakla işe başlar. Bunu yaparken birkaç noktayı aklında tutmasında yarar vardır:

1. *Who's Who* için her ülkede, genelde o ülkenin dilinde ve ardından ülke adı ile birlikte aynı başlık kullanılır. Tek farklı kullanım İngiltere'dedir, ve *Who's Who*'dan sonra ülke adı kullanılmaz: Bunun bütün ünlülerin İngiliz vatandaşı olması gerektiği gibi bir düşünceden kaynaklandığı düşünülürse de, bazı Amerikalılar ve başka ülke vatandaşları konusunda da bilgiler içerir, söz konusu kaynak.

2. *Who's Who in America* iki yılda bir yayımlanır. İngiliz *Who's Who*'sunun ve *Who's Who in America*'nın yayıncıları *Who Was*

Who'ları için yeni ölenlerin arasında bir seçim yaparlar. *Who's Who in America*'nın yayıncısı dört yerel *Who's Who* basar. Bunlardan biri Doğuyu, biri Ortadoğuyu, biri Güney ve Güneybatıyı, diğeri ise Batıyı kapsar. Aynı zamanda *Who's Who in the World, Who's Who in Finance, Who's Who in American Law, Who's Who in Advertising, Who's Who in Entertainment* ve *Who's Who of Emerging Leaders in America*'yı basar. Tümünün fihristi 1974 yılında basılan bir kitapta ilk kez bir araya getirilmiştir.

3. Yabancı biyografi sözlüklerindeki garipliklerden daha önce söz etmiştik. Ayrıca Fransızca gibi görünen bir ismin aslında Belçikalı ya da İsviçreli birine, Almanca gibi görünenin Avusturyalı birine ait olabileceğini unutmayın. Farklı uluslardan kişilerle ilgili bilgileri çeşitli kitaplarda aramak gerekir.

4. Bu yapıtların bir bölümünün ekleri vardır (örneğin DAB) ve kısaltılmış baskıları (örneğin DNB'ın tek cilti) sekiz DAB eki yayımlamıştır. Sekizincisi, 1970'ten sonra ölenleri içerir. Dokuzuncu ve onuncunun hazırlığı da birlikte yapılmaktadır.

5. New York Times gibi gazete fihristleri de biyografik bilgi verir. On beş günde bir yayımlanan nüshalar ciltlerde toplanır ve kısa sürede piyasaya çıkar. *New York Times* isim fihristinde *New York Times* fihristindeki isimleri ve yıl içinde ölenlerin isimlerini bulabilirsiniz. Başka bir kaynaktan kolay kolay elde edemeyeceğiniz bilgiyi *New York Times Ölüm İlanları Fihristi*'nde bulabilirsiniz. 1858 yılından[23] beri New York Times'da çıkmış 350 bin ölüm ilanının listesi vardır. Biyografi Fihristi konu, zaman ve vatandaşlık gibi sınırlamalar koymadan İngilizce basılmış kaynaklardan biyografik malzemeyi bünyesinde toplar.

6. Hangi ülkenin vatandaşı olursa olsun aktüalitedeki yeni isimler için *Güncel Biyografi*'yi deneyin. Bu, ayda bir yayınlanır ve içinde üne kavuşanların, yeni bir sinema oyuncusu, yönetmen ya da Olimpiyat şampiyonu gibi kişilerin yaşam öyküleri vardır. Yazarlar ise *Çağdaş Yazarlar*'da bulunabilir. Kadınlara ilişkin bilgi içinde üç ciltlik *Ünlü Amerikan Kadınları* 1607-1950 ve eklerine başvurabilirsiniz.

Bu başvuru kaynaklarından biri zaman zaman istemeden yanıltıcı olabilir. Örneğin *Who's Who in America* sahte isimle yaşayan, uyuşturucu yapımcısı eski bir suçlu ile ilgili (Heidelberg'den aldığı tıp doktorası ile birlikte) bilgiler vermişti.[24] *Appleton's Cyclopedia*

of American Biography'de en azından kırk yedi sahte biyografi vardır.[25] Bu yolla, California kıyılarının kimi yerlerini keşfetmiş Bernhard Hühne adlı bir kaşif, Güney Amerika'da koleranın ortaya çıkışından elli yıl önce söz konusu hastalıkla mücadele etmiş, salgın hastalıklar konusunda uzman olan bir Fransız ortaya çıkmıştır. Bu tür sahtecilikler yalnızca geçmişe özgü değildir. 1980'lerde, Grove'un *Dictionary of Musicians*'ını güncelleştirme çalışmaları sırasında yaşlı yardımcılardan biri en azından altı yedi hayali besteci ve icracı eklemiştir.[26]

Who's Who'ların çoğunda yaşam öyküleri bizzat kişilerin kendileri tarafından verildiğinden zaman zaman şaşırtıcı veya aydınlatıcı olabilir. Richard Nixon'la ilgili kayıt II. Dünya Savaşı sırasında, gelişmesinde önemli rol oynayan bir dönem olmasına rağmen onun Fiat Komisyonundaki hizmetlerinden söz etmemektedir. Theodore Roosevelt ise 1912'de Başkanlığa aday olduğundan ve kazanamadığından söz etme gereği duymamıştır; William Howard Taft, gerçeği bildiği halde ifade etmemiş ve yalnızca Woodrow Wilson'a karşı mücadele edip kaybetmiş gibi davranmıştır. Sahtecilik ve gerçekleri saklamak yaygın bir tutumdur, araştırmacı da düştüğü yanılgıda yalnız değildir.

Her an elinizin altında bulunması açısından *Webster's Biographical Dictionary* (Springfield, Mass 1970) veya *The New Century Cyclopedia of Names* (3 cilt, New York 1954) önerilebilir. Güvenilir bir yardım kaynağıdırlar ve araştırmacıya rahatlık sağlarlar.

Kimlik araştırırken, kişi isimlerinin bazı kuralları olduğunu hatırlamak yararlıdır. Bu kuralların neler olduğunu bilmek araştırmayı kısaltır ve bunları anlatımda gözlemlemek, eğitimli bir yazarı amatörden ayırmaya yardımcı olur. İsimler, sahipleri tarafından kullanıldığı şekliyle kullanılmalıdır: Henry L değil H.L. Mencken; Alan Patrich değil A. P Herbert; John Calvin değil Calvin Coolidge; Herbert George değil H.G. Wells olarak. İsmi açık yazılışı ile vermek, örneğin H.G. Wells'i tanıyan birine yalnızca Wells demek, farklı bir kişiden söz edildiğini düşündürebilir. Fransız isimlerinde bu daha da önemlidir, çünkü çocuklara iki veya daha fazla isim vermek, çoğu zaman da kendi isimlerini değiştirerek kullanmak Fransız aileler arasında yaygındır. Bu tür ismi olanlar genelde yalnızca biriyle anılmayı yeğlerler. Tarihçi ve devlet adamı Chateaubriand'ın tam ismi François-René de Chateaubriand'dır (bütün bi-

rinci isimler tire ile bağlanarak tek bir grup haline getirilirler). Günlük yaşamda René'yi kullanır ama *American Antology on Romanticism*'de François Chateaubriand olarak geçer. Kuralları bilmek, "de" yi atlamak gibi hataları engeller.[27]

Takma isimler için farklı bir yöntem kullanılır: Ad ve Soyadı şeklinde ayrılmazlar, Mark Twain alfabetik sıralamada "M" harfinde yer alır ve tek sözcük gibi işlem görür. Ünvan takma adlarla da kullanılmaz. Oxford'da doktora yaptıktan sonra bile kimse "Dr. Mark Twain" dememiştir. Fransız karikatürcü Caran d'Ache'ın adı (Rusçada kalem anlamına gelir) hiçbir zaman Bay D'Ache olarak geçmez.

Hayatta oldukları sırada isim veya ünvan değiştiren kişiler için farklı bir uygulama söz konusudur.[28] Biyografi yazanlar, "Conan Doyle'un Sherlock Holmes öyküleri" demek daha doğal olduğu halde, "Sir Arthur Conan Doyle" demeyi tercih edebilirler. Öykülerinin çoğu "sir" ünvanını almadan önce yazdığından, kısa şekli daha tarihseldir. Bu arada, ün arttıkça biçimin önemini yitirdiği gerçeğini de akılda tutmakta yarar var. Başka hiçbir isme gerek duymadan yalnızca Homeros, Caesar veya Shakespeare dememiz yeterlidir.

Bütün bunlar bilindiği halde bazı isim hataları günlük dile yerleşmiştir. Bu işe ne kadar çaba ve zaman harcanırsa harcansın, bu hataların düzeltilmesi olanaksızdır. Örneğin "Joan of Arc" ("Arc"lı Joan, ç.n.) yanlış tanımlamadır, doğrusu D'Arc değildi. "D'Arc", onun "Arc" yöresinden geldiğini, "Arc"lı olduğunu gösterir; oysa asıl adı bu anlama gelmeyen "Darc"tır; çünkü memleketi Domrémy'dir. Yaşamını "Joan of Arc" olarak oyunlaştırmış hiçbir oyun yazarından bunu düzeltmesi beklenemez; ancak tarihsel yazılar hazırlayan biri için bunun önemi olabilir. Bu ayrıntıları bilmek, isimleri araştıran bir okuyucunun işini kısaltır ve kolaylaştırır.

Olayların Tarih Sırasına Göre Dizilmesi İşi Kolaylaştırır

Bir araştırmacıya en çok zaman kazandıran, onun bazı kaynak kitapların tarihi hakkında önceden bilgi sahibi olmasıdır. Bu tarihleri ezbere bilir ve çalışması ilerledikçe bu konudaki bilgisi artar. Her araştırmacı kendi gereksinimlerine göre bir liste hazırlar. Örneğin, Poole'un *Index to Periodical Literature*'ında 1802-1906 ta-

rihleri vardır ve bunu bilenler bu fihristte, Marie Antoinette'in giyotine gidişi (1793) veya "Titanic"in batışı (1912) konusunda hiçbir çağdaş dergi yazısı bulamayacaklarını bilirler. Aynı şekilde, 1876-1909 *New York Daily Tribune Index*'inin tarihleridir; 1913'te ise bu fihristin, şimdiki şekliyle, ilk kez yayımlandığı yıldır.[29] İyi bir ölçüt olarak Congressional Record'un (kongre kayıtlarının) başladığı yıl olan 1873'ü alabiliriz; ancak tam görüşme metinlerinin 1851 yılında *Congressional Globe* da yayımlanmaya başladığını unutmamak gerekir.

Kongreden söz açılmışken, örneğin kırk üçüncü kongrenin ne zaman seçildiğini hesaplamanın kolay bir yolunu bulmak gerekir. Tarihimizdeki bazı olgular şöyle bir formül kullanıldığı izlenimini veriyor. Kongre sayısını iki ile çarpın, bu sayıyı 1788'e ekleyin ve bundan 2 çıkartın. Avrupa tarihini inceleyenler de, aynı şekilde, Fransız Cumhuriyeti'nin "VIII. yıl dönümünün" hangi yıl olduğunu etkilediği için; 5 Ekim 1582'ye kadar Kıta Avrupasını, 1700'lere kadar Almanya'yı, 1752'ye kadar İngiltere ve sömürgelerini, 1918'e kadar Rusya'yı etkilediği için "Eski Biçim" ve "Yeni Biçim"in tarihlerini ezbere bilmek isteyeceklerdir.

Tarihlerde bu değişiklikleri yaparken, Julian (Eski Biçim) takviminin kullanıldığı dönem İngiltere'sinde olan bir olayın doğru tarihini bulmanın zorlukları olduğunu akılda tutmak gerekir. Newton'un ölüm tarihinin hesaplanmasıyla ilgili tartışmalarda bu güçlüklerin neler olabileceği görülmüştü. Westminster Abbey'deki bir yazı "20 Mart 1726" tarihini verir. Yıl, birçok el kitabı ve ansiklopedide verildiği gibi, 1727 olmalıdır; ayın gününün de 31 Mart olarak değiştirilmesi gerekir. Zira 1752'de Gregoryen takviminde yapılan değişiklikle 2 Eylül'den hemen sonra 14 Eylül gelmektedir.[30]

Bu küçük ayrıntıların önemli bazı savları nasıl etkilediğine iyi bir örnek olarak, Galileo'nun ölümü ile Newton'un doğumu (ikisi de aynı yıl) arasında olduğu varsayılan rastlantıdan sık sık söz edilir. Aslında bu rastlantı, iki takvimi de kullanırsak doğrudur. Çünkü Galileo 8 Ocak 1642'de (Yeni Biçim) ölmüştür, Newton ise 25 Aralık'ta (Eski Biçim) doğmuştur. Newton'un doğumu büyük ustanın ölüm tarihinin hesaplandığı takvime göre hesaplanırsa 4 Ocak 1643 çıkar. Benzer çelişki nedeniyle Cervantes ile Shakespeare'in 1616'da aynı günde öldüklerini söyleyemezsiniz. Yüzyıl kutlamalarını hesaplayanların düştüğü sıkıntıları düşünün![31]

Gazeteler ve dizi yazılar

NEXIS (Mead Corporation)
Her ülkenin belibaşlı gazetelerinin, dergilerinin ve haber sirküleri nin tam metni.

REUTER CONNECT (L.P. Sharp, Reuters)
Reuter'in haber hatları servisi ve Reuters'in İş Dünyası Raporu dahil kaynak kayıtları.

DATA TIMES (Data Times Corp.)
Yüzden fazla yerel ve bölgesel gazete.

Bilim

DIALOG (Knight-Ridder)
Amerika: Tarih ve Yaşam, Avery Mimarlık Fihristi, Söylev Notları, Tarihsel Notlar, Çağdaş Dil Birliği Biblografisi, Din Fihristi, Amerika Birleşik Devletleri Politik Bilimi Notları dahil olmak üzere üç yüzü aşkın bilgi kaynağı.

Tez Özetleri: ONDISC UMI (Bell ve Howell)
1861'den 1980'e dek olan dönemden 300 000'in üzerinde alıntı ve 1980'den itibaren tez özetlerini kapsar. İngiliz tezlerini 1988 yılının ortasına dek olanlarını kapsar.

WILSONLINE (The H.W. Wilson Co.)
H.W. Wilson Fihristlerindeki bilgi kaynakları, Biyografi Fihristi, Kitap eleştirileri, Kitap Fihristi, Dönemsel Edebiyatta Okuyucu Rehberi ile Sosyal Bilimler Fihristini içerir.

WILSONDICS (The H.XW. Wilson Co.)
H.W. Wilson fihristlerinin münferit bilgi kaynakları CD-ROM'da bulunabilir.

Profesyonel

LEXIS (Mead Corporation)
Mahkeme kayıtları dahil hukuki bilgilerin tam metnini içerir.

MEDLINE (Ulusal Tıp Kitaplığı)
Uluslararası tıbbi bilgi.

CAMBRIDGE MED (Cambridge özetleri)
1966 yılından başlayan MEDLINE bilgi bankasındaki tıbbi ve tıbbi bakımla ilgili bilgilerin programı.

İş Dünyası

DIALOG (Knight-Ridder)
ABI/INFORM (İş dünyasına ilişkin genel bilgi DIALOG'un bir bölümü)

DOW JÖONES (Dow Jones Haber Servisi)
Tarihi ve güncel 150 bin depolanmış alıntı dahil olmak üzere iş dünyasıyla ilgili geniş haber veren kırk beşin üstünde bilgi kaynağı.

NEWSNET (Newsnet, Inc.)

Şekil 9: Belli Başlı Bilgi Bankaları
Bu bilgi bankaları, çeşitli bilgilerin çabuk bulunabilmesi için oluşturulmuş yeni bir sistemdir. Referans Kitapları gibi içerdikleri alanların dışına da taşabilirler. Abone olan herkes bunlardan yararlanabilir. Bilgi telefon, yazılı metin ya da disket şeklinde sağlanabilir. Bunlarda isimleri "satıcıların" isimleri izler yani sahiplerinin adları. Yıldız işaretli olanlar CD-ROM'da özel bir aygıtla okunabilen disketlerde bulunur. CD-ROM'da bulunanları izlemek için araştırmacı Quadra/Elsevier tarafından yayımlanan iki yayını izlemek zorundadır: Online Bilgi Kaynakları Rehberi ve Taşınabilir Bilgi Kaynakları Rehberi gibi. Araştırmacının bilgisayarı varsa ProCite dBase ya da Lotus gibi programlardan yararlanarak özel arşivini oluşturabilir.

Bu mesleğin inceliklerini kavradığınızda, kütüphaneye ilk kez girdiğiniz ve kullanılmaktan yıpranmış sıra sıra ciltleri gördüğünüz zaman duyduğunuz şaşkınlık ve çaresizlik artık yok olur. Katalog ve kitaplar sizi yenmek için birlik oluşturmuş gibi, savunma sistemlerinizi harekete geçirmek yerine neden size yardımcı olamadıklarını göstermek için meydan okursunuz. Bunun da ötesinde, bir öngörü ve dikkat ifadesi olarak not tutma ve derleme alışkanlığı kazanırsınız.

Artık yanınızda, bulduğunuz bilgileri ve fikirleri not etmek için küçük kartlar taşımaya başlarsınız. Gazetelerden ve kitap kataloglarından küçük ya da büyük yazıları kesip saklarsınız. Yayımlanmamış ve özel kişilerin sakladığı elyazmalarındaki çağdaş örnekler ve olağandışı yorumları bulmaya çalışmanın yararı yoktur; kendiliklerinden ortaya çıkarlar. Ancak yararlı olabilmeleri için gereksinim duyulduğunda el altında olmalıdırlar. Kartlar ve kesilen yazılar uygun başlıklar altında dosyalanmalı veya bilgisayar hafızasına kaydedilmelidir.

Bazı araştırmaları haritasız yapmak olanaksızdır ve okuyucular genellikle bundan yararlanırlar. Amerika ile ilgili konularda *The National Atlas of The United States of America*'nın benzeri yoktur. Dünya coğrafyası için *The International Atlas* ve *The Times Atlas*'a başvurulabilir. Coğrafî konulardaki tanımlamalar *The Columbia - Lippincott Gazetteer* (1962) ve *Webster's Geogrophical Dictionary*'de bulunur. Coğrafyanın yanında devletle ilgili bilgiler için yıllık olarak yayımlanan *Political Handbook of The World* yararlıdır.

Her araştırma sırasında beklenmedik özel sorularla karşılaşmanız doğaldır. Örneğin, İngiltere'de 1750'deki nüfus dağılımı ile 1850'dekini karşılaştırmak, Oregon Hattının iki noktası arasındaki mesafeyi ölçmek, ya da 1890 yılında Avrupalı diplomatların Afrika'nın hangi bölgesine silah ve içki sokulmasını yasakladıklarını

bilmek isteyebilirsiniz. Bu tür bilgileri ancak bir tarih atlasından bulabilirsiniz. Ayrıca, askeri veya ekonomik, dini veya edebi, belli bir yörenin belli bir dönemdeki durumuyla ilgili sorularınıza cevap verecek çeşitli kitaplar vardır. Genel anlamda kullanılmak üzere *Times Atlas of World History*'ye (1989), Rand McNally'nin karton ciltli *Atlas of World History*'sine (1987), veya Shepherd'in daha eski *Historical Atlas*'ına başvurulabilir. Amerika Birleşik Devletleri konusunda paha biçilmez ve kapsamlı bir kaynak *The American Heritage Periodical Atlas of United States History*'dır (1966), fakat daha eski olan Paullin'in *Atlas of The Historical Geography of The United States* hâlâ eski değerini korumaktadır.

Araştırmacının, o anda işine yaramayacağını düşündüğü bir başvuru kitabını bile donanımına ekleme fırsatını kaçırmıyacağını söylemeye gerek yok. Her hafta Beyaz Saray tarafından yayımlanan ve demeçleri, mesajları ve diğer konuları içeren *Weekly Compilation of Presidential Documents* (her pazartesi yayımlanmaktadır) buna örnek olarak verilebilir.[32] Buna benzer bir başka kaynak, bütünüyle Amerikan tarihiyle ilgili bir süreli yayın olan Mississipi Valley Historical Review'nün (şimdilerde Journal of American History) eski bir baskısıdır. Bu kaynak, Herbert O. Brayer'in Preliminary Guide to Indexed Newspapers of the United States, 1850-1900'udur ve adından da anlaşılacağı gibi başlı başına bir değerdir. Gerekli bir ek de Anita Miller'in "Gazete Fihristleri"dir. Sosyal tarih için Lubomyr ve Anna Wynar'ın *Encyclopedic Dictionary of Ethnic Newspapers and Periodicals* vazgeçilmez bir kaynaktır. Gazetelerde yayımlanmış yazıları daha derinlemesine incelemek istediğinizde *Untapped Sources: America's Newspaper Archieves and Histories*'a başvurmak gerekir; zira bu başlıca gazete koleksiyonlarının envanteridir.[33] Ayrıca, şu anda bilgi bankalarında ve mikrofişlerde bulunabilen *New York Times*, *The Wall Street Journal*, *The Los Angeles Times* ve diğer önemli gazetelerin eski sayılarını CD-ROM'a geçirme çalışmaları yapıldığını unutmayın. Bunlara ek olarak *Guide to Research Collections of Former United States Senators*, 1789-1982'nin basıldığını gazetelerdeki reklamlarından öğrenmişsinizdir veya bu size posta yoluyla bildirilmiştir.

Yalnız belli konuları kapsamalarına rağmen, yeni baskılar yapma çabalarının yan ürünü olarak ortaya çıkan özel konulardaki başvuru kitapları da yararlıdır. Rastgele bir örnek olarak,

Rabelais, Villon, Gautier, Flaubert gibi yazarların eserleri de dahil olmak üzere 1814-1877 tarihleri arasında ya yasaklanmış ya da hakkında kovuşturma yapılmış kitap ve resimlerin listesini içeren bir Fransız yayını verilebilir. *Cataloque des ouvrages écrits de toute nature poursuivis supprimés ou condamnés depuis le 21 Octobre 1814 jusqu'au 31 Juillet 1877* (1879'da Paris'te yayımlanmış ve 1968'de Brüksel'de Gabriel Lebon tarafından *Editions Culture et Civilization* serileri kapsamında yeniden basılmıştır,) adını taşıyan bu liste, mahkeme süresince olup bitenlerin özetlerini, ünvanlar ve tarihlerle birlikte katılanların isimlerini vermekte, ondokuzuncu yüzyıl kültürünü inceleyen bir tarihçi için yararlı özet bilgiler içermektedir.

Bulunamayan Kitaplar ve Yalın Gerçek

Hiçbir araştırmacı çalıştığı kütüphanelerin sınırları içinde sıkışıp kalmamalıdır. Ne aradığını biliyorsa, kütüphaneler arası ödünç verme sisteminden yararlanarak diğer kurumlardan kitap isteyebilir. Kütüphaneci gerekli düzenlemeleri yapar. Kitaplar ödünç alınamıyorsa, gereksinim duyulan bölümlerin, telif hakları ilgili kurallara uyularak mikrofilmleri veya fotokopileri alınabilir. Aynı yol, Amerikan Gazeteleri ve seri yazıların listelerini içeren Union Lists'te nerede bulundukları ayrıntılı olarak verilmiş olan gazeteler ve dergiler için de geçerlidir. Mikrofilm kullanımı o derece yaygınlaşmıştır ki, en fakir kütüphaneler bile, Gutenberg İncili'nin veya *Emporia Gazette*'nin kopyasını bulabilir. Ayrıca, "mikroforma" sokulmuş gazetelerden neyi nerede bulabileceğinizi öğrenebilirsiniz.

Araştırmacının, ulaşılması güç basılı veya elyazması malzeme kaynağı olarak başvurabileceği en zengin hazine kuşkusuz Kongre Kütüphanesidir. Kongre Kütüphanesi, kataloglad ığı kitaplar için kartlar hazırlamıştır ve bu kartlar (diğer 1100 kütüphanenin elinde bulundurduklarıyla ilgili kartlarla birlikte) *National Union Catalog*[34] başlığı altında yayımlanır. Diğer malzemeler için araştırmacının, bütün yayın tarihimizi kapsayan birçok bibliyografyayı taraması gerekir.[35]

Hiçbir zaman var olmamış bir kitabı aramak en umutsuz çalışmadır. Ama, aradıkları yapıtın tarihinden, yayıncısından ve içindekilerden emin olmak isteyen çağdaş araştırmacılar elli yıl önce

aynı işi yapanlardan daha büyük güçlüklerle karşılaşırlar. Bunun nedeni ise bilgi verdiği yapıtların tam veya gerçek yapılarını nadiren açıklayan, katalog ve bibliyografilerde sistematik listeleme yapmayan yeni baskıların giderek artmasıdır. Yine de, aradığınız bir kitabın piyasada bulunup bulunmadığından emin olmak için *Books in Print*'e (Yazarlar va Konular ayrı ayrı fihristlenmiştir) ve *Paperbound Books in Print*'e başvurursunuz.

Var olmayan kitaplara gelince, bu tür kitapların doğum yerleri, başlığını not ettiğiniz bir kişinin listesidir. *Who was Who in America*'nın bir cildinde Bağımsızlık Bildirgesi ve Anayasayı imzalayanlardan biri olarak James Wilson'un biyografisi Burton Alva Konkle tarafından yazılmış gibi gösterilmektedir; ve bu, doğal olarak, böyle bir kitabın yayımlandığını düşündürmektedir. Gerçekte böyle bir kitap hiçbir zaman yayımlanmamıştır; yalnızca bir "hayalet" kitaptır. Bu tür "kitaplar" enderdir, sahte belgelere benzerler ve pek sık karşınıza çıkmazlar, ancak her tür olasılığa karşı hazırlıklı olmak gerekir.

Araştırmacı olarak kütüphanedeki serüveniniz "gerçekleri bulma" tutkunuzdan kaynaklanır. Yalın haldeki gerçeği bulmak görevin en zor bölümüdür. "Gerçek" rastlantısal veya belli belirsiz bir konumdaysa sizi alıkoymasına izin vermeyin. 1860'da Cumhuriyetçilerin yürüttüğü kampanya konusunda bugün yazı yazabilirsiniz; ama Kongre'de Lincoln'un nerede durduğunu bilmeniz gerekmez. Aynı şekilde Lord Byron'un hangi bacağının sakat olduğunu bilmeden de mesleği ile ilgili çalışmalar yapabilirsiniz. Ama, bir haber dergisine, görevde bulundukları sırada dış geziye çıkan Birleşik Devletler Başkanlarının tam listesini hazırlamanız ve dış gezilerin ayrıntılarını vermeniz gerekiyorsa hiçbir ayrıntıyı gözardı edemeyeceğiniz açıktır.

Bu tür araştırmalar inanılmaz ölçüde zordur ama kazanılan başarı o derece de haz verir. "Gerçek" her an her yerde karşınıza çıkabileceğinden, her yönde hareket etmeye hazır olmalısınız.

Alıntılardan çok Amerika ile ilgili bilgileri *Reader's Companion to American History, Scribner's Dictionary of American History*'den veya *Johnson'un Oxford Companion to American History*'sinden[36] bulabilirsiniz.

Avrupa konusundaki bilgiler için kaynak, ekinde Alfred Mayer'in *Annals of Eurepean Civilization: 1501-1900* ile birlikte William L. Langer'in *Encyclopedia of World History*'sidir (Ploetz'in Al-

manca orjinalinin gözden geçirilmişi). Yalnız Avrupa değil, Afrika, Asya ve Latin Amerika'yla da ilgili tarihi bilgiler için Richard B. Morris ve Graham W. Irwin tarafından yayına hazırlanmış *Harper Encyclopedia of the Modern World* kullanılabilir. Richard ve Jeffrey Morris'in *Encyclopedia of American History*'sinde kronolojik olarak, hem de konularına göre düzenlenmiş çok sayıda olguyu yorumlarıyla birlikte bulabilirsiniz. Sözü edilen "olgu" geçmişte veya şu anda bir kişi, yer veya eşya adıysa, düşsel, efsanevi veya mitolojik bir kavramsa, Barnhart'ın üç ciltlik *New Century Cyclopedia of Names* (100 bin isim) veya yukarıda sözü edilen daha eski bir baskısına başvurabilirsiniz.[37]

Sözü edilen "olgu" bir makale ise, isimlerini verdiğimiz muhtelif süreli yayın kılavuzlarını kullanabilirsiniz. İstatistik bilgi kaynakları bulmak istiyorsanız, Kongre Enformasyon Servisi Kılavuzlarını temin edin: *American Statistical Index* (devlet), *Statistical Reference Index* (özel) ve *Index to International' Statistics* (yabancı), sayısal bilgileri tam anlamıyla elde etmek için *Historical Statistics of The United States* ve *Statistical Abstract of The United States*'in en son sayısını nasıl kullanacağınızı öğrenmelisiniz. Büyük ilgi çeken bir başka özetse B.R. Mitchell'in Eurepean Historical Statistics, 1750-1970'idir. Seçimlerle ilgili bilgi sahibi olmak için *Guide to US Elections, America Votes* serileri ve yıllık *Almanac of American Politics* güvenilir başvuru kaynaklarıdır. Ulusal Adli tarihle ilgili en iyi kaynak tek ciltlik Kongre yayınlarından olan *Guide to The US Supreme Court* (1990)'dır.[38] Kuşkusuz en uğraştırıcı araştırmalar, alıntılar ve fıkralarla ilgili olanlardır. Örneğin, Hamilton'un "Bayım halkınız büyük bir hayvan" sözlerini hangi koşullarda söylediğinin sanıldığını bulmaya çalışın. Veya Vali Morris'in George Washington'u, sırtına vurarak nasıl karşıladığını, bu samimi davranışına karşılık gördüğü soğuk bakışı bütün gün nasıl unutamadığını düşünün.[39]

"Barlett", "alıntılar"la hemen hemen eş anlamlıdır; ama "klasik" ve ünlü alıntıların verildiği ilk on bir baskının tersine, on beşinci (1980) baskıda yabancı kültürlerden öz deyişler, kovboy şarkılarından dizeler, deniz heyamolaları ve ilahiler verilmektedir. Biyografi yasası Justin Kaplan tarafından düzeltilen on altıncı baskıda ise (1992) bir zamanların ünlü dizelerinin yerine, rock yıldızlarının, beyzbol oyuncularının, film yönetmenlerinin ve yaşayan politikacı-

ların sözleri alınmıştır. Artık bunların halka ne ölçüde hitap ettiğine önem verilmektedir. Okuyucular arasında uzmanlaşmanın giderek arttığı dikkate alınacak olursa, doğal olarak bir gün mutlaka birine hitap edilecektir.

Edebi ilkelere sıkı sıkıya bağlı olarak yapılmış eski derlemeler hâlâ güvenilirliklerini korumaktadır. Bunlara Burton E. Stevenson, H.L. Mencken, J.K. Hoyt, Rudolf Flesch ve M.J. Cohen (Penguin Yayınları), James B. Simpson, P.H. Dalbiac ve Oxford yayınlarının editörleri dahildir. Pek çok araştırmacı *Respectfully Quoted: A Dictionary of Quotations Requested from The Congressional Research Service*'den yararlanırlar; bu yapıt Suzy Platt tarafından 1989 yılında derlenmiştir. Yabancı alıntılar, Hoyt'un *Cyclopedia*'sının arkasında veya H.F.W. King, H.P. Jones, G. Büchman, O. Guerlac, E. Genest ve diğerlerinin ciltlerinde bulunabilir. Aradığımız alıntı bu kitaplardan birinde değilse, küçük sorununuz birden ciddi bir soruna dönüşür. Eğer inanmıyorsanız başınıza gelmesini bekleyin. Örneğin, Matthew Arnold'a ait olduğundan kesinlikle emin olduğunuz bir cümleyi bütün yapıtlarında sayfa sayfa aradıktan sonra, birden bunun Walter Pater'in bir cümlesi olabileceğini düşünürseniz o anda sorununuz başlar.

Sayılarının çokluğu nedeniyle "olgu"ları bulabileceğiniz diğer kitaplardan söz etmek yararsızdır. Araştırmanıza başladığınızda, yarım dakikada bir isim, tarih veya sözü bulabilmenizi sağlayan

Şekil 10: Alıntılar ve Özel Terimler Sözlükleri

Alıntılar, Genel
- Bartlett, *Familiar Quotations* (9. baskıdan günümüze)
- Benham, *A Book of Quotations*
- Dalbiac, *A Dictionary of Quotations*
- Cohen, J.M. and M.J. *The Penguin Dictionary of Quotations*
- Gross, *The Oxford Book of Aphorisms*
- Hoyt, *Cyclopedia of Practical Quotations* (yabancı ve klasik bölüm arkadadır)
- Lecomte, *Dictionary of Last Words* (gerçek ve geleneksel ünlü sözler)
- Mencken, *A New Dictionary of Quotations on Historical Principles*
- *The Oxford Dictionary of Quotations*
- Partridge, *A First Book of Quotations*
- Stevenson, *The Home Book of Quotations*
- Tripp, *The International Thesaurus of Quotations*

Alıntılar, Genel, Yabancı Dillerde Klasik ve Çağdaş
- Büchmann, *Geflügelte Worte* (Almanca çevirisiyle 9 dilde)
- Genest, *Dictionnaire des Citations Françaises*
- Guerlac, *Les Citations Françaises*

Gutterman, *A Book of French Quotations* (with English translations)
Jones, *Dictionary of Foreign Phrases and Classical Quotations* (ingilizce çevirisiyle)
King, *Classical and Foreign Quotations* (ingilizce)
Larousse, *Dictionnaire des Citations Françaises*
Riley, *A Dictionary of Latin and Greek Quotations* (ingilizce çevirisiyle)

Alıntılar, Uzmanlaşmış

Concordances (İncil, Shakespeare, etc.)
Esar, *The Dictionary of Humorous Quotations*
Kenin and Wintle, *Dictionary of Biographical Quotations of British and American Subjects* (kim kimin hakkında ne söyledi)
MacKay, *Scientific Quotations*
Oxford Book of Legal Anecdotes
Oxford Book of Literary Anecdotes
Stevenson, *The Home Book of Shakespeare Quotations*
Strauss, *Familiar Medical Quotations* (birçoğu genel edebiyattan)

Terminology and Nomenclature - Terminoloji ve özel terimler

Language and Literature - Dil ve Edebiyat

The Barnhart Dictionary of New English Since 1963 (with quotations sho wing usage)
Freeman, *A Dictionary of Fictional Characters*
Partridge, *A Dictionary of Catchphrases*
Pei, *Glossary of Linguistic Terminology*
Schur, *British English, A to ZED* (Amerikan ve İngiliz İngilizcesinin arasındaki fark)

Science - Bilim

Crispin, *Dictionary of Technical Terms*
Flood and West, *An Elementary Science and Technical Dictionary*
Newmark, *Dictionary of Science and Technology*
Tweney and Hughes, *Chambers's Technical Dictionary*

The Arts - Sanat

Adeline's Art Dictionary (Fransızcadan bazı ekler yapılarak çevrilmiştir.)
Collett-Sanders, *Handbook of Architectural Styles*
O'Dwyer and LeMage, *A Glossary of Art Terms*
Parker, *Concise Glossary of Architecture*
Smith, *A Dictionary of Musical Terms* (Dört dilde English, Italian, French, and German)
Wotton, *A Dictionary of Foreign Musical Terms and Hand-book of Orchestral Instruments*

The Law - Hukuk

Black's Law Dictionary
Gilmer, *The Law Dictionary*

Abbreviations - Kısaltmalar

Gale Research Company, *Acronyms Dictionary*
Rogers, *Dictionary of Abbreviations Used in the Professions, Sport, and Trades*
Shankle, *Current Abbreviations*
Mayberry, *A Concise Dictionary of Abbreviations*

birçok kişinin büyük bir sabırla saatlerce çalışarak nasıl bu derlemeleri yaptıklarını daha iyi anlarsınız. Her dilde var olan bu tür kitapların tam sayısını bilmek olanaksız. Fakat en tanınmışlarını ve yararlılarını Sheey'nun *Guide to Reference Books*'unda bulabilirsiniz; bu kitap pek çok kitabı ayrıntılı olarak anlatır ve gruplandırır. Örneğin, Amerikan politikası konusunda zamanınızı boşa harcamanızı engelleyecek üç zat bulabilirsiniz: Kirk H. Porter ve D.B. Johnson'un *National Party Platforms* 1840-1972; Thomas H. McKee'nin *The National Conventions and Platforms of All Political Parties*, 1789-1900; ve Richard C. Bain'in *Convention Decisions and Voting Records* adlı eserleri gibi. Sheey'in *Guide*'ı, Patrich Robertson'un *The Book of Firsts* ve Joseph N. Karne'in *Famous First Facts* (4. baskı 1981) kitaplarından yararlanmayı kolaylaştıran değinmelerle "ilkelerle" ilgili bilgi derlemenizi sağlar. Bu yolla fermuarın ilk ne zaman kullanışlı hale geldiğini ve Babalar Gününün annesinin kim olduğunu öğrenebilirsiniz.

Bir alfabetik listeye göz gezdirmek ve sayfaları rastgele karıştırmak ya da raflardan kitapları alıp geri koymak kesinlikle araştırma değildir. Hatta bunun araştırmayla bir ilintisi yoktur. Bu faaliyetlerin, araştırılan konuyu yaşamış olanlarla aynı zihin faaliyeti içinde yürütülmesi ön koşuldur. İyi araştırmacıyla kötüsü arasındaki fark, kütüphaneyi kullanma becerilerinden kaynaklanmaz, asıl yetenek kusursuzluğu yakalamaktır. Bir tarihsel yapıtın ortaya çıkışıyla ilgili rapor yazabilmek için, kütüphanedeki kitapları çok iyi incelemek ve sırlarını bulup ortaya çıkarmak için çaba harcamak gerekir.

1. Yedinci Bölümdeki "tarih kanıtlarına" bakınız.
2. Kongre Kütüphanesi kartının örneği için 55. sayfadaki şekil 4A'ya bakınız. (kartın içeriği ile ilgili açıklamalar da verilmiştir).
3. Bkz. şekil 4B. Katalog çeşitleri her kuruluşun gereksinmelerine göre hazırlanmış olmasına karşın hepsi NOTIS (Northwestern Üniversitesi) diye bilinen sistemin farklı biçimleridir. Kolombiya Üniversitesi (Columbia Libraries Information Online); Yale ORBOS (Online Retrieval Bibliographical Information Systems); Harvard HOLLIS (Harvard Online Library Systems)'ı kullanır. Princeton, New York Üniversitesi ve Washington Üniversitesi GEAC (General Accounting and Computing) sistemini kullanırlar. New York Halk Kitaplığı da CARLYLE sistemini kullanır. Küçük yerel kitaplıklar bile bilgisayara geçmektedirler. Onlar PALS (Public Access Library Service) sistemini

kullanmaktadırlar. Sistem ne olursa olsun, Kongre Kitaplığı Konu başlıkları listesini kullanmak gerekmektedir.

4. Bilgisayara aktarılmış katalogları iki merkezi veritabanına kaydediliyor: RLIN (Research Libraries Information Network) ya da OCLC (Online Computer Library Center) 1981 öncesi kitapları bilgisayara geçiren kitaplıklarda bu veritabanlarına 1981 öncesi kitapları eklediklerinden kolaylıkla bulunabilirler.

5. Faks ve elektronik posta (bir bilgisayar merkezinden diğerine gönderilen posta) araştırmacının işini daha da güçleştirmektedir. Her yıl bilgisayarlar arasında yapılan haberleşmenin metinleri hiçbir zaman arşivlere aktarılamayacak ve araştırma için ayırımı yapılamayacaktır. Bu aygıtların kullanımı artık günceldir: 1989 yılında Başkan Bush, Wyoming'den Nebraska'ya Air Force One (Hava Kuvvetleri Bir) ile uçarken "Asgari Ücret Yasasını" veto ettiğini faksla kongreye bildirdi. Bu, başkanın faksla yolladığı ilk mesajdı, gelecektekilerin de habercisiydi.

6. Mikroform çoğaltma yalnızca basım alanında değil sayısız birçok alanda daha kullanılmaktadır. Örneğin anıtsal *Index of American Design* mikrofişe geçirilmiştir. Münih'de yayınlanan iki ciltlik, kapsamlı yıllık liste olan *Guide to Microforms in Print* uluslararası başlıkları ve kaynakları vermektedir.

7. İlk isimler önemlidir. İngiliz edebiyatında Pope adıyla bilinen iki şair vardır. İsimleri birbirine benzeyen kişileri ayırmada her zaman ilk isim işe yaramaz, Thucydides ismini taşıyan iki ünlü Yunanlı birbirinden tarihlerin yardımı ile ayrılabilir.

8. 16 Mo- Bir tabaka kağıdı dört dik açılı biçimde katlayıp 32 sayfalık bir bölüm elde edilen kitap ölçüsü.

9. Dewey sisteminde, Amerika Tarihi 973'ten, Avrupa Tarihi 940'tan başlar Ekonomi 330'larda, teknoloji 600'lerde, kuramsal bilimler de 500'lerdedir.

10. Yazarı bilinmeyen bu yapıt gerçekte gazeteci Philip Vandam tarafından yazılan bir aldatmacadır, ama kusursuzdur. Tarihçi içgüdüsüyle, tanık olmadığı bir dönemi oldukça başarılı bir dille anlatmıştır.

11. Örneğin Chaddock'un *The Safety Fund Banking System in New York*, 1829-1866? (New York da Güvenlik Fonu Bankacılık Sistemi) adlı yapıtını nereye koyarsınız. Bankacılıkla veya Jackson dönemi ile ilgili kitapların yanına ya da New York tarihi ile ilgili kitapların yanına konulabilir.

12. Bu konuda iki güzel kitap yazılmıştır. Bunlar: Lilian B. Miller'in *Patrons and Patriotism: The Encouragement of the Fine Arts in the U.S. 1790-1860*, Chicago, 1966 ve Francis H. Taylor'un *The Taste of Angels*, Boston, 1948'dir.

13. A.L.A. Nortre Fihristi, W.c. Lane ve N. E Browne tarafından derlenmiştir, Washington D.C. 1906. Her çeşit resim bulmak ve kopyalarını almak için Hillary and Mary Evans'ın Resim Araştırmacılarının Elkitabı (Picture Researcher's Handbook): Uluslararası Resim kaynakları ve bunları kullanma rehberi 4. baskı, Londra 1989. *The Allgemeine Porträt Katalog* (Hildesheim, Almanya 1967) ve ekleri 1600-1900 yıllarında 30 000 portreyi bulmada yardımcı olur. Bir başka çok yararlı örnek ise Martha Moss'un Fotografçılık Kitapları Fihristi: Foto Antolojileri Konu Rehberi (Photography Books Index: A Subject Guide to Photo Authologies) 2. cilt Metuchen, NJ, 1980, 1985.

14. Çalıştığı kütüphane bu mikrofilmleri, bir başka kütüphaneden ödünç alarak yardımcı olabilir.

15. Özellikle müspet bilimlerde monografiler hemen güncelliğini kaybettiğinden süreli yayınlar en yararlı kaynaklardır.

16. 10. baskı Chicago 1985. 1992 bir ek yayımlanacaktır ve 11. baskının yapılması plânlanmaktadır.

17. *American Historical Association Guide to Historical Literature*, New York 1961. Yeni baskı için çalışmalar yapılmaktadır.

18. Her araştırma alanında o denli sık kullanılan referans kitapları vardır ki, araştırmacı tümüne de sahip olmak ister. Örneğin kent tarihiyle ilgili araştırma yapanların Amerikan Valilerine ilişkin Biyografik Sözlük, 1820-1980'e gereksinimleri olduğu gibi.

19. *American National Biography* olarak bilinen 20 000 yaşamla ilgili yeni bir derleme Oxford University Press tarafından yirmi cilt halinde yayımlanacaktır; çalışmanın 1995'de tamamlanması plânlanmıştır. İlk DAB yetmiş beş yıl önce tasarlandığından, ANB değişen ilgi alanlarını ve ölçütleri dikkate alarak yeni bir derleme yapmayı amaçlamaktadır.

20. "En son" sözcüğünün, ansiklopedi hazırlayanların "sürekli düzeltmelerle" bilgileri sürekli güncel tuttukları ve her seferinde yapılması zorunlu değişiklikleri yaparak cildi yeniden bastıkları anlamına geldiğini akılda tutmak gerekir. *Britannica ve Collier*'s, değişen şehir ve ülke isimleri ve nüfus istatistikleri ile ekonomik yaşamla ilgili değişiklikleri içeren güncelleştirilmiş ekleri, her yıl yayımlamaktadır.
21. Araştırmacılar kendilerine gereken bilgiyi, bilmedikleri bir dilde bulurlarsa şaşırmamalıdırlar. Aradıkları maddeye dönerek ne yapabileceklerini düşünmelidirler. Eğer Fransızca biliyorlarsa, ansiklopedik İspanyolcayı sökebilirler ya da ansiklopedik İtalyancayı anlayabilirler. Eğer Almanca biliyorlarsa Flamanca, Danimarkaca ve İsveççe yazılmış referans kitaplarından yararlanabilirler. Tüm çaba aslında, bir meslektaş tarafından çevrilecek bir ayrıntı içindir. Araştırmacı ürkek davranırsa, örneğin Jefferson'un yaşamını incelerken, yakın arkadaşı Philipp Mazzei'iye ilişkin Enciclopedia Italiana'daki maddeyi gözden kaçırabilir.
22. Çeşitli baskılar şeklinde birçok yabancı *Who is Who* İngilizce olarak yayımlanmıştır. Bunlardan biri de yeni Who is Who'dur. Ayrıca *World Who is Who in Science, The Directory of Medical Specialists ve American Men and Women of Science gibi yayınlar vardır. The International Authors and Writers Who's Who ile International Who's Who in Poetry* tek bir ciltte toplanacaktır.
23. 1980'de yayımlanan bir ek 1969-1978 yıllarını kapsar ve buna 36 bin giriş yapılmıştır. İngiltere'deki karşılığı olan Times'daki Ölüm İlanları üç cilttir ve 1951-1975 yıllarını kapsar. Fihrist olmasına karşın içinde seçilmiş ölüm ilanları da vardır.
24. Aldattığı insanlar yalnızca güvenilir araştırmacılar ve editörler değildi. Olayın tamamı için *Charles Keats, Magnificient Masquerade: The Strange Case of Dr. Coster and Mr. Musica* (Muhteşem sahtekârlık: Dr. Coster ve Mr. Musica'nın ilginç öyküsü), New York 1964.
25. Margaret Castle Schindler'in *Fictitious Biography*'sine bakınız. *American Historical Review* 42, Temmuz 1937 680-690.
26. *New Grove*'un Amerikan müziği ve müzik adamlarını ele alışındaki yetersizlik, tamamen Amerikan olan yeni ciltlerin basılması ile düzeltilmiştir.
27. Fransızların da kullanımı karışıktır. "De" bitişik yazıldığında, *Robert Delattre*, "Delattre" olarak geçer, başka bir biçimde kullanılmaz. Ayrı yazıldığında ise, üç kategoriye ayrılır: tek heceli isimler, bir heceden fazla olan isimler ve sesli harfle başlayan çok heceli isimler. Tek heceli isimlerin başında mutlak de kullanılmalıdır. *De Thou, De Retz, De Mun* gibi. Sesli harfle başlamayan uzun isimlerin başına de konmaz: Tocqueville der ki. . .; *Vingy'in şiirleri çok sadedir; Gobineau ırkçı değildi ve bundan dolayı Maupassant (de değil) sayısız öykü yazdı. Fakat sesli harfle başlayan isimler için D' kullanılır: D'Argenson, D'Artagnan gibi. Hatırlamanız için en pratik yol: De Gaulle, Tocqueville, D'Artagnan'dır. Bu kural yalnız de içindir, du ve des değişmez: Des Brosses, Du Guesclin. Eğer ilk isim kullanılırsa sorun yoktur: Alexis de Tocqueville gibi.*) (Bkz. Çağdaş Amerikan Adetleri, New York, 1966, s. 329).
28. Pek kalın olmayan *Titles and Modes of Address* (ünvanlar ve hitap biçimleri) İngiliz ünvanları konusunda zorluk çeken Amerikan öğrencilerine yardımı olabilecek yararlı bir kitaptır. Ayrıca bazı İngilizce isimlerin alışılmamış telaffuz biçimlerini de verir. Bunların çoğu tarihçi için önem taşır.
29. 1851-1912 arasında gazetenin el yazısıyla tutulmuş kayıtlarını 'Geçmiş Seriler'de yayımlamıştır. Bugünkü *New York Times İndeks*'inde insanın aradığını bulması kolay değildir. Aranan konu sürekli gündemde kalıyorsa ("Orta Doğu", "Sosyal Güvenlik") araştırmacının okuduğu ve yayımlandığından emin olduğu makaleyi bulması sabır ve ustalık işidir. Ara başlıklar bile bilgi yüklüdür.
30. Bir başka deyişle, birinci tarih ikinci tarihten çıkarıldığında 12 kalmasına rağmen ara 11 gündür. Yüzyılımızda Rusların yaptığı değişiklikte fark 13 gündü.
31. Dikkatli bir okur Newton'un ölüm tarihindeki farkın (onsekizinci yüzyılda) 11 gün, doğum tarihinde ise farkın (onyedinci yüzyıl) yalnızca 10 olduğunu görecektir.
32. Beyaz Saray'da "Comp" olarak bilinen dergide yayımlananlar, yıllık olarak yayımlanan *The Papers of the President*'te toplanır.
33. *The Freedom Forum Media Studies Center*, New York, 1991.
34. *The National Union Catalog*, 1956 yılına kadar olan dönemi kapsayacak şekilde geriye doğru genişletilmiştir. 1981'de tamamlanan bu dev proje, 754 ciltten oluşmaktadır.
35. 1800 yılından itibaren Birleşik Devletler'de yayımlanmış kitaplar, broşürler ve süreli yayınlar için Charles Evans'in *American Bibliography*'sine başvurulabilir; burada listelenmiş her bilginin

"mikroprint"i de vardır. Ayrıca, C.K. Shipton ve J.E. Moomey tarafından hazırlanmış iki ciltlik ayrıntılı fihrist de bu konuda yardımcı olabilir. Bir bölümü aynı olmakla birlikte ondokuzuncu yüzyılın son yarısını da kapsayan bir başka yapıt, Joseph Sabin'in *Dictionary of Books Relating to America*'sıdır. Evans'ın kitabında olduğu gibi hangi bilginin nerede bulunabileceğini gösterir (1801-1871 dönemi, R.R. Shaw ve R.H. Shoemaker'in *American Bibliography*'si, A.A. Roorbach'ın *Bibliotheca Americana*'sı ve James Kelly'nin *American Catalogue*'unda bulunur). J.E. Molmar'ın derlediği yazara ve başlığa göre endeksle Sabin'in yapıtı daha yararlı hale gelmiştir. American Catalogue (1876-1910) ve eki *Cumulative Book Index* ile birlikte *United States Catalog* adlı iki seri 1876'yla başlayan dönemi ayrıntılı biçimde kapsar ve 1899'dan beri düzenli bir şekilde yayımlanmaktadır. En zor bulunabilen elyazmaları arasında yer alan günlükler'i William Mathews'in *American Diaries in Manuscript 1580-1954*'te (1974) bulabilirsiniz. 1492'den 1980'e kadar olan dönemde yayımlanmış günlükler *American Diaries: An Annotated Bibliography*'de bulunabilir. İki cilt halindeki yapıt Laura Arksey, Nancy Pries ve Marcia Reed tarafından hazırlanmıştır (1983, 1987).

36. Kültürel tarih ve edebi biyografiler için, Oxford'un belli başlı Batı Avrupa Ulusal edebiyatları ve Amerika Birleşik Devletleri edebiyatı konusundaki kitaplarına ve *Columbia Dictionary of Modern European Literature (1947 ve 1980)* adlı eserin her iki baskısına da başvurabilirsiniz.

37. Eğer olgunun Amerika ve tarih olduğu biliniyor, eğer 1902'den bu yana makale ya da kitap konusu olmuşsa Grace Gardner'ın derlediği *Writings on American History*'e (1902-1903, 1906-1940; 1948-1959) başvurun. Her cildin ayrıntılı bir fihristi vardır.

38. Congressional Quarterly'nin diğer yayınlarında güvenle kullanabilirsiniz. Bunlar: *Guide to the Presidency* (1989) ve dünya çapındaki politikalar için *International Almanac of Electoral History* 3. baskı (1991) dir. Kamuoyunu izlemek ve güncel sorunlarda yoklama yapmak için yararlı bir kaynak, ayda iki kez yayımlanan *The Public Perspective*'dir. 1989'da Roper Center tarafından başlatılmıştır.

39. Bu konuda yardımcı olabilecek bazı öneriler Antony V. Shipps'in *The Quote Sleuth: A Manual for the Tracer of Lost Quatations*'ında bulabilirsiniz. Urbana 1990.

5. Bölüm
Kanıtlama

Aklın Gerçeği Arayışı

İnsanlar, her gün birçok kez doğru mu, yanlış mı sorusunu sorma gereği duyar. Çoğu zaman kesin yanıtı olmayan bu soru, iş ve özel yaşantımızı yönlendirir ve giderek şu şekli alır: "Olası mı, belirsiz mi, yoksa olanaksız mı?" Sonuç, bilgi, kuşkuculuk, inanç, sağduyu ve akıllıca tahminlerin bileşimidir. Şu veya bu şekilde, şehre arabayla gitmek için yolda buzlanma olup olmadığı, üst katta hırsız gördüğünü söyleyen çocuğun doğruyu söyleyip söylemediği, yöredeki fabrikadan işçi çıkarma eyleminin gerçekleşip gerçekleşmiyeceği konularında bu yolla karar veririz.

Her yetişkinin, bir söylenti veya haberi, gerekli önlemleri almak amacıyla doğrulamak için kendi yolları vardır: Deneyim ve bilgilerini yol durumunu veren hava raporu, çocuğun fantezi yaratma boyutlarının doğru tanısı, bilgiye en yakın noktada olan fabrika yöneticisinin sözleri gibi, özel kaynaklardan aldıkları bilgilerle pekiştirirler. Yaşamlarını bu biçimde sürdürenlerin pek azı, ilk anda, konu ile ilgili yanılgı payı düşük ve tek güvenilir kaynak olan teknik raporu dikkate aldıklarını; ikinci aşama da karar verirken daha önceki gözlem ve edinimleri temeline dayandırdıklarını ve üçüncü olarak da yetkin tanıklara güvendiklerini anımsarlar. Zaman zaman karar verirken bunların üçünün birden kullanılması olasıdır; ayrıca komşularımızın ve arkadaşlarımızın fikirleri de etkili olabilir. Doğal olarak, deneme yanılma yolunu da gözardı edemeyiz. Düşünmeden ani kararlar verenler dışında, herkes, söylenenleri kullanmadan önce düşünür ve kendi varsayımlarına güvenmeden önce kanıt toplamaya çalışır. Örneğin, aydın bir gazete okuru, her gün "inanılmaz" öykülerle karşılaşır ve önce "satır aralarını okuyup" o

anda akla en yakın gelen sonucu çıkararak ve daha sonra da başka haberlere bakarak bunları "kanıtlamaya" çalışır.

Bu sınırlı bir çabadır ve her zaman oturduğunuz yerden bu sonucu elde edemezsiniz. "Clare Luce'un Hastalığı, Roma'daki Villasında Bulunan Arsenikten Kaynaklanıyor" başlığı ile verilen çarpıcı haberi ele alalım. Yazıya göre, İtalya'daki ABD Büyükelçisi, 1954 yazında, kansızlık ve yorgunluktan şikayet etmeye başlamıştır. Roma'dan ayrılır ayrılmaz rahatsızlıklarının yok olduğunu ve Roma'ya döndüğünde yeniden başladığını gözlemiştir. Hastanede yapılan testler arsenik zehirlenmesi olduğunu göstermiştir. Bayan Büyükelçiyi kimin zehirlemeye çalışacağı araştırılmış ve neticede zehirlenme nedeninin yatak odasının tavanında kullanılan "arsenik boya" olduğu ortaya çıkmıştır. Yatak odasının üstünde bulunan çamaşırhanede gezinenler tavandan arsenikli boya parçacıklarının dökülmesine neden olmuş ve büyükelçi nefes alıp verirken veya kahve içerken arsenik zerrecikleri yutmuştur. Merkezi Haberalma Örgütünün başarılı araştırması sonunda sorunun kaynağı bulunmuş ve gerekli önlemlerin alınmış olduğu açıklanmıştır.

Düşünerek okuyan biri için bu, ilk anda inanılması güç bir öyküdür; şaşkınlıkla kuşku karışımı bu duygular, zihni, gerçeği arama ya da kanıtlamaya iter. Aslında, haberin uydurma olması için hiçbir neden olmadığı düşünülebilir; haberin önce, Bayan Luce'nın kocası tarafından yayımlanan bir dergide verilmiş olması dikkat çekicidir. Doğru bilgi veren bir kişi olarak ününü korumak iki açıdan önemlidir. Ayrıca, açıklamanın görev yerine döner dönmez Bayan Luce tarafından bizzat yapılmış olması, olayın hemen hemen kesinlikle doğru olduğunu düşündürür. Hangi yurtsever kişi, Amerikan Büyükelçisini zehirlemek için bir tertibin söz konusu olduğu olasılığını ortaya atarak İtalyan-Amerikan ilişkilerini bozmak isteyebilir ki?

Eleştirel gözle olaya yaklaşan bir okuyucu, bu olasılıkları gölgeleyen bir ayrıntı bulur: Dışişleri Bakanlığı, Merkezi Haberalma Örgütü veya herhangi bir İtalyan kaynak, bu haberi doğrulayıcı bir açıklama yapmamıştır.

Ayrıca, ABD elçisinin, tavandaki boyaların dökülecek kadar eski ve yatak odasının üst katında çamaşır yıkanan bir evde yaşayabileceğine inanmak oldukça güçtür. Okuyucunun biraz tıp bilgisi de varsa daha da şaşıracağı açık: Zehir, vücutta birtakım belirtiler

gösteren arsenik mi, yoksa kurşun zehirlenmesinden farklı belirtiler gösteren ve eskiden ev badanasında yaygın biçimde kullanılan kurşun arsenat mı? Şayet kurşun arsenat ise, bilimsel eğitim görmüş insanlar neden yanlış tanımlıyor? Sıradan okuyucular bu tür bir öykü okuduğunda ve olayı bizim gibi değerlendirdiğinde şunlardan birini yapar: (1) Güvendikleri bir gazetede yayımlandığı için benimser; (2) kendi düşüncesine ters düştüğü için reddeder; (3) konuyla ilgili başka bilgiler bulununcaya kadar bir yargıya varmaz;[1] ya da (4) bilinmezlerle dolu bu olayı tamamen yok sayar.

Diğer seçenekler mantık dışı değilse bile, sağgörülü bir okur (3)'ü benimser. Ancak, araştırmacı veya tarih yazarının daha büyük sorumluluk taşıyan kişiler olarak bu dört çözümden birini seçme hakları yoktur; (3) seçeneğini akla yakın bulsa bile kapsamlı bir çalışma yapması şarttır; (1), (2) ve (4), belli koşullar dışında mesleki eğitim ve yükümlülüklerine aykırıdır. Geçmişteki veya günümüzdeki olayları öğrenmeye çalışan araştırmacı "Ne oldu"? sorusunu yanıtlamaya çalışırken, gazeteci okurunun karşılaştığı belirsizliklere takılır; ama arada şu önemli fark vardır: "Araştırmacının bir karara varması, yalnız kendisi değil, diğer insanlar açısından da yeterince inandırıcı olması ön koşuldur. Görevi yerine getirirken izlediği yol KANIT'ı oluşturur."

Araştırmacı, yazarın ilk adını doğru almaktan, belgenin doğru ve gerçek olduğunu kanıtlamaya kadar birçok noktayı kanıtlamak zorundadır.[2] Kanıtlama birçok düzeyde yapılır ve belirli bir tekniği yoktur. Ayrıntılara önem verme, sağduyulu bir akıl yürütme, tarih ve kronoloji konusunda gelişmiş bir "sezgi" ve sürekli artan bir bilgi deposu temeli oluşturur. Öğrenciler arasında yaygın olan "soru-yanıt" oyunlarında bu tür yetenekler gelişmemiş biçimde kullanılır. Üzerinde M.Ö. 500 tarihi bulunan güzel bir Yunan parasının öyküsü buna örnek olarak gösterilebilir. Burada, para üzerindeki tarihten hareket ederek akıl yürütme, kanıt olarak yeterlidir: "olgu" hemen reddedilir.

İlk kanıtlama çeşidi, kendisinin veya bir başkasının dikkatsizliğinden kaynaklanan basit belirsizliklerin ortadan kaldırılmasıdır. Buna en iyi örnek, bir editör araştırmasıyla ilgili olarak basımevi tarafından yayımlanan rapordur:

Bir elyazmasının bibliyografyasında şu madde bulunuyordu: "Landsborous, A. ve Thompson, H.F.G., Kuşlarda Göç Sorunu. Edi-

tör görevi gereği Landsborous'un yazılışını araştırdı ama yazar hiçbir değişiklik yapmadan ve yorumsuz olarak geri çevirdi. Tatmin olmayan editör, değişik bibliyografyalarda ve iki tarih katalogunda araştırma yaparak ismin doğru yazılışını bulmaya çalıştı, fakat sonuç alamadı. Bunun üzerine, "Thompson H.F.G." olarak aramaya başladı, yine bir sonuç alamadı. *Kuşlar-Göçler* başlığı altında yaptığı araştırmada *Göç Eden Kuşlar*'a başvurması öneriliyordu. Bu kez bir L.A. Thomson'un (p harfi olmadan) *Kuş-Göçler* (ikinci baskı) isimli bir yapıtı olduğunu gördü. Araştırmayı British Museum'un kataloğunun konu fihristinde derinleştirince, birinci baskının gerçekten "Kuşlarda Göç Sorunu" başlığı altından çıktığını gördü. Böyle doğru olan bir kaydın aslında şöyle olması gerekiyordu: Thomson, Arthur Landsborough, *Kuşlarda Göç Sorunu*. Editörü "Thompson" isminin ardından gelen baş harflerin Honorary Fellowship in Geography'nin baş harfleri olabileceğini hatırlatana dek araştırmasını sürdürdü.[3]

Tüm kuşkulu ve belirsiz olan noktalar bu şekilde bulunup ortadan kaldırılamaz. Bazıları ısırgan otuna benzer: İnsan neresinden tutacağını kestiremez. Diğerleri ise oldukça basit görünebilir ama sonsuz sabır ve uğraşı gerektirirler. İlginç ya da önemli bir bilinmez, bilgi, akıl yürütme, düşgücü ve sebat olmadan çözülemez. Bunun yöntemi de uygulamayla öğrenilebilir; kuralları sıralamanın sonu yoktur, yararı da yoktur. Uygulamanın neler içerdiğini göstermenin en iyi yolu, araştırmada yararlanılan çeşitli tipik işlemleri ayrıntılarıyla tanımlamaktır.

Derleme veya Kopyaları Kaynaklarıyla Eşleştirme

Olguları kanıtlamanın temel yollarından biri, derlemedir. Bu, yalın olarak, biraraya getirme anlamına gelir. Böylelikle araştırmacı bir belge bulup onu yayına hazırlarken, kanıtları aslıyla karşılaştırması gerekir. Derlemenin en kolay yolu yardımlaşmadır: Bir kişi kopyeden, noktalama işaretleriyle birlikte metni okur, editör görevini üslenmiş olan araştırmacı da asıl metinden kontrol eder.

Belgeden baskıya yapılan bu tür aktarmada uyulması gereken birçok kural vardır. Bunlar bizi bu aşamada ilgilendirmez. Küçük çapta ve belgelerle yapılan çalışma dışında, derlemenin ana ilkesi kıyaslamadır. Hızlı ve tek başına yürütülen bir derleme çalışmasında farklılıkları veya gariplikleri farkederek yanlış yapılmasını önlersiniz.

Baskıda yinelenen kalıcı bir yanlışa en çarpıcı örnek Edgar Allan Poe'nun *Çalınmış Mektup* adlı öyküsünde geçen ve adı Machiavelli, La Rochefoucauld ve Campanella ile birlikte anılmış olan La Bougive'dir. Oysa Poe, yukarıda adlarını saydığımız bu yazarları, insan aklı konusundaki sığ ve aldatıcı fikirleri nedeniyle küçük görürdü. La Bougive hiçbir zaman var olmamıştır; takma isimler sözlüğünde bu adı boşuna aramayın. Bu, XVII. yüzyılda yaşamış Fransız ahlakçısı ve kuramcı La Bruyère'in adında yapılan basım hatasının sonucudur. Poe, La Bruyère'i okumaktan hoşlanırdı; diğer öykü ve düz yazılarında Poe, ismi doğru kullanmıştır. Fakat *Öyküler* (1845) adlı yapıtının baskı provalarında bu baskı hatasını nedense atlamıştır. 1890'larda Chicago baskısını hazırlayan editörler yanlışlığı farkederek La Bougive yerine La Bruyère'i koymuşlardır. Ama günümüze kadar gelen antolojiler, ucuz baskılar ve sözüm ona öğretici baskılarda bu yanlışa sadık kalınmıştır[4].

Burada gerekli düzeltmenin temelinde yatan, Fransız edebiyatını bilmek ve özel isimlere ilişkin bir dil anlayışına sahip olmaktır.

Söylenti, Söylence ve Düzmece

Gerçek belgelerdeki küçük ayrıntılar için ne zaman kuşkuya kapılmamız gerektiğini kestirmek, gerçek olmaktan uzak bir söylence ya da anekdottan ne kadar kuşkulanılması gerektiğine karar vermekten daha güç olabilir; ama kanıtlama her iki durumda da çok uğraştırıcıdır.

Kuşku uyandıran bir öyküyü hemen farkedersiniz; çünkü uydurma olanla ortak yanları çoktur. Bu açıdan ünlü olan bir öykünün kahramanı Lincoln'le aynı dönemde yaşamış Illinois senatörü Stephen A. Douglas'tır. Söylentiye göre, Kansas-Nebraska yasa tasarısını önererek kölelik konusunu yeniden gündeme getirmesinden birkaç ay sonra, 1 Eylül 1854 akşamı "Küçük Dev", Chicago'da

karşıt görüşe sahip bir kalabalık önünde davranışını haklı göstermeye çalışıyordu. Yuh sesleri, ıslıklar ve alaylar arasında, Douglas iki saat kendini dinletmek için mücadele etmişti. Söylentiye göre, en sonunda senatör cebinden on ikiyi çeyrek geçeyi gösteren saatini çıkararak, "Artık pazar sabahı olmuş, ben kiliseye gidiyorum, hepinizin canı cehenneme", diye bağırmıştı.

Araştırmacı böylesi "iyi bir öykü"ye ilişkin kuşkularını nasıl kanıtlayabilir? Bir öğrenci ya da öğretim görevlisinin bu söylenceyi yalanlamak ya da doğrulamak için yaptığı çalışmalar şunlardır:[5] Öncelikle 1854 yılının Ağustos sonu ile Eylül başındaki tüm gazeteleri Douglas'ın Washington'a dönüşüne ait bir haber bulabilmek için taramıştı. Bunun halk tarafından sabırsızlıkla beklenen büyük bir olay olduğunu ve basında geniş ölçüde yer verildiğini gördü. İkinci olarak, toplantıya ilişkin öyküleri okuyarak, hakaretle ilgili bir yorum aradı. Ne gazetelerde ne de senatörün 1860 yılında basılan ilk biyografisinde böyle bir olaydan söz edilmiyordu. Buraya kadar yapılan birçok çalışmanın sonucu olumsuz olduğundan kuşkuları haklı çıkarıyordu.

Yine de temel konuda yapılan araştırmada dolaylı olmakla birlikte olumlu bazı kanıtlara rastlandı. Biri Chicago diğeri Detroit'te çıkan iki ayrı gazete, senatör Douglas'ın kürsüyü saat on buçukta terkettiğini söylüyordu. Dahası toplantı cumartesi değil cuma gecesi yapılmıştı. Tarihli bir gazete yoksa, sürekli takvim Hıristiyan döneminde hangi yıl olursa olsun o tarihin hangi hafta ve güne denk geldiğini en kısa yoldan gösterecektir.[6] Söz konusu tarihin 1 Eylül 1854'ün Cuması olması kuşku götürmeyecek kadar kesindir (Şekil 11'e bak).

O dönemdeki gazete haberciliği göz önünde tutulursa başka bir olasılık daha söz konusu olabilir: Belki de yapılan tezahüratın gürültüsü içerisinde hiçbir gazeteci Douglas'ın söylediği sözü duymamıştır. Öyküyü desteklemek için böyle olduğunu varsayarsak, o zaman Douglas'ın o kargaşada ne saatine bakabildiğini ne de haftanın hangi gününde olduğunu hatırlayabildiğini de varsaymamız gerekir. Araştırmacı inancı doğrultusundaki varsayımları artırdığını farkederse, o zaman en iyisi belirtilere kulak verip inancını değiştirmelidir.

Tarihçilerin çabalarına karşın, mitler ve "iyi öyküler" doğal olarak varlığını sürdürecektir. Bir kişiliğe ya da isme uyan her şey ölümsüzlük kazanacaktır.[7] Mit ve sahtelerin çeşitliliği araştırmacı-

1761 1767 1778	1789 1795	1801 1807 1818	1829 1835 1846	1857 1863 1874	1885 1891	1903 1914 1925	1931 1942 1953	1959 1970 1981	1987 1998	2009 2015	D	G	G	C	E	A	C	F	B	D	G	B
1762 1773 1779	1790 1802	1813 1819 1830	1841 1847 1858	1869 1875 1886	1897 1909	1915 1926 1937	1943 1954 1965	1971 1982	1993 1999	2010	E	A	A	D	F	B	D	G	C	E	A	C
1757 1763 1774	1785 1791	1803 1814 1825	1831 1842 1853	1859 1870 1881	1887 1898	1910 1921 1927	1938 1949 1955	1966 1977 1983	1994	2005 2011	F	B	B	E	G	C	E	A	D	F	B	D
1754 1765 1771	1782 1793 1799	1805 1811	1822 1833 1839	1850 1861 1867	1878 1889 1895	1901 1907	1918 1929 1935	1946 1957 1963	1974 1985 1991	2002 2013 2019	B	E	E	A	C	F	A	D	G	B	E	G
1755 1766 1777	1783 1794	1800 1806 1817	1823 1834 1845	1851 1862 1873	1879 1890	1902 1913 1919	1930 1941 1947	1958 1969 1975	1986 1997	2003 2014	C	F	F	B	D	G	B	E	A	C	F	A
1758 1769 1775	1786 1797	1809 1815 1826	1837 1843 1854	1865 1871 1882	1893 1899	1905 1911 1922	1933 1939 1950	1961 1967 1978	1989 1995	2006 2017	G	C	C	F	A	D	F	B	E	G	C	E
1753 1759 1770	1781 1787 1798	1810 1821 1827	1838 1849 1855	1866 1877 1883	1894 1900	1906 1917 1923	1934 1945 1951	1962 1973 1979	1990	2001 2007 2018	A	D	D	G	B	E	G	C	F	A	D	F
▲ Normal Yıl Artık Yıl ▼											(31) Ocak	(28) Şubat	(31) Mart	(30) Nisan	(31) Mayıs	(30) Haziran	(31) Temmuz	(31) Ağustos	(30) Eylül	(31) Ekim	(30) Kasım	(31) Aralık
1764	1792	1804	1832	1860	1888		1928	1956	1984	2012	G	C	D	G	B	E	G	C	F	A	D	F
1768	1796	1808	1836	1864	1892	1904	1932	1960	1988	2016	E	A	B	E	G	C	E	A	D	F	B	D
1772		1812	1840	1868	1896	1908	1936	1964	1992	2020	C	F	G	C	E	A	C	F	B	D	G	B
1776		1816	1844	1872		1912	1940	1968	1996		A	D	E	A	C	F	A	D	G	B	E	G
1780		1820	1848	1876		1916	1944	1972		2000	F	B	C	F	A	D	F	B	E	G	C	E
1756	1784	1824	1852	1880		1920	1948	1976		2004	D	G	A	D	F	B	D	G	C	E	A	C
1760	1788	1828	1856	1884		1924	1952	1980		2008	B	E	F	B	D	G	B	E	A	C	F	A

A

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

B

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

C

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

D

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

E

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24, 31	25	26	27	28	29	30

F

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23, 30	24, 31	25	26	27	28	29

G

P.	Pt.	Salı	Car.	Per.	C.	Ct.
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Şekil 11: Sürekli Takvim M.Ö. 1753-2020

Örneğin 4 Temmuz 1776'nın hangi güne rastladığını bulmak için önce sol yandaki iki bölümlü bloktan o yılı bulun. Sonra da sağda ortada bulunan ay listesinden temmuz ayını bulun. Her iki nokta bir "satır" üzerindedir. Yılın bulunduğu satır ile ayın bulunduğu sütunun kesiştiği noktada bir harf vardır. Bu durumda A harfi size yedi takvimden hangisini kullanacağınızı gösterecektir. Orada ayın dördünün bir perşembeye rastladığını göreceksiniz. Bu işlem sizi birden fazla yıla götürür. Doğru olanı bulmak için diğer bilinen olgulardan yararlanacağız, örneğin yüzyıl, yaşam süreci, on yıllık dönemler gibi.

nın dikkat etmesi gerekli bir noktadır, böylece, bu tür üzerine uzmanlığını geliştirebilir. Birkaç örnek daha düşünelim. Tehlikeli durumlar söylentilerin ortaya çıkmasına neden olur. Bir deniz kazası sonucunda batarken, Andrea Doria'daki cankurtaran sandallarının birinde bir bebeğin doğduğu söylentileri yayılmıştı. Aynı şekilde, bir şaka istemeden "gerçeğe" dönüşebilir. Filozof Diderot, Rusya'da, Büyük Katerina'yı ziyareti sırasında kimi küskün saraylılar filozoftan saldırgan sözcüklerle şu formülü yanıtlamasını istemişlerdi:

"Beyefendi, $\frac{a+b^n}{z} = x$. Bu Tanrının varlığını kanıtlar. Yanıtınız.

Diderot, kendine duyulan düşmanca duyguları farkederek bir komplo karşısında olduğunu anlamış ve yanıt vermemiştir. Aydın bir kişiyi şaşırtan bu olay, zaman içinde anlatıla anlatıla, "matematik Diderot için Çince gibidir," şekline dönüşmüştü.[8] Gerçek ise onun matematikle ilgili yapıtlarının çağdaş yetkililer tarafından yeterli ve özgün bulunduğudur. Yine de bu uydurma öykü ciddi kitaplara bile konu olarak günümüze dek gelmiştir. 1983'de yayımlanan en son örnekte, matematik bilmenin ne denli önemli olduğunu göstermek için, bu öykü hem önsözde hem de kitabın kabında kullanılmıştır.

Biçimli bir şekilde uydurulmuş öyküye örnek olarak Galileo'nun eğik duran Pisa Kulesinden ağırlık atma deneyi, Newton'un elmanın düşüşünü izlemesi (bu daha basit deney) ve Marie Antoinette'ye atfolunan, "Öyleyse pasta yesinler," cümlesidir. John Dewey gibi eğitimli ve kusursuzluktan yana kafa yapısına sahip biri bile Columbus'un dünyanın yuvarlak olduğunu söyleyen ilk kişi olduğuna inanmış görünmektedir.[9] Bunların tümü de gerçek dışı yanlışlardır. Marie Antoinette öyküsü onsekizinci yüzyılın yöneticilere olan düşmanlığını yansıtır, Rousseau ve başkaları tarafından Marie Antoinette henüz doğmadan önce anlatılmıştır.

1935 yılında yayımlanan bir kitapta (bölümleri dizi olarak Punch dergisinde çıktı), İngiliz hiciv ustası A.P. Herbert "Şaşırtıcı Davaları" konu almıştı. Sürekli kahramanı davacı Albert Haddock, ineğinin sırtına yazılı bir çek göndererek vergi dairesinden hıncını almaya çalışır. Kırk yıl sonra bir Amerikan gazetesinde aynı olay gerçekten Amerika Birleşik Devletleri'nde geçmişçesine anlatılır. Bay ve Bayan Haddock adıyla anılan çiftten, ineklerini vadeli se-

XVII
Haddock'a Karşı İç Gelirler Kurulu:
Rex'e Karşı Haddock

Ciro Edilebilir İnek

"İnek ciro edilmiş miydi?
"Hayır efendim, boş bırakılmıştı."
Buna benzer bölümler, cirolu inek davasının sona erdiği bugün Bow Street'i kahkahalara boğuldu.
Sir Joshua Hoot K.C. (savcının daveti üzerine) ve Sir Basil, mahkemenin izni ile birlikte dinlendiler. Alışılmışın dışında fakat uygun bir düzenlemeydi.
Savunan taraf, Bay Albert Haddock iki tarafın içten çabalarına karşın aylardır vergi tahsildarıyla uyumlu bir ilişkiye girememişti. Tahsildar, Bay Haddock'un kazancının büyük bir bölümünü devlete vermesi gerektiğini söylüyordu. Bay Haddock ise istenilen miktarın çok fazla olduğunu, ayrıca devletten yeterli hizmeti almadığını da ileri sürüyordu. Ilımlı yazılmış birkaç mektup, telefon konuşması ve çekten sonra istenilen miktar elli yedi İngiliz sterlinine indirildi; bu miktar için görüş alışverişleri sürdürüldü.

Phyllis Battelle

İneğin Sırtına Yazılan Çek

Bir çekin tütün kesesine yazıldığını ve veznedarın onunla piposunu doldurup paraya çevirdiğini düşünün. Eğlenceli, değil mi? New York Halk Kitaplığına, R.J. Reynolds Endüstrisi tarafından özel olarak tasarlanmış bir eşarp üzerinde 20 000 dolarlık bir çek geldiğinde J yönetmeliği dikkatimi çekti. Çek kitaplık yararına hazırlanmış bir defilenin geliriydi. Eşarp çek, reklam amacıyla yapılmıştı. Amacına ulaştı. New York'un First National Bank'ı çeki derhal bozdu.
Özellikle sinirlendiklerinde bazı kişiler bu yönetmelikten yararlanmışlardır. Bay ve Bayan Haddock haksız olarak tahsil edildiğini düşündükleri vergi nedeniyle küplere binerek, vergi memuruna ineklerinin sırtına yazılmış bir çek sunmuşlardı. Vergi tahsildarı bunun gülünç olduğunu söyleyip dava açtı. Hakim ise ineğin ciro edilebileceğini söyledi. Tahakkuk memuru bürosuna üzerinde ineğin sol ayak izi olan ödeme makbuzu ile döndü.
New Yorklu Elmira ise kocasının sırtından gömleğini alıp üzerine borçlu olduğu kişiye bir çek yazmıştı. Charlottesville Virginia'dan bir başkası ise telefon faturasını Hindistan cevizinin üstüne yazdığı çekle ödemiştir.

Şekil 12: Kurgudan Gerçeğe

1935'te yayınlanan bir kitapta (Punch'ta bölümler halinde yayınlandı) İngiliz mizah yazarı A.P.Herbert'in yasaları hicvettiği "Yanlış Yönlendirici Davalar" ından biri de vardı.Yazılarının hepsinin kahramanı davacı Albert Haddock, bir ineğin yan tarafına yazılmış bir çek göndererek vergi dairesine eziyet etmeye çalışmaktadır. Kırk yıl sonra bir Amerikan gazetesinde "olay" Amerika'da olmuş gibi anlatılmıştır. Bay ve Bayan Haldock olarak değinilen çiftin ineği bono olarak kullanmalarından söz edilmiştir. İsmin değiştirilmesi, özgün fikrin ağızdan ağıza dolaşarak, anlatıla anlatıla bu hale geldiğini göstermektedir.

net olarak kullananlar olarak söz edilir. İsim değişikliği ve mahkeme yeri, ana fikrin anlatıla anlatıla değişerek aktarıldığını ortaya çıkarır. "Ciro" edilmiş çek (yukarıdaki konuşmaya bakınız) ön tarafı iki paralel çizgiyle işaretlenmiş demektir. Ancak o zaman alacaklı tarafından nakite çevrilebilir.

Yarattığı etkiler veya söylencenin bir biyografideki kişilik yapısını etkilemesi yüzünden, öykünün doğruluğunu araştırmak gerekli olabilir; ama bu kanıtlanması veya yalanlanması olağanüstü güçlükler ortaya çıkarabilir. Konuya ilişkin birçok kitapta - en iyilerinde dahi - o öykünün ya da o cümlenin kulanıldığı görülecektir. İlk adım, öykünün kaynağına inmeye çalışmak olmalıdır. Anılar tazeyken ve çelişkili noktaların sorular sorularak yok edilebilme olanağı varken, bu tanıklar kullanılmadıkça, işe nereden başlanacağını bulmak çok güçtür. Bu olaya hazırlıksız bir dünyada ilk bikini mayonun ortaya çıkışını düşünün. Buluşun tarihini yaklaşık olarak biliyorsanız, önce moda dergilerini ya da büyük bir gazetenin aile sayfasını incelemekle işe başlayabilirsiniz. Acaba bu konuya ilişkin bir kitap ya da makale yazılmış mıdır? *Bikini Plajı: Günâhkâr Riviera* isimli bir kitap vardır; bu yarım-yamalak giysinin tüm tarihçesini hemen hemen tam olarak vermektedir. Bu mayoların ilk modelleri 1945 yılında yapılmış, asıl uygulama 1946 Haziranında Parisli bir modacının şimdi çoktan alıştığımız bu ismi mayoya yakıştırmasıyla başlamıştır. Bu ismin konulma nedeni, yapılan atom bombası denemeleri yüzünden adanın herkesçe tanınmasıdır. Genelde olduğu gibi, ilk biçimi bugün bildiğimiz model değildi, yalnızca göbeği ortada bırakan basit, iki parçalı bir mayoydu. Bugünkü biçiminin dünyanın çeşitli yerlerindeki kadınlarca benimsenmesi on ya da on beş yıl almıştır (Geoffrey Bocca, Bikini Plajı, New York, 1962). Çıkış noktasında belirsizlikler varsa, araştırma, kuşku duyulan konunun gerçek olabileceği varsayımını da dikkate almalıdır. Fransız edebiyat çevrelerinde Flaubert'in Guy de Maupassant'ın gerçek babası olduğu söylentileri yaygındır. Yaşlı romancı genci yüreklendirmiş, yetiştirmiş, ona sevgi göstermiş ve karşılığını da almıştır. Tüm bunlar "açıkça" baba-oğul ilişkisini gösteren kanıtlar değil midir?

Flaubert ile Maupassant'ın biyografi yazarı Francis Steegmuller, yukarıda sözü geçen iki yöntemle öyküyü bir kenara atmıştır. Söylentinin kökenini Brothers Goncourt'un (ünlü dedikodular) 1 Ekim 1893 tarihli dergisinde bulmuştu. Edebiyat dışında Flaubert ve Maupassant arasındaki bilinen ilişki oldukça basitti: Flaubert'in bir çocukluk arkadaşının kız kardeşi Maupassant'lardan biriyle evliydi. Geleceğin yazarı olan Guy, bu evlilik-

ten doğan ilk erkek çocuktur ve 5 Ağustos 1850'de dünyaya gelmiştir. Flaubert'in bu çocuğun babası olabilmesi için hangi tarihsel koşullar gereklidir?

1849 yılının sonlarına doğru yirmi sekiz yaşında olan Flaubert'in, Maupassant çiftiyle aynı kentte Normandy yöresinde yaşadığı açıkça ortadadır. Sözü edilen yılda Flaubert 25 ile 29 Ekim arası Paris'te arkadaşı Maxime du Camp ile birlikte Mısır yolculuğuna hazırlanıyordu. Fransa'ya 1951 Haziranına dek dönmemiştir. Böylelikle baba olması olasılığı beş günle sınırlandırılmış olmaktadır; bu olanaksız değil, ama olası da değildir. Flaubert o günlerini anlatan ayrıntılı bir günlük tutmuş ve en az günde bir kez, kent dışında yaşayan annesine mektup yazmıştır. Ne günlüğünde ne de mektuplarında çocukluk arkadaşının kızkardeşi Laure de Maupassant'ı gördüğünden söz etmektedir. Ayrıca, Flaubert'in işleri çok yoğundu ve genellikle de Du Camp'la birlikteydi.

Ayrıca varsayılan ilişkinin diğer kişisi olan Laure de Maupassant'ın Paris'te yaşadığını, kocasının ya da oğlunun çocuğun gayrimeşru olduğundan kuşkulandığını gösteren hiçbir kanıt yoktur. Flaubert'le karşılaştığında Maupassant on yedi yaşındaydı, bu karşılaşmadan dört yıl önce annesiyle Flaubert mektuplaşmaya başlamışlardı. Tarihlerin uyuşmaması yanında mektuplardan da böyle bir izlenim edinmek olanaksızdır. Bu eski öykü zaman zaman ortaya atılmıştır ama nedeni, sadece konunun yazınsal amaçlara uygunluğudur.

Tutarsızlıkların her zaman bir mit veya düzmecede bulunacağını düşünmek yanlıştır. Örneğin otobiyografilerde tarih ve isim yanlışlıklarına sıkça rastlanılır ve bu öykünün uydurma olduğu anlamına gelmez. Anılar, günlük ya da eksiksiz bir mektuplaşma dosyasının yardımı olmadan yazıldığında, belleğin, bağlantılarda yanılgıya düşmesi doğaldır. Örneğin, ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde demiryollarında uygulanan kavşak-sinyal sistemi Camden ve Amboy'un başkanı olan Ashbel Welch tarafından ortaya atılmıştı. Tesis 1863 yılında kurulmuştu. Çok sonraları yazılan anılarda Welch, İç Savaş sonrası evlerine dönen birçok askerin, arkadan çarparak ölümüne yol açan tren kazasından sonra bu sistemi kurduğunu söylemişti. Fakat bu söz konusu kaza, 7 Mart 1865'te olmuştu. İki yıllık bir tarih hatası olduğu için temel gerçeğe inanmamak saçmalık olur. Verilen neden büyük bir olasılıkla

doğrudur, birçok kişinin ölümüne neden olan bu kaza yukarıda belirtilen değil, bir başkasıdır.

Giderek Artan Yanlışlama

Şunu unutmamak gerekir ki, son elli yılda gelişen yeni iletişim araçları ve eğlence biçimleri, geçmişteki ve günümüzdeki olayları düzmece tarih biçimine dönüştürerek sömürmüştür. Bu gözde ve kârlı girişim, gerçekleri saptırmış ve kanıtların niteliğini düşürmüştür. Belgesel diye adlandırılan film ve yayınlar, yenilerde, bunlardan doğan belgesel dramalarda olayın geçtiği yer, kostümler ve renkli ayrıntılar gibi dış görünüşe çok önem verilmekte; ama gerçekler ve onların olasılık ya da olabilirlikleri sürekli gözardı edilmektedir. Ünlü casus Sidney Reilly'nin yaşam öyküsünü konu alan İngiliz yapımı dizide Sir Basil Zaharoff'un kendi yardımcılarından birini tabancayla vurarak öldürdüğü gösterilmekteydi. Silah ticaretiyle uğraşan milyoner Zaharoff, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında devlet büyüklerinden saygı gören ama düşmanları tarafından "ölüm taciri" olarak adlandırılan bir kişi olduğu için, bu tanımlama onun çıkarcı ve zevk için adam öldüren bir katil olduğunu kanıtlamaya yeterli görülmüştür.

Çoğu insan için görmek inanmak anlamına geldiğinden bu tür güçlü bir imge tarihsel bir gerçeğe dönüşüverir. "Araştırmacının mantığı" doğal olarak bunu reddeder ama onu bekleyen yeni güçlükler vardır. Örneğin, konuşma özgürlüğü konusunda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iftira yasası o denli değiştirilmiştir ki, gazete ve dergiler amaçlı kötülük olmaması koşuluyla uydurma, hatta düpedüz yalan haber bile yayımlayabilirler.[10] Aynı zamanda gazeteci haber kaynağını da açıklamak zorunda tutulmamıştır. Bu koşullar altında, toplumca tanınan pek az kişi, isimlerini korumak amacıyla, birçok masraf yapıp zaman harcayarak dava açar. Bu durumda, tanınmış gazetelerdeki yazılara güvenen araştırmacının tekzip edilmiş bir haber bulması olanaksızdır. Oysa iftira önemli bir suç olarak kabul edilmiş olsaydı, böyle bir durum da söz konusu olmayacaktı.

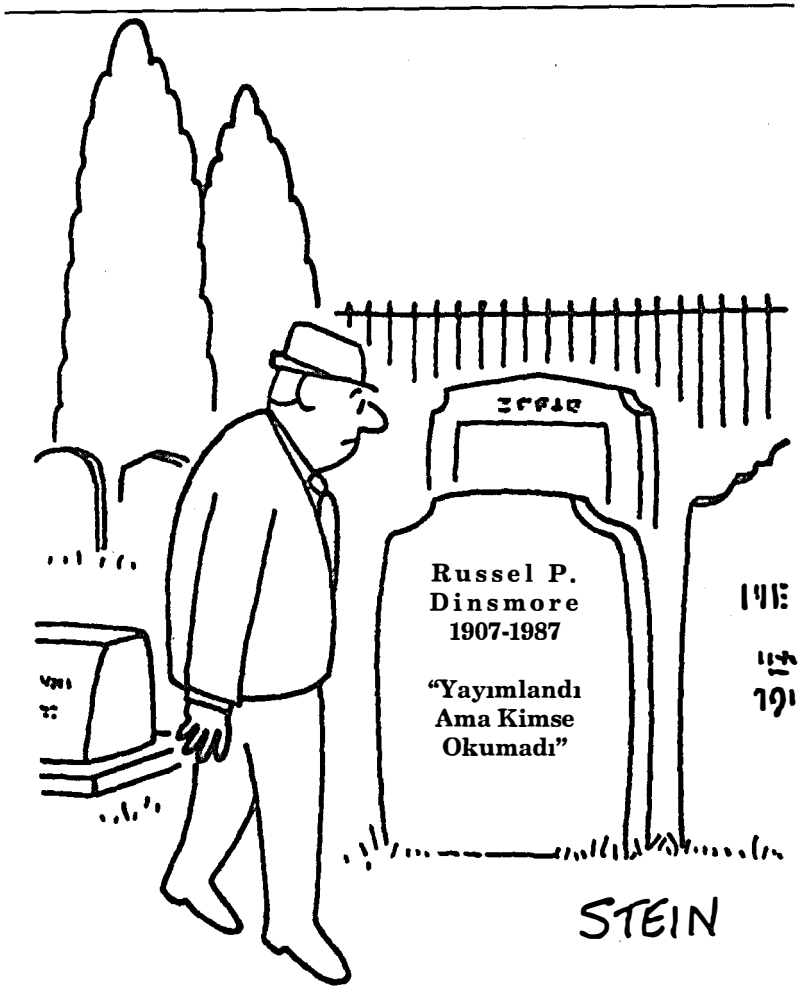
Aynı şekilde bünyelerinde araştırmacı bulunduran ve bu yolla soyut olmasa da somut gerçeği yakalamaya çalışan haftalık dergi-

ler, bazı yazarlar tarafından yanıltılmışlardır. Kuşkusuz Tukidides'i örnek alan söz konusu yazarlar, bazı kişiler ve konuşmalar uydurarak olayları kendilerine göre aktarmışlardır. Şu çelişkiye bakın ki, gazeteciden gerçekleri tam olarak vermesi hatta bunları yerinde kanıtlaması istenmediği zaman haberlerin doğruluk payı daha yüksekti.

Yazarlar, sayısız yayınlar arasında dikkati çekmenin yolunun skandal, suçlamalar ve kamuoyunu sarsan açıklamalardan geçtiğini farketmişlerdi. Bunun için yakın bir zamanda ölen ya da yaşayan kişilerle ilgili yeterli delil toplamadan bu tür "suçlamalar" yapılıp dikkat çekmeye çalışılmaktadır.[11] Kamuoyu ise söz konusu olan kişinin hayatta olan komşuları, okul arkadaşları, ikinci dereceden akrabaları ve yaşamının her dönemindeki dost ve düşmanlarına danışılarak toplanan bu tür dedikodulara artık alışmıştır. Eğer yazar yüzlerce söyleşi, binlerce millik yolculuk yaptığını kanıtlayamıyorsa, işini yeterince doğru yapmadığı düşünülmektedir. Bu "çalışma" araştırma üzerine kurulmalı ve "bilinmeyen" açıklanmadan da sona erdirilmemelidir. Kısa bir süre önce,bir görüşmeci şöyle yakınmıştı: "S.... ile ikinci karısının, arasının bozulmasına neden olanlar bize tam aktarılmadı."

Yazarın ve okurun bu düşünce biçimi, gerçeğin doğru algılanmasını engellemektedir. Bu, olasılığı düzayak ve donuk yapar ve araştırmacıyı, çalışmalarına, ilginç olmak adına gerçek dışı bilgiler katmaya iter. "Sorumluluk" almamakta ama çalışmalarına çalışkanlık, kusursuzluk, bir anlamda da "önem ve heyecan" katmakla saygınlık kazanmaktadır. Bu koşullar altında, dengeli bir durum değerlendirmesi ve biyografide gerçeklerin kullanılması enderdir. Yetenekli bir yazar ve sağduyulu bir eleştirmen olan Harold Nicolson, "herşeyi anlatarak" kişinin yanılgıya düşeceğini söylemişti. Nicolson, Lord Curzon'un yaşam öyküsünü anlatırken Curzon'un saplantısı olan cimrilik ve sıkça yinelenen öfke krizlerinden söz etmediğini, çünkü bu özelliklerin okuru olumsuz etkileyeceğini ve Curzon'un iyi adam görüntüsünü bozacağını öne sürmüştü.

Yaşamın ilginç bir öğesi olan insanoğlunun, ne tür bir fiziksel eksikliği olursa olsun, hatırlanmaya ve kaydedilmeye değer eylemler gerçekleştirdiği gerçeği yadsınamaz. Ayrıca alay konusu olan kişilerin bazı özellikleri ya da tikleri ciddi bir şekilde yanlış yorumlara yol açabilir. Örneğin Lydon Johnson'un, konuşmak istedi-

Şekil 13: Dürüst bir çalışma değilse ve bilgi dünyasına katkıda bulunmayacaksa, dünyanın yeni bir kitaba gereksinimi yoktur.

ği kişinin hemen koluna girip bir köşeye çekmesi gizli bir şeyler söylemek istediğinden değil yalnızca Başkan'ın biraz ağır işitmesinden kaynaklanmaktaydı.

Özetlersek, basım ve yayımda tarih yazarlığı ile ucuz gazeteciliğin birbirine karışmasından kamuoyu zarar görmektedir. Yanlış

haber anında yayılır, yalanlamayı olanaksız kılar. Örneğin "Bermuda Üçgeni" söylentisi benimsenmiş bir gerçeğe dönüşmüştür. Böylesi durumlarda taraf tutma söz konusu olmasa bile kanıt arama isteği giderek zayıflar. Böylelikle bir yayımcı, Papa I. John Paul'ün bir cinayete kurban gittiğini anlatan bir kitap basmış ve ünlü bir Alman dergisi ise "Hitler'in Günlüklerini" kanıtsız olarak satın alıp yayımlayarak gazetecileri ve akademisyenleri bunu benimsemek zorunda bırakmıştı.[12] Çevrenizdeki herkes çıldırmış olsa da siz akılcılığınızı korumaya çalışmalısınız.

Yöneltme ya da Kaynağı İsimlendirme

Tarihçi bir gerçeğe olasılık yoluyla ulaşır. İlerideki bir tartışmada da göreceğimiz gibi bu, "kuşku duyulan türden bir gerçek" anlamına gelmez, tam da tersine, olasılığına kuvvetle güvenebileceğiniz, kanıtları incelenmiş ve gerçeğe uygun bulunmuş olandır. Bir akrabanızdan bir mektup aldığınızı varsayın. Altında onunkine benzeyen bir imza, içeriğinde onunla her zaman konuşuğunuz aile sorunları, zarfta onun yaşadığı kentten gönderilmiş olduğunu gösteren işaretler varsa, bu mektubu onun yazma olasılığı oldukça fazladır. Zıt tezlerin zihninizde yer etmesi için en az yukarıda sözü edilenler kadar güçlü zıt işaretler taşıyor olmalıdır; yine de düzmececilik, değiştirme ve bir başka şeyin yerine kullanma olasılığı her zaman vardır.

Herkesin bildiği gibi, gerçeği gösteren işaretler birbirlerini güçlendirir ve olasılığın bütünlüğünü artırır. Güçleri ölçülebilse, toplamları, niceliklerini değil, ortaya çıkardıkları sonucu gösterir. Başka sözcüklerle anlatmaya çalışırsak, her gerçek parçacığı birbirine eklendiğinde düzmece ya da yanlış yapılma olasılığı giderek azalacaktır. Böylece kesin bir işaret bulunmayan durumlarda, dolaylı bazı işaretlerin biraraya gelmesi ile kanıt ortaya çıkar. Yasal davalarda kullanılan "ikinci derecede delil" bu tür sözsüz kanıta örnek olarak verilebilir. Bu tür kanıt her zaman ihtiyatla karşılanmalı, her bir bölümü ayrı ayrı irdelenmelidir. Bütün bu incelemelerden sonra hâlâ olasılık değerini koruyorsa, bir tanığın ifadesi kadar hatta belki ondan bile güçlü olur.

Araştırmacının biriken dolaylı kanıtları arayarak üstesinden geldiği bir başka zorluk ise, dergilerdeki imzasız verilerin sahiplerini saptayarak çözümlemektir. Bu sorunla sık sık karşılaşılır, çünkü bir yüzyıl önceye dek tüm gazetecilik çalışmaları isimsiz yapılırdı. Zaman zaman hangi yazı için kime ödeme yapıldığını gösteren bir hesap defterine rastlarız[13]. Ama genelde araştırmacının keskin zekasından başka hiçbir kaynak yoktur ortada. İşte, bir araştırmacının önemli kimlik saptamasına nasıl ulaştığına ilişkin bir örnek.[14] 1830'ların başlarında genç yazar John Stuart Mill, Fransız sosyalist bir grup olan Saint-Simongillerin çalışmalarıyla yakından ilgileniyordu. Bazı görevlileriyle İngiltere'de karşılaşmış ve onların fikirlerini incelemişti. Buraya kadar herşey gayet açık. 1832 yılının 18 Nisanında, Fransız seçkinlerinin dergisi olan Le Globe'da yayımlanan "J" imzalı uzun bir mektupta Saint-Simongil öğretileri üzerine bir İngilizin fikirlerini tartışıyordu. Mantık, doğal olarak bu mektubun Mill'in yazılarının bir çevirisi olduğunu söyler. Ama varsayım kanıt demek değildir. Bundan nasıl emin olabiliriz?

Öncelikle, araştırmacı, aynı dergide editörlerden birinin "Londra'nın genç ve güçlü düşünürlerinden biri tarafından yeni fikirlere ilişkin bir dizi açık mektubun yayımlanacağını" üstü örtülü bir şekilde belirttiğini farkediyor.

İkinci olarak, aynı editöre gelen ve diğer kurucular yanında "genç arkadaş M.'nin çalışmalarını" getirecek olan üçüncü bir kişinin ziyaretinden söz eden bir mektup vardır. Yayımlanmış olan J harfine M harfi eklendiğinde yazarın John Mill olması ilk bakışta kanıtlanmış olarak gözüküyor ama kanıtın güçlendirilmesi gerekiyor.

Üçüncü olarak da verilen bu haberden üç gün sonra "J" imzasıyla ile "bir İngilizin" açık mektubu yayımlanıyor.

Bu noktada araştırmalarını izlediğimiz akademisyen, mektubunun Mill'e ait olduğunu varsayma konusunda "dikkatli bir okurun yine de bazı kuşkular taşıması gerektiğini" söylüyor. Ayrıca "iki dolaylı kanıtın varsayımı güçlendireceğinden" söz ediyor. Listeyi sürdürmek zorundayız:

Dördüncü olarak 30 Mayıs tarihli Mill'den Saint-Simongilli arkadaşlara gönderilen mektupta, "Le Globe dergisinde çıkan mektubum" cümlesi; ve beşinci olarak, Mill ile mektuplaşan editörün özel

mektubunda, Mill'in açık mektubunun 18 Nisan 1932'de yayımlandığına ilişkin bir dipnot ortaya çıkıyor.

Bu durumda artık kuşkuya yer kalmamıştır. Araştırmacı, Eucleides'in bir teoremin sonunda yaptığı gibi, "Q.E.D." diye haykırabilir.

Açıklama ya da Belgelerdeki Gizleri Çözmek

Doktorasını vererek uzmanlık belgesini almak isteyen genç bir araştırmacı, en iyi beceri göstergesinin çatı arasında bir paket mektup bulmak olduğuna inanır. Bu, araştırmayı meslek edinmiş kişilerin yeni bulunmuş asıl kaynaklara herşeyin üstünde değer verdiklerini gösterir.[15] Oysa durum bu değildir. Yine de yeni kanıt her zaman ilginçtir, hem çok da değerli olabilir. Eğer bu elyazması belgeleri içeriyorsa, kanıtlayan kişi için yeni sorunlar yaratır. Elyazmaları yoğun yaşanmışlıklardan artakalmış, karmaşık kağıt yığınlarıdır. Bunlar arasında mektuplar çözülmesi en zor olanlardır. Yazım hataları, kötü el yazısı ya da kimliği bilinmeyen kişilere değinmelere karşın tamamen yazanın anlatmaya çalıştığı bir öykü olmalı ve okuyan bunu anlamalıdır.

Bu tür şifre çözme ve sınıflandırma işleminde, hiçbir kütüphanecinin araştırmacıya büyük bir yararı dokunamaz. Bu uzmanların işidir, bu da kişinin kendini uzmanlaştırmasına bağlıdır. Mektup yazan kişinin kaçamak sözlerini ve zayıf yönlerini yazdıklarından öğrenirsiniz. Mektuptaki veya başka yerlerden alınmış ipuçlarını değerlendirerek tarihlendirir ve yorumlarsınız. Bunları yapabilmek için açık ya da belirsiz, tarihli ya da tarihsiz belgeler arasında gider gelir ve sonunda boşlukları dolduracak, zıtlıkları anlaşılır hale getirecek bilgileri elde edersiniz. Örneğin, Dumas Malone, Jefferson'un kağıtlarıyla haşır neşir olması sonucunda Jefferson'un sözcük dağarının genç kişilerle mektuplaşması sonucunda daha "köklü" hale geldiğini öğrenmiştir. Bu, Jefferson'un yeni bir devrim yapmak isteğinden çok, yeni kuşağın ilerleme konusundaki sorumluluk duygularını uyandırmak içindi. Bu gerçek bir kez keşfedildiğinde, Jefferson'un en ilerici önerilerinin ne ölçüde gerçek olduğunun ölçüsü haline gelir. Bu örneğin amacı ise, yalnızca bir uzmanın, ama gerçek bir uzmanın bir mektuptan sağlıklı sonuçlar çıkarabileceğini göstermektir. O halde mektuplarla uğraşmak sıra-

dan bir iş değildir. İşlek bir zekâ gerektirir veya sürekli bir uğraşıdan sonra oranları bulma işidir. En basit bir soruyu düşünelim: Bu kime, ne zaman yazılmıştır? Yazan kişinin tarih atma alışkanlığı varsa, ya da mektup posta damgası taşıyorsa, zarfı saklanmışsa, ya da mektubu alan kişi her mektubu tarih ve içeriğine göre sıraya koyan düzenli bir kişiyse, o zaman bu değerli kağıt parçası yanıttan çok bir çok soru yaratır.

Açıklayıcı bir çift bilmeceye örnek olarak besteci Hector Berlioz (1803-1869)'un mektuplarına bir göz atalım. Bu mektuplar, tüm mektuplaşmaları ve müzik yapıtları basıldıkça ortaya çıkmaktadır. Burada araştırmacının görevi, sınıflandırılmış yüzlerce mektubun arasına yenilerini yerleştirmektir. Bu yapılmadan önce yer ve tarih ya da gönderilen kişinin ismi bulunmalıdır. Bu işlemin yapılması için iki yöntem kısaca gösterilecektir. A.L.S., Fransızca şöyle yazıyor:

19 rue de Boursault,
23 Haziran, Perşembe

Sayın Beyefendi,

Size sözettiğim kitabın İçindekiler Listesi ekte sunulmuştur. Bunu gözden geçirirseniz ele alınan konulara ve kitabın genel yapısına ilişkin bir fikir sahibi olursunuz. Haftaya pazartesi görüşmek üzere.

Saygılarımla,
Hector Berlioz

Bu kısa notun başındaki adres Paris'tedir ve Berlioz'un 1849 yılının Temmuz ayından 1856 Nisanına dek oturduğu adrestir (Bu bilgi araştırmacının kendisi için mevcut mektupların incelenmesi sonucunda hatırladığı bir çizelgeden gelmektedir[16]). Saptanması gereken bölüm bu yedi yıl içerisindedir. Bundan sonraki adım ise sürekli takvime bakmaktır. Bu da 23 Temmuz Perşembe'nin 1853 yılında olduğunu göstermektedir. Konu bu şekilde çözümlenmiş gibi görünüyorsa da, Berlioz'un o yıllarda yazdığı tek kitabın 1852 Mayısında bittiği ve aynı yılın Aralık ayında basıldığını biliyoruz. 23 Haziran Perşembe gününe karşın notun 1853 yılında değil, 1852 yılında yazılmış olduğunu kabul etmek zorunda kalıyoruz. Ev adresleri tablosunu kontrol edince 1853 Haziranında Berlioz'un Paris'te değil, Londra'da olduğunu görüyoruz. Başka örneklerden de sık sık haftanın günlerini karıştırdığını öğreniyoruz. Ayrıca

1852 Haziranının yirmi üçü, çarşambaya rastlıyor. Bu hatayı kabullenirsek Berlioz'un attığı tarihte, günün yanlış olduğunu düşünebiliriz. Bu varsayımları birleştirirsek, kitabı kimin basmayı kabul ettiğini bildiğimiz için, o notun tanınmış matbaacı Michel Levy'ye gönderilmiş olduğu ortaya çıkar. Şirketin bugünkü bürosunda yaptığımız araştırma o döneme ilişkin hiçbir belgenin saklanmadığını ortaya çıkarmıştır. Onun için de bize yol gösterecek tek kılavuz yazılardaki kanıtlardır.

Az önce incelediğimiz notun konusu küçük bir zaman dilimidir, ama kimi zaman esas vasiyetnamenin sahibinin bulunması ve doğruluğunun kanıtlanması evrensel bir görüşün düzeltilmesini sağlayabilir.[17] Şimdi de ikinci örneğimize dönelim: 1846 yılında, Orta Avrupa milliyetçi tutkularla kaynarken, Berlioz, Macaristan ve Bohemya'da konserler veriyor ve ilk kez coşku dolu Rakoczy Marşını seslendiriyordu. Açılış konserinden hemen sonra, bir Alman gazetesi, Berlioz'un genç bir Çek milliyetçisi ve müzik bilimcisine gönderdiği mektuplardan birini ele geçirmiş, bu mektubun bir bölümünü tamamıymış gibi basarak bunu politik bir belgedeki mesaj şekline sokmuştur. 1940 gibi daha ileriki bir tarihte, bir Macar araştırmacı New York Müzik Dergisinde, bir Alman gazetesinde çıkan yazıdan alıntı yaptığında, hiç kimse mektubu araştırmamış ve derginin editörü yazıdaki politik müzik tutkusu üzerine bir yorum yapmıştı.

On yıl sonra özel bir koleksiyonda Berlioz'un mektuplarıyla karşılaştığımızda, bu kitabın yazarlarından birine, yayımlanmış olan o mektuptan bir gün önce yazılmış bir başka uzun mektubu kopya etme fırsatı tanınmıştı. Birden, mektubun ortalarında o bildik sözcüklerle karşılaştık: Bu sözcükler, Alman gazetesinin sekiz paragraflık bir yazıyı tek bir paragrafa indirgeyerek değiştirdiği ünlü "politik" mektubun bölümleriydi. Altı satırın dışında mektubun tümü müzikle ilgiliydi ve bu birkaç satırı ise, o gazetenin, bilinmeyen nedenlerle mektubun tarihini bile değiştirirken çok ciddi bir şekilde çarpıttığını gösteriyordu.[18]

Bu tür bir düzeltme her zaman çok önemli değildir ama birkaç ciltlik bir yapıt üzerindeki toptan etkisi çok büyük olabilir. Ayrıca ünlü bir sanatçının yazışma editörü, kendi açısından önemsiz gözüken tek bir tarih ya da adın düzeltilmesinin belirsiz bir ayrıntıyı kanıtlamaya çalışan bir araştırmacının karşılaştığı güçlükleri nasıl kolaylıkla çözebileceğini bilemez.

Gerçeklerdeki Düğümlerin Çözülmesi veya Düzeltilmesi

Ortaya çıkan her sorunun kanıtının her zaman güç bulunan belgelerde ve mektuplarda olması gerekmez. Birçok araştırmacı her zaman yazılı kaynakları kullanır. Ancak bunlar, sanat kaygısından doğan ve çözümlenmesi gereken çelişkilerle doludur. Örnek olarak dikkatli bir öğrenciyi ele alalım. Bazı eski madeni paraların üstünde "Tanrı'ya Güveniyoruz," cümlesinin olduğunu, bazılarında ise olmadığını farketmiştir. Aynı öğrencinin, bu kez Amerika tarihine ilişkin bir ders kitabı yazdığını varsayalım. Doğal olarak, madeni paraların üzerinde bulunan o iki sözcüğün Amerika Birleşik Devletleri'nin yasal fakat kullanımı zorunlu olmayan düsturu olduğu yolundaki yargısını kanıtlamak ister.

Öğrencinin ilk adımı, madeni paralarımızda bu sloganın tarihimizin hangi ilk evresinde kullanılmaya başladığını saptamak olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin kullandığı Madeni Para Kataloğunun sayfalarını çevirirken, bu cümlenin 1864 yılından önce geçmediğini görür. İlk kez bronz, iki sentliklerde görülmeye başlamış, iki yıl sonra da tüm altın ve gümüş paralarda kullanılmıştır. Kanıt arayan kişi, bunun beş sentliklerden 1883 yılında kalktığını ve 1938 yılına dek bir daha da kullanılmadığını da görecektir. Ayrıca 1908 yılında basılan bazı altın paralarda bulunup bazılarında bulunmadığı dikkatini çekecektir. Bu değişkenlik ya bir kararsızlığı ya da Amerikan parası üzerindeki yazıların saptanmasında yerleşik resmi bir politikanın izlenmediğini göstermektedir. İç Savaş sırasında çıkarılan "yeşil sırtlı" adıyla bilenen kağıt paranın üzerindeki Maliye Bakanı Salmon P. Chase'in resminin, sloganın ilk kullanıldığı döneme rastladığını gören tarihçi, Chase'in Amerikan parasının tasarımına özel bir ilgi duyduğu sonucunu çıkarabilir. İzlenecek yol, Chase'in biyografisini bu açıdan araştırmak olacaktır. Chase'e ilişkin varsayım yanlış çıkacak, ama bu araştırmada sizi bir adım daha ileri götürecektir. Öğrenci, Chase'in para tasarımıyla bir ilgisi olmadığını, ama dindar bir kişi olduğunu farkedecektir. "Tanrı'ya Güveniyoruz," yazısının da, bir din adamı zorunlu gördüğü için madeni paralara bastırıldığını öğreniyoruz. Araştırmacı, 1908 yılında bu paraların hem sloganlı ve hem de slogansız

olarak çıkma nedenini ise, doğru bir akıl yürütmeyle tamamen Maliye Bakanının kararına bağlar.

Sloganın resmi bir kararla ilgili olmadığına karar verdiği bir sırada, öğrenci, araştırmaları sırasında Chase'in ölümünden doksan iki yıl sonra çıkan bir gazeteden kongrenin bu yolda bir karar aldığını öğrenir. Kararda kağıt ve metal tüm paraların üzerine "Tanrı'ya Güveniyoruz," cümlesinin basılması resmen kabul edilmektedir.[19]

Özetle, bulmacayı çözmeden önce, kanıtlama görevini üstlenen kişi, ilk olarak madeni para kataloğuna, sonra Chase'e ilişkin bir kitaba, 1908 yılı olaylarını öğrenmek için de Theodore Roosevelt'e ilişkin birkaç kitaba ve bir gazete dosyasına başvurmak zorundadır.

Açıklık Kazandırma veya Mitleri Yok Etme

Kanıtlama çabasının yoğunluğu yalnızca kişinin merakına değil aynı zamanda araştırmacının konuyu başlangıçta ele alış biçimine bağlıdır. Başlangıçta konuyu ne kadar iyi kavrarsa, soracağı soruları ve nelerden emin olması gerektiğini o kadar iyi bulur. Ayrıca araştırmacı da çalıştığı her konuyla ilgili olarak iyi gelişmiş bir zaman şuurunun bulunması gerekir. Bu, bir iki hafta ya da bir ay veya Aziz Augustinus'u Aziz Thomas'tan ayıran yüzyıllar olabilir. Bu yolla, Fransız devrimini ya da Birinci Dünya Savaşını anlatan kişi, olayın kaderini belirleyen sonbahar aylarını gün be gün izlerken, Roma tarihini anlatan kişi yirmi kuşaklık bir zaman dilimini hiç güçlük çekmeden aşabilir.

Fakat araştırmacının özgün bilgi haznesinde kalabalık bir kronolojiden daha fazla bilgi bulunmalıdır. Buna, insanların başka dönemlerde nasıl yaşayıp davrandıklarını, nelere inandıklarını, kurumlarını nasıl yönettiklerini bilmek de dahildir. Çağdaş bir araştırma içinse, günümüzle ilgili aynı tip bilgiler gereklidir.

Ayrıca, günümüz, "iyi bilinen gerçekler" adı altında birçok mite inanmayı sürdürmektedir. Yıllanmış, yaygın ve "iyi bilinen gerçek" olarak benimsenmiş bir esatirin yok edildiği bir araştırmayı inceleyelim. Bu tür mitleri kanıtlama ya da yok etmenin önemi, yeni fikirlerin çoğu zaman bunlara dayandırılmış olmasındadır. Tanınmış bir psikiyatrist tarafından yapılan bir çalışmada, ölmekte olan hastaların ruh hallerinin araştırılması kültürümüzü etkileyecek

sonuçları da beraberinde getirmiştir. Ne yazık ki, bu verileri, biri mit olan tarihsel raporlarla desteklemiştir.

İsa'nın doğumundan sonraki ilk bin yılın bitiminde, Batılı insan O'nun dünyaya dönebileceği düşüncesinin getirdiği umut ve korkuya kapılmıştı. İnsanlık tarihinin sonu anlamına gelen dünyanın sonu düşünülmüştü. İkinci binyılın yaklaşmasıyla, insanoğlunun günlerinin sayılı olduğu inancı yeniden yaygınlaştı...[20]

Bu kıyaslamanın her yönden yanlış olduğunu, seksen yıl önce, 1000 yılında dünyanın sonunun geldiği söylencesini yıkan araştırmacının yolunu izlersek açıkça göreceğiz.[21]

Araştırmacı, öncelikle öykünün ilk olarak ne zaman basılmış olduğunu araştırdı. Bunun, XV. yüzyılın sonlarında çıkan bir vakayinamenin 1690 yılındaki baskısında yer aldığını buldu. Böylelikle halka duyurulan bu öykünün ilk kaydının varsayılan kıyamet gününden yedi yüzyıl sonra olduğunu anladı. Yedi yüz yıl çok geniş bir zaman dilimidir. Shakespeare'in ölümünden bugüne geçen zamanın iki katı, Bağımsızlık Bildirgesinden bugüne geçen zamanın ise üç buçuk katıdır. Ortaçağların kötülendiği ve o dönemin batıl inançlarının alaya alındığı onsekizinci yüzyılda, yedi yüz yıl önce olacak olayları yazan 1690 tarihli bu öykü elden ele çok dolaştırılmıştı. Gerçekten de, Haçlı Seferlerinin başlatılmasını Hıristiyanların 1000 yılında dünyanın sonu gelmemesinden duydukları mutluluk ve coşkuya bağlamak olağan sayılmıştır. Bu çoşkunun, kilise yapımında görülen farkedilir artışın nedeni olduğu düşünülmektedir. Bu açıklamalar ondokuzuncu yüzyıl tarihçileri tarafından gözden düşse de eğitimli kişiler bu, esatire inanmayı sürdürmüşlerdi. 1000 yıllarında yaşanan büyük korku birçok ahlâk dersinin temelini oluşturmuştu. 1880 yılında yaşayan bir yazar M.S. 999 yılının insanları için şöyle demişti:

Kimileri varlıklarını ahlâksız bir kargaşada harcamış, kimileriyse ruhlarını kurtarmak için mallarını kiliselere, manastırlara bağışlamışlardır. Ağlaşan kalabalıklar gece ve gündüzlerini sunakların önünde geçirirken, birçoğu büyük korkuyla, ama yine de gizli bir umutla dünyanın batışı ve göklerin çöküşünü bekliyordu.[22]

Böyle gecikmiş ama canlı raporlar karşısında araştırmacı öykünün bütünlüğünden ve gerçekliğinden nasıl koşku duyabilir? Bunun yanıtı, Ortaçağlara ilişkin derin bilgisidir.

George Burr, kıyamet günü söylentilerinin sık sık yinelendiğini, bu nedenle yalnız cahil kişilerin 1000 yılındaki yeni bir söylentiye kulak asacaklarını biliyordu. Ayrıca, o tarihten çok daha önce, dünyanın sonu gelse bile, bunu önceden kimsenin kestiremeyeceği yolunda ortodoks bir inanç ve öğreti vardı.

Üçüncü olarak ondalık sisteme dayanan yuvarlak sayılar bizim için ne denli etkili olursa olsun, Ortaçağ insanının düşüncelerinde pek yeri yoktu. Bu dönemde kullanılan sayılar Romen I'ler, V'ler, X'lar, L'ler, D'ler ve M'lerdi. Ortaçağ insanlarının "M Yılında" tılsımlı bir nitelik bulacaklarını hiç sanmıyorum. Tersine büyü, bence 3'ler, 7'ler, 12'ler ve onların katlarına bağlanmaktaydı. Zira bu sayılar Yahudilerce kutsaldı ve Hıristiyanlar bunları olacakları önceden haber vermek için kullanıyordu.

Dördüncü olarak araştırmacımız Hıristiyan takviminin ancak 1000 yılında yaygın biçimde kullanılmaya başladığını biliyordu. Hatta kullanılmaya başlandıktan sonra bile tarihlemede genel bir birlik sağlanamamıştı. Ayrıca bu, takvimden kaynaklanan bir zorluk da değildi. 1000 yılı ne zaman başlamıştı? İsa'nın doğumunda mı, İsa'ya hamile olduğu Meryem'e haber verildiğinde mi, Paskalya'da mı, Mart'ın birinde mi (Venedik'te olduğu gibi), Martın yirmi birinde mi (Rusya'da olduğu gibi), Eylülün birinde mi (Rumların benimsediği gibi) yoksa Ocağın birinde mi (İspanya'da olduğu gibi)? O halde dünyanın her yerde aynı anda batmayacağı açıktı.

Beşinci olarak başarılı Ortaçağ uzmanımız rakamlı tarihlerin sıradan bir Ortaçağ insanı için hiçbir anlam taşımadığını biliyordu. Onun yaşamını kilisenin saptadığı bayram ve oruç günleri yönetiyordu. Ayrıca bizler gibi, yalnız günler, aylar ve yılların değil, saatlerin, hatta yarım saatlerin bile işaretlendiği randevu defterleri, hayatına hakim değildi: Ortaçağda zaman kavramı değişik bölümlenmişti ve değişik bir dokuya sahipti.[23]

Kısacası, alışkanlıklarımızı ve davranışlarımızı geçmiş bir döneme göre yorumlamak tümüyle tarihsellikten uzak bir yaklaşımdır: Duyulan bir korku ile ilgili olarak günümüze ulaşmış bir kanıtın yokluğunu ve Ortaçağlardaki günlük yaşanmış olayları ve düşünceleri dikkate alan akademisyen, en azından bir grup eğitimli insanı çalışmalarıyla aydınlatabilmişse, araştırmacıları benzer konularda yanlış yöne itecek güçlü etkileri olan bir söylenceyi yıkar.

"Bir kısım" demek zorundayız zira esatirler etkileyici oldukları ve pek çok koşula uyabildikleri için kalıcıdırlar.

Örneğin, Fransa'da büyük saygı gören ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tanınmış bir konuşmacı olan Henry Focillon, tamamlayamamış olduğu son yapıtı "Bininci Yıl"da (1969) tarihçilerin o yılda yaşandığı söylenen "dehşet" kavramını kuşkuyla karşıladığından söz etmektedir. Ne var ki, bu esatire "kaçınılmaz tarihinin yaklaşması" şeklinde değinerek, yaşatmayı da "uygun" bulmaktadır.[24]

1000 yıl efsanesine benzeyen bir diğer efsane de İstanbul'un 1453'te Türkler tarafından ele geçirilmesinin toplumun düşgücünü sarsarak, Columbus'un Amerika'yı keşfine uygun bir "neden" olarak görülmesidir: Avrupalı tüccarlar artık Doğu'ya gidemiyorlardı. Dolayısıyla Batı'ya bir geçiş yolu aramaya başladılar. 1967 yılında bile, Manhattan'daki New York Kent Müzesinde görkemli Hollanda sergisi ziyaretçilere açılırken bu fikirden yararlanılıyordu. Oysa, profesör A.H. Lybyer, Türklerle Batı'ya yolculuklar arasında bir ilişki olduğunu kesinlikle çürüten kitabını tam elli iki yıl önce yayımlamıştı.[25]

Kimlik ya da Yazarlık Yoluyla Değer Kazanmak

Bazen bir kanıtlama sorununu masanızın arkasına uzanıp bir başvuru kitabı seçip aradığınız konuyu bularak çözersiniz. Araştırmacı kısa sürede başvuru kitaplarının da uyuşmadıklarını farkeder. Bu, biri dışında tümünün yanlış olduğunu göstermez. Olay şudur; bir kitapta bir anlaşmanın yapıldığı yıl verilirken, diğerinde aylar sonra onaylandığı tarih verilmiştir. Buna benzer farklılıklar kişisel ve toplumsal birçok olayda görülebilir ve görülmektedir. Bu açıdan "doğru" tarih, genelde birkaç olasılık arasından seçilmiş olandır.

Bir yapıtın yazarına ilişkin herhangi bir anlaşmazlık daha güç çözümlenir. Amerikan tarihinin içinden çıkılması en geç sorunu "Bir Halk Adamının Günlüğü" adlı kitabı kimin yazdığıdır. Gerçekten bu öykü araştırmacısını benzersiz bir serüvene sürüklemiştir. Bu belge, ilk kez 1879'da dört bölüm halinde, etkin bir dergi olan *North American Review*'da yayımlanmıştı. Güney eyaletlerinin Birlikten ayrıldığı 1860-1861 kışını kapsayan günlükte, 28 Aralık 1860 ve 5 Mart 1861 arasındaki yirmi bir günle ilgili kayıt-

lar vardır. Günlükten yararlanan kişi ve kanıtlamaya çalışan araştırmacı için önem taşıyan temel unsur, yazarın yirmi gün Washington'da ve sadece bir gün yani 20 Şubat 1861 günü New York kentinde olmasıydı.

Bu belgenin değeri "Birlik" krizinde Lincoln yasalarının tartışıldığı bazı olayların tek kaynağı oluşundan gelmektedir. Daha ilginç örnekler arasında ise, okul çocuklarına bile öğretilen, Douglas'ın, Lincoln'ün başkanlığı devralma törenindeki davranışı gelir! "Başkan için, üzerine şapkasını koyacak bir yer bile bulamadığı, kırık bir masa konulmuştu. Senatör Douglas eğilerek şapkayı aldı ve açılış konuşmasının sonuna dek yüzünde bir gülümsemeyle şapkayı elinde tuttu. Bu önemsiz ama sembolik bir davranıştı, unutulması güçtü ve çevremde oldukça büyük bir ilgi çekmişti."

Bu "ben" kimdi? Profesör Frank Malay Anderson bu sorunun yanıtını bulmak için otuz beş yıla yakın bir zaman harcamıştı.[26] Onun gerçeğin peşini bırakmayışı, kanıtlama tarihinin en kararlı ve yorulmak bilmez olayı sayılmalıdır. Sorunun halen tartışmalı olması, çabalarının yararlarını ve araştırmacı için taşıdığı örnek değeri azaltmaz. Kanıt için yapılan her girişimin –çabanız ödüllendirilmese bile– bilgi birikimine bir katkısı vardır.

Anderson, bu belgenin dış kaynaklardan araştırılarak kimliğinin tespiti için ilk adımı, "Günlük"ün yazılışından bir kuşak sonra, 1913'de atmıştır. İlk olarak, *North American Review* dergisinin bunu nasıl ele geçirdiğini bulmak istemiştir. Review dergisi editörünün yayımlandığı sırada bu konuyu tartışmayı reddettiğini, öldükten sonra da tüm yazılarının yok olduğunu saptamıştır. D. Appleton ve Ortakları, sadece baskıyı yapan ve dağıtan firma olarak çalıştığı için, yazıyı verene yapılan ödemenin kayıtları yoktu. Bunun üzerine Anderson birkaç aşamalı olarak araştırmanın yönünü değiştirmiştir:

1. "Günlük"te sözü edilen kişilerle, 1879'da yazarın kimliğini belirlemeye çalışan gazetecilerin görüşme yapıp yapmadıklarını bulmaya çalıştı.

2. Daha sonra, elli önemli gazete ve dergiyi tarayarak, belgenin ilk çıktığı günlerde kimin tarafından yazıldığının tartışılıp tartışılmadığını araştırdı.

3. Yazar adayı olarak ileri sürülen bazı kişilerin niteliklerini inceledi.

Bu çabalar da bir sonuç vermeyince Anderson şu soruların yanıtlarını bulmaya çalıştı: Yazar nasıl bir kişiydi? Senatör müydü? Kongre Dünyası adlı yayından 20 Şubat 1861'de yerlerinde bulunmayan senatörlerin bir listesini buldu ama hiçbiri günlüğün sahibinin "Washington'da uzun bir deneyime sahip adam," tanımlamasına uygun düşmüyordu. Yoksa Temsilciler Meclisi üyesi miydi? O gün mecliste bulunmayan elli dört üyeyi değişik nedenlerle eledi. Günlük sahibinin, hiçbir yerde meclis çalışmalarına değinmemesi Anderson'un dikkatini çekmişti. Acaba hangi siyasi partiyi tutuyordu. Liberal mi? Cumhuriyetçi mi? Yoksa demokrat mıydı? Güneyli miydi? New Englandlı mıydı? Metinde bunlara ilişkin herhangi bir ipucu yoktu.

Anderson, "Günlük"te yazarın kişiliğini yansıtan seçebildiği özellikleri sıralamaya çalıştı. En önemlileri şunlardı:

1. Washington'da ağırlığı olan biriydi. Kayıtlara göre Lincoln'le görüşen önemli kişilere öğüt veren saygın biriydi.

2. Uzun boyluydu. (Günlüğe göre Lincoln ona Charles Sumner ile boy ölçüşüp ölçüşmediğini sormuştu.) Sumner uzun boyluydu.[27]

3. Fransızca bilen deneyimli bir yazardı.

4. Görgü kurallarını bilen, olgun bir dünya insanıydı. Lincoln'ün operada siyah eldivenler giymesi onu eğlendirmişti.

5. Önemli görevlerde olan bir çok dostu vardı, kendi de uzun yıllardan beri Washington'da oturuyordu.

6. Birliğin amacına yürekten bağlıydı ama Güney'i de iyi tanıyordu.

7. Lincoln'le hem 1841 yılında hem de 1861 yılında karşılaşmıştı. Ama günlüğün yazarı daha önceki bir karşılaşmayı hatırlamıyordu ("Bu sıradışı görünüşlü faniyi, gördüğüm diğer bütün resimlerin yardımıyla olsun tanıyamıyorum").

8. İş hayatının koşulları ilgisini çekiyordu, özellikle de gümrük tarifesi, patent ve posta sorunlarıyla ilgiliydi.

9. Senato oturumlarını sıkça izlerdi.

10. William H. Seward ile Stephen A. Douglas'in yakınıydı.

11. New York kentini iyi tanıyordu ve kentin ileri gelen kişileriyle yakın dostlukları vardı.

12. 20 Şubat 1861'de New York'ta 28 Aralık 1860 ile 15 Mart 1861 arasında yirmi gün Washington'daydı.

Anderson'un araştırmaları kusursuzdu. Uzun bir olasılık listesi, düzenli bir şekilde Amos Kendall'ın[28] adı tek aday olarak kalıncaya

dek elendi. Kendall'ın yaşam öyküsü ve kişiliği Anderson'un aradığı özelliklere uydukça araştırmacının duyduğu heyecanı düşünün: Uzun boyluydu, güneyde çok yolculuk etmişti, telgrafın kaşifi olan S.F.B. Morse ile olan ortaklığı sonucu on beş yıl patent davalarıyla uğraşmıştı, daha önceleri de postane müdürlüğü yapmıştı. Böylesi bir kişi, senato koridorlarında bunca zaman harcar mıydı? Elbette, İç Savaş patlak vermeden önce Güney Eyaletlerinin Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrıldığı kış, senato Morse telgraf patenti yenileme yasa tasarısını görüşmüştü.

Anderson'un günlüğün sahibi için aradığı tüm özellikler yalnız biri dışında Amos Kendall'da vardı. En yoğun araştırmayı da bu gerektirmekteydi. Kendall, 20 Şubat 1861 günü New York'ta mıydı? Kanıtlara göre Morse, 19 Şubat günü New York'tan Washington'a gelmişti. Başkentte büyük bir olasılıkla Kendall'larda kalmıştı. Bu açıdan yalnız çok ivedi bir sorun Morse'un ziyareti sırasında Kendall'ı New York'a getirebilirdi.

Anderson, New York gazetelerinde yayımlanan otel ziyaretçileri listesini inceledi; ama sonuç yine istediği gibi değildi. Daha sonra Kendall'ın New York'a her gelişinde Astor House otelinde kaldığını öğrendi. Anderson otelin kayıtlarını bir ele geçirebilseydi! New York Morgan kitaplığında çalışan bir hanımın erkek kardeşinin eski Astor House otelinin son yöneticisi olduğunu öğrenince sevinçten kalbi duracak gibi olmuştu. Belki de kayıt defterlerinin nerede olduğunu biliyordu. Ama ne yazık ki, hayır.

Bunun üzerine Anderson, Minneapolis'te çocukken Otel Gazetesi adı altında bir gazete çıkarıldığını hatırladı. Bu gazete otellere gelen, ziyaretçilerin adlarını yayımlıyordu, hatırladığına göre tüm büyük kentlerde böyle bir gazete yayımlanırdı. New York'ta çıkan bu gazetenin adını araştırdı. Bir yığın uğraşı sonunda bu gazetenin *The Transcript* olabileceğini öğrendi. Sıra gazetenin dosyalandığı yeri bulmaya gelmişti. Yale'de bir tane vardı, fakat o da Anderson'un aradığı nüsha değildi. New Haven'dan yeniden New York Tarih Derneğine gitti. Katalogda aradığı gazete yoktu ama Anderson yılmadan gazete başlıklarının listesini gözden geçirirken *The Daily Transcript*'e rastladı. Dosya aradığı dönemi tümüyle kapsıyordu. Kuşku ve sevinçle karışık, araştırmacı 19 Şubat 1861 günlü gazete Astor House Otelinde bir J. Kendall için kayıt girilmiş olduğunu gördü. Acaba bu bir yazım hatası mıydı? Yoksa

Amos'un yeğeni J.E. Kendall mıydı söz konusu olan, ya da New York'a taşınan Amos'un oğlu John muydu?

Her kimse, Amos Kendall'ın New York'ta bulunduğu şimdilik kesin bir şekilde kanıtlanamıyordu. Bunun üzerine Anderson tüm gücüyle Kendall'ın Washington'da kaldığından söz edilen yirmi günü bulmaya çalıştı. Kesin kanıtlar Kendall'ın günlüğün yazarı olamayacağı yolundaydı; çünkü en az iki kritik gün içinde kesinlikle Washington'da bulunmamıştı. Kendall'ın adını listeden silerken Profesör Anderson'un duygularını tanımlamak hiç de kolay değildi.

Hiçbir aday, aranan özelliklere Kendall kadar uymadığından Anderson bu kez, farklı bir araştırma yöntemi denedi. Acaba belge gerçek miydi? Bazı noktalarda kuşkuya kapılmıştı:

1. Belgede sözü geçen tüm kişiler belge 1879'da yayımlanmadan önce ölmüştü.

2. Diğer kişilerin adları yerine kullanılan tire işaretleri hayal ürünü kişiler için kullanılmıştı zira bunlardan pek azının kim olduğu metinden anlaşılabiliyordu.

3. Bir günlük yazarının kesin olmasını beklediğiniz bazı noktalarda "Günlük" oldukça belirsizdi.

4. Lincoln'e atfedilmiş, kuşku uyandıracak çoklukta alıntı vardı.

5. Kısa bir zaman dilimine birçok çarpıcı olay sığdırılmıştı.

6. Günlüğü tutan yazarın kişi ve olayları yargılamasındaki gizemli tutumu o dönemde yaşayan bir gazeteci için alışılmamış bir durumdu.

7. "Günlük"te bulunan birçok önemli gerçek başka bir kaynak tarafından doğrulanmıyordu.

8. "Günlük"ün ağdalı uslûbu günlük tutanlardan beklenen özensizlikle çelişkiliydi.

Anderson'un incelemeleri, "Günlük Yazarının" Lincoln'le yaptığı söyleşilerin doğrulukları konusunda akla pek çok soru getirmektedir. Diğer öykülerin yanı sıra Douglas'ın Lincoln'ün şapkasını tutma öyküsü araştırılmaya değer görülmüştür. Yorucu araştırmalar sonucu Anderson, bu olayın yalnız bir öyküsüne rastlamıştır, o da kuşkulu bir kaynaktandır. Özellikle bunların başkanlık törenine tanık olmuş biri tarafından yazıldığı düşünülecek olursa, böylesi çarpıcı bir olay için oldukça zayıf bir delildir.

Ayrıca Anderson, "Günlük Yazarının" çizdiği Douglas ve Seward portrelerinin 1860-61 dönemine ait olmaktan çok, günü-

müzde yapılmış tarihsel tahminleri yansıttığını inandırıcı bir dille belirtti.

Anderson artık iki hipotezi kullanabileceğine karar verdi: 1. "Günlük" bir kurgulamaydı; 2. gerçekle kurgu karışımı bir yapıttı.

Anderson ikincisini kabul etti. Buna neden "Günlük"te tümüyle uydurma öykülerle tek bir ortak nokta yoktu. Yazar dil sürçmesiyle olmadık rahatlıkla kanıtlanabilecek bir olaya değinebiliyordu.

Uzun çalışmalardan sonra, "yazar kimdi?" sorusu, "uyduran kimdi?"ye dönüşmüştür. Değişik bir konu üzerinde çalışırken araştırmacımız ansızın Seward'ın bir arkadaşının o kışı Washington'da geçirdiğini hatırladı. Söz konusu kişi, Cumhuriyet'in Savaş Şarkısı'nın (The Battle Hyme of The Republic) yazarı Julia Ward Howe'nin erkek kardeşi Samuel Ward idi.

Yorulmak bilmeyen Anderson, şimdi de bu izin peşine düşmüştü. Yeni tezini kanıtlayabilmek ve Ward'ı iyice tanıyabilmek için onun özel mektuplarını bulmaya çalıştı. Tam on beş yıl boyunca Ward'ın akraba ve torunlarını araştırdı. Ward'ın yaşamındaki olaylar "Günlükteki verilere uyuyordu. Ward, Washington'da tanınan biriydi, kış ayında kentteydi, çevresi genişti, günlük tuttuğu söyleniyordu, Fransızca biliyordu, görmüş geçirmiş biriydi, Birlik taraftarıydı, iş dünyasıyla, özellikle de gümrük tarifeleri, denizyolu ticareti, patentler ve posta işlemleriyle ilgileniyordu; New Yorkluydu ve bu kentin önemli kişilerine yakındı; Sumner'dan hoşlanmazdı, onunla alay etmekten zevk alırdı; tıpkı günlük yazarının yaptığı gibi, Seward'a hayrandı, onun dostuydu; ayrıca Douglas'ı da tanıyordu.

Sonunda Anderson önemli sorularından bir bölümünü yanıtlayabilmişti. İlk olarak "Günlük"ün 15 Mart 1861 kaydıyla aniden neden kesilmiş olduğunu araştırdı. Belli ki buna neden Ward'ın 16 Martta New York'a gelen Londralı gazeteci William H. Russel ile birlikte Eyaletleri ziyarete gitmesiydi. İkinci olarak "Günlük"te tirelerle ya da baş harfleriyle anılan kişiler kimlerdi? Bunlar Ward'ın yakın arkadaşlarıydı ve onların sözleri belgenin uydurma bölümüydü.

"Halk Adamı"nın araştırılması nihayet sona ermişti. Anderson, sorunu çözdüğünde, Samuel Ward öyküsünün, gerçek bir günlük etrafında yaratılan bir kurgu olduğunu anladı. Müthiş bir bellek ve edebiyat yeteneğine sahip olan Ward'ın, zaten böylesi bir mu-

ziplikte rol almaktan müthiş bir zevk duyacağı da kesindi.[29] North American Review'ün editörü suskunluğunu koruyarak, kuşkusuz yazarla işbirliği yapmıştı. "Günlük" gerçek bir temele oturtulduğundan ve hiçbir çelişki göze çarpmadığından birçok araştırmacıyı yanıltmıştı. Fakat bir tarihçi için - Samuel Ward'ın biyografisini yazan tarihçinin dışında - belge tümüyle geçersizdir.[30]

Anderson'un bulgularını her tarihçi kabul etmemiştir.[31] Bazıları kanıtlayıcının mantığına karşı çıkmış, bazıları ise yazarlık onurunu başka adaylara vermişlerdir. Fakat tartışmaya katılanların ortak kanısı çalışmanın (günlük) gerçekle düş karışımı olduğu ve yapıtın belgesel değerinin ise Profesör Anderson'un kanıtladığı gibi "hiç" olduğudur.

Pek az araştırmacı Anderson'un karşılaştığı boyutta bir sorunla karşılaşmıştır. Ama kimi zaman içeriği okuyucuda kuşku uyandıran bir kitap olabilir; o sırada "araştırma" yapmıyor bile olsa, kuşkusuna bir yanıt bulmak isteyebilir. Örneğin, onyedinci ve onsekizinci yüzyılda yazılmış biçok kitap yanlışlıkla ünlü yazarlara atfedilmiştir. Bir de kitabın ekler sorunu vardır. Voltaire'in yazdığı Candide'in büyük başarısından sonra hiçbiri de Voltaire tarafından olmamak üzere dört ek yazılmıştı.[32] Takma ad kullanma alışkanlığı ise işi tümüyle karıştırmaktadır. Üstelik bunu yapan sadece taklitçi ve sahtekârlar değildir. Voltaire takma ad kullanarak 160 kitap yayımlatmıştır; Franklin ise 57 yapıtını takma adla yayımlatmıştı. Ondokuzuncu yüzyılın başında L.A.C. Bombet adlı bir kişi, *Haydn, Mozart ve Metastasio'nun Yaşam Öyküleri* adlı bir kitap yayımladı. Bu yapıt Fransa'da satıldıktan sonra İngilizceye çevrildi. İkinci el kitaplar güncel kataloğunda, kopyaları bu yazarın adıyla geçmektedir. Ama Bombet'in adına Fransız biyografi sözlüğünde rastlayamazsınız; çünkü o aslında Henri Beyle, yani *Kırmızı ve Siyah* ve *Parma Manastırı*'nın yazarı olan büyük romancı Stendhal'dir. Üstüne tuz biber ekmek için şunu de ekleyelim: *Yaşam Öyküleri* adlı yapıt, Carpani ve beş başka yazardan kopya edilmiştir. Bir başka deyişle, bu yapıt, yetenek ve gayretle düzenlenmiş bir çalıntılar mozaiğidir.

Kişi, kasıtlı ya da kasıtsız, yanlış yönlendirilmiş bu labirentte yolunu nasıl bulabilecektir. George Bernard Shaw gibi ünlü bir yazarı bulabilmek için kuşkusuz onun için derlenmiş bir bibliyograf-

yaya başvurursunuz. Shaw'un biyografisi Dan H. Laurence tarafından hazırlanmıştır ve iki kalın ciltte toplanmıştır.[33]

Daha az ünlü ve daha önceki dönemlerde yaşamış yazarları bulmak için *Adları Bilinmeyen ve Takma Adlı Yazarların Bibliyografik Tarihçeleri* (The Bibliographical History of Anonyma and Pseudonyma) adlı yapıta bakınız. Bu yapıt Archer Taylor ve Frederic J. S. Mosher tarafından kaleme alınmıştır ve birçok sözlük ve başka kaynak çalışmalarının listesini vererek çalışmalara yardımcı olmaktadır. Türlü sorunları tartışmak düşgücünü harekete geçirerek keşfin yolunu açar. Yakın geçmişe ilişkin ve günümüz yazarları için *Uluslararası Yazarlarda Kim Kimdir* gibi bazı yazarların adlarını içeren bir liste bulursunuz. Ama çok dikkatli olmalısınız! Bunların tümü de doğru değildir ve daha ciddi görünüşlü yapıtlara başvurmanızda ya da milli kütüphanenin kataloğuna başvurarak yeniden kontrol etmenizde yarar vardır. Son olarak, eğer gerçek yazarın geniş, bilimsel ve iyi kaleme alınmış bir biyografisi varsa o metnin doğruluk ve gerçekliğini kanıtlamak bir ölçüde kolay olacaktır.

Bu tür bir araştırma yapıldığında, bilimsel bir çalışma için yazarın en iyi ve tanınmış metnini ele geçirmek çok önemlidir. Bu genelde, her zaman olmasa bile, en son yapıtı anlamına gelir. Önsöz editörün neleri yapıp, neleri yapmadığını açıklayacak, dipnotlar ve ekler de anlaşılmaya yardım etmek için ne tür bilgi toplandığını gösterecektir. Yine de usavurma tek garantidir, çünkü en tanınmış yayıncılar bile yanlış yapabilirler. *Candide* buna bir örnektir. James Joyce'un dünyaca benimsenmiş *Ulysses* adlı metni, bunun bir diğer örneği hem de en feci örneğidir. 1984 yılında, yani eserin yazar hayattayken ilk basılışından kırk yıl sonra bir araştırmacı, dizgicinin atlayarak ya da değiştirerek Joyce'un yapıtında 5000 sözcük yanlışı yaptığını ortaya çıkarmıştı.

Bilimsel bir araştırmada kanıt aramak doğaldır; ama bu araştırma alışkanlığı laboratuvardan öteye gitmez. 1991 yılında önemli bir bilimsel raporun uydurma olduğunun ortaya çıkmasıyla çalışmaya imzasını atan baş araştırmacı, ilk şikayeti neden ciddiye almadıklarını açıklamak zorunda kalmıştı. Bu şikayeti, yayımlanmış metnin on yedi sayfasının notlarla çeliştiğini farkeden bir doktora öğrencisi yapmıştı. Nobel Ödülü kazanmış olan bu baş araştırmacı, bu düzmeceyi araştıranlara, "notlara bakmanın o sırada aklına

gelmediğini," söylemişti. Deney tüpleriyle çalışanlar, salt kağıtta yaşayan gerçek kaynakları nedense küçük görürler. Kağıt üstünde çalışanlar ise yalnız kendi alanları içinde yanlışları aramaya daha yatkındırlar. Oysa şimdi, konu ve mesleklerin sonuçları iyice birbirine girdiğinden, bu artık geçerli değildir. Araştırmacı olmayı haketmek için kişinin, yoluna çıkan her şeyi araştırması gerekir.

Bu disiplinle elde edilen sonuçlara kusursuz bir örnek olarak İngiltere Kralı William'in oğlu William Rufus'un ölümünü aydınlatan çağdaş araştırma gösterilebilir. Olay 1100 yılının Ağustos ayında olduğu halde, birkaç yıl öncesine dek, iyi belgelenmiş olmasına karşın farklı yorumlar nedeniyle ölüm nedeni hâlâ aydınlanamamıştı. Eksik olan olayın geçtiği yerde yani kuzey Southampton Water'da ormanlık bir bölge olan New Forest'ta yapılacak bir araştırmaydı. Hiç kimse kaza ya da cinayetin olduğu yeri incelemeyi düşünmemişti. Kim bilebilir ki? Yerinde yapılacak araştırma belki de başroldeki kişinin ününü kötü bir kraldan bir katile dönüştürebilir.

Bu polisiye çalışmaları sürdüren araştırmacı akademisyen olayın izlerini 900 yıl sonra bulabileceğini doğrusu hiç düşünmemişti.[34] Fakat güncel kaynakların belirtilerini algılamak ve kralın öldüğü koşulları kendi gözleriyle görmek için New Forest'e gitti. Kral William'in saray çevresine kattığı New Forest'in durağan tarihinin izini araştırmaya başladı. Bundan sonra olanlar, bir tarihçinin geniş anlamda meraklı, ve görmüş geçirmiş bir kafaya sahip olması gerektiği gerçeğine iyi bir örnektir. William Rufus alacakaranlıkta avlanırken öldürülmüştü. Gerçeklerin aydınlatılması için olay yeriyle ilgili topografya bilgisine, son yüzyılların haritacılık bilgilerine, okçuluk ve avcılık sanatları, geyiklerin özellikleri, ormandaki rüzgâr ve hava durumu gibi bilgilere ihtiyaç vardı. Ayrıca araştırmanın geleneksel konuları olan olay anında kim niçin, neredeydi, kişilikler, önceden olan olaylar ve o andaki ilgi konularının da bilinmesi gerekiyordu.

Tüm bu çalışmaların sonunda ortaya küçük bir kitap çıkar; sonuçlar çok geniş, ayrıntı açısından o denli zengindir ki, daha fazla özetlenemez. Ayrıca sonunu anlatıp heyecanlı bir cinayet öyküsünü bozmak da istemeyiz. Öykümüze zarar vermeden şunları söyleyebiliriz: Olaydan iki kral ve bir soylu kişi farklı ünlerle çıkmıştır. Ayrıca ondokuzuncu yüzyılda yaşayan kendini beğenmiş bir tarih-

çi olan Edward A. Freeman'ın sanıldığı gibi iyi bir tarihçi olmayıp yalnızca kanıtlanmamış tezini kabul ettirmeye çalışan önyargılı biri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tez kendi yaşadığı dönemde de bir eleştirmen tarafından kuşkuyla karşılanmıştı.[35]

Hiçbir araştırmacı gizleri ve çelişkileri ortadan kaldırmayı ümit etmez, ya da her yalanla, işlenmemiş her konuyla ilgili olabileceği varsayılan bir sahtekarlığı ortaya çıkaramaz. Fakat onun bitmek bilmeyen doğruluk isteği, yararlandığı her malzemeyi dikkat ve sabırla incelemesine yol açar. İyi kullanılmış bir kuşkuculuğun yerini hiçbir şey tutmaz.

1. Daha sonra olaya farklı boyutlar kazandıran birçok varsayım ortaya atıldı: İlkin, bizzat Elçinin kendisi zehirlenme olayının bir yıl önce meydana geldiğini ileri sürüp zaman dizininde karışıklık yaratmıştı; sonra, o zamanlar kendisine danışılan Amerikalı hekim, arsenikle ilgili olarak hiçbir testin yapılmadığını beyan etmişti (*New York Times*, 22 Temmuz, 20 Kasım 1956.) Döneme ilişkin bilgiler değişmeye devam ediyor. Bayan Luce dönemin öyküsünü yazmayı tasarladığını söylemişti (Henry F. Graff'a mektup, 10 Ağustos, 1967); Roma'daki görevi Letitia Baldrige, Diamonds and Diplomats, Boston 1968, Wilfrid Sheed, *Clare Boothe Luce*, New York 1982 ve Robert G. Martin'in *Henry and Clare: An Intimate Portrait of the Luces* New York 1991'dir.

2.Bu iki sıfat eş anlamlı gibi görünüyorsa da aslında değildir; doğru olan, yaşanan bir olayın gerçeklere sadık kalınarak anlatılması, ve gerçek olan sahtecilik yapmadan bilgi verilmesidir. Yani bir sanat eleştirmeni bir sergiyi gezmeden sergiyle ilgili yazı yazabilir ; yazısı doğrudur fakat hakiki değildir. Tersine, bir olayla ilgili olarak x'in yazdığı hakiki bir rapor sahteci biri tarafından kopya edilerek gerçeği gibi kullanılabilir. O zaman rapor hakiki fakat gerçek değildir.

3. Columbia Üniversitesi Yayınları, *Yayıncılığın Hazları* (30 Haziran 1947). İkinci Thomson'un isim ve ünvanları otuz yıl sonra, ölüm ilanında doğru olarak anılmıştı. (*New York Times*, 11 Haziran 1977).

4. Okumakta olduğunuz kitabın yazarlarından biri basılmakta olan veya kütüphanelerde bulunan tüm İngiliz ve Amerikan baskıları üzerine bir araştırma yaptı ve ismin doğru yazıldığı kitapların dörtte bir oranında olduğunu gördü. Barzun'un "Bir Düzeltmen Olarak Poe'nun ve Fransız Akademisyenleri Olarak Editörlerinin Yetersizliği Üzerine" adlı yapıtına bakınız. *Romanic Review* 61 (Şubat 1970); 23-26.

5. Granville D.Davis, *"Douglas ve Chicago Gösterisi*, Amerikan Tarihi Dergisi 54 (Nisan 1949), 553-556. Olayların gerçek öyküsü Robert W. Johannsen'in *Stephen A. Douglas* adlı yapıtında kaleme alınmıştır. (New York, 1973).

6. Araştırmacıların kitaplarından veya genişletilmiş bir programla takvim içeren bilgisayarlarından uzakta olduğu zamanlarda bile, ellerinin altında tüm zamanları gösteren bir takvim bulundurmaları önerilir. Gregorian Takviminin dışında herhangi bir tarih ya da dönem araştırılıyorsa araştırmacılar John J. Bond'un *Hıristiyanlık Döneminde Tarihlerin Doğrulanması İçin Tablo ve Kurallar* (New York, 1966) adlı el kitabına başvurabilirler.

7. Örneğin Kaptan Kidd, Dr. Crippen ve Mata Hari halkın düşgücünde sırasıyla korsan, katil ve kadın casusun simgesidir, Ama James Kidd'in korsanlığı kısa süreliydi, başarılı olmaktan çok bir olasılık niteliği taşıyordu. Dr. Crippen doktor olmaktan çok bir fizikçiydi ve büyük bir olasılıkla da istemeden karısının ölümüne neden olmuştu. Mata Hari barlarda dans ederdi, ca-

susluğu ise gerçek değil roldü. Oysa ünlü casus olarak bir müzikalin kadın kahramanıdır. Bu oyunun bir yardım derneği tarafından seçilmesi bizlere mitin gücünü bir kez daha göstermektedir.

8. H.L. Mencken'in ünlü "küvet şakası" ile kıyaslayın. Başkan Fillmore 1850'de göreve başladığında, sanki yeni bir buluşmuş gibi, savunma bakanına Beyaz Saray'a banyo küveti yaptırmak için teklif alması emrini vermişti. Mencken olaydan on yıl sonra şakanın kendisi tarafından uydurulduğunu kabul etmesine karşın, Fillmore'un yaşam öyküleri ve hatta Beyaz Saray rehberlerinde bile hâlâ "bu gerçekten" söz ediliyordu. Mencken'in yazısı ilk kez New York *Evening Mail* gazetesinde 18 Aralık 1917'de, daha sonra da *Küvet Şakası ve Diğerleri* başlığı altında New York, 1958 yılında basılmıştır.

9. *How We Think* (Nasıl Düşünüyoruz) New York 1910.

10. Deneyi şudur: "Gerçeği pervasızca gözardı etmek." Eğer gazeteci kendisine aktarılan bir yalana içtenlikle inanıyorsa, onu yayımlamakta bir kötülük yoktur. Bu, iyice araştırılmadan haber yayımlamayı yüreklendiriyor, yazar kendisine gizli olarak verilen, içtenlikle inandığı her haberi araştırmadan da basabiliyor anlamına gelmektedir.

11. İsim sahibi yayınevleri böylesi suçlamalar için yazarlardan ciddi belgeler istemeye başlamışlardır. Bkz. New York Times, 2 Ağustos 1984.

12. Yayıncıların nasıl kandırıldıklarını görmek istiyorsanız Charles Hamilton'un *Hitler Günlükleri - Dünyayı Aptal Yerine Koyan Sahtekarlıklar* adlı yapıta bakınız. Lexington KY 1991.

13. *Ulusa Katkıda Bulunanlar ve Ünvanlar İndeksi*'nin 2. cildini yazarken Daniel C. Haskell'in kullandığı bir yöntemdi... 1865-1917 2 cilt New York 1951-53.

14. Hill Shine, "*J.S. Mill ve Saint Simongil Cemiyetine Açık Mektup, 1832*". "Fikirler Tarihi Jurnali" (Ocak 1945) 102-108.

15. Birincil kaynak, ikincil kaynaktan şöyle ayırdedilir: Birincil kaynak tanıkların sözleri ya da olayı ilk görüp anlatanların sözleridir. Örneğin Mussolini yönetimi altında yaşayan Kont Ciano'nun günlüklerinde olduğu gibi. Araştırmacı böylesi ana kaynaklar kullanarak ikincil kaynakları üretir. Bu konu elyazmalarının nerede bulunabileceği sorununu ortaya çıkarır. Başvurulabilecek temel kitaplar Philip M. Hamer'in *Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Arşivler ve Elyazmaları için Rehber* (ikinci baskı) ya da *Elyazması Koleksiyonların Ulusal Kataloğu*'dur. Bu kataloğa her yıl yeni bir ek yapılır. Ayrıca *Belgesel Kaynakların Ulusal Envanteri*'ne(1983 ve izleyen yıllar) bakmanızda yarar vardır. Bu, söz edilen maddelere ilişkin yardım eder, böylelikle biraraya getirilmiş değişik belgelere ilişkin daha kesin bilgi verir. RLIN veritabanına girişi olan bir araştırmacı *Elyazmaları ve Arşiv Denetleme* adlı dosyayı incelemelidir. Philip C. Brooks'un çalışmaları önemini yitirmiştir. *Arşivlerde Araştırma: Basılmamış Ana Kaynakların Yararı* (Chicago 1969) çok önemli bir yapıttır.

16. Bu çizelge ve tarih saptama yöntemleri için bkz. Jacques Barzun, *Berlioz'un Yeni Mektupları* New York 1974 304-305 ve 273.

17. Bu teknik üzerine daha fazla bilgi için 16. bölüme bakınız.

18. Barzun, *Berlioz'un Yeni Mektupları*, 308.

19. 30 temmuz 1956'da Başkan Eisenhower tarafından imzalanan yasa tasarısı. İlk kez Kadın Hakları öncüsü olan Susan B. Anthony'nin anısına bir gümüş dolar bu özdeyişle basılmıştır. Hayranları onun hiçbir Tanrı'ya inanmadığını ileri sürmüşler ve büyük bir olasılıkla Tanrı'ya inanmayan bir grubun öncüsü olan ve bu özdeyişin kaldırılması fikrini savunan Teksaslı bir kadınla aynı fikri paylaşmışlardır. 1864'ten bu yana gelişen olaylar toplum ve kültür tarihçileri için göstergelerdir.

20. K.R. Eissler, *Ölmekte Olan Hasta ve Psikiyatrist*, New York 1955.

21. George L. Burr, *1000. Yıl ve Haçlı Seferlerinden Önceki Olaylar, Amerikan Tarih Dergisi*, 6 Nisan 1901.

22. Burr, alıntı olarak H.V. Sybel'in *Geschichte des ersten Kreuzzugs* yapıtını kullanmıştır. (Leipzig 1881).

23. Bu olağanüstü teknolojik değişim için David S. Landes'in *Zamanda Devrim: Saatler ve Çağdaş Dünya* adlı yapıtına bakınız. Cambridge 1983.

24. Öykünün kalıcı olduğu görülmektedir. Mario Vargas Llosa'nın romanı *Dünyanın Sonundaki Savaş* (New York 1984)'a ilişkin *New York Times* dergisinin kitap eleştiri bölümünün başında

çıkan yazısında (12 Ağustos 1984) dünya ve yaşamın sonrasına ilişkin doktrin çok ilgi çekicidir. Bu konu Cullen Murphy tarafından "Dünyanın Sonu Nasıl Olacak"ta ele alınmıştır *The Wilson Quarterly Winter*, 1990, 50-55.

25. *Osmanlı Türkleri ve Doğu Ticaret Yolları*, *English Historical Review*, 120 (Ekim 1915) 577-588.

26. *Bir Halk Adamının Gizemi: Tarihsel bir Polisiye Öykü* (Minneapolis, 1948).

27. 28 Aralık 1871 tarihli New York Herald'a göre, Sumner 2,05 metre boyundaydı. Pasaportunda ise boyu iki metre olarak kaydedilmişti. David Donald'ın *Charles Sumner ve İç Savaşın Yaklaşması* adlı yapıtına bakınız. New York 1960, 27.

28. Amos Kendall (1789-1869) Anrew Jackson'un Mutfak Kabinesi olarak bilinen topluluğun önemli bir üyesi.

29. Araştırma sonuçları dikkatle biraraya getirildiğinde anlatıldığı döneme uygun bir öykü düzenlemek kolaydır. Üstelik yazar da yetenekli ise, bunun kurgulama olduğunu ortaya çıkarmak hazırlamak kadar yorucu olabilir. 1960'larda İngiltere'de *Flashman: Flashman Belgelerinden 1839-1842* adlı bir kitap yayımlandı. Tuğgeneral Sir Harry Page Flashman V.C.'nin anıları olduğu ileri sürülüyordu bunların. Flashman, Hindistan ve Afganistan'da savaşmış, başından teşekküre ve ödüle layık görülen birçok olay geçmiş, Viktorya döneminde yaşamış ünlü bir askerdi. Bu çalışmanın editörü MacDonald Frazer okur ve eleştirmenlerden birçok övgü almıştı. Amerikan okurlarının birçoğu anlatılanların gerçek olduğunu sanmıştı. Dikkatli bir okur, bazı cümle ve sözcüklerin kullanılış biçimlerinden o döneme ait olmadıklarını farkedebilirdi; ama, bunların sayıları ne yazık ki fazla değildi, böylesi bir aldatmacanın farkına varabilmek için dikkat ve yetenek gerekliydi: Kanıtlayıcının kaynaklarından bir diğeri ise, anlambilimdir.

30. Robert V. Steele, Thomas takma adıyla yazdığı, *"Lobinin Kralı": Sam Ward* (Boston 1965) adlı kitabında "Günlük"ün Ward tarafından yazıldığı yolundaki araştırmanın haksız olduğunu belirtmiştir. Ama kitabın Bibliyografyasına "Sam Ward'ın döneminde Washington'da yaşam için başvuru kaynağı" diye önemli bir bölüm eklemiştir. İç Savaş dönemi üzerine araştırma yapan Profesör Jerome L. Sternstein birkaç yıl önce 1909 tarihli elyazması bir mektup bulmuştur. Mektup Lincoln'un Donanma Bakanının oğlu Edgar T. Welles tarafından yazılmıştı ve mektupta "Günlük"ün yazarının Sam Ward'dan başkası olmadığı belirtiliyordu. Böylelikle yaşadığı dönemdeki bir kişinin aynı düşüncede olduğunu görüyoruz. Bu, Anderson'un arayıp da bulamadığı bir delildi.

31. Örneğin Evelyn Page'ın "Günlük ve Halk Adamı," *New England Quartely* (22 Haziran 1949) 147-172 adlı kitabına; Roy N. Lokken'in Halk Adamının Gizemi Çözüldü mü?, *Mississippi Valley Historical Review*, 40 (Aralık 1953), 419-435; Anderson'un yanıtı ve Lokken'in yanıtı a.g.e. 42 (Haziran 1955) 101-109; ve Benjamin M. Price'in "Şu Şaşırtıcı Günlük", *South Atlantic Quarterly 54* (Ocak 1955) 56-64'e bakınız. Son bilgisayar araştırmaları, konu ile ilgili yeni bir yasa olmadığını göstermektedir.

32. Uzun bir süre bu ekler düzenli olarak *Candide*'in ikinci bölümü olarak yeniden basılmıştır. Klasik metinlerin bulunduğu bu beğenilen dizide basılan bir bölüm, okuyucuda Voltaire'in "mutsuz son"dan vazgeçip onu değiştirdiği gibi bir kanı yaratmıştır.

33. Clarendon Press, Oxford, 1983.

34. Duncan Grinnell-Milne *William Rufus'un Öldürülüşü: New Forest'te bir Araştırma* adlı yapıtına bakınız. Newton Abbot, 1968.

35. Bu "düzeltme" Freeman'ın özel bir nefretle izlediği ve kendi oluşturduğu kusursuz tarihçi ününü güçlendirmek için küçültmeyi başardığı İngiltere tarihçisi *James Antony Froude*'nin eski itibarına kavuşmasında temel unsur olarak da önem taşır.

6. Bölüm
Fikirlerin İşlenişi

Gerçek ve Fikir: Tanımlanması Güç Farklılık

Günlük konuşmalar, "gerçek gerçektir" ve bu konuda tartışmak yararsızdır inancını güçlendirir. Gerçekten de yalın gerçek üzerine tartışmak yararsızdır. Bununla birlikte politika, bilim, sanat, aile yaşamı, sıradan sohbetler ve kitapların içeriklerine ilişkin tartışmaların sürdüğünü hepimiz bilmekteyiz. Kitaplık, okuyucunun bir kitabı açtığı anda patlamaya hazır durumdaki pek çok tartışma konusunun ortaya çıktığı bir silah deposu gibidir. Romanlar dışında tüm kitapların doğrulanmış gerçekler üzerine olduğunu farzediyorsak durum neden böyledir?

Bu sorunun yanıtı, gerçeklerin yorumlardan ve düşüncelerden arındırılmış yalın bir şekilde çok az görülmesinde yatmaktadır. Hepimiz "gerçekleri derlemek"le "düşünceleri ifade etmek" arasındaki bilinen ayrımı yaşarız ama derlediğimiz gerçekler düşüncelerle bezenmiştir. Basılı sayfalardaki gerçekleri kafamıza, notlarımıza ve raporlarımıza aktarırken bu fikirleri seçebiliriz veya seçemeyiz; ama onlar birbirlerine sıkıca tutunmuş olarak oradadırlar. Raporlardaki yalın gerçekler yalnızca geleneksel terimlerdeki geleneksel ilişkileri açıklayan cümlelerdir:

Thomas Jefferson 2 Nisan 1743'te doğmuştur.[1]
Monroe doktrini 2 Aralık 1823'te ilan edilmiştir.
Başkan Garfield, Charles J. Guiteau tarafından vurularak öldürülmüştür.

"Doğmak" ve "vurulmak" gibi herkesçe bilinen sözcüklerle, "Monroe doktrini" gibi deyimlerle, gün yıl ve süre belirten terimlerle, zamanlar, nesneler ve kişiler arasındaki sabit ilişkileri ifade ederiz.[2] Bu ilişkilerin tamamen gerçeklere dayandırıldığı söylene-

bilir; çünkü her terim açık ve birbirinden bağımsızdır. 1743 Hıristiyan yılını 1156 olarak kullanan Müslümanlar bile takvim konusunda tartışmazlar. Her iki takvim de bir düşünce birliğinin eseridir, her biri diğerine dönüştürülebilir.[3]

Oysa Garfield örneğinde "Charles J. Guiteau tarafından vurularak öldürüldü" cümlesinin yanına "hükümette görev almaya çalışan düş kırıklığına uğramış biri," diye bir cümle eklemiş olsaydık, herkesin bildiği bu gerçeğin farklı bir boyut kazanmasına neden olurduk. Aslında Guiteau'nun hükümette görev almaya çalıştığı ve bu arayışının başarısızlıkla sonuçlandığı bir gerçektir. Ama, bu olayı Garfield cinayetinden hemen sonra birkaç cümleyle anlatmak başka bir fikrin doğmasına yol açar. "Guiteau'nun düş kırıklığı cinayeti işlemesine neden oldu" cümlesi cinayeti vurgular. Bu bir hipotez, bir düşünce veya bir sonuç çıkarma niteliğindedir. Hiçbir doğa yasası başkanı vuran, düşkırıklığına uğramış bir işsizi haklı çıkaramaz. Bir psikanalist, Garfield'in katile üvey babasını hatırlattığı gerekçesiyle ortaya çıkabilir; ama bu yeterli değildir ve tüm insan davranışlarının her zaman birden fazla nedeni vardır.[4]

Tarihçilerin, Garfield cinayetinde nedenin yalnızca düş kırıklığı olduğunu kabul etmedikleri bir gerçektir. Bu belki de ortada çok önemli geçerli bir nedenin olmayışındandır. Ama tarihçiler böyle bir nedenle başkanın vurulmasının "devlet hizmet reformu" yönünde kamuoyu oluşturduğunu ileri sürerler; bunu kanıtlayacak yeterli delil olmasına rağmen yine de kabul edilebilir tek gerçek olamaz. Peki fikir nedir? Büyük ve kapsamlı bir sözlükte, "fikir" sözcüğüyle ilgili kırka yakın tanımlama bulabilirsiniz; her biri de bu terimin ne kadar soyut olduğunu gösterir. Fikirler akışkan, belirsiz ve değişken iç dünyamızın karşı durumudur. Ayrıca (bildiğimiz gibi) alabildiğince güçlü ve (söylediğimiz gibi) "çok gerçek" olduğu da ortadadır. Geçmişle ilgili rapor yazanlar olarak amaçlarımıza uygun biçimde, "fikir" sözcüğünü, geleneksel terimlerle anlatabilen verilerin ötesinde, bir görüntü, öneri ya da bir sonuç anlamında kullanabiliriz.

Bu, araştırmacı ve gazeteci olarak çalışmalarımızın şu aşamasında akılda tutulması kolay bir tanımlamadır; ama başka yerde kullanılamayabilir. Bir gerçeği içeren cümleyle konunun bittiğini anlarız; ancak fikir için aynı şey söylenemez. Monroe Doktrininin 2 Aralık 1923 günü başkanlık mesajı ile Kongreye sunulduğunu öğren-

dikten sonra ne yaparsınız? Bu konuda ortaya atılan her soru, bu olgunun dışında başka ayrıntıların bulunmasını gerektirir. Bir başka deyişle, bu doktrin Monroe, Canning ve Adams'ın çabalarının ortak bir ürünü mü yoksa tek bir kişinin çalışması mıdır? 1823 doktrini aynı adla yayımlanan bir başka doktrinin tam olarak aynısı mıdır? Amerika Birleşik Devletleri'nin böyle bir Bildirge vermeye hakkı var mıydı? Amerika Birleşik Devletleri'nin bu doktrini uygulama gücü var mıydı? Bu sorular kuşkuları ve olasılıkları gösteren fikirlerdir. Bu soruların kabaca ne içerdiklerini biliriz; ancak soruları yanıtlamadan önce bunların olaylarla ilişkileri bulunmalı ve yaşayan veya yaşamayan yüzlerce kişinin bu konudaki fikirleriyle kıyaslanmalıydı. Sonuçta ortaya Dexter Perkins'in 1300 sayfadan fazla üç ciltlik Monroe doktriniyle ilgili yapıtı çıkmıştır.

Geçmişin ve şimdiki zamanın veya uzak geçmişin herhangi bir bölümünün yalnızca gerçeklerden değil gerçeklerle iç içe geçmiş fikirlerden oluştuğu açıktır. Monroe Doktrininin dünya tarihini etkilemesinin nedeni çok güçlü bir fikir olmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıda görüldüğü gibi, bu fikir zaman zaman bazı olaylarla güçlendirilmiş ve değişikliğe uğramıştır:

Fransız Kuvvetleri Meksika'da Avusturya Kralını desteklemektedir.

Özel Görev Kuvveti Granada'ya çıkmıştır.

Sovyetler Birliği, Castro rejimine parasal destek vermiştir.

Birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan gerçek ile fikir deneyimin özünü oluşturur; kendi kendimize düşündüğümüz veya rapor haline getirdiğimiz deneyim bütününden benimsenmiş gerçekle fikrin değişkenliği arasında ayrım yapmayı öğreniriz. Bu, fikirlerin daha az kesin olduğu anlamına gelmez. Rapor yazan kişinin kusursuz olabilmek için her ikisini ayrı ayrı ele alarak çalışması anlamına gelir. Fikirlerin işlenme tekniğini öğrenmek gerekir.

Son bölümde de gördüğünüz gibi, rapor hazırlayan kişinin adlar, tarihler, başlıklar ve benimsenmiş ayrıntılar gibi klasik terimler konusundaki çabalarının tam olması şarttır. Raporu yazan kişi, fikirler konusunda da aynı kesin tavrı göstermesi gerekmekle birlikte, gösterdiği özenin karşılığını tam olarak alamaz. Yine de asıl görevi, zor konuları ustalık ve kararlılıkla ele almaktır. Yalın gerçekler genellikle sıkıcı olduğundan, ancak fikirlerini zekice ve tam olarak raporunda yansıtırsa yararlı olabilir. Tarih yazarları ve is-

tatistik uzmanları bile yorumlar ve sonuçları fikirlerini kullanarak tehlikeye atarlar. Ama fikirlere uygulanacak özel yolları seçmeden önce, fikirlerin tarih alanında oynadığı bir başka rolü dikkate almak gerekir.

Tarihsel Olgular Olarak Kapsamlı Fikirler

Fikir ve gerçek arasında yaptığımız ayrım, Evrim fikri, Bağımsızlık Bildirgesindeki fikirler, Emerson'un fikirleri gibi tarihsel bağlamdaki geniş kapsamlı ve önemli fikirleri kapsamaz. Bunlar ve daha milyonlarcası gerçektir; çünkü gerçekleşmiştir. Diğer olaylar gibi bunlarında gerçekleştiği bir yer, bir zaman vardır. Ama onların tarihini klâsik terimlerle sınırlandırmak kolay değildir. Örneğin, Evrim fikrinin kesin tarihi sizce nedir? Bazı ders kitapları, "1859 yılında, *Türlerin Kökeni* adlı yapıtını yayımladığında Darwin, Batı düşüncesine evrim kavramını yerleştirmişti," diye yazmaktadır. Oysa, araştırmalar Batı Dünyasında benzeri fikirlerin 1859'dan bir yüzyıl önce ortaya atıldığını göstermektedir. Buradaki çelişki "yerleştirmişti" sözcüğünün anlamından kaynaklanmış gibi görünmekle birlikte *Türlerin Kökeni* ile insanlık hemen ikna edilememiş, yalnızca yirmi yıl süren şiddetli bir fikir çatışması yaratmıştır. Bu karmaşık durum karşısında "büyük bir fikir"den ne kastettiğimiz ve bu fikrin geleceğinin ne olduğu düşünülebilir.

Fikirlerden bu boyutta söz ettiğimizde tek bir varlıktan söz etmediğimiz açıkça ortadadır. Evrim, başlangıcından beri tek ve aynı fikir değildir ve zaman içinde tanınıp benimsendikten sonra da hiçbir zaman böyle olmamıştır. Darwin'in kendisi de Evrim'i ileri sürmemiş yalnızca "doğal seçme" olarak tanımlanan evrim yollarına inanmaktaydı ve bu yolların oynadığı rol konusunda kendi değişik değerlendirmeleri üzerine kitabı altı baskı yapmıştı. Kısaca, fikir tek başına ve basit değildir. Bu gerçeği vurgulamak için bir başka örnek verelim; bağımsızlık bildirgesinde fikir olarak adlandırılanlar nelerdir? Amerikalı çağdaşları için açık ve yönlendirici olduğunu biliyoruz; ama Lincoln konuşmalarında sözcüklerinin anlamlarını ve geçerliliğini tekrar tekrar anlatmak zorunda kalmıştır. Hem onun hem de bizlerin döneminde bunlar "parlak ge-

nellemeler" olarak tanımlanır (Bu suçlamada genellemenin neden yanlış olduğu ya da neden parlak olmamaları gerektiği açık değildi). Bildirgenin vurguladığı doğal haklar teorisine gelince, bu bildirge ilkelerini bizzat onaylayan kişiler tarafından hemen her yerde tartışılmaktadır.

Fikirler ülkesinde, birçok beklenmedik dönüşler, yanlış yönlendirmeler ve her tür güçlüğün olduğu açıktır. Ayrıca, her önemli olgunun dokusunda pek çok fikir olduğundan ve bu olguyu fikirler önemli ve ilginç kıldığından rapor hazırlayanlar fikirleri iyi işlemezler, iyi kullanmazlarsa bir güçlükten öbürüne düşmekten kurtulamazlar. Derledikleri kanıtlardan doğru fikirler çıkarmak zorundadırlar; ayrıca yalnız kendi fikirleri değil bu olaylara tanık olan diğer insanların fikirleri konusunda eleştirel olmalıdırlar. Bir başka deyişle, fikirlerin kullanılışı, kişinin kendi algılama gücünün keskin, her an hazır ve güçlü olduğu tarih konusunda, başkaca konular da yazılmış raporların bir parçasıdır. Fikirleri algılama, her an yerine getirilmesi gereken bir görev niteliğinde olup kişinin tarihler, adlar, sayfa numaraları ve diğer gerekli bilgilerde her zaman uyanık olmasını gerektirir.

Teknik Terimler: Hepsi ya da Hiçbiri

Fikirlere ilişkin çeşitli güçlüklerin tek ortak noktası, hepsinin sözcüklerin kullanılışı sırasında ortaya çıkmalarıdır. Rakamlar veya diğer sabit sembollerin tersine sözcükler de çağrıştırma, dolaylı anlatım ve ima anlamında çok fazla şey anlatma gücü vardır. Düzenleniş biçimleri de okuyucunun dikkatini çeken ve anlamı belirsiz biçimde etkileyen vurgulamaların nitelik ve niceliklerini kendiliğinden aktarır. Yukarıda, başkan Garfield'la ilgili olarak rastgele yan yana konmuş iki cümlenin kaçınılmaz biçimde iki cümleden de farklı, bambaşka bir anlam aktardığını gördük. Okuyucunun, okurken zihninde bulunanları da kullandığı unutulmamalıdır. Deneyimleri ve bir önceki okuduklarından aklında kalanlar kullanıma hazırdır. Okuduğu yeni yazının sözcükleri bariz biçimde teknik ve yabancı olmadığı sürece daima anladığını düşünecektir. Bu, kötü bir anlatıma, sürekli yinelenen yanlışlara veya yanlı bilgilere rağmen değişmez.

Propagandanın tüm gücü, okuyucunun yazılanlara eleştiri ve inceleme yoluyla direnme yerine, konuyu yakalama, anlam çıkarma ve inanma eğiliminden gelir. Durum böyle olunca, araştırma bulgularını rapor etme görevini yüklendiğinizde, sözcükleri ve anlamlarını inceleyen uzman bir eleştirmene dönüşmelisiniz.

Geçmişe ilişkin bulgular herkesin okuması için olduğundan ve anlaşılabilir insan eylemlerini içerdiklerinden teknik terimlerden yoksundurlar. Ama, "devrim", "egemenlik" ve "yumuşama" sözcüklerinin teknik terimler olduklarını düşünebilirsiniz. Oysa bunlar aslında diğer konulardan ödünç alınmış ve tarih alanında kullanıldıklarında da hiçbir yerde açık şekilde tanımlanmamışlardır. Dolayısıyla, rapor yazan kişinin ayrıntılardan çok, doğru bilgi kullanma kararlılığı, her sıradan sözcüğün teknik bir terime dönüşmesi anlamına gelir.

Aşağıdaki üç cümleyi birbiri ile kıyaslayın:

1. (a + b) (a + b) = a2 + 2 ab + b2

2. Yemek tuzunun iki molekülü ile bir sülfirik asit molekülü, bir molekül sodyum sülfat artı iki molekül hidrojen kloridi oluşturur.

3. "Muzaffer Roma'nın Yunan sanatına boyun eğdiği herkesçe bilinen doğru bir gözlemdir."

Birinci örnekte insanoğlunun kullandığı bir ifadeyi en genel şekliyle gördük. Bu ifadenin herhangi bir özelliği yoktur. Herhangi bir "a" ile "b"nin ilişkisi "eşit" işareti ile belirtilir. Benzer birimler olması koşulu ile "a" ya da "b"yi kullanabilirsiniz ve dolayısıyla bunlar toplanabilir ve çarpılabilir.

İkinci örnekte belli maddeler aynı eşitlik ilişkisine girerler ve biçimlerinde oluşan değişiklik anlatılır. Bu da bizi birinci örnekten daha somut bir gerçeğe götürür. Ama bu kimyasal ifadede sodyum klorid (tuz) hangi miktarda kulanılırsa kullanılsın, doğru oranlar korunduğunda, benzer sonuçlar alınacaktır. Fikir geniş ve sonsuz olduğundan, herkesçe bilindiği gibi değişmez simgelerden oluşan formüllerle anlatılabilir.

Gibbon'dan alınan bir cümle olan üçüncü örnek de, diğerleri gibi geniş kapsamlı bir genellemedir ve diğer iki örnek kadar kesindir. Ama bu örnekte sembollerin hiçbiri durağan değildir. Her sözcük büyük bir dikkatle özgün bir biçimde kullanılmıştır; ama okuyucu eşitlikleri doldurmak için ayrıntıları bilmek ve anlamak zorundadır. Son cümlede "gözlem", "Muzaffer", "boyun eğmek" ve "sanat"

sözcüklerine biraz farklı anlamlar yüklenerek, "Yunan" ve "Roma"nın farklı gerçekleri vurgulaması sağlanabilir.

Herkes gün boyunca bu tür durumlarla defalarca karşılaşabilir. Gibbon örneğindeki "gözlem" sözcüğü yalnızca bir görüştür. "Hasta gözlem altına alındı" cümlesi ile kesinlikle aynı değildir. Aynı şekilde, yine Gibbon örneğindeki "Muzaffer" sözcüğünün herhangi bir savaşla ilgisi yoktur; yalnızca Roma İmparatorluğunun Akdeniz'deki egemenliğini vurgulamaktadır ve zaman belirsizdir. "Boyun eğmek" cümlesinin ise savaşla hiçbir ilgisi yoktur. İnsanlar yalnızca bir sanat zevki geliştirdikleri, kitaplar, heykeller gibi sanat yapıtlarını elde etmek için birşeyler yapmaya başladıklarında sanata boyun eğmiş olurlar. Bu bağlamda sanatın ne anlama geldiğini az çok biliriz ama ortada heykel vs. gibi herhangi bir sanat ürünü olmayan "Kleopatra'nın Antonius'u büyüleme" sanatından tümüyle farklıdır.

Son olarak, "Yunan" ve "Roma" da değişken terimlerdir; çünkü farklı dönemlerde bu adlar farklı toprak parçaları, farklı güçleri, hükümet şeklini ve uygarlık düzeyini ifade eder. Roma önce krallıkla yönetilmiş, sonra, cumhuriyete, daha sonra da imparatorluğa dönmüş bir kenttir. Şu andaki haliyle sözcüğün özel bir anlamı vardır; burada olduğu gibi Gibbon'un teknik sözcükteki yerini vurgular ve söylemek isteğini tam anlamıyla verir.

Peki ama Gibbon başka sözcüklerle aynı fikri veremez miydi? Verebileceğini düşünüyoruz. Şöyle yazdığını varsayalım, "bu, Roma fatihlerinin eski dünyanın tüm zenginliğini ve gücünü ellerine geçirdikten sonra adamlarının Yunan süslemelerini ve sanat yapıtlarını satın alarak lüks içinde yaşamaya başlamalarını anlatan eski bir öyküdür". Buradaki genel fikrin kabaca aynı olduğunu ileri süreriz ama, gerçekten birbirinin aynısı üç gerçek vardır: (1) Roma eski dünyayı fethetmiştir. (2) Romalılar eski Yunan sanatından hoşlanmışlardır. (3) Bu herkesçe bilinmektedir. Ama fikir, hem de çok önemli, özel ve kesin olan fikir Gibbonunkinden tümüyle farklıdır ve yeniden kaleme alınmıştır. Her birinde satır aralarında söylenmiş pek çok şey vardır ve bunlar iki farklı şekilde anlatılmıştır. Şimdi bunları kıyaslayalım:

Gibbon bize (a) yaşadığı yüzyılda aydınların eski tarih konusunda bilgili olduklarını; (b) sürekli olarak yinelediği basmakalıp sözün doğru olduğunu; (c) Yunan ve Roma'nın, fetihle uygarlık arasındaki ilişkiye bir örnek olduğunu ve fatihlerin genellikle "eski"

ve yenilgiye uğramış uluslarla temaslarından engin bir kültür elde etmiş "yeni" kişiler olduklarını; (d) Roma sanatının büyük ölçüde çalıntı olduğunu; (e) Yunan'ın yenilgiden sonra kültürel üstünlüğünü koruduğunu; (f) Gibbon'un bunu görkemli ve hayranlık uyandıran bir süreç olarak tanımladığını anlatmaktadır.

Buna karşılık metnin yeniden yazılmış şekli okuyucuya (a) ortaya atılan görüşün geçmişle ilgili bir başka olumsuz gerçek olduğu (b) Roma İmparatorluğunun bir sürü hırslı gangsterin yarattığı bir varlık olduğu; (c) Roma üst sınıfının, fatihlerin çanak yalayıcıların olduğu; (d) kültürsüz kişilerin Yunan sanat yapıtlarını, yalnızca gösteriş için aldıkları, (e) sanattaki gelişmenin ahlâksal dokuyu bozduğu, (f) yazarın tarihi bir şiddet, cehalet ve ahlâksızlık öyküsü olarak değerlendirdiği izlenimini vermektedir.

Öz Eleştiri Yöntemi

Burada Gibbon'un mu, yoksa sahte Gibbon'un mu haklı olduğuyla ilgilenmiyoruz. Bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta aynı olayla ilgili olarak kullanılan farklı sözcüklerin yarattığı etkideki büyük farklılıktır. Araştırmacının bulduğu yazılı raporda bilinçli veya bilinçsiz yapılmış yanlı çarpıtma yeterince kötü. Yazarın olayı çarpıtmak gibi bir düşüncesi olmadığı halde bunun, sözcük bulmadaki beceriksizliğinden kaynaklanması daha da kötü. Ne yazık ki okuyucu anlamlar konusunda yazardan daha duyarlıdır. Bunun nedenini anlamak güç değildir, yazarın aklında iletmek istediği anlamlar hazırdır ve genellikle yazdığı sözcüklerin anlamlarını hemen algılayamaz.

Bunun çaresi basit olduğu kadar da güçtür; söylemek istedikleri ve bildiklerini tam olarak anlatan sözcükleri bulduğundan emin oluncaya dek her sözcüğü defalarca irdelemek zorundadır. Rapor yazarken kullanılan her sözcüğün teknik sözcük olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Örneğin, bir yazar olarak generale "yüzbaşı" dediğimizde ya da yalnızca tutuklanıp hüküm giyen "B"nin idam edildiğinden söz ettiğinizde utanırsınız. Bu farklılıklar o denli belirgindir ki ne siz kendinizi, ne de okuyucu sizi asla bağışlamaz. Fakat, pek belirgin olmayan hatalar daha da önemlidir. Fikirlerin işlenişi sırasında, klasik teknik terimler kullanırken gösterdiğiniz

dikkati, kullanacağınız her sözcüğe göstermeniz gerektiğini bir kez daha yinelemekte yarar var. Bu dersi vurgulamak ve uygulama yollarını göstermek için örnekler verilmiştir. Bu örnekler hatayı kolaylıkla seçebileceğiniz biçimde verilmiştir ve üst düzeyde iyi öğrencilerin çalışmalarından alınmış örneklerdir. İlk örnek, Shelley'nin sonunda intihar eden ilk karısı Harriet'le evliliklerinde karşılaştıkları güçlüklerle ilgilidir.

"Shelley zaman ayırıp sorunlarını tartışabilseydi büyük bir olasılıkla çift uyumsuz olduklarını anlayacak ve yasal olarak boşanacaklardı. Shelley böyle davransaydı o zaman da bizim bildiğimiz Shelley olmayacaktı."

Buradaki sorun, son cümlede ortaya çıkan ve arada kullanılan dili bozan ifade edilmemiş tarih karşıtı fikirle başlıyor. Bu ifadenin ondokuzuncu yüzyıl başlarında hiç anlam taşımadığı ortadadır. Dolayısıyla, yukarıdaki örnekten Shelley'nin uyumsuzlukları konusunda eşiyle konuşmayı reddettiği şeklinde doğru olmayan bir anlam çıkmaktadır. Buradaki "sorun" sözcüğü yanlış kullanılmıştır; çünkü yaşamdaki tüm terslikleri sorun olarak tanımlamak yeni bir fikirdir. Yazarın ilk paragrafı "Shelley eğer biraz sabırlı olup eşine karekterini tam olarak anlama olanağı tanısaydı. . . " şeklinde olabilirdi.

Bir sonraki "çift birbiriyle uyuşmadıklarını anlamış olabilir" ifadesi de aynı şekilde anlamsızdır. Bunu zaten biliyorlardı ve anlamak için beklemeleri gerekmiyordu. Yazarın aslında ne demek istediği aşağıdaki cümlede görülmektedir; "yasal olarak ve tam anlamıyla ayrılabilirlerdi". Ama zaten ayrılmışlardı. Yazarın aklından geçenleri anlamak zor; yani uyumsuzluklarına mahkemede karar verilmiş olsaydı boşanacaklar ve Harriet intihar etmeyecekti. Bu, yine aynı şekilde, tarihsel olasılıklara yeterince önem vermemek ve insan duygularını yanlış değerlendirmektir. İngiltere'de uyumsuzluk boşanma nedeni değildir. Harriet'inse boşanırsa daha mutlu olacağını varsaymak için geçerli bir neden yoktu. Bütün bunlar gerçeğin tam tersi yorumlardır ve yazarın "öyle olsaydı Shelley bizim bildiğimiz Shelley olmazdı", şeklindeki son cümlesinde gerçek ortaya çıkmaktadır. Amatör bir biyografi yazarı böyle bir sonuca ulaşırsa, tüm yazdıklarını bir kenara atıp herşeye yeniden başlamalıdır.

Bu örnekte iki şey açıkça görülmektedir: bunlardan ilki, "herkesin anlayabileceği" bir bölümde mantıktan eser olmayabilir; ikinci-

si ise, herhangi bir yazının içeriğinde mantık aramanın yolu, her sözcüğü ya da her cümleyi tek tek ele alıp içeriğini araştırmak ve bunlara düşmanca sayılabilecek bir kuşkuculukla yaklaşarak "bunun anlamı nedir?" sorusunu sormaktır. Yanıt eğer okuyucu açısından doyurucu ise, o cümleye dokunulmamalıdır. Bunun bir sonraki cümleyle uyumu da önemlidir. Bölüm anlaşılabilir şekle girinceye dek bu çaba sürdürülmelidir.

Bunu yaptıktan sonra, anlatmak istediğiniz fikirlerin okuyucunun zihninde tam olarak canlanacağından emin oluncaya dek, bütün sözcük ve cümleleri tek tek yeniden gözden geçirmelisiniz.

Dil benzetmelerle dolu olduğundan, sözcüklerin yoğun bir dikkatle gözden geçirilme zorunluluğuna, imgelerin, konuşma biçimlerinin incelenmesi gerekliliği de katılmalı ve deyimler tespit edilmelidir. Bu yolla, genelde anlamsız olan karışık benzetmeleri açığa çıkarmakla kalmayacak, fikri nerede kaybettiğinizi de anlayacaksınız. Bu görüşe bir kitap eleştirisinden alınmış örnekle yaklaşalım: "Bu bir dizi belge Birleşmiş Milletler'in yasal görüntüsünü vurgulamaktadır". Herhangi birşey "bir görüntüyü vurgulayabilir mi?" Görüntü kişinin baktığı bir şeydir. Ayrıca, vurgulanan belgeler midir, yoksa hangi belgeleri seçip hangilerini seçmeyeceğine karar veren editör mü? Okuyucu bu noktada kuşkuya kapılmıştır; eğer eleştirmen "bu belgelerin birçoğu (ya da bu belgelerin en önemlileri) Birleşmiş Milletler'in geçmişiyle ilgilidir," diyebilseydi bu kuşku doğmayacaktı.

Geçerli bir ifade de bile sadeleştirilmiş düşünce eleştiriye daha açık hale gelir; örneğin, bir yazar: "Tarihte bireyin yerini asla gözardı etmemeliyiz," der. Güzel ama, "tarih" sözcüğündeki doğal belirsizlik nedeniyle bu ifade tereddüt yarattığından, yeterince iyi değil. Yazar aslında şunu demek istemiştir: "Tarihi yazarken bireye de bir yer vermeyi unutmamalıyız"; yani yalnızca tarihi etkileyen unsurları ve güçleri değil, bir eşin oynadığı rolü de dikkate almalıyız. Ancak tarihin oluşmasında bireyin rolünden söz ediyorsa, bu tümüyle farklı bir görüştür. İncelenen cümleden sonraki paragraflar doğru yorumu içermektedir. Ama bu cümlenin tek başına kullanıldığını düşünün, yazar yanlış yorumlanacaktır; kendini savunmak veya açıklama yapmak zorunda kalacaktır. Bir başka deyişle ilk başta yapması gerekeni en sona bırakmıştır.

Tarihçilerle Rapor Yazanların Hataları: Bunlardan Kaçınma Yolları

Hem sorun yaratan hem de yarattığı sorunları çözmemize yarayan sözcüklerden yeterince söz ettik. Fikirleri işlerken, sözcüklerin gizlediği veya çekici kıldığı hataları gözden kaçırmamalıyız. Olaylarla ilgili rapor yazanların yapabilecekleri türden birkaç örnek dışında konuyu bütünüyle ele almak olanaksız. En basit bir mantık kitabını incelemek bile kötü akıl yürütme biçimlerini görmemize yardım edebilir. Ne var ki, gerek araştırmacı gerekse yazar, soruya teğet geçmek, şart cümleciklerini yanlış sonuçlara bağlamak gibi hataların yalın biçimleriyle karşılaşmaz veya hataları yalın biçimleriyle üretmez. Yazar ya da araştırmacı olayları genelleştirme eğilimindedir. Kötü genellemeler genellikle dilin düşünülmeden kullanılmasından kaynaklanır. Yazar, elindeki bilgiler tümel önermeler olmaya yeterli değilse bile, "hepsi", "her", ya da "hiçbir" sözcüklerini kullanır; aslında doğru olan, "hemen hemen", "neredeyse", "genellikle", "bir anlamda", "ancak", "belki" gibi niteleyiciler kullanmaktır.

Bununla birlikte, rapor yazan kişinin okuyucuya kararsız, ürkek görünmekten kaçınması gerekir. Her cümlesine "sık sık" ve "hemen hemen" sözcükleriyle başlarsa, bu izlenimi vermesi kaçınılmazdır. Yazılanlar, canlılık ve akıcılık yitirilmeden, araştırmanın özüne olabildiğince yakın olmalıdır. Titiz bir eleştirmen, "her cümlenin mahkemede savunulması gerekiyormuş gibi yazıldığı" bir kitaptan yakınmakta haklıdır.

Aşırıya kaçmış bir genelleme evrensel anlamların özensiz kullanımından kaynaklanmıyorsa o zaman neden, olumsuz örneklerin düşünülmemiş olmasıdır. Keats, Chopin, ve Musset'in yaşamlarını araştırdıktan sonra "Romantik dönem sanatçılarının tüberküloza yakalanıp genç yaşta öldüklerini" yazma noktasına gelirseniz, hemen olumsuz örnekleri inceleyerek bir doğrulama yapın. Wordsworth, Hugo, Landor ve Goethe, seksen ya da daha fazla yıl yaşayarak bu hatanızı belirgin hale getirmişlerdir. Dört olay savınızı çürütmeye yetti bile. Sonuçta dikkat etmeniz gereken araştırmanızda neyin yeni ve çarpıcı olduğudur. Bir konu yalnızca sizin için yeni olabilir; genelde yeni ise bile diğer izlenimleri etkilememeli-

dir. Mola verdiği bir handa üç kızıl saçlı İngiliz kızı görüp, günlüğüne "bu ülkedeki tüm kadınlar kızıl saçlıdır" diye yazan İngiliz gezginin öyküsünü unutmayın!

Yalnızca deneyimsiz bir araştırmacı bir ya da çok az örneğe dayanarak genelleme yapar. Burada, çok deneyimli olanı bekleyen tehlike ise, bunun tersidir ve bu durum "indirgeyicilik" olarak tanımlanır. Adından da anlaşılacağı gibi çeşitliliği teke indirmektir bu: "Bir tek o, başkası değil." "Onun dışında" diye başlayan cümleye dikkat edin, böylesi bir cümle yalnızca bulunduğunuz noktadan yüzde yüz emin olduğunuzda ve belli ölçüler içinde gelişen durumlarda kullanılır. Örneğin, tek bir olay değil, birbiriyle ilgili birçok olayın söz konusu olduğu, Fransız Devrimi gibi kapsamlı bir olayın, bir tertip sonucu ortaya çıktığı şeklindeki anlatım, aşırı ölçüde indirgenmiştir. Aynı şekilde savaşın nedeni olarak yalnızca "ekonomiyi" görmek veya silâh yapımcılarının savaşı başlattığını düşünmek de yanlıştır. Tarihin incelenmesi, sözü edilen bütün bu olayların, insan davranışlarının nedenleri kadar karmaşık olduğunu öğretir insana. Gerçek bir araştırmacı, karmaşıklığa neden olan bölümleri yerli yerinde ve diğer bölümlerle bağlantılı olarak gösterir. Bırakalım, zaman ve yer sıkıntısı çeken gazeteler indirgeyiciliğin zevkini çıkarsın.[5]

İndirgeyicilikte ve gereksiz ayrıntılarla konuyu genişletmede gereksiz tekrarlar yapma; totolojik olma tehlikesi vardır. Tarih kitaplarında, iş raporlarında, istatistik değerlendirmelerde sıklıkla karşımıza çıkan bir hatadır bu. Yine bir öğrencinin çalışmasından örnek verelim: "İngiliz saldırganlığı milleti deniz ticaretine kışkırtmış, böylece onların ticaret yollarında üstünlük kazanmasına neden olmuştur." Burada "İngiliz saldırganlığı" olarak tanımlanan şey milleti (İngiltere'yi) etkilemektedir ve İngiltere, İngiliz ticaretinde yönlendirici bir etki yapmıştır. Bunların üçü de aslında aynı şeydir. Yazar soyutlamalarından uzaklaşıp gerçeği görebilseydi ticaretten değil, daha somut bir kavram olarak bir tüccar veya gemi sahibinden söz edecekti. İngiliz saldırganlığı, ulus ve ticaret yollarını kazanan özne aslında aynıdır. Yazar belki de bağımsız bir tüccar gibi hareket eden İngiliz hükümeti düşüncesinden yola çıkmıştır. Ama bu düşüncesini ifade etmemiş ve birbirini ayrı güçler gibi etkileyen tek bir şey için üç ayrı sözcük kullanmıştır.[6]

Okuyucunun daha güç farkedebileceği bir başka hata ise "Yanlış Kullanılmış" gerçeğe uygunluktur. Bunun birçok türü vardır, ve

araştırmacı, mutlaka gerçeğe uygun hareket etmek düşüncesiyle işe başladığından özellikle belirsizdir. Araştırmacı, özgün metnin kendisine anlattıkları doğrultusunda doğruluğundan olabildiğince emin olmalıdır. Lord Acton, "İktidar yozlaşır, mutlak iktidar ise mutlak olarak yozlaşır" demez "İktidar yozlaşma eğilimindedir ve mutlak iktidarda yozlaşma mutlaktır" der.[7] Sonuçta küçük olmakla birlikte bir fark ortaya çıkar ve bu da bir iş adamı ya da bir kamu görevlisinin kullandığı yetki yüzünden yozlaşmayacağıdır.

Yazarın kullandığı sözcükleri iyice anladıktan sonra, araştırmacı, bu sözcüklerin neler anlattığını araştırır, bunlarla birlikte kullanılmış diğer sözcükleri araştırır; yazarın aynı konuda yazdığı diğer kitapları inceler ve giderek yazarın düşüncelerinin doğal akışını tanır hale gelir. İşte tam bu aşamada, yeniden kullanıldığında, gerçeği sözcüğü sözcüğüne aktarma yanlış kullanılmış olur. En bilinen şekli, Lord Acton'un yaptığı gibi, yazarın diğer tüm ifadeleri aynı ağırlıkta olacakmış gibi, bir ifadeyi aynen almaktır. Bunlar bulundukları yere ve koşullara göre değişir. Varılan bir sonucun açıklanması mıdır? Yoksa bir dosta yazılan mektuptaki bir fikir midir? Bu noktada önemi ve değeri konusunda karar vermek, engin bilgisi ışığında eleştirmenin görevidir. İncelediği yazarın yalnız eğilimlerini değil, inancının niteliğini de değerlendirmek zorundadır. Araştırmacı gerçeğe körü körüne saplanıp yalnızca alıntılar yapmakla yetinirse, konusunu bir çelişkiler yumağı olarak göstermekten kurtulamaz.

Akademisyen ve Yazıya Dökülmüş Büyük Fikirler

Önemli sözcüklerin yoruma gereksinimi vardır; düşünürlerin çoğu da bazı sözcükleri soyut anlamlarda kullanırlar. Bir akademisyen, mesleki açıdan hem koşullarla hem de sözcüklerin kökleriyle ilgilendiğinden bu tür yorumları en iyi şekilde yapabilecek kişidir. Koşullar ve hareket noktası anlam ve amaca ışık tutar. Örneğin, Amerikan mahkemelerinde bir yasa yorumlanırken yasa tasarısı üzerinde yapılan tartışmalar ve bunu önerenlerin bilinen görüşleri dikkate alınır.

Son zamanlarda bu uygulama, yargıçlarla, hukuk adamları arasında aleni ve şiddetli tartışmalara yol açmıştır. Davalarda karara

varmak için Anayasa nasıl yorumlanmalıdır? Bu sorunun yanıtı yasa maddelerinin ne gibi anlamlar içerdiğini incelemektir; bu da yasaları hazırlayanların çizdikleri çerçeveyi çağdaş koşullara uyarlamak demektir. Bu mücadelede Raporun ve Araştırmanın rolü açıkça ortadadır. Yargıçların her biri zaman içinde tarihçi kimliğine bürünür. Ne var ki yargıçların çoğunun 1787 Anayasa Konvensiyonu kayıtlarına dönerek inceleme yapmaya zamanı yoktur. Hiçbiri bu hükümlerin geçerliliğini araştırma gereği duymaz.

Bu görevi Kongre Kütüphanesinde, Elyazmaları Bölüm Başkanı James H. Hutson üstlenmiş ve "belge niteliğindeki kayıtların bütünlüğü" olarak tanımladığı bir çalışma yapmıştır.[8] İzlediği yol, araştırma örneği idi. Anayasa toplantısı, Philadelphia'da kapalı kapılar ardında yapılmış ve toplantıya katılanlar da bu gizliliği korumuşlardı. Bilgi kaynakları yalnızca sekreter William Jackson'un toplantı günlüğü, toplantıdaki tartışmalarla ilgili Robert Pates'in notları; James Modison'un notları ve Jonathan Elliot'un onaylama toplantılarında yapılan tartışmalarla ilgili derlemeleri idi. 1819 yılında Jackson'un "Toplantı Günlüğü" yayımlanıncaya dek kamuoyunun bu tarihi toplantıdaki günlük tartışmalara ilişkin hiçbir bilgisi yoktu.

Çağdaş araştırmacı Hutson, Jackson'un toplantı başkanı George Washington'a raporları vermeden önce bazılarını yok ettiğini ortaya çıkarmıştır. Devlet Bakanı John Quincy Adams, Jackson'un çalışmasını incelemiş ve anılarında bu çalışmaların "eksik ve kusurlu" olduğundan söz etmişti. Bu görüş Hutson'u harekete geçirdi. Ama daha sonra yersiz eleştiriler yapan Adams'ın, günlüğün yalnız birkaç sayfasından söz ettiği ortaya çıktı. Jackson'ın oy sayımıyla ilgili olarak verdiği bilgiler, diğer kayıtlara uyuyordu. Bu önemli önergede hiç olmazsa verilen oylar güvenilirdi.

Hutson, Yeats'ın çalışmasının bir başka konuda olduğunu hemen anladı. Bu çetrefil bir aile sorunuydu ve daha sonra tuttuğu notlar başka ellere geçmiş ve büyük bir olasılıkla da birçok bölüm politik amaçlarla yok edilmişti. Dahası, bunlar tamamlanmamış durumdaydı; Kongre Kütüphanesinde yalnız (özgün olmayan) iki sayfası vardır. İşte size güvenilir olmayan bir kaynak.

Elliot'un *Birçok Eyalet Kongresindeki Tartışmalar* adlı yapıtında bir dizi farklı güçlükler anlatılır. Kişilere ve ilgi alanlarına değişik açıdan yaklaşabilmek için Hutson'un eyalet kongrelerinde ça-

lışanların günümüzde artık kullanılmayan çeşitli steno sistemlerini incelemesi gerekmişti. Hutson, Pennsylvania'daki raportörün, konuşmacıların söylediklerinin çoğunu teknik açıdan doğru anlayamayacak biri olduğu sonucuna varmıştı.

İncelemeler derinleştirilince, Elliot'un yapıtında yer verdiği konuşmaların bazılarının gerçek olup olmadığının kuşkulu olduğu ortaya çıktı. Özellikle içlerinden birinin Kongre'den çok sonra kaleme alındığı açıktı. Eyalet eyalet dolaştı. Hutson, Madison'un Jonathan Elliot'a[9] yazdığı bir mektubu buldu. Bu mektupta, "bazı bölümlerin yanlış, eksik, bazılarınınsa anlaşılmaz değilse bile, hatalı olduğunu" söylüyordu. Anayasa hazırlık çalışmalarına katılanlardan biri olan George Mason da, Elliot'un çalışmasının bir Pennsylvanialıya yakışır biçimde çarpıtılmış bilgilerle dolu olduğu düşüncesindeydi.

Kongreden otuz yıl sonra, hiç kimse bu konudaki görüşlerin hafızadaki yanılgılardan kaynaklanan yanlış görüşler olup olmadığı konusunda emin olamaz. Hutson, eyalet kongrelerindeki tartışmalara ilişkin raporların güvenilmez olarak değerlendirilmeleri gerektiğine karar verdi. Sonunda, Hutson, bütün dünyanın anayasanın nasıl hazırlandığını anlamak için yüz elli yıldır başvurduğu en geniş kaynağa, Madison'un notlarına döndü. Anayasayı hazırlayanların en sonuncusu olan Madison 1836 yılında ölmüş ve değerli belgeleri 1840'da yayımlanmıştır. Bu, kölelikle ilgili tartışmalarda etkili bir silâh haline gelmiş ve parti politikalarında acımasız bir tutumun başlamasına neden olmuştur. Anayasanın gerçekten de "bir ödünler demeti"[10] olduğunu kanıtlamıştır. Anayasa kurucuları, fikir ayrılıklarının üstesinden başarıyla geldiklerine göre neden şimdiki kuşaklar da aynı şeyi başarmasınlar?

Zamanla birkaç akademisyen Madison'un raporlarının doğruluğunu araştırmıştır. Bunlardan biri, notların bir bölümünün uydurma olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elyazmalarına herhangi bir ekleme yapılmadığı anlaşılmaktadır; ama belki de Madison tüm belgeyi yeniden kaleme almıştı. Bu nedenle, Hutson kullanılan kağıdı inceledi. Kağıdın filigranından İngiliz yapımı olduğu anlaşıldı. İmalatçıya ilişkin kitapta, Hutson, 1794 İngiliz yasasında, ihracat için filigrana üretim yılının eklenmesi gerektiğini öğrendi. Madison'un notlarında kullandığı kağıttaki filigranda tarih olmadığı için, bunun 1794'den önceye ait olduğu anlaşılmaktadır. Kongre sırasında Madison'un yazdığı mektuplarda da aynı kağıt kullanılmıştı.

Madison, ölümünden kısa bir süre önce, kongrede kürsüye yakın oturduğu için söylenenleri gayet iyi duyduğunu açıklamıştı. Olabildiğince iyi not almış ve kendi yöntemleriyle bazı "kısaltmalar" yapmıştı. Kongre üyeleri Madison'a resmen görevlendirilmemiş de olsa, raportör gözüyle bakmış konuşmalara ve önerilere ilişkin notlarını vermişlerdir. Madison'un notlarının kopyaları 1793 yılında Jefferson'un yeğeni John Wayles Eppe tarafından yazılmıştı. Metin klâsik metnin aynıydı ve zaman zaman "kongre tutanaklarına bakınız", yani William Jackson'un tutanaklarına bakınız gibi notlar içeriyordu.

Hutson, Madison'un notlarıyla Kongre Tutanağında, kongreye ilişkin bilgi kaynakları olarak kullanılmasını engelleyecek herhangi bir düzeltme olmadığı sonucuna vardı. Buna karşın durumdan yine de tam olarak hoşnut değildi. Kongre genellikle sabah saatinde toplanır ve öğleden sonra geç saatlere kadar sürerdi. George Washington'un ifadesine göre pazar günleri dışında her gün toplanırdı. Hutson, Kongre Kütüphanesinde toplantılar düzenlemiş ve bir saatlik bir tartışma sırasında 8400 sözcüğün kullanıldığını ortaya çıkarmıştı. Madison'un notları tamamlandığında, bir oturumda ortalama 2740 sözcüğün kullanıldığı kaydedildi; bu da bir saatlik görüşmelerin ancak yüzde onu idi.

Hutson ayrıca, notlarda Madison'a ait sözcüklerin fazla olmasından endişe duyuyordu; zira kendi notları ile başkaları tarafından tutulan notlar arasında içerik açısından farklar vardı. Madison sözcüklerde önemli değişiklikler yapmamakla birlikte, rapor olarak hazırladıkları, Büyük Kongre'nin tam raporu olarak değerlendirilmemektedir.

Hutson'un araştırması kesin sonuca ulaşmış görünüyor. Yazılı kanıtların izin verdiği kadarıyla Anayasa yapımcılarının yazıları ne niyetle hazırladıklarını söylemek olanaksızdır. Hutson, "yazılı kayıtların varolmasının bunların güvenilir olmaları anlamına gelmediğini bir kez daha kanıtlamıştır.

Birçok ders kitabı ve ansiklopedi, kaynakların iyi değerlendirilmemesi ve anlatılanların doğru yorumlanmaması nedeniyle, büyük insanları harekete geçiren, büyük olayların başlamasına yol açan fikirler konusunda, çok eksik, çok yanlış bilgiler vermektedir. Sınavları geçmek için gereksiz şeyleri ezberleyen öğrenciler aslında neden söz edildiğinin bilincinde değillerdir. Rousseau'nun "Doğaya dönme arzusu"nun ifadesi onlar için ne anlam taşıyabilir?

Bu her şeyden önce gerçek değildir; ama bir an için doğru olduğunu varsayalım: Doğa nerededir ve biz doğayı neden geride bıraktık? Tüm bu zaman içinde neler yapılmıştır ve ona nasıl geri döneceğiz? Sınav geçmek için yalnız başlıkları ezberleyen öğrencilerin öğrendiklerini sandıkları bu fikirler, aslında boş sözcüklerden başka bir şey değildir.

Bu tür durumlar, yazarın büyük bir fikirle karşılaştığında ne yapması gerektiğini belirler. Yazar, "Kabalığın" aldatmacasından mutlaka kaçınmalı, yani cahil için çok hoş olan kolay düşünme yollarına sapmamalıdır. Kabalığın en uygun tanımlama olduğu bu sapma, dedikodunun kaba amaçları ortaya çıkardığında görülen sapmadır. Jonathan Swift *Gulliver'in Yolculukları*'nda insanoğlunu şöyle hicvetmiştir: "Çünkü o piskopos olmak istiyordu ama emeline ulaşamadı". Bu aşamada, Guiteau'nun Garfield'i vurması gibi, o da kraliçe Anne'ı vurabilirdi.

Son olarak tarihçinin her olay karşısında o olaya aynı rengi veren bir entellektüel tavır almaması veya o ruh halinde olmaması gerikir. Son günlerde ahlâka karşı ve kaba bir biçimde bütün kirli çamaşırların ortaya dökülmesi eğilimi yaygındır. Bazıları böyle bir eğilimin ortaya çıkma nedeni olarak, önceki dönemlerde geçerli iyimserlik ve otoriteye duyulan saygıyı görmektedir. Sağlıklı ve kusursuz bir rapor yazmak için uydurmaya, saçma sapan fikirleri kullanmaya veya birşeylerle alay etmeye gerek yoktur. Burada vazgeçilmez temel ilke her şeyi kendi türü içinde sunmak olmalıdır.

Alman tarihçi Dilthey gibi, İngiliz tarihçi Collingwood da tarih yazmanın geçmişi yeniden düşünüp, geçmişte kalmış düşünce ve olayların tam anlamıyla bilincine vararak yeniden değerlendirmek olduğu sonucuna varmıştı. Bu filozoflara göre tüm tarih, aslında düşünce tarihidir. Bu bağlamda, araştırmacıların bulgularının bir zamanlar birilerinin kafasını meşgul eden fikirler olması gerekir. Jefferson, doğum tarihini büyük bir olasılıkla 2 Nisan 1743 olarak söylemiş veya yazmıştır. Bunu kendisi yapmamışsa bile ailesi, bir rahip veya kayıt tutan herhangi biri yapmıştır. Bir "gerçeği" yeniden keşfederken veya yeniden ifade ederken bir önceki düşünceyi, yani bir başkasının düşüncesini yeniden düşünürüz. Roma'nın Yunan sanatının "istilasına" uğramasından, Guiteau'nun "düşkırıklığına" uğrayıp Garfield'i vurmasına kadar her olay benzeri bir yaklaşımla sergilenir; ve bizim görebileceğimiz veya duyabileceklerimiz

veya düşünebileceklerimiz, bir algılama, bir ümit veya korku, anı veya düş olarak daha önce birileri tarafından mutlaka yaşanmıştır.

Bu görüş benimsensin veya benimsenmesin bir gerçeği içerdiği ortadadır. Raporu yazan kişi klâsik olayların üstünde bir şeylerle uğraşıyorsa, hem kendisinin hem de çalışmasının, olabildiğince büyük yansıtma gücü olan bir ayna olması gerekir. Yanlış ifadeden, hatalı düşünceden, yetersiz duygulardan veya ilgisizlikten ortaya çıkan her anlam çarpıtması ciddi bir hatadır ve bu, isimde ve tarihte yapılan kolayca karşılaşılabilecek türden hatalardan çok daha kötüdür. Hemen anlaşılabilecek bir hata yaptığımızda utanırız ama bir fikri çarpıttığımızda bu utanç daha büyük olmalıdır ve en iyisi iki tür hatadan da olabildiğince kaçmaya çalışmaktır.

1. Veya 1752'de yürürlüğe giren yeni takvime göre 13 Nisanda doğmuştur. Dördüncü Bölümde sayfa 73'e bakınız.

2. Gelenekler zamana ve yere göre değişir: Burma'da bir kabilede yeni doğan bir çocuğun yaşı altmış olarak kabul edilir ve bu yaş her yıl azaltılırmış diyorlar. Ama bunu kanıtlamış da değiliz henüz.

3. Müslümanların kullandığı takvim M.Ö. 622'de Muhammed'in hicreti ile başlar. Bu tarihten itibaren Müslümanlar bizimkinden daha kısa olan Kameri takvimi kullanmaya başlamışlardır. Bu da 622 artı 1156'nın 1743'ten daha fazla olduğu gerçeğini gösterir.

4. Guiteau'nun nedenlerinin karmaşıklığı, bugün anlaşıldığı şekliyle, tıp tarihçisi Charles E. Rosenberg tarafından *The Trial of the Assassin Guiteau: Psychiatry and the Law in the Gilded Age* adlı yapıtında incelenmiştir. Chicago 1968. Ayrıca, E.A. Weinstein ve O.G. Lyerly'ın *Symbolic Aspects of Presidential Assassination* adlı yapıtına bakınız. Burada başkanın anne figürü yerine alındığı incelenmektedir. Bu konudaki bir başka yapıt Annalise Pontius'un "Threats to As-

sassinate the King President While Propitiating Mother" dir. *Journal of Analytical Psychology* 19 (Ocak 1974) 38-53. Yapısında şiddet içeren kişilerin sınıflandırılması için Marshall Hayranının "*A Study of Presidential Assassins*" adlı incelenmesine bakınız. *Behavioral Sciences and the Law* II. cilt (1984) 131-149. Bu can sıkıcı konuda malzeme sınırsızdır. Bir de Carl Sifakis'in *Encyclopedia of Assassinations* adlı yapıtı vardır. New York 1990.

5. Tanınmış bir gazete editörü "Politikadan, sanayiden, işçi ya da kamu kesiminden şikayet gelmeyen bir hafta bile geçiremiyorum," demişti. Bana şöyle diyorlar: "Gerçekten konusunu bildiğim bir yazı okuduğumda, bunun öneminin gazetelere ne denli az yansıdığını ve hatta bu azıcık bilginin bile yanlış olmasından hayrete düşüyor, dehşete kapılıyorum." A.H. Raskin, Amerikan Gazetelerinde Yanlış Olan Nedir? *New York Times Magazine*, 11 Haziran 1967, 77.

6. Artık kullanılmayan bir ders kitabında bir partiyi iktidara getiren nedenler listesinde şunlar bulunmuştur: (1) Partinin gücü (2) Muhalefetin zayıflığı. Aslında bir seçim sonucunu iki nedene bağlamak oldukça kolay bir yol.

7. Acton'dan Rahip Creighton'a Mektup, *Historical Essays and Studies*, Londra, 1907,504.

8. "Anayasanın Doğuşu . . . ," *Texas Law Review* 65 (Kasım 1986) 1-39. Hutson'un, *Max Farnand'ın Çalışmalarına Katkı*'sı, 1787 Federal Convention kayıtlarına ek olarak hazırladığı daha kısa şekli New Haven C.T. 1987 xx-xxvi. Farnand bu konudaki standart bir çalışma olma özelliğini korumaktadır.

9. Madison'un hatırlayabildiği ayrıntıların biraz anlaşılmaz olduğunun ayırdına vardığı 1827 yılında yazılmıştır.

10. Günümüzde her okul çocuğu, anayasayı büyük eyalet delegeleriyle küçük eyalet delegeleri, kuzey ile güney arasındaki uzlaşmalar grubu olarak değerlendirip çalışmalarını bu yönde sürdürmektedir. Kızılderililerle kölelerin sayılması yasasını bile, kölelerin tam olarak sayılmasıyla sayılmaması arasında bir uzlaşma olarak değerlendirmektedir.

7. Bölüm
Gerçek, Nedenleri ve Koşulları

Delil Türleri

Bundan önceki bölüm, geçmiş olaylarla ilgili olarak anlatılanlara ne ölçüde güvenilebileceği konusunda kuşkular yaratmış olabilir. Eğer yalnız geleneksel olarak tanımlanan ve tartışmasız benimsenen olaylarsa, genelde pek ilgi çekici değillerse, tarihin doğruluğu ya da gerçek değeri pek önemli görülmeyebilir. Üçüncü bölümde söz edilen, düşünceli bir okurun tarihçiye sorduğu soru, "tarih"in değişen belirsizliğiyle bilimin matematiksel kesinliği arasındaki zıtlığı gösteriyor; bu da bilimdeki biçim ve kurallardan yoksun olduğu için tarihte gerçeklerin bulunmadığı sonucunu doğuruyor.

Bu sonuç akla yakın olmakla birlikte yanlıştır. Neden aldatıcı kavramlara dayandırıldığını anlamak için birkaç farklı konuyu incelemek gerekir. Birincisi tarihsel savları dayandırabileceğimiz kanıtların neler olduğudur.

Kolaylık sağlamak için 'kanıt türleri' gruplandırılabilir. İlk aşamada sözlü ve sözsüz şeklinde bir ayrım yapabiliriz. Sözsüz olanlar binalar, resimler, aletler, çömlek parçaları gibi üzerinde yazı olmayan nesnelerdir. Üzerinde yazı olan madeni paralar iki gruba da sokulabilir. Sözlü kanıtların yazılı olması gerekmez. Kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmış bir gelenek bazı koşullarda geçerli olabilir. Kayıt araçlarının yaygınlaşmasıyla sözlü ifadeler yeniden tarih öncesi dönemlerde taşıdığı önemi kazanmıştır.[1] Fakat herkesin bildiği gibi, yaygın biçimde kullanılan ve tarihsel kanıt olarak sunulanların büyük bir bölümü yazılı belgelerdir.

Yazılı kanıtları kendi aralarında birçok alt gruba ayırabiliriz. Bu son gruplandırma gerçeğe ulaşmak açısından büyük önem taşır. Mahkeme tutanakları, yazılı ifadeler, gizli ya da yayımlanmış

anılar belli amaçlarla hazırlanmış yazılı belgelerdir. Bunları yazanlar, ileride kullanılmak üzere, olayları tarih sırasıyla kaydetmek için hareket etmişlerdir. Ancak, ikinci yüzyılda bir parça papirüs üzerine yazılmış bir köle satış belgesi aynı amaçla yazılmış tarihsel bir yazıt olarak kabul edilemez. Tamamen ticaret amaçlıdır ve yalnızca tarihsel öykülerin bir bölümü olarak "kendiliğinden oluşmuş delil" niteliğindedir. Devlet yasaları, şehirlerin askeri donanımları, şirket tüzükleri, onbeşinci yüzyıl Florentin bankerinin veya çağdaş bir bankerin muhasebe defterleri gibi, ta başından delil olarak kullanılması planlanmış belgeler değildir.

Bu ayrım kadar önemli bir başka ayrıntı ise kendiliğinden oluşmuş delillerin her zaman daha doğru olduğu varsayımının geçersizliğidir. Daha önce de dikkatinizi çektiğimiz gibi tarih bilincinin yaygınlaşması sonucu bu tür kanıtlara amaçlı biçimde tarihsel özellikler eklenmeye başlanmıştır. Bugün yasal belgeler bile, kendilerinden beklenilenden fazlasını anlatma eğilimindedir. Açıkça veya gizli yollarla gelecek kuşaklara hitap etmektedirler."[2] Şirket hissedarlarına verilen raporlar gibi ticari belgeler bile propaganda olarak alınabilecek amaç ve davranış yorumları içermektedir. Bir başka deyişle "kayıt" fikrine o denli alıştık ki, bunu sürekli çıkarlarımız doğrultusunda kullanma eğilimindeyiz. Açık konuşmak istediğimizde, sözlerimizin "kayıt dışı" olması gerektiğini vurgulamaya özen gösteririz.

Çeşitli tarihsel kanıtları gruplandırırken, bu belgelerden kaynaklanan güçlükler daha iyi görülebilir. Şekil 14'te delilleri kolay kullanabilmek için hangi başlıklar altında gruplandırmak gerektiği gösterilmektedir. Kuşkusuz, rapor, tarih ve biyografi yazmak için her konuda yeterli kanıt bulunamaz; onları belli başlıklar altında gruplamak kesin sınırlarla belirlenmiş oldukları anlamına gelmez. Örneğin bir öğrenci ayaklanmasının filmini nereye yerleştirirsiniz? Ya da bir dalgıç ve Avrupalı bir film yıldızının oynadığı Andrea Doria'nın batışını konu alan filmi hangi gruba sokabilirsiniz? Bu gereksinime "sanat yapıtları" gibi geniş kapsamlı ve esnek bir başlık altında diye cevap verebilir.

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, hiçbir kanıt, bulunduğu biçimde kullanılmaz. Araştırmacının, eleştirel yöntem olarak bilinen akıl süzgecinden geçirilmesi gerekir. Bunun nedenini iyi anlamak için biyografi yazarlarının teyplere kaydettikleri söyleşileri düşü-

nün. Genellikle yaşayan gerçekleri anında yakaladıklarını sanırlar. Ama bu söyleşi, bir haber programı veya sözlü tarih arşivi için yapılmış olsa bile yanıltıcı bir kaynaktır. Söyleşiyi yapanın soruları en az yanıtlayan kadar yanlı olabilir ve bant kayıtları yayımlanmış anılardan farklı olarak diğer tanıkların eleştirilerinden kaçabilir.[3]

Kayıtlar
(Belli bir amaçla olay aktarma)

Yazılı
1. Tarih kayıtları, tarih olaylarının kaydedildiği yapıtlar, biyografiler, soy incelemeleri,
2. Anılar, günlükler,
3. Bazı tür yazıtlar,

Sözlü
4. Türküler, fıkralar, masallar, destanlar,
5. Çeşitli biçimlerde kayıtlar (bant, disk vs.),

Sanat Yapıtları
6. Portreler, tarihsel tablolar, heykeller, madeni paralar ve madalyalar,
7. Çeşitli tipte filmler ve video bantları,

Kalıntılar
(Kendiliğinden kanıt olanlar)
8. İnsan kalıntıları, mektuplar, edebiyat, çeşitli belgeler, ticari kayıtlar ve bazı yazıtlar,
9. Dil, gelenekler ve kurumlar,
10. Aletler ve diğer sanat yapıtları.

Şekil 14: Delil Türleri
John Martin Vincent'in *Historical Research*'ünden uyarlanmıştır.
New York 1911.

Gerçeği arayan bir araştırmacı hangi biçimde olursa olsun bir kanıtla karşılaştığında, kanıtı sistemli bir sorgulama yöntemi ile akıl süzgecinden geçirir:

Bu yazı veya nesne gerçek midir?
İçerdiği mesaj güvenilir midir?
Nasıl anladım?
Bunları başka sorular izler:
1. Neyi hangi amaçla anlatıyor?
2. Yazarı veya yaratıcısı kimdir?

3. Bilgi ile yazar arasındaki zaman mekân ilişkisi nedir? Nesne bu sorulara ne dereceye kadar cevap verebilmektedir?

4. Aynı konudaki diğer bilgilerle kıyaslandığında durum nedir?

5. Yazar ve güvenilirliği konusunda bağımsız olarak ne biliyoruz?

Bu soruların amacını kolayca anlayabiliriz:

1. Belgede neyin anlatıldığını, bundan hangi sonucun çıkarılabileceğini büyük bir titizlikle incelemek gerekir. Hukukta olduğu gibi, iyi bir yargıç yanlış karar olasılığını ortadan kaldırır.

2. Belge veya madenî paranın yapımcısı belli değilse, kanıt olarak hiçbir değeri yoktur. Herhangi bir belgenin yapımcısını bilmek, gerçeklik derecesini anlamaya yardımcı olur.[4]

3. Tanığın olaylara zaman ve mekân açısından yakınlık derecesi tanıklığının değerini artırır.[5] Bir görgü tanığı ne olup bittiğini bilme şansına sahiptir; olayları birkaç yıl farkla izleyen bir gazeteci, yüzyıl önce yaşamış meslektaşından daha avantajlıdır (Beşinci Bölümde sözü edilen 1000 yılındaki olayı anımsayın).

4. Tek bir tanık olayı doğru aktarabilir ama birbirinden bağımsız iki tanık yanılgı olasılığını azaltır. Mevcut bir düzine belgeye on üçüncüsü eklendiğinde, yeni bulunan diğerleri ile karşılaştırılarak yanılgıları ve çelişkileri ortadan kaldırmak ve yorumları güçlendirmek veya çürütmek için kullanılır.

5. Yazarın yaşamı ve kişiliği hakkında bilebildiklerimiz bazı noktaları aydınlatmaya yardımcı olur. Yaşamı hakkında bilgimiz varsa, şu sorulara yanıt bulabiliriz: Orada mıydı? Olayları değerlendirebilecek derecede uzman mıydı? Yanlı mıydı? Gerçekleri söyleme alışkanlığında mıydı? (Beşinci Bölümdeki "Halktan Biri" ile ilgili ipuçlarını anımsayın).

İşte bütün bu soru ve yanıtlardaki ilkeler araştırmacıya her zaman yol gösterir ve eleştiri alışkanlığını geliştirir. Artık ister bir başkasının konuşmasını ister tabletteki yazıları okuyor olsun bu alışkanlık otomatik hale gelir. Her okuyucu ve rapor yazarı kendini, bu eleştiri biçimini kullanacak şekilde eğitmelidir. Sıradan bir araştırmacının çoğu Ortaçağdan kalma belgeleri inceleme ve tarih sırasına koyma tekniğini öğreten "Diplomatik biliminden" haberdar olmasını gerektirecek sorunlarla karşılaşması pek muhtemel değildir. Sırasında bir Yunan papirüsünü okumak veya arkeolojik bulguları değerlendirmek gerektiğinden, bu özel bir eğitim ve pek

çok deneyim gerektirir. Kitap araştırmanız sırasında bu tür bilgiyi gerektirecek noktaya gelirseniz, tıpkı kuşku duyduğunuz bir belgeyle karşılaştığınızda yapacağınız gibi, bir uzmana başvurmanızda yarar vardır.[6]

Fakat sıradan bir belge konusunda kimseden sizin için eleştirel veya tarihsel bir görüş üretmesini beklemeyin. Doğanızda bu özellik varsa, kullanım alanınız yazılı olanlarla sınırlansa bile bu zihinsel yeteneğinizin size yardımcı olacağı kesindir.

Rehberlik Olasılığı

Tarihsel yöntem, gerçeği sağduyu yoluyla araştırır. O duyu sistemli bir şekilde kullanılırsa, günlük yaşamda kullanıldığından çok daha güçlü ve etkili bir araca dönüşür. Ayrıntılara daha çok özen gösterilir ve olaylardaki ardıllık ve düzen daha iyi kavranır. Bu becerilerin kullanılması yeni bir güç yaratır. Çünkü, tarihçinin sağduyusu basit bilgi ve alışılmış düşünce kalıplarının üstünde olmalıdır. Sistemli bir sağduyu ise iyi eğitimlilerin genel anlamda bildiklerini ve incelenmekte olan tarihsel konuya ilişkin özel bilgileri kapsar. Bu da olayların ve fikirlerin kıyaslanarak önyargısız bir sonuca ulaşma alışkanlığını beraberinde getirir. Bilgiyle donanmış sağduyunun en seçilebilir olduğu alan biyografi yazımıdır. Bu konularda sağduyulu olmak, biyografisi yazılacak kişi konusunda yalnız günümüzde edinilmiş bilgiler değil kişinin yaşadığı dönemin özelliklerini de iyi bilmek demektir. Caesar'ın yaşamı, M.Ö. birinci yüzyıl Romasının yollarını, silâhlarını, toplum yapısını, batıl inançlarını, önceliklerini bilmeyi gerektirir.

Tüm bu farklılıkların anlaşılması için yalnızca anlatılmaları yeterlidir; üzerinde tartışılmaz. Burada sözü edilen, genellikle yanlış anlaşılan ve kolayca ters anlamda alınabilen, basit gibi görünen ama hiç de öyle olmayan, sıradan bir insanın günlük gazetesini, eğitimli bir insanın ise kitabını okurken karşılaştığı olaylarda gelişmiş sağduyunun oynadığı roldür. Örneğin, Başkan Kennedy cinayetiyle ilgili Warren Komisyonu raporunun yayımlanmasından itibaren raporda varılan sonuçlar pek çok kişi tarafından eleştirilmiş, yayımlanmış ifadelere dayanarak konuyu ayrıntılı biçimde inceleyen kitaplar yazılmıştır. Hukuk eğitimi görmüş olan İngiliz

akademisyen John Sparrow, yazılan bu kitaplarla ilgili eleştirisinde ilgimizi çeken bir noktaya parmak basmıştır. Eleştirinin Warren raporu konusundaki görüşlerle ilgisi yoktur. Üzerinde durduğu konu delillerle ilgili ortak görüşlerdeki sağduyu eksikliğidir. John Sparrow, eleştirenlerin tümünün yalnızca ifadelerinde hiçbir değişiklik yapmayan tanıklara itibar ettiklerini gösterir ve bize şu gerçeği hatırlatır:

> "Her avukat bilir ki birçok ayrıntıda hata yapan bir tanığın yanılgıya düşmediği noktalar da vardır ve bu noktalar olayın özüyle ilgili olabilir. Her avukat bilir ki dürüst ve doğru söyleyen bir tanık kendinin ya da bir başkasının amaçları ve ruh haliyle ilgili sorularda kendiyle çelişkiye düşebilir. Her avukat bilir ki, önemli ve karmaşık bir davanın sonunda her zaman açıklanmamış ve inanılmayacak olaylardan oluşan bir tortu kalır. Bir hipotezi, olmuş saydığı olayların gerçekleşme şansı olmadığını göstererek geçersiz kılamazsınız; inanılmaz görünen pek çok olay gerçekleşebilir."[7]

Sıradan kişilerin ifadelerine, bir başka deyişle önemli bir olaya uzman olmayan kişilerin tanık olması sonucu elde edilen kanıtlara, gelişmiş bir sağduyunun yaklaşımı böyle olmalıdır. Aynı anda hem tarihçi hem avukat olmanın verdiği güçle Sparrow bizi daha da ileri götürür: "Araştırma Komisyonunun görevi, ihtimal hesaplarına rağmen ne olması gerektiği konusunda, şayet yapabilirse, kesin bir yargıya varmaktır."[8]

Tarihçi de tıpkı böyle bir komisyon gibidir; çalışmasını tamamladığında, konuya uyan olayları seçtiğini söylemek onun tezini çürütmek anlamına gelmez. Sparrow, kalıplaşmış sıkıcı bir soruya yanıt verir: "Bir araştırmacının elinden başka ne gelir? Tüm delilleri inceleyip, aralarında güvenilir olanları seçerek benimsenmeyi zorunlu kılan sonuçlara varmak eleştirmenlerin görevidir."[9]

Akıllı bir okuyucunun kendiliğinden de bulup çıkarabileceği, bir hukukçuda bulunması gereken nitelikler konusunda fazla söze gerek yok. Ama, tarihçinin teknik bilgi olarak tanımlanan bilgilere ulaşmak için bir adım daha atması gerekir. Bu noktada akıl pek işe yaramaz; uzmanlarca belgelenmiş deneyim tek yardım kaynağıdır. Kennedy cinayetiyle ilgili resmi görüşe karşı çıkan yazarlar, kurşun yaralarından, katil sayısına ve ateş ettikleri yerlere varmaya çalışmışlardır. Ancak gerçek farklıdır; mermiler "sağduyunun" tersine beklenmedik şeyler yapabilir. Örneğin "yüksek hıza sahip bir mermi yumuşak bir dokuya ateşlendiğinde beklenildiği gibi delip geçmez. Birkaç santim ilerledikten sonra çapından çok

daha büyük bir çukur oluşturur ve genellikle de orada parçalanır." Mısır ve İskoçya'da uzun zaman adli tıp uzmanı olarak çalışmış olan yazar, sinirli bir nöbetçinin bir subayı vurma öyküsüyle sözüne devam ediyor. Bir araba camından geçen mermi kurbanın çenesine isabet etmiş ve yüzünde neden olduğu yaralarla ölümüne yol açmıştır. Ve araba incelendiğinde:

> "Birden fazla kurşun deliği bulunmuştur. Biri arabanın ön camında, diğeri güneşlikte olmak üzere, farklı iki merminin açtığı delikler gibi görünen iki delik vardır. Sol göstergenin üst kısmı parçalanmıştır. Merminin geçtiğini gösteren başka işaretlerde vardır. Arka koltukta, alimünyum uç ve bakır-nikel kabı ile birlikte. 303'lük bir mermi parçası bulunmuştur. Birkaç el ateş edildiği düşünülmüştür. Yalnız ön camdaki delikler iki ya da üç merminin arabaya isabet ettiğini düşündürüyordu. Ancak görgü tanıkları yalnızca bir el ateş edildiğini söyledi; olay yerinde de yalnız tek bir mermi kovanı bulunmuştu. Sonuçta, deliller biraraya getirilerek arabaya yalnızca bir kurşunun isabet ettiği kanıtlandı.[10]"

Bu tür olaylar karşısında sıradan insanların bilgisiz bir şüphecilik göstermeleri olasıdır. Daha iyi bilirler; "sağduyularını" kullanırlar: Onlarca mermi dümdüz gider ve düzgün yuvarlak delikler açar.

Kleio ile Doktorlar

Özellikle okurlar arasında kendi tanıdıkları uzmanların (balistik laboratuvarından çok doktorların) görüşlerine inanma eğilimi vardır. Psikiatristlerin ve doktorların kahin mertebesine ulaştığı günümüzde çağdaş veya tarihsel kişilere amatörce tanılar koyma noktasına gelenler, muayene odaları dışındaki konularda danışılacak kadar bilgili addedilmektedir. Ancak kanıtlar zayıf veya karmaşıktır; bazen de sonuçsuz çabaları gerektirir.

Örneğin, Romantik besteci Robert Schumann'ın aklî dengesinin bozuk olması frengiden mi kaynaklanmaktadır? Yakınlarda saçından alınan örnekler incelenmiş ve o dönemde bu hastalığın tedavisinde kullanılan bir madde olan civaya raslanmıştır. Evet, ama ruhsal durumuna ilişkin belirtilerinin, cinsel olgunluğa erişmeden ilk gençlik yıllarında başladığı öne sürülmektedir. Ayrıca yaşamının son günlerinde kusursuz ve olağanüstü yapıtlar üretmiştir. Bir başkası ise bu müziğin nitelik olarak diğer yapıtlarının çok altında olduğunu ve frenginin üçüncü döneminde bestelendiklerine inanmaktadır. Ama unutmayın ki Schumann keçe kumaştan yapılmış

şapkaları ile ünlüydü ve herkesin bildiği gibi bu şapkalar cıva ile şekil verilip kalıplanırdı. Bırakalım akademik bir ilgi odağı haline gelen bu konuya jüri karar versin.

Daha önemli konuları içerdiği düşünülen Woodrow Wilson olayı da büyük bir ilgiyle incelenmektedir. 1919'da Versailles Antlaşmasının onaylanması konusundaki mücadelesi sırasında geçirdiği ciddi kalp krizi, Wilson'un Milletler Birliği fikrini kabul ettirme çabalarını önemli ölçüde etkilemiş görünmektedir. Geçirdiği kriz birden ortaya çıkan bir sağlık "sorunu muydu" yoksa kişiliğini, görünüşünü ve halk önündeki performansını etkileyen bir dizi olayın sonucu muydu? Yoksa daha önce üniversiteyle ilgili bir konuda Princeton'da dekan West'le yaptığı şiddetli münakaşayla başlayan ve anlaşma konusunda Senatör Lodge'la yaptığı ateşli mücadeleyle devam eden bir süreç miydi? Bu öyküler Başkanlık tarihinin parçası haline gelmiş ve inatçı bir adamın ilkelerine bağlılığının ve politikaya teslim olmama konusundaki kararlılığının işaretleri olarak değerlendirilmiştir. Tam tersine, tekrarlayan bir hastalığın belirtileri olarak alınsaydı olaylar bütünüyle farklı bir açıdan değerlendirilecekti.

1981 yılında, tanınmış bir nörolog olan Edwin A. Weinstein, Woodrow Wilson'un sağlık durumuyla ilgili olarak yıllarca yaptığı araştırmaların sonuçlarını yayımlamıştır.[11] Weinstein, Wilson'un 1986 yılı başlarında veya daha önce meslek yaşamının verimli yıllarında damar genişlemesinden kaynaklanan bazı krizler geçirdiği sonucuna varmıştır. On yıl sonra ortaya çıkan görüş kaybı bir krizden kaynaklanmıştır; New Jersey valisiyken de, Beyaz Saray yıllarında da küçük çapta krizler geçirmiştir. Weinstein'a göre Wilson'un geçirdiği her krize tepkisi bir kamu faaliyetinin patlama noktasına gelmesi, vücudun ruha hizmet etmeye zorlanması gerektiği konusundaki kararlılığının bir ifadesiydi.

Weinstein bununla da yetinmeyerek, Wilson'un "dyslexia" olarak bilinen okuma yitimi hastalığı ile büyüdüğünü öne sürmüştür. Bunun sonucu olarak, cahil bir babanın, genç Wilson'un "tembelliği" ile ilgili kızgınlıkları ve çocuğun duyduğu utanç ve suçluluk duygusu, adım adım Wilson'un, Amerika Birleşik Devletleri'ni soktuğu savaştan "iyi" birşeyler yaratabilmek için yoğun çabalar harcama noktasına getirmişti. Savaşta binlerce Amerikalının yaşamını yitirmesinden kaynaklanan "suçluluk" duygusunun bir sonucuydu bu.

Bu sorular ve varsayımlar, doğal olarak kuşkuyla karşılanmıştır. Stanford Üniversitesinde göz doktoru olan Michael F. Marmor[12], Wilson'un ilk yıllardaki rahatsızlığının kalp krizi değil "yazar krampı" olarak bilinen sinir iltihabı olduğunu öne sürmüştür. 1906 yılında Weinstein'in "önemli bir kriz" olarak tanımladığı geçici körlük ise Marmor tarafından "gözde iç kanama" olarak tanımlanmıştır. Yinelenen kalp krizleri kişilik değişikliğine yol açmış olmalıdır; hem "kavrama yeteneğini kaybetmeden veya bunaklık belirtileri görülmeden kapsamlı bir kişilik değişikliği olamaz." Marmor, 1919'daki çöküntüsüne kadar, Wilson'da kavrama yetisinin kaybolduğunu gösteren çok az belirti olduğundan emindir. Pennsylvania Üniversitesinden beyin cerrahı Bert T. Park kavgaya son katılanlardandır ve hem Marmor hem de Weinstein'in yanıldığını savunmaktadır. Park'a göre Wilson uzun bir zaman dilimi içinde bunaklığa yol açan "damar genişlemesinden kaynaklanan enfarktüs"den muzdaripti ve Başkan'daki kişilik değişikliklerinden bu gözlenebilirdi.[13]

Hangi uzmana inanmalı? Wilson'un kayıtlarından 1913'deki yasama çalışmaları sırasında Kongre'yle saygılı ve yaratıcı ilişkilerini okuyan bir tarihçi, onun 1919'da Antlaşma ve Birlik konusunda mücadele verenle aynı kişi olup olmadığı konusunda kuşkuya düşecektir. Wilson, Birinci Dünya Savaşının sorumluluğunu omuzlarında taşıyan ve "ilkelerine" bağlı bir insanın gösterebileceğinden daha aşırı bir inatçılık ve hırçınlık sergilemiştir. Öte yandan, iki Alman tarihçinin birbirinden bağımsız incelemeleri sonucunda, Wilson'un Paris Antlaşması görüşmelerinde Lloyd George ve Clemenceau gibi iki strateji ustasının karşısında duruma hakim, esnek, bilgili, yaratıcı, düşgücü olan ve başarılı bir devlet adamı portresi çizdiği ortaya çıkmaktadır.[14]

İnsan kişiliğinin gizli yanları vardır. Her olayda gizli, şaşırtıcı, "bilimsel" gibi tek bir başlıkla açıklanan nedenlere güvenmemek gerekir. Eylemlerin, nedenlerinin, sonuçlarının birbirine bağlanması, ancak bir tarihçinin artistik yetenekleri ve güdüleriyle anlaşılır hale gelebilir, öylece tanımlanabilir. Tarihçi, Wilson'u veya bir başka kişiyi kurban olarak değil, bir iş başaran kişi olarak görecektir. Çöküşünden önce Başkan'da dolaşım bozukluğundan kaynaklanan engelleyici bir durum varsa, o dönemde çalışmalarını sürdürmedeki kararlılığı ve kapasitesini daha fazla övgüye değer bulacaktır.

Öneriye Karşı Sav

Rapor yazan kişi çalışmasının hiçbir noktasında disiplinden vazgeçmemelidir. Büyük akademisyenler bile, çalışmalarının herhangi birinde yer vermeyecek kadar aşağıladıkları konuları aralarında konuşurlar. Bu örnek yöntemin önemini gösterir: İnsanın aklını ve ününü kendinden bile koruyan bir güvencedir. Dedikodunun en zararlı çekiciliklerinden biri, çoğu zaman yalnızca bir olasılığı varsaymaktan öteye geçmeyen bir hipotez yaratmasıdır; uzun bir kitapta ise, bu zamanla kanıtlanmış birşey haline gelir. Tipik bir örnek Wordsworth'un biyografisidir. Yapıtta, kızkardeşine aşık olduğunu anlayınca, evlendiğinden söz edilir. Ancak iki kardeş arasındaki bilinen yakın dostluğun yanı sıra, bazı şiir ve mektuplarında görülen belli belirsiz göndermeler dışında, kitabın hiçbir yerinde bunu kanıtlayacak bir bilgi verilmemiştir. Bu yeni "gerçek" yalnızca yazarın sık sık tekrarladığı "yeterince açıktır", "kuşkusuz" ve bunun gibi ifadelerine dayandırılmaktadır. Bir eleştirmen bu konuda kesin bir ifade taşıyan şu paragrafı yazmıştır:

> "Eğer Sayın Bateson'un öne sürdüğü gibi kardeşine bağlılığında marazi bir yan varsa, o zaman Coleridge'e de aşık olabileceğinden söz etmemiz gerekir. Sayın Bateson, iki kardeşin birbirine karşı beslediği uygunsuz arzulardan dehşete düştüklerini hayal ediyorsa, bizce kesinlikle olanaksız görülen bu kuşkuyu hemen bertaraf etmelidir. Duydukları telaşı bir hipotez olarak değil de, gerçekmiş gibi göstermek bence affedilmez bir tavırdır."[15]

Gerçekten de, "kanıt göster" kuralının zorunlu olması, bunu bağışlanamaz bir davranış yapmaktadır. Yazarın varsayımı ne kadar olası veya inanılır görünürse görünsün, yalnız içgüdüleriyle destekleniyorsa gerçek olarak kabul edilemez.

Böyle bir hipotez kasıtlı olarak ortaya atıldığında, toplanan bilgilerle çelişmediği zaman, bunu gerçekmiş gibi görmek de bir başka yaygın hatadır. Ancak kanıt kesin deliller gerektirir; kesin delil ise bir görüşü doğrulayan ve buna ters düşenleri çürütendir. Tutarlılık yeterli değildir. Akla yatkınlık içinde aynı şey söylenebilir; zira her iki nitelik hipotez için de geçerli olabilir.

Kesin kanıtlar sunma kuralından ikinci bir temel kural çıkar: Gerçek, olasılık veya akla yakınlığa değil, olabilirliğe dayandırılmalıdır.

Olabilirlik burada en katı anlamda kullanılmıştır. Bu, delillere dayanarak kaydedilen olayın oluş biçimiyle ilgili olasılıklar arasın-

daki dengedir. Matematiksel olabilirlik hesaplarında olduğu gibi rakamlarla ifade edilemez bu denge. Ama doğru tartılıp yargılandığında, en az o kadar güvenilirdir. Karar, tarihçinin deha biçimidir ve kararı verirken dayandırdığı gerçeklerle yargılanır. Karar verdiği ortam ise yaşamdan alınmış bilinen ortamlardır. Genel gerçekler, kişisel ve başkalarının deneyimleri, tarihle ilgili bilgiler ve konuyla ilgisi olan her türlü bilgi, kararın verilmesinde rol oynar.

Örneğin, şimdi, yerel kayıtlar ve tanıkların en sağlam türden kanıt olarak kullanıldığı inanılması güç, fakat kuşku duyulmaması gereken bir dizi olay anlatılacaktır. Yarım yüzyıl önce Liverpool'da, bir daha dünyanın hiçbir şekilde dikkatini çekmeyecek küçük ve sefil bir arka sokakta, çözülmeden kalmış, gelmiş geçmiş en büyük polisiye vakalardan biri olabilecek bir cinayet işlenmiştir. Wolverton sokağı, otuz dört küçük tuğla evden ibaretti. Ancak bu dar sokakta ani ölümlerin sıklığı, elde kayıtlar bulunmasına rağmen inanılması güç boyutlardaydı. Bir yıl içinde, üç kişi intihar etmiş, beş kadın ise kocalarının garip koşullarda ölmeleri sonucu dul kalmıştır.[16] Bunları, sigorta şirketinde çalışan bir tahsildarın hiç kimseye zararı olmayan karısı Julia Wallace'in ölümü izlemiştir. Sokağın birdenbire ilgi odağı haline gelmesinin nedeni, yalnızca ölümünün ilginç bir bulmaca haline dönüşmesi olduğundan, rastlantıların dikkat çekici hale gelmesi ve olasılıklar konusunda yerleşik hale gelmiş fikirlerimizi altüst etme noktasına ulaşması için ne derece ileri gitmesi gerektiği konusunda fikir verebilir.

O halde, öğrencinin yaptığı olasılık hesapları birçok noktada sıradan bir vatandaşınkiyle çakışır. Aradaki tek fark, akademisyenin sonuca rasgele ulaşmadığıdır. Bu kolayca ulaşılmış bir yargı değil, doğru ve eleştirel bir yargıdır.

Bir tarihçi, günümüzde ülkenin egemen koşullarında, vali gibi bir kamu görevlisinin görünüş, kişilik ve davranış açısından gelecek kuşaklara bütünüyle yanlış aktarılamayacağını söyleyebilir. Halka malolmuş kişileri sürekli kullanan birçok tanıtım aracı vardır; ama onbeşinci yüzyıl İngiltere'sinde başarılı bir yanlış tanıtım olasılığı yüksektir. Bu yargı nedeniyle birçok akademisyen III. Richard'ın, kambur olmadığına, yeğenini öldürmediğine, Shakespeare'in, oyunlarında tanıttığı gibi kötü adam olmadığına inanabilmiştir. Bu varsayımlarını delil yetersizliğinden tam anlamıyla kanıtlayamamışlardır; ancak Tudor krallarının Richard'ı karalama

ve bu "büyük yalanı" sürdürmek isteyecekleri düşüncesi, bu yargıya olumlu bakılmasına yol açmıştır.[17]

Burada önemli olan bu özel konuyla ilgili karşıt ve yanlı görüşlerin neler olduğu değildir. Asıl konu, bilinen bir durumla ilgili özenle değerlendirilmiş olabilirliklerin, tarihçinin yargısını nasıl etkilediğini göstermektir. Bu, üzerinde kuşkular olan yazılı veya basılı bir belgeye bilimsel testler yapıldığında bile geçerlidir. Akıl yürütme biçimi şöyledir: Kağıt, halfa otundan yapılmıştır. Belgenin 1850'de yazıldığı söyleniyor. Fakat 1850'de bu tip kağıt henüz üretilmemişti; ilk kez Thomas Routledge 1857'de kullanıma sunmuştu. Bu nedenle belge sahtedir.[18] Kesin gibi görünüyor bu kanıt; ama büyük olasılık demek daha doğrudur. Routledge'ten önce, adı bilinmeyen bir başka kağıt yapımcısının bu maddeyi kullanmış olması olasıdır; veya yapılan testler, daha önceki tarihlerde kağıtta bulunabilecek benzeri elyafı ayırdedebilecek kadar yeterli olmayabilir.

Son birkaç sayfada sürekli "duruma" değindik. Bazı karmaşık sorunlar, "konuyu" genişleterek ve çözüme yardımcı olacak bilgileri başka yerlerde de arayarak, bir başka deyişle konunun sınırlarını aşan araştırmalar yaparak çözülebilir. Aynı yol kullanılarak herşeyin çok belirgin olduğu durumlarda, gerçek bir belgeyi esas alarak kesin sonuca varılabilir. Buna örnek olarak Dr. Johnson'un, Lord Chesterfield'e yazdığı mektubun anlamını gösterebiliriz. Mektubun konusu ve üslubu o derece olağanüstüdür ki, Chesterfield'e saldırı içerdiği halde, bizzat kendisi tarafından beğenilmiş ve bir hayranlık ifadesi olarak bütün arkadaşlarına gösterilmiştir.

Mektupta, Chesterfield'in bir İngilizce sözlük hazırlanmasında Johnson'a yardım edeceğine dair söz verdiği, fakat yardımcı olmadığı ve şimdi iş bittikten sonra, Johnson'a aleni övgüler yağdırarak onda "minnet duygusu" yarattığı açık bir biçimde anlatılmaktadır. İfade o denli açıktır ki, okuyan biri ne olup bittiğini ayrıntılı biçimde anlayabilir. Özellikle, Chesterfield bunu yalanlamamış ve her ikisinin dostları da susmayı yeğlemişlerdir. Yüzeysel bakıldığında, soylu bir kayıtsızlık olarak görünen tavır, aslında resmen olayı doğruladığını göstermektedir.

Fakat birkaç olay bütün gerçeği değiştirir. Önemli görevi nedeniyle çok meşgul olan Chesterfield, henüz pek tanınmamış biri olan Johnson'u ve sözlük tasarılarını gerçekten unutmuştu. Yapıtın yayımlanmasından kısa bir süre önce, yayıncı Dodsley, Chesterfield'e başvura-

rak satışı artırmada yardımcı olacak bir yazı yazmasını istedi. Yaşlı ve hasta olmasına rağmen Chesterfield, haftalık bir gazete olan *The World*'e içten övgülerle dolu iki sayfa yazı yazdı ve büyük ilgi gördü.

Bunun üzerine Johnson, Chesterfield'a bir mektup yazma gereği duydu. Ama bunun nedeni, uzun zamandır ihmal edilmesi değil (taki "usta" olana kadar yazarların ortak kaderidir), Chesterfield'in yazdığı iki makalenin yanıltıcı olması idi. Sözlükle ilgili ilk plân, çalışmanın Chesterfield'in himayesinde yapılacağı haberiyle birlikte duyurulmuştu. Gerçek de buydu. Şimdiyse Chesterfield sonucu övüyordu. Bundan çıkarılacak sonuç, Johnson'un baştan sona üstünlüğünü kullanmasıydı. Ancak büyük kitap basılmak üzereyken Johnson, yine gerçeği ifade ederek çalışmayı hiç yardım almadan yaptığını anlatan bir önsöz hazırladı. Görüldüğü gibi soylu bir Efendi'ye yazılan itiraz mektubunun arkasında ne kadar karmaşık olaylar vardır. Bu mektubu yazmanın gerekliliği, bir eleştirmenin, Johnson'un Önsöz'ünü Chesterfield'a borçlu olduğunu inkâr etmek için yazdığı yolundaki iddiasından sonra anlaşılmıştır.

Olay, Chesterfield'in ölmek üzereyken Johnson'a gönderdiği bir mesaj olan ve Johnson'un kendisini bağışlamasını sağlayan sonsözle noktalandı. Yaptığı hatadan ve aldığı kınama mektubundan sonra Chesterfield, Johnson'a olağanüstü nazik davranmış; buna karşılık Johnson, çok istek almasına rağmen bu sert mektubun örneğini hiç kimseye vermemiştir.[19] Gerçeklerle, gerçeklere ilişkin genel kanıyı kıyaslayabilirsiniz.

Bütün Raporlarda Kuşkuların Giderilmesi

Yukarıda anlatılan yanlış anlaşılma öyküsü, tarihsel romanlarda işe yaramaz; çünkü "Tarih"in ürettiklerini tarihte savunmak kolaydır. Pek önem vermemekle birlikte, böyle bir olasılığı kabul edersek, olaylar başından itibaren gözler önünde cereyan ettiğinden ve bağımsız tanıklar tarafından doğrulandığından kendimizi daha emin hissederiz. Böyle durumlarda "biliriz". Bunun nedenini iki başlık altında toplayabiliriz: (1) Elimizde çok sayıda belge vardır, (2) bu belgeleri eleştirel gözle incelediğimizde, gerçek olma olasılığının yüksek olduğunu görürüz.

"Ama," der kuşkucu, "ben orada değildim. Bütün bildiklerimiz başkalarının anılarında, gazetelerde ve kanıt sayılan diğer belgelerde anlatmayı istedikleri şeylerle sınırlı. Nasıl emin olabiliriz? Çoğu insan kötü gözlemcidir; bazıları kasten veya bilinçsiz olarak yalan söyler; kusursuz bir tanık yoktur. Ve sen orada tesadüfen bulunan birinin anlattıklarına dayanarak saf bir biçimde olup bitenler bunlardı, diyebiliyorsun."

"Safça güveniyorsun" sözleri dışında yukarıda anlatılanların hepsi doğrudur. Fakat tarihten kuşku duymak isteyene pek çok fırsat verir. "Sen orada değildin" ve "kusursuz tanık yoktur" cümleleri önemlidir. Bu iki ifadeyi güçlendirmek için: "İçimizden biri orada olabilseydi, olay yerinde en azından bir kusursuz görgü tanığı daha bulunacaktı," diyebiliriz. Gördüklerimizin hatırladıklarımızın ve yorumladıklarımızın doğru olduğunu düşünürüz, ama diğer tanıklar da kendi bildiklerinden en az bu kadar emindirler.

Bir başka deyişle, her gözlemcinin olayla ilgili bilgisi bazı doğrular, bazı yanlışlar içerir. Bu iki tip bilgi diğer gözlemcilerin aynı türden bilgileriyle birarada, elimizdeki tüm bilgileri oluşturur. Olayın gerçekte nasıl cereyan ettiği konusunda tam bilgi sahibi olmak yalnızca tanrısal varlıklara özgü bir yetenektir. Fakat elimizdeki tam olmayan bilgiler dışında, olayın bağımsız bir varlığı ve aradığımızda bulabileceğimiz "bir gerçek deposu" yoktur. Bunu doğru anlamak ve hatırlamak önemlidir; böylece insan geçmişle ilgili bildikleri ve bilebilecekleriyle yetinmeyi öğrenir.[20]

Elden düşme bilgileri güvenilir bulmayan ve tarihsel gerçeklerden kuşku duyanların güvencesi, hayatta oldukları ve gelecek kuşakların yazılarında kullanacakları, yaşadıkları dönemle ilgili gerçekleri gözlemlediklerini varsaymalarıdır. Ya da bir yerde varolduğunu düşlediği kesin bir bilgiden hareket ederek bazı olaylar konusunda tarihçilerin öne sürdükleri kuşkularla kıyaslamalar yaparlar. Söz ettikleri "gerçek geçmiş" sisler arasında saklanmış bir dağ kadar somut bir varlıktır. Ama bu yalnızca düşleridir. Yegane geçmiş, elimizde kalan raporlar ve fikirlerden oluşmuş geçmiştir.

İç Savaş ve Yeniden Yapılanma dönemi konusunda uzman olan Ünlü Amerikalı tarihçi William A. Dunning, tarihte bir olayla ilgili olarak çağdaşlarının doğru kabul ettiklerinin, daha sonra bulunan ve çağdaşlarının bilmediği her şeyden daha doğru bir "geçmiş" olduğunu kabul eder. Onlar, ileri sürdükleri görüşlerin gerçekleşip

gerçekleşmediğini görmüşlerdir; ama bizim onların yaşadıkları döneme ilişkin görüşlerimizin o dönemin olaylar ve düşünceler zincirinde hiçbir rolü olmamıştır.[21]

Kesin bilgiyle geçmişi hatırlayan ve tarih yazan insan zekâsının yarattığı bilgiler arasındaki kıyaslamalar, tarih yazmak için geçerli ve yeterli değildir. Tarihin gerçeğini çürütemedikleri gibi bir sonuca da varamazlar. Yetenekli bir tarihçi geçmiş konusunda, o geçmişi bizzat yaşamış çağdaşlarından daha çok şey bilebilir. İşte bu nedenle tarihçinin elinde bilinen geçmiş değişir ve daha kapsamlı hale gelir.

Tipik bir örnekle bunu açıklayabiliriz. 6 Haziran 1944 D-Günü öyküsü tarihçiler için hâlâ ilgi çekici bir konudur. Üzerinde en çok tartışılan konu ise, bazı Amerikalıların çıkarma sırasında karşılaştıkları yoğun top ateşidir. Eisenhower bunu yazılı olarak açıklamıştır: "Tutukluların ifadesine göre manevra ve savunma tatbikatı için bölgede bulunan 352'nci düşman tümeni bu yörede cereyan eden yoğun çatışmanın nedenidir".[22] Daha rahat yazı yazan Winston Churchill ise biraz farklı bir yorum getirmiştir: "Şanssızlık eseri bu sektördeki düşman mevzileri tam kadroyla seferber olan bir Alman tümeni tarafından devralınmıştı."[23]

Olaydan dört yıl sonra Başkomutanın anlattıklarıyla, kendisi de başarılı bir tarihçi olan İngiltere Başbakanının yedi yıl sonra anlattıkları arasında nasıl seçim yapacağız. Doğal olarak araştırmacı, Komutan General Omar Bradley'in anılarına başvurur ve biraz değişik olmakla birlikte Eisenhower'in ifadesinin doğrulandığını görür: "352'inci tümen savunma tatbikatı için St. Lô'dan taarruzun yapılacağı kıyılara kaydırılmıştır."[24]

Doğruyu bulmaya inat etmiş bir Amerikalı öğrenci, bununla yetinmeyip derinlemesine bir araştırma yapmış ve "Amerikan İstihbaratının, 352'inci tümenin, 4 Haziran'a kadar Omaha plajından otuz beş kilometre kadar mesafede St. Lô' civarında olduğunu tespit ettiğini" öğrenmiştir.[25] Bir İngiliz yetkilisi ise D-Gününden bir süre önce İngiliz İstihbaratının, "352'nci Tümenin Amerikan kıyılarının çok yakınına kaydırıldığını öne sürdüğünü" söylemiştir. Ancak mevcut bilgiler Amerikalı plânlamacılarını rahatsız etmeyecek kadar belirsizdi.[26] Sonunda araştırmacı, Eisenhower ve Churchill'in yazdıklarının tersine, düşmanın savaş düzenini tespitte başarılı olan Müttefik Kuvvetler İstihbaratı'nın, can alıcı bir noktada

hataya düşmüş olduğu sonucuna vardı. Kişisel amaçlarla yazılmayan otobiyografiler bile yanıltıcı olabilir. Yazarları, yerinde gözlem yapma olanağı olan uzman kişiler olmalarına rağmen önlerindeki gerçeği kaçırmışlardır. Sonra gelenler ise, daha geniş bir açıdan bakma ve pek çok kaynaktan yararlanma olanaklarını kullanarak olayı yeniden kaleme almışlardır. Ama bu kez de kesinlik söz konusu değildir.[27]

Adil ölçülerde kuşkucu ile kıyaslamacı bir kişi için tarih, pek çok insanın inanmaya hazır göründüğü tanıtımsal yerbilimlerinden daha belirsiz değildir.[28] İnsanlık tarihinin büyük bir bölümü tartışmasız biçimde ve ayrıntılı olarak bilinmektedir. Kısımlarıyla ilgili yorumlar ve anlamları konusunda tartışmalar vardır ve sürecektir. Ama kimi insan yaşamının yorumunu ve tanımlamasını yapabilmiştir? Ne şekilde ele alırsanız alın, Tarih gerçek bilgidir.

Öznel ve Nesnel: Doğru Anlamlar

Tarihe güvenmek için şimdi elimizde dört neden var: Belgeler; bunların eleştirel biçimde incelenmesi; yargıya varmak için olabilirlik kuralı; ve yalnızca doğru belgeler olduğunda bilebileceğimiz soyut bir geçmiş, bir düş. Tarih içinde kuşkusuz iyi ve kötü tanıklar, olayları iyi ve kötü yargılayanlar olacaktır. Kişinin doğal dikkatsizliğini bilen tarihçi bir kabine üyesinin toplantılarda olup bitenleri iyi yargılayamadığına ve bunun sonucu olarak yazdığı anılarının veya günlüğünün "tarih" açısından yararlı olmayacağına karar verebilir.

Varılan bu sonuç, şeytanı savunanın "öznel" fikrini ortaya atmasına ve bizde bütün tarihin "öznel izlenimlere" dayandığı fikrini savunduğumuz için bütün anlatılanların eşit şekilde yanlı ve değersiz olduğunu vurgulamasına yol açar. O zaman tarih görüntüyü bozan bir ayna konumuna düşer - ortada çarpıtılmış gerçek bir görüntü vardır.

Bu düzeltilmesi gereken bir başka yanlış anlamadır. Her şeyden önce "öznel" ve "yanlı" sözcükleri eş anlamlı değildir. "Yanlı"nın ne anlama geldiğini açıklamayı bir sonraki bölüme bırakarak, "öznel"in yazılış kullanımları üzerinde durmaya çalışalım.

Aslında, felsefeye özgü teknik bir terim olduğu halde günümüzde tartışmalara saptırmak için kullanılır hale gelmiştir. Tanımla-

masını dikkate almadan veya anlamını tam olarak belirlemeden teknik terimleri kullanmak her zaman tehlikelidir. Günlük konuşmada "öznel", bir kişinin genellikle garip veya yanlış fikri anlamında kullanılır. "Nesnel" ise herkesin katıldığı veya doğru kabul edilen anlamında alınır. Buna göre, bir olaya tanık olan kişi, diğer altı kişiden farklı bir ifade kullanıyorsa "öznel", dolayısıyla yanlış olarak yorumlanır. Diğerleri ise "nesnel" ve doğrudur. Bu yaygın inanç çok yalnıştır.[29]

"Öznel" ile "nesnel" kavramları kişilerle ve fikirlerle ilgili olarak kullanılmaz, duyguları ve yargıları ifade etmek için kullanılır. Her insan, her canlı yaratık bütün duygularında kaçınılmaz biçimde "öznel"dir. Ancak öznel duyguları nesnelere karşıdır, diğerleri de kendisiyle ilgilidir. Diş ağrısı sizde cereyan eden ve bir nesneyle ilgili duygu olduğu için "öznel" olarak tanımlanır. Herkesin görebileceği bir şey değildir; tamamen size aittir. Dişçinin çektiği diş bundan böyle nesnedir ve çekilmiş olmasıyla size ait olan öznel ağrı giderilmiştir. Ağrı devam ettiği sürece diş ile ağrı, ikisi de gerçektir. Ama şu anda diş gerçektir; böylece nesne biraz daha gerçek, daha kalıcı ve yalnızca öznel bir izlenimden daha gözle görülür bir şeydir. Nesnelerle özneler arasında kesin bir ayrım yapmak güçtür; buna bir tür gerçeğin ölçülmesi denilebilir.[30] Bu akıl yürütme biçimi sizi zorluyorsa, "doğru" ile "yanlış"a eşanlamlı olarak "nesnel" ile "öznel" terimlerini kullanmaktan vazgeçin. Özetlemek gerekirse, nesnel yargıya varmak, öznel izlenimlerin bilinen her yolla denenmesiyle başarılabilir; tıpkı nesnelerle ilgili bilgi elde etmekte olduğu gibi.

Yargı konusunda bir özellik daha: Alınan kararlarda çoğunluğun fikrinden çok yetenek rol oynar. Büyük bir çoğunluğu yanlış yola sevketmiş ortak kuruntular vardır. Şimdi bu durumu araştırmacının tipik durumuna uyarlayalım. Henry James'i tanıyan birçok tanınmış yazardan, romancının görünüşü, tavırları ve konuşması konusunda bilgiler alırız. Çoğunda da, yazardan, kekeler veya duraklayarak konuşur diye söz edilir. Yalnız tek bir dinleyici, James konuşurken, tempo işaretlerinin yardımıyla ona özgü bir cümleyi yazma konusunda kendini eğitmişti. Bu sayede, James'in kesinlikle kekelemediği veya duraklamadığı ortaya çıktı. Konuşması boyunca çeşitli etkileme yolları kullanarak kendini tekrarlıyordu. Bu özelliğini yorumcusunun sözleri ile anlata-

cak olursak, "önce kusursuz bir cümleyi içgüdüsel olarak söylüyor; sonra her sözcüğü ikinci kez daha özenle tartıyor gibi tekrarlıyor; üçüncüde doyurucu buluyor, dördüncüdeyse Henry James'in yapıtı olarak muzafferane bir tavırla gönderiyor.[31]" Bu olağanüstü konuşma biçimi, gelecek kuşaklar için kaydedilmek açısından olağanüstü tanıklar gerektirir. Bu nesnel yargıya ve kanıtlanmış yeteneğe karşı, sayısı ne olursa olsun özensiz bir rapor geçerli olamaz.

Olayı ve Nedenlerini Bilmek

Geçen hafta veya 1000 yıl önce olmuş bir olayı anlaşılır biçimde aktarmak isterseniz oluş nedenlerini bilmek bir gereklilik haline gelir. Neden-sonuç ilişkileri konusunda kitaplar yazılmıştır. Burada ancak yaygın biçimde kullanılan bir soru listesi verebiliriz. Asıl güçlük "neden"den neyin anlaşıldığındadır. Onsekizinci yüzyıl ortalarında filozof David Hume, "neden"in zorlayıcı bir etki olarak algılanmasının aldatıcı etki yaptığını göstermiştir. İnsanda bilardo topunun çarptığında diğer topları da harekete geçirmesi gibi anında harekete geçen bir gereklilik duygusu yoktur. Bu olayına göre değişir. Hume'dan günümüze dek bütün felsefeciler "neden"in olduğu yerde "etki" olduğunda birleşmişlerdir; gözlediğimiz ise, yalnızca "düzen"dir.

İnsan ilişkilerinde neden'den söz ettiğimizde genellikle gözlenen etkiden farklı mesafelerde duran ve kolaylıkla ayırdedilemeyen veya ayrılamayan çeşitli öğeleri dikkate almamız gerekir. Bir adam, kötü bir haberi aldıktan on altı gün, beş saat ve yirmiüç dakika sonra intihar etmişse, intiharının nedenini nasıl saptarız? Günlük konuşmamızda "bu yükü kaldıramadı", "sabah saatlerinde insanın dayanma gücü düşüktür" ya da "onun kişiliğinde biri iflası kaldıramadı" deriz. Bir başka deyişle, ölümünü ya ölçülemeyecek derinlikteki psikolojik sorunlarına, psikolojik olaylara veya belli bir duruma tepki olarak ortaya çıkan bir fikre bağlayabiliriz. "Neden" bizi ilgilendirmediği için ölümü mermi ve silaha bağlamayız: bu yalnızca adli tıbbın ilgi alanıdır.

Bunu genellediğimiz zaman, olanların anlatımı, büyük küçük herhangi bir olayın nedenini değil, yalnızca oluş koşullarını açık-

cak olursak, "önce kusursuz bir cümleyi içgüdüsel olarak söylüyor; sonra her sözcüğü ikinci kez daha özenle tartıyor gibi tekrarlıyor; üçüncüde doyurucu buluyor, dördüncüdeyse Henry James'in yapıtı olarak muzafferane bir tavırla gönderiyor.[31]" Bu olağanüstü konuşma biçimi, gelecek kuşaklar için kaydedilmek açısından olağanüstü tanıklar gerektirir. Bu nesnel yargıya ve kanıtlanmış yeteneğe karşı, sayısı ne olursa olsun özensiz bir rapor geçerli olamaz.

Olayı ve Nedenlerini Bilmek

Geçen hafta veya 1000 yıl önce olmuş bir olayı anlaşılır biçimde aktarmak isterseniz oluş nedenlerini bilmek bir gereklilik haline gelir. Neden-sonuç ilişkileri konusunda kitaplar yazılmıştır. Burada ancak yaygın biçimde kullanılan bir soru listesi verebiliriz. Asıl güçlük "neden"den neyin anlaşıldığındadır. Onsekizinci yüzyıl ortalarında filozof David Hume, "neden"in zorlayıcı bir etki olarak algılanmasının aldatıcı etki yaptığını göstermiştir. İnsanda bilardo topunun çarptığında diğer topları da harekete geçirmesi gibi anında harekete geçen bir gereklilik duygusu yoktur. Bu olayına göre değişir. Hume'dan günümüze dek bütün felsefeciler "neden"in olduğu yerde "etki" olduğunda birleşmişlerdir; gözlediğimiz ise, yalnızca "düzen"dir.

İnsan ilişkilerinde neden'den söz ettiğimizde genellikle gözlenen etkiden farklı mesafelerde duran ve kolaylıkla ayırdedilemeyen veya ayrılamayan çeşitli öğeleri dikkate almamız gerekir. Bir adam, kötü bir haberi aldıktan on altı gün, beş saat ve yirmiüç dakika sonra intihar etmişse, intiharının nedenini nasıl saptarız? Günlük konuşmamızda "bu yükü kaldıramadı", "sabah saatlerinde insanın dayanma gücü düşüktür" ya da "onun kişiliğinde biri iflası kaldıramadı" deriz. Bir başka deyişle, ölümünü ya ölçülemeyecek derinlikteki psikolojik sorunlarına, psikolojik olaylara veya belli bir duruma tepki olarak ortaya çıkan bir fikre bağlayabiliriz. "Neden" bizi ilgilendirmediği için ölümü mermi ve silaha bağlamayız: bu yalnızca adli tıbbın ilgi alanıdır.

Bunu genellediğimiz zaman, olanların anlatımı, büyük küçük herhangi bir olayın nedenini değil, yalnızca oluş koşullarını açık-

Neden ve Ölçüm Üzerine

Tarihsel yazılar yazarken, neden tanımlamalarını şekillendirmek veya "olağanüstü" bir örnek ve buna "katkıda" bulunan çeşitli nedenler öne sürerek kusursuzluğu göstermek için giriştiğimiz her çaba başarısızlıkla sonuçlanır. Böyle bir açıklık getirmek hiçbir zaman başaramıyacağımız bir ölçümü gerektirir; bir başka deyişle, belirlenmiş miktarlarda maddelerin biraraya getirilmesiyle bir bileşim elde etmeye yarayan bir kimya formülünü aptalca taklit etmektir. Edward Lucas White'ın söylediği gibi,[35] Roma İmparatorluğunun yıkılmasında sıtma mikrobu taşıyan sivrisinekler ve Hıristiyanlığın yayılması rol oynadıysa, sivrisinekler de en az Hıristiyanlar kadar gerekliydi ve biri diğerinden daha üstün değildi.[36]

Bu yüzden, tarih araştırmacısının felsefeciler ile bilim adamlarında bulunan bir özelliğe, neden-sonuç ilişkisi konusunda pratik bir ayrım yapabilme kapasitesini geliştirmesi gerekir. Çeşitli türde olayların bulunduğu uzun bir süreçte ortaya çıkan neden-sonuç ilişkisi ile kapalı bir sistemdeki neden-sonuç ilişkisi arasındaki farka dikkat çekilir. Birinci tür için örnek olarak bir bulutun oluşması, gökyüzünün kararması, sıcaklığın düşmesi, insanların paltolarını. giymeleri, gök gürlemesi, ağacın altına sığınmış bir insanın yıldırım çarpması sonucu ölmesi verilir. Bu "neden"ler zinciri çeşitlidir ve yaşanan hiçbir olayı önceden bilmeye imkân yoktur; bunun nedeni, önceden kararlaştırılmamış olmaları değil, kontrol edilebilecek sınırların dışında ortaya çıkmış olmalarıdır. Buna karşılık, bir fizik laboratuvarında, gerilme ve esneme dereceleri bilinen esnek bir madde, birçok aşamadan geçirilir ve istenen şekle sokulur. Her an, hangi ölçüde basınç uygulanacağı belirlenmiştir. Bu yüzden sonucu hazırlayan "neden"in ne olduğu somut bir şekilde bilinir.

Birinci neden-sonuç ilişkisi örneğindeki en belirgin özellik, ilgili olabilecek olaylara hiçbir kısıtlama getirilememesidir. Bu sürece bağlı koşulları seçmek gözlemcinin yeteneğine kalmıştır. Sonuçta anlatılanların anlaşılır, olup bitenlere uygun ve zihni olaylara uyarlama açısından yararlı olup olmadığına karar vermek onların görevidir.

Bu görüş, konumuza ve amacına uygundur. Çünkü insan faaliyetlerini bağımsız parçalara ayırmak gerçeği bozar. Tanınmış bir kuramcının yıllar önce söylediği gibi:

"İnsanın dinsel, estetik, ekonomik, siyasal, entellektüel ve savaşçı özelliklerini bilimsel yollarla ayırmaktan daha yapay birşey olamaz. Bunlar tek başlarına incelenebilir, bu yararlı da olabilir ama bu süreci bütün olarak inceleyecek biri yoksa çok anlamsız sonuçlara ulaşılabilir; bunu yapacak kişi ise tarihçidir."[37]

Bu tam anlamıyla pragmatik bir görüştür.[38] Nedenlerden çok, olaya yol açan çeşitli koşullarla ilgilenir. Bu görüşe göre, tarihçilerin kendilerine uygun gelen olayları seçmeleri bir gerekliliktir ve yararlıdır. Tarihçilerden beklenen düşünmeleri ve seçmeleridir; bu konudaki zekâlarıyla ve dürüstlükleriyle olayları değerlendirilirler. Aynı şekilde tarihin doğru olamayacağı ve bu nedenle her otuz yılda bir yeniden yazılması gerektiğine yapılan itirazlar, tarihin yararlılığının bir göstergesidir. Yalnızca kendisinden istenenlere cevap vermesi gerekliliği değil cevap verebiliyor olması önemlidir. Geçmişin belli aralıklarla yeniden gözden geçirilmesi olayları yok etmez; çünkü bunlar birbirini tamamlar niteliktedir. Müspet bilimler doğayı daha iyi anlamamızı sağladığı gibi tarih de geçmiş hakkında daha iyi bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur ve kanıtlanamayacak olayları elememizi sağlar. Sonuç olarak, olayları tanımlamak için koşullar arasında seçim yapma gereği, bütün öykülerde olduğu gibi tarihin de bir biçimi olması gerektiği gerçeğine götürür bizi. Biçim olmadan isimlerin ve olayların hiçbir anlamı, hiçbir yararı yoktur. Bilimsel formüllerde doğanın incelenmesini değerli kılan düzenlilik gibi, geçmişi değerli kılan da geçmişin düzene sokulmasıdır.

Bu nedenle Tarihçinin sorması gereken en önemli soru "ne tür düzen" olmalıdır.

1. Columbia Üniversitesindeki gibi sözlü tarih merkezlerinde, biyografilerini yazmama olasılığı olan önemli kişilerin konuşmaları banda kaydedilmektedir. Ancak, yazılı sözler o denli önemlidir ki, bu kayıtlar yazıya aktarılmakta ve kitap gibi dosyalanmaktadır. Mevcut malzemelerin katalogları ise belli aralıklarla yayımlanmaktadır.

2. Alman Bilgi Kütüphanesi tarafından (New York, 1940, s 259) yayımlanan *Polonya'daki Alman Azınlığa Karşı Çıkarılan Acımasız Polonya Yasaları* adlı yapıtı dikkate alırsanız, kitabın kullanılan terminoloji ve düzenlenme biçimi açısından tarihsel bir monograf niteliğinde olduğunu, ama içerdiği olayların hepsinin birer sav olma özelliği taşıdığını görürsünüz. Tanınmış kişilerin bıraktığı belgeler bütün kitaba özenle serpiştirildiğinden yanıltıcılık oranı yüksektir. Örneğin Theodore Roosevelt'in sözde gelecek nesillere bıraktığı, çeşitli gazete muhabirlerine yazdığı mektuplar kullanılmıştır. Örnekler için Elting E. Morison'un *The Letters of Theodore Ro-*

osevelt adlı 8 ciltlik yapıtına bakınız. Cambridge M.A. 1951-54.
3. Sosyologların kullandığı "kanıt koruma kuramı ve uygulaması" için Robert K. Merton'un *The Focused Interview: A Manual of Problems and Procedures* 2. baskı, New York, Free Press 1990.
4. Ortaya çıkarılan yapıttaki gerçek payı sahteciyi suçlamaya veya yeteneğini takdir etmeye yardımcı olabilir. Van Meegeren'in sahte Vermeer tabloları gibi.
5. Herodotos ile Thukidides'i karşılaştıran bir araştırmacı Thukidides'in "yazdıklarını yaşadığı için daha avantajlı" olduğunu söylerken kuşkusuz bu kuralı düşünüyordu.
6. Osborn'ların *Questioned Document Problems* ve Weller'in *Die falschen und fingierten Druckorte* adlı yapıtlarını okumak boş zamanları değerlendirmek ve bilgilenmek açısından yararlıdır. Konuya ilgi duyanlar, karbon 14 veya toryum-uranyum tekniği de dahil olmak üzere diğer radyasyon yolları gibi teknik yollardan, kızılötesi ve yansıtılmış ışınlar veya asparagin asidiyle yapılan bir işlemle bir belgenin gerçek olup olmadığını ve hazırlanış tarihi saptama yöntemlerini öğrenmek isteyecektir.
7. John Sparrow, *Suikastten Sonra* New York 1968 13-14.
8. Ibid. 14.
9. Ibid. 15.
10. Sir Sydney Smith, *Mostly Murder* Londra 1959, 272-274.
11. *Woodrow Wilson: Tıbbi ve Psikolojik Biyografi Princeton*, 1981. Bulgularını daha önce *Journal of American History* dergisinde bir makale halinde yayımlamıştır. (Eylül 1970) 57, 324-251.
12. "Wilson, Krizleri ve Zebralar" *New England Journal of Medicine* 307, (26 Ağustos 1982). 308. Sayı, (20 Ocak 1983). "Woodrow Wilson'un gözlemi" Ophthalmology, 92 (Mart 1985). Daha sonra *Journal of American History*'de Marmor, Alexander ve Julietle George grubu ile Weinstein ve Arthur S. Link arasında yapılan görüş alışverişleri. 70. (1984) 845-853, 945-955.
13. *Dünya Liderlerinin Hastalıklarının Neden Olduğu Etkiler,* Philadelphia 1986. Link'in 1991'de yayımlanan *Woodrow Wilson*'un Yazışmaları, Princeton, 1966 adlı çalışmasının 64. cildine başvurabilirsiniz. Park'ın hastalığın tüm belirtilerine ilişkin değerlendirmelerini de bu ciltdin 506. sayfasında bulabilirsiniz. Carlos F. Gomez'in Beyaz Saray'daki *Gizli Hastalık* adlı yapıtında Weinstein-Link savını kabul etmekte ve Park'ınkine de yer vermemektedir.
Wilson'un kişiliği ve yaşam boyu davranış biçimini inceleyen en son ve en dengeli yapıt olan August Heckscher'in *Woodrow Wilson* (New York, 1991) adlı yapıtına başvurabilirsiniz.
14. Klaus Schwabe'nin *Deutsche Revolution und Wilson Frieden: die Amerikanische und deutsche Friedens-strategie zwischen Ideologie und Machtpolitik*, 1918-19 (Düsseldorf 1971) ile *Çağdaş Tarih Dergisi*'nin Eylül 1973 sayısına bak.
15. Raymond Mortimer, *Sunday Times* (Londra), 17 Ekim 1954.
16. Jonathan Goodman, *Julia Wallace Cinayeti*, New York 1976. Kitabın daha sonraki baskısında, yazar yapılan araştırma sonuçlarına dayandırarak Wallace'ın karısını öldürmediği, katilin kimliği konusunda sağlam deliller sunmuştur.
17. Kanıtların incelenmesine ilişkin Paul Murray Kendall'ın, *III. Richard,* New York 1956 ile V.B. Lamb'ın *III. Richard'ın İhaneti*, Londra, 1965. Aynı konuda eğlenceli bir kitap da Josephine Tey'in bir dedektif romanı olan *Zamanın Kızıdır* (New York, 1951).
18. Bak. Richard A. *Altick'in Bilim Adamının Serüvenleri* adlı yapıtının yedinci bölümü olan "Öğretim Görevlisi ve Bilim Adamı", New York, 1951 ile Altick'in *Edebi Araştırma Sanatı,* üçüncü baskı, New York, 1981.
19. James H. Stedd ve Gwin J. Kolb'un yazdığı *Dr. Johnson'ın Sözlüğü* Chicago 1955. Eski öyküler kolay unutulmaz. Tıpkı 1000. yıl konusunda olduğu gibi. Allen Reddick'in *Johnson'ın Sözlüğünün Oluşması* adlı yapıtında (New York, 1990) Johnson'ın mektubu yapıtın üç ayrı yerinde yorumlanmış ve Chesterfield'in düşünce biçimini ve ahlâkını karalamak için Sledd ve Kolb'un yapıtından alıntılar da yapılmıştır.
20. Modern çağda üretilen çok sayıda belge, tarihçiye yeni bir sorun çıkarır. Halkın bilme hakkı diye tanımlanan konuda, Kongre 1966 ve 1974 Haber Alma Özgürlüğü yasasını çıkararak, o tarihe kadar ulaşılamamış devlet belgelerini araştırmacıların kullanımına açmıştır. Görünüşte özgürlük ve rahatlık sağlayan bu yasa aşılması güç sorunlar yaratmıştır. Araştıracakları dosyalar için başvuruda bulunmaları istenen araştırmacılar yararlanmak için başvuruda bulundukları her malzemenin ne ölçüde yararlı olabileceğinden emin olmadıklarından, tek yanlı sonuçla-

ra varabilirler. Devlet belgelerine ulaşmak için başvurulacak en önemli el kitabı *A Citizen's Guide on Using the Freedom of Information Act and the Privacy Act of 1974-1989*'dur.

21. *"Truth in History"* New York 1937. 3-20. Amiral Rickover'ın kesin bir biçimde anlattığı gibi, "ABD, Havana Limanındaki Maine gemisinin 1898'de kazan patladığı için veya bilinmeyen nedenlerle infilak ettiğini bilseydi, belki de savaş çıkmayacaktı." (H.G. Rickover, *Maine Savaş Gemisi Nasıl Yok Edildi,* Washington D.C. 1976 104-105).

22. Dwight D.Eisenhower, *Crusade in Europe*, New York 1948, 253.

23. Winston S.Clurchill, *The Second World War: Truimph and Tragedy*, New York 1953. 1946'da yayımlanan Michelin harekât alanı haritası ve 1984'deki anma törenleri nedeniyle yeniden yayımlanan haritanın İngilizce çevirisi "bu önemli durum" konusunda Fransızca metne uymamaktadır.

24. Omar N. Bradley, *A Soldier's Story*, New York, 1951, 272.

25. Cornelius Ryan, *The Longest Day*, New York, 1959-162. Ayrıca Amerikan Ordusu yayınlarından *Omaha Beachhead* ekindeki haritalara bakınız. Washington, 1945, (1984'de yeniden basılmıştır).

26. Max Hastings, Operation Overlord: *D-Day and the Battle of Normandy*, New York, 1984, 67.

27. Mesleki nedenlerle şüpheci olması gereken Voltaire'in, tarihten hiçbir zaman kuşku duymadığı ve tersine bıkmak bilmez bir tarihçi olduğunda, dikkat edilmediğine inanıyoruz. 1769'da Horace Walpole'a cevap olarak yayımladığı uzun yazısında "aşırı şüpheciliği ve anlamsız saflığı" aynı ölçüde reddetmiştir. *Le Pyrrhonisme de l'histoire, Ouvres*, Kehl, 1785 27: 9-10.

28. İnsanlar jeologların, insanın yeryüzündeki yaşı da dahil olmak üzere tarih öncesi devirler için belirlenen geniş zaman dilimlerini itirazsız kabul etmeye hazırdırlar. Buna sık sık değişen astrofizik raporlarını da eklemek gerekir.

29. Kolej ve üniversitelerde, çoktan seçmeli test sorularını tanımlamak için "nesnel sınav" sözcüğünün kullanılması, bu yanlış kullanımı teşvik etmektedir. Banesh Hoffmann'ın *The Tyranny of Testing*'ine bakınız, New York, 1962.

30. İyi ölçmek için şöyle bir örnek verebiliriz: Gözünüzün önünde küçük benekler görürseniz nesnel olabilirler (üzerinde benekler olan herhangi eşya), öznel olabilirler (vücudunuzdaki bir hastalığın belirtileri olarak). Kinin aldığınızda kulaklarınızda çınlama olabilir, tamamen öznel-dir fakat gerçektir. Fakat bir nesne olarak çanın yokluğunu hemen farkedersiniz, ama duyularınızla.

31. Elizabeth Jordan, S. Nowel-Smith'in *The Legend of the Master* adlı yapıtında kullanılmıştır. New York, 1948, 16.

32. Neden-sonuç bağlantısını müspet bilimlerde olduğu gibi tam ve inanılır bir biçimde anlatmak için, bilim olmayan her konuyu içine alan "tarihsel" bağlamda algılamalıyız. Henry Margenau'nun *Open Vistas*'ına bakınız. New Haven 1961, özellikle 191-214.

33. Erken modern çağların büyük tarihçisi Garrett Mattingly'nın vurguladığı gibi, tarihsel yargı yoluyla sezgilerinizi kullanarak bu ilişkiyi bulabiliriz: "İnsanla ilgili her durumun belli ölçüde benzerlikler ve belli ölçüde özgünlük içerdiğinin bilincinde olarak her yeni olayı, geçmişte yaşanmış benzer olaylarla kıyaslar, sabit özelliklere değerlendirip, değişkenleri ayırır, hangi etmenlerin önemli olduğuna karar verir, seçenekleri belirler ve sonuca ulaşmak için "A" yolunu seçip "B" yolunu redderek inceleriz".

34. Tarihsel analizlerin mantığıyla ilgili etkili tartışmalar için Ernest Nagel'in aynı başlık altında *Scientific Monthly*'deki yazısına bakınız. 74 Mart 1952, 162-169.

35. *Why Rome Fell*, New York, 1927.

36. Aynı basitlikteki son arkeolojik hipotezler için *Down fall of Indus Civilization is Traced to Mud*'e bulunuz. New York Times 23 Mayıs 1966. Bunu Romalılara çevirdiğimizde, tek ve gizli bir neden olduğunu öne sürenler bunu gut hastalığına, "Eski Romanın içki alemi düşkünlüğüne" veya kurşun çanaklara bağlamaktadır. (*New York Times* 18 Mart 1983).

37. James Harvey Robinson, *The New History*, New York 1913, 66.

38. "Pragmatik" sözcüğü teknik anlamda kullanılmıştır. "Uygun" veya "pratik" anlamına gelmez. "Olayı hazırlayan koşullardan çok sonuçları ile değerlendirilen" anlamında kullanılmıştır. Mommsen'in, bu kitabın epigrafında eski tarihçi Polybius'tan örneklerle verdiği kıyaslamalı kullanıma bakınız.

8. Bölüm
Biçim, Yanlılık ve Revizyonizm

Tarihsel Dönemlerin Nedeni ve Adları

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunun 200. yıldönümü kutlamaları sırasında aylık bir derginin, ülkenin tarihine biçim veren en önemli olayları seçmek üzere davet ettiği altı tarihçi, toplam 356 olay önermiş ve bunlardan beşi üzerinde görüş birliğine varılmıştır.[1]

Bu bilgi çok az tarihçi için şaşırtıcıdır; çoğu da, sorulduğunda, cevapların mantıklı olduğunu, ancak soruların yanlış anlamalara dayandırıldığını öne sürecektir. Sayısı ne olursa olsun tarihe biçim veren anları saptamak zihinsel açıdan olanaksızdır. Bunun nedenini anlamak için Biçim, Dönem, Yanlılık ve Sistem gibi konuların tam olarak işlevlerini bilmek gerekir.

Tarih yazmanın neden bir biçim gerektirdiğini herkes anlayabilir. İnsan beyni, biçimi olmayan veya biçim kavramına uymayan bir şeyde dikkatini yoğunlaştıramaz. Masanın üzerine bir düzine ataş atın ve birkaç saniye bakın: Dağınık bir şekilde durmalarına rağmen yine de bir köşede üçgen, ortada çapraz ve sol tarafta küçük bir çiçek şeklinde öbeklendiklerini "görürsünüz". Gökyüzündeki takım yıldızlar, insan beyninin, "anlamak için" gruplandırmasının kaçınılmaz sonucudur.

Öyküde ve tarihte, olayların bize benzer şekilde "mantık sırasına" göre birbirini izleyen gruplar halinde verilmesini bekleriz. Hiç eleştirmeden okuyabiliriz, ama geriye baktığımızda, okuduklarımızın bütünüyle çarpıcı bir biçime sahip olduğunu görmek isteriz. Bunun mutlaka duygusal bir heyecan olması gerekmez; beklenen belirgin bir başlangıçtan anlaşılabilir. Bu nedenle, Macaulay, 1685'ten 1701'e kadar olan önemli yıllarda cereyan eden olayların

geniş bir panaromasını vermeyi düşündüğünde, en çok nasıl bir düzenleme yapması gerektiği konusuna önem vermişti. "Tarih"i tamamlandığında bile biçimini eleştirmeyi ve çok beğendiği Thukidides'in yazılarıyla kıyaslamayı sürdürmüştü: "Ona her zamankinden daha fazla hayranım. Büyük bir tarihçi. Diğerleri ona benzemeye çalışabilir. Kendisi değil ama düzenleme biçimi berbat... Benim kullandığım biçim Thukidides'inkinden ne denli daha iyi".[2]

Bazı tarihçiler bu "düzen" kavramını reddeder ve bilimsel açıdan tarih için doğru olanın, olayların kendi kendisini düzenlemesi olduğunu savunur. Bu, bilim ve tarih açısından yanlış algılamadır. Doğayı incelediğinizde olayların kendilerini düzenlemediklerini gözlersiniz. Bir formül, veya küçük bir biçim, gözlem ve deneyle önce bir ölçüm, sonra da sabit veya değişken bağlantıların belirlendiği bir olgu seçimi yapıldığını gösterir. Olayların seçimini ve ilişkilerini en az doğa kadar insan ilgisi de belirler. Bir araştırmacıyı, gazın hareketi ile sıcaklık ve basınç olgusu arasındaki bağıntıyı incelemeye iten dürtü meraktır. Ayrıca hemen görülemeyen ve not edilmeye hazır durumda olmayan gerçekler düşünceler yoluyla görülür (örneğin molekül kavramı). Beyinde saptanmış amaç için araştırılır. Başlangıçta belirsiz olan gerçek ve bağlantıları için beyin önce bir hipotez yaratır ve buradan ilintili olayların bütün olarak ele alındığı "kuram"a varır.

Olayları anlatmayı görev edinmiş herkes, bulduklarına ve doğruladıklarına biçim verme gereği duyarak çalışır. Kronoloji gerçeklerin doğal sıralamasını yapar. Ancak kronoloji uzundur ve içeriği karmaşıktır. Bu nedenlerle düşünülebilmesi ve duyulabilmesi için bir biçime gereksinimi vardır.[3] Bu, tarihçiyi, olayları incelerken, kendisine kolaylık sağlayacak dönemlere ayırmaya iter: Devirler, yüzyıllar, çağlar gibi. Ayrıca tarihçi, çağdaş veya değil, meslekten olmayan kişilerin kendi gereksinimlerine göre yarattıkları, Gotik, Barok, Rönesans ve Romantik gibi adlarla anılan bazı hazır kalıplar veya gruplaşmalar bulur. Anlamlarını daha uzun açıklamak gerekmesine ve en az moleküller kadar belirsiz olmalarına rağmen tarihçi, bunların birer anlamı olduğunu kabul etmek zorundadır; zira tarihsel tanımlamalar düşüncelere ve kesinlikle molekülle ilgisi olmayan, bir zamanlar yaşamış canlılara aittir.

Gruplar ve isimler genelde bilimsel ve sanatsal tartışmalar sonucu belirlenir. Günümüzde, akademik yazılarda, bir grup ünlü Amerikan ressamını tanımlamak için kullanılan "Hudson River

School" adı ilk kez bir eleştirmen tarafından bazı sanatçıları ve yapıtlarını küçümsemek için kullanılmıştı. Kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi bu doğru ve tam bir başlık değildi; zira eleştirilen sanatçılar yalnızca Hudson Nehrini resmetmemişlerdi veya Hudson kıyılarında yaşamıyorlardı. Ancak artık ismi değiştirmek olanaksızdır, çünkü herşeyden önce tarihsel bir tanımlamadır; ve gerçekle düşünceyi tarihin gerçek akışı içinde birleştirir. Fikirlerin bazı biçimsel ilkeleri ve şiirsel amaçları vardır; bazı kişilerin biyografilerini, tarihleri, yapıtlarını ve mesleklerini içerir.

Biçimlendirme Koşulları

Bazı tarihsel gruplandırmaları verildiği şekliyle kabul ederek, gerçekle ilgili dağınık durumdaki parçaları birleştiren herhangi bir kümeyi oluştururken, hangi düşünce ve gözlem unsurlarının işbaşında olduğunu sorarız. Dönemlerin, biçimlerin ve grup adlarının hepsi eşit derecede uygun ve yararlı değildir. Tarihsel biçimlendirmenin ilk unsurunun doğal veya yapay, bir tür kıyaslama olduğu açıktır. Dağınık şekilde atılmış ataşlar örneğinde olduğu gibi bazılarının doğal olarak çapraz görünümde olduğunu iddia ederiz; veya onları çapraz bir biçimde görmeyi yeğleriz. İşin felsefi yanını bir tarafa bırakırsak, araştırmacı kendiliğinden oluşmuş (veya tarihsel) gruplanma ile sistematik gruplanma (veya sınıflandırma) arasındaki farktan daha çok yararlanır.

Birinci tür gruplanmaya örnek olarak "Hudson River School" verilmiştir. Bu örneği yaratan eleştirmen, çağdaş Amerikan ressamları arasında bir araştırma yapmadan ve ortak özelliklerini belirlemeden, kendi hoşnutsuzluğunu ifade ederek New York Tribune okurlarını etkilemeye çalışmıştır. Yalnızca rastgele bir isim vermiş ve bu yerleşik hale gelmiştir.[4] Ama bunları günümüzde kullanırken anlamlarını belirlemek ve kapsamında değişiklikler yapmak zorundayız.

Öte yandan, sistematik gruplandırma, genelde yaşayan gerçeğe o dönemin eleştirmeninden daha uzak bir konumda olan ve gerçek bir olay grubunu veya kümesini incelemek isteyen araştırmacının ürünüdür. Crane Brinton The Jacobins adlı kitabının hazırlıkları sırasında yalnızca, kendisinin tanıdığı ilk altı ismi kullanmakla veya Paris grubuna üye olanları bulmakla yetinmemiş, bütün Fransa'da

bulunan Jacobin Klüplerinin kayıtlarını inceleyerek bu tarihsel partinin üyelerini sistematik bir biçimde örneklemiştir. Bu çalışma biçimi bize sosyolojiyi çağrıştırır; ilkesi bütün betimsel disiplinlerin temelini oluşturur: Genelleme yeterli sayıda örneğe dayanır. Yönetim kurulunun görüşleri konusunda emin olmak istediğinizde, bütün üyelerin toplantı zabıtlarına geçmiş görüşlerini ve oylarını incelemeniz gerekir. Bir başka deyişle, sınıflandırmanız ayrıntılı olmalıdır. Görünüş ve fikir olarak birbirinden farklı insanları gruplandırıyor olmanıza rağmen, tanımlama o grubun sınırlarını çizer.

Biçim vermenin diğer bir koşulu da, insanla ilgili konularda kesin kalıplar içinde rapor yazmayı yararsız ve olanaksız kılan, bu insan farklılıklarından doğar. Kurul üyelerinin çeşitli konulardaki oylarının çizelgesini çıkarmak yeterli değildir. Şirketin durumuyla ilgili tam bir rapor hazırlayabilmek için kullanılan sözcükleri, kişilikleri, çevrilen oyunları ve sergilenen duyguları bilmek gerekir. Ve tarihçi bunların hiç birini tam olarak bilip anlatamayacağı için seçmek zorundadır. Böylece biçim vermenin birinci kuralına varmış oluruz: "Başarılı olmak ve doğru sonuca ulaşmak için seçim iki yönlü olmalıdır. Eldeki verilere uygun olmalı ve okuyana anlaşılabilir bir plan sunabilmelidir."

Araştırmacı önüne çıkan gerçekleri, bir tezgâhtan mücevher seçen biri kadar net ve bütün kapsamıyla göremez. Konuyla ilgili çok az bilgiye dayanarak çalışmaya başlar ve zaman içinde elde ettiği bilgileri beyin gözüyle görebilme ve hafızasına kaydedebilme kapasitesini aşar. Bu nedenle, seçtiği bilgileri, bir müşterinin tek yönlü görüşüyle değil yeni ülkeler keşfeden bir gezginin gözüyle kıyaslamalıdır. Kaşifin görüşleri, çalışması ilerledikçe biçimlenir ve bilgisi arttıkça değişir. Ancak bunlar her zaman iki şekilde koşullandırılmışlardır: Bir, önyargılarıyla birlikte gözlemci kişiliği; iki, araştırmasının amacı veya gerekçesi.

Yanlılığın Nedenleri ve Çareleri

Araştırmacının, bilgileri, bir gezginden daha çok çaba harcayarak aradığı açıktır. Pek çok yerde dağınık biçimde duran parçaları biraraya getirerek geçmişi kurgular. Bir başka deyişle, araştırmacı çalışmalarında itici güç görevi yapacak fikri geliştirir. Bu araştır-

macıya sürekli olarak neyi aradığını hatırlatacak olan hipotezdir. Bir eleştirmen şöyle diyor: "Fikirler, tamamının değilse bile tarihsel araştırmanın temalarıdır. Araştırmamızın teması, kendi yanlılığımızın ayırdında oluş derecemize bağlı olarak daha netleşir. Ve araştırmamızda daha etkin ve dürüst olabilmemiz yanlılığımızın bilincinde oluş derecemize bağlıdır. Doğru tarihsel araştırma yöntemlerinin pek çok kuralı aslında, araştırma amaçlarının kılık değiştirmiş biçimde sunulmasından başka birşey değildir." [5]

Araştırmayı ve seçimi, yönlendirici fikirler etkilediğine göre araştırmacının doğasını (yani bütün zihinsel eğilimlerini), o andaki amaçlarını ve hipotezlerini, tüm ilgi alanı olarak tanımlayabiliriz. O halde, herhangi bir suçlama getirmeden, buluşlarını, seçimini, biçim verme şeklini ve sunuş biçimini belirleyen unsur, araştırmacının ilgisidir diyebiliriz. Zihnin bütün yarattıklarında bu kaçınılmazdır. Matematikçiler, meslektaşlarının sonuca ulaşma ve çözüm bulma biçimlerinden kişilik yapılarını ayırdedebilirler. Araştırma ve yazım alanında da "ilgi" türleri değişiktir. Kimileri baştan sona sahtekârdır; kimilerin de ise Thukidides'in yapıtlarında olduğu gibi, Macaulay'ın sınırsız hayranlık duymasına yol açan boyutlardadır. Yetenek derecelerini saymazsak, iyi ve kötü ilgi türünü birbirinden ayıran çizgi genellikle ilginin, alınan sonuçları bozmaya başladığı noktadan çekilebilir. İşte yanlılık budur.

Yanlılık ilginin kontrol edilemeyen biçimidir.[6] Kolayca ayırdedilebilir; fakat bunu biliyor olmamız, tarihsel bir yazı hakkında bilmemiz gerekenleri vermeye yetmez. Örneğin, Gibbon putperest Roma'ya o denli taraftar, Hıristiyanlığa o denli karşıydı ki, yapıtında kilisenin ilk yıllarında uygulanan cezalara iki uzun bölüm ayırmıştı. Sonuç olarak, ilkel Hıristiyanlık konusunu iyimser açıdan anlamak için Gibbon'un yapıtlarına başvurulmaz. Ancak "tarihinin" geri kalan bölümleri, yani büyük bir bölümü doğru ve yansızdır. Ve bu değerli bölümün diğer iki bölümden bağımsız yaratılamayacağı kanısındayız. Bütün olarak yapıt, Gibbon'un karşıt görüşleri ve yanlılığı olmadan ortaya çıkamazdı.

Macaulay'de aynı şekilde "Whig tarihçisi" olarak tanımlanarak zaman zaman dikkate alınmazdı. Tanımlama doğrudur; ancak çağrıştırdıkları genelde yanlıştır. Macaulay, 1688 devrimindeki Whiglerden ve onların devamı olan, kendi dönemindeki liberallerden etkilenmiştir. Ama *History* adlı yapıtı hâlâ kullanılmaktadır.

Yazdıkları bir partiyi tanıtmak veya aklamak amacını gütmüyordu ve büyük bir tarih yapıtı olarak gerekli özellikleri taşıyordu. Siyasi karşıtlarından olan ve Macaulay'ın hatalarını şiddetle kınayan Lord Acton bile onu "bütün yazarların ve ustaların en büyüklerinden biri" olarak tanımlamıştır.[7]

"Yanlılık" tanımlaması karalamak için kullanıldığından, bazı yazarların yanlı diğerlerinin ise yansız olduğu varsayılır. Bu bir konuda siyah beyaz düşünmektir. Gaetano Salvemini, öğrencilerine söylediği şu sözlerle durumu daha doğru tanımlamaktadır: "Yansızlık bir düş, dürüstlük bir görevdir". Tarih araştırmacısı biçime gereksinim duyar ve araştırmasını sürdürebilmek için güçlü bir gerekçe arar; bu nedenle de tarafsız olamaz. Kendi açısından, yapıtının ilgi çekici olabilmesi için ilgi duyduğu bir konu olmalıdır.

Yanlılığı değerlendirirken, araştırmacının belli bir düşünce kusursuzluğuna ulaşması gerekir. Düşünen bir bilim adamı olarak gerçeği araştırmanın iki koşullu olduğunun bilincindedir; sonuçta bir biçim ortaya çıkmalıdır ve araştırma süreci içinde ise çeşitli ilgi konularına cevap verebilmelidir. Ayrıca araştırmacı tarihçinin ilgi alanının biçime katkıda bulunduğu yolu eleştirici bir gözle izleyerek şu soruları sorar:

1. Yazar, bilgileri seçerken ve kullanırken titiz midir, yoksa rastgele mi davranmaktadır? Bir başka deyişle kendi hipotezlerinde yeterince irdeleyici midir; karşıtlarına yaklaşımı dürüst müdür; gerçeği her şeyin üstünde tutar mı?

2. İlgi alanına giren varsayımları tanıyabilecek ve belki de benimseyebilecek kadar bilinçli mi?

3. Yanlılığı farkedilebilir ölçüde olsa bile yapıtı bütün olarak belirgin bilimsel özellikler taşıyor mu?

Bu soruları yanıtlarken, araştırmacı, bütün tanıklarının olmalarını istediği kadar dürüst olmaya çalışacaktır. Zira, bir başkasının ilgi alanını yargılarken insan kendi ilgi alanlarının etkisindedir ve bu etki başkaları tarafından kayıtsız şartsız paylaşılınca daha da güçlenir. Tüm dünyada politika, her zaman geçmişle ilgili düşüncelerle, geleceğe ilişkin umutlarla güçlenir; bu da açık, bilinçli bir şekilde yapılan tartışmalar, suçlamalar ve istekler biçiminde ortaya çıkar. Örneğin, Kuzey İrlanda'da süregelen çatışma, uzun bir geçmişi olan tarihsel anıların sonucudur ve diğer yerlerdeki tarihsel görüş ayrılıklarının konusunu oluşturur. Bir İngiliz gazetesi şöyle diyor:

"Ulster: Ne yapabiliriz? Tarihsel gerçekler olduğu gibi kabul edilmedikçe barış olamaz." Kısa bir süre önce Amerika Büyükelçisi "pek çok Amerikalı, özellikle İrlanda kökenli Amerikalılar, Kuzey İrlanda sorununu yanlış anlamakta ve İngiliz ordusunun orada azınlığı (Roman katolikleri) korumaktan çok Ulsterlileri sindirmek için bulunduğunu düşünmektedir," sözleriyle duygularını dile getirmişti.

Bu karmaşık sorunu algılama biçimleri ne olursa olsun Amerikalılar bu konuda gazetelere yazılar yazmakta ve birbirleriyle tarihsel bağlamda tartışmaktadırlar. Londra'da bir kişi Başkan'a İrlanda terörizmi konusunda soru sorduğunda, başbakan "IRA mensuplarının yurtsever değil katil olduklarını" söyledi. Yazar, yıllarca önce, İrlanda Cumhuriyeti'nin Başkanı olacak kişiyi İngiliz hükümeti katil olmakla suçladığını vurguladı. Bu ateşli tarih yorumcusu sözlerine, 1776 yılında Amerikan yurtseverleri de benzer şekilde tanımlanmışlardı diyerek devam etmişti. Bir başka gün, bir başka yazar, bu kez IRA ile İrlandalıların birbirinden bağımsız gruplar olduklarını öne sürdü. Eleştirel bir araştırmanın çatışmaya taraf olan her iki grubun da ürkütücü yanlışlarını ortaya çıkarması olasılığı, mücadele eden tarafların kağıt üzerinde veya gerçek hayatta tarihi tekrarlamalarını engelleyemez. Kuzey İrlanda için onaltıncı ve onyedinci yüzyıllardaki din savaşları henüz sona ermemiştir.

Bu koşullarda, pek çok insan için yanlılığın üstesinden gelmek için gerekli olan bilinçlenme çabası insan üstü bir çabadır. Fakat bir bilgi parçacığı ele geçiren eleştirici bir araştırmacı asıl mesajının gerçek mi, yoksa yanlı mı olduğunu tartabilmelidir. Bilinçlenmenin ölçüsü, çoğu zaman etkilere açık olmak anlamına gelir; bir yazarı "bunlar benim varsayımlarım, siz ne dersiniz," demeye mecbur edecek bir yasa yoktur. Yazar için, doğru olacak veya hiç olmazsa işe yarar bir hipotez olarak kabul edeceğinizi umduğu ifadeler yeterli olabilir. Örneğin, Macaulay'in şu sözlerinden, yazarın barış, özgürlük, mülkiyet uygulamalı bilim ve Endüstriyel Devrimden yana olduğunu kolayca anlayabiliriz:

> "Yüzyılı aşkın bir süreden beri, her İngiliz vatandaşı, kendi gayreti ile kazanılmış ve özveriyle biriktirilmiş varlığının devlet tarafından korunacağı inancıyla yaşar. Barış ve özgürlüğün olumlu etkisiyle bilim gelişmiş ve daha önce hiç denenmemiş ölçüde pratik amaçlarla kullanılır hale gelmiştir. Sonuçta, ülkemizde, eski dünya tarihinde eşine rastlanamayacak bir değişiklik gerçekleşmiştir.[8]"

Gerçek bir İngiliz, emperyalist eğilimi olmayan bir yurtsever, liberal ve felsefeye uygun özgüven, akılcılık ve dünyevi başarılara saygılı olmak gibi manevi değerleri savunan bir kişidir Macaulay.

Geçmişin irdelendiği bir yazı okurken bunları bilmek önemlidir; bu, okuyucuya yazarın vardığı yargıları yargılamak için gerekli ortamı hazırlar. Okuyucu nirengi noktalarını belirleyerek ilerler: Ben buradayım, sağda solda bir yerde Macaulay duruyor; bu iki noktanın ötesinde ise anlattığı olaylar. Benim bulunduğum yere göre konumunu bildiğime göre, olaylarla ilgili bir görüş açısı geliştirebilirim; ama yalnız onun veya benim bulunduğum noktadan gördüklerimle bunu yapamazdım.

Bu tür bir yaklaşım uygulamak, bir yazarı, Whig, Katolik, Danimarkalı, Müslüman, alkolik veya boşanmış bir kişi olarak tanımlayıp bir tarafa bırakmakla aynı şey değildir. Bir kişiyi yalnız milliyeti, dini veya kişisel geçmişi nedeniyle söylediklerine göre reddetmek veya sistematik bir şekilde dikkate almamak, burada istenen hassas değerlendirmenin ilkel ve rastgele yapılmış biçimidir. Bir metni, yalnızca kusur bulma zevkinizi tatmin etmek için okuyacaksanız, böyle bir çabaya girmenize hiç gerek yok. Amaç, daha çok, bilgi dağarcığınızı geliştirmek olmalıdır; okuduğunuz metnin bazı bölümlerini kuşkuyla karşılasanız bile aynı konuda okuyacağınız birkaç farklı yorumla bazı bölümlerini değiştirebilir ve birçok bölümünü kesinleştirebilirsiniz.

Kısaca, okuyucunun şüpheciliği, yazarın yanlılığı sorununu çözmeye yeterli değildir. Tersine, anlayış için ön koşul olumlu yaklaşımdır, zira tarih bir zamanlar yaşayan insanları ve başka bir yolla anlaşılması olanaksız canlı duygularını aktarır. Başarılı bir tarihçi olan Woodrow Wilson bu konuda daha ileri giderek şunları söylemektedir:

"Tarihçinin olumlu yaklaşımdan daha fazla şeye gereksinimi vardır, zira olumlu yaklaşımda lütufta bulunma, acıma ve küçük görme gibi duygular vardır. Tabii ki sempati olmalıdır ama bu konuya dışardan bakan bir yabancının değil, tam içinde olan ve konuyla özdeşleşmiş birinin sempatisi olmalıdır. Tarihçi başka dünyaların yasalarını uygulayan bir yargıç gibi yaklaşmamalıdır konulara[10]".

Burada karşımıza başka bir isim altında eski dostumuz "düşgücü" çıkıyor. Bunun tehlikeli bir nitelik olması hiç kullanılmaması anlamına gelmez. Hangi bilgileri istediğimizi ve onları nerede bulabileceğimizi söyleyen düşgücümüz bunların ne anlama geldiklerini

de söyler. Avusturyalı bir tarihçi olan Sir Keith Hancock, *Toskana'da Uyanış* (Risorgimento in Tuscany) konusundaki ilk kitabını yazarken kitapta yer alan bütün taraflarla nasıl özdeşleştiğini anlatmıştır: "Sırasıyla Avusturya Meclisi, Savoy Meclisi, Papalık, Mazzini yanlıları ve liberalizm veya demokrasi etiketi altında faaliyet gösteren pek çok kişi için ayrı ayrı çaba harcadım."[11] Araştırmacının bütün bu unsurlar için kafasında yarattığı olumlu hava gerçeğe yakın bir tartışma ortamı hazırlar. Her konuda bilgi sahibi olmak için gösterdiği gayretleri birleştiren Sir Keith, olaya taraf olanların tek tek oluşturamayacakları bir genel görüş açısı geliştirmiş ve zekâsını kullanarak her unsura göre görev dağılımı yapmıştı. Kendi deyişiyle "ilk hareket olayın içine girmek, son hareket ise dışına çıkmaktır."[12]

İlginin yok edilmesi olanaksızdır ve pek tercih edilecek bir yol değildir; ayrıca yanlılığı tespit edip öylece bırakmak, tarihsel yazılardaki bütünlük eksikliğine göz yumulması anlamına gelir. Bütün çeşitlilik ve zıtlıkların nedeni, kuşkusuz, görüş açısıdır. Kapsamlı bir konu dağa benzer, hiç kimse tamamını göremez: Tırmandığında yalnızca seçtiği yanlarını, uzaktan baktığında yalnız genel hatlarını ve tek bir yanını, üzerinden uçarsa üst kısımlarını görebilir. İki kişi aynı olaya kesinlikle farklı görüş açılarından yaklaşır; iki farklı çağdaki insan ilişkilerinde ortak bir görüş geliştirilemez. Bir çağda ilgi duyulan konularla, günümüzde geçen olaylar ve değerlerin birbiriyle ilgisi yoktur. Bir dünya savaşından sonra, uluslararası ilişkiler ve daha önce yaşanmış önemli savaşlar ilgi odağı haline gelir. Büyük bir ekonomik bunalımdan sonra halkın dikkati ekonomik sistemlerde ve politikada yoğunlaşır. İster sağ ister sol eğilimli olsun geniş çaplı bir devrim, Cromwell ve çok eski Cumhuriyetlere kadar uzanan devrimlerin öykülerinin yeniden konu edilmesine yol açar.

Buna karşın "tarih her kuşakta yeniden yazılmalıdır," deyişinin biraz farklı alınması gerekir; tarihin her kuşakta yeniden yorumlanması kaçınılmazdır; fakat bu konuda ilk yazılanlar her zaman daha iyi ve daha doğrudur. Herhangi bir dönemin tam tarihini bilmek isteyen kişinin, tıpkı tek bir olayla ilgili gerçeği araştıran araştırmacının bütün tanıkları bulmaya çalışması gibi, o dönemle ilgili her çeşit yorumu okuması gerekir. Doğru alındığında tarihi yeniden yazmak, yerine bir başka öykü getirmek değildir; yalnızca biraz ekleme biraz çıkarma yapmaktır.

Farklı dönemlerin görüşlerini daha geniş kapsamlı ama uyumlu bir biçimde biraraya getirmenin yararı, bunu yaparken her dönemin düşünce tarzı konusunda çok fazla bilgi sahibi olmaktır. Daha öncede alıntı yapılan eleştirmen tarihçi Pierre Bayle bunu biraz abartılı olarak şöyle aktarır: "Her tarihçiyi, ne olup bittiğini öğrenmek için değil, her ulusun olup bitenler hakkında neler söylediğini bilmek için okurum." [12] Bayle'in çağını inceleyen çağdaş bir araştırmacı ise bu görüşün özünü şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Tarihsel yorumlardaki önemli değişiklikler, meslekten olmayan kişilerin düşündükleri gibi yeni delillerin, bir sandık dolusu kesin kanıtın bulunmasından kaynaklanmaz; daha çok, tarihçi, aramakta olduğu, daha doğrusu kendi görüş açısını kanıtlayan ve yansıtan belgeleri bulduğunda ortaya çıkar. Fakat aradığı zaten gerçeğin ta kendisidir; yani gerçekte ne olup bittiğidir. Bir bilim adamı olarak görevi, günümüze kadar gelebilmiş delillerden geçmişle ilgili olabildiğince tam bir görüş oluşturmaktır. Ancak geçmişi görebilmek için kullandığı araç çağdaştır. Günümüzde yapılmış, şekillenmiş ve kullanılmıştır. Ve geçmişe ne kadar eğilirse eğilsin, düşünce biçimi, görüş açısı, fikirleri bütünüyle içinde yaşadığı zaman dilimine aittir. Bu nedenledir ki, bütün yazılı tarih, geçmişin ve geleceğin bir bileşimidir.[13]

Revizyonizm

Aslında görüş açısındaki bu değişmeler insan deneyiminin değişmez özelliğidir. Fakat, yüzyılın son çeyreğinde, bu olağan huzursuzluğa yeni bir itici güç eklenmiştir. Bu, revizyonizmdir; insanlarla ve olaylarla ilgili tüm eski görüşlerin yanlış olduğu, önyargıdan etkilendiği, çağdaş yöntemler kullanılmadığı için de saptırıldığı inancından kaynaklanmıştır. Önyargının, Batı uygarlığının gelenek ve ilkelerinden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Olmadığı görülen yöntemlerin de, psikoloji, sayısal sosyoloji veya siyasi amaçların gerektirdiği diğer bilimler sayesinde bulunduğu düşünülmektedir. Marksizmin etkisi, dünyada yeni bir çağın başladığı ve şimdi doğru olmayan hiçbir şeyin eskiden doğru sayılamayacağı görüşünde belirgin biçimde hissedilir. Artık değişim görüş açısı veya ilgi alanında değil gerçeğin kendisindedir. Revizyonizm, Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğunu zaptetmesi gibi topyekün bir değişimi amaçlar.

Revizyonizmin, özünü, kısmen, halkı, dikkate değer bütün yapıtların, mevcut fikirlerin karşısında olmak ve bunları altüst etmek gerektiği fikrine alıştıran modern sanatlara borçlu olduğu ortadadır. Yalnız olağandışı, şaşırtıcı ölçüde "devrimci" olanların de-

ğeri vardır; geri kalanlar sıkıcı taklitlerdir. Alınan modelin, bütün değerleri sürekli altüst eden ve sağduyuya meydan okuyan "bilim" olduğu kesindir.

Revizyonist tarih ve biyografide kahramanlar ve hainler yer değiştirmeye yatkındır; nedenler ve sonuçlar çelişir; bu çelişki yalnızca bir ayrıntı veya eğilimde değil, kabul görmüş ve olasılığı yüksek açıklamalarda da görülür. Nitekim, bilim adamları, Güneyde, köle kullanımının, bu uygulamaya karşı olanların ileri sürdüğü kadar acımasız olmadığını, kıtanın gelişmesinde demiryolunun pek etkisi olmadığını ve ülkenin İrlandalıları, Sicilyalıları, Finleri, Yahudileri, Macarları, Almanları, İsveçlileri, Yunanistanlıları ve diğer Avrupalıları Amerikalı yapan asimilasyon gücünün uydurma olduğunu göstermeye çalışmışlardır.

Yeni yöntemlerin uygulanması zaman zaman yararlı, zaman zaman da anlamsız sonuçlar doğurmuştur. Yararlı sonuçlar tarihten çok geçmiş zamanların ve durumların sosyolojik açıdan incelenmesi olmuştur. Tarihçi, öyküsünü yazarken, yaşam koşullarını, ve olayların veya düşüncelerin neler olduğunu anlatmak için bunları kullanabilir. Ancak, sosyoloji veya istatistik yöntemler üzerine eğitim görmemiş tarihçilerin yaptıkları sayısız incelemelerin, kanıt göstermeye değer veren sosyal tarihçiler tarafından yeterince güvenilir kabul edilip edilmeyeceğini zaman gösterecektir.

Tarih Yasaları ve Felsefe

Bazı tarihçilere yön veren bir başka ilgi alanı da tarihin "yasalarını" keşfetme arzusudur. Bu arayışları farklı isimlerle anılır; "tarih felsefesi" olarak veya tarihsel bir "sistem" kuruyor olarak gösterilebilirler veya Marks'ın "maddeci tarih anlayışı" gibi "tarihsel evrim yasası" belirlerler.

Bu sistemlerin en yenisi olan Arnold Toynbee'nin *A Study of History*'si,[14] hiç olmazsa ilk bölümlerinde kesinlikle tümevarımsaldır; ancak sonlara doğru olayların "belirgin" düzensizliği içinde düzenliliğin yok olduğu bir biçime dönüşür. Yanlılık nasıl İlgi'nin aşırı noktasıysa, Sistem de Biçim'in aşırı ucudur.

Anlamsız ve birbiriyle bağlantılı olmayan bir veri grubuna anlam kazandırması, Biçim'i önemli hale getiren özelliktir. Düzenli

İNCİL
(M.Ö. 8. Yüzyıl; M.S. 2. yüzyıl)
1. Kısmi yok oluş ve kurtarıcı umudu.
2. Dünyanın sonu ve hüküm günü

VIRGIL (M.Ö. 20 civarı)
Geçmişte değil, gelecekte altın çağ

Aziz. AUGUSTINUS (M.S. 413-426)
İnsanlık tarihi, insanoğlunun ebedi ve ezeli kaderinin bir parçası; bu bağlamda Roma'nın büyüklüğü ve çöküşü ahlâki ve dini bir ders olarak alınabilir.

BOSSUET (1681)
Tanrının varlığının kabul edilmesi Yahudilerden Romalılara ve Batı Avrupa'ya yayılması tarihte Tanrı'nın yerini gösterir.

CONDORCET (1793)
Mantıkta sekiz aşamada sağlanan ilerleme, baştan sona bilgi, mantık ve kardeşçe sevgiyle yönetilecek bir dünyanın kapılarını açmıştır.

HEGEL (1820-1830)
Üç aşamalı özgürlüğün güçlü ve adil bir devlet yönetiminde herkese özgürlük verdiği ve tüm tarihi harekete geçiren diyalektik etkileşim.

SAINT SIMON (1825)
Üç aşamalı entellektüel gelişme ve Hıristiyan teknokrasisi.

COMTE (1830-1842)
Bilimin zaferi ve akılcı insanlık dininin üstün gelmesi, pozitivist düşünceyi başlatan üç aşamalı entellektüel gelişme.

SPENCER (1850)
İnsanla ilgili konularda ahlâksal ve fiziksel ilerleme anlamına gelen ve herşeyi basit ve benzerden karmaşık ve benzemeze dönüştüren doğal güçler.

BUCKLE (1857)
Özgür ortamda zekâ düzen ve güce ulaşır.

MARKS (1848-1867)
Diyalektik hareketin kökleri ekonomik üretim biçimine dönüşen her konudadır. Birbirini izleyen sınıf çatışmaları anarşinin hüküm sürdüğü ortamda özgürlük ve adalet getirir.

DARWIN (1871)
Doğal çatışma ve cinslerin ayıklanması uygar ve ahlâki yasaların egemen olduğu yüksek toplumlar yaratır.

Şekil 15A: Ünlü Tarih Felsefeleri: Doğrusal İlerleme

çalışan bir tarihçi her bilginin, her olayın anlamını bulmayı amaç edinmiştir. "Tarih"in ve buna bağlı olarak insanın yeryüzündeki yazgısının anlamı onun için önemlidir. Son 6000 yıldır bilinen ve insanın etrafında olagelen olaylar kaosunda herşeyin bir anlamı olduğu varsayımından hareket eder. İyi ve kötünün, başarı ve başarısızlığın, artıların ve eksilerin bir yerde kesinlikle bir bütün oluşturduğuna ve incelendiğinde evrensel bir önem taşıdığına inancı tamdır. "Tarih"i bizim anladığımız anlamda almaz. Onun için "Tarih", yalnız rahatlık sağlamak için yaşamın karmaşıklığından biraz daha net biçimlerin kullanıldığı bir yığın tamamlanmamış öykülerden çok başlangıcı, ortası ve sonucu olan tek bir öyküdür.

PLATON (M.Ö. 388-368)
1.Mısır (?) efsanesine göre ateş yoluyla dönemsel yok olma
2. Kaybolan Atlantis efsanesi.
LUCRETIUS (M.Ö. 55)
Atomlar dünyaları meydana getirir ve yeniden atoma dönüştürür.
VICO (M.S. 1725)
Ulusların tanrısal kahramanlık ve insancıl aşamalarla ilerleyişleri ve yeniden ilkel duruma dönüşleri.
VOLTAIRE (1750)
Yüksek uygarlıkların yeniden oluşmaları: 2000 yılda dört dönem.
MALTHUS (1798)
Bitmeyen istekler, hastalık ve savaş, insanlığın felsefelerde umulan ölçüde kusursuzlaşmasını engeller.
GOBINEAU (1853-1855)
Irkların karışımı, uygarlıkları önce ortaya çıkarıp sonra da yok eder.
NIETZSCHE (1855-1889)
Ruhun (mevcut değildir) engel olmaksızın zorunluluğun her şeyi etkilemesi sonucu tüm olayların aynı sırayı izleyerek yinelenmesi.
FLINDERS PETRIE (1911)
Uygarlıklar, boyut ve karmaşıklıklarından ötürü yükselir ve çökerler.
SPENGLER (1918-1922)
Biçimler (morfoloji) kültürel gelişmeyi belirler ve çürümeyi besleyerek buna dayanan toplumların ölümüne neden olur.
TOYNBEE (1934-1955)
Uygarlıkların iç ve dış meydan okumalara organik yanıtı, ruhun ya da cesaretin (psikolojik ve dinsel) onları terketmesine değin yöneltir.

Tablo 15B: Tarihin Ünlü Felsefeleri Çevrimsel İlerleme
Çevrimsel ilerlemeden yana olan tarihçiler arasında yeniden yapılanmayı bir çöküşün izleyeceğini öne sürenler; "yapısal" bir yükseliş ve çöküş olduğuna inananlar; ve özdeksel gereklilik yasalarının "daima tekrarlandığı" sonucuna varanlar hemen ayırdedilebilir. Bununla ilgili olarak Shakespeare, 59.Sonesinde şunları yazmıştır:

> Eğer yeni birşey yoksa, herşey zaten önceden varsa, neden beyinlerimiz yeni bir şeyler yaratmanın cazibesine kapılarak zaten var olan bir çocuğu yeniden dünyaya getirme sıkıntısına katlanıyor.

Tam bir sistem bulunabileceğine inanıldığında, buna inananlar yüzeysel farklılıklara karşın temelde bir birlik olduğunu göstermeye çabalar. Bu bağlamda, temelde bu birliği sağlayan gücün yüzeysel kargaşayı nasıl yarattığını açıklamak zorunda kalır ve çok büyük bir gücün "Tarih"in görkemli ağını örmek zorunda kaldığı görüşünü savunur. Kısaca, bir düzen içinde çalışan tarihçiler Tek Neden Kuramına inanırlar.

Tarih okumaktan hoşlananlar, bu tarihçilerden birini benimseyerek meraklarını gidermeye çalışacaklardır. Augustinus'tan Toynbee'ye kadar çok zengin seçenekler vardır. Kiminde ilginç tarihsel öyküler anlatılmakta, kiminde ise siyasi ve kültürel güçlerden söz edilmektedir. Augustinus, Vica, Hegel, Comte, Marks ve daha birçok isim, dünyayı düşünce ve eylem açısından etkilemiştir.

Şekil 15A ve B'de gösterildiği gibi tarihin en tanınmış felsefeleri doğrusal ve çevrimsel olarak ikiye ayrılır. Doğrusal sonsuz ilerlemeyi; Çevrimsel uygarlıkları yeniden başladıkları noktaya döndüren eğrisel bir gelişme ve çökmeyi anlatır.

Parlak yaratıcılık gösterisi ve kusursuz parçalar dışında, bu sistematik tarihçilerin günümüz araştırmacısına bir yararı var mıdır? Dolaylı olarak önemli bir yarar sağladıkları kesindir; yapıtları, geniş zaman dilimlerinin bir plan çerçevesinde nasıl titizlikle incelendiğini, bölümlere ayrılarak, nasıl yeniden eski anlayış biçimlerine göre şekillendirildiğini gösterir. Bunu yaparken, tarih filozofları unutulmuş gerçeklerin önemine dikkat çekerler. Vico'nun eski tarihi yeniden gözden geçirmesi, yasal ve dilbilimsel çalışmaları etkilemiş ve ondokuzuncu yüzyılda sosyal evrim fikrinin yerleşmesine yardımcı olmuştur. Hegel diyalektiği, rejimlerin ve ulusların uygarlığın gücüne kıyasla küçük ölçekli oldukları ve insanların anlaşılmaz iniş çıkışlarında yeni fikirler ve yeni hareketlerin gücünün gizli olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Marks, tarihçilerin, ekonomik koşulları, siyasi ve askeri konular kadar ayrıntılı incelemesini sağlamıştır. Gobineau, kültür ve geleneğin önemini ve antropoloji yöntemlerini vurgulamıştır. Petrie, ileri uygarlıklarda hangi olguların yaygın olduğunu (örneğin feminizm ve "sürü insanının" şehir yaşamı) göstermiş ve ilerlemenin sonsuz olduğu inancının yıkılmasında yardımcı olmuştur. Spengler, "klâsik" ve "Faustiyen" gibi bazı tarih terimlerinin anlamlarını kesin çizgilerle belirlemiş ve XIV. Louis dönemi gibi bazı dönemlerin ilgi çekici şemalarını çıkarmıştır.[15] Ve Toynbee, uygarlık kavramını tarihsel bir birim olarak güçlendirmesinin yanında, uygarlığın çöküş nedeninin yalnızca dış saldırılar değil, sinir ve beyin hatalarından kaynaklanan iç nedenler olduğunu göstermiştir.[16]

Hiçbir filozof tarih "yasalarının" neler olduğuna açıklık kazandırmamış ve Toynbee ve Spengler biraz farklı biçimde olmak üzere herkes karşıt delilleri gözardı ederek tarih biliminin temel yasasını çiğnemiştir. Gerçekleri zorlayarak keyfi sınıflandırmalar yapmışlar; Tek Neden'e inanmışlar; olayları olduğundan daha önemsiz göstermeyi yeğlemişler; kısaca, insanlık mesleğini tek bir ilkeyle açıklamak isteklerinin baskın çıkması yüzünden gerçeğin imgelemini kaybetmişlerdir. Sonuçta, araştırmacı, sistemlerin yararının rastlantılara bağlı olduğuna ve geçmişi anlatırken kanıt-

ladıklarının değil, yalnız önerdiklerinin işe yarar biçimde kullanılabileceğine karar verir.

1. *Life Special Report: Amerika'yı Biçimlendiren Yüz Olay*. New York, 1975.
2. G. O. Trevelyan, *Life and Letters of Lord Macaulay* (ilk kez 1876'da yayımlanmıştır) 25 Kasım ve 4 Aralık 1848 tarihli günlük notlarından.
3. Kronolojik ve güncel işleme biçimleri için 9. bölüme bakınız.
4. Her türlü akıma verilmiş olan isimlerin kaynaklarını araştırırsanız aynı özelliği bulursunuz. Bu çok eski sosyal ve politik uygulama konusunda yararlı bir yapıt G. E. Shankle, *American Nicknames and Their Significance*, New York, 1955.
5. Arnold Momigliano, "A Hundred Years After Ranke," *Diogenes* 6 (1954 Yazı) 57-58.
6. Aslında yanlılığın bilinçli eğitimli bir kafayla kontrol altına alınabileceği, hatta bastırılabileceğini çağdaş tarihteki bazı yorumlar canlı biçimde göstermektedir. Bir buluş ve yorum yapıtı olan *The Secret Gospel*'de Morton Smith "Profesör Nock bu konuda bir güç abidesiydi. Felsefi bilgisi engin, yargıları kusursuz ve öznelliği o boyutlardaydı ki, Clementine kaynakları konusunda önyargılı olmasına rağmen bunları doğrulayan bir delil bulduğunda hemen açıklardı," demiştir. (New York 1973).
7. James W. Thompson, *A History of Historical Writing*, New York 1942, 2:300. Acton, Cambridge'teki Trinity College Society'deki bir konuşmada şunları söylemişti: "Bir seferinde iki seçkin kişiyle, eski Oxford Piskoposu William Stubs ve şimdiki Londra Piskoposu Mandell Creighton'la beraberken ve bir başka vesileyle dünyanın en bilgili ve en seçkin iki bilim adamıyla yani Mommsen ve Harnack'la beraberken 'dünyanın yetiştirdiği en büyük tarihçi kim' sorusu ortaya atıldı. Her iki görüşmede de hemen verilen ve neticede herkesin katılımıyla kabul edilen tek isim Macaulay olmuştur."
8. *History of England from the Accession of James Second* (İkinci James'in Tahta Çıkışından İtibaren İngiliz Tarihi) New York 1899, 1:261.
9. "The Variety and Unity of History" (Tarihin Çeşitliliği ve Birliği), *Congress of Arts and Science, Universal Exposition*, St. Louis 1904, Howard J. Rogers, Boston 1906, 2:17.
10. *Country and Calling*, Londra 1954, 200.
11. Ibid. 221.
12. M. Maimbourg'un "*Critique générale de L'Histoire du Calvinisme*" (Kalvinizm Tarihinin Genel Eleştirisi) *Oeuvres Diverses*, Lahey 1727, 2:10.
13. C. V. Wedgwood, "The Present in the Past" (Geçmişte Günümüz), *Listener*, 53 (10 Şubat 1955) 235.
14. 12 cilt. Londra 1934-1961. D. C. Somervell tarafından iki cilt olarak kısaltılmıştır. New York ve Londra 1947, 1957.
15. *The Decline of the West* (Batının Gerilemesi), New York, 1926. 1:174.
16. Aynı geniş kapsamlı konulardaki tezlerle ilgili tartışmalarda William H. Mc Neill, Spengler ve Toynbee'nin kültürlerin "çöküşünü" iç hatalar ve başarısızlıklarının sonucu olarak görmelerini haklı bulmaktadır. Ayrıca, insanoğlunun yarattığı kültürlerin iç içe olduğu ve buna bağlı olarak, dünyadaki kültürel dengeyi bozan dönemsel kültürel "patlamalar" veya "karışıklıklar" nedeniyle güçlerinde değişmeler olduğu şeklinde bir karşı tez geliştirmiştir. (*The Rise of The West: A History of The Human Community* [Batının Yükselişi: İnsan Toplulukları Tarihi], Chicago, 1963).

Yazma, Konuşma ve Yayımlama

9. Bölüm
Düzenleme: Paragraf, Bölüm ve Kısım

Biçimler ve Biçimin İşlevi

Bu kitapta, araştırma ve bunun sonuçlarının yazılı şekle dönüştürülmesiyle ilgili bütün anlatılanlar "Biçim"in önemini belirler ve vurgular niteliktedir. "Biçim" olmadığında, geçmişle ilgili bilgiler, uykuda görülen rüyadaki karışık imgeler gibi gözden kaçar, kaybolur. Dikkatli bir araştırmacı, karmaşık durumdaki bilgilerin ve fikirlerin tümüyle bir başkasına aktarılamayacağını ve hatta kendi zihninde bile uzun süre saklamanın güç olacağını hemen kavrar. Çünkü insan beyni belli ölçüde düzen ve simetri gerektirecek biçimde düzenlenmiştir. Satılan malların gelişi güzel serpiştirildiği bir vitrin, seyredenlere zevk vermeyeceği gibi insanın aradığını bulmasını da güçleştirir.

Bir anlamda, her kümenin belli bir biçiminin olması doğaldır; ancak "Biçim"den beğeniyle söz edebilmek için, çekici ve işe yarar olması gerekir. Zihnin işleyişi sırasında, özelliklerini ve etkisini incelemesek de bu niteliklerin olup olmadığını farkederiz. Yazı yazarken ise, "Biçim"in rolü devamlıdır; çünkü insan zihnini etkilemek için Biçim'in dışavuruma katkısından yararlanılır.

Bu cümlede kullanılan impress (etkileme) ve express (dışavurum) sözcüklerin anlamlarındaki zıtlık, birbirinden farklı olan ilk hecelerin altı çizilerek anlatılmış ve iki sözcükteki ses benzerliği de aynı özelliği vurgulamak için kullanılmıştır. Bu yola başvurulmadan aynı şey söylendiğinde aynı etkiyi yapar mı? Bir yazının ne anlattığını tartışırken "içeriğini" "biçiminden" ayrı tutarız; fakat bu ayırım gerçek değil soyuttur. Aslında içeriği yalnızca biçimden anlayabiliriz; ama biçim daha açık olduğunda, içeriğin neler olabileceği daha kolay bilinebilir. Anlatmayı amaçladıklarıyla anlattık-

larının aynı olmasını sağlamak araştırmacının görevidir. Biçimle amacın, etle kemik gibi bir bütün olması gerekir.

Yazılı çalışmalarda, en sık görülen biçim hatası yanlış vurgulamadır. Peki, neden vurgulamayı doğru yerde yapmak için sıkıntı çekelim? Çünkü okur her kısma eşit dikkat gösteremez; bu nedenle, doğru anlama için gerekli olan kısımlara (bir cümlenin veya bir kitabın) dikkatinin çekilmesi gerekir. Basılı bir sayfada italik yazmak gibi küçük bir biçim farklılığı zihni o yöne çekmek için bir işaret görevi yapar. Dipnot da bir biçimdir; nasıl kullanılacağı ve yararları ilerki bölümlerde ele alınacaktır. Şu anda üzerinde duracağımız daha geniş biçimler, italik veya dipnottan daha zor tanımlanabilen yollardır fakat uzunluk, girişler, verilen aralar ve iç düzenlemeler bunları belirlemede yardımcı olur.

Onbirinci Bölümde cümle biçimlerini incelerken doğru vurgulamaya değineceğiz. Şimdi, gerçeği anlatırken okuyucuyu etkileyen ana parçalar olan bölüm, kısım ve paragraf gibi daha geniş biçimlerde örneklenen kuralı anlatacağız. Bunların tümü dikkati yönlendirir; biçiminin beli bir ismi olmasa bile rastgele alınan herhangi bir yazı parçasının biçimi de aynı işi görür. Çok akademik ve değerli bir yapıttan alıntı olan aşağıdaki parçada, birbiriyle ilgisi olmayan fikirler yığınını izleme ve akılda tutmanın güçlüğüne dikkat edin:

"Onyedinci yüzyıl halk şiiri konusundaki en önemli belge Percy MS'e aittir. Bu belgeden, içeriklerinin gözden geçirildiğinden söz edilmişti: En az kırk altı halk şiiri içerir. Ne yazık ki bunlar Humphrey Pitt'in hizmetçileri tarafından parçalar halinde orada burada bırakılmışlardır; bunların en az on dokuzu da başka başka yerlerdedir. Çeşitli türden örnekler kullanılmıştır. Adam Bell'in ikinci metni vardır. "Robin Hood"dan sekiz şiir vardır; fakat bunların yalnız bir tanesi özgündür. O da, ancak 1475'lerde bir form halinde bulunabilen Guy of Gisborne'un öyküsüdür. Friar Tuck'ın da kökeni eski olabilir. Dördü özgün olan ve konuları Ortaçağ romanlarından alınmış altı şiir vardır. Beşi özgün olan ve ancak düş ürünü olarak tanımlanabilecek on dört şiir vardı. Bu şiirleri derleyen kişinin daha çok tarihsel şiirlere ilgi duyduğu açıktır; en az on yedi adet olan bu şiirlerin yalnız sekiz tanesi özgündür. Bazılarını sahte-tarihsel olarak tanımlamak daha doğrudur. Çoğu ise, yarı-tarihsel şiirler olarak tanımlanabilir. Sir Aldingar'dan yeterince söz edilmiştir. Hugh Spencer ve Sir John Butler gerçekten yaşamış kişilerdir; ama şiirlerde anlatılan olaylar yeterince kanıtlanamamaktadır. Kesinlikle tarihsel şiirler olan Durham Field, Chevy Chase, Musselburgh Field ve Sir Andrew Barton'da İngilizlerle İskoçlar arasında yapılan kara ve deniz savaşları anlatılmaktadır ve kesinlikle İngiliz görüş açısından yazılmışlardır. VII. Henry'nin dönüşünü ve Bosworth savaşını anlatan The Rose of England'ın konusu baştan sona İngiliz temasıyla işlenmiştir. Thomas Cromwell de aynıdır. Earl Bothwell ve King James and Brown'ın konuları İskoç olmakla birlikte, fikirler İngilizdir. İskoçlar "güvenilmez" ve "zalim"dir ve "Güvenilmez İskoçya"ya karşı "bahtiyar İngiltere" teması işlenmiştir.[1]"

Basit bir ifadeyle, bu parçadaki aksaklık, bilgilerin bir düzen içinde verilmemiş olmasıdır. Parça parça bütün bilgiler olmasına rağmen anlam tam değildir; çünkü gruplandırma, bağlantılar ve mantık sırası yoktur. Okuyucunun çoğu zaman herşeyi yerine yerleştirmeye ve verilmek istenen anlamı çıkarmak için çaba harcamaya ne zamanı ne de yeterli bilgisi vardır. Alıntı parçada bir biçim vardır ama, kötüdür. Bilgili olmasına karşın yazar, notlarını işlenmeden kulanmıştır. "Biçim" sözcüğü tek başına bir övgü terimi olarak kullanılıyorsa bunun nedeni, kısmen, bunu elde etmek için ne denli çaba harcamak gerektiğini herkesin biliyor olmasıdır. Her bilgiyi ait olduğu yere yerleştirmek, bir mantık sırasına koymak, ve önemli hiçbir şeyi atlamamak için çaba harcamak gerekir. Biçime ulaşmak her zaman uğraş gerektirir.

Bir kitap eleştirmeninin yakınmaları bu kurala yararlı bir öneri niteliğindedir: "Çeşitli bölümlerde, fikirleri birbirine bağlayarak bütün olarak yapıta anlam kazandıracak, kendi görüşünün ne olduğunu, nereye varmak istediğini anlamamızı sağlayacak önemli cümleleri önemli tabirleri kullanmamıştır." Bir ustanın elindeki malzemeyi nasıl kullandığını izlemek öğretici olduğundan, öğrencinin, Macaulay'ın *History of England*'ı[2] derlerken neleri dikkate alıp ne tür kaygılar taşıdığını ve yapıtın hangi evrelerden geçtiğini anlamak için mektuplarını ve günlüğünü okuması gerekir. Macaulay birinci kısmı bitirdiğinde kendi yapıtını ve Thukidides'in sekiz kitabını yeniden okumuştur:

> Üzülerek söylüyorum ama benimkilerden çok daha iyi. Genel anlamda ilk tarihçi. Onda iyi olan noktalar her zaman her şeyin en iyisi. Fakat sıkıcı olan kısımlar berbat sıkıcılıkta ve düzenlemesi kötü. Kronolojik sıra, karmaşık bir anlatımda gerekli olan düzen için tek başına yeterli olamaz.[3]

Bir yıl sonra, yine düzenlemelerle uğraşan Macaulay'in notlarında şunlar söyleniyordu:

> Anlatımın akıcı olmasını sağlamak için her kısmın bir öncekinin doğal devamı olmasını sağlamak gerekir. Okuyucunun dikkatini dağıtmadan onu St. George Channel'dan geçirip geri getirmek kolay değildir. Ama yapılabilir de. Bu geçişleri doğru yapma becerisinin, tarih için, anlatım becerisi kadar önemli olduğuna inanıyorum[4].

Hemen hemen dört yıl sonra, artık uzun deneyimlerin rahatlık sağladığını düşündüğümüz bir anda Macaulay'ın, diğer yazarlar gibi, hâlâ aynı güçlüklerle savaştığını görüyoruz:

XIV. Bölüm üzerinde daha bir hayli çalışmak gerekiyor. Saatlerce uğraştım ve zaman zaman cesaretim kırıldı. Ama Johnson'un söylediği gibi, kararlı olmalıyız ve çok sıkı çalışmalıyız. Düzenleme ve geçiş becerilerine çok değer veriyorum ama bu becerilere tam anlamıyla sahip olduğum söylenemez.[5]

Bir ay sonra ise: "Üçüncü cildin ilk üç bölümünün düzenini değiştirmek için çok çalıştım. Kitabı okunabilir hale getirmek için ne denli büyük çaba gerekiyor; okuyucu ise, bu düzenlemenin yazar açısından ne büyük çaba gerektirdiğini yeterince bilmiyor!"[6] dediğini görüyoruz.

İlk sorun olan "kısımların düzenlenmesi", yazar malzemelerini biraraya getirerek yapıtını tasarlamaya başladığında çıkar. Macaulay, "kronoloji bu sorunun yanıtı değildir," der. Bu düzenleme, okunması olanaksız tarih günlükleri olmaktan öteye geçemez.

Kronolojik olmayacaksa ne tür bir düzenleme daha iyi olur? Olayları, oluş tarihlerine göre sıralamak yerine, konularına göre sıralamak daha akıllıca bir yoldur. İkinci Bölüm'de değinildiği gibi bu tür sıralamanın özelliği konu bütünlüğüdür. Bu yolla, anlatıma ve anlamaya uygun biçimler elde edilir. O halde neden tereddüt ediyoruz? Yapıtının okunmasını isteyen tarih yazarı konuya göre düzenleme yapar. Ama yine de ufak tefek değişiklikler yapmak gerekir. Yalnızca konuya göre yapılan bir düzenlemede bir konuyu tamamlayıp diğerine geçmek öykünün uyumlu bir bütünlük içinde anlatılmasını engeller. "Tarih"in "Zaman" içinde yer alan olayların anlatımı olduğunu unutmamak gerekir. Zaman sıralamasını gözardı ettiğinizde, en az fikirlerin doğal bütünlüğünü bozmanız kadar olumsuz bir etki yaratır, ilgiyi dağıtırsınız. Olay gruplarını kullanılış sırasına göre dizmekle sağlanan güçlü etkinin yerini hiçbir şey tutamaz. Bunun ne denli doğru olduğunu anlamak için bir filmin ikinci yarısını önce izlediğinizi varsaymanız yeterlidir.

Bu iki temel düzenleme biçimindeki zıtlık, bir biyografinin önce birinci, sonra da ikinci yöntemle kaleme alındığı varsayılarak gösterilebilir:

KRONOLOJİK SIRALAMA

X doğar, okula gider, bacağı kırılır, sigaraya başlar, kolejden atılır, hukuk okur, Jane Smith'le karşılaşır, yolda beş dolar bulur, yalanla suçlanır, çok sinirlenir, Susan Black'le evlenir, vali seçilir, balığa çıkar, radikal olduğu varsayılır, borsada oynar, astım olur, karşısındakini iftirayla suçlar, yatakta kitap okur, senatörlük seçimini yitirir, kendine bir koruma

görevlisi tutar, vatana ihanetle suçlanır. Mayo Kliniğinde ölür. Vasiyeti onaylanır, karısı yeniden evlenir, anıları yayımlanır.

Tam anlamıyla kronolojik sıralamadaki yanlış, birbiriyle bağlantıları dikkate alınmadan küçük, büyük bütün olayların karıştırılması, yalnız belli bir zaman dilimi içinde geçmiş olaylarla ilgili alışkanlıklar, beğeniler, kişilik ve inanç gibi değişmeyen gerçekleri biraraya getirmesidir. İnsan beyni bu karışımdan daha iyi bir şeyler ister ve "belli bir zaman dilimi içinde bir konu" yani, bir fikrin, araya yıllar girmiş olsa bile, ayrıntılı biçimde işlenmesini ister. Ama bu gereksinimine yalnız konusal yaklaşım da yeterli olmaz:

Konu Sıralaması

1. *Kişilik*,	çocuklukta, gençlikte, olgunluk çağında, yaşlılıkta.
2. *Merakları*,	çocuklukta, gençlikte, olgunluk çağında, yaşlılıkta.
3. *Sağlık*,	çocuklukta, gençlikte, olgunluk çağında, yaşlılıkta.
4. *Geliri*,	çocuklukta, gençlikte, olgunluk çağında, yaşlılıkta.
5. *Arkadaşları*,	çocuklukta, gençlikte, olgunluk çağında, yaşlılıkta.

Kişinin yaşamının bu biçimde incelenmesi sıkıcı ve gereksizdir; bir yığın tekrara yol açar ve iyi bir anlatım yolu değildir. Bu nedenle en iyi yol, öyküleri olabildiğince kısa tutmak, konu ve tarih sırasını birlikte kullanarak iyi bir düzenleme yapmaktır. Bu derleme çalışmasında yapılacak işler ve karşılaşılacak güçlükler bellidir.

Düzenleme Aşamaları

Tarihe ve konuya göre sıralamanın birleştirildiği bu biçimde, kronoloji her konuyu kapsayacak biçimde ilerlerken, gerek duyulduğunda geriye dönüşler de yapılabilir. Yapıtın her küçük bölümünde bir konu veya bu konuyla doğal bağlantısı olan konular, konuyu olabildiğince tam olarak verecek ölçülerde işlenir.

Bu son cümlenin anlamını tam olarak kavramak önemlidir. Yine biyografi örneğimize dönelim: X'in kişilik özelliklerinin en azından yirmi yerde kullanıldığını, bunların gençlik, olgunluk ve yaşlılığına rastlayan üç bölümde de ayrıntılı biçimde ele alındığını varsayalım. Her bölümde, okuyucunun ilgisini çekecek ve X'in kişiliğiyle ilgili bütün soruları yanıtlayacak yeterlilikte bilgi verilmesi gereklidir. Bir yerde yeni bir bilgi, bir başka yerde bir yargı; yeni

bir olay gerektirdiği için daha önce anlatılmış bir olayla ilgili ayrıntılar, bir başka yerde de daha önce varılmış bir yargı üzerine bir başka yazarla yapılan tartışmaya yer vermek kadar sıkıcı birşey olamaz. Bu dağınıklık, karışık ve çoğu zaman çelişkili bir etki yaratır; yazarın fikirlerinin yeterince net olmadığı, ne söylemek istediğini tam olarak bilmediği kuşkusu, bu etkiyi iki katına çıkarır.

Şair ve biyografi yazarı L.A.G. Strong bu anlatılanlarla ilgili çarpıcı bir kıyaslama yapmıştır. "Büyük Wieland" adıyla anılan ünlü bir sahne sanatçısı gösterisi sırasında:

> Uzun bir masanın üzerinde tabakları döndürüyordu. Üç dört tabakla başlayıp on ikiye kadar çıkıyor, hepsinin aynı anda dönmesini sağlamak, durmak üzere olanlara parmaklarıyla hareket vermek için masanın bir tarafından öbür tarafına koşuşturuyordu. Tabakların sayıları giderek artıyor ve seyirciler heyecan içinde bağrışıyorlardı. Birçok kez bu gösteriyi izledim ve tek bir tabağın bile duraksadığını görmedim.
> Karmaşık bir dönemi anlatmak isteyen veya anlatmakta olan herkes kendisini er geç "Büyük Wieland"ın durumunda bulur; çoğu zamanda aynı yetenekte değildir herkes. Bu öykünün, okuyucunun her zaman aklında canlı bir biçimde tutması gereken birçok yönü vardır. Bir konuya dikkat ettiğinizde öbürünü unutursunuz. Tam bir kronolojik sıra izlediğinizde, tek tek birçok konuyu işleyemeden geçersiniz. Her unsuru tek tek ve zamanında ele alıp, ilgiyi canlı tutmak için Wieland gibi bir yüzyıldan öbürüne koşuşturmalısınız.[7]

"Konu" ve "zaman"ı kaynaştırmak için birinden öbürüne "geçiş becerisinin" gerekli olduğu açıktır. Sözcük, cümle, paragraf, bölüm gibi geçiş biçimleri okuyucuyu bir sonraki konuya taşır. Kısacası, geçiş biçimleri vurgulama araçlarıdır. İster "fakat", "buna göre", "bununla beraber" gibi küçük sözcükler, isterse, bir konuyu özetleyen ve şekillendiren uzun parçalar olsun, bunlar "biçim"e bağlıdırlar ve düşünceden düşünceye geçişi sağlarlar.

Macaulay'ın ve her yazarın sorununu şimdi daha açık biçimde görebiliriz: Etkili olabilmeleri için sözcük kümelerinin bir Biçim'i olmalıdır. Biçim'in, çelişkilerle dolu Bütünlük (her şeyi sırasıyla ve zamanında) ve Kronoloji (olayların birbirini izlemesi sağlanarak) gereksinimini karşılaması ve tutarlı bir anlatımla okuyucunun ilgisinin canlı tutulması gerekir (bir konudan diğerine geçişlerin rahat olması). İyi bir düzenlemeyle bu koşullar karşılanabilir. Doğru düzenlemeyi bulmak içinse büyülü bir formül yoktur. Her yazıda bu gereksinim zaten duyulur ve mevcut bilgiler üzerinde akıllıca ve titiz bir çalışma yaparak bu sorun aşılabilir.

Şimdi geriye, araştırmacının not yığınlarıyla uğraşmak zorunda kaldığı noktaya dönelim ve karışıklığın hiç olmazsa bir ölçüde dü-

zeltilebilir bir durumda olduğunu varsayalım. Sistem yardımıyla, kartlar, kağıt parçaları ve not defterleri, altı büyük başlık altında toplanabilecek şekilde sıralanmış olsun. Örnekleri çeşitlendirmek için biyografiyi bırakarak bir iş dalının geçmişini düşünelim:

1. Şirketin kuruluşu,
2. İlk başarı ve bunu izleyen yirmi yıl,
3. İlk büyük dava,
4. Yeniden örgütlenmede başarısızlık,
5. Devretme ve genişleme,
6. Araştırma ve yardım girişimleri,
7. Beklentiler.

Küçük bir deneme yaparak bu konuların eşit önem derecesinde olup olmadıklarına bakalım. Eğer aynıysa, kitapta, hepsi aşağı yukarı eşit uzunlukta ele alınmalıdır. Şimdi hangisinin en uzun bölüm olacağını tahmin etmeye çalışalım. Sıralanmış notlarımız bir fikir verebilir. 4 ve 5. maddelerin yaklaşık ellişer sayfa tutacağını varsayarsak altı bölümden en uzun ikisinin bölüm olarak, değil kısım olarak düşünülmesi gerektiğini anlarız (Elli sayfalık bir bölüm olabilir ama alışılmışın dışında uzundur). Bölümler üzerinde çalışmaya başladığınızda, 6.000 ilâ 7.500 sözcükten oluşan (çift ara ile yazılmış yirmi ilâ yirmi beş daktilo sayfası) eşit ve normal uzunluktaki alt bölümleri kapsayacak bazı başlıklar bulmalıyız. Böylece, kısım olarak düzenlenecek 4. ve 5. maddelerde yaklaşık dört veya beş bölüm bulunacaktır.

Bölüm'ün on dört dizelik bir sone gibi belli bir biçimi yoktur; ama belli bir biçimi olmasını gerektiren bazı özellikleri vardır. Bunlar birlik ve bütünlüktür; daha önce de belirtildiği gibi belli bir uzunlukta olması kolaylık sağlar. Bölüm'ün işlevi, bir konuyu bütün ayrıntılarıyla rahatlıkla anlatmak ve okuyucuya bir oturuşta verebileceği bütün bilgileri vermektir. Bu bir deneme yazısı için de gerekli uzunluktur. Ayrıca, bir bölüm için benimsenen yaklaşık sözcük sayısı, genellikle diğer bölümlerde de aşağı yukarı aynı olabilir. On beş veya kırk sayfalık bölümleri eşit tutmak güçtür; ama uzun veya kısa oluşları işlevlerinin tam olduğunu gösteren bir ölçüt değildir. Doğal olarak uzunlukları zaman zaman farklı olabilir fakat doğru düzenleme yapmak için benzer uzunlukta bölümlerle uğraşmak kolaylık sağlayabilir. Bölümler uzun olduğunda konunun kesilebileceği noktalar daha az olacağından yeniden düzenle-

mek güç olur. Bölümler kısa olduğunda ise, sık sık kesilmeler olacağından bütünlük kaybolur.

Araştırmacı, eşit uzunlukta ve iyi toparlanmış bölümler oluşturmak için notlarını yeniden gözden geçirir, onları altı bölüme uygun biçimde dağıtmaya çalışır. 1 ve 2. bölümlerde ("Şirketin Kuruluşu", "İlk Başarı ve Bunu İzleyen Yirmi Yıl") her biri ayrı konular işlenebilirken, bunu izleyen iki bölümdeki ("Büyük Dava" ve "Yeniden Örgütlenmede Başarısızlık") konular birbiriyle karışmış durumdadır. Şirketin yeniden örgütlenmesi davadan önce önerilmiş ve davanın nedenini oluşturmuştur. Ayrıca yeniden örgütlenmedeki başarısızlıklar bunu izleyen olayların başlangıcı olmuştur ("Devir ve Genişleme"). Kısacası, tasarlanan yapıtın orta kısmında konular karmakarışıktır.

Diğerlerinden ayrı tutabileceği bir konuyla işe başlamak ve geriye ne kaldığına bakmak araştırmacı için tek çözümdür. Kronolojiyi ve konu bütünlüğünü bozmadan yeni bir düzenleme yapılamıyorsa o zaman bir bölüm için gereğinden fazla bilgi ayrılmış demektir. Parçalar zihinde veya kağıt üzerinde doğal kümeler oluşturacak biçimde yeniden sıralanır; bu yolla hangi bilgilerin bir arada kullanılmasının daha yararlı olacağı bulunur. Notları yeniden ve yavaş yavaş gözden geçirmek ve ipuçlarını iyi değerlendirmek yararlıdır; fakat en iyi yardımcının düşgücü olduğunu ve "şöyle olursa nasıl olur?" irdelemesinin iyi bir yol olduğunu unutmamak gerekir. Deneme yanılma yoluyla ilerlerken, içeriklerine göre sıralamalar yapılır yani aynı ağırlıktaki bölüm başlıkları biçim dikkate alınmadan alt alta yazılır ve akla yakın bir sıralama elde edilinceye kadar bu çalışma sürdürülür. Sonunda şöyle bir sıralama elde edilir:

1. Şirketin kuruluşu,
2. Başarı ve ilk yirmi yıl,
3. Sorunların çıkışı,
4. İlk dava,
5. Yeniden örgütlenme: Yeni yönetimin yetersizliği,
6. Devir yılı,
7. Holding imparatorluğu,
8. Araştırma ve yardım girişimleri,
9. Durgunluk dönemi ve gelecekle ilgili umutlar.

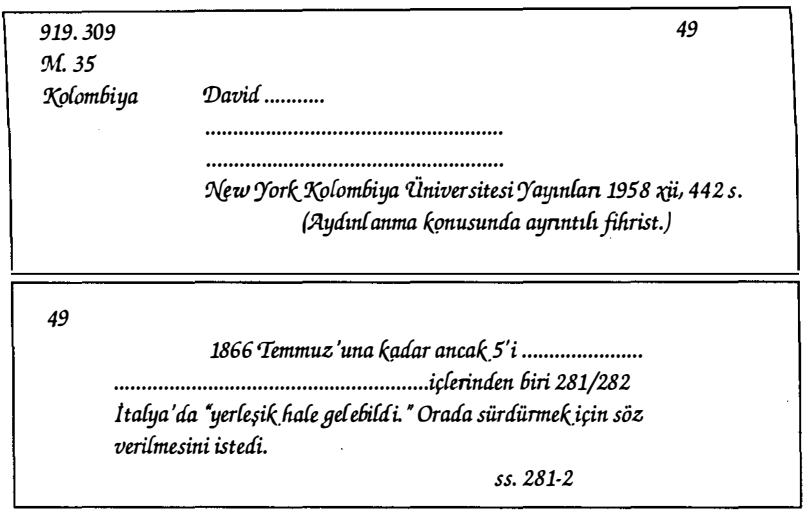
Dokuz ana başlık altında yazarın tasarladığı 230 ilâ 250 sayfa yaklaşık 25 bölüm halinde toplanır. Şimdi anlatım açısından her

bölümün bilinen niteliklerini gözden geçirelim: 1 ve 2. bölümler "geçmişten" başlayarak, yirmi yılın sonuna kadar bütün kişi ve olayları kapsayacak biçimde iç mücadelelerle ilgilidir. Bunu, daha çok tanımlayıcı nitelikte ve durağan olan "sorunların patlak vermesi" izler ve canlı olaylarla dolu "büyük dava" konusuna geçilir.

Bundan sonra yeniden örgütlenmeyi belirgin hale getirecek tanımlama gelir ve şirketin devredilmesiyle bağlantılı hareketli olaylar anlatılır; sonuca katkıda bulunmayan olayların ayrıntıları verilerek holdingin oluşması noktasına gelinir. Bunu, şirketin en iyi durumda olduğu dönemin anlatımı izler. Bu noktada belki biraz en başa dönerek kimlerin neler yapmayı önerdiği ve hangi nedenlerle yapılamadığını anlatmak gerekebilir; bu öneriler bir araştırma biriminin kurulması ve eğitim konusunun ele alınış biçimiyle ilgili olabilir. Bu iki yan kuruluşla ilgili anlatılanlar okuyucunun sürekli başa dönmesini gerektirdiğinden, birinci sayfadan itibaren anlatılanlar ister istemez yeniden gözden geçrilmiş olur. Okuyucuyu, verilen bilgilerin yetersiz olduğu bu noktada bırakmak yanlıştır; bu nedenle boşlukta kalan fikirler kısa bir bölümle birbirine bağlanır ve ileriye dönük tasarımlarla kitap sona erer. Yazar tasarımının iyi olup olmadığını anlamak için bölümlerin öykünün bütünlüğünü bozmadığından, hiçbir konunun unutulmadığından ve konu tekrarları olmadığından emin olmalıdır. Anlatımın yeterince açık olması için çok sayıda başvuru notu kullanılabilir.

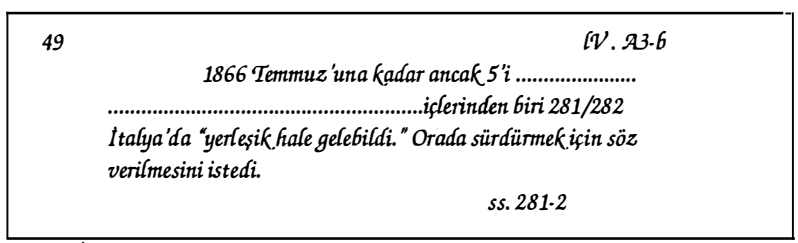
Düzenleme: İçgüdülerle mi, Yoksa Tasarımla mı?

Bu noktaya ulaştığımızda sıkıntılarınız sona ermiş sayılmaz ama elinizde bir tasarınız vardır. Geriye, notlarınızı bölümlere göre ayırmak ve bir bölümü oluşturmaya çalışmak kalır. Çalışma sırasında kronoloji, konu birliği, bütünlük ve geçişlere dikkat edilmeli; kısım, bölüm paragrafların biçimi birbirine uygun olmalıdır. Paragrafı oluştururken bütünüyle nasıl bir şey olacağını bilemezsiniz; bilmeye de çalışmamalısınız. Tümüyle aynı biçimde yazılmış bir dizi paragraf prefabrik evler dizisi gibi sıkıcı olur. Aynı şekilde, bütün bölümlerinde birbirine benzer biçimde kaleme alınmaması gerekir. Bütün bu uyarılar bir taslağın hazırlanması gereğini vurgular.

919.309 49
M. 35
Kolombiya David .....
.....
.....
New York Kolombiya Üniversitesi Yayınları 1958 xii, 442 s.
(Aydınlanma konusunda ayrıntılı fihrist.)

49
1866 Temmuz'una kadar ancak 5'i .....
.....içlerinden biri 281/282
İtalya'da "yerleşik hale gelebildi." Orada sürdürmek için söz verilmesini istedi.
ss. 281-2

Şekil 16A: Not Almak İçin Kart Kullanımının Bir Yöntemi

49 IV. A3-b
1866 Temmuz'una kadar ancak 5'i .....
.....içlerinden biri 281/282
İtalya'da "yerleşik hale gelebildi." Orada sürdürmek için söz verilmesini istedi.
ss. 281-2

Şekil 16B: Alınan Notu Planla Bütünleştirmek
Plandan yararlanan araştırmacı, planın anabaşlık ve alt başlıklarının her birine numara ve harfler koymuştur. Çalışmasının herhangi bir bölümünü yazmaya hazır olduğunda kartlara yönelerek onları ayırır, ait oldukları numara ve sayılara göre işaretler. Bu durumda not planın IVA 3B bölümüne ayrılmış ve şekilde görüldüğü gibi kartın sağ üst köşesinde işaretlenmiştir.
Sistematik araştırmacı iki kart kullanır. Bunlardan biri kitap için, diğeri aldığı not ya da çıkardığı özet içindir. Kitap için olan, kitaplıkla ilgili tüm bilgileri, ayrıca kitabın bulunduğu kitaplığın adını, kitabı arama numarası, artı kitabın özellikler ve yararlarını kısaca anlatan zaman kazandırıcı bilgileri içerir. Araştırmacı her kitap kartına bir seri numarası verir. Bu da onu tüm bilgileri her kart üzerinde bir kez daha yinelemekten kurtarır. Kitap kartları sıra numarasına göre dizilir ve bibliyografyayı oluşturuncaya kadar sürer. Not kartları ise uygun bir şekilde özetlenen bilgileri içerir (İkinci bölüme bakınız). Sol üst köşedeki numarayla kitap kartı arasında bir ilişki kurulur. Notun alındığı sayfa ya da sayfalar uygun bir yere yazılır.

Yazarlar, taslağı yararlı veya kaçınılmaz bulanlarla, yalnızca bir sıkıntı kaynağı olarak görenler olmak üzere ikiye ayrılır. Çok

zamanınızı almayacaksa, çok çalışmanız gerekmeyecekse ve yazının doğallığını bozmayacaksa taslak hazırlamak her zaman yararlıdır. Zorlanıyorsanız veya hazırladığınız taslak çalışmanızı engelliyorsa kendinizi zorlamayın. Aslında üzerinde çalıştığınız yazınızda hazırlamış olduğunuz taslak sizi yönlendirebiliyorsa, düzenle ilgili bir sorununuz yok demektir. Bilgilerini toplarken bu bilinçlenme noktasına gelmiş bir yazar için taslak sınırlayıcıdır ve pek mantıklı değildir. Sıra taslağın içini doldurmaya gelince bilgiler hatırlanamaz, taslak da işe yarar olmaktan çıkar. Yazının izlemesi gereken yoldan çıktığı nokta da yeni geçişler yapmaya çalışmak yararsızdır. Bilinç, yazıyı, kullanılabilecek şekle hemen getiremez.

Bu sıkışıklığı yaşayan yazar için izlenecek en iyi yol taslağı doğrudan doğruya rehber olarak kullanmak yerine sonradan, yaptıklarının doğruluğunu araştırmak için bir ölçüt olarak kullanmaktır. Olayların akış sırasını şöyle tasarlayabilirsiniz: Düzenlediğiniz notların yalnız bir kısmını ele alın. Bunları yeniden gözden geçirdiğinizde üç alt gruba ayrılabildiklerini görürsünüz. Bu sayı dört veya beş de olabilir ama üç normaldir; zira her konu ve alt konu başlangıç (sunuş), orta (gelişme) ve son (çözüm veya sonuç) olmak üzere üç kısımdan oluşur. Şimdi üzerinde çalışmanız gereken not yığını daha küçüktür veya sayıca daha azdır[8].

Düzenlenmiş ilk kümeyi alıp içindekileri kartlarda, değil de kafanızda tasarladığınız sırayı alıncaya kadar karıştırın. Bir kenara bırakarak yazmaya başlayın. Bazılarının konuyu tasarlarken notlarına bakması gerekir. Bazıları ise konuyu belleklerinin ve düşgüçlerinin gözüyle incelemeyi yeğler. Her iki durumda da, çalışma sırasında zihne büyük görevler düşer. Düzenleme, yalnızca her notu dilbilgisi kurallarına göre genişletip bir sonrakine eklemek değildir. Zevkle okunmak istiyorsanız, konuyu A'dan Z'ye, okuyucunun düşünmesini istediğiniz biçimde kurgulamalısınız.

Yazmaya başladığınızda fikirleriniz birbiri ardına bulundukları karanlıktan çıkarak şekillenir. Arada sırada durup düşünmeniz ve değişiklik yapmanız gerekse bile bilgiler ve fikirler uyumlu ve doğal bir biçimde akmaya başlar. Tamamlanmamış veya kabataslak olsa da, anlatım düzeniniz, araştırma ve irdelemelerinizle kazandığınız anlayışı gösterir. Notları tekrar tekrar okumak konuyu ezbere bildiğiniz, o anda orada bulunduğunuz ve konuyu ilk elden aktardığınız duygusunu yaratır. Kaleminiz duraklasa bile öykünüz

akıcılığını korur. Birdenbire bir engelle karşılaşırsınız. Engeller iki türlü olabilir. Birinci engelde, izlediğiniz yol sizi ileriyi görebildiğiniz fakat ayaklarınızın dibinde uçurum olan bir noktaya götürebilir. Bunu nasıl aşabileceğiniz sorusunun yanıtı bir başka sorudur: Bu parçaları bağlamak için gerekli olan bilgi midir? Eğer gerekliyse daha sonra bulunmalıdır. Yoksa bir fikir veya geçiş unsuru mudur? Eğer böyleyse, o noktayı ilerde yeniden ele almak üzere işaretleyip yolunuza devam edin.

Bilgi eksiklerinin bu aşamada saptanması önemlidir ve burada önerilen kurgulama yöntemi, okuyucunun yapacağı gibi konuları zihninizde birbirine bağlarken aksayan yanları bulma kolaylığı sağlar. En başta notlarınızı sınıflandırırken yaptığınız gibi yalnızca notları birbirine eklerseniz, boşlukları göremeyeceğinizden, daha önce İngiliz halk şiiriyle ilgili olarak verilen örnekte olduğu gibi, okuyucu bu boşlukları farkedecektir.

Eksiğiniz ustaca geçişlerse kafanızı fazla yormayın. İlk taslağı gözden geçirirken doğruyu bulabilirsiniz veya boşluğu kapatacak küçük düzeltmeleri hemen yapabilirsiniz.

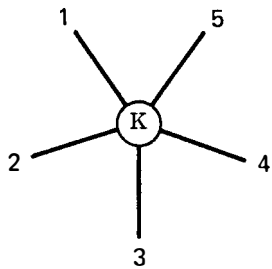
Gerekli düzen, bağlantı veya gerçek anlamda bir "derleme" eksikliği, günlük yaşamda anında kontrol etme olanağı olduğundan fiziksel olayların anlatımında en belirgin biçimde göze çarpar. Soyut konuları anlatırken uyulacak kontrol yöntemi için aşağıdaki roman alıntısını inceleyin:

> "Holün gerisinde tam karşılarında bir büro vardı ve üstünde kayıt defteri olan bir çıkıntının üzerine açılan küçük pencereden bir adamla bir kadın onlara bakıyordu. Orta yaşlıydılar; adam şişmanca, yuvarlak yüzlü, biraz kendini beğenmiş görünen ve belki bir süre kâhyalık yapmış olan bir kişiydi; yeni gelenleri inceler bir gözle bakan kadın ise uzun boylu, zayıf, ince hatlı, keskin bakışlıydı.[9]"

Hızlı okunduğunda iki anlatım hatası hemen farkedilmeyebilir. Ama bir kadınla bir adamın yeni gelenlere bakmakta olduğunu anlatan 2. satırda ne olduğunu gözümüzde canlandırmaya çalıştığımızda (raporu okuyan herkesin bunu yapması gerekir) hatayı hemen görürsünüz. Girişten hemen önce ve sonra yeni gelenler kendilerini süzen iki ilginç tipe kıyasla hiçbir ilginç yanı olmayan küçük bir pencereye, çıkıntıya, kayıt defterine bakmaktadırlar. Okuyucu ise dikkatini bir gruptan öbürüne çevirmek zorunda kalmaktadır. Sonunda, yine aynı kadından "soran gözlerle yeni gelenleri inceliyordu" diye söz edilir. Ya birinci satırda bundan hiç söz etme-

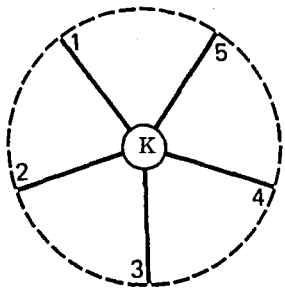
mek, ya da eğer birinci satırda söz edilmişse birkez daha aynı cümleyi tekrarlamamak daha doğrudur. Zaten bilmekte olduğumuz bir şeyi yeni bir bilgiymiş gibi göremeyiz.

Yazarken karşılaşılacak ikinci engel kısır döngüye girdiğinizi farketmenizdir. Doğal biçimde birbirine bağlanan fikirler sizi ileriye doğru taşıyacağına, başladığınız noktaya getirmektedir. Hemen o noktada yapacağınız bir plân sizi bu çıkmazdan kurtarabilir. Tekrar başa dönerek ana ve yan fikirleri not alın ve tek bir konuyla ilgili her fikir için aynı anahtar sözcüğü kullanın. Burada sınıflandırmak için her cümleyi en basit şekline indirgemek önemlidir; aksi halde bu karışıklığın içinden çıkamazsınız. Her fikir için bir sözcük kullanarak nerede hata yaptığınızı hemen bulursunuz. Bir başka deyişle, E, F, G ve H fikirlerinden tekrar F'ye geldiniz. Kendiliğinizden ikinci bir G ve H kullanmaktan kaçınırsınız. K'ya atladığımızı varsayalım, bundan rahatsız olursunuz ve bir veya iki cümle sonra kontrol etmek için durursunuz.

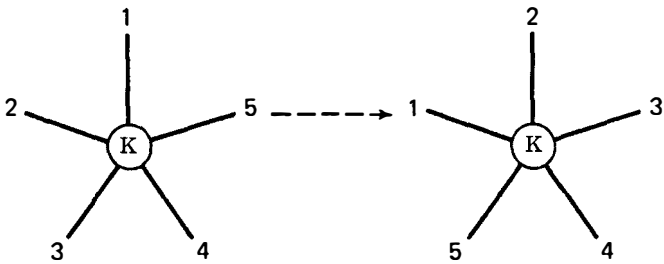

Bu noktada çözüm bir makas ve yapıştırıcı kullanmaktır.[10] Gereksiz fikirleri çıkarın, yerine oturmamış gibi duran (K), fakat iyi yazılmış bir parçayı saklayın. İlk yazdığınız bölümü (EFGH) kesip ayırın, F ile ikinci karşılaşmanızda değerli bir fikir olup olmadığına bakın; eğer istiyorsanız birinci F'nin yanına yapıştırın ve diğer bütün gereksiz bölümleri çıkarıp atın. Bu işlemden zarar gören parçaları biraraya getirerek yeniden yazın ve K için uygun bir yer görününceye kadar çalışmanızı sürdürün. Her konuda bu düzeltici işlemleri yaparken kullanabileceğiniz pek çok yan vardır. Seçtiğinize ve kullanmak için ayırdığınıza bağlı olarak mantıksal akıcılığı sağlarsınız veya bunu başaramazsınız.

Bir konuyu (K) bundan çıkan, tümü de değinmek zorunda olduğunuz ilgili bilgileri simgeleyen kolları gözünüzde canlandırın.

Bunları düzene sokarak K'nın bütünlüğünü sağlarsınız. Ama, ortadaki yuvarlaktan uzaklaştığınız ve geriye dönemediğiniz kollar vardır. Noktalarla gösterilmiş sınır sorunsuz nereye kadar gidebileceğinizi gösterir. Devamlı aklınızda tutmanız gerken bir nokta ise K'yı tamamladığınızda bir başka konuya (M) geçiş için gerekli hazırlıkları yapmalısınız. K5'in ötesine geçerseniz M1'e ulaşmanız güç olur. Diğer yandan K'yı sürekli yakınınızda tutarak K5'i işlerseniz M1'e kolaylıkla ulaşabilirsiniz.

Hem bölümler arasında, hem de bölüm içindeki alt bölümler arasında bu yolu kullanabilirsiniz. Bir bölümün sonunda her zaman o bölümü bir sonraki bölüme bağlayan bir konu vardır ve her zaman, bir sonraki bölümün doğru başlaması için yapılacak düzenlemeye uyacak bir konu bulunabilir. Bu şekilde birbiriyle sıkıca bağlı fikirler kullanmak kitabın daha kısa olmasını sağlar; ama bu tür bağlantılar kullanmak şart değildir. Zaman zaman, daha sonra

verilecek bilgilere açıklık kazandırmak için yeni bir bölümde daha önce işlenmiş bir konu işlenebilir ve bu geriye dönüş, durmadan ileriye doğru yapılan zorlu bir yürüyüşü zevkli hale getirir.

Belli bir noktada ne yapılacaksa, okuyucuya bu konuda önceden ipucu vermek şarttır. Gittiği yol doğru veya hafif dönemeçliyse birçok paragrafı hiç sorunsuz izleyecektir. Fakat köşe döndüreceksenız kesinlikle yol göstermelisiniz: "şimdi... yıllara geri dönelim", "gelecekte eşi olacak kadınla karşılaştığı günden itibaren", "ulaşmış olduğumuz noktadan ileriyi düşünebilirsek", "bu konuyu anlamaya çalışmadan önce şunu hatırlamalıyız ki", gibi geçişler kullanabilirsiniz. Okuyucuya, zaman zaman nedenleri açıkladığınızda ve olayların onu götüreceği nokta konusunda bilgi verdiğinizde, ne ölçüde memnun olduğunu görmek sizi şaşırtacaktır.

Ayrıca her zaman ileriye doğru gitme kuralının uygulanamadığı durumlar vardır. Konuları işlerken bu kaçınılmazdır. Şirketin tarihçesini vermek için yapılan "içindekiler tablosunda" bu kural dışı durumun çarpıcı bir örneği vardır. Bu kuramsal çalışmanın Sekizinci Bölümünde okuyucu iki kez başa döndürülmektedir. Bu yapıldığında, ileriye doğru gidiş, bu gerekli tekrarın yeni bir şey olarak görünmesini sağlayacak derecede hızlı olmalıdır. Aksi halde, okuyucu aynı yerde gereksiz biçimde gidip geldiği duygusuna kapılır.

Sürekli ileriye doğru gitme ve tarih sırasına uyma kuralının en sık çiğnendiği yer, kitabın veya denemenin başıdır. Bunun nedeni konunun her zaman iki olası başlangıcı olmasıdır: Birincisi araştırma sırasında ortaya çıkan doğal başlangıç, ikincisi ise okuyucunun bildiği varsayılan klâsik başlangıç. İki olasılık arasında bir orta yol bulunarak veya daha az ilginç olan kullanılmayarak bu iki başlangıç, bir şekilde, teke indirilmelidir. Bu süreç alınacak sonucu etkileyebilir. Yapıtının baştan sona dikkatle okunmasını isteyen bir yazar, okuyucunun dikkatini en baştan çekerek kitabının sonuna kadar ilgisini canlı tutmaya çalışır. Bu nedenle, kitabın ilk bölümü, raporun ilk sayfası ve eleştirinin ilk paragrafı derleme becerisinin en önemli denek taşıdır.

Konuya nerede ve nasıl gireceği, okuyucunun düşünce akışına ve bilgi birikimine nasıl katılacağı ve ne ölçüde ilgi çekeceği gibi kesin yanıt bekleyen pek çok hassas soru vardır.

Filmlerde bu sorunun yanıtı, Homeros'un *İlyada*'sı kadar eski bir yol olan "geri dönüşler"in kullanımıdır. Bu yol iyi kullanıldığın-

da bilimsel çalışmalarda bile yararlı olduğu kanıtlanmıştır. Örneğin, Lionel Trilling'in *Matthew Arnold*'unda asıl giriş "Babası ve İngilteresi" başlığını taşıyan İkinci Bölümdür. Fakat etkileyici giriş, gizemli bir tanımlama olan "A" başlığını taşıyan ve şu çekici cümleyle başlayan Birinci Bölüm'dür: "*Liberal bir İngiliz soylusu olan Lord Lansdowne'un katibi heybetli tavırları ve çarpıcı yelekleri olan yakışıklı bir gençti.*" Bunu okuyan doğal olarak daha fazla şey öğrenmek isteyecektir ve her cümlede aynı duyguyu uyandırmak kolay değildir.

Asıl konuya girmeden önce, uzak geçmişteki olaylara ve bunları kuşatan koşullara uyum sağlamak için normal düzen değiştirilebilir. Her iki durumda da onu konuya rahatça geçerek anlatmaya başlamak kolay olmayabilir. Bu nedenle, Macaulay "Tarih"e amacını anlatan bir cümle ile başlar; bu da ikinci James'in tahta çıkışından günümüze kadar olan İngiltere tarihini anlatmaktır. Olayların geçtiği "ortam" hakkında bilgi vermesi gerektiğinden Keltlerin yaşadığı dönemden başlayarak Normanların İşgalini, Papalığı ve daha pek çok önemli olayı anlattıktan sonra, bunların ilk tarihsel biçimlerini kullanarak bazı ana konulara değinmiştir.

İkinci Bölümün kronolojik açıdan belli ölçüde bütünlüğü vardır ve durağandır: Yedinci yüzyılın siyasi ve dini tarihi incelenir ve bölüm, II. Charles'in ölümüyle sona erer. "Macaulay'in Üçüncü Bölümü" olarak ünlenmiş olan bölüm görkemlidir. 1685 İngiltere'sinin sosyal ve kültürel yaşamı kuşbakışı olarak kusursuz bir biçimde anlatılmıştır. Bu noktadan itibaren kendimizi gerçek başlangıca ulaşmış sayabiliriz. Dördüncü Bölümde, ikinci bölümde II. Charles'in tamamlanmamış ölüm öyküsü "o sabah...." sözcükleri ile başlayan paragrafla tamamlanır; artık yaklaşık iki yüz sayfa önce söz edilmiş olan "doğal" başlangıç noktasına gelinmiştir.[11]

İyi bir giriş yalnız okuyucu için değil yazar için de yararlıdır. Kalkış gibidir; kalkış hızı iyiyse yolunda ilerler. Fakat kusursuz bir başlangıç yalnızca düşüncelerle gerçekleştirilemez. İyi olduğunu düşündüğünüzü seçip yazmaya başlarsınız; fakat düşünce hareket halindedir ve bilgiler doğal yerlerine oturmayabilir. Bu durumda, yönümüz belirginleşinceye kadar bir süre yazmaya devam edin. Altı yedi sayfa yazınca, yazdıklarınızı tekrar okuyun; genelde

2. veya 3. sayfada doğru başlangıç noktasını bulursunuz. Bu köpeğin gereksinimlerini karşılayacak bir yer buluncaya kadar çimenlerin üzerinde dolaşmasına benzer.

Kısa Parça ve Paragraf

Şimdiye dek kitaplardan söz ettik. Ama geniş kapsamlı bir derleme için hazır olmadığınızı düşünebilirsiniz. Bütün bu öğütleri kısa bir parça ve aynı ölçüde yararlı bir paragraf boyutlarına indirgemek olası mı? Kısa bir parça için yanıt "Evet"tir. Üç sayfalık bir kitap incelemesinden otuz sayfalık bir rapora kadar derleme yaparken ne kadar çok deneyim kazanılırsa bir bölümü ortaya çıkarmak o ölçüde kolay olur (bölüm, kitabın işlevi olan bir parçasıdır). Giderek de bir kitap planı yapabilecek beceriye ulaşırsınız.

Uzunca bir rapor (kırk ilâ elli sayfa) uzun bir bölümden çok küçük bir kitap olarak alınmalıdır. Bölümler beş sayfa kısalığında olsa bile, kendine özgü "bölümleri" ve "kısımları" vardır. Bu alt bölümler için başlık koymak zorunlu değilse de yararlıdır. Önemli olan kısımların sayılarla, boşluk bırakarak ayrılmasıdır. Hiç kesintisiz çok sayıda sayfayı, roman bile olsa, okumak zordur; derlemek daha da zordur. Bunu ancak usta bir yazar başarabilir. Okurun soluk alacak boşluklara gereksinim duyduğu gibi, yetenekli bir yazarın da yol gösterici kurallara gereksinimi vardır.

Kısa yazılar yazarken, yazara yol gösterecek kurallara örnek olarak, bir kitap eleştirisi biçimiyle ilgili öneriler verilebilir. Bu yazının bir dergi için yazıldığını varsayalım. *New York Times Book Review* veya *Newsweek* gibi dergilerde böyle bir yazı için 1.500 sözcüğü geçmeyecek kadar bir yer ayrılır.

Bildiğimiz gibi giriş önemlidir. On iki paragraftan birincisi, okuyucuya dergi sayfalarını çevirtecek kadar ilginç bir fikir içermelidir. İlk sözcükleriniz "bu kitap..." ise okuyucular eleştirinizi diğer yirmi eleştiriden ayrı tutmayacakları gibi dikkatlerini çekmek için pek fazla uğraşmadığınızı düşüneceklerdir. Giriş cümlesi, okuyucuyu bulunduğu bilgi düzeyinden incelenen kitaba taşıyacaktır. İlgi çekecek şekilde kaleme alınmış ilk cümleden sonra amacın, kapsamın ve kitabın dünyadaki yerinin en kısa biçimde anlatılmasıyla ilk paragraf tamamlanmış olur.

İkinci paragrafta kitap sınıflandırılır: Hangi tezler işlenmiştir, yanlı mıdır, tezi nasıl sunmuş, nasıl kanıtlamıştır. Üçüncü paragraftan beşinciye kadar olan kısımda yazarın savunduğu ve tartıştığı fikirler yer alır. Sınıflandırmanın yapıldığı paragrafta söylenenleri tekrarlamayın, yalnız sınıflandırmayı dayandırdığınız ilkeleri, gerekçeleriyle birlikte ayrıntılı biçimde verin.

Altıncı ve yedinci paragraflarda diğer yazarların araştırmalarında veya sizinkinde bulunan ilave veya karşı noktalar ele alınabilir. Ama bu noktaya kadar yapılanlar, yeni kitapta uygun görülenleri nitelemek veya düzeltmektir. Sekizinci ve dokuzuncu paragraflarda karşı çıktığınız noktaları anlatıp eksiklikleri özetlersiniz. Bulduğunuz yanlışların yalnız en önemlilerinden söz edin; basım hataları ve küçük hatalarla zaman harcamayın.

Hatalardan daha geniş bir alana geçersiniz: Kitabı okuduktan sonra alış biçiminiz nasıl değişti? Kuşkulu noktalara açıklık kazandırmak için ne tür bir çalışma yapılmalıdır? Doldurulması gereken boşluklar nelerdir? Onuncu ve On birinci paragraflarda bu noktaları ele aldıktan sonra, iyi ve kötü yanlarını dengeleyeceğiniz, kendinizle veya konuyla ilgili değil de, yazarla ilgili bazı şeyler söyleyerek bitireceğiniz bir paragraf daha kalır.

Kitap eleştirilerinde ahlâkî bir yükümlülük vardır: Bir grup okuyucu karşısında yazarın kaderi sizin elinizdedir. Yazara ve yapıtına sizin aracılığınızla bir son söz olanağı verilmelidir. Eleştirinizde söylediklerinizi, doğru veya yanlış, ciddiye alınır. Titiz bir biçimde doğruyu söylemek sizin için bir namus borcudur. Önsözde bu konuda sizi uyaran kendisi olduğu için "Mr. X dış etkileri bütünüyle yok saymıştır," diyerek yazarın sözlerini ona karşı kullanmayın. Sizin düşündüğünüz kitabı yazmasını beklemeyin zira bu onun kitabıdır. Bu kitabı ortaya çıkarıncaya kadar verdiği uğraşı doğru değerlendirin ve cömert davranın. Ciddi yorum ve sonuç hataları konusunda acımasız davranabilirsiniz; devamlı yapılmadığı sürece metindeki küçük hataları hoş görün. Kitap eleştirmenleri de hata yapabilir.

Yazarın özgürlük özlemine, uzun bir yazı, deneme veya rapordan çok paragrafta bir dereceye kadar göz yumulabilir. Paragrafların sıkıcı ve sıradan etki bırakmaması için başlangıç ve bitiş biçimleri belirleyen bir formül yoktur. İsminden de anlaşılacağı gibi, konu cümlesi başta gelir ve konuyu açıklar. Fakat özellikle

olay anlatırken, konu cümlesi, paragrafı birleştirici görevini her zaman olması gerektiği şekilde yapmaz. İyi yazarlar alışkanlık gereği sık sık kullanırlar ama otomatik olarak her zaman böyle bir cümleyi kullanmakta ısrar etmek hatadır. En iyisi düzinelerce basılı satırın hangi sarmal konuları içereceğini sormaktır. K noktası ne içerecektir, bu noktadan çıkan kollar, onları birarada tutmak için elinizdeki bilgileri kullanıp fikirlerinizden yararlanırken ne tür bir görev üstlenecektir. Başka yerlerde olduğu gibi paragrafta da bu bağlantıyla ilgilidir. Bu bölümün başında alıntı olarak kullanılan paragraftaki hata, konu cümlesinin olmayışı değildir. Aslında konu cümlesi vardır; hata bunu izleyen bilgi ve fikirlerin birbirlerine sıkıca bağlı olmamalarından, rastgele biraraya getirilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bağlantı alışkanlık haline gelinceye kadar sistemli bir biçimde yinelenmelidir. İyi bir yazar genelde, yalnız genelde A cümlesindeki son fikri, B cümlesindeki ilk fikre bağlar. En katı biçimiyle bu bize bir örnek verir: "Sayın Adams bir kitap yazmıştır. Kitap Jefferson ve Madison yönetimlerinin tarihidir. Bu yönetimler 1801-1817 yıllarını kapsar. Bu yıllar... nedenle önemlidir," vs. Bağlantılar kusursuzdur ama anlatım berbattır. Amaçlanan bağlantı kusursuzluğu, süreklilikte değişkenlikten hoşlanan normal bir kafa yapısının eseridir. İlk taslağınıza bakarken okuyucu kafanız, yazar kafanızdan tatmin olmamışsa, yazıyı değiştirin ve derleme yaparken sizi rahatsız eden sapmaları aklınızda tutun. İlk taslakta hiçbir yazar yeterli bütünlüğe ulaşamaz. Herkes yazdıklarını gözden geçirmelidir; bu da yer değiştirmek yeni bağlantı noktaları eklemek, tekrarları yok etmek, kısaca onarım yapmak anlamına gelir. Onarımı yaparken yazımızı geliştirir, güzelleştiririz.

Bu işlemler tekrarlandıkça, zaman içinde doğal parçamız haline gelirler, ama önceleri yazınızı okurken, kusursuz değilse bile olağanüstü akıcı ve etkili buluruz onları. Bunun nedeni, yazıyı tasarlarken zihnin, aksaklıkları özel bilgilerle, ne demek istendiği konusunda bellekte bulunan bilgilerle sürekli telafi etmesidir. Bu nedenle, yazınızı birkaç gün bir kenara bırakın, sonra bir başkasının yazısıymış gibi tekrar okuyun. Bu yeterli öz eleştiriyi yapmanızı sağlamayabileceğinden, her cümleyi, içerdiği bilgilerin uygunluğu ve biçiminin doğruluğu açısından tek tek in-

celemelisiniz. Kanıtlama bu adla anılan bir bölümde ayrıca ele alınmıştır. Küçük biçimlerin doğru kullanımı, bu kitabın daha sonraki bir bölümünde, yapıtınız baskıya girmeden ve okuyucu-lara sunulmadan önce bulunması gerekli en son özellik olarak incelenecektir.

1. Edmund K. Chambers, *English Literature at the Close of the Middle Ages* (Ortaçağın Sonuna Doğru İngiliz Edebiyatı) Oxford, 1945, 162-163. Alıntı parçanın ikinci satırında 19 hizmetçi'nin bulunduğu yer belli değildir.
2. G.O. Trevelyan, *Life and Letters of Macaulay* (Macaulay'in Yaşamı ve Mektupları)nın bütün baskılarında önemli parçalar 18 Aralık 1838; 5 Kasım 1841'den Temmuz 1843'e kadar; 19 Aralık 1845 ve 17 Temmuz 1848 tarihleriyle aranmalıdır.
3. Trevelyan, Ibid. Diary 29 Kasım - 4 Aralık 1848.
4. Ibid., 15 Nisan 1850.
5. Ibid., Diary 1 Ocak 1854.
6. Ibid., 6 Şubat 1845.
7. The Rolling Road, Londra, 1956, 82.
8. Notlar kartlarda veya tek tek kullanılabilecek kağıtlar üzerinde değilse, ayırma işlemi, daha kesin bir yol olan kenarında fihristleme yoluyla yapılır. Bu, yazı yazarken not kullanmayı veya notlarına bakmayı sevmeyenler, bunları kafalarının içinde düzenleyip arada sırada bellek tazelemek için not defterlerine bakanlar için uygun bir yoldur.
9. J.S. Fletcher, The Middle Temple Murder, New York, 1919, 36.
10. Veya bilgisayarda buna benzer bir işlem yapmak. S. 297, 298, 301, 302'ye Bkz.
11. Macaulay uzun süre doğru başlangıcın ne olması gerektiğini bulmaya çalışmıştır. Kitabın yayımlanmasından on yıl önce: "Bu tür bir çalışmada en büyük güçlük başlangıç noktası. Bundan önceki olaylara nasıl bağlayacaksınız? Nereden başlamam gerekiyor? Olayların ve kişilerin ortasına girip baştan savma davranamam. Öte yandan, Üçüncü William tarihine önsöz olarak İkinci James'in hüküm sürdüğü dönemin tam tarihini yazamam. Eğer böyle yaparsam, İkinci Charles'in tarihini, İkinci James'in hüküm sürdüğü dönemin tarihine önsöz olarak yazmam gerekecek. Troya savaşını başlatan yaşlı adamı seviyorum. ("Gemino ab ovo" Savaş nedeni olan Helen'in, ana rahmine düşmesine neden olan kişi) "Gemino ab ovo". Ama epeyce düşündükten sonra bir veya iki giriş bölümünün yardımıyla, tüm öyküye kolayca girebileceğime inandım. (Diary in Trevelyan, Ibid, 18 Aralık 1838).

10. Bölüm
Sade Sözcükler: Özel Terimler ve Basmakalıp Sözlerle Mücadele

Bilinçli Davranıp Sözcükleri Düşünerek Kullanmak

Genelde, "düzeltme" soylu, "onarım" ise sıradan bir sözcük olarak görülür; fakat yazar için aralarındaki fark, zor bir çalışmanın ayrıntılarıyla sonuçta yaratılan etki arasındaki farktır yalnızca. El yazması bir kitabın başarılı bir biçimde düzeltilmesi için birçok küçük ve sınırlı değişiklik yapmak gerekir. Yeniden yazmak ustaca yapılmış onarımdan başka birşey değildir. Sonuç olarak, yazar olmayan birine, soyut bir fikir olan onarımın nerede yapılması gerektiğini ve nasıl yapılacağını anlatmak olanaksızdır. Yazar olmaya çalışan birine ilk taslakların tümünde karşılaşılan belirsizlikleri ve hataları nasıl bulup düzelteceği zaman içinde, usta bir eleştirmenin gözetiminde öğretilebilir. Bu da belli bir çıraklık dönemi gerektirir.

"Onarım" sözcüğünün çağrıştırdığı uyarlama imgesinin her zaman akılda tutulması gerekir. İlk taslak uzun, ağır ve sıkıcıdır. Bazı yerleri uzatmak, bazılarını kısaltmak, bir sözcüğün yerini değiştirmek, ileri geri hareket ettirmek, bozuklukları düzeltmek ve konuya uygun hale getirmek gerekir. Yazıda sözcükler, düşüncelerin yalnız süsü değil özüdür. Bu nedenle, sözcükleri uyarlama çabanız, kağıt üzerindeki düşünceyle esas aktarılmak istenen düşünceyi birbirine uyduruncaya, yanlışlıkla yazılmış hatalı bir düşünceyi değiştirinceye kadar sürdürülmelidir. Bu, konuya göre biçim bulma ve neyin uymadığını bulmayı öğrenme sürecidir. Gerisi bunları öğrenmeye çalışan kişinin becerisine ve zekâsına kalmıştır.

Yazı yazmak, yazdıklarının okunmasını isteyenlerin, yalnızca önemli sözcükleri ve kurallara uygun yazı yazma yollarını değil, bütün sözcükleri her an kullanabilme becerisini geliştirmesi gerekir.

Resim öğrencisi biçim ve renge özen göstermeyi her zaman görev kabul eder; aynı şey ses ve ritim açısından müzisyen için de geçerlidir. Yazarın, sözcüklere, bir bakışta taşın değerini anlayan usta bir kuyumcu gözüyle bakması gerekir. Sözcükleri tanımalı ve anlamlarının tümünü kullanabilecek beceride olmalıdır. Sözcükler cümleyi oluşturduğunda, aktardıkları bütün düşünce tonlarına duyarlı olmalıdırlar. Yetenekli yazarların zihinsel özelliklerini anlamaya çalışan psikologlar, etkili yazarların, kullandıkları sözcüklerin aktardığı bütün anlamlara duyarlı olanlar arasından çıktıkları sonucuna varmışlardır. Bir başka deyişle, yetenekli yazar, iletişim kurmaya çalıştığı okuyucunun ve iletmek isteği fikrin bilincinde olan kişidir.

**"'Zamanların en iyisi, zamanların en kötüsüydü...'
Tanrı aşkına Bay Dickens bir daha düşünün!"**

Schwadron / Punch / Lawdrg / Rothco

Şekil 17: Biçemin Formülü Yoktur
İnsafsız editör, Dickens'in Fransız İhtilalı konu alan *A Tale of Two Cities* (İki Şehrin Hikâyesi) adlı eserininin ünlü girişinden bir alıntı yapıyor. Paragrafın devamında, yaklaşmakta olan çatışmanın atmosferini yaratmak için yazar, güçlü zıtlıklar kullanmıştır. Editörün yazara karşı çıkışı gülünçtür; çünkü iyi bir kuralı somutlaştırmaktadır. *Bleak House* adlı diğer bir romanına şu cümle parçasıyla başlar: "Londra." Daha uzun bir cümlede ise "Amansız Kasım havası," der. İşte bir başka söz dizimi hatası daha. Büyüleyici bir etki. İyi yazıda somutluk aranmaz; uyum her şeydir.

Bütün iyi yazarlar, deneyim kazanmaya çalışanlara bunları söyleyebilir. Yaptıkları, iyi yazıyı tanımlamak ve nedenini bu tanımlama içinde vermektir. Ama vardıkları sonucun üzerinde durmakta yarar vardır; zira "deneyimlerinin" verdiği yetkiyle iki ana nokta üzerinde önemle dururlar: Yazar yaptığı işin "*bilincindedir*" ve yazdığı herşeyin "*özgün bir amacı*" vardır. Bu iki gereksinim nedeniyle, belli bir noktada "uygun sözcük" kuramı geliştirilmiştir. Doğru sözcüğü doğru yerde kullanmak istemenin anlamsız bir yanı yoktur; tek sorun, burada zorunlu olarak görülenden çoğumuzun büyük bir rahatlıkla kaçabilmesidir. Örneğin şu cümleyi ele alalım:

"Her ne kadar bu kitap Harrisse'nin *Columbus*'undan farklıysa da, yine de önemlidir".

Bu cümlede en az üç deyim yanlıştır ve anlamı bozmaktadır: "her ne kadar", "farklı" ve "yine de". Birlikte düşünüldüğünde "her ne kadar" ve "yine de" deyimleri, belli bir kitaptan farklı olan bir başka kitabın önemsiz olduğu fikrini vermektedir. Bütün kitaplar birbirinden farklı olduğundan "farklı" sözcüğü baştan sona anlamsızdır. Yazar belki de şunu söylemek istemiştir: "Her ne kadar bu kitap tartışmalı konularda Harrisse'nin *Colombus* konusundaki görüşlerinin tam karşıtı fikirlerle dolu bir kitap ise de; bence önemlidir."

Daha önce belirtildiği gibi anlamsızlıklarla dolu bir ilk taslak yazmak veya buna benzer saçma, basit yorumlarla işe başlamak doğal bir durumdur ve kesinlikle suç sayılmaz. Önemli olan ikinci taslakta yazarın bu hatalardan kurtulup akla yakın bir metin üretmesidir. ilk anda sarfettiğiniz sözleri ayıklayarak gerçekte ne düşündüğünüzü bulursunuz. Fikrinizi nasıl şekillendireceğiniz bir sonraki bölümde işlenecektir. Şimdi ilk aşamayla yani ilk söylemek istediğinizin akla yatkın olup olmadığını incelemekle işe başlayacağız. Bunu saptamak için sözcüklerin yakından, titizlikle incelenmesi gerekir.

Dilin Bugünkü Durumu

Anlam taşıyıcı olarak dil son zamanlarda o denli bozulmuştur ki, halk bu gerçeğe giderek daha fazla önem vermeye başlamıştır; bazı eleştirmenlerse, daha da ileri giderek "yozlaşma"dan söz etmeye başlamıştır. Doğru bilgi vermeyi ve doğru anlaşılmayı isteyen araştırmacı, sözcüklere ve dil kurallarına daha çok

özen göstermelidir. Birbirinden çok farklı iki nedenle, önündeki engeller ve şaşırtmacalar giderek artmaktadır. Bunlardan birincisi, benimsenmiş anlamların giderek bozulması, diğeri ise okuduklarımızın ve duyduklarımızın zihnimizi sinsice etkilemesidir. Sözcüklerin kullanımı, toplumsal duygular ve amaçlarla o denli yakından ilgilidir ki, yaşadığımız çevrenin rengini alır, zihnimizde yer eder ve dudaklarımızdan o şekilde dökülürler. Yeni buluşlar ve budalaca sözcükler bu yolla yayılır ve bozulmaya yol açar.

Sözcükler, anlamları farklı olduğu halde birbirinin yerine kullanılır olmuştur. Dil bilgisinde de benzeri karışıklıklar yaşanmaktadır. Aynı ölçüde rahatsızlık verici bir başka eğilim ise, eski, bilinen sözcüklerin yerine, yeni moda olmuş sözcüklerin kullanılmaya başlamasıdır.

Araştırmacı, modern konuşma dilinin getirdiği sorunları sınıflandırarak işini kolaylaştırır. Şu sorun tiplerini aklında tutarak yazısındaki belli örnekleri seçip ayıklayabilir. Sorun tipleri şöyle sıralanabilir: (1) özel deyimler (2) moda sözcükler (3) yeni uydurulmuş sözcükler (4) yanlış kullanılan bilimsel terimler (5) anlam farklılıklarının iyi ayırdedilememesi (6) sözcüklerin uygunsuz kullanımı (7) çarpıtılmış deyimler (8) hatalı ilgeç kullanımı (9) yüklemlerin hatalı kullanımı (10) cümle kurarken yapılan hatalar.

1. Özel Terimler	6. Sözcüklerin Uygunsuz Kullanımı
2. Muğlak Sözcükler	7. Çarpıtılmış Deyimler
3. Yeni Yaratılmış Sözcükler	8. Hatalı İlgeç Kullanımı
4. Yanlış Kullanılmış Teknik Terimler	9. Yanlış Kullanılmış Fiiller
5. Farkları İyi Belirleyememek	10. Hatalı Cümle Kurmak

Şekil 18: Anlamı Bulandıran Sözcükler

Bu tehlikeler ve güçlükler karşısında, sözlük, araştırmacının masasında bulunması gereken en önemli başvuru kitabıdır. Sözlüğü gerektiğinden de sık kullanarak, "çok iyi" bildiğini sandığı sözcüklerin aslında "hiç de iyi" bilmediği sözcükler olma olasılığını yok eder.[1] Bu kitabı okuyan beş kişiden dördünün, okumadan önce bilincinde olmadıkları pek çok şeyi, okuduktan sonra daha iyi değerlendirmesi olasılığı oldukça yüksektir.

Yol Gösterici Sözcüklere Dikkat!

Ne yazık ki, çok önemli sözcüklerden bazılarını sözlüğe bakmadan kullanırız. Her sayfada karşımıza çıkan bu küçük bağlayıcı ve yol gösterici sözcüklerin tanımları yoktur. Yazınızda bunları kullanırken gerektiğince araştırıyor musunuz? "Her ne kadar", "dahi", "fakat", "çünkü" gibi sözcükler dikkatimizden kaçtığında anlamı baştan sona değiştirebilir. İngilizce yazan herkesin "a" ve "the" belirteçlerinin kullanımını bildiği ve bunları karıştırmayacağı varsayılır. Ama yapılan araştırmalar bunun tam tersini ortaya çıkarmıştır.

Bazı tembel yazarlar ise "fakat" sözcüğünü "ve" sözcüğünün zarif bir biçimi olarak ya da belirli bir anlamı olmayan genel bir bağlaç olarak kullanır.

Buna benzer bir başka hatalı kullanımsa, genelde cümle başında olmak üzere "bununla beraber" sözcüğünün ve/veya biçiminde kullanış da çoğu zaman hatalıdır. "Ya o ya öteki", "olursa, ise de "sözcükleri için de aynı şey söylenebilir. "Eğer"in anlamını iyi biliyorsanız "ne zaman" sorusunu da içerdiğini kavramış olmanız gerekir.

Bütün Yazılı İmgelerin Görüntülenmesi

Bağlaçlardan, isim ve fiillere geçtiğimizde somut ve açık olma gereği doğar. Sözcüklerinizi "buna dokunulabilir mi veya görülebilir mi bu?" sorusunu sorarak irdeleyin. Uzun cümleleri soyut isimler ve dolaylı fiiller kullanarak anlatırsanız aktarmak istediğiniz fikir solmuş bir fotoğraf etkisi yapar. Bu tür cümleler genelde uzundur ve kulağa hoş gelmezler, çünkü somut isimler ve eylemli fiiller yoktur. Sonuç genel bir belirsizliktir.

Aşırı soyut sözcük kullanma korkusuyla bazı yazarlar mecazi dil kullanarak bundan kaçınmaya çalışır ve moda olan parlak, "etkili" sözcükler kullanırlar. Bu da yanlıştır; onların da modası çabuk geçer ve moda oldukları zaman bile rahatsız edecek ölçüde gösterişlidirler.

Algılama kapasitesi iyi olan bir zihinde her sözcük bir imge çağrıştırır. Bu bir eylemin veya durumun oldukça canlı imgesidir.

"Demek istediğimi anladın mı?" sorusunu sorduğumuzda dinleyici gözünde elle tutulabilir bir görüntü canlandırabilir. "Hayır, anlamadım," yanıtı veren biri için görüntü belirsizdir ama yine de vardır. Her iki ifadede bir nesnenin algılandığı ortadadır. Hızlı konuşma veya yazma sırasında bir imgeden öbürüne kolayca geçilebilir ama, "süslü bir dille anlatımda, anlamı yakalamak güçtür" denebilir. "çarpıcı", "yatağa uzanmak" ve "çiçeklerle bezenmiş" sözcükleriyle verilen üç imge, tek ve bütün bir imge yaratmaz, ve sonuç anlaşılabilir olmasına karşın kesin ve güçlü değildir.

Çoğumuzun düşünme şekli dağınıktır ve bilinçli yazarlar bunlara biçim verip düzenlemeye çalışır. Birbirine uymayan mecazları birarada kullanma ve çoğu zaman hem yazarın hem okuyucunun göremeyeceği tutarsız betimlemeleri gözden kaçırma korkusu vardır. O halde bunun ne zararı var diyeceksiniz. Zararı, anlamın bir bölümünü veya tamamını gizlemesidir.

Konunun bütün ayrıntılarını en açık şekilde görülebilir hale getirecek sözcükleri seçmekte yarar vardır.

Hangi İmgelerin Canlı Olduğuna Karar Verin

Algıladığınız ve kağıda döktüğünüz imgeler iki türlü çözümlenir: Canlılar mı, uyumlular mı? Sözcüklerin çoğunun imge yaratma gücü olduğundan, bu imgelerden bazılarının uzaklıklarını ve cansızlıklarını yok etmezsek yazamayız. Örneğin, ticaretle uğraşan bir firmanın "bir şube açtığı"ndan söz ediliyorsa imge cansızdır bu nedenle kabul edilebilir. Gerçek bir imge doğduğunda ifade anlamsızlaşır. "Konuşmayı uyarmak" cansız bir imgedir; verilen iki harekete geçirme fikri ve konuşan kişi imge çatışması yaratmaz. Ama "uyarma" ve "akıcı durum" biraraya geldiğinde yeniden canlanırlar ve uyumsuzlukları sayesinde dikkati anlamdan uzaklaştırırlar.

İmge uyuşmazlığını ortadan kaldırmak için birkaç yol izlenebilir: (1) canlı imgelerden birinden vazgeçilir (2) bütün imgeler bir tarafa bırakılarak somut ayrıntılara dönüştürülür (3) soyut genel terimler kullanmak gerektiğinde kesin ve açık olmaya özen gösterilir.

Jargon: Kaynağı ve Zararlı Etkileri

Kullanılan örnekler, anlama giden iki düz yolun basit ayrıntılar ve özenli genellemeden geçtiğini göstermiştir. Üçüncü yol olan betimleme dolambaçlı ve tehlikelidir. Günümüzde yazarın gördüğü ve duyduğu herşey onu bu yolu izlemeye iter. Reklamcılık sıradan nesneleri gözalıcı göstermek için bizi imgelerle kuşatır; iş ve meslek adamları, söz dağarcıklarını yeni imgelerle tazeleyerek çalışmalarını canlandırdıklarını düşünürler. Devlet adamları ve gazeteciler imgelere dayandırılmış sloganlar ve sözlerle tüm görüşlerini heyecan uyandırıcı biçimde aktarırlar. Kuşkusuz, bütün bunlar şiiri dolaylı yolla örmektir; ama yazarın kafasında bunlardan arta kalan şey, Jargondur.

"Jargon" sözcükleri özgün anlamıyla alındığında bir yanlışlık yoktur. Şimdi teknik terimler olarak tanımladığımız, herhangi bir ticaret veya sanat dalının özel dili anlamına gelen bir sözcüktür. Genelde aynı anlamı verebilecek başka sözcükler olmadığından bu terimleri kullanmak kaçınılmazdır. Bu nedenle biçim veya mantık aramadan benimsenmeleri gerekir. Jargonun iyi öğrenilip doğru kullanılması gerekir.

Ancak yine jargon olarak adlandırılan bir başka dil vardır. Anlamı farklı olan bu sözcüğü sahte jargon olarak tanımlamak daha doğru olur. Yavaş yavaş iş dünyasını, çeşitli meslek dallarını, devleti ve günlük konuşmaları egemenliği altına almış olan bu ikinci tür, şimdilerde açık ve sade olması gereken konuşmaları da etkisi altına almıştır.[2] Aslında teknik terimlerin taklitlerinden oluşmuşlardır. Kural dışı olduklarını kanıtlayan iki özellikleri vardır: Anlam açısından tanımlayıcı ve kararlı değillerdir, yerlerine herhangi bir sözcük kullanılabilir. Bir reklam olayında, siyasi veya akademik çevrede aniden ortaya çıkarlar, yeni ve moda olduklarından hemen yerleşik hale gelirler.

Jargon kullanmayı sevenler yalnızca "ürün" demek yerine "ana ürün" demeyi yeğlerler. Günümüzde bazı endüstrilerde yan ürünlerle ana ürünler arasındaki farkı belirlemek için bu gerekli olabilir. Ama günlük konuşmada buna gerek yoktur.

Fikirlerini, özel terimler kullanmadan düz sözcüklerle açık ve etkili bir biçimde aktarmak isteyenler, yazar Gowers'in *Plain Words: Their ABC* (Sade Sözcükler: Bunların ABC'si) adlı yapıtına

başvurmalıdır. Daha sonra anlamları derinlemesine incelemek ve karşılaşılabilecek güçlükleri anlamak için *Modern American Usage* (Amerikan İngilizcesinin Çağdaş Kullanımı) ve *Simple and Direct*'ı (Yalın ve Dolaysız)[3] sürekli el altında bulundurmak yararlıdır.

Bu kitaplarda bulunmayan bazı sözcükler kullanıma girdikleri hızla kaybolduklarından üzerinde durmak gereksizdir. Asıl üzerinde durulmak istenen nokta, özel terim havası taşıyan bütün sözcük ve cümlelerin, ne kadar anlam dolu görünürlerse görünsünler ve komite toplantılarında fazla çaba harcamadan birçok şeyi anlatma kolaylığı sağlarsa sağlasınlar, iyi yazı yazmak açısından çok tehlikeli olduklarıdır. Bu nedenle, yeni türetilen bu tür sözcüklere karşı duyarlı olmak gerekir (özel terim kullanmayı sevenler buna alerji diyebilirler). Bilimsel bir yazıdaki son yeniliğe bakalım: "Dipnot olarak bu fikrin Dr. Johnson'a ait olduğunu söylemiştir." Dolaylı bir konuyla ilgili olarak "dipnot" sözcüğünün özel terim gibi fiil olarak kullanılmasında ne sakınca var?

Her şeyden önce, bildiğimiz kadarıyla bu şimdiye kadar duyulmamış bir bileşim. Kullanmamak için tek başına yeterli bir neden oluşturmaz bu, ama en azından durup düşünmemizi sağlar. Yazar, yazı yazmanın öz denetim zorunluluğu getiren sosyal bir eylem olduğunu unutmamalıdır. Benzer şekilde ifade etmeye çalışırız ve ortak anlayış ve iletişim için herkesçe bilinen anlamları ve kullanımları korumak zorundayız. İkinci olarak da bu yeni kullanım özel terim özelliğini ve dikkati kendisine çeken ve gösteriş yapan bir hava taşır: "Bak neler yapabiliyorum? Bir fikri bir adama dipnotlayabiliyorum." Üçüncü olarak (ki bu kesinlikle karşı çıkılan yanıdır) bu yeni kullanım, verilmek istenen anlamı yeterince anlatmamakta ve kuşkulu bırakmaktadır. Kesin olmamakla birlikte X'in belli bir fikirden Dr. Johnson'u sorumlu tuttuğunu anlıyoruz.

Bu da yeterince iyi bir açıklama değil, zira "sorumlu tutmak" kesin ve açıktır; dolayısıyla üstüne yıkılan bu sorumluluğu benimseyebiliriz veya reddedebiliriz. Fakat ne ilgisi var? Gerçekler nelerdir? Okuyucunun sabırsızlık göstermesi doğaldır. Jargon yaratma meraklıları için birçok olasılık düşünmek ve birçok sözcüğü biraraya getirmek kolaydır. Küçük hareketlerle isim ve sıfatları fiillere uydurup hepsinin farklı anlamlar taşımasını sağlayabilirler.

Jargon ve Basmakalıp Sözler Olmadan Yaşamayı Öğrenmek

Tüm bu karşı çıkmaların ışığında "gerçek yazar" daha kararlı davranır ve yalnızca özel terimler ve benzer biçimde kullanılan sözcüklere dikkat etmek için değil, bütün lafazanlıklara, hazır ifadelere, tüm basmakalıp başlık ve alıntılara, tüm kısaltmalara karşı zihninde oluşan tembelliğe direnmek içinde kendini eğitir. Anlaşılmak ve okunmak için fikirleri yan yana dizmekten daha fazla birşeyler yapmak onları kolay anlaşılır şekle sokmak gerekir.

Jargon, basmakalıp sözler ve konuşma hileleri, yalnız sözcük grupları veya yazım hataları değil, kaçış biçimleridir aynı zamanda. Cesaret eksikliğinin, duygusal zayıflığın, açıklama yapma yükümlülüğünden kaçışın ifadesidir. Kağıt üzerindeki korkaklık, suç mahalindeki parmak izleri gibi hemen ortaya çıkar.

Yetenekli bir yazar, iyi ifade edilmiş bir metinden tüm anlamı çıkarmak, yarım yamalak ifadelerdeki bilinmeyenleri çözmek için, düşgücünü kullanan, okuduğu metinleri sorgulayan araştırıcı bir okuyucu gibi işe başlamalıdır. Bu işi yaparken, yazarla, eğitimli araştırmacı arasında hiçbir fark yoktur. Okuma ve yazma aklın birbiriyle yakından ilgili eylemleridir. Her iki işte de edinilmiş bilgilerin tümü harekete geçer ve dikkat sözcükler üzerinde yoğunlaşır.

Omnibüs Sözcüklerden ve Fiyakalı Elbiselerden Vazgeçin

Yaygın biçimde kullanıldıkları için jargon ile basmakalıp sözlerin, doğru anlatımın tek düşmanı olduğunu düşünmek yanlıştır. İfadeyi bir bütün haline getiren doğru anlatım ve etki gibi iki özellik için aynı derecede zararlı en az üç sözcük türü daha vardır. Bunların üçü de boş anlamsız ve düşünme gerektirmeyen sözcükler olduğundan özel deyimlere ve basmakalıp sözlere benzerler, ama akıllıca kullanıldıklarında işe yaradıklarından ve yalnızca yerinde kulanılmadığında zararlı olduklarından diğerlerinden biraz farklı alınabilirler.

Birinci gruptaki sözcükler özellikle tarih ve rapor yazarları için çok değerlidir, çünkü uğraştıkları konularla yakından ilgiliymiş gibi görünürler. Bunlar, *eğilim, faktör, güçler, durum, hareket, koşul, unsurlar, koşullar* gibi sözcüklerdir. Yaygın olarak kullanıldıkları her koşulda kuru sıkı mermilere benzerler, yalnızca gürültü yaparlar. Onlara etkilerini kazandırmanın yolu belli amaçlarla ve yalnızca ait oldukları yerlerde kullanmaktır.

Bir şeyi süslü sözcüklerle üstü kapalı biçimde vermek yerine, olabilecek her yerde adıyla verin. Daha önce de vurgulandığı gibi, okuyucunun görebileceği, dokunabileceği türden sözcükler seçmeye ve yazı yazarken bunları kullanmaya özen gösterin. O zaman okuyucu yanınızdadır.

Bu grup içinde, ders kitabı yazarlarının sıkıcı bir biçimde kullanmayı alışkanlık haline getirdikleri bazı sıfatlar vardır. Bu kitaplarda hep "sert" saldırılar, "ezici" yenilgiler, "dirayetli" diplomatlar ve "acımasız" hırslardan söz edilir. Tüm bu standart başlıkları bir kenara bırakalım artık. Saldırılar şiddetli, kızgın, acımasız, ani, sinsice, bağışlanmaz veya başka yüzlerce türden olabilir. Hepsini biraz farklı alabiliriz. Gerçekte de böyle oldukları kuşku götürmez ve hepsini birbirine benzer kılan biçimde yani başlık atmadan verirsek, daha kolay hatırlanacaklardır.

Papağan gibi, aynı sözcükleri tekrarlama alışkanlığı, yazarın ikinci gruba giren boş sözlerle yazılarını şişirmelerine yol açar. Gowers kitabında bunları "belirteç türünden boş sözler" olarak tanımlamıştır. Kullandığınız belirteç sizi kanıtlamaya zorlar; ağzınızda gevelersiniz; zaten sonuca vardığınızdan eklenecek birşey kalmamıştır.

Üçüncü grup ise gereksiz sözcüklerle dolambaçlı yollardan anlatımdır. Sözcüklerin hangi uzunlukta kullanımlarının uygun olacağını belirleyen bir kural yoktur. Kullanılacak sözcüklerin uzunluğu içeriğe göre değişir. Örneğin ilk cümledeki "dolambaçlı anlatım" söylenmek istenenin en kısa ifade ediliş biçimidir. Konuşurken, birilerine şunu yapmaktan "kaçının" demeyen pek çok kişi mektup, rapor, eleştiri ve kitap yazarken tonunu yükseltmeyi görev edinir. Ne gariptir ki ilk akıllarına gelen uzun süslü sözcüklerdir. Bunun nedeni belki de yazılarında olmasını istedikleri hakimiyetle resmi ifadelerdeki ton arasındaki fikir birliğidir.

Bu sizin de başınıza gelirse ya hemen ya da ikinci taslakta bunları günlük kullanım diline çevirin. Günlük konuşma dilinin "argo" anlamına gelmediğini aklınızda tutun. Günlük konuşma dili, sözcüklerini seçmeyen, yalnızca onları kolaylıkla, tam ve doğru olarak kullanan iyi konuşmacıların dilidir. İnsanların konuşmalarını aynen yazamazsınız, ancak yüksek sesle okumaları için ellerine bir parça tutuşturulmuş insanların konuşması nasıl olursa, onu yazabilirsiniz. Doğal olarak yazı yazmanın tek yolu bu değildir, ama jargon, basmakalıp sözler ve şatafatlı anlatımlardan "çeviri" yapmanın en iyi yoludur.

Bu anlamda çeviri alışkanlığı kazandığınızda, en azından söz dağarcığınız yeterli olacağından, konuya uygun anlatım biçimini bulabilirsiniz. Klasik müzikal Guys and Dolls diyalog, argo, özel deyimler ve entellektüel edebi sözcüklerin ustalıkla bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Etki, komik olmakla beraber, bu beceriyi anlayamayanlar, konuşmaların akıcı olmadığından yakınanlar çıkabilir. Oysa olan biteni izleyebilmek, sözcükleri anlamakla bir değildir.

Deyimlere ve Geleneksel Kurallara Uyun

Yazar olacak kişi için bu son açıklama hepsinden önemlidir. İlk taslakta yalnızca hangi sözcüğün yanlış kullanıldığını anlamak yeterli değildir; o sözcüğün yerine kullanılabilecekleri toplayıp aralarından uygun olanını seçmek gerekir. Kullandığınız sözlüğe ek olarak, sözcüklerin eş ve zıt anlamlılarını bulabileceğiniz, bir "thesaurus" (kavramlar dizini) elinizin altında bulundurmalısınız. Fakat yazdıklarınızı doğrulamak için değil de yalnızca esin kaynağı olarak bu kitaplara güvenirseniz saatlerce sayfa çevirmeniz gerekecektir. Yazı yazarken gereksiniminiz fikir üretme hızınız ve becerinizdir. İkinci Bölüm de gördüğümüz gibi not alma niteliği ve hızı da kişinin sözcük kaynaklarını bağlıdır. Görüldüğü gibi sözcükleri sürekli inceleme konusu olarak tutmak için her türlü neden vardır. Bu öz disiplinde göz ve kulak, beyin ve bellek eşit ölçüde görev almalıdır. Kulağın da yardımıyla göz yazımı ve deyimleri kaydeder; beyin ise, belleğin depoladığı ve uygun biçimde aktardığı eş anlamlılar arasındaki farkları araştırır.

Deyim, H.W. Fowler'in dediği gibi çoğu zaman "döküm"dür. Ne mantığı vardır, ne de mantıksızdır. Yalnızca olduğu gibi öğrenmek

gerekir. Deyimlerin durağanlığına karşı çıkmayan iyi yazarlar, yüzeysel incelendiklerinde, değiştirilebilir görünen deyimleri pek değiştirmeye çalışmazlar.

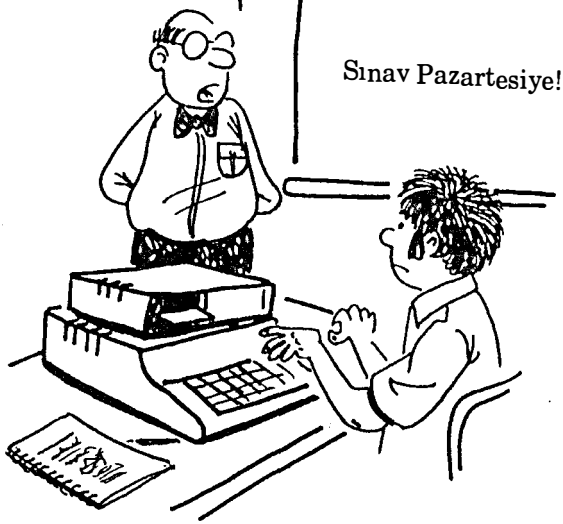
Çoğu yetişkinin doğal bir parçası haline gelmiş çağrıştırma veya araştırmayı öğrenmek daha zordur. Bunlar deyimle düz ifade arasında bir yerdedir. Deyimler ve çağrıştırmalarla ilgili gerçekler yalnızca iyi bir yazıda bulunabilir. İyi yazı ise, "araştırmalara ve o ana özgü amaca duyarlı" olduğu için "etkileyici" olan yazıdır. Bu nedenle, yazı yazan kişinin kurşun kalem kullanmayı yeğlemesi gerekir. Yeni sözcükleri ve ifade değişikliklerini izlemek son derece doğaldır. *Reader's Digest* geniş halk kitlelerine sözcük dağarcığı oluşturma olanağı sunuyorsa, insanın kendi rahatı için aynı şeyi yapması yanlış değildir.

Diğer yazarların yazdıkları okunabilirse, bu çaba kişinin kendi hatalarını düzeltmesine yardımcı olur. Basılı malzeme, kişinin kendi bulduğu sözcükleri düzenlemesi gibidir, eleştiri güdüsünü felce uğratır; ama bir başkasının elyazması metni geliştirilecekmiş gibi görünür.

Karışıklığı Azaltmak İçin Elinizden Geleni Yapın

Bu son uyarı, doğal olarak birçok hata ve dikkatsizlik türlerini kapsar; fakat, sıklıkla açıklık kazandırıcı bir yol, karışıklığın karşıtı olarak düşünülen bir öz yanılgıya değinmekte yarar görüyoruz. Yani başharfleri kullanma merakından söz etmek istiyoruz. Başharflerin veya ilk hecelerin birleştirilmesiyle türetilmiş sözcükler ve kısaltmalar için sözlüklerin bulunması, bu kısa ifadelerin sürekli olarak kuşku ve şaşkınlık yarattığının bir işaretidir. Genel anlamda pek fazla bilinmeyen bazı harf kümeleri derleyicilerin gözünden kaçabilir. Ayrıca birçok yazar, kendi meslek dallarıyla ilgili üçlü, dörtlü harf gruplarının neyi temsil ettiklerinin herkes tarafından bilindiğini ve bunların özgün kullanımının olduğunu düşünürler. Daha bencil olanlar ise yazılarının başında normal ifadeleri başharflere indirgemekten kendilerini alamazlar.

Düşünceli bir yazar, kuruluş ve şirket isimlerini yazı boyunca sık sık tekrarlamaktan çekindiği için, onları hemen baş harflere veya ilk hecelere indirger. Aslında yazı boyunca tam ismi tekrar-

-Hopkins, YR, ABVR, ENG, STMTS, LV, MCH. 2 B DSRD.

Şekil 19: Kısaltma Her Zaman Hoş Değildir
Uluslararası ve sık kullanılan kısaltmalar dışında ender kullanılan kısaltmalar bile okura karşı yapılmış bir saygısızlık niteliğindedir. Bu kural teknik konular için geçerli değildir. Bilgisayar dili için ilgili bölüme bakınız

lamaya gerek yoktur. Başta bir kez tam isim verildikten sonra bunlardan, yalnızca kurum veya şirket olarak söz etmek yeterlidir.

Böylece, yalnız uluslararası alanda yerleşik hale gelmiş kısaltmalar kullanımda kalır: BM, NATO, OPEC gibi.

Fikirlerinizi sözcüklere dökme konusunda söylenebilecek son söz, eğitimli bir gözün bile hataları, karışık ifadeyi ve anlamsızlıkları gözden kaçırabileceği, bu nedenle de her yazarın bıkıp usanmadan her an dikkatli, her zaman alçakgönüllü olması gerektiğidir. Birçok yetenekli okurun okuduğu değerli bir ekonomi kitabının önsözü şöyle sona ermektedir: "Yukarıda isimleri yazılı kişilerden hiç birinin bu kitapta bulunabileceklerden sorumlu olmadığı açıktır. Yalnız beni suçlayın."

Hiçbir şekilde jargon, uyumsuz imge veya yanlış deyim kullanılmadığı halde burada anlatılan sorun nedir? Söylenenlerde bir hata yoktur; fakat söylenmeyen birşey ifadeyi şakaya dönüştürmüştür. Okuyucuya anlatılmak istenen, kitaptaki hatalardan, yazarın arkadaşlarının değil, kendisinin sorumlu olduğuydu. Ama sözcüklerin diziliş biçimi kitabın tüm içerdiklerinden yazarın "suçlanması" gerektiği anlaşılıyor. Hata sıkıcıdan çok, eğlendirici olarak tanımlanabilir ve kuşkusuz bağışlanması güç bir hatadır. Ama, her yazarın tekrar tekrar "yalnız ben suçlanmalıyım" cümlesini yazmasını gerektiren ruhu ister istemez ortaya koyması açısından her zaman hatırlanması gerekir.

1. Bu kitabın yazarları, masa üstünde kullanılmak üzere *American Heritage Dictionary of the English Language* ve *Webster's New World Dictionary* adlı sözlükleri okurlarına tavsiye ederler. Sonuncusu *Webster's Third International* sözlüğü ile karıştırılmamalıdır. İyi bir eleştiri için ise Robert P.Hudson, "Medical Writing and Webster's Third," *Annals of International Medicine*, 71 (Ağustos 1969), 435-438'e bknz.

2. Kongrede ve diğer mahkemelerde Watergate ve İran-Kontra davaları, uzman olduğu varsayılan görevlilerin, sözlü tanıklıklarında ve mahkemede kullanılan belgelerde, anlatılanları açık olarak anlamayı olanaksız kılan bir dil kullanmayı yeğlediklerini göstermiştir. Bu anlaşılmaz konuşma dili sorumluluktan kaçmak ve karşıtlarını yanlış yöne sevketmek için kullanılmaktadır. Fakat bu dilin resmi işlerde giderek daha fazla kullanılma eğilimi iletişimde sürekli hatalara ve sağlıklı tutanakların olmayışına yol açmakta, buna bağlı olarak da bu kaynaklardan yararlananların düşünceleri hiçbir zaman net ve kullanışlı olamamaktadır.

3. Sir Ernest Gowers, *Plain Words*: Their ABC, Baltimore, 1963; Wilson Follett, *Modern American Usage*, New York, 1966; Jacques Barzun, *Simple and Direct*, 2. baskı, New York, 1985.

11. Bölüm
Anlaşılır Cümleler: Vurgu, Tonlama ve Ritim

Yaşayan Düşüncelere Canlı Cümleler

Anlamın tek bir sözcükten değil, sözcüklerin biraraya gelmesinden oluşan ibare, cümlecik ve cümlelerden doğduğunu herkes bilir. Bu sözcük gruplarıyla düşüncelerimizi birbirine bağlayan gizemli bağ, fikirlerin zihinden zihine geçmesini sağlayan bir mucizeye dönüşür. Sözcüklerin özenle seçilmesinin nedeni, bu sözcük gruplarıyla, zihnimizden geçenlerin doğru aktarılmasını sağlamaktır. Cümlelerin özenle kurulmasının nedeni, düşüncelerimizin bütünüyle doğru ve rahatlıkla anlaşılır biçimde aktarılmasının sağlanmasıdır.

İnsan beyni bilgiye istekli olmakla birlikte, bir başkasının fikirlerini almada belli bir direnç gösterir. Bu fikirleri benimsemeden önce insanın kendi fikirlerinin biçim, bağlantı ve yönelimleri açısından bir başkasının fikirlerindeki benzeri özellikleri benimsemesi gerekir. Aynı şekilde, bir yazarın, okuyucunun yabancı bir konuyu kabul etmesini bir yolla sağlaması gerekir. Bunu yaparken, düzenli kullanıldığında konuşma veya yazma nitelikleri olarak tanımlanan pek çok araçtan yararlanır.

Bu nitelikler, Açıklık, Düzen, Mantık, Kolaylık, Bütünlük, Tutarlılık, Ritim, Güç, Sadelik, Doğallık, Zerafet, Zekâ ve Hareket olarak adlandırılır. Ancak bunların hiçbiri birbirinden bağımsız düşünülemez; çakışırlar, biri diğerinin anlamını güçlendirir veya belirsizleştirir; bir başka deyişle üslup olarak bilinen tek bir güç haline dönüşürler. Bir yazar, çalışmalarında ne üslubu ne de bu niteliklerden herhangi birini tek başına amaçlayamaz. Ayrıca bir yazarın üslubunda hoşa giden nitelikler, yarı bitmiş durumdaki bir eve badana yapar gibi mevcut bir zemin üzerine yerleştirile-

mez. Daha çok sözcüklerin işe yaramasını sağlamak için harcanan yoğun çabanın yan ürünüdürler bunlar. "Sözcüklerin işe yaraması ise" bir başkasının zihnine ulaşma ve onu kendi düşünce biçimimizi oluşturacak şekilde etkileme anlamına gelir.

Doğrudan üslup, açıklık, doğruluk gibi özellikleri amaçlayamayacağınıza göre ne yapmalısınız? Kendi özgün ifadenizi olabildiğince koruyarak anlaşılmayı engelleyen herşeyi yok edebilirsiniz. İncil, Lincolnvari veya çağdaş bir "sadelik" taşıyan bilinen üslupları taklit etmeye çalışmak yararsızdır. Kendinizden başka biri olamazsınız. Burada sıralanan ve sizin isimlendireceğiniz nitelikler, kendinizi sorgulayarak yaptığınız düzeltmelerde kullanılması gereken ölçütler olmalıdır. Yazı yazarken kendi kendinize: "Şimdi açık, mantıklı ve tutarlı olacağım" demezsiniz. Cümleyi yazar ve düzeltme yaparken "Başkaları da anlayabiliyor mu? Belki hayır. O zaman nerede yanlış yaptım? Evet, şurası uymuyor, acaba bir anlamsızlık mı var?" şeklinde irdelemeler yaparsınız. Açıklık, başkalarının anlaması; tutarlılık fikirlerin birbiriyle ilgili oluşu; mantık ise sıralamadaki isabettir. Bu sonuçlara metni değiştirerek kısaltarak veya sıralamayı değiştirerek ulaşırsınız. Doğal olarak şöyle bir soru akla gelebilir: "Bütün bu çabalar olmadan gerçeği aktarmanın bir yolu yok mu? Tabii ki var (bu bölümün konusu bunun yolunu öğretmek). Ancak işin başında bütün yardımcı ögelerin yalnızca yeniden yazılanların miktarını azaltacağını ve bu gereksinimin hiçbir şekilde ortadan kaldırmayacağını kabul etmeliyiz.

Cümlenin şimdiye dek henüz tam olarak tanımlanmamış olması bu anlatılanları kanıtlar niteliktedir: Kullanabileceğiniz ayrıntılı bir tanımlama yoktur; ama her eğitimli kişi cümleyi görür görmez tanır. Bunun düşünceler zinciriyle gizemli bağlantısı, cümleyle düşüncenin tam anlamıyla çakışmasını sağlama çabalarımızın hareket noktasıdır. Bu, cümle kurmak için doğruluk tasarımlarının ve onaylanmış model önerilerinin, hayal gücüyle birleştirilmedikçe yararsız hatta etkisiz olduğu anlamına gelir. "Cümle" sözcüğünü okuduğunuzda veya duyduğunuzda zihninizde nasıl bir görüntü oluşursa oluşsun, bu katı, durağan ve kesin olmamalıdır; her şeyin ötesinde cümle kullanışlı, dinamik ve görelidir. Kendi başına alındığında kusursuz görünen bir cümle kendisinden önce veya sonra gelen bir başka cümleyle birlikte baştan sona yanlış olabilir. Düşünceler devamlı hareket halinde olduğundan izlediği yol düzgün

olmalıdır. "Cümle"ye yapısal bir görüntü vermek isterseniz, iskeleti, adaleleri ve derisi olan bir organizma olarak düşünün.

Tıpkı iskelet gibi "cümle" de bir yapıdır. Geleneksel dilbilgisi, aslında, birbiriyle ilgili sözcüklerin bir "yapı" oluşturduğundan söz eder ve bunları uyumsuz veya uyumlu, kabul edilebilir veya edilemez olarak tanımlar. Ancak, yapı fikri aklınıza bir masa veya ev getirmesin; cümlenin ayakları üstünde durması gerekir ama onu iskelete benzetmemizin nedeni taşıdığı düşünce gibi hareketli olması gerekliliğidir. Hareket, iyi bir yazının belki de temel niteliğidir. Hareket yazının düşünceye uygunluğunu ve aynı zamanda bir fikir veya görüşten diğerine geçişi sağlar. Yazı kurallarını bilmeyen bir okurun, kitabı okurken oluşan ağır havayı tanımlayabilmesi olanaksızdır. Ancak zihninin rahatça ilerlediğini veya saplanıp kaldığını, dosdoğru gidebildiğini veya aynı noktada dolanıp durduğunu şaşmaz bir şekilde hep ileri, hep doğru gittiğini veya iki adım ileri üç adım geri düzeninde ilerleyebildiğini kesinlikle farkeder.

Hareket edebilmesi için iskeletin mafsallarının doğru birleştirilmiş, kasların ve bağ dokularının güçlü, doğru yerlere yerleştirilmiş olması gerekir; fikirler, yapısının taşıyamayacağı ağırlıkta olmamalıdır. Tüm bu mekanizmayı kapatmak, hoş bir görüntü sağlamak için yüzeyin düzgün ve olabildiğince çeşitlilik taşıması gerekir. Bu tanımlamayı yazarın sözcükleriyle ifade etmek istersek, cümlecikler ve ibareler dilbilgisi kurallarına uygun bir kalıpta olmalı, sözcükler bütün olarak anlam taşıyacak ton ve ritimde seçilmelidir. Bir telgraf metni tam ve iyi birleştirilmiş olabilir; fakat zerafetten yoksundur ve doğal görünmez. Hareket vardır, fakat akıcılık yoktur. Telgraf tarzında yazılmış üç yüz sayfanın okunabileceğini düşünmek bile olanaksızdır. Bu üslupta sözcükler atlanır, hiçbir süsleme yapılmadan, hoş görünmesi için çaba harcanmadan sıradan bir nesir hazırlanır. Basitçe, düşüncenin yuvarlanmış dış hatlarıdır; bir başka deyişle telgrafın çıplak kemiklere indirgenmiş yapısıdır.

Bu iskelet tanımlamasının tekrarlanması, artık cümlenin ne olduğunu, ne işe yaradığını kesin olarak tanımlama noktasına geldiğimizi gösteriyor. Artık, bir yazıda ne tür nitelikler aramanız gerektiği konusunda biraz daha bilinçli hale geldiniz. Konuya mantığınızla yaklaştığınızda, bir tanımlamadan çok, doğrudan öğüde gereksinim duyduğunuzu düşünebilirsiniz; bu noktada örneklere

başvurmak gerekir. Ancak, örneklerin işe yaramasını istiyorsanız, onlardan aldığınız bilgileri, daha önce verilmiş olan tanımlamaların yardımıyla incelemelisiniz.

Beş Bacaklı Koyun ve Diğer Canavarlar

Okul kitabından bir örnek vererek başlayalım: "Cesedin uzandığı çölde rüzgâr esiyor ve ıslıklar çalıyordu". Cümlede gerçekten de hareket var, içerdiği bilgiyi bulmaksa güç değil. Ancak tam olarak anlamadan önce gülüyoruz ve son üç sözcükte pek şaka havası olmamasına rağmen, bu anlamı değiştiriyor. O halde cümleyi nasıl kurmalıyız? İlk tepkimiz "uzanmak" sözcüğünden sonra bir virgül koymak, ama böyle okuyunca bu kez, sanki "ve ıslık çalıyordu" asılı kalmış ve sonradan akla gelmiş bir fikirmiş gibi garip bir izlenim ediniyoruz. Cümleyi yüksek sesle okuduğumuzda, "uzanmak" sözcüğünden sonraki virgül "ve ıslık çalıyordu" sözcüklerini anlamsızlaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda gereksiz hale getiriyor. Ritim açısından cümlenin doyurucu olması için tek yol, hiç duraksamadan okumak; ama bu kez de anlamsız olmaktan kurtulamıyor.

Bunun nedeni anlam ve yapının bağlantılı olmayışıdır; kötü ritim aksaklığı ortaya çıkarıyor; asıl sıkıntı "ve ıslık çalıyordu" ekleminin gövdenin yanlış kısmına takılmış olmasından kaynaklanıyor. Gülünç yan ise "ceset"le "ıslık" sözcüklerinin çok yakın bağlanması. Buradan hareketle cümle kurmanın ilk kuralını çıkarırız: "Evrende birarada olan ve zihinden birlikte geçen parçalar, olabildiğince birarada tutulmalıdır".

Şimdi bu kuralı cümlemize uygulayalım: "Çölde rüzgâr esiyordu ve cesedin uzandığı yerde ıslık çalıyordu". Artık komik değil ama yine yanlış, zira yeni düzenlemede ıslığın yalnız cesede yakın bir yerde çaldığını düşündürüyor. Bir cümleyi kurarken biraraya getirme ve birbirine bağlama gereği aynı anda birbirinden ayırma ve uzaklaştırma gereğini doğurur. Şimdi yeniden deneyelim. "rüzgâr, cesedin yattığı çölde esiyor ve ıslık çalıyordu". Artık uzuvların dağıtımını doğru yaptık. Anlamsızlık ve yanlış izlenim vermeme açısından, cümlemiz sınavı geçti.

Fakat bir kez daha yüksek sesle okuduğunuzda yine bir gariplik olduğu dikkatinizi çekecektir. Sesiniz havada kalmaktadır ve do-

ğal olarak sesinizle birlikte anlam da. Çünkü vurgulama yanlıştır. Sıradan bir bilgi cümlesinde iki vurgulama noktası, cümlenin başı ile sonudur. Dolayısıyla, düşüncenin en önemli iki unsurunun bu noktalarda olması gerekir. Örneğimizde ana unsurlar "ıslık çalan rüzgâr" ile "ceset"tir. Cesedin yatıyor olması, ayakta durması veya eğilmesi ayrıntıdır. Zihnimizde kalması gereken son fikir "ceset" olmalıdır. Peki bu sağlanabilir mi? Deneyelim. "Cesedin yattığı çölde rüzgâr esiyor ve ıslık çalıyordu". Biraz daha iyi ama kusursuz değil. Niçin? Çünkü modern İngilizce, devrik cümlelerden kaçınır. Dili dil yapan deyimlerdir; deyimleri hiçe saymak güç kaybetmektir. Kısacası, doğal görünmek için "cesedin yattığı yerden" uzaklaşmamanız gerekiyor.

Artık bu sekiz sözcükle uğraşmaktan gına geldi. Bunların uygun bir şekle sokulamayacağı sonucuna vardık. Cümleyi bölmeye ve yeni bir biçim bulmak için fikre başka bir yoldan ulaşmaya hazırız. "Çölde yatan cesedin üzerinden rüzgâr ıslık çalarak esiyordu." Şimdiye dek kurulanların en iyisi. Biçim doğru ama konu bütünüyle biraz daha az dramatik olsaydı daha rahat katlanabilirdik. "Üzerinden" ifadesi yalnız bir ölümden çok bir sahne tarifine uygun. Bu, Doğru Vurgulama, Doğru Bağlantı ve Doğru Ritim sağlamaya çalışırken "tonlama"nın ayırdına varmamız gerektiğini gösteriyor. Bir cümledeki bu özellikler birbirinden ayrılamaz. Tersine, cümle, bütün bu niteliklerin gerektirdiği farklı özellikleri uygun bir biçimde birarada taşıyabilecek şekilde kurulmalıdır.

"Üzerinden" tonu uygun değilse, elimizdeki şu cesedi ne yapabiliriz? Çeşitli yollar denedikten sonra ikinci cümleden de vazgeçmemiz ve üçüncüyü denememiz gerekiyor: "Ceset çölde yatıyor ve üzerinden rüzgâr ıslık çalarak esiyordu.[1]" Hâlâ iyi değil. Bu dehşet verici manzara için birleşik bir cümle çok zayıf kalıyor. Gözün ve kulağın birlikte akla getirdiklerini bölüyor. Ayırdık ve yeniden kurduk ama sonuç başarısız. Şimdi ne yapmalı?

Gerçek çözüm, heyecanlı bekleyişi üst noktalara çıkaran biçimiyle genelde ritme önem veren tam bir cümle kurmaktır: "Cesedin yattığı çölde rüzgâr ıslık çalarak esiyordu."

Bir tek kötü kurulmuş cümle örneğinden edindiğimiz deneyimle ilk kuralımızı belirliyor, cümle kurmak ve düzeltmekte kullanacağımız benzeri kuralları ekliyoruz:

1. İlk koşul doğru bağlantı. Birbiriyle ilgili konuların bölünmemesini ve birbirinden uzak olanların gereksiz şekilde biraraya getirilmemesini sağlayarak işe başlanabilir.

2. Doğru vurgulama bir sonraki koşuldur. Düşünceye hız veren ve cümleye hareket kazandıran budur. Bu hareket en üst ilgi noktasından yola çıkar, ayrıntılar arasında dolaşıp ikinci en yüksek ilgi noktasına ulaşarak, herşeyden önce anlamamızı sağlayıp bunu tamamlayarak sona erer.

3. Vurgulamamız doğruysa genelde ritim de doğru olur. Zira konuşma alışkanlıklarımız doğal olarak üslup ve düşünce alışkanlıklarımıza uygundur.[2]

4. Yapısal açıdan ise ifadenin, cümlenin bütün olarak akışına uygun olması gerekir. Bu kısmen diksiyon, kısmen de yapı meselesidir. İkisi birarada Ton'u oluşturur.

Bu dört önermenin önemli bir olumsuz sonucu vardır. Tam bir cümlede virgül bulunması gerekir; ama hatalı bir cümle virgül konularak düzeltilemez.

Bu gerçekleri hatırda tutarak cümle kurma tekniğini biraz geliştirebiliriz.

Çağdaş Düzyazı: İyi ve Kötü Yanları

Belirsizlikler arasında bir hayli dolaştıktan sonra, artık iyi bir cümle kurmak istememiz doğal. İşte çift yönlü ve dramatik görüntü veren bir cümle: "Tehlikeden sakınamayacak kadar kör, karşı koyamayacak kadar korkak olan Avrupa'nın bu en eski hükümeti hemen bir direniş göstermemişti; Unterwald köylüleri kendi dağlarında ölmüşler Venedik'in sahipleri yaşamlarına dört elle sarılmışlardı."

Bu cümleyi beğenen çağdaş bir okuyucu, açıklığına, zenginliğine ve ritmik kusursuzluğuna rağmen düşünce biçimimize yabancı olduğunu ve bizim taklit kapasitemizin ötesinde olduğunu söyleyebilir. Artık bu karmaşık ve dengeli biçimlerden hoşlanmıyoruz; bunlar bize yapay görünüyor. Konuştuğumuz gibi basit yazmayı yeğliyoruz ya da buna inanmak istiyoruz. Ancak görünmek istediğimiz kadar basit ve yalın değiliz ve istesek bile "konuştuğumuz gibi yazma" öğüdünü tutamıyacağımız da bir gerçek.

Yazılı biçimde, konuşmayı aynen kullanmamızı engelleyen faktör, konuşmada ses, vurgu, yüz ifadesi ve tavırların, konuşma üslubundaki yetersizlikleri tamamlayarak anlama katkıda bulunmasıdır. Bir mahkeme tutanağını okuduğunuzda anlamanın ne kadar güç olduğunu göreceksiniz. Her cümlenin nasıl söylenmiş, nasıl ifade edilmiş ve sözcüklerden başka şeylerle nasıl açıklanmış olduğunu tahmin etmek zorundasınız. İyi bir yazıda, yazar, ifade ediş biçimini yönlendiren ve anlam katan bu unsurları kullanmak zorundadır. Bu geçişli ve niteleyici sözcüklerin kullanılması, konuşmada hemen hemen kesinlikle söz konusu değildir.

Kuşkusuz bu gereksinim yazarı diğer aşırı uca iter. Konuştuğu gibi düşünebilir ama eksikliklerin tam bilincinde olmadığı için cümlesindeki boşlukları doldurmak ve anlamı güçlendirmek için, daima, anlamı yok etme tehlikesi yaratan pek çok sözcükle doldurur. Belli bir noktaya kadar başarılı olur. Ancak gereksiz sözcükler açıklığı olumsuz etkiler. Yeni başlayanların ve dikkatsiz yazarların hatası, cümlelerinde aynı şeyi iki defa tekrarlamalarıdır. Gereksiz sözcüklerin fazlalığı okuyucuyu özel bir noktayı veya çok küçük bir farkı atlayıp atlamadığını düşünmeye iter. Aslında bu, zaman kaybından başka birşey değildir. Her paragrafta bu hatanın tekrarlanması okuyucunun sözcükler arasında boğulmasına yol açar. Basit bir düşüncenin uzun sözcüklerle doldurulmuş bir cümleye gömülmesi, büyük lokma yutmaya benzer. Beyin için de aynı zorluk söz konusudur.

Shakespeare'in oyunlarından birini açıklamak amacıyla yazılmış şu paragrafı ele alalım:

> *Aslında konu ve amacın büyük bir esneklik ve sezgiyle ele alındığı Shakespeare yaratılarının sonu olarak kabul edilemiyecek olan bir karakterin yaratılışı onları içine alan ve aydınlatan daha kapsamlı bir artistik birlik içinde yerlerini giderek daha iyi bulma eğilimindedir; fakat klasik sınırların ötesinde kişiliğin çizilmesinde dili tüm olasılıkları bir ölçüde kazanmıştır.*

Yazarınki de dahil olmak üzere hiçbir beyin bu biçimsiz bileşimdeki mesajı ilk anda anlayamaz. Bu nedenle, kendi zihni roket ilkesine göre çalışıp, izleyemeyeceğimiz hızda aralarla yeni ibareler ortaya çıkarıyorsa eleştirmenin bu metni insanların okuması için ortaya çıkarmaya hakkı yoktur.

İlk noktayı "yaratılar"dan, İkinci noktayı ise, "birlik"ten sonra koymalıydı. Yeniden okuduğunda, yazar "fakat" ile başlayan bölümün daha önce söylenenlerle çelişmekte olduğunu görüp kendisine aslında ne demek istediğini sormalıdır.

Aslında hatası yalnızca anlamla ilgili değildir. Bize bir yanlışlıklar antolojisi sunmaktadır: (1) Birinci satırda "yaratılış" ile "yaratılar" garip bir tekrardır. (2) Gereksiz tekrarlar vardır: "kendisini" demek gereksizdir ve "kapsamak", "birlik" ve "içine almak" aynı şeyi üç kez söylemektir. (3) Mantıksızdır. "daha büyük" ve "daha kapsamlı" yı nasıl kıyaslayacağız? (4) Adıllar kendi haline bırakılmış "onların" ve "onlar"ın belirledikleri "dramatik yaratılar"da olabilir "konu ve amaç"da. (5) Sürekli soyutlamalar var. Ayrıca yazarın "dilinin" bir ölçüde "tüm olasılıklarını kazanmış" olması ne demek?

Buna panzehir olarak Shakespeare konusunda yazıları olan bir başka yazara dönelim:

> *Yapısal olarak, Tate birkaç önemli değişiklik yapmıştır. Bunların en önemlisi Bolingbroke'un halkı kazanmasıdır. Bu eğlenceli bir biçimde yapılmış ve büyük bir olasılıkla iyi sahnelenmiştir. daha da önemlisi Richard'ın karakterinin "yüceltilmesi"dir; önsözde Tate'in kendisini göklere çıkardığı bir başarıdır bu.*[3]

Sıkıcı olabilecek kesik kesik cümlelere ve ince düşünceler oluşmasını engelleyen yalın anlatıma rağmen, bu paragraf okuyucunun yalın ve düz nesir özlemine cevap verebilmektedir. Bir önceki parçada olmayan belirli eylemler, kesin anlatımlı yüklemlerdir bunu sağlayan. Ama, daha seçici bir yazar daha süslü bir anlatımı yeğleyebilir.

Okuyucu İçin Noktalama İşaretlerine Özen Göstermek

Daha önce, bozuk bir cümlenin virgülle düzeltilemeyeceği genel kuralını saptamıştık. Şimdi çözümlenmemiş bir konu olan noktalama işaretlerinin kullanımı konusunda birkaç söz daha söylemek gerekiyor. Kapsamlı bir tartışma hem gereksiz hem de sonuçsuz olur.

Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için George Summay, Jr'ın *Amerikan Noktalama İşaretleri* (New York, 1949), kitabını kullanın.

Çağdaş eğilim olabildiğince az noktalama işareti kullanmak yönündedir; eskiden virgüller veya daha güçlü işaretlerle kesin biçimde gruplanan sözcüklerin şimdilerde okur tarafından doğru biçimde gruplandırılması bekleniyor. Bu değişiklik bir çeşit ilke yaratıyor. Gruplamayı doğru yapın yoksa yanlışlık yaparsınız. İlk aşamada, noktalamayı, anlamla (virgül) yapın. Cümlede iki ya da daha çok virgüle gerek varsa, bir sonraki bölme noktalı virgülle yapılmalıdır. Göz, kısımları birbirinden doğru ayırabilir.

Soru içermiyorsa veya bir ünlem söz konusu değilse cümle noktayla bitirilir. Bunu bu kitabı okuyan herkes bilir. Zaman zaman cümlede soru sözcüğü kullanıldığı halde soru işareti gerektirmeyen düz bir cümle olabilir. "Şimdi ne olacağını merak ediyordu herkes," cümlesi olumlu cümledir; "ne olacak" sorusunu içeriyor olsa da.

Kötü noktalama tire ve kesme işaretlerinin kullanımında daha sık gözlenir. Tireler, farklı bir fikri belirginleştirmek için parantez gibi kullanılır. Ancak bir şekilde, üç tirenin birden kullanıldığı cümlelerde bu sorun yaratır. Okur hangi tirenin neye ait olduğunu anlama güçlüğü çekebilir. Bu nedenle tire kullanırken mantık çerçevesinde hareket etmekte yarar vardır.

Satır sonuna gelen bir sözcüğün nasıl ayrılacağı editörlerle yazarlar arasında tartışma konusudur. Her zaman uygulanabilir bir sistem bulunamamıştır. Ayrıca işlem sırasında ortaya anlaşılmaz bir sözcük veya gülünç bir uydurma sözcük çıkmadığı sürece okur için hangi sistemin kullanıldığı sorun olmaz; hatta tireyi farketmez bile.

Şimdi iş, içinde tire olan sözcükler sorununu çözmeye kalıyor. Bazı editör ve yazarlar tire kullanmadan, bazılarıysa iki sözcüğü birleştirerek kullanırlar. John Dos Passos'un "resimgalerisi" örneğindeki birleştirmeler ise hilkat garibesi örneği olarak alınabilir. Hangi sözüklerin tireyle hangilerinin tiresiz kullanılabileceğini gösteren genelde benimsenmiş bir liste yoktur.

Sıfat olarak kullanılan her birleşik sözcükle tire kullanmak yanlıştır. Normal koşullarda tireyle kullanılan "onsekizinci yüzyıl", bir ismi nitelendirdiğinde, tireyle kullanılmalıdır (onsekizinci-yüzyıl mobilyası gibi). Tirenin normal görevini dikkate almamak, kısa bir yazının bile okunmasını güçleştirir.

Tire kullanımıyla ilgili bir başka düzensizlikse, tarihler arasında tire kullanımı sırasında görülür. Tarihler tek başına alındığında tirenin görevi "e, a" halini vurgulamaktır. Tire yerine kesme işareti veya eğri çizgi kullanılmaya başlanması bağlama işaretlerinin iyi kullanımını bir hayli saptırmıştır. "Doğu/Batı anlayış eksikliği" örneğinde, kesme işareti "arasında" anlamına gelmektedir. "Yatak/kahvaltı fiyatı" örneğinde "ile" görevi yapmakta,"verilen fiyat size öğlen yemeği/akşam yemeği seçeneği sunmaktadır," örneğindeyse "veya" yerine kullanılmaktadır. Kesme işareti kullanımından tamamıyla vazgeçmek için bu örneklerin yeterli olduğu kanısındayız. Ancak yalnız listelerde ve tablolarda, virgül veya noktalı virgülle yeterince açıklayıcı olunamadığı durumlarda, listelenen maddeleri birbirinden ayırmak için, kesme işareti kullanılabilir.

Peki, ya ünlem işareti? Onu asla kullanmayın!

Marangozluk mu, İnce İşçilik mi?

Tüm anlatılanlar, başta ileri sürdüğümüz, "iyi yazı, sözcüklerin işlemesini sağlamak için harcanan yoğun çabadır," önermemizin bir uzantısıdır. İsim, fiil, sıfat, zarf ve benzeri bütün sözcükler yerinde ve ölçülü biçimde kullanılmalı ve anlama katkıda bulunabilmelidir. Düşünce karmaşıksa ve cümlenin birkaç yan cümlecikten oluşması gerekiyorsa, her yan cümleciğin, işlevini tam anlamıyla yapmasına ve işlediği fikrin etrafında hareket etmesine özen gösterilmelidir.

En az sorunla karşılaşarak bütünlüğü sağlamak için izlenecek en iyi kural konuya, sese veya kurduğunuz yapıya olabildiğince bağlı kalmaktır. Bir fikir veya biçimle işe başlayıp yarı yolda değişiklik yapmayın.

Seçtiğiniz konuya ve yapıya sadık kalın; eğer herşeyin birbirine uygun olmasına özen gösterirseniz, sağladığınız rahatlık, hız ve açıklık sizi şaşırtacaktır.

Bu tür yazı modelleri için, toplu taşıma araçlarındaki reklam panolarını izleyin. Aktarılan fikir aptalca, sıradan ve yanlış olabilir; kullanılan sözcükler süslü ve anlaşılması güç olabilir, ama kurgulama kusursuzdur. Bunun nedeni reklamcıların, istenilen etkiyi sağlamak için sadece otuz saniyeleri olduğunu bilmeleridir. Bir

başka nedense, birinci sınıf metin yazarı kullanmalarıdır. Hayır kurumlarını tanıtmak ve siyasi amaçlı çalışmalar yapmak gerektiğinde klasik cümleler yaratabilirler.

"Onsekiz milyon Californialının, deneyimli, düşünceli, yürekli, yılmaz bir senatöre gereksinimi var."

Fazla sözcük kullanmadan, daha ilk cümlede eyalette yaşayan her seçmene hitap ederek dikkati nasıl çektiğine ve vurgulamaların nasıl kullanıldığına dikkat edin. "Düşünceli" olması tamamen bir tarafa bırakılmadan, siyasette esas nitelik olması gereken "deneyim," ilk kullanılan sıfat olmuştur. Ayrıca "yılmaz" sözcüğünün tek başına nasıl bir görev yüklendiğine dikkat edin. Aslında güçlü bir sözcük; ama bundan daha çok işlevi var. Eğer bu sözcük kullanılmamış olsaydı, yalnızca basit bir gereksinim anlatılır, bunu dolduracak somut bir aday akla getirilmezdi. Fakat "yılmaz" sözcüğü eklendiğinde, bunun belli bir kişiyi amaçladığı açıkça ifade edilir; bunun altında da zaten bir fotoğraf vardır.

Bu çağrının rahatlığı, açıklığı ve gücünün, fikrin doğasında var olan sadelikten kaynaklandığını söyleyebilirsiniz. Ama durum bu değil, karışık bir cümle yazmak her zaman kolaydır, hem hayranlık duyduğumuz bir cümlenin doğaçlama yazıldığını duymak şaşırtıcı olabilir. Genel eğilim birçok sözcüğü olduğu gibi biraraya getirmek, kabaca bir şekle benzeyinceye kadar çekiçlemektir.

Bir yazar, sürekli olarak "bu tür bilgi", "yukarıda sözü edilen" veya birbirine benzeyen sözcüklerle aynı konuyu tekrarlama beceriksizliğini gösterirse, yazısı bir avukatın notlarına benzer; okumaktan çok üzerinde çalışmayı gerektirir.

Yapıtın baskı sayısı açısından bu tür hatanın en önemli olduğu yer kitabın veya makalenin giriş cümlesidir. Okuyucuyu cezbetmek için ilk anda en gözalıcı şey gösterilmelidir. Bu nedenle, iyi bir yazar açılış cümlesi üzerinde çok çalışır.

Örnek olarak Jane Austen'in *Gurur ve Önyargı* kitabının ilk cümlesini verelim: "Zengin ve bekâr bir erkeğin bir eşe gereksinim duyacağı evrensel olarak kabul edilmiş bir gerçektir". Gerçekçi bir önerme içerdiğinden ideal bir giriş; çünkü bize "küçük ölçüde" evlilik ve zenginlikle ilgili bir şeyler okuyacağımızı anlatıyor.

Son sözler daima okuyucunun kulağında kalacağından sonuç bölümü de çok önemlidir. Çok şey anlatmışsanız ve son bir cümleyle hepsini toparlamak istiyorsanız, bu ilk cümleyi yazmak kadar güç

I. a) Yazımda tek bir konuda mı bilgi veriliyor ve konunun gelişme biçimi doğru mu? Veya yazı yalnızca kopuk fikirler ve simgelerle mi dolu?
b) Giriş bölümünde gerçekten giriş, sonuç bölümünde ise gerçekten sonuç mu var? (Başlangıç için Nuh tufanına kadar gitmek gerekmiyor; sonuç ise özetle bir tutulmamalı.)
c) Her paragraf amacına göre bölünmüş mü? Yani, paragraf, bir fikri işleyen ve geliştiren cümlelerin düzenlenmiş şekli mi?
d) Her cümle kendi başına bir anlam taşıyor mu? Yoksa niteliyicilerin yükü altında ezilmiş mi veya sonradan akla gelmiş fikirlerle mi sürükleniyor?
e) Geçiş sözcükleri ve ibareleri doğru kullanılmış mı? Bütün bağlantılar yeterince açık mı? (Geçiş sözcük veya ibaresinin cümlenin başından çok ortasında kullanılması genellikle daha iyi sonuç verir)

II. a) Yazının Tonu nedir? Çok ağır, bir makamı etkilemek çabasıyla çok mu resmi? Belki de çok rahat, samimi, hafif veya olması gerektiği biçimde sade, açık mı?
b) Özellikle değer verdiğim bölümler var mı?
c) Okuyucunun rahatlığını düşünerek mi yazmışım; yoksa yalnızca kendimi rahatlatmak için mi? Özel bir dil mi kullanmışım?
d) İstendiğinde, kullandığım her sözcüğün tam anlamını ve işlevini anlatabilir miyim?
e) İmgelerimin okuyucuya bir yardımı oluyor mu, yoksa bunlar yalnız açık düşünme güçlüğünden kaçmak için bulduğum yollar mı?

III. a) Zamirlerin ait olduğu isim veya isim cümlecikleri yeterince anlaşılır mı?
b) Sözcükleri tekrarlayarak akıllı bir ölçülülük havası mı vermeye çalıştım biraz, yoksa aynı amaçla "bir dereceye kadar" deyimini deneyimsiz bir yazar gibi sık mı kullandım? Ya da tam tersine, her zaman aşırı, olağanüstü ve benzer sözcükleri kullanarak konuyu abarttım mı?
c) Deyim bağlantılarını doğru mu kullandım?
d) Bilim ve diğer alanlardan yalnızca kendimin ilgi duyduğu terimleri çok mu kullandım? Alışkanlık sonucu hangi jargon ve gereksiz sözcük kullanıldı?
e) Konuya uzak da olsa bildiğim sözcükleri mi kullanmayı yeğledim? Bir başka deyişle soyut yerine somut, uzun yerine kısa, karmaşık yerine sade sözcükler mi kullandım?

Şekil 20: Yazarken ve Düzeltirken Sorulması Gereken Sorular

olabilir. Buna örnek olarak İngilizlerin İspanyol Donanmasını yenmesiyle ilgili cümleyi verebiliriz: "Deniz Gücünün bu zaferi İngiltere'de ve daha az ölçüde olmak üzere Almanya'da reformun devamını sağladı ve Hollanda'nın İspanya'dan ayrılıp, bağımsızlığını kazanmasına yardımcı oldu."

Aklın Sesi

Başlangıç sonuç için verilen örnekler, her okuyucunun, okuduğu düzyazıda bulmayı istediği (açıklık, denge, hareket, güç ve rahatlık gibi) nitelikleri içerir. Jane Austen'den verilen örnekte ise, kuşkusuz, zerafet ve zekâ niteliklerini saymak gerekir.

Ayrıca verilen örneklerde birbirine benzeyen diğer bir özellikse tonlarıdır. Hoşumuza giden bir ses duyarız. Kötü olduğunda, tonu, olumsuzdan başka hiçbir şekilde tanımlayamazsınız. Alçak gönüllü bir ton kullanan yazarı hemen seçebilirsiniz. Bir de kendini beğenmiş, konuşkan değerli, dostça, nitelikli, alaycı; küçümseyen, kaba tonlar vardır. Kötü ton için kullanılan sıfatlar sınırsızdır; çünkü insan duygularının çok çeşitli bileşimlerini tanımlar.

İyi bir yazarın zaman zaman kendisinin bile eleştireceği bir ton kullanması ve bunun ayırdında olmaması ilginçtir. Ya kusursuzluğu yakalamak isterken, bilgiçlik taslarken ya da konuyla ilgili, alaycılık, küstahlık gibi nedenlerle duygularının ihanetine uğrayabilir. Ancak bunlar mazeret değil, neden olarak alınır. Okuyucu yanlışı hemen algılar ve tepki gösterir. Yetişkinlere özgü bu tepkilere karşı yazarın hazırlıklı olması gerekir. Kusursuzluk telaşıyla bozulmamışsa yazı yazan çocukta bunlar görülmez.

Kötü tonu bulmanın tek yolu, yazıyı bir süre sonra yeniden okumak ve metne hazırlıksız bir okur gibi tepki göstermektir. Bir süre sonra ibareler boş gelmeye başlar; işte o noktalar asılsızlıklar, abartılar ve konuyla ilgisi olmayanlar olarak görülmelidir.

Yazarların çoğu gerçekten kusursuzluğu yakalama arzusundadır. Tonun uygunluğundan başka şeylerin peşinde koşarken kendilerini aşarak "iyi yazı" olarak tanımlanan yapıtlar üretirler. Bu alaycı terim yazının iyi olamayacağı veya olmaması gerektiği anlamına gelmez. Nesir dalındaki üstün yapıtlar bu niteliğin gerekliliğinin ve ulaşılabilirliğinin kanıtıdır; ayrıca bu nitelik yazarda ken-

diliğinden oluşmaz. İtiraz edilen konu, kusursuzluğu yakalamaya çalışırken yapmacık ve sıradan süslemelere saplanmaktır.

Özetlersek, iyi bir yazı yazmanın tek genel kuralı en uygun olanı aramaktır. Ne demek istediğinizi bulup, bunu süssüz ve savunmaya çalışmadan yazıya dökmelisiniz. Edebi ifadeleri olabildiğince irdeleyerek kullanın; o zaman sesinizin tınılarını taşıyan düzgün ve hareketli cümleler üretebilirsiniz. Gözlerinizi konunuzdan ayırmayın; böylece, rahat ve anlaşılırlığın yanında, güce de ulaşabilirsiniz. Genel inanışın tersine, bu nitelikleri iyi kullanmanız, cümlelerinizin aynı kalıptan çıkması veya sıkıcı biçimde açıklayıcı olması anlamına gelmez. Ayrıca konuya bağlı kalmak, yazarın kişiliğinin yok olması değildir. Tam tersine, okuyucu ile sayfa arasında kalın bir sis tabakası yaratmadan, yazarın kurduğu her cümleye siner.

1. Müzmin bir araştırmacı olayı merak ederek şu soruyu soruyor: Metruk bir arazide rüzgâr eserken aynı zamanda ıslık mı çalıyordu?

2.Bu konuşurken sözcüklerinizi önem açısından her zaman doğru yerleştirdiğimiz anlamına gelmez; fakat doğru seslendiririz ve böyece ritm doğal olur. "Hepsi iyi- kanımca" denebilir. Aynı anlamı yazılı olarak vermek istediğimizde "kanımca hepsi iyi" dersiniz.

3. Hazelton Spencer, "Shakespeare Improved Cambridge, MA 1927, 262.

12. Bölüm
Alıntı ve Çeviri Sanatı

Tekrarlanan Üç Görev

Bir araştırmacı olarak iyi veya kötü, ne nitelikte yazarsanız yazın, sürekli olarak birilerinin sözlerini tekrarlamak ve bir başka yapıttan alıntı yapmak zorundasınız. Konu ne olursa olsun bu değişmez. Konu bütünüyle yerel olmadığı sürece, yabancı bir dilde yazılmış kaynakları kullanmak zorunda kalacağınızdan, çeviri, çalışmanızın önemli bir bölümünü oluşturacaktır.

Başka yazarlardan alıntı yapmak ve sözlerinin bulunduğu yerleri belirtmek, doğal bir alışkanlık haline gelmiştir. Bu, basılı kitapları kullanan, kanıtların yararına inanmış, övgü veya yerginin kaynağını ayrıntılı kanıtlara dayandıran uygarlıklara özgü, sık rastlanan bir davranıştır.[1]

Dolayısıyla, çalışmalarında bu araçları kullanan herkesin alıntı yapma kurallarını ustalıkla kullanabilmesi gerekir. Aslında, alıntı yapmak o denli yerleşik, değişik gereksinimlere o denli rahat cevap verebilir hale gelmiştir ki, bunu bir sonraki bölümde etraflıca incelemek gerekiyor. Bu bölümde, özgün metinden ve çeviriden olmak üzere iki çeşit alıntıdan söz edeceğiz. Alıntının bazen düşünüldüğünden daha ustalıkla kullanılabilme özellikleri vardır; tekniğin incelenmesinin, sanatsal açıdan değilse bile, rahatlık ve beceri açısından yazara katkısı büyüktür.

Alıntılamanın Felsefesi

Her tür yazılı ve sözlü kaynaktan alıntılama alışkanlığı ve bunu yaparken izlenecek kurallar Batı kültüründe yeni bir gelişmedir.

Eskiden bu uygulama akademisyenlere özgüydü ve özgür olmayan ürkek ve ayrıntı düşkünü bir zihin çalışmasının sonucu olarak görülürdü. Montaigne'in *Denemeler*'i ve Burton'un *Melankolinin Anatomisi* alıntıların bolluğuyla beğeni kazanmışsa da, çoğu yazar, diğerlerinin bilgisini kendisine malederek bu bilgileri kendi sözcükleriyle aktarmayı yeğlemiştir. Bilim adamı olmayan Emerson "*alıntılardan nefret ederim. Bana kendi bildiklerinizi aktarın,*" derken ortak bir duyguyu dile getiriyordu. Çağımızın bir başka akademisyeni New Englandlı John Jay Chapman, en çok alıntı yapanların, alıntıları tekrarlarken değiştirdiklerini öne sürmektedir.[2]

Bu iki Amerikalı yazarın alıntı konusundaki görüşleri, alıntı yapmayı engellemek veya yanlış alıntı yapmayı onaylamak için değil, ama yazınızın, denemenizin veya kitabınızın mutlaka sizin sözcüklerinizle yapılmış, sizin çalışmanızın ürünü olması gerekliliğini hatırlatması açısından dikkate alınmalıdır.[3] İkinci bölümde özümleyerek not alma ve kendi sözcüklerinizle aktarma konusunda söylenenler, daha geniş anlamda tam anladığınız bir çalışma için de geçerlidir. Diğer insanların bilgilerini kendi düşüncenizle karıştırıp yeniden düzenlemeden kullanmışsanız, yazardan çok, derleyici olabilirsiniz; yaptığınız işe rapor yazmak değil, "kes yapıştır" denir.

Bu tür bir sorumluluktan kaçmanın en önemli eksikliği, yazının okuma açısından sıkıcılığı, aydınlatma ve güç açısından yetersizliğidir. Master ve doktora tezi hazırlayan birçok yazar, kendilerinden beklenenin diğer yazarlardan bir dizi alıntı yaparak, bu alıntıları "bu noktada şöyle dedi", "cevap olarak şunları söyledi" gibi bağlamak olduğunu varsayarlar. Her sayfa, ince uzun ekmek dilimleri arasına büyük kalıplar halinde bir şeylerin sıkıştırıldığı kötü bir sandviçe benzer. Tutmak zordur, kolayca parçalanır. Nedenini anlamak ise, çok kolaydır. Çalışmanızda kendi düşünceleriniz ve kendi sözcükleriniz egemen değilse "öykünüzün" denetimini elinizden kaçırırsınız. Herhangi bir bölümde alıntı yaptığınız altı ya da sekiz kişi, bunları sizinkinden farklı amaçlarla yazmışlardır ve birbiriyle bağlantısı olmayan bu parçaları, akıcı biçimde bir bütün haline getiremezsiniz. Bu deneyimden, alıntı yapma sanatının ilk kuralı çıkarılabilir: Alıntılar kanıt değil örneklerdir. Anlattıklarımızın kanıtı, öne sürdüğümüz bilgi ve fikirlerin birarada oluşturdukları bütündür. Zaman zaman savunduğumuz fikri perçinleme-

si, özgün ya da yerli yerinde bir ifadeye yardımcı olması için "bir örnek" verirsiniz. Ancak okuyucuyu etkileyen, alıntının uzunluğu, derinliği veya ağırlığı değildir.[4]

Bu kuralı iki önemli kural daha izler: (1) Alıntılar kısa tutulmalıdır, (2) metinle olabildiğince kaynaştırılmalıdır. Bu iki kuralı anlatırken kullandığımız alıntı biçimi (ani kesinti, iki nokta üst üste, yeni bir cümle) ders kitaplarında daha kullanışlıdır. Bir şey anlatan, tartışan veya aktaran yazılarda biraz garip kaçabilir. En iyi biçim, şimdi yapacağımız gibi, doğruluğunu bozmadan "yazarın, daha öz anlatamayacağınız özgün sözcüklerinden bir bölümünü" kendi cümlenize katmanızdır.

Bundan daha uzun alıntıların bütünüyle sizin cümlenize katılamayacağı açıktır. Aksi halde, sizin sözcükleriniz yazarın sözlerinin gerisinde kalır ve bu iki farklı yapıyı birarada tutmaya yardımcı olacak bir fiil kullanılsın veya kullanılmasın, aynen, düet okuyan iki şarkıcı gibi, iki konuşmacının tek etki yaratması sağlanabilir. Yazarın önemli bir mektubu alıntı olarak kullanmak istediği, ünlü bir İngiliz avukatının biyografisinden bir bölüme göz atalım:

> İlk boşalan yerin eski arkadaşı Clavell Salter'e verilmesinden dolayı büyük bir düş kırıklığına uğramıştı. Lord Edmund Talbot'a şöyle yazmıştı: "S'nin önerileceğini duydum. Aslında olağanüstü bir insandır, otuz yıllık da arkadaşımdır. Sanırım size ilk günlerinde kendisine nasıl yardımcı olduğumdan söz edecektir." Büyük düş kırıklığına uğramış bir adamın mektubudur bu; hem de kendi geleceği konsunda hemen hemen bütünüyle doğru çıkmış bir kehanetle son bulur. "Şimdi elli dokuz yaşındayım; sağlığım izin verirse bir on yıl daha Baro'da çalışabilirim." On yılın dolmasına birkaç ay kala görev başında öldü. Uğradığı bu düş kırıklığından kısa bir süre sonra anılarını yazması istendi, bu tasarı üzerinde görüştü ve hatta birkaç sayfa yazdı. Kendisine "kitabınızın adı ne olacak?" diye sorulduğunda üzgün bir şekilde "En iyisi Bir Başarısızlığın Öyküsü diyelim," diyerek elinden kalemi bıraktı.[5]"

Bu akıcı anlatım ve yorum yerine yazar tembel yolu seçip "dedi" vs. gibi bağlantılarla alıntı yapmış olsaydı en azından dört kez cümleyi kesip yeniden devam edecekti. Burada önerilen, alıntının cümleye kaynaştırılması yöntemiyle bir tür tekrarı engellemektir. London Times'dan *Punch*'ın yaptığı alıntıyı örnek verebiliriz:

> Dün, Kaynaklar Bakanı Wight adasındaki Freshwater'ın roket motoru deneme alanı olarak hazırlandığını söylemiştir. Bir bakanlık yetkilisi, "bu alan, roket motorlarını deneme alanı olarak hazırlanıyor" demiştir.
> Punch, "Anlaşıldı mı?" diye sordu.

Özellikle lisansüstü öğrenim veren okullarda, bütün ders kitapları, tekrarlama sistemiyle hazırlanmıştır. Aday, malzemesini toplayınca;

(1) Alıntının ne anlama geldiğini anlatarak, (2) alıntıyı vererek, ve (3) söylenenleri kendi sözcükler ile tekrarlayarak basit bir yöntemle "tezini yazar". Okur için üç kez ölmek anlamına gelen bu durum, tezinin yazımı ve basımı için para ödemek zorunda olan yazar için büyük bir israftır. Nasıl alıntı yapılacağını bilmek, kullanılan sözcük sayısını üçte bire indireceğinden, harcanan kağıt miktarı da azalacaktır. Kaynaştırılmış alıntı olarak tanımladığımız yöntemde alıntının, genellikle, yalnız yazının konusuyla ilgili olarak önemli rol oynayan ana bölümü kullanılır.

Son uyarı ise, araştırmacının yalnız kendi okuduğunu ve duyduğunu aktarması, değişik seçenekler söz konusu olduğunda ise, kaynak seçimini büyük bir dikkatle yapmasıdır. Bir başka yazarın alıntısını kendininmiş gibi aktarmak kestirme bir yol gibi görülebilir; ama yararlı olmadığı kesindir; göze alınan tehlikeler, kazanılan zamanı eşitleyecek ölçüde değildir. Bilgi vermek amacıyla yayımlanan dergilerin deneyimli editörleri, en titiz akademisyenlerin yazılarında bile, dipnotların yüzde on beşinin hatalı olduğunu öne sürmektedir. Büyük bir olasılıkla alıntı metinleri de doğru değildir.

Alıntı Teknikleri

Önce de belirttiğimiz gibi alıntı yaparken belli biçimlerin korunması gerekir. Alıntılama merakı çağımızda konuşmacının ". . .'nın sözleriyle" şeklinde kullandığı (veya özensiz bir sunucunun tırnak işaretlerini taklit ederek aktardığı) bağlantı sözcüklerini yaşamın bir parçası haline getirmiş, bizleri bu tür bilgi verme sisteminin kölesi yapmıştır.[6] Fakat alıntı tekniğinin manevi bir yanı da vardır. İnsanlar saygı duyulan bir kişinin sözlerini değerli buldukları için bu sistem evrenselleşmiştir: Metnin içeriğinin anlam üzerindeki etkisi kabul edilmiştir. Ayrıca, yapıtı üzerindeki hakları, "verilen önemi" gerekli kılmaktadır.

Yazılı kullanımda alıntı yapmanın en önemli kuralları, kitabın ilk bölümlerinde ve bu bölümde örneklerle verilmiştir. Şimdi bunları birkaç öneriyle birlikte sıralayabiliriz:

1. Alıntı çift tırnak işaretleri içinde kullanılır. Alıntı içinde alıntı yapılıyorsa bu tekli tırnak işaretiyle belirlenir; eğer üçüncü bir alıntı yapmak gerekiyorsa, yine çift tırnak işareti kullanılır.

2. Bir sözcük, ibare veya cümle alıntılanmazsa, üç nokta da ile gösterilir. Eğer bu atlama cümle sonuna gelirse, üç noktadan sonra, asıl cümlelerin bittiğini gösteren nokta kullanılacağından, cümle, dört nokta ile biter.

3. Anlaşılabilirlik için bir sözcük veya kısa bir cümlecik eklemek gerekirse, bu eklenen kısım köşeli parantezlerle gösterilir.[7] Bu sözcükler genellikle iyelik sıfatları, veya zamiri açıklayan sözcüklerdir.

4. Alıntı yapılmış olan bölümdeki yazının, büyük harf ve noktalama işaretleri aynen alınmalıdır. Şayet (a) eski bir metinden alıntı yapıyorsanız, bunu yeni anlatımla verebilirsiniz; ancak uygun bir yerde düzeltme yaparken izlediğiniz yolu açıklamalısınız. (b) belirgin bir tipografik hatayı veya bir başka hatayı düzeltebilirsiniz. Değişikliğe dikkat çekmek için bir dipnotla açıklama yapabilirsiniz. Düzeltme yapmadan yalnızca hataya dikkat çekmek istiyorsanız, hatadan hemen sonra parantez içinde "aynen alınmıştır" demelisiniz.

5. Bu kuralın uzantısı olarak alınabilecek bir başka kural ise alıntının sonuna [italikler benim] sözcüğünü eklemektir. Aslında "İtalikler eklenmiştir" cümlesi daha uygun olabilir. Alıntıyı özenle seçip, kendi görüşleriniz arasına özenle yerleştirmişseniz, amaçladığınız fikri anlatmak için italik kullanmaya gerek duymazsınız. Yazıyı yeniden okuduğunuzda alıntınızın görevini yeterince yapmadığını düşünürseniz, alıntı metni yalnızca anlatmak istediğiniz fikri içerecek şekilde kısaltabilirsiniz. Böylece fikrin belirgin hale gelmesini sağlamak için altını çizmeniz gerekmez.

6. Metin içinde başlıklar ve benzeri şeylerden alıntı yapıyorsanız bunu "değinmek" olarak tanımlamak daha doğru olur; bu da bazen küçük sorunlar yaratabilir.[8] Bu noktada dikkatinizi hemen çağdaş akademisyenliğin ikinci değişmez kuralına çekmek gerekir: Bütün kitap adları italik yazılmıştır ve bütün deneme başlıkları ise, çift tırnak içine alınmıştır.[9]

Bu kuraldan başka bazen değinilen başlıktaki sözcüklerin nasıl sıralanacağı sorun olabilir. Okuyucu, "bunu, onun *Şövalyeliğin Parlak Çağında* adlı yapıtında gerçekleştirmiştir," şeklindeki bir alıntıyı garip bulabilir. Bunun çaresi basittir. Anlama hiçbir şey katmayan "onun" sözcüğünü atarsınız. İyelik belirtmenin anlama katkıda bulunduğu durumlarda araya "tanınmış öyküsünde", "bir

sonraki romanında" veya daha düz biçimde "kitabında" gibi destekleyici bir deyiş ekleyebilirsiniz.

Cümle içine kaynaştırma eğilimi iyi cümleler yazma isteğinin bir yan ürünüdür. İyi yazarlarda bu istek o kadar güçlüdür ki, başlıktaki belirtme sözcüklerini kullanmazlar. Bu akılcı bir uygulamadır ve yerleşik bir yoldur; ancak bunu yaparken yazarın yapmak isteğini bozmamaya özen göstermek gerekir. Yazar vardığı sonuçların kesin olmadığını vurgulamak için konusunun başına tanımlama işaretini özellikle koymuş olabilir. Örneğin Charles A. Beard'in, *An Economic Interpretation of the Constitution* (Anayasanın Ekonomik Bir Yorumu). Tam tersine, tanınmış bir uzman yaşamının son günlerinde, hiçbir rekabet korkusu taşımadan konuyu bütün boyutlarıyla kapsamlı bir biçimde inceleyen *The Theory of the Cell*'de (Hücre Kuramı) olduğu gibi kesinliği vurgulamak için özellikle kullanmış olabilir.

Bu önemli kullanım biçimleri dışında belgili ve belgisiz sıfatların yerini başka sözcükler alabilir: Samuel Smile'in *Life of George Stephenson, Railway Engineer* (Demiryolu Mühendisi George Stephenson'un Yaşamı). Örnekte de görüldüğü gibi Belgili sıfatı kullanmamakla birşey kaybetmeyiz.

7. Alıntı yapma hakkı, kesin kurallara bağlanmalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi bu konudaki yasal öğreti belirsizdir. "Adil kullanım" ilkesi, özel izin gerekmeden ne ölçüde alıntı yapılabileceğinin kesin sınırlarını çizmemiştir. Bu nedenle, yayıncıların çoğu, yazarın her alıntı için telif hakkı sahibinden izin almasını ister. Altı sözcük için de izin mi alınmalı? Bazı yayıncılar 250 ilâ 500 sözcük arası yapılan alıntılarda izne gerek görmemektedir. Bu sınır, bazen telif hakkıyla ilgili bilgi içeren sayfada belirlenmiştir. Böylece izin alma gereği olmadan kaç sözcük kullanabileceğiniz bellidir.

Amerika'daki tüm üniversite yayınlarında "izinsiz kullanma" ilkesi bin sözcüğe kadar geçerlidir. Bunu geçen alıntılar için yayıncıya, alıntının uzunluğunu, başlangıç ve bitiş sözcüklerini, alıntı yapılan bölümün sayfa numaralarını ve kendi yayıncınızın adını bildirerek izin almanız gerekir. Bu girişimi yayın tarihinden çok önce yapınız, zira yayıncı sizden yazara veya telif hakkını elinde bulunduran bir başka şahsa bunu bildirmenizi isteyebilir. İngiliz yazarların çoğu böyle bir izin isteği karşısında şaşırır çünkü kendileri herhangi bir engelle karşılaşmadan bunu sık sık yaparlar. Ameri-

ka'da durum farklıdır, bir şiirden veya tanınmış bir şarkıdan alıntı yaparken özellikle dikkatli olmak gerekir. İki dizeden fazla alıntı yapılıyorsa, farklı yerlerde kullanılsa bile izin gereklidir.

Doğal olarak her alıntıya "saygı" gösterilmelidir; fakat bunu fazla da abartmamak gerekir. Alıntı yaptığınızda ve alıntı sahibi olarak adını verdiğinizde o yazarın düşüncesini ve adını yaşattığınızdan onun size borçlu olması gerekir. Bazı yayıncılar teşekkür için kullanılmak üzere kendi hazırladıkları, genellikle uzun, mezar yazıtlarını hatırlatan kalıpları verirler. Bunu kullanmanın zorunlu olduğunu öne sürerler; ama herhangi bir kitaba bakarsanız teşekkür sayfasında bütün telif hakkı sahiplerinin hepsine birden teşekkür edildiğini veya alıntının kullanıldığı yerde kısaca adından söz edildiğini görürsünüz.

Doğru Alıntı Yapma Biçimi Nedir?

"Haklı alıntı" dan söz ediliyorsa bu iyi gerekçelere dayandırılmalıdır. Telif hakkı, alıntı yapan kişinin kullanım amacının dikkate alınmasını öngörür. Özellikle ticari amaçla ve eğitim amacıyla kullanım arasındaki farkın dikkate alınması, telif hakkı olan yapıtın türü, alıntının uzunluğu, alındığı yapıtın bütünüyle olan ilişkisi ve alıntının, telif hakkı söz konusu olan yapıtın gelecekteki piyasa değeri üzerindeki olası etkileri dikkate alınmalıdır.[10]

Mektuplar, günlükler, gazeteler ve bitmemiş edebi yazılar gibi yayımlanmamış elyazmalarından alıntıların araştırmacılar tarafından kullanılması önceleri izin gerektiriyordu; ancak şimdi bu tartışma götürür bir konudur. Bu tür belgelerden yararlanma konusunda yoğun bir talep vardır; fakat ortaya çıkış biçimleri nedeniyle doğal olarak telif hakkı taşıdıklarından, halk kütüphanelerinde incelemeye açılsalar da, bunlara sahip olan kişi kısıtlama getirmese de izinsiz kullanılmazlar. Araştırmacı güçlüğün nerede, ne zaman ortaya çıkacağını bilemez. Örneğin, birkaç yıl önce, tanınmış bir biyografi yazarı ve tarihçi, Başkan Harding konusundaki kitabını yayımlamak üzereyken, Ohio arşivinde uzun zamandan beri herkese açık olan belgelerin, yani Başkanla metresinin birbirine yazdığı mektupların kullanılması, Başkan'ın varisleri tarafından engellendi.

Elyazmalarından alıntı yapma konusu yargı önüne çıktığında, yargıçlar genelde telif hakkı sahipleri lehinde karar verirler. Pek çok yazar ve gazeteci bu kısıtlamanın, "bilgi edinme hakkını" çiğnediğine inanmaktadır. Bu kaynakların kullanımını engellemeden halka malolmuş kişilerin özel ve mesleki yaşamlarının çok ayrıntılı araştırmalardan korunması anlamına geldiği görüşü savunulmaktadır. Bu tartışmanın bir yararı olup olmadığına bakmadan, ortada belirsiz bir durum varsa, editörünüzden firmanın telif hakkı avukatına danışmasını isteyin.[11]

Alıntı yapmanın hoşgörüldüğü durumlarda yazarın adının mutlaka belirtilmesi gerekir mi? Yaygın biçimde tanınan birçok alıntıda yazarın adını belirtmeye gerek yoktur. Eğer sıradan bir davranışla "olmak ya da olmamak" gibi bir alıntı yapmışsanız bırakın yazarın ismi biraz belirsiz kalsın. Yalnızca yazınızı süslemek amacıyla yerel gazetelerde yayımlanan ve herkesin bildiği bir firmayı veya aynı kaynaktan önemsiz bir haberi aktarmışsanız, haberin alındığı tarihi ve yeri belirtemeye gerek yoktur. Alıntılamanın açıklamak, eserden bir bölüm aktarmanınsa kanıtlamak için olduğunu unutmayın. Bu nedenle, okuyucuyu kaynağa göndermek aşırı bilgiçlik taslamakdır. O da Emerson gibi, sizden, kendi bildiklerinizi söylemenizi ister.

Çevirinin Güçlükleri ve Tehlikeleri

Okuyucunuza yabancı bir yetkilinin sözlerini aktarmak istediğinizde, alıntıyla birlikte çeviri yapma gereği de doğar. Alıntı yapmayı düşündüğünüz yazının dilini okuyabildiğinizi varsayalım. İki dil bilen herkesin birinden öbürüne çeviri yapabileceği yaygın bir fikir olmasına rağmen, bir yabancı dil bilmek çeviri için gerekli niteliklerin yalnızca bir tanesidir. Aslında bu yaygın inancın gerçekle ilgisi yoktur.[12] Bu boş inanç nedeniyle okurlar ve eleştirmenler, kendilerine çeviri adı altında sunulan anlaşılması güç malzemeden sürekli yakınırlar ve genellikle yazarlar, yayıncılar, gazeteciler, araştırmacılar ve öğrenciler gibi buna en çok gereksinimi olan kişiler, çeviri sanatının ilkelerini gözardı ederler.

İnsanların politika ve dil sınırlarını zorlayan ilişkiler içinde olduğu dünyamızda, çevirinin günlük bir gereksinim olduğu açıktır.

İyi çevirmenler çok az sayıda olduğundan, yanlış çeviri yüzünden işler aksamaktadır. Bazı durumlarda bu, ciddi yanlış anlamalara yol açarak mevcut sürtüşmeleri daha da artırmaktadır. En basit şekliyle sorun, sıklıkla aynı dil olarak düşündüğümüz İngilizce ile Amerikan İngilizcesi arasında ortaya çıkar. Churchill'e göre, "tabling the motion" (önerinin toplantı masasına getirilmesi) ibaresindeki "table" sözcüğü savaş konseyinin "uzun ve sert tartışmalara" girmesine neden olmuştur; Amerikalılar "table" sözcüğünü "süresiz erteleme" anlamında kullanırken İngilizler için "yeniden görüşmeye sunmak" anlamına geliyordu.[13] Aynı şekilde, çoğu uluslararası diye bilinen bilimsel ve teknolojik sözcükler de beklenmedik çakışmalar veya hatalı benzerlikler nedeniyle yanlış yöne sevkedebilir. Buna örnek olarak "eter" veya "ester" yerine kullanılan Fransızca "éther" sözcüğünü verebiliriz.

Bu tür yanlış anlamalar araştırmacı çevirmenin ilk görevini belirler: Özgün metindeki sözcüklerin anlamlarını tam olarak anlamalı, çevirmen kimliğiyle sözcükleri eleştirerek okuyan ve anlamdaki bütün nüansları titizlikle inceleyen bir araştırmacı olmalıdır. Çevirisi yapılacak metin kısaldıkça tam ve doğru çeviri yapma daha önemli hale gelir; çünkü uzun bir metinde, ilerleyen satırlarda hataları düzeltme olasılığı vardır. Oysa sekiz satırlık bir alıntıda okuyucunun düzeltme yapma fırsatı olmayabilir.

Akademisyen, gazeteci veya teknisyenin bir veya daha fazla yabancı dilde kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili bütün sözcükleri öğrendiklerini varsayalım; çeviri için yine de tam donanımlı sayılamazlar. Çünkü, "her sözcüğün anlamını bilmek", "özgün metindeki sözcüklerin ne anlama geldiğini" bilmekle aynı şey değildir. Bir ifadenin anlamını, özgün tanımını açık anlatımını veren, sözcüklerin biraraya geliş biçimidir. Fransa'da verilen siyasi bir demeci ele alalım. Bir bakanın basit bir demeci bile "Je sais bien que . . ." diye başlar. İngiliz ve Amerikan basında bu ya "iyi bildiğim bir şey . . . " veya "gayet iyi biliyorum ki . . ., " şeklinde ki çeviridir. İngiliz veya Amerikalı konuşmacılar bu sözcükleri kullanmadıkları için bu çeviri tam doğru değildir. Fransızcadaki deyişle çok az benzerlik taşıyan bir ifade kullanırlar. "Gayet iyi bildiğiniz gibi . . ." (konuyu sızdırdınız). Birinci tekil şahısla aktarıldığında aynı ifade farklı bir anlam taşır: "Çok iyi biliyorum ki (ne yaptığımı)." Bunun ima ettiği de "ve bu sizin düşündüğünüz değil"dir. Doğal olarak bu ifade-

lerden hiçbiri Fransızca ifadelerin karşılığı değildir. O halde, Fransızlar "Je sais bien que . . ." ile ne demek istiyor? "Bien"in etkisi nedir ve nasıl çevirilir? "Bien" in "iyi" olarak çevrilmesi yanlıştır; "elbette" veya "doğal olarak" şeklinde çevrilmelidir. O halde, özgün ifadede "elbette biliyorum . . ." şeklinde çevrilmelidir.

Sözlükler ve Sahte Dostlar

Çevirinin ikinci kuralı, birinci kuralda da vurgulandığı gibi sözcüklerin anlamından kesinlikle emin olmak ve sözcüğün sözlük anlamını aşarak cümle içindeki görevinin önemini tam olarak kavramaktır. Uzman bir sözlük düzenleyicisinin, çevirmenler için el kitabında vurguladığı gibi, "bien" sözcüğü ender koşullarda "iyi" olarak çevrilebilir; aynı anlama gelen sözcüklerse, örnekleriyle birlikte, yarım sütun tutar.[14]

Her dilde bu tür sorun yaratan küçük sözcükler (Almancada "doch", İtalyancada "più", İspanyolcada "más") soyut ve önemli sözcüklerin farklı biçimde anlatımıdır. Bir sözcüğün sözlükteki anlamından kesinlikle emin olsanız bile doğru anlatım biçiminde kullanıp kullanmadığından emin olmazsınız. Daha da kötüsü aynı kökten türemiş sözcüklerin iki veya daha çok dilde farklı anlatımları olduğunu ve tamamen farklı anlamda kullanıldıklarını görürsünüz. "Dais" sözcüğü İngilizcede "kürsü", Fransızcada ise "gölgelik" anlamına gelir. İspanyolcada "Constipado" olarak tanımlanan kişi soğuk algınlığı geçirmektedir. Almancada "Friseur" saç kıvırmak değil saç kesmek anlamında kullanılır.

Diplomaside aynı tür anlam değişikliğinin somut ve üzücü bir örneği Birinci Dünya Savaşı sırasında Milletler Birliğinde yaşanmıştır. Fransızca "contrôle" sözcüğü genellikle "kontrol" anlamında çevriliyordu. Bir süre sonra Fransızcada bu sözcüğün "denetlemek, karar vermek, birşeyin kontrolünde söz sahibi olmak" anlamlarında kulanıldığı, İngilizcede ise "tamamıyla yönetmek" anlamına geldiği anlaşıldı. Biletinizi zımbalayan Fransız kondüktör, "contrôleur"dür; sözcüğün kökü "contre-role"dur; şimdi ise buna kontrol listesi diyoruz.[15]

Bu dersi vurgulamak için Fransızca örneklerle devam edelim. Yasal ve diplomatik belgelerde ve sıklıkla gazete haberlerinde dik-

katsiz tercüme yapanları yanıltacak, çok bilinen birkaç örnek verelim. "Admettre" her zaman "kabul etmek" anlamında kullanılmaz. "Le Gouvernement ne peût pas admettre que . . ." örneğinde anlam yumuşamış ve "izin vermek", "hoşgörmek"e dönüşmüştür. Aynı şekilde, "en provenance des États-Unis" olarak tanımlanan malların ABD'de "üretilmiş" olması gerekmez; yalnızca ABD'den sevkedilen mallar içinde aynı ifade kullanılabilir. Bir seferinde bir İngiliz-Fransız Komitesi izlenmesi önerilen yolun "fastidieux" sözcüğü ile tanımlanması konusunda çıkmaza girmişti. Sonradan bu sözcüğün anlatmak istenilen şeyle hiçbir ilgisi olmadığı ortaya çıktı. Anlatılmak isteneni tahmin etmek zordu; çünkü sözcük "titiz" anlamında değil "sıkıcı" ve "ağır işleyen" anlamında kullanılmıştı. "İstemek" değil "sormak", "gücenmek" değil "hissetmek" veya "denemek" anlamına gelen "demander" ve "ressentir" sözcükleri de aynı yanıltıcı özelliklere sahiptir. Fakat dikkat edin! Yüklemden isim yapılmış olan "ressentiment" "resentment" sözcüğünden daha fazla öfke veya kin içerir. Dilin çetrefilli yanlarıdır bunlar.

Diplomatik belgeleri çevirirken ince ayrıntıların kaçırılması veya yanlışlıklar yapılmasından doğacak sonuçları tahmin etmek güç değildir. Fakat sorun her zaman kamuoyuna yansımaz. Yansıyan bir örnekte, Amerika Birleşik Devletleri, Büyükelçi Edwin O. Reischauer kanalıyla, Japonya hükümetinin, soğuk savaş sırasında Amerika'nın izlediği siyaseti tanımlayan "containment" (kontrol altına almak-sınırlamak) sözcüğünün resmi çevirisini değiştirmeye ikna etmeye çalışmıştır. Japonlar uzun zamandır bunun Japonca karşılığı olarak "fujikome" sözcüğünü kullanıyorlardı. Japoncayı çok iyi bilen Reischauer bu karşılığın saldırganlık içerdiğini ve çalışmakta olan bir buldozeri çağrıştırdığını öne sürüyordu. Sonuçta, Japon Dışişleri Bakanlığı, bunu, "kontrol etmek", veya "engellemek" anlamına gelen daha yumuşak bir sözcüğe, "sekitome"ye çevirdi.

Bütün bunlar her çevirmenin (1) sözlüklerden, (2) özel lügatçeler ve çevirmen el kitaplarından yararlanması, (3) olabildiğince yoğun okuması, (4) etimoloji ve sözcük bağlantılarını sürekli olarak incelemesi, (5) çeviri yapacağı dili ana dili olarak konuşan eğitimli kişilerin öğütlerinden yararlanması gerektiğini gösteriyor.

Cep sözlükleri yalnız yolculuklarda yararlıdır. Doğru çeviri yapmak istiyorsanız, o dilden anadilinize ve o dilde bulabildiğiniz en

güvenilir sözlüklere gereksiniminiz olacaktır. Çağdaş dillerde en iyi iki dilli sözlükler (1) olabildiğince çok sayıda eş anlamlı sözcükler verebilen, (2) bunların cümle içinde kullanıldığı örnekleri sağlayabilen, (3) son yirmi beş yıl zarfında uzmanlar tarafından düzeltilmiş olanlardır.

Sözlüklerle birlikte, daha önce değindiğimiz özel lügatçe ve el kitapları gibi, özel çalışmalardan yararlanılmalıdır. Çünkü bu tür çalışmalar, benzerlikler altına gizlenmiş farklılıkların anlaşılmasına yardımcı olur. Ne yazık ki bu tür çalışmaları her dilde bulmak olanaksızdır ve bulunabilen birkaçı ise hatalarla doludur. Yabancı dilde yayınları sürekli okuyanlar, bir yabancının konuşma biçimiyle kendisininki arasında geçen sayısız farklılıkları not ederek küçük çapta bir lügatçe hazırlayabilirler.

Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri ve Yorumlama

Yabancı dilde yazılmış yapıtları okuyanlar çeviriyle ilgili herşeye dikkat ederler. Ronald Knox'un "İncil"i, çevirirken karşılaştığı güçlükleri ve çelişkileri anlatan küçük güncel kitabı buna örnek olarak verilebilir.[16]

Şu anda İncil size Yunanca ve İbranice gibi gelebilir, ama Knox'un yazılarında herhangi bir dilden veya o dile çeviri yaparken kullanabileceğiniz aydınlatıcı bilgiler vardır. Örneğin:

> "[Hilaire] Belloc'un yaptığı pek çok iyi şey arasında, "çeviri" konusunda küçük bir kitapçık da vardır. Bu kitapta saptadığı en önemli ilke, çevirmenin yapması gerekenin "bu yabancının İngilizce konuşmasını nasıl sağlayacağım?" sorusunu sormaktan çok, "bir İngiliz bunu nasıl ifade eder? sorusuna yanıt bulmasıdır. Fransızca "II y avait dans cet homme je ne sais quoi de suffisance" cümlesiyle karşılaştığınızda "Bu adamda, bilmiyorum ne kadar kendine yetme söz konusudur," diye çevirmezsiniz; onun yerine "kendisinden hoşnut bir hali vardı" dersiniz. Çeviri işiyle gerçekten uğraşanlar, en azından klasik dillerden çeviri yaparken en fazla zorluk çektikleri konunun şu veya bu sözcüğün eş anlamlısını bulmak değil, cümlenin nasıl kurulacağını saptamak olduğunu söylerler.
>
> Çevirmenin "yorumlama" sözcüğünden korkmaması gerektiğine değinmeden geçemeyeceğim; bu yarı cahillerin korkusudur. Anlatmaya çalıştığım gibi, bir cümleyi yorumlamadan çevirmek olanaksızdır;

"comment vous portez-vous?" cümlesini "how are you?" olarak çevirdiğinizde zaten yorumluyorsunuz.

Birçok araştırmacı ve yazarın, özgün metnin sözcüğü sözcüğüne içeriğinden uzaklaştığında duyduğu korkuyu tam anlamıyla yok etmek için bu son uyarının biraz açıklanmasında yarar görüyorum. "Yorumlama" sözcüğü ürkütücüdür; çünkü İngilizce şiirden İngilizce düzyazıya aktarma sırasında anlam kaybının kaçınılmaz olduğunu bilirler. Hamlet'teki "iç diyalogları" yorumlayarak "bunlar Shakespeare'nin sözlerinin eş anlamlılarıdır diyemezsiniz". Bu yalnızca olabildiğince yakın aktarma olabilir. Yabancı bir dilden çeviri yaparken yine yorumlama olarak tanımlanabilecek bir yol izlenir; başka türlü yapmak olanaksızdır. Yukarıda verilen Belloc örneğini vurgulamak için şu Fransızca deyimi alalım: "C'est une autre paire de manches". Bu sözcükleri ancak her gördüğün sakallıyı deden sanma, diye çevirebilirsiniz. Hiçbir önemli sözcük için eş anlamlısının kullanılmadığı ortadadır. Fransızca cümlede ne sakaldan ne de dededen söz edilmektedir; bir çift gömlek kolundan söz edilmektedir. Ama "sakallı" sözcüğü "gömlek kolunun" yorumu değildir, yalnızca tam eş anlamlısıdır. Her sözcüğü tek başına İngilizceye aktarmak saçma sapan bir şeyler yazmaktır. Bu konuda eğlenceli bir ders almak ve kasıtlı unutkanlıktan doğan mizah örneği olarak Mark Twain'in "*Zıplayan Kurbağa' Öyküsünün Özel Tarihi*"ndeki öykünün Fransızcasından edindiği İngilizce izlenimini anlattığı bölümü okuyun. "Çeviri sözcükler arasında değil, anlamlar arasında yapılır" kuralını kesinlikle benimseyin.

Bütün bu uyarıcı örneklerin amacı doğru bir çeviri için bütün anlamın aktarılmasına ilaveten bu anlamların kullanım amaçlarının da tam olarak aktarılmasının gerekli olduğunu vurgulamaktır. Özgün metinde, söylenenin tam tersini ifade eden ironi gibi, güzel söz söyleme sanatı kullanılmışsa, çevirinin doğru yapılması büyük önem taşır. Onsekizinci yüzyılda Thomas Nugent, Montesquieu'nun *Esprit des Lois*'sını (Yasaların Ruhu) çevirirken kölelikle ilgili meşhur sayfadaki ironiyi tamamen atlamıştır; çevirmen, o denli habersizdi ki, bir dipnot ekleyerek, aydın bir kişi olmasına rağmen halen bu kurumu savunduğu için yazar adına özür dileme gereğini bile duydu. Aslında özür, yanlış tanıtıldığı için büyük yazardan dilenmeliydi. Bu tür gaflar bir İtalyan atasözünü çağrıştırıyor: "*Traduttore, traditore*" - "Çevirmen haindir".

Aktarma İşlemi veya Çeviri

Araştırmacı doğal olarak, bir hainin yaptığının tam tersini yapmaya çalışır. Hareket noktası şimdi ve her zaman doğruluk ve bağlılıktır. Ancak sağlıklı bir gelenek ve iyi öğütler olmadığında, bağlılık sözcük sözcük çeviri yapma noktasına varır. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapma, özgün metne karşı duyulması gereken sorumluluğun "söylenen bunlar" diyerek yok edilmesine kadar varır. Aslında söz konusu olan bir yabancı kafa ve o kafanın düşündüklerini yeniden ifade etme görevini taşıyan sizin beyninizdir. Yeniden ifade etme kapasitesiyse kendi dilinize hakimiyetinizin derecesine bağlıdır. Kendi anadilinizde, anlamdaki küçük farklılıkların ve ifadedeki inceliklerin ayırdında değilseniz, özgün metinde onların karşılığı olanları anlamanız olanaksızdır. Özgün metnin anlamını aktaracak birbiriyle ilgili yarım düzine ifade bulamıyorsanız, yaptığınız iş, çeviri değil, başka bir dilin alfabesiyle yazmak olur. Zaman zaman emin olmak için okuyucunuza, çevirisini yaptığınız yazarın kullandığı bir sözcüğü veya ibareyi tam olarak vermek isteyebilirsiniz. Bunu parantez içinde italik harflerle aktarabilirsiniz. Ama yazınız yazarın düşüncelerini yansıtmalıdır.

Gerçek çeviriyi kabaca tanımlarsak, taşıdığı bilgi dışında on bir farklı özellik taşıyan yabancı dilde yazılmış bir cümle diyebiliriz. Bu özellikler ses tekrarı, sözcüklerle oynama, ritmik vurgu, ünlü bir şiire değinme, konuşma dili kullanma, kısa ve yalın bir sözcük yerine uzun ve karmaşık bir sözcüğün kullanılması olarak sıralanabilir. Bu noktalara dikkat eden yetenekli bir çevirmen, ortaya çıkardığı yazının uygun yerlerinde her vurgu ve etkiyi kendi dil özelliklerinin gerektirdiği biçimde kullanır. Bütün olanaklarını kullanarak özgün cümlenin doğru çevrildiğinden emin olmalıdır.

Aktarmada kusursuzluğu yakalama çabalarından birkaç örnek vererek yapılan işe ve izlenen yönteme açıklık kazandıralım. İlk örneğimiz yine Fransızcadan olacak. Bütün çevirmenler, önde gelen Avrupa dilleri içinde düşünce hareketi açısından İngilizceye hiç benzemeyen ve sözcük haznesi en yanıltıcı biçimde İngilizceye benzeyen tek dilin Fransızca olduğu konusunda birleşirler. Böylece her çeviride karşılaşılan en önemli iki güçlük en yoğun biçimde biraraya getirilmiştir. Aşağıda verilen bölüm, yüzyılımızda iki kez çevrilen bir yapıttan alınmıştır ve daha önce yapılan iki çevirideki

eğlenceli aktarma biçimini koruyarak üçüncü kez çevrilmesi yararlı olacaktır. Özgün metin aşağıdaki gibidir:

Un des plus grands personnages de ce temps-là, un des hommes les plus marquants dans l'Église et dans l'État, nous a conté, ce soir (janvier 1822), chez Mme de M...., les dangers fort réels qu'il avait courus du temps de la Terreur.

"J'avais eu le malheur d'être au nombre des membres les plus marquants de l'Assemblée constituante: je me tins à Paris, cherchant à me cacher tant bien que mal, tant qu'il y eut quelque espoir de succes pour la bonne cause. Enfin, les dangers augmentant et les étrangers ne faisant rien d'énergique pour nous, je me determinai à partir, mail il fallait partir sans passeport."[17]

Bu metin 1915 yılında aşağıdaki gibi çevrilmiştir:

Çağımızın en önemli kişilerinden, kilise ve devletin ileri gelenlerinden biri, Madam de M.... evinde bize bu akşam (Ocak 1822) Terör altında geçirdiği gerçek tehlikelerden söz etti.

"Kurucu Meclisin ileri gelenlerinden biri olma şansızlığım vardı. Paris'te kalarak davamızın başarısı için umut olduğu sürece elimden geldiğince saklanmaya çalıştım. Tehlike giderek büyüdü ve yabancılar bizim yararımıza harekete geçmediği için Paris'i terketmeye karar verdim; pasaportum olmadan terketmek zorundaydım."[18]

On iki yıl sonra, tanınmış çevirmen C. K. Scott-Moncrieff'in denetimi altında yapıldığı söylenen isimsiz bir çeviri New York'ta ortaya çıktı. O yıldan beri de tanınmış diziler adı altında basılmaktadır. Genelde doğruluk derecesi birinciden daha düşüktür. Yeni biçimiyle metnimiz şöyledir:

Döneminin renkli simalarından, kilise ve devletin ileri gelenlerinden biri, bu gece (Ocak 1822) bize Madam M.'nin evinde terör döneminde pek çok gerçek tehlike geçirdiğinden söz etti.

"Kurucu Meclisin önemli kişilerinden biri olma şansızlığına sahiptim. Davamızın başarı şansı olduğu sürece Paris'te kalıp saklanmaya çalıştım. En sonunda tehlikeler artıp diğer devletlerden de yardım gelmeyince ülkemi terketmeye karar verdim ama pasaportum yoktu."[19]

Özgün parçanın anlamı yalındır, ve dilbilgisi açısından hiçbir zorluk çıkartmamaktadır; İngilizce metni okuyan biri rahatlıkla "anlamaktadır." Ama bazı noktalar belirsiz kalıyor, bu noktalara da iki çevirmen iki ayrı yorum getirmiştir. Bu belirsizlikten başka okur, sözcüğü sözcüğüne çevrilen 'davanın' ne olduğunu bilmek istiyor. İnce ayrıntılara verilen önem metne daha fazla bağlılık sağlayabilir? Deneyelim:

Zamanın (zamanının değil çünkü sonra gelenlerle çelişir) önemli kişilerinden (renkli ve ileri gelenleri değil) kilise ve devletin ileri gelen kişilerinden biri Madam M.'de bu gece (Ocak 1822) Terör döneminde karşılaştığı gerçek tehlikelerden söz etti.

"Millet Meclisinin önde gelen (özgün metindeki gibi) kişilerinden biri olma şanssızlığına sa-

hiptim. Paris'te kalmak için direndim (özgün metindeki gücü belirtiyor): Davamızın başarı şansı olduğu sürece saklanmaya çalıştım. Daha sonra tehlike giderek büyüdü, dış güçlerin (devlet ya da yabancılar değil) yardımı gerçekleşmeyince, kararını vererek ülkeyi terketmek zorunda kaldım - ama pasaportum yoktu."

Biraz eleştirici bir yaklaşımla birkaç basit cümlenin düzeltilebilmesi, uzun ve karmaşık metinler için ne denli dikkat ve emek harcanması gerektiğinin göstergesidir. Raflarımız, "özenle", sözcüğü sözcüğüne çevrilmiş, sayfalar dolusu saçmalıklar içeren "ünlü" çeviri yapıtlarıyla doludur. Önüne geçilemeyen bu hatanın örneklerini görmek için Henry Reeves'in Tocqueville'den yaptığı iki ciltlik tanınmış *Amerika'da Demokrasi* çevirisine göz atmak yeterlidir. İşte İkinci Bölümün başlangıcı:

Dünyaya bir insan geldi, ilk yılları çocukluk çağının eğlence ve eylemlerinden yoksun olarak geçiyor. Büyüyüp erkek olunca dünya onu kucaklıyor, o da hemcinsleriyle ilişkiye giriyor. İlk kez eğitiliyor ve kötülük ve iyilik tohumlarının bu olgun çağında şekilleneceği düşleniyor.[20]

İngilizce Bilmenin Gerekliliği

Fransızcanın "kolay" bir dil olduğu, anlaşılabilir her şeyin eş anlamlarını aktarmak için yeterli olabileceği izlenimini ortadan kaldırmak için yeterlidir bu saçmalık. Hiçbir dil kolay değildir; her çeviri güçtür. Her iki dil de deneyim kazanılarak birbirine kolay çevrilebilir; en azından kendi düşüncelerini akıcı bir dille anlatmak isteyen kişi için ilginç bir uğraşı olur. Çünkü çeviri kendi düşüncelerinizi kaleme almaktır. Evet, bir başkasının düşüncelerini ancak ödünç alırsınız. Bir başka deyişle yabancı birinden duyduğunuz sırları aktarıyorsunuz. Dikkatinizi konu üzerinde yoğunlaştırmanız, parçaların ayrı ayrı işlevlerini, bir bütün olarak etkilerini anlamanızı sağlar. Bu yabancı dil bilginizin derecesine bağlıdır. Konuyu bir bütün olarak kavramanız, kendi dilinizi bilme derecenize bağlı olarak, her bir ayrıntıyı, tek tek aynı etkiyi sağlayarak, yeniden yaratmanıza yardımcı olur. Sonuç olarak, insan, anadili gibi bildiği bir dilden, deneyimli bir yazar gibi bildiği bir başka dile hakkıyla çeviri yapabilir.

Yine iki çevirinin kıyaslayarak, bu kez Almancadan bir örnek vererek, ikinci zorunluluğun önemini anlatacağım. Goethe, biyog-

rafisinde, sekiz yaşındayken, Yedi Yıl Savaşlarının patlak vermesinden söz eder, Büyük Frederick'e karşı başlatılan partizanlıktan ailece nasıl etkilendiklerini anlatır:

> Und so war ich denn auch preussisch oder, um richtiger zu reden, Fritzisch gesinnt: denn was ging uns Preussen an? Es war die Persoenlichkeit des grossen Koenigs, die auf alle Gemueter wirkte. Ich freute mich mit dem Vater unserer Siege, schrieb sehr gern die Siegslieder ab, und fast noch lieber die Spottlieder auf die Gegenpartei, so platt die Reime auch sein mochten.[21]

John Oxenford tarafından yapılan "standart" çeviri şöyledir:

> Duygularım Prusya'dan daha doğrusu Fritz'den yanaydı; Aslında Prusya bize ne ifade ediyordu. Herkesi etkileyen Büyük Kralın kişiliğiydi. Zaferlerimize babamla birlikte seviniyor, zafer şarkılarını, seve seve yöneltilmiş hicivleri, kafiyeleri zayıf bile olsa, daha büyük bir istekle kopya ediyorduk.[22]

Üç kişi tarafından yapılan bu çalışma, doyurucu olmadığı için bir kuşak sonra sonuçtan hoşnut olmayan bir okuyucu bu bölümü yeniden aşağıdaki gibi çevirmiştir:

> Ve görüşlerim Prusya'dan ya da doğruyu söylemek gerekirse Frederick'in görüşlerinden yanaydı; zaten Prusya'dan bize ne? Hepimizi yüreklendiren büyük kralın kişiliğiydi. Babamla beraber zaferlere seviniyor, zafer şarkılarını, daha da büyük bir coşkuyla diğer tarafa yöneltilmiş hicivleri, kafiyeleri zayıf olmasına rağmen, kopya ediyorduk.[23]

Bu iki çeviride kesin görünen tek bölüm "büyük kralın kişiliğiydi". Her iki çeviride de geri kalan kısmı için söylenebilecek tek şey, özgün metnin zarif ve zengin anlatımına uymadıklarıdır. Burada yaşlı ozan çocukluğunun ilk coşkularını, gerilerde kalmış bir kahramana hayranlıklarını yarı siyasi, yarı şiirsel bir biçimde anımsıyor. En yalın ve en akıcı Almancayla bu denli iyi anlattıklarını biz nasıl ifade edeceğiz? Yalnızca deneyebiliriz; başarısızlık olasılığı yüksektir:

> Bense, sadık bir Prusyalı, daha açık söylemek gerekirse bir Fritz yanlısıydım: Zaten Prusya bize ne ifade ediyor? Düşlerimize egemen olan büyük kralın kişiliğiydi. Babamla birlikte kazandığımız zaferlerden gururlandık. Zafer şarkılarını büyük bir istekle kopya ettim. Aynı şekilde, diğer tarafta alay eden şarkıları sözleri ne kadar hatalı olursa olsun daha büyük bir istekle kopya ettim.

Tam ve etkileyici olmak için yeterince çaba harcadık. Bir süre yabancı kaynaklarla uğraşan araştırmacının kendisini koruması gereken özel tehlike "anadili gibi" anladığı deyimle kendi dilindeki deyim arasındaki farkı ayırdetmedeki yetersizliğidir. Bu eksiklik en iyi çevirmende bile görülebilir; uzmanlarca yazılmış olanlarda da, diğer kitaplarda da rastladığımız garip metinleri üretebilirler.

Örneğin, Fransız siyasi partileri konusunda yazılar yazan bir yazar "bütün parti safları" yerine toplantıya katılan "militanlardan" söz edebilir. Aynı şekilde İtalyan Kültürü üzerine eğitim yapan bir öğrenci "enlightenment" (aydınlanma) yerine "illuminism" (aydınlatma) sözcüğünü kullanacaktır. Bir gazeteci çağdaş Alman yaşantısı konusunda yazarken Almancada olduğu gibi, ismin önüne bir sürü sıfat getirebilir. Bunu yaparken, İngiliz dilinin özellikleriyle uyuşmayan bir Almancalaştırma çabasına girdiğinin ayırdında değildir.

Zihnin bu aşırı uyumunu engellemek için çeviri üç aşamada yapılmalıdır: (1) Asıl metni elinizde bulundurarak kaba taslak bir çeviri yapın, (2) asıl metne bakmadan, birkaç gün sonra ikinci bir taslak hazırlayın; çevirdiğiniz dildeki sözcüklerin garip biçimde biraraya getirildiğini veya deyimlerin çarpıtıldığını görürseniz, sağduyu ve dilbilgisinin gerektirdiği değişiklikleri yapın, (3) üçüncü ve son taslakta ise asıl metni her sözcüğü tek tek karşılaştırarak kullanın ve her fikrin, her anlamın ve bunlardan çıkarılan her sonucun sizin taslağınızda bulunduğundan emin olun. İşte o zaman elinizdeki yazı çeviri olarak tanımlanabilir.[24]

1. Paul F. Boller, doğru veya yanlış alıntı yapanların aşırılıklarını *Alıntı Yapma Sanatı: Polemik ve Diğer Amaçlarla Yapılan Alıntıların Doğru Kullanımı* adlı yapıtında incelemiştir. Dallas TX 1967.
2. Lucian, *Platon ve Yunan Ahlâkı*, Boston 1931, 3-4.
3. H. W. Fowler, *Modern İngilizcenin Kullanımı* kitabının "Hatalı Alıntılama" başlığı altındaki bölümünde şunları söylemektedir: "Az okumuş yazarlar yüzünden süregelen hatalı alıntı yapma alışkanlığı affedilebilecek bir kusurdur; zira yerleşik hale gelmiş bir yazılış yerine metnin gerçek şeklini kullanmak ukâlâlık sayılmıştır. Doğruluğunu araştırmadan herkesçe bilinen bir alıntının kesinlikle kullanılmamasını istemek anlamsız gelebilir."
4. İleri sürdüğümüz fikri, belgeler kulanarak kanıtlamaya çalıştığınızda, bu kurala aykırı hareket etmek zorunda kalırsınız. Fark çok açıktır; zira birkaç sayfadan daha fazla olan belgelerin bir ek haline getirilmesi gerekir ve metin içinde alıntılar, göndermeler yapılarak tartışılır.
5. Edward Marjoribanks, *Sir Edward Marshall Hall'ün Yaşamı* Londra 1929, 377.
6. Sözlü kullanımda bunların gereği yoktur; yazılı kullanımdaki biçimsellikten kaynaklanan yapaylıklardır bunlar. Ayrıca tırnak işaretlerini konuşmada göstermek, anlamsız bir tanımlamadır ve "alıntı sonu" yerine yanlış kullanılan bir sözcüktür. Follett'in *Modern American Usage* adlı eserine bakınız, 270-271.
7. Bilimsel çalışmalarda, alıntıyı yazan kişi herhangi bir sözcüğün gramatik rolünü değiştirirse o sözcüğün baş harfi parantez içine alınır. Tarihsel veya rapor niteliğindeki yazılarda buna gerek yoktur.

8. İkinci bölüm, 23. sayfaya bakınız.
9. Kitap tanıtımı yapan bazı dergiler, sayfalarında italik harfler bulunmasından hoşlanmadıklarından, kitap isimlerinin tırnak işareti içinde verilmesini isterler. Bu uygulama kuralın önemini azaltmaz veya araştırma dünyasında buna herkesin uymasını engellemez.
10. Bu kısıtlamalar resmi belgeler için geçerli değildir. İçinde yayın hakları saklı bir yapıttan alıntılar yoksa istediğiniz kadar alıntı yapabilirsiniz.
11. Kendi yapıtınızın telif haklarının korunması konusunda 294. ve 295. sayfalara bakınız.
12. Abartılı fakat çok sık rastlanan bir örnekse yabancı bir dili okuyabildiği için yazabileceğini sanan kişidir. Birkaç yıl önce bilimsel kitaplar basan İtalyan bir yayıncı Amerikalı patronlarına bir Ortaçağ yapıtının yeni dizinini bildiren görkemli basılmış resimli bir broşür gönderdi. Tanıtım "İngilizce" idi; fakat baştan sona yazım hataları ile bezenmişti ve tanımlama için kullanılan sözcüklerin çoğu yanlıştı.
13. G. V. Carey'in *American into English: A Handbook for Translators* (Amerikancadan İngilizceye: Çevirmenler için El Kitabı) Londra, 1953, ve 87, ve Norman W. Schur'un *British Self-Taught* (İngilizceyi kendi-kendine öğren) New York, 1973'e bakınız.
14. J. G. Anderson, *Le Mot Juste; An Anglo-French Lexicon*, Londra, 1932, 44. 1938'de L.C. Harmer düzeltilmiş bir baskısını yapmıştır.
15. Fransızca anlam, İngilizce'de tek bir ibare ile "kontrol deneyi" ile verilir. Bu da başka bir işi denetlemek anlamındadır ve "kontrol"ün genel anlamı ile ilgisi yoktur.
16. *İncil'in İngilizceleştirilmesi Üzerine,* Londra 1949.
17. Stendhal (Henry Beyle), *De L'Amour, "Fragments Divers" (1822),* 166.
18. Çeviri Philip ve Cecil N. Sidney Woolf, Londra ve New York, 1915.
19. Çeviri H. B. V., New York, 1927, Black and Gold Edition, New York, 1947, 341.
20. Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi* Francis Bowen tarafından düzeltilmiş Henry Reeve metni. Aynı yapıt daha sonra Philips Bradley tarafından düzeltilmiş ve basılmıştır, New York 1945, 1:26.
21. Goethe, *Dichtung und Wahrheit* 2. Kitap 4. paragraf.
22. *Şiir ve Gerçek,* John Oxenford ve A. S. W. Morrison'un çevirileri esas alınarak yeniden çevrilmiş ve Minna Stale Smith tarafından düzeltilmiş olarak Londra 1913, 1:35.
23. R. O. Moon, *Goethe'nin Otobiyografisi,* Washington D.C. 1949, 34.
24. Para, ağırlık ve uzunluk ölçülerinin çevrilmesinde Rusça, Çince sözcüklerin, diğer özel isimlerin Latin alfabesiyle yazılmalarında ortaya çıkan teknik güçlükler, çok özel ve değişik olduğundan, bu işin temel kurallarını içeren bir kitapta konu edilemezler. Ayrıca şu anda uygulanan sistem çok karmaşıktır. Aslında Çinliler birkaç yıl önce kendi harflerinin karşılıklarını ve nasıl telâffuz edileceklerini gösteren uygun bir sistem benimsediler; ama yayıncılarımız bunu yerleşik hale gelmiş eski telâffuza uygulamadılar. Son günlerde bildiğimiz "Koran," Qur'an ve Mohammed, Muhammad olarak ve "h" harfinin altında anlamsız bir noktayla kullanılmaya başladı. Rusça, Lehçe, Macarca ve Türkçe isimler ise akla mantığa aykırı bir biçimde İngilizceleştirilmektedir.

13. Bölüm
Alıntının Kuralları: Dipnotlar ve Bibliyografya

Dipnotların Türleri ve İşlevleri

Benedict Arnold ile Binbaşı André'nin birlikte hazırlanan önemli biyografileri, müşteriler için şöyle bir açıklamayla basılmıştı: "İstendiğinde, kaynak başvuruları kitaba eklenebilecek ayrı bir bölüm halinde yayıncıdan temin edilebilir."[1] Yayıncıdan istek yapılarak alınan yirmi beş sayfalık kitapçık, dipnotları içeriyordu. Kütüphaneden yararlanan okuyucunun, kitapçık kaybolur veya baskıdan kaldırılırsa, bu belgeleri nereden bulabileceği sorusu üzerinde düşünürken daha kapsamlı bir soruyla karşılaştık. Dipnotların yararı nedir? Roman dışında her iyi yapıtın standart parçası mıdır, yoksa kullanılması yazarın, okuyucunun seçimine bağlı bir ek midir? Günümüz yayıncıları, bilimsel yapıtların bile dipnotlardan arındırıldığında daha çok okuyucu çekeceğine inanmaktadırlar. Ama yine de dipnotlar olmayınca pek çok okuyucu kendini bilmek istediği şeylerden yoksun bırakılmış hissetmektedir.[2]

İki tür dipnot vardır. Birincisi, yazı içindeki bir savı açıklar, bu nedenle de okunması gereklidir. Bu tür dipnot, metin içindeki bir fikrin aydınlatılması gerektiğinde, eğer açıklama metin içinde yapılırsa, okuyucunun dikkatini dağıtması söz konusu olduğunda kullanılır. Bu yorumlar ve açıklamalar zaman zaman o denli çok, o denli uzun olur ki asıl fikirden daha çok yer tutarlar. Bu sömürüden kaçınmak gerekir; çünkü, şakacı bir itirazcının vurguladığı gibi, "özellikle yaşlı ve gözlerinde astigmat olan biriyseniz, sayfa üzerinde bir aşağı bir yukarı gidip gelmek dayanılmaz bir şeydir."[3] Yine de bu tür, anında verilen bilgileri kullanımdan kaldırmak yanlıştır. Beceriyle kullanıldığında, metni konunun akışını engelleyecek ayrıntılarla doldurmadan, zamanı olan ve düşünen bir

okuyucunun bilgilendirilmesinde yardımcı olur.[4] "Önemliyse metne alın, değilse tümüyle yok sayın" kuralı doğru değildir. Hiç kullanmadığımızda, asıl kitabınıza koşut uzun bir dipnotlar kitabı daha yazma tehlikesi vardır.

Açıklayıcı dipnotun biçimi basittir: Kitabın dilinden farklı, çoğu zaman konuşma dilinde açıklayıcı cümlelerden oluşur. Örneğin, *The Age of the Great Depression* (Büyük Kriz Çağı) adlı yapıtında Dixon Wecter, *Ballyhoo* adlı yeni derginin "yirmilerin sahte kirli çamaşırlarını ortaya dökerek satışını iki milyona çıkardığını" yazmıştır.[5] Bu yansız bilgiye bir de şöyle bir dipnot eklemiştir: "Asıl yaratıcısı, düş kırıklığına uğramış bir Manhattan editörü olan Norman Antony iken Ballyhoo'nun ünlendirdiği kişi, gerçekte, pek etkili olmayan reklamcı Elmer Zilch adında biri olmuştur. "Jackpot!" başlıklı bölümde Antony *Utanç Verici Bir Biçimde Nasıl Yaşlanılır*'da derginin tarihçesini anlatmıştır (New York, 1946).

1929-1931 yıllarının incelendiği paragrafta bu ayrıntılı bilgiyi vermek yazara konuyu saptırmak olarak görünmüştür. Yazar, tartışılan konuyla ilgili daha fazla bilgisi olduğunu göstererek, ana konuyu anlatırken verebileceklerini aktarmaktadır.

Ders kitapları gibi yapıtlarda da dipnot istenmeyebilir; ama bunlarda bile keyfî hareket edip dipnotları gözardı edemezsiniz. Örneğin, yabancı paraların veya ölçülerin yeterince ayrıntılı olarak eşdeğerlerini vermek, metninizde çevirdiğiniz alıntıyı özgün dilinde aktarmak ya da yazıda söz edilmiş az tanınan bir kişiyi dört satırla "tanıtmak" gibi, bölümün ve kitabın işlediğiniz konusuyla yüzeysel bağlantısı olan konularda bilgi vermek isteyebilirsiniz. Yapıt hangi türde olursa olsun, dipnot önemliyse ve uzun olma tehlikesi varsa, istediğiniz uzunlukta anlatacağınız, gerek size gerekse okuyucuya yeterli bilgi verebileceğiniz bir ek şekline dönüştürebilirsiniz. James G. Randall'ın *Lincoln the President* (Başkan Lincoln) adlı yapıtında, bu yolla, Lincoln'ün Ann Rutledge[6] ile olan ilişkileri konusunda aydınlatıcı bilgiler verilmiştir.

İkinci tür dipnot, kaynak başvurusudur: Metindeki bir bilginin kaynağı veya yazarını verir. Bu tür dipnotlar dolaylı dolaysız alıntılar için kullanılır. Bir çalışmanın "bilimsel" veya "popüler" türden olup olmadığını ayırdetmeye yardım eden bir biçimdir. Kitapta bulunmaları, anlatılanların herkesin incelemesine açık olduğunu gösterdiğinden güven vericidir. Yazarın konuya yaklaşımında dü-

rüst olduğunu, açıklarını kabul ettiğini ve okuyanların haklarını da dikkate alarak alçakgönüllü davrandığını gösterir. Yani karşı fikirlere açıktır.

Bu dipnot biçimine özellikle dikkat göstermek gerekir. Deneyimsiz okuru şaşırtan düzenlemeler ve kısaltmalar, bilgili okuyucunun ilk bakışta anlıyabileceği bir biçimdir. Okuruların çoğu, kendi gözlemleriyle, başvuru dipnotlarının yazılışıyla ilgili olarak genel anlamda benimsenmiş bir yöntem olmadığını bilir. Çoğu zaman çalışmamızı verdiğimiz yayıncı veya editör, kendi firmasının kullandığı biçimi kullanmanızı önerir veya ister. Böyle bir istek yapılmadığında ise yaygın biçimde kullanılan iki sistemden biri size uygun gelebilir: Bunların birincisi bilimsel dernekler tarafından hazırlanmış ve "Modern Language Association" (Çağdaş Dil Derneği)[7] tarafından basılmış olan; ikincisi ise, yazarlar ve araştırmacıların beğenisini kazanmış olan *University of Chicago Manual*'da[8] (Chicago Üniversitesi El Kitabı) anlatılandır. Kate L. Turabian'ın hazırladığı Chicago Kuralları yaygın biçimde kullanılmaktadır.[9]

Biçim ne olursa olsun (yayıncılar arasında farklılıklar çok azdır) bütün biçimlerin belirleyici kuralı aynıdır; yani amacı kesin olarak sizi kaynağa götürmektir. Not, kaynağın tipi okuyucunun kolayca anlayacağı biçimde verilmelidir. Okuyucu, kaynağın elyazması mı, basılı bir yazı mı, gazete veya kitap mı, yoksa mektup veya konuşma mı olduğunu hemen anlayabilmelidir. Bu farklılıklar önemlidir; zira kanıt değerlendirilirken kaynakların sayısına değil niteliklerine bakılır. Her kaynağın okuyucuyu etkilemesi farklı yollarla olur. Örneğin, dergide yayımlanan bir yazı, bir gazete sütunu için yazılandan daha özenle yazılır. Ama kitapla kıyaslandığında durum aynı değildir. Yazar ve yayınevi gibi özelikler aynı olduğunda, okunma oranı kıyaslanarak sonuca varılır. Aynı şekilde, kayıt biçimine bağlı olarak konuşma, elyazmasından daha az inandırıcı bulunabilir.

Biçim ve Dipnot Yazma Biçimleri

Tüm kaynak türleri notun basım biçimiyle gösterilir. Dipnotta bir elyazmasından söz ediliyorsa, bu "MS" kısaltması ile başlar (çoğulu için "MSS" kullanılır):

MS Edmund Ruffin'in Günlüğü, 17 Şubat 1857.

El yazmasının başlığı varsa "MS" kısaltması koymadan tırnak işaretleri için de başlığı vermek yeterlidir:

"Big Me", William Herndon'un otobiyografisi.

Dergiden yapılan alıntılar önce tırnak işaretleri içinde alıntı, ardından italik harflerle derginin adı yazılarak aktarılır:

Mrs. Kermit Roosevelt, "F.D.R., Lady Churcill, and the Brussels Sprouts," *Harper's Magazine*, 213 (Ağustos 1956) 62-64.

Daha önce vurgulandığı gibi çağdaş araştırmanın kesin ve vazgeçilmez kuralı dipnotta verilen her basılı kitabın italik harflerle yazılmasıdır (daktiloyla yazıldığında altını çizmek aynı anlama gelir).

Alıntı yapılma biçimi gösterilmiş olan elyazmaları dışında, dik ve küçük harflerle basılmış bir başlığın tırnak işaretleri içinde verilmesi, bunu, kaynaktan alıntılanmış bir parçanın izleyeceğini gösterir.[10] Dergilerdeki yazılardan yapılan alıntıları da aynı biçimde yazarız. Bölüm ve kitabın, deneme ve dergiyle aynı basım özelliklerini taşıdığını unutmamak gerekir.

Dipnotların amacı kolaylık sağlamak olduğundan, en önemli bilgi parçaları genellikle ilk önce verilir. Sıklıkla da yazarın ismi, ilk verilen bilgi olur:

George F. Will, *Men at Work: The Craft of Baseball*, New York, 1990.

Yazarın ve editörün adından daha önemli olduğu düşünülürse yapıtın adı önce gelebilir. Örneğin, ansiklopediler, sözlükler, antoloji ve yıllıklar için bu geçerlidir:

Political Handbook of the World: 1982-1983 ed. Arthur S. Banks and William Ouerstreet. New York, 1983.

Bazı durumlarda, editörün adı yazarınkinden önce gelmelidir. Özellikle bir yazarın yazılarının iki veya daha fazla derlemesi kullanıldığında, bu yola başvurulur. Eserler hemen seçilebilir nitelikte olmalıdır:

Worthington C. Ford, ed., *The Writings of George Washington* 14. cilt, New York 1889-1893.

John C. Fitzpatrick, ed., *The Writings of George Washington*, 39 cilt, Washington DC, 1931-1944.

Okuyucu, konulan dipnotları kaynaktaki bir varsayımını değerlendirmek, doğrulamak veya bundan bilgi edinmek için kullanacağından, dipnotlar süs veya denge unsuru olarak kullanılmamalıdır. Notların sayısı ve verilen bilgilerin ayrıntılı oluşu, bilginizin derecesinin ve niteliğinin ölçüsü değildir. Anlatılan konunun dışın-

da basılmış olsalar da aktardığınız konunun bir parçasıdırlar; kullanım biçimleri de bunu göstermelidir. Örneğin, metinde bir yazardan ve kitabından söz edildiğinde "iki aşamalı dipnot" kullanmak yaygın bir uygulamadır. Yukarıda verilen bilgiler bu yolla, sayfanın altında tamamlanır. Sayfa 254'te verilen dipnot bu türdendir. "James G. Randall" ve *Lincoln the President* sözcüklerini yinelemek yerine yalnızca kitabın nerede ve ne zaman yayımlandığı ve kaç cilt olduğu verilmiştir. Bilimsel yazılarda bu biçim oldukça yeni olmakla birlikte, kuralların konulmasını sağlayan, yerden, zamandan ve sözcüklerden kısıntı yapma isteğine uygun düşmektedir.

Biçimle ilgili kurallara uygun hareket etmek alışkanlığa dönüşünce dipnotta da daha kısa biçimler benimsemek doğaldır.

İlk kullanıldıkları andan itibaren işaretlerin ve kısaltmaların tam anlamlarını bildiğinizden emin olmalısınız. Örneğin, iki nokta üst üste, noktalı virgül, daha nadiren virgülün, başlığı, altbaşlıktan ayırdığını unutmamak gerekir:

Lou Cannon, *President Reagan: The Role of a Lifetime*, New York, 1991.

Ayrıca, yayında Romen rakamlarıyla gösterilse bile, bir derginin cilt sayısını, kesinlikle günümüzde kullanılan rakamlarla göstermelisiniz:

Notes and Queries, 9th Series, 8 (Temmuz-Aralık 1901) 97-98.

Gazete adlarını italik yazabilirsiniz ama başlığın bir parçası olarak görülmeyen şehir isimleri normal harflerle yazılmalıdır.

Cleveland, *Plain Dealer*, 11 Ağustos 1990.

Londra'da yayımlanan *The Times*'la karıştırmamak için: *New York Times*, 21 Ocak 1991 olarak almak doğrudur. Aynı şekilde şehir ismi belirsizlik taşıyorsa eyalet adını parantez içinde vermek yararlıdır:

Thibodaux (La.) *Minerva*, 1 Mart 1856.

İsimsiz veya takma adla yazan yazarın adını vermek istediğinizde parantez içinde vermeniz gerektiğini unutmayın:

"Strix" (Peter Fleming), *My Aunt's Rhinoceros and Other Reflections*, London 1956.

Bibliyografya da kullanmayı tasarlıyorsanız yayın tarihi, yeri ve yayıncının adını vermeyebilirsiniz:

Gustavus Myers, *History of Bigotry in the United States*, 18.

Düzenli bilimsel metinler sayesinde, çok eski yazarlardan alıntıları yalnızca isim (ve günümüze kadar gelmiş birden fazla yapıtı

		Önce kullanılan küçük sayı	
I	= 1	sonra gelen büyükten çıkartılır:	
II	= 2		
III	= 3	IV = 4	XC = 90
V	= 5	IX = 9	CD = 400
X	= 10	XL = 40	CM = 900
L	= 50	Birbirini izleyen sayılar toplanır:	
C	= 100	XII = 12	LXX = 70
D	= 500	XIV = 14	MD = 1500
M	= 1000	XVI = 16	MDCCC = 1800
		XXX = 30	MM = 2000

Şekil 21: Romen Rakamları ve Kullanışları
Romen rakamları eskiye oranla daha az kullanılmaktadır, yine de bunları yazmayı ve okumayı doğru ve çabuk öğrenmelisiniz. Bu sayıların çizelge, resim ve benzer "ekstra" konularda, özellikle de gereken sayı 100'den az ise, kullanımları hâlâ sürmektedir. Son yıllara değin dergi ciltlerinin sayılarını romen rakamlarıyla belirlemek olağan bir uygulamaydı. Önsöz ve benzeri gibi (1. sayfadan önce her sayfa) Romen rakamlarının küçük boyutlarıyla numaralamak (i, vi, xiii gibi) kullanılan bir uygulamaydı.
Yayın tarihinde Romen rakamı kullanan eski kitaplarda başlık sayfasında ya da herhangi bir sayfada IV yerine IIII kullanılmış olabilir. Saat kadranlarında günümüzde de kullanılmaktadır.

varsa onları), "kitabın" (bölüm) ve "bölümün" (paragraf) numarasıyla kısa bir şekilde verebiliyoruz:

Herodotos, 3.14[11]

Eğitimli kişiler, bu dipnotların her türünü ilk bakışta anlar. Aynı yazıda daha önce değinilmiş kitaplarla ilgili dipnotları anlamak daha güçtür. Kısaltılmış biçimde veya tam olarak alınmış bazı Latince sözcükler bu bağlantıları anlatmakta kullanılır. Yabancı dilde olan ve yinelenen bu tür simgeler her zaman olmasa bile sıklıkla italik verilir. Kısaltmalar bu konuda çalışanları şaşırtmak için değil yerden kısıntı yapmak için kullanılır. Sonuçta ortaya çıkan parçacıklar müzikte notalar veya baskı işaretleri gibi evrensel kısaltmalara dönüşürler ve yazıldıkları gibi okunurlar: "e.g." (örneğin) "op, cit" (önceden belirtilen yapıt) gibi.

Günümüzde bilimsel çalışmalarda izlenecek yolları belirleyenler Latince kısaltmalar için kısa başlıklar kullanmayı yeğlemektedirler; ayrıca kullanılan tüm kısaltmalar basitleştirilmekte ve İngilizceleştirilmektedir. Fakat binlerce kitapta, onyedinci yüzyıla kadar

uzanan eski sistemler kullanıldığından araştırmacının klasik simgeleri ve kullanışlarını öğrenmesi gerekmektedir.

En yaygın biçimde kullanılan "aynı yerde" anlamına gelen *ibidem*'in kısaltması *ibid* dir. Burada "yer" kitaptır ve biraz önce söz edilmiş olan kitap anlamındadır. Örneğin:

2 Hajo Holborn, *A History of Modern Germany*, 1840-1945, New York, 1969, 795.

3 Ibid., 675.

Bir sonraki dipnot olan 4 numara farklı bir kitap gösteriyor ve 5 numara tekrar Holborn'un kitabına dönüyorsa "Holborn, op. cit.," (*Opere Citato*'nun kısaltılmışı) yazmak zorundasınız (alıntı yapılan yapıt anlamındadır).

Bu durumda:

2 Hajo Holborn, *A History of Modern Germany*, 1840-1945, New York, 1969, 795.

3 Ibid., 675.

4 George F. Kennan, *Memoirs*, 1925-1950, Boston, 1967, 130.

5 Holborn, op. cit., 790.

Bu düzenlemenin kusursuzluğu 2 ve 3 numaralı notlar arasında bir sayfa, 3 ve 5 numaralı notlar arasında birkaç sayfa bulunmasından etkilenmez. Ancak, aynı yazarın birden fazla kitabından alıntı yaptığınızda op. cit.'i kullanırken dikkatli olmalısınız. Okuyucuya, her alıntının ne anlama geldiğini açık şekilde anlatmalısınız. Beard'in *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States* (ABD Anayasasının Ekonomik Yorumu) ile *Economic Origins of Jeffersonian Democracy* (Jefferson Tipi Demokrasinin Ekonomik Kökenleri) adlı yapıtları arasında gidip geldiğinizi varsayalım. Bu uzun başlıkları her seferinde tam olarak verirseniz sayfanız veya metniniz gereksiz biçimde kalabalıklaşacaktır. Bunun çaresi "kısa başlık" kullanmaktır. Bu yolla, 6 numarayla belirlediğiniz gönderme için Beard'in hangi cildinin kullanılacağı açıkça gösterilmiş olur:

Beard, Economic Interpretation, 6; ve sonra:

Beard, Economic Origins, 302.

Zaman zaman okuyucuya belli bir fikir veya eğilimle ilgili bilgileri, kitabın, belli bir sayfasında değil de, tümünde bulabileceğini anlatmak için "orada burada" (bütün kitap içinde çeşitli yerlerde) anlamına gelen "passim" sözcüğü kullanılır:

1Savaş öncesi siyasi bölünmelerle ilgili gelişmeler için Allan Nevins'in Ordeal of the Union'a bakınız. New York, 1945, 2. cilt, passim.

Alıntı yapacak olan kişinin tüm simge ve kısaltmaları doğru kullanmasının gerekliliğini vurgulamaya gerek görmüyoruz. (Şekil 22 ye bakınız). Yanlış veya belirsiz kullanıldıklarında, yanlış yönlendirecekleri, doğru kullanıldıklarında ise, karmaşık bir görevi kusursuz yerine getirecekleri kesindir. Ayrıca, "bakınız" yerine kullanılan "cf." veya *supra* (yukarıda) ve *infra* (aşağıda) gibi az kullanılanların da anlamını öğrenmek gerekir. Kullanımda olan tüm biçimleri ezberlemek ve teknik terim olarak kullanmakta yarar vardır. "e.g."nin *exempli gratia*'nın kısaltması olduğunu ve "örneğin" anlamına geldiğini araştırıp bulmaya değer. Bu "id est"in kısaltması olan ve "ki o", "yani" anlamına gelen "i.e.,"den farklıdır. Biri örnek verir diğeri ise kimlik belirtir. Bu harfleri birbirinin yerine kullanmak doktorun "gram" yerine "tane" sözcüğünü kullanmasına benzer. Önce işin ayrıntılarını öğrenmeden uzman olmayı bekleyemezsiniz.

Dipnot Kullanma: Nerede, Ne Zaman, Ne Kadar?

Araştırmacı, sözcüklerini dipnotlarla açıklama gereğinden hiçbir zaman kurtulamaz. Ama bu notların sayısını ve uzunluğunu, kendisi değil, işlediği konu, çoğu zaman da bunu okuyacak olanlar saptar. Dipnotlar anlamı belli oranda tamamlayıp güvenilirliğini pekiştirmesi açısından yazının en az diğer kısımları kadar önemlidirler. Bu nedenle yazar neyi, ne zaman dipnot olarak kullanacağının bilincinde olmalıdır.

Alıntıların tümü, yazı içinde geçen cümlelerden veya yazarı belli olmayan yorumlardan daha fazla dipnot gerektirir. Aynı biçimde tüm yeni veya şaşırtıcı savlar ve bir önermedeki tüm farklı unsurlar için dipnot kullanılmalıdır.

Bunun yanında, bilgilerinizin kaynağının dikkatli bir okuyucu tarafından merak edilebileceğini düşündüğümüz her yerde dipnot kullanmak iyi bir kuraldır. Columbus'un Amerika'ya ayak basışı veya 1982'de İngiliz kuvvetlerinin Falkland Adalarını işgali gibi iyi bilinen olayları belgelemenize gerek yoktur. Okuyucu sizin yalancı olduğunuza inanmış gibi kendinizi savunur biçimde yazmayın. Tersine, okuyucu, aşırı biçimde şaşırmadıkça veya siz onu aldatmadıkça inanarak okur.

blm.	bölüm	**M.Ö.**	Milattan önce
bkz.	bakınız	**M. S.**	Milattan sonra
c.	cild	**örn.**	örneğin
Çev.	çeviren	**p.**	pragraf
ed.	editör	**s.**	sayfa
İbid.	aynı yerde	**sat.**	satır
i.e.	yani	**süt.**	sütun
ital.	italik	**vb.**	ve benzeri
der.	derleyen	**vs.**	vesaire
Ktp.	kitaplık		

Şekil 22: Bilinen Kısaltmalar
Kitaplardaki bazı kısaltmalar, içeriğinden kolaylıkla anlaşılır; ama yazarın bunları kullanabilmesi için açık ve kesin anlamlarını tam olarak bilmesi gereklidir. Özellikle dipnotların doğru anlaşılması için değişik terim ve sembollerin ayırdedilmesi, Romen rakamlarının bilinmesi başvuru notlarını yanlışsız çözebilmek için önemli bir koşuldur.

Üst üste yanlışlar yaptığınızı anladığında, aldatıldığını, inanmış olduğu gerçeklere karşı çıktığınızda, şaşırdığını hissedecektir. Doğal olarak yeni bir konu, bilinen bir konudan daha çok dipnot gerektirir. Örneğin, Walter Prescott Webb *The Great Plains* (Büyük Ovalar) yazdığında ovaların gelişmesiyle bazı buluşlar arasındaki ilişkiyi göstermeye çalışıyordu. Bu nedenle silâh üretiminden, dikenli tel tasarımına kadar pek çok konuda dipnot kullanmak zorunda kalmıştı. Kullandığı malzeme, bunları biraraya getirme biçimi özgündü. Webb'den bu yana aynı konuyu işleyen yazarlar, daha az dipnot kullanabilmeyi başardılar. Bu nedenle de şimdi rahatlıkla Webb'e gönderme yapma nedenleri var.

Aynı konuda yapılan bu iki bilimsel çalışma biçimi, önemli bir noktayı vurgulamaktadır. Koşullara bağlı olarak, bir gazete ilânı, eski bir tiyatro programı, siyasi bir kampanyadan kalma broşürler gibi herşey kaynak olabilir. Ama bu malzemeleri bilimsel olarak kullanmaya başladığınızda yayımlanmış sonuçlar kullanılmalı ve eski tiplerin yanı sıra bunlardan alıntı yapılmalıdır.

Aynı şey ünlü kitaplar için de geçerlidir. Alıntı yapmanız gerektiğinde, herhangi bir havaalanından kolayca satın alabileceğiniz *Walden* yerine, Thoreau'nun *Works*'unun bilimsel baskısını kullanmalısınız. Bu okuyucu için kolaylık sağlar (ucuz baskıyı almak yerine kütüphaneden standart baskıyı almayı yeğleyecektir) ve

Works'un kusursuz metninden ve aydınlatıcı eleştirilerinden sağlanacak kolaylık da onların yararına olur. Fakat;

Hazlitt, Works, 6:114

diye alıntı yapıyorsanız, okuyucunun kimin baskısından alıntı yaptığınızı bilmesini sağlayın ve aynı zamanda hangi yapıta değinildiğini bilmek isteyebileceğini dikkate alın. Her şey buna bağlı olabileceği için, hiçbir şeyi atlamadan tam bilgi vermeniz gerekir:

Hazlitt, *Table Talk, Works* (Waller and Glover), 6:114.

Okuyucunun kişiliğinin karar vermede oynayacağı rol, bu sorunlardan yalnızca biridir. Okuyucunun kim olacağını bilen yazar şanslıdır. Örneğin, İtalyan faşizminin tarihini yazan biri, bunu kendi çevresi için yazıyorsa, o grup insanın anlayacağı biçimde, genel anlamda herkese bir şeyler anlatmayı amaçlıyorsa, buna uygun biçimde yapıtını tasarlar (buna bibliyografya ve dipnotlar dahildir). Kendi çevresi için yazdığında, okuyucularının Mussolini'nin yaşam öyküsünü, üniter devlet kuramını ve Etiyopya'daki savaşın sonuçlarını bildiklerini varsayar. Bu konulardan söz edip, tartışabilir ama konuyu hiç bilmeyen bir okuyucuya yapacağı gibi açıklamalar yapmak zorunda değildir. Bu nedenle, dipnotlar tümüyle yeni veya tartışmalı konuları içerir. Yazar genel anlamda herkese hitap etmek istediğinde ise, II Duce, Matteotti ve Badoglio gibi kişiler hakkında bilgi vermek ve hatta "faşizm" sözcüğünün kökenini anlatmak zorunda kalabilir. Dipnotlar, açıklayıcı ve konuyu genişletici nitelikte olmalı, kaynaklara başka kitaplar okumayı gerektirecek şekilde göndermeler yapmalıdır. Mantık açısından alındığında bilimsel yazıların genel anlayışa hitap edenden daha az dipnot içermesi gerekir; ama genelde bu orantı tersine işlemektedir. Bilimsel çalışma yapanlar da çok tutarlı bir okuyucuyu bile ürkütecek kadar çok dipnot kullanma eğilimindedirler.

Bu aşırılık, tarihçilerin "bilimsel" olmaya çalıştığı, "edebiyat" yapıyor görünmektense, ürkütücü olmayı yeğledikleri 1870'lerin ve 1880'lerin mirasıdır. Günümüzde daha olumlu bir düşünce biçimi geçerlidir. Dipnotlar gereklidir ama tutku düzeyinde olmamalıdır. Daha önce söylendiği gibi, herkes tarafından sevilen yazı türlerine de girmiş ve okuyan herkesin tanıdığı bir biçim olmuştur. Bir dönem kitapların arka sayfalarında kalan dipnotlar artık sayfaların alt kısımlarında kullanılmaya başlanmıştır. İşin ticaretini yapan

bir çok yayıncı artık dipnotların arkanotlar değil dipnotlar olduğunu itirazsız benimsemeye başlamıştır.

Buna karşın "arkanotun" veya bölüm sonu notun kullanılmasını gerektiren koşullar vardır (Sözcük-işlem programları her iki tür kullanımı da kolaylaştırmıştır). Bilgilendirici notların sayfanın alt kısmına, başvuru notlarının başka yerlere basıldığı durumlar vardır. Zaman zaman ikisi birarada sayfa sonunda, bölüm sonunda veya kitabın arkasında kullanılmaktadır. Önemli olan okuyucunun metinde (*) simgesini gördüğü zaman o konudaki bilgileri nereden okuyacağını kolayca bulabilmesidir. Bu nedenle, kitabın arkasındaki notlar bölümünde her biri yirmi veya otuz not içeren grupların önüne yalnızca "4. Bölüm" veya "6. Bölüm" gibi açıklamalar koymakla dipnot konusunu çözümlemenin olanaksız olduğunu unutmamak gerekir. Okuyucu hangisinin hangi bölümde olduğunu bilmeyebilir. Ama ne okuduğunu bildiği için, her bölümün numarasıyla birlikte konu başlığını da verirseniz, işini kolaylaştırırsınız. Daha da iyisi, notların bulunduğu her sayfanın baş tarafına, ait olduğu bölümün konu başlığını koymaktır.

Okuyucunun arkada verilen notları kolay anlamasını sağlayacak bir başka yol ya sayfa numaralarını ya da sayfa numaralarıyla birlikte konuyla ilgili bir cümle vermektir. Sayfa numarası, metin içinde belli bir sayfada yıldız (*) veya çift yıldız (**) veya sözcüğün üst köşesine yazılmış bir numarayla (23) işaretlenmiş bir sözcüğün bulunduğunu gösterir. Konuyla ilgili verilen cümle ise aynı sayfada verilen bir notu diğerinden ayırdetmeye yarar. Şekil 23'de bu iki düzenleme gösterilmiştir.

Deneme, makale veya raporlarda, açıklayıcı notları başvuru notlarından ayıran dipnot ve arkanot kuralı pek fazla kullanılmaz; ancak yazı on beş yirmi sayfadan uzunsa bu iki tip notu birbirinden ayırmakta yarar vardır. Daha kısa yazılarda notlar az olacağından, sık sık arka sayfaya bakma zorunluluğu yaratmak gereksizdir.

Bilimsel ve teknik yazılar duruma göre kullanılabilen bu seçeneklerin dışında kalır; zira bu tür yazılarda açıklayıcı dipnotlar kullanılmaz ve bütün başvuru notları yazının sonunda verilir. Özellikle tıp, fizik ve kimya alanında bu alıntılar kısadır ve yalnızca soyadı ile baş harfler, genelde kısaltılmış şekliyle dergi adı, sayısı cilt ve sayfa numaraları verilir. Metnin içinde çoğu kez (Bohr,

1949) gibi bir açıklama bulursunuz. Bu: "Verilen bilgi, aşağıda bibliyografya bölümünde verdiğim gibi, bu yazarın belirtilen yılda yazdığı bilgiye dayandırılmıştır," anlamına gelir.

Bibliyografya: Türleri ve Biçimleri

"Bibliyografya" araştırmacılar için geniş kapsamlı bir terimdir; ama "kitaplar hakkında bilgi" anlamına gelen bir başka sözcük olmadığından kullanılmaktadır. Bu sözcük, belki de, gözümüzde her bölümün veya cildin sonunda metinden sonra ve dizinden önce biraraya getirilmiş bir başlıklar listesi canlandırır. Bu sözcüğün en yaygın anlamıdır.[12]

Bu anlamda bibliyografya bir dizi kitabı aktardığından, metinden ayrı tutulmuş ve özel sayfa başvurularından arındırılmış bir dipnot derlemesi olarak alınabilir. Aslında bazı yazarlar bibliyografyalarını, kendi dipnotlarının başlıklarını biraraya getirerek oluştururlar. Bu tür şişirmeler olmadığı zaman bile bibliyografyanın başvuru notlarıyla aynı bilgileri taşıdığı bir gerçektir; ama düzenleme farklıdır, farklı bir amaca hizmet eder. Bu iki tür kıyaslandığında, farklılıklar daha kolay görülür:

Howard Haycraft, *Murder for Pleasure: The Life and Times of the Detective Story*, New York, 1941, 139.

Haycraft, Howard, *Murder for Pleasure: The Life and Times of the Detective Story*, New York, Appleton-Century, 1941, 1969.[13]

Birinci örnek dipnot, ikincisi bibliyografya bilgisidir. İkincide soyadıyla başlanır ve böylece alfabetik sırada kolayca bulunabilir; kitabın bulunmasını veya satın alınmasını kolaylaştırmak için yayıncı verilmiştir; ikinci tarih düzeltilmiş baskının tarihidir; ve görüldüğü gibi sayfa numarası yoktur. Bazı yazarlar kitabın toplam sayfa sayısını da verirler; bu zaman zaman yararlı olur ama zorunluluk değildir.

Bu durumda verilecek bilgi miktarı ve başlık derlemesinin düzeni neye göre saptanacaktır? Her zaman olduğu gibi bir bibliyografya belli bir amaca hizmet eder. Bibliyografyanın işlevi çoğu zaman yanlış anlaşılır; bazı yazarlar ve okuyuculara göre insanı şaşırtmak için kullanılan bir araçtır. Bibliyografya listesini görenler, "aman tanrım! Bunların hepsini okumuş mu?" diye düşünebilirler. Bibliyografyanın gerçek amacı okuyanların bir şeyler öğrenmesini

sağlamaktır. Uzun veya kısa bibliyografya, yazınızın veya kitabınızın yazılma amacını tamamlar nitelikte olmalıdır. Seçim yapabileceğiniz üç tür vardır.

Birincisi ve yaygın biçimde okunan kitaplarda sıklıkla kullanılanı, yazar adlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş tek bir listedir; bu tür konuyla ilgili olan makale, el kitabı, yorum, gazete, ansiklopedi gibi her şeyi kapsar, çoğunlukla da yararsızdır. Yazar yalnız devamlı kullandıklarını değil rastgele göz attıklarını bile sıralamıştır. Bu tür listeler öğrenilmesi gereken bilgilerden çok gösteriş niteliğinde bilgiler içerir.

Birinci türün en fazla kullanılan biçimi "seçme bibliyografya"dır. Gereksizleri almayıp yalnız işe yarayanları kaydettiğinden, konunuzda çalışan herkese yardımcı olur. Tek olumsuz yanı, "seç-

---

Sayfa 306-318 Notlar 511
"Şimdi ne yapacağız?" Glenn Weaver Söyleşi Weawer'dan Humphrey'e, 31 Ekim 1967 PEPA 11P. 35
"İkisi de hareket etmeye kararlı...." Humphrey'den Johnson'a 30 Ekim 1967, 937 Kutu,349 JL. HP Herbert Beckington söyleşisi, Beckington'dan Van Dyk 6 Kasım 1967 Mu/p HP.
312 "İşimiz tarih yaratmak...": Saigon konuşmasının kopyası 31 Ekim 1967 Vietnam 1965-71 Mu/p. HP.
"büyük serüven": Ibid UPI bildirisi Saigon 31 Ekim 1967
"Çirkin, gerçek dışı, büsbütün düzenbaz.."
Ramparts, Eylül 1968; Rolling Stone Mart 1972; New York Post, 10 Mayıs 1971.
"Askeri ilerleyişimiz açıktır": Humphrey'den Johnsona 7 Kasım 1967 936 Kutu, HP. Andreas'tan Humphrey'e 6 Kasım 1967 WHCF CF Exec, FG 440 Box 349 JL.
313 "Çok sarsıldım": Humphray'den Johson'a
34 Uğultulu kargaşa Pr. Pseych., I 488
35 üretilecektir Ibid., I 24.
bunların ipuçları Ibid., 1, 20.
36 onlarla ilişkili Ibid., I, vb.
37 metafizik Ibid.,
bu kitapta Ibid., Ivii
ilerki bilgimiz Ibid 192.
338 farkındayız. Ibid 197, II 171n.
iki şey bir değil Ibid., 1,220
bir şey bilmiyor Ibid, 1 278-9
gizemli bir tür... görülüyor
Ibid I. 687.

Şekil 23: Hatırlatıcı Cümleler
Belirtici sözcükler ya cümlenin ya da paragrafın başındaki ana fikri taşıyorsa ortasında ya da sonunda olabilir. Sondan alınan sözcükler kaynağı araştıran kişi tarafından daha kolay hatırlanabilir; çünkü son olarak okunmuşlardır. Soldaki örnek Carl Solberg'ten Hubert Humphrey'in Biyografisi (New York 1984), sağdaki ise Jacques Barzun'un William James ile Bir Gezinti (New York 1983)" dir.

me bibliyografya"da konuyla ilgili olup listeye alınmamış kitapları arayan bir öğrenci, kitabın iyi olmadığı için mi, yoksa unutulduğu için mi listeye alınmadığını bilememesidir. Bu olumsuz yanına karşın araştırmacılar, yalnız konuyla ilgili olanları kapsadığı için seçme bibliyografyaya değer verirler; bunun yardımıyla kart kataloğunun bir adım önündedirler.

İkinci tür bibliyografyalar, kullanılan malzemeye göre düzenlenir ve "sınıflandırılmış bibliyografya" olarak tanımlanabilirler.

Bu bölümleme zaman zaman birinci ve ikinci derece kaynaklar arasında yapılır. Bazen de yalnız elyazması, basılı malzeme veya kitaplarla dergiler arasındadır. Bu alt bölümlemeler kitabı yazış amacına, kullandığı kaynak çeşitliliğine bağlı olarak yazar tarafından yapılır. Keith Sward'ın *The Legend of Henry Ford* adlı yapıtının bibliyografyası, Kitaplar, Dergi ve Gazete Makaleleri, Kamu Belgeleri, Yasal Konular şeklinde bölümlenmiştir; bu bölümlemede çoğu okurun gereksinimlerini karşılar. Son grup ise sayısız ve önemli patent davalarını anlatan biyografilerin içerikleri nedeniyle oluşmuştur.

Biyografiler, hemen her zaman, konuları gereği biyografi yazarını zorlayan özel sorunlar yaratır. Yazar bunları izlemek zorundadır, ama bu ipuçlarını hayal gücünü kullanarak izlemek zorundadır. Biyografinin konusu unutulmuşların canlandırılması olduğundan, özel bir biçim yaratmayı gerektirir. C. Vann Woodward *Tom Watson, Agrarian Rebel* (Tom Watson, Toprağın Direnişi) yazarken meslek yaşamı, Georgia'nın şaşırtıcı zıtlıklarla dolu halk önderini incelemek zorundaydı. Bibliyografya konuya uygundu; zira bölümlemeler konu edilen yazarın özüne ve önemine uygundu (Şekil 24'te 5 ve 6 dışında hepsi). Woodward bir grupta kahramanın gazetelere ve dergilere yazdığı yazıları listelemiştir. Watson, yazar olarak değil, daha çok politikacı olarak tanındığından, listede artık hatırlanmayan yazıları verilmiştir.

Bu düzenlemeyi, William E. Livezey'in, yazıları alfabetik değil de tarih sırasına göre, 1879 ile 1931 yılları arasında yayımlandıkları tarihlerin sırasına göre dizilen Amiral Mahan biyografisiyle karşılaştırın. Burada kitap ve bibliyografya birbirine uygundur; zira, Mahan'la ilgili bu inceleme, tarihte deniz gücünün rolü konusunda bir deniz subayının düşüncelerinin tarihidir.

Üçüncü tip bibliyografya, deneme biçiminde yazılan bir eleştiridir. Bu tip bibliyografya, hakkında bir kütüphane dolusu kitap ve

yazı bulunan geniş kapsamlı konulara çok uygundur. Her kitapla ilgili olarak verilen eleştirel bilgiler, edebiyatı incelemiş, bundan akıllıca seçimler yapmış, çeşitli kitapların özelliklerini dikkate alarak kapsamlı ve açıklamalı okuma listesi hazırlamış bir bilim adamı hakkında, gelecek kuşak öğrencilerin bilgi sahibi olmalarını sağlar. Bu tür bibliyografyayı bölümlere ayırmak, genellikle kolaylık sağlar. Bilgiler, alfabetik listedeki her kitaba ayrı ayrı ekleniyorsa, kısa ve tam anlamıyla "açıklayıcı" olmalıdır. "Ayrıntılı ve bilimsel bir incelemenin, genellikle eksiksiz olduğu düşünülür," demenin bir yararı yoktur. "Konunun her ayrıntısını aynı titizlikle ve gerçeğe uygun olarak ele almış tek kitap; eleştirilecek çok az ayrıntı var," demek daha doğrudur.

Son yıllarda deneme biçimindeki eleştirel bibliyografya zaman zaman dipnot yerine kullanılmış, ve karşılıklı konuşma biçimine dönüşmüştür. Eleştirel bir yargı taşımadığı sürece, bunun diğer araştırmacılar için pek fazla önemi yoktur. Yararlı olan türüne örnek olarak şu parçayı verebiliriz:

> Film izlerken Roosevelt'in tavırları için, Henry F. Pirngle'nin *New Yorker*, 16 Haziran 1934 günü çıkan "Başkan" isimli ve Geoffrey T. Hellman'ın *Life* dergisi 20 Ocak 1941 günü basılan "Roosevelt" adlı denemelerine bakınız. Güzel hanımlarla ilgili alıntı, *İşte Benim Öyküm* sayfa 319'dandır.
>
> Kadınlarla hiçbir yolculuğa çıkmadığının kanıtı ise *Tully* sayfa 3'tedir. Homer Cumming'in randevusu olayında Missy Le Hand'in rolü Edward J. Flynn'de sayfa 216'da söz edilmiştir. *Bunu Anımsıyorum*, sayfa 49, ve *Oğlum Franklin* sayfa 22'ye Roosevelt'in para harcama açısından davranışlarının ayrıntıları için bakınız. Altı dolarlık pantolona ilişkin alıntı ise *Mektuplar*'dadır. 1. cilt sayfa 303... [14]

Bibliyografya metni eğlendirici şekle sokulabilir; ama kesinlikle bilgilendirici ve eleştirel olmalıdır. Richard Hofstadter'in *The American Political Tradition and the Men Who Made It*[15] (Amerikan Siyasi Geleneği ve Bunu Oluşturanlar) adlı yapıtında, kitapların nasıl yalın ve açık biçimde ele alındığına dikkat edin.

> Roscoe Conkling'in, Donald Barr Chidsay tarafından yazılan dışında, tatmin edici başka biyografisi yoktur: *The Gentlemen from New York* (New Yorklu Beyefendi) (New Haven, 1935) yararlıdır. Alfred R. Conkling'in *The Life and Times of Roscoe Conkling*'i (Roscoe Conkling'in Yaşamı ve Dönemi) övgü niteliğinde eski bir yapıttır ve önemli bir malzemedir (New York, 1889). David Saville Muzzey'in sevimli *James G. Blaine*'i (New York, 1934), Plumed Knight'ın (madalyalı şövalye) en iyi incelemesidir; Charles Edward Russell'in *Blaine of Maine* (New York, 1931) daha eleştireldir...

1. Özel belgeler ve elyazmaları (yayımlanmamış mektupları da içerir)
2. Kitaplar ve gündelik yayınlar
3. Kitaplara ve dergilere yazılan yazılar
4. Yayımlanmış yazışmalar
5. Yayınlar ve bant kayıtları (banda alınmış söyleşileri içerir)
6. Yanlış kişilere mal edilmiş yazılar
7. Biyografiler
8. Biyografik yazılar
9. Çağdaşlarının konu ile ilgili yazıları
10. Özel çalışmalar ve yayımlanmamış monografiler

Şekil 24: Bibliyografyanın Unsurları
Biyografi yazarı zaman zaman konusunu portre ve fotoğraflarla betimlemek ister. Fakat biyografi dışındaki bilimsel çalışmalarda bu kategorilerden yararlanılmaz. Bir çalışmada her kategori alt başlıklara ayrılabilir. Örneğin birinciyi özel belgeler; Yayımlanmamış Elyazmaları ve Yayımlanmamış Mektuplar olarak bölümlemek olasıdır. Genişletilmek istenirse son alt başlık iki ayrı çalışma konusu olabilir. Beş numara günümüzde "Yaşamı ve Mektupları" yerine "Senatör X'in Yaşamı ve Telefon Konuşmaları" şeklinde tanımlanabileceğini düşündürmektedir.

Hofstadter'in bibliyografyası bölümler halinde düzenlenmiş, her bölümde de konulara ayrılmıştır. Bu, metinde konuların işleniş sırasına göre düzenleniştir. Bu düzenleme ve değerlendirmeler, gereksinim duyduğunda bu tür bir bibliyografyayı bulup kullananlar için çok yararlıdır. Akademik uzmanlar, yabancı oldukları konularda çalışmaları gerektiğinde meslekdaşlarından bu tür yardımlar isterler. Ondokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyat alanında uzmanlaşmış biri, Dickens'in Londra'sıyla ilgili bir çalışma yaparken, İngiliz İş Yasaları konusunda en iyi kitabı bulmak için İngiliz tarihi uzmanı bir arkadaşından yardım isteyebilir. Basılı çalışmalarda, eleştirel bibliyografya, yazarı, okuyucunun meslektaşı yapar.

Seçim yapmadan önce, kullanılacak yöntemin sınırlamalarını bilmek gerekir. Kişilerin yaşamı ve çalışmalarının her yönünü ele alan çok sayıda yapıt söz konusu olduğu için, bu özellikle biyografi konusu için geçerlidir. Bilgilerin dağınık durumundaki birçok kitaptan ve kütüphanelerde bulunmayan yazılardan veya aile belgeleriyle diğer elyazmalarında aranmasını gerektiren konular için bu uygun değildir. Örneğin Jeannette Mirsky ve Allan Nevins'in *The World of Eli Whitney*'ini ele alalım.[16] Konuyla ilgili kaynaklar

1840'dan başlayarak Connecticut tarihini anlatır ve 1944'de yayımlanan, pamuk işleme konusunun incelendiği bir kitaba kadar uzanır. Bu yazarlar çeşitli konular üzerine yazılmış bir grup kitapta, ancak bir veya iki sayfaya başvurmuşlardır: Tek bir konuyu araştırıp kanıtlamaları gerektiğinden, bütün yapıtı okumaları gerekmemiştir. Bu tür bir araştırmada büyük zaman ve emek kaybı olmadan eleştirel bibliyografya yazılamazdı. Yazılabilse bile, bu ancak aynı konuda yazan kişinin işine yarayacaktı.

Bu nedenle kitabınız için hazırlamanız gereken bibliyografyanın türü hakkında ancak araştırmanızın ortalarına geldiğinizde karar verebilirsiniz. Yazınız için çalışırken o kadar çok konuda karar vermeniz gerekir ki, bibliyografyanın biçiminin zaman içinde konunuz ilerledikçe şekillenmesi, biraz da okuyucunun bu konuda rol oynaması üstünüzden önemli bir yükü kaldırır.

Birlikte alındığında, dipnot ile bibliyografya, birçok kitabı okuyarak bulup çıkardığımız, kendimize mal ettiğimiz ve sorularımıza cevap verecek şekle soktuğumuz yazılı belgenin parçalarıyla olan bağlantımızın simgeleridir.

1.James T. Flexner, *The Traitor and the Spy* (Hain ile Casus), New York, 1953.
2.Gertrude Himmelfarb'ın *Dipnotlar Nereye Gitti?* başlıklı yazısına bakınız. *New York Times Book Review* 16 Haziran 1991 ve bu konuda gelen mektuplar 14 Temmuz 1991.
3. Frank Sullivan, *A Garland of Ibids for Van Wyck Brooks* (Van Wyck Brooks için İbid'ler Çelengi), *New Yorker* 17 (19 Nisan 1941) 15.
4. Örneğin, Lawrence A.Creınin, *Transformation of the School* (Okulun Değişimi), New York 1961.

5. *The History of American Life* 13. cilt: New York, 1927-1948, 15.
6. New York, 1946-1952, 4. cilt, 2: 321-342.
7. MLA, *Araştırma Yazıları Yazanlar için El Kitabı*. 2. baskı, New York, 1984.
8. *Chicago Manual of Style* (Chicago Biçem El Kitabı) 13. baskı, Chicago 1982.
9. *Dönem raporları, Tezler ve Söylev Yazarları için El Kitabı* (Bonnie Birtwistle Honigsblum tarafından gözden geçirilmiştir) 5. baskı, Chicago, 1987.
10. Bu kuralları öğrenirken "basılı" ile "yayımlanmış" olanı karıştırmamak gerekir. Kütüphanelerde bulunan birçok basılı yapıt, hiçbir zaman yayımlanmamış ancak özel olarak dağıtılmış olabilir.
11. Şairlerden alıntı yaparken, ikinci grup rakamlar dizeleri gösterir. Lucretius, 2, 121.
12. 4. bölümde konu ve eleştiri açısından sıralanmış kitap listelerini içeren ciltler gördük. Bunlar da "bibliyografya"ydı. Fakat daha başka türleri de vardır; bunlar ayrıntılı tanımlama ve az bulunan ünlü kitapların sıralanması ya da bir yazarın tüm basılı çalışmalarını tanımlayıp listeleyen yapıtlardır. Bu bibliyografyalar çeşitli baskıları ayırdetmek, tarihleri saptamak, yazarları kanıtlamak gibi işlemler için yararlıdırlar.
13. Yazarın tam adını bibliyografyada vererek ayrıntıyı önleyin, bu özellikle Fransızca adlar için çok önemlidir.
14. John Gunther, *Roosevelt'e Bir Bakış*, New York, 1950, 388.
15. New York, 1948, 365.
16. New York, 1952.

14. Bölüm
Basımcı ve Okuyucu İçin Düzeltme

Hatalar ve Yapılış Şekilleri

"Düzeltmek, yazılanlar yenide görmek değil, onları belli bir düzene sokmak, yeniden gözden geçirmek anlamına gelir."

Okuduğunuz cümleye çeki düzen verilmesi gerektiği açıkça görülüyor. Gramer açısından biçimi fena değil fakat yazılış şekli hatalı ve rahatsız edici. Kullanıma hazır değil; sizi engeller; harfler yerinde olmadığı, sözcükler birleşik yazıldığı ve noktalama işaretleri akla ve yazım kurallarına aykırı kullanıldığı için anlamı belirsizdir. Yazılanları düzene sokmak, aktarmak istediğiniz bilgileri kullanıma hazır şekilde sunmaya çalışmak düzeltmenin ikinci aşamasıdır. Birinci aşamada sözcükler ve cümleler açık, kolay anlaşılır ve etkili bir biçime sokulur.[1] Artık elinizde, giriş cümlesindeki hataları taşımadan daktilo edilmiş olmasını umduğumuz bir metin var. Fakat ne kadar özenli daktilo edilirse edilsin bu tür hatalar her zaman olacağından, yazınızı düzeltmek zorunda kalırsınız. Bu evden çıkmadan önce yüz yıkama ve saç taramakla eşdeğerdedir. Küçük hatalar biraraya geldiğinde okuyucunun dikkati dağılacağından ve okuduklarından tat almayacağından, çalışmaya özen göstermek bir saygı göstergesi olarak kabul edilebilir.

Son düzeltme aşamasında, bütün hataların yer değiştirmiş harfler, yanlış kullanılmış virgüller gibi küçük ve ilk bakışta seçilebilir hatalar olmayacağını baştan bilmelisiniz. Raporunuzu kurula, yazınızı editöre, kitabınızı yayıncıya göndermeden önce gözünüzden kaçmış önemli anlam ve bilgi hatalarını bulmak için bir kez daha gözden geçirmenizde yarar vardır. Baştan sona doğruladığınızdan ve gözden geçirdiğinizi düşündüğünüz yazınızda mantık hataları, aptalca yanlışlar ve sayfalar arasında çelişkiler bulunabilir. Bunları gözden kaçırmamak için ne yapılabilir?

Yazınızda yaptığınız yanlışlar ister büyük, ister küçük olsun, bilinçli bir okuyucunun gözünde hatadır. Ama hata yapan kişi olarak, hatanın neden yapıldığını bilmeniz önemlidir; böylece zaman varken bulup düzeltmenize yardımcı olur. Düşünerek bulacağınız hatalar çok çeşitlidir, nedenleri farklıdır ve sayılarını azaltmak için kuramsal olarak incelenmelerinde yarar vardır. Düşünürken ve yazarken yapma olasılığınız yüksek olan hataların bilincinde olursanız bunları engelleyebilirsiniz. Bir insanın çok çeşitli hataların tümünü birden yapması zordur. Başlıkları, tarihleri ve diğer sayısal bilgileri doğrulamak için kaynaklarınızı kontrol etmeniz, metnin, noktalama işaretlerinin ve benzeri bilgilerin doğruluğunu gözden geçirmeniz ön koşuldur. Uzun bir parçayı aynen kopye etmek çok güçtür; ne kadar zeki olursanız olun, algılamanız ne kadar hızlı olursa olsun hata yapma olasılığınız her zaman vardır. Bunu önlemenin tek yolu gözünüzden veya elinizden kaçan bir yanlışlığı hemen bulma yeteneğinizi kullanmanızdır.

Yararlandığınız basılı kaynaklardaki hataları da aynı çabuklukla bulmak zorundasınız; çalışmanızda yararlı olabilecek, fakat küçük hatalarla dolu kitapların kara listesini çıkarmanızda yarar vardır.[2] Bu tür kitaplardan yaptığınız bütün alıntıların doğruluğunu araştırmalısınız; bunu yaparken, güvenilerek, birçok kitapta tekrarlanmış bir dizi hatayı ortaya çıkarırsınız.

Bu tür hata rahatsız edicidir; zaman zaman da zararlıdır. Ama "Aptalca Hatalar" kadar gülünç ve öfkelendirici olamazlar. Bunlar büyük yalanlar olarak tanımlanabilir ve bu ölçüde abartma okuyucuyu ancak güldürebilir; ama konuyu bilmemekten çok beynin çalışma hızından kaynaklanan yanlışlıklardır. Bu alanda çalışan bir öğrencinin vurguladığı gibi, tüm aptalca hataların nedeni, bazı bilgilerin hatalı biçimde biraraya getirilmesidir[3]. Örneğin Victor Hugo sürgündeyken İngilizce öğrenmeye başlamış ve bu arada Britanya Adalarında geçen bir roman yazarken, bir yerinde "Firth of Forth"a değinmesi gerekmişti. Bunu Fransız okurlar için "le premier des quatre" (dörtte birinci) olarak çevirmekten kendini alamamıştı. Kuşkusuz hiç İngilizce bilmemiş olsaydı böyle birşey söylememiş olacaktı.

Bu tür bir hataya düşmemenin yolu, anlamlar, açıklamalar, göndermeler ve değinmelere içgüdülerle yaklaşmamak, bunları her açıdan incelemek ve başvuru kitaplarından yardım almaktır. Tümüyle cahil biri gibi davranarak yazdıklarınızın her parçasını an-

laması güç ve anlamları belirsizmiş gibi tekrar tekrar okuyun. "Bunu özellikle adınız kadar iyi bildiğiniz konulara uygulayın". Örneğin "Tanrı, rüzgârı, kırkılmış kuzuya göre estirir," deyişinin İncil'den olduğuna inanıyorsunuz; hem o ölçüde bilinen bir deyiş ki, tam olarak nereden geldiğini araştırmadan İncil'den alınmış bir cümle olarak kullanıyorsunuz. Ama ne yazık ki söz konusu deyiş İncil'den değildir; Laurence Sterne tarafından söylenmiştir[1]. Bir başka deyişle, yıllarca yanlış bilerek yaşadıklarımız kesin doğrular şekline dönüşerek bizi aptalca yanlışlar yapmaya iter.

İşin en ilginç yanı bu tür yanlışları bir başkasının yapıtında ilk bakışta bulabilen bir kişinin kendi yanlışlarını görememesidir. Birkaç yıl önce Haydn'ın biyografisi, "Haydn Sekseninci Onyılında" başlığını taşıyan bir portresiyle birlikte piyasaya çıktı. Bu örnekten insan aklının nasıl karıştığını görebilirsiniz; ama bu gülünç sözlerin yazar, editör, basımcı, düzeltici ve yayıncı yardımcıları tarafından basımından önce defalarca okunduğunu düşündüğünüzde şaşırmaktan kendinizi alamazsınız. Ama deneyimli bir yazar için bu şaşırtıcı değildir. Öyle metinler vardır ki, yazar kusursuzluğu yakalamak isterken, rahatlıkla görülebilecek hataların gözden kaçmasına neden olan bir tür göz kamaşmasına uğrar. Bu, bir randevu alma telaşı içindeyken "perşembe" yerine "çarşamba" demenize benzer.

Hataların zaman zaman fiziksel boyutlarından veya masum bir yazım hatası olmaktan öteye geçerek daha önemli hale geldiklerini bilmek sizi daha dikkatli olmaya zorlar. Örneğin, elinizdeki bir kitapta "İkinci Dünya Savaşında Kurmay Başkanı General Pershing"e değinildiğini varsayalım. Budalaca bir yanlışlık ama herşey bir yana askeri bir kahraman; bir yazım hatası olabilir ve yalnızca tek sözcükle yapılan bir yanlışlıktan daha önemli bir şey var: Pershing'in bir sonraki Dünya Savaşına gönderilmesi, yazarın konu ettiği kişinin askeri özellikleri ve ait olduğu kuşak konusunda hiçbir fikri olmadığını gösterir. Yazar için konu ettiği kişi farklı özellikleri olan bir canlı değil, yalnızca bir isimdir. Bu hata Alexander Hamilton'un doğduğu yeri Nevis değil de Jamaica olarak göstermeye benzer; temelde büyük fark vardır. İngilizlere ait Batı Hint Adalarından iki adanın ismini karıştırmak, olsa olsa fazla şey bilmekten kaynaklanan bir hatadır. Ama Pershing'e ilişkin hata, kişinin okumadığı bir kitaba gönderme yapması kadar ciddi bir yanlışlıktır.

Başkalarının Hatalarını Yargılamak

Hata yapmak kaçınılmaz olduğundan bir başkasının hatalarını eleştirirken hoşgörülü olmak gerekir. Sydney Smith'in belirttiği gibi, çalışma, okuyucuyu, hataların "aldırmazlık sonucu değil dikkat gösterildiği halde olduğuna" inandırmalıdır[5]. Kendi çalışmalarımızda kullanmak üzere başkalarının yapıtlarını değerlendirirken kendimizi üstün görme duygumuzun bizi kör etmesine izin vermemeliyiz. Bilimsel kitap eleştirelerinde eleştirmen çoğu zaman küçük hataları ortaya çıkarmaya daha çok yer ayırarak, gerçeği vurguladığını düşünür. Ama bazı okuyucular aynı nedenle kitabı güvenilmez bulabilir.

Aslında konu daha karmaşıktır. Deneyimler, ister özgün monogramlar ister başvuru kitapları olsun, bütün iyi kitapların, kusursuzluğu, ancak düzeltilmiş baskılarında yakaladığını göstermektedir. Daha önce alıntıladığımız deneyimli editörler, düzeltme çalışmalarında, altı dipnottan en az birinin yanlış olduğunu saptamışlardır. Hataların okuyucuyu yanlış yönlendirdiği doğrudur; ama doğru olan bir başka nokta da bazı hataların küçük, bazılarının önemli olduğudur. Albert Jay Nock *Jefferson* adlı yapıtında konuyu büyük bir açıklıkla dile getirmiştir:

> "Öyle nitelikler vardır ki, bunlar arada sırada yapılmış küçük yanlışları önemsiz hale getirir. Parton'da[6] bu nitelikler vardır; ama Mr. Jefferson'un biyografisini yazmış olan diğer yazarlar için aynı şey söylenemez. Bu nedenle kitabı buna göre değerlendirilmelidir. Gerçekten de kitaplar, küçük yanlışlar ölçü alınarak eleştirilecekse, bundan en çok Hirst'in[7] kendisi zarar görür. Kitabını okurken ilk bakışta bulduğum hataların sayısı Parton'u inceleyerek okurken bulduğumdan fazla. Ama Hirst'in olaylarla ilgili hataları Parton'unkiler gibi üzerinde durmaya değmeyecek kadar önemsiz. Burada üzerinde durulması gereken nokta, kendi ulusundan bir eleştirmen için bile alışılmamış ölçüde güç bir konuda, bir yabancının da, bir İngilizin de Hirst'in yaptığı kadar iyi bir çalışma yapmış olabileceğidir. Hirst'in ve Parton'un kitapları, taşıdıkları önemli nitelikler dikkate alınarak değerlendirilmelidir.[8]"

Bir araştırmacının, bir alandaki yapıtların en iyilerini belirlemek için yapıtı "önemli niteliklerine" göre yargılaması gerektiğini öğrenmesi önkoşuldur. Hiçbir yapıt bütünüyle hatasız olamaz ama yine de yanlış alıntı yapılıp yapılmadığını veya yanlış başvuru sayfası verilip verilmediğini araştırmak için, kitapta değinilen her kaynağa geri dönmek zaman kaybıdır. Bunu yapmak, bilimin her araştırmacının bilgi birikimine katkıda bulunarak bir diğerine yardımcı olduğunu varsaymak amacını hiçe saymaktır. Eğer daha önce yapılmış çalışmalara kimse güvenmezse, eğer en baştan, kaynaklardan işe başlarsa, katkı sözcüğünün hiçbir anlamı kalmaz.

Bu durumda "önemli nitelikler"in neler olduğuna nasıl karar verilecek? Bu okudukça, kıyasladıkça gelişen bir beceridir. Metnin açıklığı ve doğruluğu en önemli ölçüttür. Bu tür yapıtlarda önemli hatalar tek tek sözcüklerin arkasına gizlendiğinden, kanıtlamak güçtür; ama bu sözcükler pek çok şey anlatır. Bir portreyi inceden inceye çizmek zorunda olan biyografi yazarları birbiri ardına yanlış sözcükler kullanarak portreyi karalayıp karikatüre dönüştürebilirler. Örneğin biyografisini yazdığı kişinin "açıkladığı" veya "gönüllü olarak bilgi verdiği" bir konuda bu gerçeği "kabul etti" derse, yalnızca "karşı çıktığı" bir konu için buna "gücendi" ifadesini kullanırsa, "düzelttiği" bir konu için "sonucuna vardı," sözcüğünü kullanırsa, gerçekleri saptırmış olur. Bu yanlış tanımlamalar biraraya geldiğinde yanlış yönlendirme etkileri iki katına çıkar; zira dikkat çekmeden yayılan bir yalan ortamı oluştururlar. Ayrıca yanlış bir isim baş harfinin üzerine atlayan eleştirmenler özensiz sözcükler seçilerek yapılan anlatımları görmeden geçerler.

İkinci nitelik ölçütü, konunun belli bir bütünlük içinde incelenmesidir. Yazar, yazısını yanıtsız soru bırakmayacak biçimde yazar. Kuşkulu noktaları ve olasılıkları önceden görür, tartışır veya çözümler. Bu daha çok alıntılanan, yorumlanan yazarların görüşleri, bulguları için geçerlidir. Önemli ayrıntılar işte bu noktada kullanılır. "Önem"in ölçüsü ise bu ince ayrıntıların ne olduğuna bağlıdır. Örneğin, Henry James kardeşi William'ın evine 16 Haziran 1905'de gelmiştir; bu nedenle de William bir sonraki gün yazdığı bir mektupta Henry'den söz etmiştir. Tarihlerin sırası ve Henry'nin orada bulunması önemli hale gelmiştir. Fakat öyküyü anlatırken yazar ailenin 11 Nisan'da oradan ayrıldığını, on gün sonra Queenstown'a vardığını söyler. On yerine yanlışlıkla on bir yazmak bağışlanamaz; ama bunun, sonucu etkileyen bir ayrıntı olmadığı da ortadadır.

Çok daha çarpıcı hataların gerçeği etkilemediği için gözardı edilmesi yaygın bir uygulamadır. Bunlardan biri, ne ölçüde olursa olsun, düzenlemedeki bozukluktur. Dikkatsiz bir düzenleme ile notlarını baskıya veren bir araştırmacı, gerçekle ilgili olayları karışık kullanacağından, olası gerçek konusunda okuyucunun aklını karıştıracaktır. Bu bağışlanamaz bir hatadır. Diğer önemli bir hata ise, kesin olması gereken yargıları kıyaslamaya kalkışmaktır. Yani günümüzde veya belli koşullarda geçen olayları, yer ve zaman olarak geçmişte kalmış olanlara uyarlamaktır.

Bu tür hatalı yargılar daha çok Viktorya Dönemi, romantik, Ortaçağdan kalma; veya anlamsız, mantıksız, batıl gibi belirsiz veya kesin başlıklar kullanılırken yapılır. Aynı bağlamda, düello, eski bir aile düşmanlığı geleneğinin daha az kan dökülen biçimi olarak görülemediği için, "anlamsız" bir olgu olarak küçünsenmiştir. Kan davası ise kabileler veya boylar arasındaki savaşların, yani aydınlanmış çağımızda geniş kapsamlı ulusal veya "kutuplar" arası savaşlara dönüşmüş topyekûn savaşların mantıksal bir sonucu olarak görülmemiştir.

Başvuru kitaplarını yargılarken niteliğini belirlemek daha kolaydır. Format baskı, kullanılan kağıt ve cilt gibi genel görünüşü yayının tipi hakkında fikir verir: Daha ayrıntılı diğer kitaplardan rastgele derlenmiş bir kitap mı, yoksa iyi incelenerek, iyi düzenlenmiş bir çalışma sonucu mu olduğu hemen anlaşılır. İkinci gruba giren kitaplarda başeditör, editörler ve danışmanlar grubu, bütün bilimsel ve akademik özellikleriyle birlikte liste halinde verilir. Daha sonra girdilere bakılır. Biraz bilgili olunan konuların derli toplu, açık ve ayrıntıların biraraya getiriliş biçiminin doğru olup olmadığı incelenir. Burada tarihler, isimler, yazım biçimi ve birbiriyle ilişkileri tam ve doğru olmalıdır. Derleyici, ne amaçla kullanılacağını bilemeyeceği için, bütün bu niteliklerin eşit şekilde önemli görülmesi gerekir. Daha önce belirtildiği gibi, bazı hatalar bulunabilir; ama bunların çok az sayıda olması şarttır. İçerik ise tümünden daha önemlidir. 'Upstage' (sahne arkası), 'downstage' (sahneönü) veya O.P. Side gibi sözcükleri almayan bir *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*'nün raflarda yer kaplaması gereksizdir.

Son günlerde, daha önce başvuru kitabı yayıncısı olarak bilinmeyen çok sayıda firma, bilgisayarlardan yararlanarak, çok çeşitli konularda sözlük biçiminde bilgi veren büyük ciltler çıkarmaya başlamıştır. Bunlara örnek olarak *The Harper Dictionary of Modern Thought* (Harper Çağdaş Düşünce Sözlüğü); *Twentieth Century Culture: A Biographical Dictionary* (Yirminci Yüzyıl Kültürü: Biyografik Sözlük); *Makers of Modern Culture: A Biographical Dictionary* (Çağdaş Kültürü Yaratanlar: Biyografik Sözlük) verilebilir. Gale Araştırma Şirketinin yayımladığı sistematik derlemelere ilaveten *Shakespeare Criticism* (Shakespeare Eleştirisi); *Literary Criticism from 1400 to 1800* (1400'den 1800'e Edebi Eleştiri); *Nineteenth Century Literary Criticism* (Ondokuzuncu Yüzyıl Edebi Eleştiri) (1960'a kadar); *Contemporary Literary Criticism*, 1960'dan son-

rası (Çağdaş Edebi Eleştiri) ve *Contemporary Issues Criticism* (Çağdaş Konular Eleştirisi) vardır.

Çekici başlıkları olan bazı yapıtlar, ciltli basılmış listeler olmaktan öteye geçmezler. Gerçek anlamda düzeltmeleri yapılmamıştır; güvenilirlikleri, listeyi araştırma başvurusundan başka amaçlarla derlemiş olan programlayıcıların bilgisine ve yargısına bağlıdır. Bu tür derlemelerin içerdikleri bilgiler yararlı ipuçları verebilirler; ama belli bir konuda verdikleri bilgilerin doğrulanması gerekir. Bu özellikle özet veren kitaplar için geçerlidir; zira aceleyle, gelişigüzel ve dikkatsizce yapılmış olabilirler. Swift'in *Modest Proposal*'ı (Tutarlı Öneri), İrlandalı yoksulların bebek yetiştirip onları yemeleri gerektiğini öğütler biçiminde özetlenmişti. Buradaki ironi tam olarak aktarılmamış ve daha da kötüsü öneri yanlış aktarılmıştır: Swift'in önerisi İrlandalıların bebek yetiştirip onları zenginlere özel tatlar olarak satıp yoksulluktan kurtulmaları şeklindeydi. Swift'in son cümlesi bunu yalın bir barbarlık olmaktan çıkarıp acımasız bir taşlama şekline sokuyordu: Bu öneriden bir çıkarı olamazdı zira karısı çocuk doğurma yaşını çoktan geçmişti.

Düzeltme Sanatı: Kuralları ve Yol Göstericileri

Yalnız kitapları değil, doğru rapor yazmak için gerekli unsurları yargılama deneyimi kazanmış bir kişi için, bir başkasının hatalarını bulup çıkarmak olan düzeltme işi giderek daha zevkli bir uğraş haline gelir. Son aşamaya gelmek için harcanan çaba, bir pastel çalışmanın bitmesi, değerli bir taşın cilalanması ve yontunun bir parçasının döküm işinin bitmesi gibi, bazı sanatçıların garip şekilde zevk aldıkları bir durumdur. Yorucu ve coşkulu bir çabadır ve insanın her iki duyguyu aynı kolaylıkla taşımaya hazır olması gerekir.

Her şeyden önce acele etmeden belli bir düzen içinde titiz bir çalışma yapmak için gerekli zamanı ayırmak önkoşuldur. "Yeterli zaman" ise yazının, terim veya kitabın uzunluğuna ve çalışma alışkanlıklarınıza bağlı olarak saptanır. Aceleyle son dakikada yapılmış derme çatma bir düzeltmenin kim yaparsa yapsın nasıl olumsuz sonuç vereceğini herkes bilir. Çoğu zaman gelişigüzel düzeltildiği için itici ve değersiz bir çalışma izleri taşıyan birçok değerli yapıt baskı aşamasında kaybolup gitmiştir.

Yapıtınız kitapsa bölüm bölüm, deneme ise paragraf paragraf düzeltmelisiniz. Küçük parçalar şeklinde ele aldığınızda yapıtınızı ayrıntılı bir biçimde görme fırsatı bulursunuz. Yalnız özel okuyucu kitlelerine sunacağınız raporunuzu bile, baskıya girmeden önce son bir kez gözden geçiriyormuşçasına titizlikle ele alın. Bu sizi, o dili bilmeseniz de yabancı dilde baskı yapmak üzere eğitilmiş bir usta kadar dikkatli yapar. Dolayısıyla paragrafları, cümleleri veya sözcükleri değil, tek tek harfleri görürsünüz. Yapmanız gereken de budur zaten. Dizgici her zaman eline verilen örneğe uygun hareket eder, yani olması gerekeni değil, eline verilenin aynısını basar. Ama bunu yaparken yalnız tek tek harfleri değil, cümlelerin tutarlılığını da gözden geçirmek zorundadır.

Yeniden yazma aşamasını çoktan geçmiş olsanız bile, anlam açısından bir kez daha okumaktan kaçamazsınız. İfade biçimini, söz dizimini ya da geçişleri düzeltmek için her fırsatı değerlendirmeniz gerekir. Cam gibi pürüzsüz bir yüzey elde edene kadar çabalayan ve en iyi zımpara kağıdını kullanan bir ahşap ustası gibi, kökten bir değişiklik yapmadan yazdıklarınızı tekrar tekrar gözden geçirirsiniz. Çoğu kez, daha işin başındayken takıldığınız bir sözcük olabilir. Yerine daha iyi bir sözcük bulamadığınız için, o orada kalır, eş anlamlılarının tümü ise yanlış gelebilir. Ama artık bir şey yapmak zorundasınız. Aynen bırakılsın mı, yoksa başka bir şey mi yapılsın? Çoğu zaman bu sözcüğün yerine kullandığınızdan da hoşlanmazsınız.

Zaman zaman köklü değişiklikler yapmak zorunda kalabilirsiniz. Yazdıklarınızı yeni bir ışık altında okuduğunuzda, baştan sona yanlış bir izlenim verdiğinizi ya da kendinizle çeliştiğinizi, çok kesin bildiğiniz bir konuda kuşku yaratan bir ifade kullandığınızı görürsünüz. Tüm bunlar "görmediğiniz" için olmuştur; yeniden okurken, gözden geçirirken gözünüze çarparlar. Son anda göze çarpmış bir belirsiz ifade örneği verdim: "Yaşamını, amaçlarını gerçekleştirmeden geçirdi". Birçok kez okuduktan sonra bile yazara doğru görünen bu cümlede "gerçekleştirmek" sözcüğünün çevrildiği "realize" sözcüğünün başka anlamlara da gelebileceği ortaya çıkar. Anlamın "yaşamı boyunca amaçlarına ulaşamadı," olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

Yapıtlarında fazla çaba harcamadan doğruyu ve kusursuzluğu yakaladığı düşünülen yazarlar bile son ana kadar düzeltme yapar. Her açıdan iyi yapılmış bir düzenlemede bile eski bir yapıtın yeni baskısı son anda bir değişiklik yapmayı gerektirebilir. Baskı maki-

neleri çalışmaya başlayıncaya kadar düzeltmelerin bitmeyeceğini düşünerek çalışmak iyi bir ilkedir.

Basılmadan o şekliyle yabancılar tarafından okunacak bir yazının son şeklini gözden geçirirken doğal olarak noktalama işaretlerine, yanlış kullanılmış harflere dikkat edersiniz. Kullandığınız sözcüklerin de doğru olup olmadığına bakmanız şarttır. Uygar iletişimde doğru yazım, uyulması gereken kurallardan biridir. Yanlış yazmanın fiziksel ve psikolojik nedenleri olduğu kesindir; ama bu göz yummayı gerektirmez. Özellikle yanıltıcı sözcükleri kullanırken buna özen göstermeniz gerekir. Hiç olmazsa doğru yazılışlarını öğrenmelisiniz. Yaygın biçimde kullanılan sözcüklerde çocukça hatalar yapmamak bir onur sorunu olmalıdır. Yetişkin olmanıza rağmen hâlâ bazı sözcüklerin yazılış şekli konusunda kuşkularınız varsa, bu sorunu hemen çözümlemelisiniz.

Yazınızı tam anlamıyla kullanıma sunulmaya hazır hale getirirken, daktilografın Romen rakamları ile günümüzde kullanılan rakamların kullanılış yerlerini karıştırmak gibi, can sıkıcı hatalar yapmaması için özen gösterin. Her daktiloda sıfır rakamı vardır; bu nedenle sıfır yerine büyük veya küçük "o" harfi kullanmayın. Virgülden veya noktadan sonra, bir sonraki sözcük veya cümleye başlamadan önce bir aralık bırakın. Uzun tire kullanmanız gereken yerde kısa tire kullanmayın. Bu kurallara uyulmadığında sözcükler okunamaz hale gelir. Harflerin, rakamların ve araların yanlış kullanılması acemiliğin göstergesidir. Bu bölümün ilk cümlesini tekrar okuyun; bir de, bu biçimde yazılmış on sayfa daha olduğunu düşünün. Aslında bazı yazarlar rahatlıkla bunu önerirler. Kurallardan biraz sapmanın ne sakıncası olabilir? Evet, ama bunlar okuyucunun duraklamasına ve fikirlerinizi düşünmek yerine yeteneksizliğinizi düşünmesine yol açar.

Düzeltme yaparken, konuya ilgi duyduğu için zamanını ve çabasını size yardım etmek için harcamaya hazır birinden yardım almak her zaman yararlıdır. Alıntıları karşılaştırmada (özgün metinle sözcük sözcük karşılaştırmada), tablolarda kullandığınız istatistik bilgilerini kaynaklarından doğrulamada böyle bir yardıma gereksinim duyarsınız. Rakamları ve sözcükleri yüksek sesle okurken siz de basılı nüshadan kolayca düzeltme yapabilirsiniz. Sizi rahatsız eden hiçbir yanlış olmadığı zaman bile yardımcılarınız gözünüzden kaçan bir hatayı veya gereksiz yorumlarınızı bulup çıkarabilir. Yüzde doksan beş doğru ve güvenilir bir yapıtta bile, dikkatsizce yazılmış izlenimi verecek bir hataya rastlamak olasıdır.

Düzeltme Sanatı: Teknik ve Simgeler

Değişiklikler ve düzeltmeler yaparken okunaklı yazmazsanız okuyucu veya editör yazdıklarınızı hemen farkedip rahat izleyemez. Bir sözcük veya cümle ekleyeceğinizde, yerini, çıkma işaretiyle anlaşılır biçimde göstermelisiniz". Ayrıca eklenen sözcükler hemen görülebilecek netlikte düzgün bir biçimde yazılmalıdır. Bu nedenle satırlar arasında çift ara bırakılmalıdır. İlk bulduğunuz boşluğa karalamayın veya sayfa üzerinde yığınla el yazısı düzeltme yaparak dikkati dağıtmayın.

Bazı eklemeler bir paragraf uzunluğunda olabilir. Böyle bir ekleme yapılacağı zaman daktiloyla yazın ve girmesi gereken yeri açık şekilde belirleyin. Yayıncıya verilen elyazmalarında veya baskıya girecek olan metinlerde bu kurala uymak gerekir. Yazınızı daktilo edilmek üzere verirken eklentileri sol taraftaki boş yere yapıştırın, boşta kalan ucun metin üzerinde serbest kalmasına özen gösterin. Birden fazla eklenti olduğunda hepsine ayrı ayrı daire içine alınmış harfler verin ve girecekleri yeri çıkma işaretleriyle gösterin; veya sayfayı keserek kullanımı engellemeyecek biçimde yeniden birleştirin.

Eğer eklemeler sayfanın özgün uzunluğunu geçmesine neden olursa o zaman yeni bir sayfaya başlayın. Tüm yapmanız gereken sayfayı özgün numarasıyla numaralamak ve yanına "a" harfini eklemektir. Birden fazla sayfa gerektiğinde ise b, c diye devam edin. 10a sayfası yalnızca yarısına kadar dolduysa merak etmeyin, yazının son satırının ortasından sayfanın altına dek dik bir çizgi çizin, yazıcı doğal olarak boşluğu doldurur ve 10'uncu sayfanın devamını buraya ekler.

Yazınızın satırları arasına başka bir yazı yazacağınızda her zaman ait olduğu satırın üstüne yazın. Sayfa kenarlarındaki boşluklar yazıcıya vereceğiniz talimatlara ayrılmıştır. Yazının ortasında yaptığınız yanlıştan başlayarak metnin kenarındaki düzeltmelere doğru oklar çıkmayın. Elinizdeki örneğe, her zaman, yazıyı ezbere bilmeyen, ama çabucak bir anlam çıkarmaya çalışan bir yabancının gözüyle bakın. Unutmayın, bu kişi ekmeğini kazanmak için çalışmaktadır, bilmece çözmek için değil.

Ustalıklı Düzeltme

Düzeltme yapan kişide bulunması gereken özelliklerden biri tutarlılıktır. Aynı türden düzeltmelerin her zaman aynı türden işaretlerle gösterilmesi gerekir. Editör ile basımcıya ancak bu yolla açıklıkla ulaşılabilir. Kendi mesleğinden olanlar veya editörler için düzeltme yapan bir yazarın izlediği yolla, metni basım için hazırlayan kopye editörlerinin izledikleri yollar arasında küçük farklılıklar vardır. Ama bu sizi ilgilendirmez. Yapılan uyarılara özen gösterirken şu noktayı unutmayın: Düzeltmenler ve daktilo yazanlar için saptanan işaretler, talimatların tekrar tekrar yazılmasını engellemek için yaratılmış kolaylıklardır. Uluslararası alanda bir simgeler dili oluşturacak ölçüde yaygın kullanımları vardır. Size ve birlikte çalıştığınız kişilere kolaylık sağlamak için bunlardan birkaç örnek verebiliriz:

1. Bir sözcüğü değiştirmek istiyorsanız üzerine yatay bir çizgi çekin. Değiştirmek istediğiniz yalnızca bir harf ise harfin üzerine dikey bir çizgi çizin. Sözcüğün üzerine çizdiğiniz yatay çizgiden farklı olarak bu dikey çizginin iki ucu kolay farkedilmesi için dışarı taşsın.

2. Bir sözcüğün üzerini çizdikten sonra fikrinizi değiştirirseniz, kenar çizgisinin dışına "kalsın" (stet) yazın ve altına bir sıra nokta koyun. Stet sözcüğü Latincede olduğu yerde kalsın anlamındadır.

3. Editörünüz sizden üstü işaretlerle dolu bir daktilo yazısı beklemektedir. Tertemiz bir metin onda metni düzeltmek için uğraşmadığınız kanısını uyandırabilir.

4. Elyazınız okunaklı değilse, kitap harfleri kullanın. Hiçbir zaman daktilo ile yazılmış bir sözcüğün harflerinin üzerinden geçip onu düzeltmeye çalışmayın. Üzerini çizin ve üstüne okunabilir bir şekilde yeniden yazın.

5. Bilgisayarda sözcük işlemle çalışırken sözcüklerde bazı düzeltmeler yapmak çok daha farklı bir olaydır. Makine sözcüğü tümden yok eder. Önceden atılmış metinler ise tekrar bulunabilir. Ama "kalsın" sözcüğünün bilgisayar disketinde hiçbir anlamı yoktur.

Düzeltme yapan kişi hatalardan hataların doğduğunun bilincinde olduğundan "hiçbir şeyi şansa, editör ve basımcının tahminine bırakmamak" kuralını benimser. Baskıdan önce yazınızın gözden geçirilmiş olması, bazıları anlamlı ve amacına hizmet eden, bazıla-

rı ise rastgele ve belirsiz birçok işaretlerle bezenmiş olması anlamına gelir. Bu işten en çok noktalama işaretleri zarar görür; zira bunların kullanımı kişiden kişiye farklılık gösterir ve işaretler küçük ve belirsizdir. Karışıklığı önlemek için noktanın etrafını bir daire ile çevirin : ⊙ ve diğer işaretlerin altlarına veya üstlerine belirleyici işaretler koyun; ̂ ̃ ̈ ̇ ̣ gibi.

Son anda en sık yapılan değişikliklerden biri paragraflamadır. En iyi yazarların bile, bir paragrafın bitiş cümlesi olarak uygun gördüğü bir cümlenin bir sonraki paragrafın konusu olacak kusursuzlukta olduğunun ayırdına varır. Paragrafın bitiş noktası konusunda fikrinizi değiştirirseniz ve bir sonraki paragrafın bir öncekinin devamı olmasına karar verirseniz içeriden yazılmış paragraf başındaki boşluğa "P. açma" (... yok) işareti koyun ve bir önceki paragrafın son sözcüğünden sonra "devam et" anlamında bir çizgi çekin. Bu tür fikir değişikliklerine örnek olarak bazı işaretler aşağıda gösterilmiştir.

> . . . Eğer sömürgelerin Avrupalı güçlerin kıta dışındaki güç gösterme şekilleri olduğunu düşünürsek, Avrupalıların bu yerlere bakış açılarını daha iyi anlayabiliriz. Bunlar, onların hükümranlık güçlerini ve prestijlerini gösterdikleri yerlerdir.
>
> P. açma Avrupa devletleri arasındaki çekişme denizaşırı sömürgelerin tarihinden anlaşılabilir. P. Bunun en iyi göstergesi Amerika'daki İngilizler ile Hollandalılar arasındaki ilişkilerdir.
>
> P. açma Hollanda çok küçük bir toprak parçası üzerinde ama tam Ren nehrinin ağzında kurulmuş bir ülkeydi. Bir bekçi köpeği gibi Almanya'ya ulaşan ticaret yollarının üzerinde bulunuyordu. ....

Daktilo edilirken iki sözcük ara bırakılmadan birlikte yazılmışsa iki sözcüğün arasına dik bir çizgi çekin; yoksa karışıklığa, daha da kötüsü yanlış düzeltmeden kaynaklanan bir yanlış anlamaya yol açarsınız. Elinizdeki yazıda şöyle bir paragrafın tümüyle yerini değiştirmek gerektiğinde en basit yol tüm paragrafı daire içine al-

mak ve girmesi gereken yeri gösteren çıkma işaretine kadar bir çizgi çekmektir. Bu tür bir ekleme işleminde kesilen yerin eklenen yere uymasına önem gösterin. Bağlantı sözcükleri daha önce bulundukları yerdeki kadar doğal görünmelidir. Zaman zaman fiil kiplerinin ve çatılarının değişmesi gerekebilir. Ayrıca aynı fiilin ses uyumunu sağlamak ve tekrarını engellemek için eş anlamlısı kullanılır.

Bir paragrafın bir bölümden başka bir bölüme aktarılması gereken durumlar olabilir. Bunu yaparken değişik yöntemler kullanabilirsiniz. Birinci yöntem aynı sayfa üzerinde yapılan paragraf aktarması gibidir. Etrafı daire içine alınan paragrafın aktarılacağı sayfanın numarası yanına yazılır. Birden fazla paragraf söz konusu ise A, B, C şeklinde işaretlenir. Aynı şekilde taşındığı sayfada gireceği noktalar paragrafın harfi ve geldiği sayfa sayısı belirtilir.

Bir başka şekil ise paragrafı yeniden yazıp gideceği sayfaya eklemek ve çıkarıldığı sayfadaki paragrafı çarpı işaretiyle iptal etmektir. Bu özellikle paragrafın çıkarıldığı sayfa ile taşındığı sayfa arasında çok fazla sayfa varsa izlenmesi yararlı bir yoldur. Baskı sırasında el yazısıyla hazırlanmış metnin farklı kişilerce yazılması olasıdır. Yeniden okunmak üzere ilk düzeltmelerle birlikte yazara gönderilen metinde çok başlardaki bir sayfaya bakmak gibi gibi bir güçlük doğabilir.

Düzeltmeleri tamamladıktan sonra sayfaların doğru sıralanıp numaralandığından emin olmak için ilk taslakla karşılaştırın ve tabloları, şekilleri ve diğer resimleri gözden geçirin. Bu arada, yapılan her düzeltmeyi ve yapılması istenenleri belirten notları ve son dakikada yapılmış değişiklikleri içeren yazınızın bir kopyasını almayı unutmayın; yanlışlıkla atılır veya zarar görürse hemen yerine koyabilirsiniz. Pek azımız Carlyle'ın başına gelenleri soğukkanlılıkla karşılayabilir. *Fransız Devrimi*'nin ilk cildini okuması için John Stuart Mill'e verdiğinde, Mill'in hizmetçisi bunları ateş yakmak için kullanmıştı. Bu olay daktiloların, karbon kağıtlarının ve fotokopi makinelerinin bulunmasından çok önce olduğu için Carlyle yeniden başa dönmek zorunda kalmıştı. Düşüncesi bile tüyler ürperten bir sabır işiydi bu.

Editör yapıtımızı gözden geçirip, görüşlerini ekleyerek düzeltilmiş nüshayı gönderir.[10] Yeni bir görüş açısı ve yansız bir yaklaşım yapıtımızın biçemini ve anlatım şeklini geliştirmenizde yardımcı

olabilir. Ancak, zaman zaman editör yapıtımızı o denli sahiplenir ki, görüşleri aktarmak istediğiniz anlamı ve amacınızı saptırabilir. Sizin adınızla kendi kitabını yazmasına ve yaptığı değişiklikler sizce gözden geçirilmeden yapıtınızın baskıya gönderilmesine izin vermeyin. "Yalnızca küçük" değişiklikler yaptığını söylerken içten davranıyor olabilir; ama siz aynı görüşte olmayabilirsiniz. Yeniden okurken bunları bulup çıkarmak ve değiştirmek size zor gelmemelidir.

Aldığınız eleştiriler ve görüşler genelde amacınız, planınız ve biçeminiz dikkate alınarak yorumlanmalıdır. Buna baskıdan önce taslağınızı okuyan arkadaş ve meslekdaşlarınızın görüşleri de dahildir. Bu önlem yapılması gereken teknik düzeltmeleri etkilemez ve daha geniş anlamda düşünülmelidir. Bu tür işleme konu olan sözcük veya parça, hemen her zaman, bilinçli okuyan kişilerin takılacakları ve anlamakta zorlanacakları yerleri gösterir. Ama editörün önereceği düzeltmeyi her zaman doğru olarak benimsemeniz gerekmez.

Yazarın Yapıtına Ad Koymak

Yapıt baskıya girmeden önce en son yapılan düzeltmenin başlık koymak olması şaşırtıcı gelebilir. Yazıya başlık koymanın yapılan en son iş olması yaygın bir uygulamadır. Raporunuz, denemeniz veya kitabınız için çok uygun ve iyi tanımlayıcı bir cümle düşünmüş olabilirsiniz. Yaptığınız çalışmadan söz ederken bu tanımlamayı kullanmış ve anlattıklarınıza çok uygun bir cümle olarak düşünmüşsünüzdür. Ama tanımlama hiçbir zaman başlık olamaz. Tek başına bir anlam taşımaz. Örneğin, Thackeray'ın ilk büyük romanını *Pen and Pencil Sketches of English Society* (İngiliz Toplumunun Kara Kalem ve Mürekkepli Taslakları) olarak adlandırdığını biliyoruz. Bunun nedeni kitabı kendinin resimlendirmiş olması ve bu ilk yapıtının karakter tanımlamalarını içermiş olmasıdır. *Vanity Fair* (Gösteriş Dünyası) olarak bildiğimiz yapıt bu sıkıcı başlıkla yayıncı ve okuyucunun dikkatini çekmeyi başaramamıştı. Bir başka deyişle yapıt iyi bir başlıktan yoksundu.

Gözden geçirilmesi istenen yapıt bilimsel bir çalışma ise yapılması gereken yapıtın önemini vurgulayacak ve en doğru tanımlayacak başlığı bulmaktır. Bölümler ve kısımlar adlandırıldıktan

sonra yapıta ad vermek her zaman en zor iştir. Başlık koymanın zorluğu çağdaş başlıkların tanımlayıcı olmaktan çok ünlü bir söz gibi olmasından kaynaklanmaktadır. Yayıncılık geleneğinde bir yapıtın yalnızca *A History of the United States* (Amerika Birleşik Devletleri Tarihi) olarak adlandırılması olası değildir. Zira bu tanımlama çok sıradandır. Bu nedenle, başlık *The Land of the Free* (Özgür İnsanlar Ülkesi) olmalı ve daha küçük yazı ile "A History of The United States" (Amerika Birleşik Devletleri Tarihi) cümlesi ile tamamlanmalıdır. Bu dolaylı anlatım biçimin de modası vardır ve yıllar sonra modası geçtiğinde başlığın bir sorun haline gelmesini önlemenin en iyi yolu başlık seçerken modaya bağlı kalmamaktır. Çok ciddi yapıtların bile süslü başlıklarla anıldığı dönemler vardır. *Poor Splendid Wings* (Zavallı Görkemli Kanatlar) Raphael öncesi sanatçılarla ilgili bir incelemedir; *So Fell The Angels*'da (Meleklerin Düşüşü) Salmon P. Chase ve kızı Kate'in yaşamı anlatılır; *A Time for Angels* (Melekler Zamanı) Milletler Birliği'nin tarihidir ve görüldüğü gibi "melek" sözcüğü çok gözdedir. Ortak yapıtlarının yığınla kitap arasında öne çıkmasını isteyen yazar ve basımcı için bu tür başlıklar çok çekicidir; ama herkes aynı yolu kullandığı için çoğu zaman bunda başarılı olamazlar. Sağduyudan vazgeçmemek gerekir. *The Better Half* (En İyi Yarım), *The Emancipation of the American Womans* (Amerikan Kadınının Özgürlüğü) alt başlığı ile birlikte oldukça açıklayıcı bir başlıktır; ama *Fearful Symmetry* (Korkunç Bakışım) "A Study of Williams Blake" (William Blake İncelemesi) alt başlığı ile birlikte bile ancak Blake'in *Tyger*'ını bilen biri için bir anlam taşıyabilir.[11]

Başlık, yapıtta hangi düşün, hangi eylem alanından söz edildiğini, ne tür bir katkıda bulunulduğu, ne tür bir tez ileri sürüldüğünü anlatmalıdır. *Born Under Saturn* (Satürn Altında Doğan) her iki açıdan da başarısızdır ve biraz da basmakalıptır.[12]

Bu tür irdelemeler başlığınızın doğal biçimde ilgi çekici olmasını engellemez. Marjorie Nicolson'un *Newton Demands the Muse*'u (Newton Esin Perisini İstiyor) kısa bir başlıkla bu işi başarılı ve soylu bir biçimde çözümlemiştir. İlk bakışta konunun şiirsel bir bilimsellik taşıdığını anlatırken, yarattığı çekici görüntü geçmişle ilgili gerçeği soyut kavramlardan daha canlı ve somut bir biçimde yansıtmaktadır. Başlık kolayca hatırlanabilecek kısalıkta olduğunda kitabı yeterince anlatamayacak kadar genel olacağından, alt

başlık anlam tamamlayıcı görevini üstlenir. Örneğin *The Flowers of Friendship* (Dostluk Çiçekleri) kesinlikle *Letters Written to Gertrude Stein* (Gertrude Stein'e Mektuplar) alt başlığının kullanılmasını gerektirir. Her yerde olduğu gibi başlıkta yalınlık önemli bir özelliktir ve her yerde olduğu gibi sıkı çalışma ve özdenetim gerektirir. Başlıktan beklenen son özellik ise yazarın yaklaşımıyla ilgili bir hava taşımasıdır.

Bölüm başlıkları kitap başlığından daha ayrıntılı ve daha tanımlayıcı olabilir. Bölüm başlıklarının belli bir uyum içinde olması hoş ve yararlıdır. Okuyucunun kitabı satın almadan önce inceleyip ilk anda göze çarpan özellikleriyle değerlendireceğini unutmayın. Kusursuz bir kitabın akıllıca seçilmemiş bölüm başlıkları nedeniyle yanlış değerlendirildiği olmuştur. Örneğin, Stewart H. Holbrook'un *Story of the American Railroads* (Amerikan Demiryollarının Öyküsü) adlı değerli ve kusursuz yapıtı bölüm başlıkları uyumlu olmadığı ve yalnızca heyecan uyandırma amacıyla seçildiği için ilk anda ilgi çekici bir kitap olmayı başaramamıştır. İlk beş başlık geçerlidir:

1. Panorama
2. Peygamberler
3. İlk Demiryolları
4. Demiryolu Çoşkusu
5. "Çağın Çalışması"

Fakat bunları izleyen başlıklar için aynı şey söylenemez:

6. Unutulan Dahi (Konu ile ilgili olmayan bir kişiye ilişkin kısa bir bölüm)

7. Pennsy ve Merkez (Otuz yedi bölümlük kitapta zaman sırası izlenmemiş bir konu gibi görünmektedir).

Bundan sonra gelen başlıklarda sürükleyicilik ve tonlama yoktur: "Savaş 'Yansız' bir Cepheye Yöneldi", "Yolun Geçeceği Hattı Bulmak", "Vahşi ve Karışık Ortamda", "Soğuğa ve Donmaya Doğru", "Taşıyıcılara Saldırı", "Karanlık Çağın İçinden ve Sonrası", "Acil Posta Servisi", "Gözcüler", "Küçük İnsanlar", "Haber Kıyımcıları", son bölüm için beklenmedik bir durağanlıkta "Tiyatroda Demiryolu", orta bölümlerde kullanılması konuşma diline benzer başlıklardan sonra aynı havanın devam etmesi beklendiğinden, "Makinist Platforumu ve Sahne Işıkları" gibi bir başlıkla bitirilmesi gerekiyor gibi görünebilir, bu yolla hiç olmazsa aynı hava sürdürülebilirdi.

Söz ettiğimiz uyumun bir ölçüsü de uzunluktur. Özlü ve dramatik sözcüklerle başlamışsanız bir cümlelik başlık atamazsınız. Tekdüzelikten de kaçınmak gerekir. En iyi yol tonla ve romancıların tanımlamaları olan "görüş açısından" doğan uyumu iyi kullanmaktır. Bu çoğu zaman bölümlerin ses, biçim ve yapısal açıdan bütünlük ve uyum içinde adlandırılmaları anlamına gelir. Hangi cümle yapısıyla başlanmışsa o şekilde devam etmek gerekir.

Deneme yazılarında başlıklar bölüm başlıklarından biraz farklı olarak tek başlarına ilgi çekici olmak zorundadırlar. Fakat bölüm başlıklarına benzer şekilde, kitap başlıklarından biraz daha açıklayıcı olabilirler. Bu da okuyucunun zihninde yaratmak istediğiniz ilk izlenimin ne olmasını istediğinize karar vermek anlamına gelir. Fikir, konuyu açık etmeyecek biçimde önemli olmalı; okuyucuyu rahatsız etmeyecek biçimde ilgi çekmelidir. Bir deneme yazısında başlığın nasıl olması gerektiğini gösteren kusursuz bir örnek Meyer Schapiro'nun Mumford'un *The Cultures of Cities* (Kent Kültürleri) adlı yapıtı üzerine yazdığı denemenin başlığıdır. "Geçmişin Anımsanmasını Beklemek" adını taşıyan bu başlık doğru bir karışımdır ve Edward Belamy'nin Ütopyası olan *Looking Backward*'tan (Geçmişe Bakış, 1888) dan esinlenerek yazılmıştır.

Bu tür etkileyici bir ifade bulma şansı çok azdır. Genellikle "üzerine" ve "konusunda" sözcüklerini kullanmak veya fikirler arasındaki bağlantıları anlatmak için bilinen kişilerin fikirlerine bağlama gibi yollara başvurmak kaçınılmazdır: "Machiavelli Politikası", "Rusya'da Mühendislerin Eğitimi", veya "Orta Doğu Liderleri konusunda T.E. Lawrence" gibi. Bu tür başlıkların sakıncası, okuyucunun aynı konuda okuduğu yazıları birbirinden kesin çizgilerle ayırarak belleğinde saklamasının olanaksızlığıdır. Bu başlıklarda yazarın anlattıklarını hemen veren ve konuyu ayırdetmeye yarayan özellikler yoktur. Deneme o konuda yazılmış ilk yazı olmasa bile, ilettiği fikir kesin ve açık olmalıdır. Örneğin, Lionel Trilling denemesini *Bir Şairin Mektupları* veya *Keats ve Mektupları* şeklinde yazmış olsaydı belleklerde yer etme olasılığı zayıftı. Ama *Kahraman Şair: Mektuplarında Keats* başlığıyla belleklerde daha derin izler bırakmıştı. Bütün gösterişsizliğine karşın "ve" yerine "mektuplarında"nın seçilmesi anlatımı çok daha güçlü yapmıştır.

Alınması gereken ders açıktır: Yazı yazmaya başladığınız andan itibaren başlığınızla ilgili fikirler geliştirin. Beğendiklerinizi liste-

leyin; yeterince şanslıysanız yazınızı baskıya verme noktasına geldiğinizde en uygun başlığı bulmuş olursunuz.

Uzaktan Düzeltme: Basımcı ve Siz

Yazınız veya çalışmanız biçim olarak düzgün, iyi hazırlanmış ve içerik olarak özgünse artık basılma noktasına gelmiş demektir. Baskı aşamasında yeni bir dizi sorunla karşılaşmanız doğaldır; fakat bunların çoğu teknik sorunlardır. Konu alışılmışın çok dışında değilse son düzeltmeleriniz konusunda kimse sizi irdelemez. Yapıtınızı baskıya hazırlayan dizgiciler birkaç tane olabilir ama sizin için bunlar ismini bilmediğiniz, ortak çalışma yapan bir "firma" veya "basımevi"dir.

Birkaç hafta sonra basımevi ilk düzeltmeleri gönderir. Bunlar çalışmanızın basıldığı uzun sayfalardır. Bunlar arasında kitabınızın olması gereken boyutlarına uygun birkaç sayfa olur. Yazdıklarınızı en azından yirminci kez okurken doğal olarak bildiğiniz şeyleri okuduğunuz duygusunu taşımanıza karşın size yeni gibi geleceklerdir. Bunun nedeni kısmen temiz, siyah ve belirgin bir biçimde yazılmış olmaları kısmen de koymuş olduğunuz eski işaretlerin yok olmasıdır. Belli bir sayfanın başında kullandığınız bir cümlenin yeri değişmiş olabilir veya uzun olarak anımsadığınız bir paragraf gözünüze daha kısa ve derli toplu görünebilir. Bu hoş bir deneyimdir; bundan yararlanmalı ve yazınızı yeni baştan yepyeni bir gözle okumalısınız.

Bu aşamada bile çok aptalca bir yanlışlık yaptığınızı farkedebilirsiniz, ama kendi sözcüklerinizden esinlenerek bütün parçaları yeni baştan yazmak isteğinizi bastırmalısınız. Yapacağınız her değişiklik, "basımcının hatası" (PE) değilse, size pahalıya gelebilir. Dizginin bilgisayarla yapılması giderek yaygın bir uygulama olduğundan değişiklikler pahalıya gelebilir. Zira tek bir sözcüğü değiştirdiğinizde tüm paragrafın yeniden dizilmesi gerekebilir. Çoğu zaman yazardan basımevi çalışanları tarafından düzeltilmiş ve daha sonra kendisi tarafından değiştirilemeyecek bir dizgiyi onaylaması istenir. Bundan sonraki aşamada yalnızca yazım hatalarının düzeltilebildiği bir çalışma yapılabilir. Bir değişiklik yapıldıktan sonra, dizgiler basımevine gitmeden düzeltme konusunda fikir değişti-

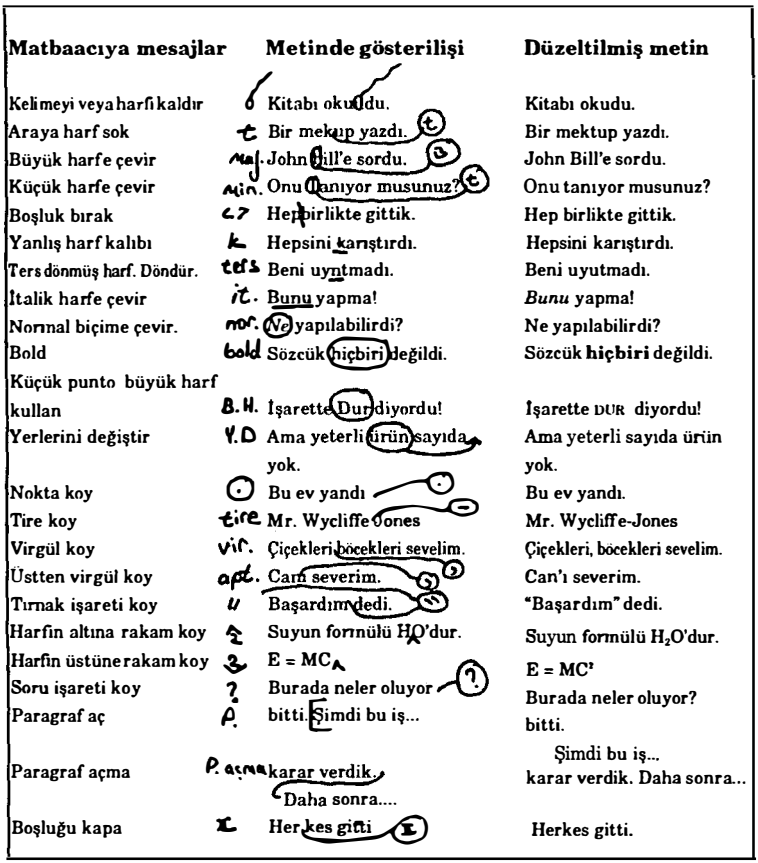
rilebileceği deneyimlerle sabittir. Bu nedenle, dizgileri ve sayfa düzeltmelerini silinebilir kalemle yapmayı kural edinmek gerekir.

Basım işini yapan kişiyle iletişim önce değinilen geleneksel işaretler kullanılarak kurulmalıdır. Şekil 25'de verilen listeyi inceleyerek bu işaretleri alfabe veya çarpım tablosu gibi teknik bir araç olarak kullanın. Dizgiden çıkmış yazıyı düzeltirken baskı hataları için kırmızı kalem kullanmak, diğer hatalar için farklı renk kullanmak daha uygundur. Bu daha sonra fiyat farkını hesaplarken kolaylık sağlar. Değişiklikleri her zaman değiştirilecek satırın yanındaki boşluğa işaretleyin. Sol taraftaki boşluğu satırın öbür ucundaki düzeltmeler için kullanın. Bu yolla baskı yapan kişinin hata yapmasını ve yapılmış bir hatayı daha da içinden çıkılmaz hale getirmesini önlersiniz.

Düzeltme yaparken yanınızda birini bulundurmanız yararlıdır. Siz düzeltmeleri yerlerine yerleştirirken o, taslağı yüksek sesle okur. İsimleri doğru okumasını, noktalama işaretlerini, paragraf başlarını, büyük harf, italik ve kalın yazı gibi tüm yazı değişikliklerini belirtmesini isteyin. Taslağı ikinci kez okuma olanağınız olursa bu kez yardımcı olarak farklı kişi kullanın. Bu yolla düşünebildiğinizden daha çok hata yakalayabilirsiniz. Bu tür karşılaştırmalı okuma sırasında yazınızı küçük parçalar halinde görmeye ve bir an için anlamı yok saymaya çalışın. Bu gazetede iyi basılmamış bir resmi yakından incelemeye benzer; yalnızca noktalar görmeye başlarsınız. Dizgiyi okurken harfler, işaretler ve sözcükler eşit derecede önem taşır.

Baskı işini yapan kişinin sayfa kenarına koyduğu sorular dikkatinizi metindeki bazı garipliklere, yazım hatalarına ve düzeltme yaparken verdiğiniz talimattaki belirsizliğe veya bir başka teknik belirsizliğe çeker. Bu soruların tümünü cevaplamaya çalışın. Basımcı yerleştirme konusunda zaman zaman sizden yardım isteyebilir. Birbirini izleyen üç satır tire ile bitiyor olabilir veya üç satır aynı sözcükle başlayıp aynı sözcükle bitebilir. Basım işi kadar eski bir gelenek ise, sayfa başına gelen yarım satırların kesinlikle yok edilmesidir. Bu yarım satır bir paragrafın sonu olup yeni bir sayfanın başına gelen kısım olarak tanımlanır. Sizden bir iki cümle ekleyerek cümleyi uzatmanız istenebilir.

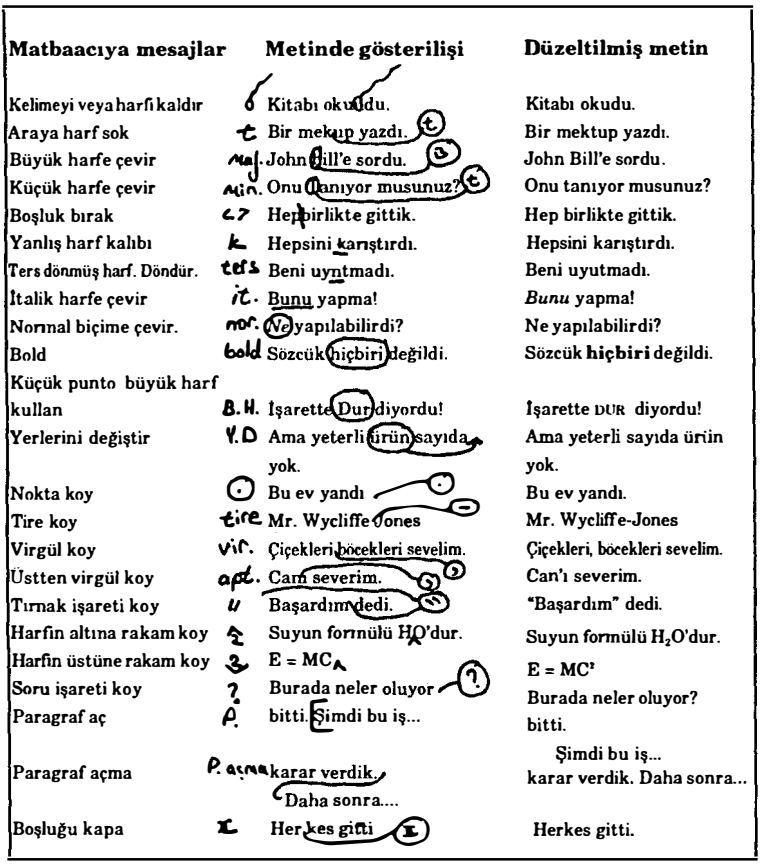
Dizgi düzeltmesi yapıldıktan sonra tek düzeltme yapma olanağı sayfa düzeltmeleridir. Düzeltilmiş olan provalar sayfa ölçüsüne indi-

Şekil 25: Düzeltme İşaretleri

Şekil 25'te yazarların, kopya editörlerinin ve matbaacıların gerekli metindeki düzeltmeleri, değişiklikleri göstermek için kullandıkları bütün işaretleri görüyorsunuz. İlk işaret eski Yunan alfabesinin bir harfidir "sil" ("Delete") anlamına gelir. Çoğunlukla ucunda bir fiyonk olan bir çizgi olarak çizilir. Kopya düzeltme işi tamamen kusursuzluk gerektirir. Ayrıca bu kişilerin kopyanın düzeltildikten sonra nasıl olacağına dair bir önsezileri olmalıdır. Daha yazar provaları görmeden prova düzeltmeni yatay, dikey değiştirmeleri, harf tiplerindeki hataları farkeder. Bir prova üzerinde birçok kişi çalıştığı için, hepsinin işaretlerinin açık ve net olması gerekir. Özellikle soru işaretleri önemlidir. Bunların cevaplanması için de yeterli boşluk bırakılmalıdır. Kenarları karmakarışık işaretlerle dolu bir prova büyük bir acemilik işaretidir.

rilerek sayfa numaraları ve yerleştirilmiş başlıklarla yeni bir grup sayfa elde edilir. Bu noktadan itibaren çok küçük düzeltmeler dışın-

Şekil 25: Düzeltme İşaretleri

Şekil 25'te yazarların, kopya editörlerinin ve matbaacıların gerekli metindeki düzeltmeleri, değişiklikleri göstermek için kullandıkları bütün işaretleri görüyorsunuz. İlk işaret eski Yunan alfabesinin bir harfidir "sil" ("Delete") anlamına gelir. Çoğunlukla ucunda bir fiyonk olan bir çizgi olarak çizilir. Kopya düzeltme işi tamamen kusursuzluk gerektirir. Ayrıca bu kişilerin kopyanın düzeltildikten sonra nasıl olacağına dair bir önsezileri olmalıdır. Daha yazar provaları görmeden prova düzeltmeni yatay, dikey değiştirmeleri, harf tiplerindeki hataları farkeder. Bir prova üzerinde birçok kişi çalıştığı için, hepsinin işaretlerinin açık ve net olması gerekir. Özellikle soru işaretleri önemlidir. Bunların cevaplanması için de yeterli boşluk bırakılmalıdır. Kenarları karmakarışık işaretlerle dolu bir prova büyük bir acemilik işaretidir.

rilerek sayfa numaraları ve yerleştirilmiş başlıklarla yeni bir grup sayfa elde edilir. Bu noktadan itibaren çok küçük düzeltmeler dışın-

Şekil 27: Yazar ve Provaları
Kusursuzluk arayanlar için düzeltmenin sonu yoktur. Yukarıda gördüğünüz Balzac'ın ünlü Eugenie Grandet'sinin prova sayfalarından biridir. Bu yalnızca Balzac için değil ondokuzuncu yüzyıldaki diğer tüm yazarlar için de oldukça tipik bir örnektir. O dönemler baskı çok ucuzdu ve matbaacılar bu şekilde ki bir kopyayı çözebiliyorlardı. Günümüzde ise böyle bir düzeltmenin daktiloda yapılması ve o şekilde matbaaya verilmesi gerekmektedir.

Son Sayfalar: Dizin

Yapıtını kullanıma sunmadan önce bir yazarın yapması gereken son çalışma dizini hazırlamaktır. Edebi yazıları içerenler, antoloji-

ler ve genelde roman gibi kitaplar için dizin gerekmez. Tüm inceleme ve başvuru kitaplarının dizini olmalıdır. Özellikle iyi hazırlanmış bir dizin eklendiğinde genel anlamda yararlılıkları büyük ölçüde artar.

Pek çok yazar, sabır ve enerji gerektiren bu sıkıcı işi ya dizin hazırlamayı mesleğe dönüştürmüş kişilere veya araştırma yardımcısına yükler. Bu işi meslek edinmiş olan kişi veya yardımcı asistan ne kadar becerikli ve yetenekli olursa olsun, bu bir hatadır; zira yazar, çok acemi, olmadıkça, kitabı en yakından tanıyan ve içindeki bilgileri derleyen kişidir. Dolayısıyla ancak kendisi dizini doğru hazırlayabilir. Dizin ana konu ve temaların özüne indirgendiği bir kitaptır. Bunları doğru sıralayarak okuyucunun kitabı anlamasına ve kolayca yolunu bulmasına yardımcı olunur. Ayrıca Haus H. Wellisch'in el kitabı yeni başlayanlara öğretici olabilir; kitapta ayrıca bilgisayar kullanarak dizin hazırlamanın güçlükleri konusunda uyarılar da vardır.

Genel ilkeler basittir: Sayfa provalarından, 3 x 5 boyutlarındaki kartlara, dizine geçirmeye değer gördüğünüz isim veya sözcükleri yazarsınız. Bunlara "giriş" denir. "Giriş"ten sonra o sözcük veya ismin bulunduğu sayfa numarası yazılır. Konu geniş kapsamlı olduğunda alt girişler kullanılabilir; veya belli bir ayrıntının hangi sayfada işlendiğini göstermeye yarar. Kitap boyunca sayfa numaralarını kolay işlemek için kartları alfabetik sıralamak gerekir. İşlem tamamlandığında kartlar sayfalara yapıştırılır veya kitabın aslına uygun bir yazıyla yazılır ve sayfa provalarıyla birlikte basımevine gönderilir.

Dizindeki ayrıntıların derecesi yazara değil konuya bağlıdır. Örneğin, biyografide kişi ve yer isimlerinin yanı sıra, kişinin yaşamındaki başlıca olaylarla ilgili girişler de olmalıdır. Basılmış mektuplarda konuya göre ayırma işlemi daha büyük önem taşır zira biyografide bulunan "içindekiler tablosu" araştırmacıyı aradığı bilgiye ulaştırır; ancak mektuplar yalnızca tarih sırasına göre dizilebildiklerinden, içerikleri konusunda hiç ipucu vermezler.

Editör, çalışmasının kimler tarafından kullanılacağını bilmediğinden dizini her olası soruya cevap verebilecek biçimde hazırlamalıdır. *The New Letters of Abigail Adams* (Abigail Adams'ın Yeni Mektupları): *1788-1801*'de "Yıkanma Makinesi", "Kanama ve Su Toplaması", "Conechigo Vapurları", "Lyons: Saklanmak", "Kıza-

mık", "Gazeteler: Kötülükleri", "İlahi Hayırseverlik" "Quincy'de Şarap Mahzeni" gibi girişler vardır.

Kitabınız hangi türden olursa olsun, dizini, okuyucunun okurken seçtiği bir parçayı yeniden bulamamaktan yakınmayacağı biçimde hazırlayın. Dizin, okuyucuyu hiç olmazsa kitapta sözü geçen özel isimlere ulaştırabilmelidir.

Kapsamlı bir dizinse güneş tutulmasından güncel bir fıkraya kadar her ilgi alanında bir ipucu verir. Bu bağlamda Samuel Butler'in, yapıtlarında hazırladığı dizinler örnek olabilir. Örneğin *Evrim; Eskisiyle, Yenisiyle* "Bay Day'in portresi" ve "Portresi, Bay Day'in" gibi farklı açılardan girişler vardır. Hazırlanırken özen gösterilen bir dizin yazarın yapıtından duyduğu gururu ve diğer araştırmacılara beslediği saygıyı gösterir. Aslında dizin özenden daha fazlasını hak eder.

Yapıtınızın kusursuz bir baskı olması için çekilen bütün sıkıntılardan sonra ilk baskıyı açtığınızda birden üzücü bir yazım hatası ile karşılaşabilirsiniz. Bu sizi bir iki gün sinirlendirir, her okuyucunun bu aptal yazım hatasından başka birşey görmeyeceği duygusunu taşımanıza neden olabilir. Baskı işleminin yapıldığı son beş yüzyıl boyunca çok az yapıtın kusursuz olduğu düşüncesiyle kendinizi rahatlatın. Gutenberg'den önce ise, aynı saçmalıklar, yazıları çoğaltmada görevli kişilerce, her kitapta farklı olmak üzere yapılıyordu.

Telif Hakkı: Korumak ve Savunmak İçin

Çalışmalarınız bittiğinde size ait olan ve değerli eşya gibi korunması gereken bir varlık ortaya koyarsınız. "1976 Telif Hakkı Yasasına" göre yaratıldıkları andan başlayarak "yazarın özgün çalışmaları" telif hakkı koruması altındadır. Yazınız veya kitabınız bitip basımevine veya eleştirmenlere gönderilme aşamasına geldiğinde, arkadaşınıza dahi veriyor olsanız, ilk veya son sayfaya © işaretini koyup basım yılını ve adınızı yazmayı unutmayın. Aslında 1 Mart 1989'dan itibaren bu telif hakkı işareti yasal açıdan gerekli değildir; ama kitabınızın bir bölümünün veya tümünün yetkisiz kişilerce kullanılmasını önlemek açısından yine de başvurulması gereken bir yol olarak görülmelidir. Teknik açıdan kitabını-

zın kamu malı olmadığını gösteren bir uyarıdır bu. 1 Ocak 1978'de ve sonra yayımlanmış her şey, yayımlandığı tarihten yazarının ölümünden elli yıl sonrasına kadar koruma altındadır.

Yaptığınız bir konuşma biri tarafından kaydedilir, yazılır ve sınıfta kullanılmak üzere öğrencilere satılırsa ne olur? Bunu engellemek için zamanında önlem almak gerekir; radyo veya televizyon istasyonuyla özellikle bir üniversite istasyonu ile, anlaşma yaparken istedikleri kadar yayımlama hakkı verin; ama izniniz olmadıkça ve yayımlananlar yukarıda gösterildiği gibi telif hakkı işaretinizi taşımadıkça yazılı şekle sokulamayacağını belirtin.

Yapıtınız yayımlanma noktasına geldiğinde basımevi ile korunma koşullarını görüşüp bir anlaşma yapın. Yapıt bir kitapsa, herhangi bir biçimde kullanıldığında bir ödeme yapılmasını gerektirir biçimde ya sizin ya da firmanın adına telif hakkı alınır. Bu kayıt işlemi kitabınızın basıldığından başlayarak ilk üç ay içinde yaptırılmalıdır. Kitabın içeriği kötüye kullanıldığında bir tazminat ve avukatlık ücretinin ödenmesi zorunluluğu vardır. Kayıt daha sonra yaptırılmışsa yalnız gerçek zarar ve bu işten elde edilen kâr üzerinde hak iddia edilebilir.

Yapıt bir dergi yazısı ise, yayıncı yazının biçim ve içeriğinin tümüyle korunması anlamına gelen tüm baskı telif hakkını alır. Başka şekilde belirlenmediği ve başka şekilde bir anlaşma yapılmadığı sürece yayıncıya yazınızla ilgili olarak yalnızca "ilk baskı hakkı" verirsiniz. Bu biçimde basıldığında ve tersine bir anlaşma yoksa, o bütünüyle ve yalnızca sizin malınızdır. Daha sonra yazılarınızı bir kitapta toplamak istediğinizde okuyucuya bunların daha önce nerelerde yayımlandığını göstermek için bilgi verirsiniz. Bu tür bir çalışma yaparken yazınızı ilk yayımlayan kişiden izin almak yalnızca saygı gereğidir, herhangi bir zorunluluk yoktur.

1. 2, 6, 10 ve 11. bölümlere bakınız.
2. 273. ve 276. sayfalara bakınız.
3. H.B. Wheatley Literary Blunders (Edebi Saçmalıklar), Londra, 1893, 2.
4. "Maria"da A Sentimental Journey through France and Italy (Fransa'dan İtalya'ya Duygusal Bir Yolculuk) ilk kez 1768'de yayımlanmış ve Henri Estienne'nin Prémices'inden İngilizceleştirilmiştir (1594).
5. Letter to Francis Jeffrey, Ağustos 1802 (Francis Jeffrey'e Mektup).
6. "Yaşam"ı 1874'de ortaya çıkan James Parton.
7. Biyografisi yeni yayımlanmış olan Francis Wrigley Hirst.
8. Albert Jay Nock'un Jefferson'u Washington D.C. 1926, 333.
9. Bu işaret ve diğer işaretler için Şekil 25'e bakınız.
10. Basımevinde el yazısı metin genelde iki kişi tarafından ve iki farklı biçimde düzeltilir: Editör anlam düzenleme ve edebi biçim açısından; kopye editörü ise yazım, gramer hataları ve biçim açısından ele alır.
11. Blake üzerine inceleme tanınmış eleştirmen Northrop Frye; Amerikan kadınları üzerine inceleme Anolrew Sinclair'indir.
12. Bu tanımlama ile anılan iki görkemli yapıt vardır: Biri Catherine Maclean'ın *William Hazlitt*'in biyografisi ve diğeri ise Rudolf ve Margaret Witkower'in sanatçıların kişilik ve davranışları üzerine bir incelemesidir.

15. Bölüm
Sunuş Biçimleri

Düzenleme: Makineyle mi, Elle mi?

Sözcük işlem aracı olarak bilgisayarların satışındaki artış ve fiyatlarındaki sürekli düşüş, yazı yazma işini ciddiye alan kişileri, masa başında bilgisayarlı bir yaşam geçirmeyi düşünmeye yöneltmiştir. Ne var ki kararı, duyumlara veya bilgisayar hayranı bir arkadaşın ısrarına dayandırarak değil, araştırma yaparak vermek gerekir. Her çalışma yönteminin olumlu ve olumsuz yanları vardır ve bunlar arasındaki denge, kişinin yapısına uygun olarak kurulmalıdır.

Öncelikle alışkanlıklarınızın düşünme biçiminizi etkileyecek derecede güçlü olup olmadığına karar vererek işe başlayın. Bazı yazarlar iyi çalışmak için kesinlikle kalem kağıda gereksinimleri olduğuna inanır; zira el yazısının hızı, ritmi, doğal rahatlığı düşüncelerin akışına uygundur. Daktiloyu yalnızca yazılarını çoğaltmak için kullanırlar. Bu tür kişilerin ne biçimde olursa olsun, alışkanlıklarında köklü değişiklik yapmaları budalalıktır. İzleyecekleri yolu yalnızca zorla benimsetmek adına, bu kişileri el yazısından vazgeçmeye zorlamak, üretim kapasitelerini olumsuz etkiler. Zira bilgisayar kullanmak düşünsel ve bedensel alışkanlıklarını altüst eder.

Daktilo kullanan yazarlar genelde daktilodan bilgisayara geçişi küçük bir adım olarak görebilirler; ama yine de bir değişikliktir bu. Daktilo, kullanıcının temel gereksinimlerini kolayca karşılar. Sözcüklerin altını çizmek, büyük harf yazmak, çift aralık bırakmak ve az sayıdaki diğer seçenekler kolayca denetlenebilir ölçüdedir.

Sözcük işlem aracında ise, genellikle birden çok işlem yapmak gerekir; bu işlemlerse her programda farklıdır.

Umulan Yararlar, Dikkate Alınması Gereken Olumsuzluklar

Bu çok yönlü hareket kolaylıklarını öğrenmenin yararı nedir? Bilgisayarla yazı yazarken, metni silmeden kolaylıkla düzeltmeler, birşeyler kesip yapıştırmadan eklemeler çıkarmalar yapılabilir; otomatik olarak sayfa numaraları koyulabilir, çalışma bittikten sonra istendiği kadar kopya çıkarılabilir, daha sonra kopyalar üzerinde değişiklik yapmak veya yeniden basmak için özgün metin bellekte saklanabilir. Ayrıca veritabanı programlarıyla araştırma notları kolayca, farklı biçimlerde düzenlenebilir.

Daktilo kullanmaya alışık olanlar için bilgisayarın sağlayacağı kolaylıklardan ilk akla gelenler bunlardır. Otomatik olarak alfabetik sıralama yapmak, yazım hatalarını kontrol etmek, sözcükleri saymak, başlıkları yerleştirmek, aralıkları ve düzenlemeyi değiştirebilmek gibi başka yararları da vardır. Ayrıca satır veya sayfa sonlarını bellekte tuttuğu için, bunları akılda tutma gereği ortadan kalkar. Oysa daktilonun böyle bir yeteneği yoktur.

Buraya kadar anlatılanlar bilgisayarın sağladığı tüm bu özgürlüklerin bir bedeli olmadığını göstermektedir. Aslında bu doğru değil. Her şeyden önce, sistemi kurmanın bir bedeli var. On yıl öncesine oranla fiyatlarda düşüş olmakla birlikte yine de pahalı bir yatırımdır bu. Eğer denendikten sonra kullanışlı olmadığına karar verilirse, harcanan para boşa gitmiş demektir; zira en son modelleri çok çekici kılan değişiklikler yapıldığından, ikinci el satışlarda fiyatlar her zaman çok düşüktür.

Ayrıca fiyatından önce düşünülmesi gereken başka konular da olabilir. Her şeyden önce, çok iyi daktilo yazabilmek ve en azından iki düzine tuşu daha kullanabilecek bir beceri geliştirmek gerekmektedir. Tek parmakla daktilo yazarken hiçbir sorunu olmayanlar, bilgisayar kullanırken ciddi güçlüklerle karşılaşacaktır. Ayrıca normal bir ekranda yarım sayfadan fazlasını veya yaptığınız çalışmanın tamamını, aynı anda göremeyeceğinizden, metni yazıcıya yazdırmanız gerekir. Verdiklerinizin tümünü ancak yeni ve pahalı programlarda görebilirsiniz.

Bu işe girişenler birkaç hafta sürecek çok zorlu bir çabaya hazırlıklı olmalıdır. Birinci denemede yaptığı bir işi ikinci denemede yapmayabilirler. Yeni başlayanların tümü bu yanılgıya düşer ve

bu, bilgisayarın ayrıntılara ne denli düşkün olduğunu kavrayıncaya kadar sürer. Adına karşın bilgisayarın matematiksel bir araç olduğu ve çalıştırabilmek için matematik bilgisi veya yeteneği gerektiği şeklindeki yanlış fikirlerden tümüyle kurtulmak gerekir. Avrupa dillerinde "düzenleyici" olarak anılması daha doğru bir yaklaşımdır. Zira çalışması mantığa dayandırılmıştır. Bir işlemin, bir biçimi izleyen aşamaları mantık sırasına göre dizilmiştir. Bütünü bu tür küçük parçalara ayırmak programcının işidir. İşin bu yanıyla kullanıcının ilgisi yoktur; kullanıcı zihin çalışmasından alışık olduğu sonuçları veya kolaylıkları da beklemelidir. Örneğin bilgisayarı hesap yapmak için kullanırsanız, büyük iki sayıyı birbiriyle çarpmakla ikiyi ikiyle çarpmak için aynı hazırlık işlemlerini yaparsınız. Birinin öbüründen daha karmaşık bir sayı olması işlem süresini etkilemez. Bir başka deyişle bilgisayar düşünmez; herhangi bir makine gibi düşünen bir varlığın verdiği komutlara göre hareket eder. Bu mekanik düzene alıştığında herkes istediği gibi yararlanır. Makinede bir duraklama olduğunda paniğe kapılmayın. Aşama aşama sorunun ne olduğunu bulmaya çalışın. Bu işe yaramazsa, bazen en iyi yol, makineyi kapatmak ve yeniden açarak karışmış olan çevrimleri ayarlamaktır.

Olumsuz yanları konusunda eklenmesi gereken diğer bir nokta da, kullanıcının sağlık durumudur. Bu konuda pek çok şey yazılmıştır ve California Eyaletinde alınması gerekli iki tür önlem konusunda bir yasa çıkarılmıştır. Bunlardan biri ekrandan yayılan düşük frekanslı manyetik ışınımla ilgilidir. Uzmanlar, özellikle kullanıcının ekrandan yaklaşık 70 cm uzaklıkta oturması koşuluyla, bu ışınımın hep zararsızlığından söz etmişlerdir. İkinci uyarı ise, çok uzun süreli kullanımla ilgilidir. İstenen bilgiye ulaşma işi uzun sürdüğünde, boyun ve sırt kaslarının olumsuz etkileneceği açıktır. Yeni yasa her iki saatlik kullanımdan sonra on beş dakikalık dinlenme süresi öngörmektedir. Ayrıca Esophoria (gözlerin birbirine aşırı yaklaşması) ve hypophoria (cisimleri bir gözle diğerinden daha yukarıda görmek) gibi göz hastalıklarına ve sürekli daktilo yazmaktan kaynaklanan parmak ve bilek ağrılarına yol açabilir. Bilgisayar rahat kullanılacak yükseklikte bir masa üstüne yerleştirilmelidir. Çalışırken güneş ışığının ekranda yansıma yapmamasına özen gösterin. Evinde çalışan bir öğrenci veya yazar için önemli olan bu tavsiyelere uymaktır.

Son bir uyarı daha: Harikalar yaratan bu araca giderek daha fazla bağlanıyorsanız, tutsağı olmamaya çalışın. Bu denge kurulamazsa başlangıçta yazı yazmanıza yardımcı olması için aldığınız bir araç bu işi kapalı alan sporuna dönüştüren fanatiklere katılmanıza ve aşırı para, zaman, dikkat harcamanıza neden olur.

Bilinmesi Yararlı Birkaç İlke

Bilgisayar aldığınızda ilk karşılaşacağınız güçlük, nasıl kullanılacağını öğretmek amacıyla hazırlanmış el kitabının yetersizliği olacaktır. Resimlerle dolu bu kalın kitap yanıtladığı sorularınız kadar bir grup soruyu yanıtsız bırakır. Mühendislerin kullanarak yerleşik hale getirdikleri kötü tanımlamalar bu sorunun nedenlerinden biridir; ne var ki bilgisayar kurulmuştur, kullanmayı öğrenmek gerekir. El kitapları birçok önemli terimi açıklamamıştır ve programlarla birlikte verilen kitaplar da aynı biçimde yetersizdir. Uzun olmalarına karşın programın ancak birkaç işlevini anlatabilmektedirler. Arkadaşlarla veya bu konuda eğitim veren kişilerle konuşurken, raslantı sonucu birkaç kullanım biçimi daha öğrenirsiniz. Bu işe yeni başlayanlara verilecek en iyi öğüt, seçtikleri programın kullanımını öğrenmek için kısa bir kursa katılmalarıdır.

Burada anlatılanlar bilgisayar kullanmayı tasarlayanları karşılaşacakları güçlüklere düşünsel olarak hazırlamaya yöneliktir. Anlamı açık olmayan terimler bu işi öğrenmeye çalışanları zorlar, bu nedenle diğer temel bilgileri verirken bu belirsiz terimlerden bazılarına da değineceğiz.

Sayısal bilgisayarın çalışma yöntemi basit bir anahtara dayandırılmıştır. Kuşkusuz bilgisayar içine yerleştirilmiş olan bu düzenek sıradan bir anahtar değildir: Akımın ve direncin aktarılmasını düzenleyen bir yongadır ve bu nedenle "trans-sistor" olarak tanımlanır. Güç akışını olağanüstü bir hızla almaşık olarak düzenlerken, önemli sayılabilecek iki durum yaratır: Bir "açık", sıfır ise "kapalı" durumdur. Açılış ve kapanışlar "byte olarak tanımlanan sekiz haneli grupların değişimini sağlayacak şekilde düzenlenir. Bir başka deyişle her byte, uygun bir yüzey üzerine manyetik olarak kaydedilmiş bir harf, sayı veya kontrol simgesini gösterir. Bu işlem tersine çevrildiğinde ise bilgisayarın "belleğine" yani aynı

yüzeye kaydedilmiş olanlar "okunur". Çeşitli kayıt disklerini ve okuma "kafalarını" ayarlamak makinenin kalbi olan merkez birimi "mikroişlemcinin" işidir. Her modelin depolama kapasitesi veya belleği, bin veya milyon byte'la gösterilir (kilobyte, megabyte gibi). Belleğin bir megabyte'ı bir milyonun üzerinde karakter (harf veya sayı) saklar.

Bilgisayarın çalışma kapasitesi üç güç veya işlevden oluşur. Birincisi bilgisayarın yapılma nedenidir. İkincisi, "çalışma sisteminin" belleğin bir bölümünde yaptığı iştir. İlk işlevini makinenin özü olarak düşünürsek, ikincisini sonradan edinilmiş alışkanlıklar olarak alabiliriz. Sonuncusu ve en somut olanı ise, kullanıcının istekleri ve gereksinimlerine cevap verebilme kapasitesidir.[1]

Bu son kapasiteye Rastgele Erişimli Bellek (Random Access Memory -RAM) gibi yanlış bir ad verilmiştir. Giriş tam tersine son derece düzenli ve hassas bir biçimde yapılır. Projenizin 10. sayfası üzerinde çalıştığınızı ve daha önceki bir sayfaya gönderme yapmak istediğinizi varsayalım. Doğru tuşa basarak ekranda istediğinizin altıncı sayfası görününceye kadar "geri sararsınız" (iyi ve açık bir tanımlama). Orada bulduklarınız örneğin geçen hafta yazmış olduğunuz bir bölümde bulunan bir başka bilgiyi çağrıştırabilir. O andaki yerinizi kaybetmeden ekranı ikiye bölerek iki bilgi grubunu kıyaslama ve bu parçaları üst üste gösterme olanağına sahipsiniz ("pencere" açmak). Eğer buna rastlantısal erişim dersek, Monte Carlo'daki rulet tekerleğini çevirmeyi nasıl tanımlamalıyız? Bilgisayarın açık-giriş özelliğini Esnek Erişimli Bellek (Flexible Access Memory) olarak düşünürsek, ne denli çok RAM varsa, o denli geniş "çalışma alanına" sahibiz demektir.

Makine Türleri ve Özellikleri

Şimdi sözcük işlem aracını inceleyelim. Bu tanımlama, bir metni yazarken ve düzeltirken kullanılan bilgisayar sistemleri için kullanılır. Bu kullanmayı doğru bulmadığımız, yetersiz bir tanımlamadır. Daha doğrusu, bu terim elektronik bir daktilo makinesiyle sözcük düzenlemeye ayarlanmış bilgisayar bileşimi bir makineyi tanımlar. Örneğin Royal Signet 100, bazı bilgisayar özelliklerini taşıyan kusursuz bir makinedir; 12 000 karakteri saklayan bir bel-

leği vardır. (Çift aralıklı yazılmış yaklaşık yedi sayfa). Ayrıca otomatik sözcük yerleştirme, düzeltme, ortalama, sayfa düzenlemesi gibi işleri yapabilir. Yazışma işi yapanlar için bilgisayardan daha ucuz ve kusursuz bir hizmet verir.

Bir başka kullanım şeklinde ise Word Perfect, Word Star, Mac Write, Apple Writer veya Microsoft Word gibi sözcük işlem programlarıyla donatılmış bilgisayar işlevi anlamına gelir. Bu tür bir programı uygun bir diskle bilgisayara girip kullanmak üzere çağırmak istediğinizde, ticari adını kullanırsınız. Sözcük işlem ekranda size sunulan işlevler arasındaki seçimlerden yalnızca biridir. Diğer işlevler için veritabanı, grafikler ve elektronik hesap tablosu gibi farklı programlar seçmeniz gerekir.

Tüm bu programlar piyasada değişik isimlerle tek tek veya birkaç işlevin tek bir programda toplandığı biçimlerde satılmaktadır. Program seçerken yardım alabileceğiniz telefon numarası gibi teknik yardımların sağlandığı programlar olmasına dikkat edin.

Kötü terminolojinin daha da çarpıtılması ile bu tür programlar genellikle "uygulamalar" ya da "uygulama programları" başlığı altında satılır. Zaten program sözcüğünün kendisi belirsizdir. Bu nedenle, bilgisayar iki aşamalı, "programlanmış" veya "komutlandırılmış" olmalıdır. Sözcük işlem programını kullanmadan önce makineye vereceğiniz malzemenin nasıl kullanılması gerektiğini anlatan kesin komutlar vermekte, yani alışkanlıklar diye tanımlanan işlevi başlatmanızda yarar vardır. Bir alışkanlıklar dizisinden oluşan bu başlangıç programına "disk işletim sistemi" denir. IBM ve buna uyarlanabilen diğer bilgisayarlar da kullanılan tipi MS-DOS veya IBM-DOS ya da kısaca "DOS" olarak bilinir. ("MS" Microsoft karşılığı bir kısaltmadır).

IBM'den söz etmişken iki büyük bilgisayar ailesinin diğer ferdi olan Macintosh'a da değinmek gerekir. Her iki bilgisayarın da ya benzerleri ya da bunlara uyarlanabilir tipte olanları vardır; yani çeşitli programların ve ek parçaların rahatlıkla kullanılabileceği bilgisayarlar yaygındır. Compag, Omega, Tandy ve Toshiba bunların en tanınmışlarındandır. Macintosh'un kullanıcıya IBM'den daha çok kolaylıklar sağladığı bilinen bir gerçektir. Bunun nedenlerinden biri komutların sözcüklerden çok, resimli simgelerle anlatılmasıdır. Birbiri ardına yapılması gereken hareketleri anlatan seçenekler listesi yani "menü" şekillerle anlatılmıştır. Ama yazarlar

sözcüklerle oynamayı seven ve onlardan ürküntü duymayan kişiler olduklarından, IBM tipi anlatımlar da onlara zor gelmez ve görsel yardımlara gerek duymazlar.

Resimlerin anlamları gibi bu cümlelerin anlamlarını da öğrenmek gerekir. Bunların çoğu her iki bilgisayarda da benzerdir, fakat anlaşılırlık derecelerindeki fark daha önce söz edilen terminolojiden kaynaklanır. Örneğin "default" sözcüğü kitaplarda ya yeterince açıklanmamış ya da hiç tanımlanmamıştır. "Default drive", "default setting" (yürürlükte olan sürücü, yürürlükte olan ayarlama) aslında "factory setting"e eşdeğer (fabrika çıkışında ayarlandığı şekliyle) deyimlerdir. Yani değiştirmek için bir işlem yapılmadığı sürece araç yalnız o durumda çalışır. İlk çalıştırıldığında ("booted up") bilgisayar "A" sürücüsündeki diski okuyacaktır. "B" veya "C" sürücülerini yürürlüğe koymak için yeniden ayarlama yapılmadıkça bu böyle sürer. Sözcük işlem programında düzinelerce bu tür program vardır. Örnek olarak tek aralıklı yazmak (bunu çift aralıklı şekline çevirebilirsiniz) veya sadece sol kenara yaslayarak yazmak (aynı hizaya getirebilirsiniz) mümkündür. Hangi programa ayarlanmış olarak bırakırsanız, o işlem yürürlükte olur. Umarız anlaşılmıştır. Aslında çok basit bir işlem için seçilen sözcüğe bakın.

Daha Bozuk Dil

Bilgisayarın dört ana parçası olan bilgisayar, ekran, klavye ve yazıcıyı aldığınızda, bunlardan farklı sözcüklere gereksinim duymayacağınızı düşünmüş olabilirsiniz. Ama hayır; ekran almaya gittiğinizde "monitör" sözcüğünü kullanmanız daha doğru olur. Herhangi bir şeyi izlemediği için yanlış bir tanımlamadır bu; zira izleyen sizsinizdir. O yalnızca ne olup bittiğini göstererek çalışmanızın aşamalarını izlemenize yardımcı olur. Monitörler "monochrome" ise tek renkli; "renkli monitör" ise renkli televizyon gibidir. Renkli monitörler diğerlerine oranla daha çok manyetik ışın yaydığından, sürekli önlerinde oturmaktan doğan tehlikeleri daha da artırır. Tek renkli ekran almadan önce hangi renge sürekli bakmaktan rahatsız olmayacağınıza karar vermelisiniz. Seçenekler mavi, yeşil, koyu sarı veya siyah-beyaz harfler olabilir.

Makinenin parçaları adlandırılırken "fare"den (mouse) söz edilmedi. Bu meslekle ilgili en akılcı terimlerden biridir. "Fare" çalışma masasının üzerinde tek elle hareket ettirilebilen ve küçük tekerlekler üzerinde çalışan küçük bir aygıttır. Ekran üzerinde "imleçi" (cursor) harekete geçirir. Kalın bir tiredir bu; ekranda bilgisayara vereceğiniz komutları işaretlemeye yarar. Bu gösterme işaretinin geriye, ileriye, yukarı, aşağı hareket etmesi gerektiğinden, "fare" bu işin klavye ile yapılabileceğinden daha hızlı bir şekilde yapılmasını sağlar. Yazı yazarken pek çok değilse bile tablo ve grafik yaparken vazgeçilemez ölçüde yararlıdır.

Karşılaşabileceğiniz tüm garip terimler konusunda uyarmak olanaksızdır; zira piyasada dilbilgisini geliştirmek, roman yazmak, liste yapmak, doğru alıntıyı bulmak gibi başlıklar altında pek çok program satılmaktadır. Satın aldığınız programın garip dilini büyük bir dikkatle incelemenizin gerekli olduğunu tek bir örnekle bile anlayabilirsiniz. Word Perfect'te yapılan çalışmayı saklamak ve daha sonra yeniden kullanmak istediğinizde "sakla" sorusunu "evet"in karşılığı olan "Y" tuşuna basarak yanıtlarsınız. Bunu "başka birşeyle değiştir" komutu izler. Doğal olarak ilk tepkiniz "hayır ben bunu saklamak istiyorum, değiştiremem" olacaktır. Aslında "yerine başka bir şey koy" cümlesinin anlamı daha önce yüklemiş olduğunuz metne eklediğiniz son bölümde düzeltmeler yapmak isteyip istemediğinizdir. Doğal olarak bu soruya "evet" yanıtı vermelisiniz.

Burada açıklanan sözcüklerin bilgisayar dili olarak adlandırılan dile ait olmadıklarını söylememiz gerekir. Bunlar bilgisayarlarla ilgili dilin sözcükleridir. Gerçek bilgisayar dili, program yapımcılarının programları yaratırken kullandıkları yapay olarak üretilmiş yaklaşık otuz kısaltmadan oluşur. BASIC, PASCAL, FORTRAN, COBOL gibi adlarla anılan programlama dilleri çok açık ve ayrıntılıdır. Kullanıcıların program dilini bilmeleri gerekmez; ama ASCII terimiyle mutlaka karşılaşacaktır. "ASKİ" olarak telaffuz edilen sözcük "American Standart Code for Information Interchange"in ilk harflerinden türetilmiştir. Bu terimi akılda tutmak önemlidir. "ASCII file" (veya text file) olarak adlandırılan her çalışma, bu kodu kullanan makineler arasındaki bilgi alışverişinde kullanılır ve en yaygın biçimde kullanımı olanlardan biridir.

Somut Parçalar Konusunda Diğer Bilgiler

Yukarıda sözü edilen dört parça ("fare", beşinci parçayı oluşturur) bilgisayarın makinesini oluşturur. Ne tür olursa olsun programlar ise "yazılım" diye anılır. Burada bilgisayarın parçalarından kısaca söz edeceğiz. Sık sık kullanılan sürücü, (drive) diskleri, kafaların altında döndüren ve önce "yazdıran" sonra da okutan düzenektir. Diskler veya disketler sürücüye dışardaki bir kapaktan yüklenir.

Bunlar çalışmalarımızı kayıt etmeye yararlar. Makinenizin tipine göre iki boyutta olabilirler. Birincisi 3 1/2 inç çapında (sert plastik) ikincisi ise 5 1/4 inç çapındadır (floppy). Yazmak, kopya çıkarmak veya yazılanları bir başka biçimde düzenlemek için disk kullanılır. Etiketleyerek, gereksinim duyulduğunda kullanılmak üzere saklanabilir. Günümüzde geniş kapsamlı programları kullanabilmek için makine içine yerleştirilmiş sabit disk kullanmak zorunluluk haline gelmiştir. Zamandan ve yerden kazandırdığı gibi floppy diskleri tekrar tekrar kullanma zorunluluğunu ortadan kaldırır. Gerek duyulan kapasiteye sahip bir sabit disk düzeltmeler ve eklemeler yapabilmeniz için bir kitabı tümüyle saklayabilir.

Hangi sistemi kullanırsanız kullanın çalışmalarınızı sabit diske yüklemeniz büyük önem taşır. Ayrıca günde bir kez "yedekleme yapmanız" gerekir. Yedekleme yapmak sabit diskteki bilgileri floppy diske aktarmak ve bilgisayardan uzak bir yerde toplamaktır. Makinede bir çalışma hatası olduğunda çalışmalarınız boşa gitmemiş olur. Kullanılan programda da belli aralıklarla otomatik koruma yapılabilir.

Bilgisayarın başına gelebilecek felaketler iki türlüdür: Sabit disk bozulabilir, çalışma veya yüklü olanları verme gücünü yitirebilir. Evdeki elektrik akımındaki ani voltaj değişikliği diske yüklediğiniz manyetik işaretleri silebilir. Bunu engellemek olanaksızdır. Elektrik akımı ile ilgili sorun "akım değişikliklerini engelleyecek bir regülatör takarak veya düzenli akım sağlayan bir kaynak kullanarak çözülebilir. Her iki çözüm de pahalıdır; piyasadaki ucuz çözümlerin ise koruyuculuğu yetersizdir. Yatırım yapmaya değer bir koruma yolu, zemini veya masanın üzerini, bilgisayarın duyarlı iç organlarını sarsıntıdan koruyacak ve statik elektriği engelleyecek bir madde ile kaplamaktır. Hava kuru olduğunda halı üzerinde

yürürken vücut elektrik yüklenir ve dokunulduğunda hepimizin çok iyi bildiği bir kıvılcım atlaması olur. Bilgisayardan şaşkınlık sesi yükselmeyecektir ama, zaman içinde sabit disk veya bilgisayar devreleri yıpranabilir.

İşiniz bittiğinde bilgisayarı kapatmanın veya bir sonraki gün çalışmaya başlayıncaya dek açık tutmanın doğru olup olmadığı uzmanlar arasında tartışma konusudur. Her seferinde yeniden akım vermek bazı yıpranmalara yol açabilir; sürekli akımın yarattığı ısınma ise bilgisayarın başka parçalarına zarar verebilir. Hepimiz bilgisayarı aynı anda açılıp kapanmaya programlayacak bir dehayı bekliyoruz. Elektrik konusuna değinmişken bilgisayarın çok fazla elektrik tüketmediğini söylemekte yarar görüyoruz. Yaklaşık 150 Watt elektrik kullanır ve bu 30 saatlik bir kullanım için ortalama 0,75 dolardır.

Şu ana kadar yaptığınız çalışmayı ancak ekranda görebiliyorsunuz veya bellekten geri çağırabiliyorsunuz. Bunları kağıt üzerine dökmek çok sayıda marka altında satılan yazıcılarla uğraşmak anlamına gelir ve bunlar iki türlüdür. Birinci türde daktilo şeridine benzer bir şerit kullanılır ve yazıcı kafadan rulo şeklinde geçen delikli bir kağıt üzerine basılır. "Kafa"nın da iki modeli vardır: Birincisi "papatya çarkı" olarak adlandırılan ve sözcükleri bildiğimiz harflerle yazan kafadır; ikincisi ise delikli matristir ve delikli noktaları küçük iğnelerle harflere dönüştürür.

Diğer tip yazıcılara Lazer yazıcılar denir. Bunlar fotokopi makineleri gibi çalışırlar. Delikli olmayan normal kağıtlar kullanılır ve pudra haline getirilmiş mürekkep bir kartuştan manyetik olarak çekilerek kağıt üzerindeki harflere yapıştırılır. Lazer yazıcılar sessiz çalışır; diğer tiplerin çıkardıkları sesler birbirinden farklıdır. Tüm yazıcılarda değişik harf ve yazı biçimleri seçilebilir; böylece amacınıza uygun sayfa görüntüsü elde edebilirsiniz.

Özentili Donanıma Gerek Yok!

Makine yardımıyla düzenleme işini ilk kez yapmaya başlayan bir öğrenci veya yazın ustası için tam donanımlı ve programlı son model bir bilgisayar gereksizdir. Windows 3.0, Fullback, Word Perfect 5.1 ve DOG gibi yazılımlar yeterlidir. Eski modeller daha ucuz

ve kullanım açısından daha basittir.[2] Ama başvuru listesi yapan ve bibliyografya hazırlayan bir yazar için gelişmiş modellerdeki biri önerilebilir: Bu RefBase olarak anılan bir programdır.[3] Yüklenecek bilgiler için ekranda hazır kartlar vardır. Daha sonra bunlar konularına göre gruplandırılabilir ve alfabetik olarak sıralanabilir.

Fakat bir modem alarak (telefonla bir başka bilgisayara veya ağına bağlanmak için) metni kaydetmek için kaset bağlantısı almaktan veya zamanı otomatik olarak verecek bir saat düzeneği ve hatta "fare" alma gereksinimini bile ortadan kaldırabilirsiniz. Bu arada "fare" için yeterli genişlikte düz bir yüzeye gereksinim olacağını unutmayın. Dört ünite masanıza kurulduktan sonra bu aygıtın dairesel hareketleri için yer kalıp kalmadığına bakın.

Kullanıcılar, zayıf yazarlara yardımcı olmak üzere hazırlanmış programlardan övgüyle söz etmelerine karşın, bunların etkinliği konusunda her zaman kuşku vardır. "Artık düzgün bir dilbilgisi ile pırıl pırıl cümleleriniz olacak. Artık kusursuz ve üstün sözcüklerle donatılmış yazılar yazabilirsiniz" gibi reklamlar pek güven uyandırıcı değildir. Ne nitelikte bir yazar olduğunuzu saptamak için kullanılan bu programlar çok katıdır (Örneğin tüm cümleler kısadır, sıfatlar kaldırılmıştır, sözcükler yinelenmez ve edilgen çatı kullanılır). Ama tüm bunların her zaman ve her yerde uygun olması olanaksızdır. Bu kitabın 10'uncu ve 11'inci bölümlerine dönerek ifadenin düşünceye nasıl uyarlanacağını ve belli bir ifade düzeni için düşüncelerinizden kısıntı yapmanıza gerek olmadığını tekrar okumakta yarar var. İyi bir yazı, yazılım programını hazırlayanların biçem anlayışına değil, sizin amaçlarınıza ve yapmak istediklerinize uyandır.

Hangi programı kullanırsanız kullanın, yazım konusunda yardımcı olacak bir sözlük ve eş anlamlı sözcükler bulmada yardımcı olacak bir kaynak içerecektir. Olduklarından daha çok yardımcıymış gibi görünürler her zaman. Sözcüklerin doğru yazılıp yazılmadığını kontrol edenler ise okunuşu aynı olan sözcükleri birbirinden ayıramaz. Örnek olarak "Reign" ve "rein" sözcüklerini verebiliriz. Bilgisayarın zihninizi okuma yeteneği yoktur. Salt daktilo hatalarını bulmada yardımcı olur; ancak sözlükte olmayan her adı ve alışılmamış terimi kendiniz düzeltmek zorundasınız.

Eşanlamlı sözcükler programı da aynı şekilde çok az yardımcı olabilir ve pek çok tehlike içerir. Bildiğiniz fakat anımsayamadığınız bir sözcüğü arıyorsanız yardımcı olur; ama anlamını bilmediği-

niz bir sözcüğü yalnızca tekrardan kaçınmak için kullanırsanız zararlıdır. Zira alınan yardım bir deyimde veya anlamda aptalca hatalar yapmanıza yol açar.

İlk Amaçlananı Aşmak

Bilgisayar kullanmaya başlayanlar, sistemi öğrenir öğrenmez hesaplarını tutmak, ödemelerini hesaplamak veya reçetelerini biriktirmek gibi yaşamın gereklerini yerine getirirken daha fazla hizmet almak isteyebilir. Harcanan çabalar, harcanan zaman dikkate alınarak bu değişiklik yapılırsa, sağlıklı sonuç alınabilir. Alışılagelmiş birçok iş bilgisayarla daha yavaş yapılır. Ayrıca günlük yaşamda kullanılan kayıtları bilgisayara yüklemek sıkıcı gelebilir. Bu seçimler kullanıcıdan kullanıcıya değişir.

Günümüzde sözcük işlem aracıyla not almak olasıdır. Bazı üreticiler not defteri büyüklüğünde (klavyenin çıkardığı ses katlanılabilir boyutlara indirildiğinden) kütüphanelerde kullanılabilecek aygıtlar yapmışlardır. Dizüstü bilgisayar birkaç kilo ağırlığında, RAM'ın 1 ila 2 megabyte'ını karşılayabilen, altı saatlik pili olan ve büyük bir evrak çantasına sığabilen bir alettir. Taşıdığı özelliklere bağlı olarak fiyatı değişir, ama boyutları küçültüldüğü için daha ucuz olacağını düşünmek yanlıştır.[4]

Yazarlar ve öğrencilerin çalışmalarını ve yaşamlarının hiçbir zaman ekrana taşımamaları gereken bölümü "okumak"tır. İlk bakışta bir ansiklopediyi diskte görmek şaşırtıcı olabilir. Küçük bir disk üzerine sığdırılmış sözcük ve sayfa sayısını veren reklamlar gözlerinizi yaşartabilir. Shakespeare'in tüm eserlerinin manyetik byte'lara sığdırıldığını düşünün! Aynı şekilde İncil, Kur'an, Mormon Kitabı, tüm biyografik, tarihsel, coğrafi başvuru kitapları ve diğerleri. . . Fakat dikkatli olun!

Veya bir süre düşünün ve yazmak, düzeltmek, yazışmak ve elde edilenleri yazıya dökmek için onca saat harcadıktan sonra öğrenmek ve bilgilerinizi doğrulamak için saatlerce bir sandalye üstünde dimdik oturmak isteyip istemediğinize karar verin. Göz yorgunluğunu ve boyun tutulmasını bir tarafa bırakarak yalnızca bir koltukta oturup, yerinizi kaybetmeden dizin gözden geçirmenin, yaptığınız eklemeleri incelemenin, tam bir tayfayı gözleriniz kamaş-

madan okumanın, zihniniz bilgi üzerinde yoğunlaşmış durumdayken, notlar almanın rahatlığını düşünün.

Tüm bunlar çalışma anı için düşünülenlerdir. Zevk için okuduğunuzda etkileri daha büyük olacaktır. Shakespeare'nin bir diyalogunu mavi veya kahverengi bir ekranda görmeyi yeğleyenlerin özel ilgi ve sevgiye gereksinimi olduğunu düşünüyorum. Kitap bisiklet gibi kusursuz bir biçimdir ve fiziksel yararlarının yerini hiçbir şey tutamaz. Kullanım hızını kendisi ayarlar. Makinenin tersine durmaya ve düşünmeye zorlar; tüm bunlar kişiyi değerlendirme yapmaya ve belleğine yerleştirmeye ve tüm bu işlerden zevk almaya yöneltir.

Bilgisayar ve Edebiyat

Kitap o denli vazgeçilmezdir ki, birkaç kitap alıp okumadan bilgisayarı iyi kullanabilmek olanaksızdır. Satın aldığınız aletle birlikte verilen el kitaplarını anlayabilmek için yardıma gereksinim duyacaksınız. İlk yardım kaynakları ise bilgisayar ve monitör el kitapları, yazıcı el kitabı, DOS el kitabı ve yazım programı el kitabıdır. Daha önce söylediğimiz gibi bunlar bilgi doludur ama yeterli değildir. Bilgisayar satın almadan önce bilgi eksiklerini tamamlamak ve ilk aylarda karşılaşılacak güçlükleri azaltmak için aşağıdaki kitapları okumanızı öneriyoruz:

Olen R. Pearson ve *Consumer Reports Books* (Tüketici Bilgileri Kitapları) editörleri tarafından hazırlanan: *Personal Computer Buying Guide* (Özel Bilgisayar Satınalma Rehberi), Tüketiciler Birliği, Mount Vernon NY, 1990; James L. Turley, *PC's Made Easy: An Introduction to All Personal Computers,* (PC Kolay Kullanım rehberi: bütün özel bilgisayarlara giriş) Osborne Mc Graw-Hill, New York 1989; ve Douglas Downing ve Michael Covington'un *Dictionary of Computer Terms* (Bilgisayar Terimleri Sözlüğü) Barron's, New York, 1989.

IBM (veya IBM'e uyarlanabilir) bilgisayarı olanlar için: Joan Lassalle ve Carol Ramsey, *The ABC's of The IBM PC and Compatibles* (IBM PC'lerin ve uyumlularının Alfabesi) 2. baskı, SYBEX, San Francisco, 1988; Jack Nimersheim, *The First Book of MS-DOS* (MS-DOS'un İlk Kitabı) Howard W. Sceus and Co, Carmel, Indi-

Şekil 28: Kitaplar Herşeyin Temelidir
Charlie Chaplin görüntülü bu reklam afişi, IBM'in kişisel bilgisayarları için hazırlanmıştır. Gönderdiği mesaj, PC kullanan herkes için binlerce kitap ve belgenin içeriğini parmaklarının ucunda olmasıdır. Ama aynı resim bilgisayara egemen olabilmek için bu kitap ve broşürleri okumanız gerektiği şeklinde de yorumlanabilir.

ana, 1990; Debaral Beecham ve Walton Beacham, *Using Word Perfect* (Word Perfect in Kullanımı) 3. baskı, Que Corporation, Carmel, Indiana, 1987; ve Jeff Woodward, *Teach Yourself Word Perfect 5.1* (Word Perfect'i Kendi Kendinize Öğrenim) SYBEX, San Francisco, 1990 (veya sözcük-işlem programınız için mektupla bilgi. Sayı numarasını vermeyi unutmayın).

Macintosh veya uyumlularını kullananlar için: Sharon Zardetto Aker, *The Macintosh Bible* (Macintosh İncili) 3. baskı, Goldstein ve Blair, Berkeley CA 1987-90.

Ayrıca Microref Educational Systems Inc. (Northbrook, Illinois) tarafından özgün yazım programınız için derlenmiş "Quick Reference Guide"ı (Çabuk Başvuru Rehberi) bulundurmak büyük kolaylık sağlar. Bu rehberlerde programı kullanmak için gerekli olan, örneğin sütun hazırla, dipnot yerleştir, düzelt, yerini değiştir, metni çıkar gibi tüm komut biçimlerini içeren numaralanmış ve sıralanmış spiral bağlantılı 4 1/4 x 8 1/2'lik kartlar vardır. Kitapçık dik olarak ekranın önünde ve altında duracak biçimde hazırlanmıştır. Kullanıcı çalışırken istediği komutu kolayca bulabilir.

Makineye alıştıktan sonra yazar, yanlışlıkla silinmiş bir dosyayı tekrar bulmak gibi diğer özelliklerini de öğrenmek isteyebilir. Aykırı gibi görünen bu durum ve önemli diğer birçok işlem konusunda bilgilenmek için Alfred Glossbenner ve Nick Anis, *The Hard Disk Handbook* (Osborne McGraw - Hill, New York, 19x0), çok yararlıdır. Özenli bir çalışma ile bilgi ve beceri dağarcığı zenginleştirilebilir.

Son Öneriler

Bilgisayar endüstrisindeki son gelişmeler konusunda bilgi veren sayısız reklam ve makalelerle dolu birçok aylık dergi vardır. Yazılış biçimlerinden bunların öğrencilere veya sözcük işlemle uğraşanlara yönelik olmadıkları hemen anlaşılabilir. Dili çok tekniktir ve uzmanlaşmış, karmaşık uygulamalar konusunda bilgiler içerir. Sıradan bir kullanıcı için hem yazılımlar hem de donanımlarla ilgili yenilikleri yakından izlemenin en iyi yolu New York Times'in Tuesday Science Section'ında (Salı Bilim Bölümü) yayımlanan Peter H. Lewis'in "PC'ler" ve L.R. Shannon'un "Bilgisayarla ilgili bil-

giler" sütunlarını okumaktır. Açıklayıcı ve eleştirel bilgiler vardır ve satın almak isteyenlere adres ve fiatlarıyla ilgili bilgiler verilmektedir. Ayrıca, Computer Add gibi bazı büyük dağıtıcıların dağıtım listesine katılmak veya PC kullanıcılar grubuna girmek için yararlıdır.

Basında, zaman zaman bu konuda yapılan yeniliklerle ilgili bilgiler bulabilirsiniz. "Scanner" (tarayıcı), "Stylus" (kalem) veya benzeri parçalar ekleyerek sözlü komut vermek veya bir yazı üzerinde elle düzeltme yapmak ve bilgisayarın bunu daktilo edilmiş biçimde alması sağlanabilir. Bunlarında ötesinde kısa bir süre sonra Hindistan'dan gelecek bir programla bilgisayarda kendi el yazınızla çalışma yapabileceğiniz yolunda bilgiler vardır. Bu aşamada aynı işi kendinizin de yapabileceğini ve bu yolla para harcamaktan ve birçok sıkıntıdan kurtulabileceğinizi düşünebilirsiniz.

Kapsamlı Bir Çalışma: Editörlük

Elle veya makineyle yazılmış olan çalışmanız okuyucuya araştırmacı olarak yeteneğiniz konusunda bir fikir verir. Ama uzman biri için gerçek sınav, yapıtın düzenlenmesidir. Aslında bu, araştırma sırasında başvurulan tüm zihinsel ve bedensel çalışmaların biraraya getirilmesi ve uygulanmasıdır.

Bu sanatın genel anlamda üstün yetenekler gerektiren bir çalışma olarak görülmediği, kitapların ön sayfalarına adlarını editör olarak yazdıranlardan ancak birkaçının kendilerinden beklenenlerin bilincinde oldukları düşünülürse daha iyi anlaşılır. Doktora tezini hazırlayanların yalnız alıntı yapmak ve kendi sözcükleriyle aktarmak yerine normal ölçülerdeki bir metni titizlikle gözden geçrip düzenlemelerini istemek, bilim ve kültür açısından daha yararlıdır.

Editör, yazara ve okurlarına karşı yükümlülükleri olan kişidir. Yazarın çalışması aslına uygun ve anlaşılır biçimde sunulmalıdır. Bu farklılıkları kaydetme, dolaylı anlatımları açıklama, isimleri belirleme ve göze çarpan gerçek hataları ve çelişkileri yok etme anlamına gelir. Becerikli bir editör kaynakları ve diğer etmenleri göstermek ve yıllar boyunca çelişen görüşler yaratmış noktalardaki yargısını sunmak ister. Kısaca bu tip editörler yazar adına herşeyi

çözümlemek isterler. Zeki bir editör aynı nedenle okunabilir bir metin üretir. Bir de gösteriş meraklısı editörlerin kullandıkları, yapıtı aşan türden bir uygulama vardır. Cümlenin tam ortasında parantez içinde farklılıklar verilir ve aslında okuyucunun konuyu kesintisiz izleyebilmesini sağlaması gereken akıcılık not ve simge yığınları arasında kaybolur.

Aslında eğitimli ve yetenekli bir editör yalnızca açıklanması gerekenleri açıklamalı ve aktarması gereken sayısız bilgiyi kullanıma en uygun biçimde sunmalıdır. Bir başka deyişle bu özel bilgiye gereksinimi olmayan okuyucu onu kolaylıkla yok sayabilmeli; gereksinim duyan ise aynı kolaylıkla bulabilmelidir. Aynı şekilde, farklılıklar anlamı bozacak şekilde yerleştirilmemeli, tersine anlama katkıda bulunabilmelidir. Eğitimli bir editörlük örneği olarak Roy P. Basler'in *Collected Works of Abraham Lincoln*'una bakınız.

Editör düzenleme alanında bir sanatçı ve özlü yazan bir yazar olmalıdır. Dipnotların iyi düzenlenmesi hiç de basit değildir. Örneğin garip bir ismi açıklamak için metne ilgisiz bazı bilgiler katmanız gerekebilir.

Bu tür ayrıntıların özlü bir biçimde sunulması deneyim gerektiren bir ustalıktır; her sanat dalında olduğu gibi parçaların ustalıkla seçilmesi ve yerleştirilmesini gerektirir. Editör araştırmaları sırasında kullanabileceğinden fazla bilgi derleyebilir ve bu bilgileri derlerken çektiği sıkıntılar onun tüm hazinesini okuyucusuna aktarmaya itebilir.

Araştırma güç ve yorucu bir iştir. Hepimizin bezginlik duyduğu ve defterlerle küçük bir yığın okunması gereken notun dağlar gibi göründüğü anlar vardır. O anda şu sözü anımsayın: Damlaya damlaya göl olur. Önce bir defterle başlayın, bilgilerin bir kısmını doğruluğunu araştırın ve bir bölümün girişini yazın. Bu şekilde devam ettiğinizde bu parçaları birleştirerek kitabı tamamladığınızı göreceksiniz.

Bildiklerini Konuşarak Anlatma

Araştırmacının kağıt üzerindeki sözcükleri, bulduklarını başkalarına aktarmak için bir araç olarak gördüğü kesindir. Ama günümüzde konuşma Herodotosvari bir önem kazanmıştır. Radyo yayınları her yere ulaşabilmektedir; konferanslarla eğitimin yerini tartışma yöntemi olarak tanımlanan biçim almış gibi görünüyorsa

da, akademisyenlerin verdikleri konferans sayısı bir hayli yüksektir. Geniş hazırlık sınıfları için hiç olmazsa arada sırada konferanslar vermek gerekir. Her alandaki uzmanlar ya kendi alanlarındaki meslek adamlarına ya da öğrencilere bu tür konferanslar vermek üzere sık sık çağrılırlar. Tarih öğretisi konusunda söylenecek birkaç söz bütün öğretilere uyarlanabilecek yolları ve alışkanlıkları anlatmaya yeter. Bu özellikle konusu insan olan tüm bilim dalları için geçerlidir.

Tarih öğretisi çok çaba gerektirir. Bu doğrudur; zira her şeyden önce etkin bir öğretim için çok çalışmak gerekir; ayrıca tarih, aynen matematik gibi farklı bir zihin çalışması gerektirir. Tarih belli zaman ve uzam koşullarında insanların eylemleriyle ilgilenen bir bilimdir. "Öykü"nün anlaşılabilir ve akla yakın olabilmesi için tüm bu unsurların zihinde yeniden canlandırılması gerekir. Öğrenci için zaman çok gerilerde kalmıştır ve gelenekler akla yakın görünmez; uzama gelince büyük bir olasılıkla orayı hiç görmemiştir. Ancak insanların karmaşık gerekçeleri ve değişken amaçları dinleyicinin ilgisini çekecek canlılıkta sunulabildiğinde oyuncular ve olaylar anlaşılabilir olur.

Bu bilgileri, fikirleri ve duyguları aktarabilmek için öğretmenin onları benimsemesi şarttır. Ders kitaplarında genellemeler ve klasik niteleyicilerle bağlanmış isimler ve olaylar anlatılır. Uzun dönemleri kapsayabilmek için yazar genelde eğitimli bir yetişkini sıkacak, gençlerin ise ilgisizlikle bakacağı ruhsuz bilgiler verir. Tarih öğrencisi insanların davranış biçimleri, ekonomik gereksinimleri, onları eyleme yönelten siyasi fikirleri ve duyguları konusunda fikir sahibi olmalıdır. Yani toplumun ve hükümetin ne olduğunu bilmelidir. "Direniş güçleri", "emperyalist hırs" veya "milliyetçilikle liberalizmin arasındaki çatışma" gibi konulardan söz edebilmek için önce bu soyut olguları insan istekleri ve amaçlarıyla birleştirerek somutlaştırmak gerekir. Öğretmenin tüm bu bağlantıları canlandırabilmesi gerekir. "Bayan X büyük bir öğretmendi. Tarihe hayat verirdi" cümlesinde anlamı açık olmakla birlikte hatalı kurgu söz konusudur. Zira tarih zaten canlıdır ve gerçeklere dayandırılarak yazılan tarih iyi bir roman kadar yaşama benzer. Fakat birçok ders kitabında ve bazı öğretmenler gerçek tarihi anlatırken tarihsel bir gerçeğe uzaktan ve kuru bir ifadeyle değinirler.

Bu ikinci elden anlatımın ve değiştirmenin tehlikesini bilen öğretmen iyi öğretmen olmaya adaydır. Canlılıkla baştan savma yaklaşım arasındaki farkı öğretmen kavramalı ve buna dayanarak hareket etmelidir. Bazı kaynaklara başvurarak o dönemin gerçek tarihini okumalı; bununla yetinmeyerek aynı olayları anlatan başka tarihleri, aynı kişilerin çeşitli biyografilerini incelemeli ve sürekli okumalıdır. Anlatacağı ve tartışacağı konular onun doğal bir parçası haline gelmelidir.

Artık konferans tekniklerini genel olarak gözden geçirebiliriz. Ders verirken, iş toplantılarında ve sosyal sorunlarla ilgili konferanslarda kullanılan teknikler aynıdır.

Konferans: Canlandırıcı veya Uyuşturucu

Ne tür bir konuşma hazırlığı yaparsak yapalım, her şeyden önce kesinlik kazandırılması gereken noktalar şunlardır: "Konuşmam ne kadar sürmeli?" ve "kimlere, kaç kişiye hitap edeceğim?" Birinci soru, sorulacak bilgilerin miktar ve türünü saptar; ikincisi ise kullanılacak sözcükleri, tonlamanın, anlatılanların ne ölçüde karmaşık olabileceği konusunda ölçütler verir. Dinleyicilerin özelliklerini bilirseniz yorumlarınızı doğru ölçülerde yapabilirsiniz. Örneğin, Kadın Seçmenler Birliğine hitap ediyorsanız, sosyal sorunlarla ilgili olarak ilgiyle dinlenecek ve hemen algılanacak fikirler ileri sürmenize yardımcı olacak bir siyasi kültür birikimimizin olması gerekir. Eğitim yılının hemen başında yeni öğrencilerin veya değişiklik arayan karışık bir grubun gereksinimlerinin birbirinden farklı olması doğaldır. Yeterince ayrıntı toplayıp adım adım ilerlemelisiniz. Dinleyiciler konuşmacının iyi hazırlanıp hazırlanmadığını hemen anlarlar. Kendisinden Berkeley'deki bir öğrenci toplantısında öğlen saatlerinde yarım saatlik bir konuşma yapması istenen ünlü bir akademisyen dört konuda konuşacağını bildirmiştir; konuşmasının yirmi beşinci dakikasında sözlerine "ikinci konum..." diye başladığı anda birkaç yüz dinleyicinin ayağa kalkıp salonu terkettiğini görmüştür. Bu haklı tepki konuşmacının saygısızlığı, çağımızın koşullarına uyan dengeli bir konuşma hazırlamadaki duyarsızlığı nedeniyle gösterilmiştir.

Akademik bir konferans genellikle elli dakika sürer ve deneyimli bir konuşmacı her konuda elli dakika sürecek bir konuşmayı saatine bakmadan yapabilir. Konuşmacının yalnızca deneyimli değil, aynı zamanda bilinçli olması koşuluyla, önceden hazırlanmış bir konferans en azından konuşmacıyla, dinleyici arasında belirgin bir bağlantı kurma özelliğini taşımalıdır. Bu özellik (1) konuşmacının konferanstan önce her seferinde hazırlık yaptığı; (2) işe yeni başladığında çok çalıştığı; (3) her konuşmasından sonra öz eleştiri yapmak alışkanlığında olduğu anlamına gelir. Bu üç özellik içinde somut açıklamalar yapmak gerekir.

"Hazırlanmak" bütünlüğü olan bir konu yaratmak ve bununla ilgili malzemeyi biraraya getirip düzenlemek; bir metin yazmak veya notlar hazırlamak; sunuş süresini hesaplamaktır. Bu ölçüm saate bakarak konuşmayı prova etmek veya her sözü yazıp sayarak yapılır. İyi bir sunuşta dakikada 125 sözcük kullanılır. Bu dinlenme ve vurgulama yapmak için verilen aralar ve hızı ayarlamayı içerir. Kuşkusuz konuşmacı kendi özelliklerini dikkate alarak bu sınırlar içinde ayarlama yapmalıdır.[5] Aslında Vermont veya Teksas şivesiyle hızlı konuşmak olanaksızdır; ama konuşulanların akılda kalması isteniyorsa hızlı konuşma alışkanlığında olanların biraz yavaşlatmalarında yarar vardır.

Konuyu belirlemek, bilgileri toplamak ve düzenlemek birbirine bağlı çalışmalardır. Konuşma konusu "Avrupa'da Devrim: 1789, 1917" ise istenen kıyaslama ancak birkaç noktanın açıklanmasına olanak verir. Ancak sağduyusuz ve bencil bir konuşmacı, zamanının büyük bir bölümünü ümitsiz bir şekilde Fransız Devriminin tamamını anlatmaya ayırır ve son dakikada 1917 Rus Devriminden söz etmediği için özür dileyerek dinleyicileri aptal yerine koyar. Bundan alınacak ders genellenebilir: Tüm konferanslar bir iki nokta ile sınırlandırılmalı ve bu asla altıyı geçmemelidir. Bu noktalar (fikirler, sonuçlar, konular ve sorular) konferansın görülmeyen çatısını oluşturur. En iyi şekil bunları başlarken açıklamak, aralarındaki ilişkiyi vurgulamak için gerek duyulduğunda yinelemek ve sonunda tümünü birarada yeniden vurgulamaktır.

Tüm bu oyunlar ağızdan çıkan sözcüklerin engellenemez soyutluğunu telafi etmek için tasarlanmıştır: dinleyici sayfa çeviremez, "lütfen bir kez daha söyleyin" diyemez, yeni veya güç bir yorumu irdelemek için durup, üzerinde düşünemez. Konuşmacı konuşmasını

sürdürmek zorundadır. İlgili bir okuyucu not alıyorsa aralarındaki zaman ve düşünce açığı giderek genişleyecektir. Bu nedenle, tekrarlama dinleyiciye kaçırdığını yakalama, tarafların yaratılmasını umdukları düşünce bütünlüğünü sağlama olanağı verecektir.

Ustalıkla yapıldığında tekrarlama her başlık altındaki bilgi ve fikirlerin sunuluşunu güçlendirir, zenginleştirir.

Zaman zaman anlamlı tek bir cümle aynı sözcüklerle ikinci kez tekrarlanabilir; ancak bu hile abartılırsa sıkıcı ve anlamsız hale gelir. Bunu yapmanın en ustaca yolu bağlantı sözcüklerini iyi kullanmaktır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avusturya Dışişleri Bakanlığı, hükümet desteğindeki Sırp suikastçilerin Arşidük Francis Ferdinard'ın öldürülmesinden sorumlu olduklarının bilinmediğini açıklamıştır; bundan yalnızca kuşkulanıldığı ve doğru olmadığının ümit edildiği, ancak şu anda bunun doğru olduğu yolunda kanıtlar olduğu söylenmiştir. Bu önemli gerçek yinelendiğinde şu biçimi alabilir: "*Olaydan kesinlikle habersiz oluşumuz ve aldatılışımız uzun bir bekleyişle iki katına çıkmıştır; ve bir ültimatom yayınlama kararı alınmıştır.*" İtalik yazı ile verilen sözcükler yazılı metinde gerçeğinden fazla gelebilir ama konferansta beceri ve biçem göstergesidir.

Hazırlığın geri kalan kısmı belleğe yardımcı olacak biçimde bilgilenmektir. Yanlış anımsayarak, kullanılması gereken yerde 3. konudan söz etmemeli. Tümüyle ilgisiz bir yerde, bu konuya değinmek kolayca yapılabilecek bir yanlışlıktır. Resmi konuşmalarda, dikkatli konuşmacılar yanlarında yazılı metni de getirirler.[6] Bu tür konuşmacılar ve dinleyiciler için doğaçlama yapmak bir saygısızlık belirtisidir. Elde metin olmadan konuşmanın yarattığı birçok olumsuzluktan biri de zaman kaybıdır. Böyle durumlarda hata yapmak, başa dönmek ve amaçsız tekrar ar yapmak kaçınılmazdır. Tam metin kullanan konuşmacılar aynı süreç içinde daha çok şeyi daha doğru biçimde anlatır. Okumadan kaynaklanan tekdüzelik ilerde ele alınacaktır.

Ders verirken, resmi olmayan durumlarda, sık sık yinelendiği için çok iyi bilinen konularda konuşurken, notlardan yararlanılır. Bunlar çok kapsamlı veya çok kısa olabilir. Ayrıntılı notlar ister arada düşünme payı bırakılmış tam paragraflar, ister başlıklar ve alt başlıklar şeklinde sıralanmış olsun, olabilecek en açık şekilde daktilo edilmiş olmalıdır. Böylece konuşmacı kağıtla dinleyiciler arasında gidip gelen bir baş hareketi yapmadan notları kullanabi-

lir. Tam paragrafların tümüyle anlatılmasına gerek yoktur. bunlar konuşmacıya birbirini izleyen konuları (bunlar "konu paragrafıdır") göstermeye yarar. Konuşmacı bunlara bakarak dağarcığındaki bilgileri aktarır. Anahatların kullanıldığı notların da işlevi aynıdır; fakat zihnin tasarlanmış olan sırayla işlenmesine yardımcı olur. Kısa notlara gelince, bunlar 3 x 5'lik tek bir karta sığacak şekilde yazılmış dört ya da beş başlık içerecek şekilde veya her konuyu hatırlatacak bir bilgi içeren dört veya beş kart şeklinde olabilir. Eski günlerde akşam yemeğinden sonra konuşma yapanlar kolalı gömlek manşetlerine anahtar sözcükler yazar ve hazırlık yapmadan konuşurlardı (manşetten konuşmak deyimi bu gelenekten türemiştir).

Hazırlıksız konuşan bu kişilerin konuşmaları akıcı, akılcı, anlaşılır ve tutarlı ise, dinleyenlere özel bir zevk verirdi. Dinleyicilerle tek tek içtenlikle sohbet eden samimi bir dost görünümündeydiler. İçinden geldiği gibi hazırlıksız konuşan bu kişiler not taşımanın verdiği sıkıntıdan uzaktılar ve hatta manşetlerini bile göremezdiniz. Fakat bu ustalık gizli yapılmış bir hazırlığın ve uzun deneyimlerin sonucuydu. Bu uygulamada geçerli olanlar doğrudan doğruya, önceden hazırlanmış bir konuşmacı için de geçerlidir.

Hoşa Giden Bir Konuşmanın Unsurları

Kalabalık önünde konuşan bir kişi öncelikle doğru ve düzgün anlatımı öğrenmelidir. Dinleyiciler için, konuşmacının sözcükleri ağzında gevelemesi veya her cümlenin sonunda başını öne eğerek sesini alçaltması yüzünden her on sözcükten birini kaçırmak çok rahatsız edicidir. Bu durum bir güldürmecenin veya bir kinayenin anlamını yok edebilir. Çok can sıkıcı bir olumsuzluktur. Anlatımı telaffuzdan ayrı tutamayız; fakat konuşmanın özünü oluşturan bu unsur tek başına bir kitaba konu olabilir. Yine de genel anlamda kısacık iki ipucu verebiliriz. Yalnızca okuduğunuz sözcükleri telaffuz edin, hiç okuyamadığınız bir sözcüğü telaffuz etmeyin; sözcükleri not alırken öğrendiğiniz yolu kullanarak bilinçli bir çaba harcayın ve etrafınızdakileri dinleyin. O ana kadar kullandığınız birkaç sözcüğü istemeden farklı telaffuz ettiğinizi anlayabilirsiniz. Bu dinleyicilerin ilgisini vermek istediğiniz mesajdan uzaklaştırabilir. Her zaman akılcı bir uyumun ölçütüdür bu.[7]

Aynı uyarı, daha küçük ölçüde olmak üzere, baş, el, kol ve bacak hareketleri için de geçerlidir. Bir şeylerle oynayarak, ayağımızı sallayarak veya sandalyeye, notlarınıza veya dirseğinize sarılarak dikkati değerli fikirlerinizden uzaklaştırmayın. Dinleyiciler arasında bulunan bir arkadaşınıza heyecanla bu hareketlerden birini yapıp yapmadığınızı sorun.

Yalnız kürsüde değil her zaman tam cümlelerle konuşmayı alışkanlık haline getirin. Bunu tümüyle sağlamak olanaksız olduğundan başaramayacaksınız; ama küçük de olsa başarı başarıdır. Konuşmada kullanacağınız sözcükleri gözden geçirmek, dinleyicilerinize rahat, akıcı ve anlaşılır bir dille hitap etmenizi sağlar. Bu çaba kitap okur gibi konuşmanıza neden olmaz, tersine duraklamaları ve hatırlayamadığınız sözcüğün yerine bir başkasını koymanızı engeller.

Konuşmanın diğer unsurları da aynı derecede önemlidir. Belli bir hızla tekdüze bir tonda konuşmak yeterli değildir. Topluluğa hitap etme konusundaki el kitaplarında "özel sözcükler", "renkli sözcükler", ilgiyi artırma ve üst noktada tutma gibi pek çok başka unsurdan söz edilir. Fakat bu sıralamaların pek yararı yoktur; zira sınırları dardır. Hiçbir konuşmacı "haydi şimdi renkli bir sözcük kullanmanın tam zamanı" veya "şimdi biraz gerilimi artırayım" diye tasarlamalar yapamaz.

Bu öğeler düşünürken kendiliğinden ortaya çıkmalı veya söylev biçiminden hoşnut olmayan birinin eliştirel bir tavırla kendini düşünce biçimi olarak bu yönde eğitmesi sonucu oluşmalıdır.

Notlara bakarak konuşulduğunda kısa ve basit cümleler kullanma olasılığı yüksektir. Biçim ve anlaşılırlığın bozulma tehlikesi, konuşmacıya basit bir cümleye nasıl başladığını unutturacak kadar yeni cümlecikler kullanma isteği yaratır ve konuşmacı cümleyi nasıl bitirmesi gerektiğini bir türlü bulamaz.

Konuşmasının tümünü veya bir kısmını yazılı metinden yapan konuşmacıyı bekleyen tehlikeler farklıdır. Yazdıkları ve okuduklarında doğal bulduğu ve basılı şekliyle rahat ve doğru görünen karmaşık cümle yapıları kullanması olasıdır. Ama bu konferans için uygun biçim değildir. Dinleyicilerin, konuşmacının daktilo ile yazılmış metnini çıkardığında duydukları korkunun nedeni budur. Hiçbir aktör, güzel konuşma yeteneği olan hiçbir kişi, konuşmadan çok, deneme yazısı özelliklerini taşıyan bir metni ilgi çekici bir

konferans haline getiremez. Kısacası, konuşmacıların yazılı konferans metninin nasıl hazırlanacağını bilmeleri gerekir.

Bu çok zor bir iş değildir; çoğunlukla yapılmaması gerekenleri içerir. Uzun cümleler yazmayın. Cümlelere niteleyicilerle ve tamlayıcılarla başlamayın, onlar kendiliğinden gelir. "Her ne kadar...", "bu nedenle...", veya "aslında..." gibi fikri sınırlayan sözcüklerle cümleye başlarsanız dinleyici bir süre arkasından ne geleceğini bilmeden bunlara takılacaktır. Ne anlatıldığını anladığında ise vurgulanmak isteneni unutacaktır. Daha önce cümle kurarken dikkat edilmesi gerekenler olarak önerilenler burada amaca ters düştüğü için dikkate alınmamalıdır. Olumlu ifadeler her zaman başta kullanılmalı ve karşı çıkılan fikir söylenmeden önce olumlu ifadenin kesinlikle anlaşılmış olduğuna inanılmalıdır. Kulakla anlama ile gözle anlama arasındaki farkın bilincinde olarak hareket etmezseniz, dinleyicinin aklını karıştırırsınız. İşin kötüsü, o da sizin net düşünemediğinize inanır.

Kulakla anlamayı dikkate alarak devam edecek olursak bağlaçlarla bağlanmış teknik terimleri veya teknik terim görüntüsü veren sözcükleri art arda sıralamayın. Soyutlukları nedeniyle kısa sürede dinleyicinin düşünme kapasitesini yok eder. Somut konular ve eylem içeren fiiller kullanın, hızı çeşitlendirin ve yorumlarla bilgileri dönüşümlü olarak verin.

Bir konudan diğerine geçerken ara verin veya bir yorumla iki konuyu birbirine bağlayın. Dinleyicileri zaman zaman geriye döndürün. Ayrıca "Sizler ve ben" gibi sözcükleri sık sık kullanarak metne konuşma özelliği katın. Dinleyici kendisine yol gösterildiğini hissetmekten hoşlanır. Bu kesinlikle onlara yukarıdan bakıldığı anlamına gelmez. Konuşmacı ve dinleyicinin aynı düzlemde oldukları, konuya duydukları ilgi ve birbirlerine gösterdikleri özen açısından her zaman eşit oldukları varsayılır. Konuşmacının uzmanlığı ve taşıdığı ünvanların bununla bir ilgisi yoktur. Bu kural özellikle soruların sorulduğu sürede veya ders süresinde geçerli olmalıdır. Konuşmacı tüm sorulara aynı biçimde, tutarsızlıkları ve küstahlıkları dikkate almadan verebileceği ve dinleyicilerin bekledikleri biçimde yanıt vermelidir. Ve doğal olarak konuşmacı yaptığı bir bilgi veya yorum hatasıyla ilgili uyarıları da kabul etmelidir. Bu önerilerin, bir aşağılama veya soru yağmuru karşısında sabırlı olması gerektiği anlamına gelmediği açıktır. Böyle bir durumda konuşmacı dinleyiciler arasındaki uygar davranan gruptan özür dileyerek kürsüden çekilebilir.

Burada da karşılıklı konuşmada uygulanan terbiye kuralları geçerlidir. Konferans, dinleyicilerin kafasında sürekli bir tepki ve konuşmacı ile aralarında bir tür sessiz iletişim oluşturmamışsa etkili olamaz. Bu iletişim sağlanabilirse konferans öğretici ve eğlendirici olabilir. Deneyimli bir konuşmacı dinleyicilerini bu noktaya getirip getirmediğini bilir; deneyimsiz bir konuşmacı ise işe bir fıkra anlatarak başlayıp bunu sağlamaya çalışır. Bu yaygın bir hatadır. İyi bir fıkra anlatmak çok güçtür. Dinleyicilerin yarısı bunu daha önce duymuş olabilir ve konuyla ilgili değilse zorlamalı bir gülüşten sonra söze başlamadan önceki ilgisiz görüntülerine bürünürler. O halde konuşmaya ciddi bir biçimde başlamak en iyi yoldur. Ayrıca konu ile ilgili ortak görüşü dikkate alarak konuşun. Konferans biçimindeki eğitimde, dizi konferans biçimindeki eğitimde veya dizi konferanslarda söze başlarken bir önceki konuşmada bıraktığınız noktayı hatırlatarak dinleyicileri aynı noktaya getirin. Artık konumuzla ilgili fıkralar veya hiç duyulmamış şakalar anlatabilirsiniz. Dinleyicilerin tümü memnun edilmek isteğinde onları bu noktaya getirmek güç değildir. Bu konumda dinleyici konuşmacı hakkında iyi düşünmek ister ve bu iyi duyguyu korumak için elinden geleni yapar.

Konferans okunacaksa son bir önerimiz daha olabilir. Metnin okunmak üzere yazıldığını büyük harf kullanıldığını ve üç aralıkla yazıldığını varsayıyoruz. Bazı daktilolarda büyük okunabilir harflerinin kullanıldığı konuşmacı tipi harfler vardır (Şekil 29'a bakınız).

Bu sayfalar birbirine zımbalanmalı (ataşla tutturulmamalıdır) veya bir dosya içinde gazete gibi açılarak okunacak biçimde tutturulmalıdır. Böylece konuşmanızın ortasında yaptığınız yanlış bir el hareketi ile uçuşmalarını önlemiş olursunuz. Tutturmadan önce sayfa numaralarını bir kez daha kontrol edin. Konferansta araç kullanılacaksa (ses düzeni veya projeksiyon aleti) çağdaş bir konuşmacının görevi bunların çalışıp çalışmadığını önceden kontrol etmektir. Bu tür düzeneklerin ne kadar sık bozulduğunu, yönetimin bir düğmeyi çevirdiklerinde çalışacak gözüyle bakmak gibi bir özensizlik içinde olabileceğini akılda tutmak gerekir.

İyi okuyabilmeniz için, burun ve çenenizin konuşma süresince dinleyiciler tarafından görülebilmesi gerekir. Burun sayfanın üzerinde çene göğüse dayalıysa topluluğa değil kendi kendinize okuyorsunuz demektir. Bu gerçeği dikkate alırsanız metnin 35-40 cm. me-

safeden okunabilecek şekilde yazılmış olması gerektiği ortaya çıkar. Yalnızca gözlerinizi indirerek aşağıya bakmalı ve konuşmanızı sürdürürken bir sonraki cümlenin başlangıç sözcüğünü yakalayabilmelisiniz. Bir müzik aleti çalarken olduğu gibi biraz tekrar yaparak bu işlev eş güdümünü sağlayabilirsiniz. Cümlenin geri kalan kısmını gözleriniz dinleyicilere çevrili olarak okumalısınız. Dinleyici canlı bir varlığın anlattıklarından zevk alır. Televizyondan yapılan konuşmaların radyodan daha uzun süre sürdürülebilmesinin nedeni budur.

Doğal olarak sözcüklerin çoğu gözleriniz metinde olmadan söyleneceğinden metinde yazılanları çok iyi bilmeniz gerekir. Aslında bu pek zor değildir; zira metni yazan, düzelten, yazım hatalarını kontrol eden ve konferanstan önce prova yapan sizsinizdir. En rahat çalışma, tabii ki nerelerde ara verileceğini yeniden gözden geçirmektir. Bazı sözcük gruplarının bir nefeste söylenmesi gerekir. Satır veya sayfanın bu tür bir iki sözcüğü almayacak biçimde bittiğini varsayalım; bu aksaklığı önceden bilirseniz konuşmanız kesintisiz gider. Dikine çekilmiş bir veya iki çizgi, kısa oklar, özel nedenlerle sözcüklerin altını çizmek bu açıdan yardımcı olan unsurlardır (Şekil29'a bakınız). Okunacak metnin hazırlığı için yaptığınız her çalışmanın, inandırıcı bir konuşma yapmak için gerekli bilgilerin zihninize yerleşmesine yardımcı olduğunu göreceksiniz. Gerekli işaretlemeleri yaptıktan sonra konuşmadan bir veya iki saat öncesine kadar başka bir çaba harcamanız gerekmez; zaten işaretlemeyi yaparken bir kez daha okumuş ve gerekli değişiklikleri yapmış bulunuyorsunuz. Bazı konuşmacılar provayı yüksek sesle, bir kısmı ise sessiz yaparlar. Her iki şekilde de hazırlıklar tamamdır. Kürsüye çıktığınızda veya derslikte önünüzde metni görmek sizi yüreklendirecek ve duygusuz bir eylem olan okumak yerine bir resital veriyormuş duygusuna kapılacaksınız.

Komiteleri ve Seminerleri Yönetmek

Öğretme ve konferans vermenin dışında bilgili insanlardan yapması istenen ve başka konularda yetenekli oldukları halde, çoğu zaman insanların pek başarılı olamadıkları bir görev daha vardır: Bir grubu yönetmek. Modern dünya bir sürü komiteden oluşmuş-

tur. Eğitim ve dinlence de dahil olmak üzere her türlü faaliyet toplantı yapılmadan yürütülemez. Bu günlük yaşamın demokrasisidir. Ve gruplar kendilerini yönetmezler. Toplantı için bir gündem hazırlanmıştır ama gündem olsun veya olmasın çalışmayı yönetecek bir lidere gereksinim vardır.

Seminer, gruplar halinde toplanan bir meslek kuruluşu, yöneticiler konferansı ve her düzeydeki tartışma grubu, iyi belirlenmiş amaçları olamasa da özde komitelerdir. Doğal olarak da bir lidere gereksinimleri vardır. Çoğu zaman bunu ihmal ederler; toplantı amaçsız sürer, gider; katılanlar huzursuz ve sıkıntılı olarak ayrılırlar. Zaman öldürmekten hoşlanan bazı kişiler dışında komitelerin genelde kötü bir ünü vardır ("Bir başka toplantı daha mı? Olamaz!)

İstenen ve Gerek Duyulan Nedir?

Bir toplantıyı ustalıkla ve doğru biçimde yönetmek doğal bir yetenektir. Bu yetenek zamanla kazanılır ve çoğu beklenmedik biçimde ortaya çıkan uygulamadaki güçlüklerden kazanılan deneyimle pekişir. Fakat bu işi yaparken durumun gereği olarak ortaya çıkan bazı engellerle uğraşmak gerekebilir. Bunları etkisiz hale getirmek için yalnızca genel önerilerde bulunulabilir. Bu genel öneriler her türden toplantıya uygulanabilir.

Bunlardan bazılarına değinmeden önce toplantının boyutları ve özelliğinin, yansız bir arabulucu, yani bir başkan veya diğer üyelerle eşit koşullarda fikir katkısında bulunacak bir lidere gereksinim duyulmasını gerektirecek nitelikte olup olmadığına karar vermek gerekir.

Bu kişi fikir ileri sürmeden bir gündem çerçevesinde grubu yönetecekse Resimli Robert'in *Rules of Order* (Düzen Kuralları) adlı yapıtını çok iyi biliyor olmalıdır.[8] Bunları öğrenmek zor değildir; çoğu tahmin etmesi güç olmayan akılcı nedenlere dayandırılmış kurallardır. Örneğin, adaylar tartışılabilir ama asıl görevleri sürmelidir ve bu görev için herkes eşit şansa sahip olmalıdır.

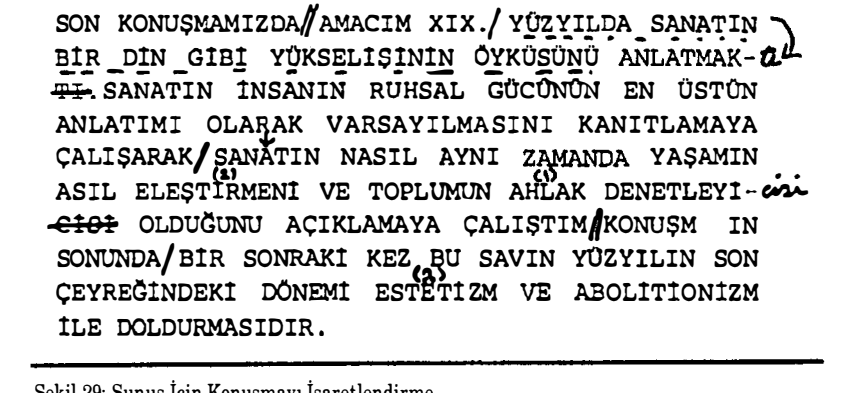
Çoğu zaman birçok toplantı, örneğin akademik seminerler resmi olmayan toplantılardır ve grup başkanının tartışmalara katılma hakkı vardır. Yine de gerek ortamın düzenini sağlamak gerekse katkıları belli ölçülerde tutmak açısından ılımlı olmak gerektirir.

Başkanın orada bulunma nedeni katılanların geliştirmeleri veya değiştirmeleri için görüş açısı saptamak değildir. Görevi kişisel bilgi ve görüşlerin olduğu gibi aktarılmasını ve ortak bir görüş oluşturacak biçimde biraraya getirilmesini sağlamaktır. Görüşlerini kritik anlarda ve belli ölçülerde ileri sürerek etkili olabilir. Bu tartışma grupları için geçerlidir. Burada eğitmen olan başkanın iki konuda yetkisi vardır.

Ayrıca liderin kafasında önceden saptanmış bir amaç vardır. Tüm kötü toplantıların, hiçbir yere varılamayan tüm tartışma sınıflarını başarısızlığının nedeni liderin konuşmacıları konudan konuya geçirmedeki veya bir noktadan diğerine yönlendirmekteki yeteneksizliğidir. Amaç her zaman belli bir sonuç anlamına gelmez: Bir iş grubu her öneriye evet veya hayır demekte özgür olmalıdır; sınıfın Amerika Birleşik Devletleri Anayasasını olduğu şekliyle yeterli bulması veya gözden geçirilmesi gerektiğine karar vermekte özgür bırakılması gerekir. Bir tartışmayı yönetmek sonucunu saptamak anlamına gelmez.

Özellikle sınıf eğitiminde liderin baştan sona eylemlerini önceden saptanmış olan belirlenmesi gerekir. Anlatılanlarla bağlantısı ve bağlantısı olmayışı doğru değerlendirilmelidir. Her zaman hangi noktada olduğunun bilincinde olan bir lider, grubun zaman zaman (ve kısaca) ilginç yan konulara girmesine izin verir. Zira aynı yönde ilerleme konusunda çok zorlandığında katılanlardan bazıları sistematik bir şekilde yönlendirildikleri veya bu bir iş toplantısı ise kullanıldıkları duygusuna kapılabilir. Belli bir özgürlük verildikten sonra başkan rahatlıkla "artık geriye dönüp X'in öne sürdüğü ilginç noktayı inceleyebiliriz," diyebilir. Bunu yapmazsa, konuşma konudan uzaklaşacak ve toplantı yalnızca huzursuz olmakla kalmayıp amaçsız bir şekilde sıkıntılı bir beraberliğe dönüşecektir. Ama bu kesintinin zamanlaması iyi yapıldığında herkes başkanın üzerinde durulmasını istediği noktada ne denli haklı olduğunu düşünecektir; zira gelişme kaydedildiğini izlemek herkesi sevindirir.

Başkanlığa değinerek "gösteriyi yönet" demek bütünüyle mecazi anlamda değildir. Toplantı hazır bulunanların hem izlediği hem de oynadığı bir gösteridir. Sonuç gösteride olduğu gibi ilgi ve dikkatin çeşitliliğe bağlı olmasıdır. Bu nedenle, başkanın tekrarı kısıtlaması çok önemlidir. Tümüyle engelleyemez ama gerek kişisel tekrarlamaları, gerekse birbiri ardından konuşanlar arasındaki tekrarla-

Şekil 29: Sunuş İçin Konuşmayı İşaretlendirme
Sürekli kullanılan herhangi bir işaret geçerli olur. Dikey, kısa ya da uzun çizgi duraksamaların uzunluğunu gösterir. Amacı vurgulama ya da iki fikri birbirinden ayırmaktır. Yatay olanların sesin aynı tonda devamını öngörür, oysa satırda bunu farketmek olanaksızdır. Ters düzendeki sayılar bir dizideki eşit ve uygun bölümlerdir. Yuvarlak ok onu izleyen cümle ya da satıra işaret eder. Satır sonundaki el yazısı eklemeler onun tamamlanmamış olduğunu, diğer satırda devam edeceğini gösterir.

rı eşit bir yaklaşımla kısıtlayabilir. Bazılarının tekrarlama nedeni nasıl duracaklarını bilmemeleridir. Bir kısmı ise biraz önce bir başka konuşmacının anlattıkları zihninde kendi düşünceleri gibi yer ettiği için tekrarlar. Tekrarlamalara hoşgörü gösterirseniz durağanlığa ortam hazırlıyorsunuz demektir.

Konuşmaların ileriye doğru akışını sağlamak için başkanın her konuşmacının ortaya atılmış olan fikre bir şeyler katmasını sağlaması gerekir. Kusursuz bir toplantı akıllı dostlar arasında cereyan eden kusursuz bir sohbettir. Konuşmanın akışı içinde ortaya çıkan yeni bir konu, başta bir yere dönmeyi gerektiriyorsa, geriye dönmek kuşkusuz doğal sayılabilir ama bağlantı gerçek olmalıdır.

Öğretide ilerleme ve sürekliliğin sağlanması çok güç elde edilebilen bir özelliktir. Öğrenciler bağımsız düşüncelerini göstermek isterler; bu nedenle arkadaşlarıyla karşılıklı konuşmadan çok eğitmenle başbaşa görüş alışverişi havasında üzerinde konuşulacak yeni fikirler ortaya atarlar. Buna kesinlikle izin verilmemelidir; zira iyi yönetilmiş tartışmalı derslerin değerinin bir bölümü ardışık dü-

şünme ve konuşma alışkanlığını vermesinden ileri gelir. Ayrıca zihni, bir başkasının görüşünü yadsımak ve kendi yeni, parlak fikirlerini sunmak yerine onları tartışmaya alıştırır. Gerçekten de öğrenci yeterince zekiyse bu tür karşılıklı görüş alışverişini sağlamaya çalışacaktır.

İki İşlevi Doğru Biçimde Yapmak

Bu noktaya kadar anlatılmış olan sonuçlara ulaşmak için iki özellik gerekir: Toplantı veya sınıf, başkan tarafından en azından genel hatlarıyla düşünsel olarak hazırlanmalıdır; ve eyleme geçildiğinde, söylenenlerin özü zihninde tasarladığı çerçeveyle uyum halinde olmalıdır. Kısacası lider aynı anda iki düşünce biçimini barındırabilmelidir. Her biri en az öbürü kadar özenli, uyanık, bir sonraki hareketi ve bundan doğacak sözcükleri tahmine hazır olmalıdır. Uzun uzun düşünmeye zaman yoktur. Kim olursanız olun masanın başına oturduğunuzda bir şey söylemeden susup, bir şeyler söylemeye çalışıp yeniden susamazsınız. Grup bu iç çatışmanızın bitmesini nezaketle bekleyecektir; ama katılımcıların üzerlerindeki kontrolü yitireceğiniz kesindir.

Bir toplantı tasarlamak gündemin bölümlerini ve bunların birbiriyle ve bir önceki oturumda tartışılan konularla ilişkisini dikkate almak anlamına gelir. Konular arasındaki ilişki bağlantıların nasıl yapılacağı ve tümünden amaca nasıl varılacağı konusunda fikir verir veya vermelidir. Savaş planında olduğu gibi tek ve kesin bir karar işe yaramaz; zira çalışmaların diğer bölümlerini başkaları yürütecektir. İstedikleri yöne gidebilirler ve bu arada sizin istediğiniz noktaya daha kısa bir yoldan varmaları da olasıdır. Bu nedenle başkan tartışmaları yan yollardan birine yöneltse de sonuçta hepsinin ana yolda birleşmesini sağlar.

Tüm bunlar dikkate alındığında, bazıları belli kişilerce öne sürülen, bazıları ise genelde geçerli fikir olan farklı görüşlerin yaratacağı güçlükler tahmin edilebilir. Uzlaşma sağlamak için bir orta yol bulmak gereklidir ve bu çaba hayal gücü ve sözcükleri iyi kullanma becerisi gerektirir. Görevin bu bölümünü yerine getirirken başkan, komitede çalışmalarının sonuçlanmasını isteyen kişilerden yardım alır. Sonuçta onun da bu kişilere yar-

dımcı olması ve çoğunluğu sağlamak için bunları desteklemesi gerekir.

Ders vermek için yapılan hazırlıkta karşı ve aykırı fikirlerin yerini bazı öğrencilerin bilinen yetersizlikleri ve konuya ilişkin güçlükler alır. Sunulan bilgilerin kolayca yanlış anlaşılması, akıl yürütmenin incelikleri, sözcüklerin belirsizliği gibi konular güçlük olarak sayılabilir. Gruptaki bu farklılıklar öğretici olabilir ama bunların çözümlenme süresi kısa tutulmalıdır zira öğrencilerin zihninde kalıcı bir karışıklık yaratabilir.

Eğitim veya iş amaçlı tartışmalarda açıklık sağlamak için sürekli çaba harcamak gerekir. Toplantıya başkanlık eden kişi, iş arkadaşlarının daha anlaşılır olmasını sağlamak için sürekli soru soramaz. Ama diğerlerinin karışık bir konuşmanın genel anlamını almalarına yardımcı olmak için anlatılanlara kendi sözcükleriyle açıklık getirebilir. Sınıfta tutarsız bir konuşmanın anında tepki yaratması ve anında düzeltilmesi olanağı vardır. Aynı şekilde, düşüncelere açıklık kazandıran "sen ne düşünüyorsun?" sorusunun Sokrates gibi sık sık sorulması gerekir; bu soruya verilen yanıt çalışmanın amacıdır, ne uzunlukta olursa olsun bilgimizin doğruluğu ve sağlıklı bir tartışma ortamı sağlanıncaya kadar zorlanmalıdır. Toplantının tanımlaması inceleme olduğuna göre yetişkin meslek adamlarından oluşan bir çalışma grubunca bile incitilmeden bu baskı uygulanabilir.

Toplantıyı yöneten kişi hatalara ve iki üç kişi ciddi bir konuşma için biraraya geldiğinde ortaya çıkan karışıklığa karşı hazırlıklı değilse, toplantıda başarısız olmaktan kurtulamaz. Sorun uygun bir biçimde çözümlenebilirse kendini şanslı saymalıdır. Önceden de vurguladığımız gibi peşinen tam anlamıyla hazırlıklı olmak olanaksızdır ve beklenmedik şeyler olabilir. Fakat en azından çıkabileceği düşünülen bazı sorunlar için önceden hazırlık yapılırsa, beklenmedik biçimde ortaya çıkacaklarla uğraşmak kolay olabilir.

Komitenin, kurulun veya seminerin kendi yarattığı karmaşayı neden kendisinin çözmediğini sorabilirsiniz. Aslında hepsi iş yaşamına alışık yetişkin kafalardır ve hatta bazıları başkanlık yapmaktadır; o halde bırakalım sorunlarını kendileri çözsünler. Ama hayır, bu asla sağlanamaz. Yönetimi ele almaya çalışanlar çıkacaktır; bu da düşünsel karmaşayı artırmaktan başka bir işe

yaramayacaktır. Bu bir ordu içinde dört komutan bulundurmaya benzer; ne denli yetenekli olurlarsa olsunlar karışıklığı daha artırırlar. Bu nedenle oy birliğiyle tek bir başkan seçilir.

İster fikir çatışması olarak, ister duygusal çıkmaz olarak doğan doğal sorunlar önceden engellenmeli; oluştuktan sonra da hemen düzeltilmeye çalışılmalıdır. Aksi halde, sonuç ne olursa olsun, ilerleme yavaş ve zordur, dolayısıyla ortak başarı duygusu yaratılamaz. Bir de ilgi eksikliği ve katılım sağlayamama gibi olumsuz sorunlar vardır. Bunlar planlı bir baltalama eylemi değilse, harekete geçirici açıklamalarla çözümlenebilir. Başkan gündemi açıklarken kullandığı sözcüklerle katılım veya karşı çıkış ortamı yaratabilir. Bu belirgin bir yansızlık ve dostça bir tavırla yapılırsa komite canlanır ve belirlenmiş amaç yönünde çalışmaya başlar.

Üniversitedeki derste böyle bir sorunu çözmek için farklı bir yol kullanmak gerekir. Eğitmen yalnız durumu açıklamakla yetinirse sınıf bundan memnun olacağından, tartışma saati konferans saatine dönüşür. Bunun yerine eğitmen anlamlı sorular sormalı ve harekete geçirici kinayeler kullanarak bu havayı yok etmelidir. Çoğu zaman konuşmaya hazır olanların suskunluğu hazırlıksız oluşlarından kaynaklanabilir; veya bu yeni bir sınıfsa utangaçlık da söz konusu olabilir. Fikirlerinin başkalarınınkinden üstün olduğuna inanan ve bunları anlatmaya değmeyecek bir gruba açıklamaktan kaçınan öğrenciler olacaktır. Bu tip öğrenciler çalışma saatlerinde eğitmeni yalnız yakalayıp fikirlerini anlatmayı yeğlerler. İşte, bir tartışmanın yararlı olması için şimdiye kadar gizlenmiş olan bu üstün fikirleri açıklamak gerektiğini söylemenin en uygun zamanı.

Bu son öneri, böyle bir komitede, üstün fikirlerin ileri sürülebilmesi uğruna, iki üç kişinin zamanı tekeline almasına izin verilmesi gerektiği anlamına gelmez. Bu az konuşanların hemen konudan uzaklaşmasına yol açar. Küçük çaplı bir demokrasi olan komitede çalışmalara olabildiğince çok sayıda kişinin katılımını sağlamak başkanın görevidir. Böylece toplantıdan sonra hiç kimse yararlı fikirlerinin alınmadığından ve kararın kendi fikirleri alınmadığı için yetersiz olduğundan yakınamaz. Seminerlerde, küçük sınıf düzenlemenin nedeni, herkesin fikirlerini anlatmasına ve tartışma olarak adlandırılan zekâ çatışmalarında herkesin kendi tezini savunmasına olanak vermektir.

Liderlik Kuralları

Bir yandan kesin denetim sağlayıp öbür yandan katılımı artırmak için nasıl bir tavır benimsenmeli, hangi sözcükler kullanılmalıdır? Çok konuşanları denetim altına almak, yerinde ve diplomatik ifade kullanma ve iyi bir zamanlama yapmayı gerektirir. Katılanların monologları belli bir süre dikkatle izlendikten sonra başkan rahatlatıcı bir yorumla konuşmayı kesebilir. Kontrolü zor bir konuşmacı ise bir başkasına söz verilerek susturulabilir.

Suskun kişilerin katılımını sağlamanın tek yolu onları kışkırtmadan harekete geçirecek sorular sormaktır. Bu çeşitli şekillerde olabilir. "Gündemdeki son konuyla ilgili hiçbir görüş alamadım. Yeni bir görüş ortaya atmanın güçlüğünden mi kaçıyorsunuz," veya "biliyorum geç oldu ve hepimiz yorgunuz ama gündemi tamamlamamız gerekiyor. Eminim bir toplantı daha yapmak istemezseniz," gibi sözler kullananılabilir. Ders verirken (son haftasına kadar birbiri ardından gelen toplantılar yapmak kaçınılmazdır) sorunun kişilerden çok konuyla ilgili olması daha iyi bir yoldur. Gençler birbirlerine sert davranabilirler; kendileri ise çok duyarlıdır ve yumuşak bir eldiven içinde sert bir yumruğa çok olumlu tepki verirler. Çok nazik fakat kararlı bir tonda hitap ettiğinizde başarılı olursunuz.

Bir komiteyi yönetirken karşılaşılacak yaşam gerçekleri bunlardır. Farklı kişilik yapılarına uyacak denetim yolları ve gecikme veya hoşnutsuzluğa karşı başka önlemler önerilebilir. Ama dikkate almaya değer basit bir önlem vardır: Zihin çalışma biçiminiz yavaşsa veya duraksayarak konuşuyorsanız ve hemen yanıt verme beceriniz yoksa bir gruba başkanlık etmeye kalkışmayın. Bu özellikler zihinsel çalışmanın daha az olduğu anlamına gelmez ama başkanlık için yeterli değildir.

Zamanı İyi Kullanma

Bir dizi öneri, öğüt ve öğretinin sonuna geldik. Araştırma ve yazılarınıza aynı anda uygulayabileceğinizden çok fazla şey söylenmiş gibi gelebilir; artık beklenmedik sorunlara karşı hazırlıklısınızdır; bu sizin kaygısızlığınıza son vermiş olmalı. Veya pek çok yararlı şey anlatıldığını ama bunların projenizi sunmak için gereksi-

nim duyduğunuz ayrıntılar olmadığını düşünebilirsiniz. Bu görüşlerden hangisini geliştirirseniz geliştirin, okuduklarınızın boşa gitmediği anlamına gelir. İzlemeye alışık olduğunuz yollardan ayrılıp sorumluluk ve becerilerinizi gözden geçirmeye zorlandığınız ortada. Bunun tek tehlikeli yanı bilinmesi gereken her şeyi bildiğiniz ve bunları hemen uygulayabileceğiniz duygusuna kapılmanızdır.

Böyle bir duyguya kapılmak iki açıdan tehlikelidir: Birincisi, bu kitap araştırma ve yazı alanında örneklerle yalnızca uyulması gereken kuralları verdiğinden bunları çalışmanıza ve gereksinimlerinize uyarlamanız gerekir; ikincisi ise hiçbir yeni bilgi, alınır alınmaz anlaşılıp kullanılamaz. Yeni alışkanlıklar oluşturarak özümlemek için zaman gerekir. Ayrıca o konuda anlatılanlarla ilgili olarak belleği tazelemek için konulara geri dönüp anımsamak şarttır. Yani, bu kitabı okumayı ve incelemeyi bitirdiğinize göre elinizin altında bir yardımcı ve masanızda bir başvuru kaynağı olarak hazır bulundurmalı ve kullanmalısınız.

Bu öneri değinmediğimiz bir konuyu, çoğu zaman olduğu gibi aldığımız bir sorunu akla getirmektedir: Ne zaman ve nasıl çalışılmalı? İkinci Bölümde araştırmada iş bölümünün nasıl yapılması gerektiği yolunda bazı bilgiler verilmişti. Elinizdeki ana kaynakları incelemek için uzun, kesintisiz ve yalnız o işe adanmış zaman dilimleri ayarlayın. Tarihleri doğrulayın, başvuruları özenle araştırın; ayrıca genellikle, kısa boş zamanlarınızı ve çalışma isteğinizin ve enerjinizin az olduğu anları ufak tefek çalışmalara ayırın. Düşünme yetinizin en yüksek olduğu anları yalnızca dikkat isteyen işler için değil düşünmek gerektirenler için harcayın.

Aynı kural, biraz çeşitlendirilerek ve eklemeler yapılarak yazı için de kullanılabilir. Yazı yazmak zorunda kalan insanların çoğu (deneyimli yazarlar da dahil olmak üzere) yazmaya başlamayı ertelemek için güçlü bir istek duyarlar. Boş bir kağıt parçası ile karşılaşmamak için herşeyi yaparlar. Başka işler yapmak için bahaneler yaratırlar; başka kaynaklara bakarlar; notlarını yeterince iyi düzenlememiş olduklarını düşünerek, yeniden düzeltmek isterler. Veya - korkakça bir davranışla- çok çabuk yapılması gereken bir alışveriş yaratırlar ya da daktilonun tuşlarının hemen temizlenmesi gerektiğini öne sürerler. Bir kez daha ve kesinlikle "bu işten kaçmanın olanaksız olduğunu" söylemekte yarar var. Yaşadığınız sürece başınıza

gelecektir. Bunu hafifletme yolları vardır ve bazıları bu çatışmayı oyuna dönüştürecek kadar iyidir.

Hafifletici kurallardan biri bu sık sık yinelenen tembelliği düzenli bir zorlamayla yenmektir. Düzenli olarak yazı yazmayı sağlayabilirseniz; ruh haliniz ne olursa olsun hiç ara vermezseniz savaşı yarı yarıya kazanmış sayılırsınız. Yaptıklarınızdan hoşnut olmayabilirsiniz veya belli bir zaman dilimi içinde umduğunuz ölçüde iş yapamayabilirsiniz ama, sabah, öğle veya akşam amacınıza ulaşmak için kesinlikle biraz yazmalısınız. Yazarın sorunu iyileşmiş bir alkol bağımlısının sorununun tersidir. Alkol bağımlısının bir damlaya dahi dokunmaması gerekirken, yazarın hergün bir miktar yazması şarttır. Bir gün bile ara verseniz yeniden başlamak için Samson'un gücüne gereksinim duyacaksınız.

Yazı yazma dönemlerinin bir çalışma ritmi yaratacak yakınlıkta olması gerektiğini ve bu zaman diliminin yaşam biçiminize en kolay uyacak şekilde seçilmesinin önemli olduğunu hatırlatmaya gerek olmadığı inancındayız. Örneğin, bir sabahınızı veya bir gününüzü yazı yazmaya ayırın. Bu süre ne kadar uzun olursa o kadar iyidir. Belli bir saatle sınırlı olmayan yani gözünüzü sürekli saatte tutmayacak bir düzenleme tercih edilmelidir. Oda arkadaşınızın video bantlarının, mutfak ve çocuk odası seslerinin yoğun olduğu bir evde, telefonun sürekli çaldığı ve iş arkadaşlarınızın her on dakikada bir birşeyler sorduğu bir işyerinde yazı yazmaya çalışmayın.

Düzenlemeleri yaparken, yazı yazmaya başlamadaki isteksizliğimizin nedeninin duygularımızı, düşüncelerimizi sergilemekten kaçınmamız olduğunu unutmayın. Yazı yazarken düşüncelerimizi belli bir düzene sokmamız ve herkesin görebileceği biçimde sergilememiz gerekir. Utangaçlık ve öz konuşma güdünüz düşüncelerimizdeki belirsizlik ve karmaşayla birleşerek gücümüzü denememizi, işe başlamamızı engeller. Bu nedenle yalnız olmak ve çalışmanızı kesintiye uğratacak bir etmenin olmayışı en iyi koşuldur. Sessizlikte düşüncelerimiz doğru şekillenebilir; tümüyle konumuzla ilgili olur ve bunların birkaçı kağıt üzerine aktarıldığında arkası gelir. Bir süre sonra belli bir birikim sağlanınca bunu artırma isteği çalışma hızımızın artmasını sağlar. Artık yazı yazılacak gün veya saatler iple çekilmeye başlar ve çalışma gerçek ilerleme aşamasına gelir.

Bunu bir durağanlık ve hız sorunu olarak aldığımız için diğerlerini bunun doğal sonuçları olarak görebiliriz:

1. Yazmaya başlamak için tüm malzemeyi toplamayı beklemeyin. Hiçbir şey durağanlığınızı bir yığın not kadar etkileyemez ve toplanmış olan notlarınızı bir an önce geçmişe gömmeniz çok yararlı olur. Zihninizde konunuzla ilgili fikirler oluşmaya başlar başlamaz taslağınızı hazırlayın.

2. Değiştirebileceğinizi düşündüğünüz şeyleri yazmaktan korkmayın. Kağıt granit değildir ve yazdıklarınız sonsuza kadar taşlar üzerinde kazılı kalmayacaktır. Tam tersine çeşitli aşamalarda tekrar tekrar şekil verebileceğiniz bir varlık yaratıyorsunuz.

3. Zihninizde olgunlaştırdığınıza inandığınız parçaları hangi düzende olursa olsun kaleme almaktan çekinmeyin. Araştırma süreci içinde, ufak tefek boşluklar ve kuşkular dışında tüm ayrıntıların doğal biçimde biraraya geldiği anlar vardır. Bu anları seçebilmeyi ve kendi bütünlük duygunuzla uyumlu olarak yazmak için bu anları yakalamayı öğrenin. Ortaya çıkan bölümlerin birbirini izlemesi şart değildir.

4. Yazmaya başlayınca devam edin. Kalkıp bir bilgiyi araştırma isteğinizi bastırıp orayı boş bırakın. Aynı şey aklınıza gelmeyen bir sözcük veya cümle için de geçerlidir. Düzeltme yaparken daha kolay anımsarsınız. Böyle yaparak kazanacağınız zaman ve hız ölçülmez değerdedir.

5. Yazarken bir yere takıldığınızda son iki üç sayfayı yeniden okuyun ve düşünce akışı içinde takıldığınız yeri bulmaya çalışın. Birçok yazar güne bir önceki gün yazdıklarını okuyarak başlar. Fakat bir iki mektup yazmak, notları gözden geçirmek, günlüğe birkaç not geçirmek gibi işlerle güne başlamak da olabilir. Bu tür işlerle güne başlamanın yararı asıl işimiz olan yazı yazmakla ortak özellikleri olmasıdır. Hepsinin ortak yanı yazı yazmaktır.

6. Bölümlere ve kısımlara başlamak güç olduğu için özel bir dikkat gerekir. Malzemelerinizi toplarken iyi bir başlangıç olabilecek fikirleri, bilgileri ve hatta sözcükleri seçmeye çalışın. Uzun bir çalışmada yalnızca her yeni bölüme değil, alt bölümlere bile birkaç kez başlamak zorunda olduğunuzu unutmayın. Yirmi sayfalık bir bölüm yazdığınızı varsayarsak, bu üç aşamada gerçekleşeceğinden ortalarda bir yerde ara vermek yararlı olabilir. Bu yolla güne yeni bir bölümle başlamak yerine ortada bir yerden başlarsınız. Bazı yazarlar tam anlamıyla yorulmadan ve henüz yeni fikirler üretebi-

liyorken yazmayı bırakmayı yeğlerler. Yazmaya yeniden başladıklarında kolaylık olması için birkaç son sözcük karalayarak çalışmalarına ara verirler.

7. Uzun bir parçanın ilk paragrafını yeniden okuduğumuzda, arkasından gelenlerle pek ilgisi yokmuş gibi görünmesi olağan bir durumdur. Bu makasa gerek duyacağınız anlamına gelir. Zira ilk paragraf yalnızca ısınma eylemidir ve gerçek başlangıç ikinci paragraftır. Bu deneyimi aklınızda tutarsanız, cumartesi sabahı yapacağınız verimsiz bir başlangıç sizi ümitsizliğe itmez.

8. Yazar, üretim sürecinin garipliklerinin ve önceliklerinin ayırdına en kısa zamanda varmalıdır. Kalemi daktiloya ya da daktiloyu kaleme tercih edebilir, belli renkte bir kağıt kullanmak isteyebilir, masasının üzerinde kitap ve defterlerin belli bir düzende durması gerekebilir, hatta belli bir giysi ve aydınlatma düzenine gereksinim duyabilir. Tüm bunlar kişinin kendi isteklerini yerine getirmesidir; kişi, üzerine düşenleri yerine getirdiği sürece bir yanlışlık yoktur. Bu bizim iddiamız, "kendini dilediğin kadar şımartabilirsin ama seçimine bağlı kal, işini ertelemek için baheneler yaratma," kuralına uygundur. Böylece yarattığınız tüm koşullar ve o şeylerin varlıkları çalışkan bir insanın alışkanlıklarının göstergesi olur.

İlk taslağı bitirdiğinizde, üzerinize yüklenen işin önemli bir bölümünün üstesinden gelmiş sayılırsınız. Bundan sonra yapacaklarınız ince iştir. Yeni şekiller verir, bir şeyler ekler veya çıkarır ve bildiklerinize en uygun şekle getirip cilalarsınız. İlk taslak ortaya çıktıktan sonra düzeltmek için ayıracağınız zaman dilimi ve hazırlayacağınız diğer koşullar daha az zorlayıcı olur. El yazılarınız daktiloyla yazılı hale getirilmişse, yarım saat boş zaman ayırarak bile, bir bölümünü gözden geçirebilirsiniz. Bu arada yapacağınız eklemeleri ve düzeltmeleri düşünüp, bir sonraki serbest saatinizde yazım hatalarını düzeltebilirsiniz. Bu işlemler 2, 10 ve 11'inci Bölümlerde ayrıntılı olarak, 14'üncü Bölümde ise kısaca anlatılmıştır.

Amaçlanan, tamamlanmadan çok önce rapor üzerindeki çalışmaların bütünlük içinde yürütülmesidir. İlk kısımlarda önemli ilerlemeler kaydedildiği halde, araştırma henüz tamamlanmadığı için son bölümler daha taslak halindedir. Aslında, üzerinde çalışılan kitapsa araştırma dizin hazırlanana kadar sürer. Bölüm bölüm ve farklı zamanlarda düzeltme yapmak yapıtı bütün olarak ve ayrıntılarıyla görmenin en iyi yoludur. Bir bölüm için geliştirilen

eleştirel yaklaşım diğer bölümlerde yapılacak çalışmada yardımcı olur. Çalışmanızın her aşamasında edindiğiniz deneyimle birlikte iyi bir sonuç sağlar. Bu önerileri izlerseniz çalışmanız bitme aşamasına geldiğinde bütünlük sağladığınızı göreceksiniz.

Ancak işin tamamlandığından söz etmek için biraz erken. Bölümün başında bizden önemli bilgiler alıp eğitiminizi bitirdiğinizden söz etmemize rağmen okuyucu gerçek çalışmaya daha başlamamıştır. Yaptığınız çalışma ister kısa bir rapor ister bir monograf olsun, okuyucunun yüreklilikle kafasını kullanarak bu bilgi yığını arasından anlamı yakalamasına olanak verin. Dünyanın en iyi niyetleriyle çalışsanız bile yapıtınızın hatasız olması olanaksızdır. Ama açık, kolay anlaşılır, kolay hatırlanabilir ve sağlıklı olan bölümü, kapsamı ne kadar sınırlı olursa olsun, bilgi olarak tanımladığımız fikirler düzenine bir katkıdır. Francis Bacon *New Method* (Yeni Yöntem) adlı yapıtında bu gözlemini şöyle dile getirmiştir: "Gerçek, hatalar arasından, karmaşadan daha çabuk ortaya çıkar".

1. Müzikle uğraşanlar için geçerli bir kıyaslama şöyle yapılabilir. Bilgisayar belli bir kapasitesi ve tınısı olan bir alettir. İşletme sistemi porte üzerindeki anahtar, program ise diyez ve bemollerle düzenlenmiş notalardır. Besteci bu üç koşul grubu çerçevesinde istediklerini gerçekleştirir.
2. Satın alacağınız eski model artık yapımcının telefonla yardım hizmeti kapsamında olmayabilir.
3. Bu isim Windows 3.0 kullanan Macintosh için hazırlanmış bir programı anlatır. IBM ve benzeri bilgisayarlar için aynı amaçla Tool Book kullanılır.
4. Dizüstü bilgisayar almayı düşünüyorsanız, sizi not almak konusunda uyarmamız gerekir. Sözcükleri düzenlemeden kitapları doğrudan doğruya kopya çekmeyin. Zaten alıntı yaparken doğal olarak kopya edilecektir. Mekanik ve dalgın olarak yapılan bu aktarma sizi konudan uzaklaştıracak ve malzemenize hâkim olamayacaksınız. Ayrıca bir kitaptan daktilo yazarken onu düz tutarak zedelememeye çalışın. Kitaplıklar kitaba verdiğiniz zarar için ve dikkatsizce çekilen fotokopiler için size para cezası verebilir.
5. Ünlü İngiliz avukat Marshall Hall, davalarında savunmasını dakikada 158 sözcük hızıyla yapardı. Rakibi Rufus Isaacs ise dakikada 120 sözcük kullanırdı. Belki de bu iki hız bir konuşmacının dakikada ortalama kullanacağı sözcük sayısının iki sınırı belirlemektedir.
6. Hatta konferansı düzenleyen kişilerin konferanstan bir iki hafta önce basına verebilmek, ya da ilerde yayınlamak için tüm metni istemeleri olağandır.
7. Amerikan dilinin telaffuzu için sözlüğünüze başvurun, bu size birden fazla seçenek verebilir.
8. En son metin *Robert'in Düzeltilmiş Düzen Kuralları*, Glenview, IL, 1990, s. 706. Seksen beş sayfalık renkli kodlanmış çabuk bir başvuru için *Gower'in Meclis Yönetimi için Rehberi*, Godfrey, IL, 1990 önerilir.

Ek Okumalar

Araştırma Yöntemleri Üzerine

-Beasley, David R. *How to Use a Research Library* (Bir araştırma Kütüphanesi Nasıl Kullanılır) Oxford Üniversitesi Yayınları 1988 (New York Halk kütüphanesinden bir başvuru görevlisi tarafından yazılmıştır. Kitap araştırma merkezleri ve pek çok türden özel koleksiyonlar için yararlı bir yol göstericidir).

- Brady John, *The Craft of Interviewing* (Karşılıklı Söyleşi Sanatı) New York Vintage Books, 1977 (Gazeteciler için hazırlanmıştır ama tüm meslekler için yararlıdır).

- Collins, Donald E., Dianne B. Catlett, ve Bobbie L. Collins, *Libraries and Research: A Practical Approach* (Kütüphaneler ve Araştırma : Pratik bir Yaklaşım) 2. Baskı Dubuque, IA, Kendall- Hunt, 1990.

- Mann, Thomas. *A Guide to Library Research Methods* (Kütüphane Araştırma Yöntemleri Rehberi) Oxford Üniversite Yayınları, 1987 (Başarılı bir araştırma yürütebilmek için çeşitli yollar göstermekte ve yalnızca bilgisayar araştırmasına dayanmanın yaratacağı güçlüklere dikkat çekilmektedir. Kongre Kütüphanesinden bir görevli tarafından kaleme alınmıştır).

- Mauch, James E. ve Jack W. Birch, *Guide to the Succesful Thesis and Dissertation: Conception to Publication A Handbook For Students and Faculty* (Başarılı Tezler ve Tebliğler için rehber: Yayıncılık kavramı: Öğrenciler ve öğretim görevlileri için el kitabı) 2. baskı, New York, M. Dekker 1989.

- Smith, Robert V. *Graduate Research: A Guide For Students in the Sciences* (Mezuniyet Araştırması: Bilim dalları öğrencileri için rehber) 2. Baskı, New York, Plenum Press, 1990.

Bilgiye Giden Yollar Üzerine

- Berhman, Robert F. *Find it Fast: How to Uncover Expert Information on Any Subject* (Kolay Bulma: Her Konuda Uzmanlık Bilgileri Nasıl Bulunur) Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş baskı New York, Harper ve Row, 1990.

- Glossbrenner, Alfred, *How to Look It Up Onlıne* (Bilgisayarla Arama Yolları) New York, St. Mardinn's Press, 1987.

- Hillard, James M. *Where to Find What: A Handbook to Referance Service* (Neyi Nerede Buluruz: Başvuru Hizmetleri El Kitabı) 3. Baskı, Metthucneu, N.J.Scqrecrow Press, 1991.

- Howard, Bill, *The PC Magazine Guide to Notebook and Labtop Computers* (PC Magazine Rehberi: Not defteri ve dizüstü bilgisayarları rehberi) Berkeley, CA Ziff-Davis Press 1991 (DOS'u temel alan birçok taşınabilir tipi anlatır ve marka vermeden, seçim yapmanıza yardımcı olur).

- Lesko, Mathew, *Information U.S.A.* (Enformasyon ABD) New York, Penguin Books, 1986. (ABD'deki Bakanlıklardan ve kurumlardan elde edilebilen devlet tarafından yayınlanan bilgi kaynaklarının tümü.)

- Mc Cormich, Mona, *The New York Times Guide to Referance Materials* (New York Times Başvuru Malzemesi Rehberi) New York, Yeni Amerikan Kütüphanesi, 1986.

- Monitor'un Sarı Kitabı *Leadership Directories* (Liderler Rehberi) (Federal kurumların ve örgütlerin, kongre komitelerinin ve personelinin önde gelen yerel hükümet yetkililerinin, hukuk firmalarının, ticaret ve meslek kuruluşlarının, yükselmekte olan Amerikan şirketlerinin, Başlıca Amerikan olmayan şirketlerin ve New York ve Wasington'daki basın mensuplarının *Kim Kimdir* Kitabı) New York, Monitor Yayın Şirketi (Yarı Yıllık)

- Rowley, Jennifer E., *Organizing Knowledge: An Intoduction to Informatıon Retrieval* (Düzenleme Bilgisi: Bilgi bulmaya Giriş) Brodfield, VT- Gower Yayıncılık Şirketi, 1987.

- Wolverton, Van, *Running MS DOS* (MS DOS Kullanımı) 5. Baskı, Redmond WA, Mıcrosoft Press, 1991. (DOS'un her kullanılış biçimini kapsar).

Genel Bilgi Kaynakları

- *Book of Vital World Statistics* (Dünya Nufüs İstatistikleri Kitabı) Londra, The Economist. 1989.

- *The columbia Dictionary of Political Biography* (Kolombiya Siyasi Biyografi Sözlüğü) New York, Kolombiya Üniversite Yayınları 1991.

- *Demographic Yearbook* (Nüfus Yıllığı) New York, Birleşmiş Milletler 1948-(Yıllık).

- *Basılı Rehberler*, Detroit, Gale Araştırma Şirketi, 1980-(Yıllık), (Çok çeşitli alanı:kapsayan 10.000'in üzerinde liste)

- *Kayıtlara geçmiş Olgular*, New York, 1940-(Haftalık)

- *Statiscal Yearbook* (İstatistik Yıllığı)New York, Birleşmiş Milletler, 1948-(Yıllık)

- *The World Almanac and Book of Facts* (Dünya Almanağı ve Olgular Kitabı) 1868- (1868'den beri yıllık) New York, Pharos Kitapları, Scripps Howard şirketi.

Yazmak Üzerine

-Barzun, Jaques. *A Word or Two Before You Go...: Brief Essays on Language* (Ayaküstü bir iki sözcük : Dil üzerine kısa denemeler) Middletown, CT, Wesleyan Üniversite Yayınları, 1986.

------, *On Writing, Editing and Publishing* (Yazma, Düzeltme ve Yayımlama Üzerine) 2. Baskı, Chicago, Chicago Üniversitesi Yayınları,1986.

- Bowers, Fredson, *Textual and Literary Critcisim.* Cambridge Üniversite Yayınları, İngiltere, 1959.

- Brower, Reuben, *On Translation* (Çeviri Üzerine) Cambridge MA, Harvard Üniversite Yayınları, 1959 (Onsekiz uygulamacının çeşitli konulardaki öğütleri)

- Conner, Jack E. ve Marcelline Krofchik *Speaking of Rhetoric* (Güzel Konuşma Konusunda) 2. Baskı, Boston, Houghton Mifflin Co 1966. (Mark Twain, George Orwell, H.L. Mencken, E.B.White, James Thurber, Max Beerbohm, Frank Sullivan, J.K. Galbraith, A.P. Herbert, George F. Kennan ve diğerlerinin yazı yazma sanatı üzerine denemeleri)

- Margolis, Joseph Z. *The Language of Art and Art Criticism: Analytic Questions in Aesthetics* (Sanatın Dili ve Sanat Eleştirisi: Estetik konusunda çözümlemeli sorular) Detroit, Wayne Devlet Üniversitesi Yayınları,1965.

- Neuman, Richard K. Jr. *Legal Reasoning and legal Writing: Structure, Strategy and Style* (Yasal Düşünme ve Yasal Yazı Yazma Üzerine: Yapı, Strateji ve Biçem) Boston, little, Brown, 1990.

- Stainton, Elsie Myers, *The Fine Art of Copy Editing* (Düzeltme Yapma Sanatı) New York, Kolombiya Üniversitesi 1991 (Başlık Düzeltme Yapma'dan söz ediyorsa da kitap düzeltmenen her aşaması ve el yazısı metinle ilgili yazar-yayıncı ilişkileri ile ilgilidir).

- Trelease, Sam F. *How to Write Scientific and Technical Papers* (Bilimsel ve Teknik Tebliğler Nasıl Yazılır) Cambridge, MA, MIT Yayınları 1969.

- Wingell, Richard J. *Writing about Music: An Introductory Guide.* (Müzik Konusunda Yazmak: Başlangıç Rehberi) Englewood Cliffs, NJ. Prentice Hall, 1990.

Dizin

A

Alfabetik sıra 17, 52
Alıntılama
  yazıda 233-240
  ve dergiler 256
  kararının verilmesi 262-264
  sözlükleri 67, 78-82
  tanınmış kişilerin metinlerinden 67
  sanatı 233-236
  yanlışları 234
  bir örnek olarak 234
  işlevi 234-236
  kuralları 236-240
  işaretleri 236-237
  ve izin 238-239
  ve yorum 244-245
  dipnotta 260
  ve karşılaştırma 279
Anahtar sözcük
  not tutarken 20, 25
Anekdot 91-98
Anlam 130-131, 135, 222
  ve dönemler 168
  ve düzen 177-178
  ve fikirler 205-213
  ve yapı 222-224
  konuşurken 225-226
  çeviride 244-246
Arşiv 11, 34
  ses arşivi 60
Ayrıntılar
  ve dikkat 15, 41, 89, 91
  ve tarih 169-170

B

Başlık
  uzun tutulması 16
  işlenen 25
  alıntıda 237
  dipnottaki kısa "başlık" 258
  iyi olanı 284-285
  dolaylı 285
  bölümde 286
  denemede 287
Belge 34, 132
  fazlalığı 34, 48-49
  ve gerçeklik 114
  ve incelenmesi 136-140
  tercümesi 242-244
Benzetmeler 132
Bibliyografya 26, 60, 77
  bir araç olarak 5
  bilimde 17, 264-269
  ve tarih 63
  seçilmiş 266
  sınıflandırılmış 266
  türleri ve biçimleri 264-269
  biyografilerde 266-267
  denemede 267
  eleştirel 267
Biçim 190-193
  raporda 3
  ve bütünlük 14, 190
  tarih yazımında 168, 172
  işlevi 185-189
  ve düzen 163, 167-168
  gerçeği araştırırken 172
  önemi 185-189
  hataları 186
  ve kronoloji 188
  alıntıda 235-239
  dipnotta 255-260
  konferansta 319
Bilim 37, 39
  ve tarihler 6
  ve tarih 36, 39, 151, 161-163, 168, 176, 263

yazıda 27-28
ve bilgiye ulaşma 64
ve matematiksel kesinlik 143
ve neden-sonuç 160-163
ve mantık 161
ve yöntemleri 162-163
ait terimlerin çevrilmesi 240-241
ve alıntı 264
Birlik 14-15, 179
tarihin temelinde 179
Biyografi 10, 25-26, 38, 116, 235
bölümleri 25-26
öznellik 42
ve doğruluk 42, 99
politik 59
güncel 70-71
ve hatalar 131
gerçeklik 96, 144
ve yazar 117
ve sağduyu 147
düzenlenmesi 188
bibliyografide 266-267
Biyografik sözlükler 62, 64, 69, 70-71, 116-117
Bölüm
işlevi 191-192
uzunluğu 191-192
başlıkları 192
girişleri 200
Bütünlük 18, 188, 200
bölümde 191
konferansta 315-318

C

Cümle
şekilsiz 30
"konu" 203
kurulması 219, 222
iskeleti 220-222
yapısı 224
başı ve sonu 223
"tam" 223, 319
"iyi" 238
konuşmada 320-321

Ç

Çeviri
günlük konuşmada 215
sözlük anlamı dışında 242-244
ve sahte dostlar 242-244
sözcüğü sözcüğüne 244-245
ve yorumlama 244-245
aşamaları 250

D

Deneme 15
uzunluğu 191
ustaları 234
alıntıda 237
başlığı 287
bibliyografik 267-269
Deneyim 34, 37
ve içeriği 125
ve okur 127
uzmanlarca belgelenmiş 148-149
ve karar 153
ve kavrayış 153, 161, 323, 334
Dergiler 46
takip edilmesi 19
mikrofilmde 77
ve imzasız veriler 102
alıntı yaparken 256
bibliyografyada 266
Derleme 90-91
Deyimler 215-216
çeviride 249-250
Dikkatlilik
konuya yoğunlaşmak 14, 186
alışkanlığı 41
tartışmada 324
Dipnot
araç olarak 5, 117, 186
hataları 236, 261-262, 274
türleri 253-255

açıklayıcı 237, 253-254
kaynak başvurusu olarak 254
biçimleri 255-260
iki aşamalı 257
kısaltmaları 257-260
kullanım biçimi 260-264
ve bibliyografya 265, 267
Doğruluk
araştırmada 40, 42
araştırılması 96
alıntı yaparken 135, 235
sözcükleri seçerken 207-209
çeviride 240-242, 245
Dürüstük
araştırmada 42
eleştiride 202
dipnotta 254-255
Düzelti 281-284, 289-292
Düzeltmen 281-284, 289-292
Düzen
araştırma öncesinde 41
Düzenleme 19, 127, 168-169, 186, 190-192, 198-199, 255
konularına göre 187-189

E

Editör 31
ve görevi 90, 117
ve dipnot 256
Editörlük 312, 313
Ekler 254
Eleştirel Yöntem 38, 145, 146, 153, 155, 173, 241
Eş anlamlı sözcükler 278, 283

G

Gazeteler 19, 22, 134
fihristi 70, 73, 76
mikrofilmi 77
ve kanıt gösterilmesi 87-88, 98, 111
ve alıntılar 257
Genelleme 127
aşırı biçimi 134
örnek sayısı 170
Gerçek 45-82, 123
reklamda 6
ve fetişizm 11
ve tarihçi 33-35
ve araştırılması 45
kurguda 94
ve kanıtlama 87-98
ve fikirler 123-125
ve sıranlanması 168
Giriş 200
önemi 201-202
kitaplarda 229
Gruplandırma
sistematik 169
tarihsel 169

H

Hatalar 41, 91, 271-274
ve anlam 140
kolay yapılabilen 216-218, 278
dizgide 271
dipnotta 236, 274
kaynak kitaplarda 272, 273
düzeltme yaparken 289-292
toplantıda 327
Hipotez 42, 152, 168, 171, 172
ve yanlılık 171-176

İ

İsimler
konu başlığında 17
şahıslara ait 68-72
kullanılışı 71-72
kaynak başlığında 101-103
İtalik
biçim olarak 186
alıntıda 237
kitap adlarında 237
dipnotta 256-257
"İyi yazı" 231

K

Kağıt
not tutarken 20
üretimi 49-50
bir ipucu olarak 138, 154
Kanıt 87-88
niteliğin düşmesi 98-101
ikinci derecede 101
ve bilgiye ulaşma 127
eleştirel yöntemde 144-152
belgelerde 144-147
ve sanat yapıtları 144
alıntıda 234
Kanıtlama 39
ve olay 87-89
tanımı 89
ve söylenti 91-92, 114
ve kaynaklar 269
Kart kataloğu 18, 46-48
ve sistem 46-48, 56-58
ve bibliyografya 266
Kartlar
not almak için 20-22, 75
dizin için 293
konferansta 318
Katalog
ve kütüphane 17-19
ve bilgisayar 47-48
Kaynak 17-19, 33-34
ve düşgücü 43
bolluğu 48-53
ve niteliği 54-59, 275
ve eşleştirme 90-91
birinci derece 266
"yabancı dilde" 233, 240-241
dipnotta 255-264
Kısaltmalar
not alırken 24
alıntı yaparken 255, 257-264
Kitap
başlıkları 16, 51, 237, 256-260, 284-285
ve kütüphane 41-42, 58
yıllık basımı 48-49
korunması 49-50
ve niteliği 53-54, 276
ölçüleri 54
yasakları 77
ve yeni baskılar 78
"hayalet" 78
ve skandallar 99
ve gözden geçirilmiş baskı 274
ve bilgisayar 308, 309
Kitap eleştirileri 187, 274
biçimi 201-202
Kolaylık 219, 229
Konferans 313-322
akademik 316
notlarla 316-317
metinle 317, 319-344
Konu
belirlenmesi 13-17, 189, 195, 197
ve diğer "konular" 14, 20-21
yaklaşım tarzı 15
not tutarken 20
bölümleri 25
kaynaklarının araştırılması 45-82
ve sıralama 189-193
ve olası başlangıçlar 199
konferansta 316, 320
Konuşma 224-225
topluluk içinde 313-322
notlardan 316, 317, 319
Kronoloji 89, 188-189
Ortaçağda 109
ve tarihsel dönemler 167, 168, 169
Kurgu 95
ve gerçek 115
Kuşkuculuk 91-98, 132, 156, 158
tarih alanında 156
tutum olarak 156
Kütüphane 44
katalog kartı 19, 46-48, 53-59
ve araştırma 45, 82
kaynakları 48-49, 77

M

Mantık 161
  çerçevesi 15
  yazıda 133, 215, 220, 226
  kütüphane araştırmasında 41
Mitoloji 79, 91-98, 107-110

N

Nesnellik
  tanımı 158-159
Notlar
  ve düzenleme 19, 190-191, 193
  kartlara alınması 20-21, 22-26, 193-195
  taslak hazırlarken 195
  konuşma yaparken 316-317

O

Okuma
  araştırmada 16
  ikinci kez 31, 278-279, 332-333
  ve anlama 221, 225
  çeviri 242-244
  ve deneyim 127
  ipuçları 199
  ve yazı 216
  öğretimde 315
  konuşmada 318-319
Olasılık
  araştırmada 147-149
  ve tarihi gerçek 101, 147-149
  ve yargı 153
Otobiyografi 5, 97
  yanıltıcılığı 158

Ö

Öz eleştiri 27, 30, 203
  alışkanlığı 130, 133

P

Paragraf
  biçimi 193, 201
  girişi 201
  ilk 333
  ve bütünlük 202-204
  ve düzeltme 281-283
  "konu paragrafı" 318

R

Rapor 3, 4
  biçimsel olarak 3, 4
  kaynakları 17-19
  ve tarih 4, 33-35, 39-40
  izleyiciye yönelik 26-28
  ve yasa 136
Ritim
  yazıda 219, 222, 224
  "doğru" 223
  cümlede 223

S

Sıfat
  omnibüs sözcük 214
  tireyle kullanım 227
Sınıflandırma 169-170
  dizin kartlarında 20
Sıralama
  konuya göre 189
  alfabetik 17
  kronolojik 188-193
Simge 25
  dipnotta 259-260
  düzeltmede 280
Soyutlama
  kaçınmak 134, 209-211
  araştırmadaki yeri 185
  süreklilik 226
  konuşmalarda 320
Söyleşi 145
Sözcükler 20
  kendinize ait 23, 24
  ve seçimi 31, 205-207

ve teknik terimler 27, 29, 127-128, 260
ve kaynakları 215, 216
ve çağrıştırma 127, 205-207
ve moda 208
ve gereksiz kullanım 214
yol gösterici 209
ve imge 209-210
ve dolambaçlı anlatım 214
ve konuşma dili 208, 215
ve yanlış anlaşılma 275, 278, 301
Sözlükler 276, 307
biyografik 62, 64, 69, 70, 116-117
ve dili 67
ve alıntılama 67
tarihsel 78
iki dilli 244
ve çevirmen 243
Süreklilik
öğretide 325

T

Takvim 73, 92
Tarih 129, 132
akademik disiplin 4
raporda 4-5, 33-35
iş hayatında 6-7
günlük yaşantıda 6
ve müzik bilimi 8
bilinci 9
kullanım alanı 6-11, 36
ve alıntılar 11
sözlü olarak 33
ve süreklilik 36, 37
yasaları 35, 177-181
amacı 35-37
ve bilgi 35-37, 157, 175-176
ve liberal eğitim 36
bir sanat olarak 37
bir bilim olarak 36, 39, 151, 161, 168, 263
tanımı 37
ve gerçek 143-147
ahlaki ve siyasi olarak 37-38
ve psikoloji, sosyoloji 39
ve olgular 126-127
ve deliller 143-147
ve olasılık 147-149
ve öznellik, nesnellik 158-160
ve nedensellik 160-163
ve dönemlerine ayırma 168-169
ve gruplama 169-170
ve ayrıntı 170
felsefesi 177-181
öğretimi 314
Tarihçi
ve Hıristiyanlık 38
ve kuşkuculuk 132
ve hataları 133-135
Tarihler
ve önemi 6-7, 19, 24
yayında 53
kaynak kitaplarda 72-77
Teknik terimler 27, 29, 127-130, 320
Tekrar
gereksiz olan 134
garip kullanım 226
sistemi 235-236
konuşmada 317
Telif Hakları 77, 238-240, 294-295
Teşekkür 239

V

Vurgulama 127, 186, 223-224, 229
ve doğruluk 223, 224

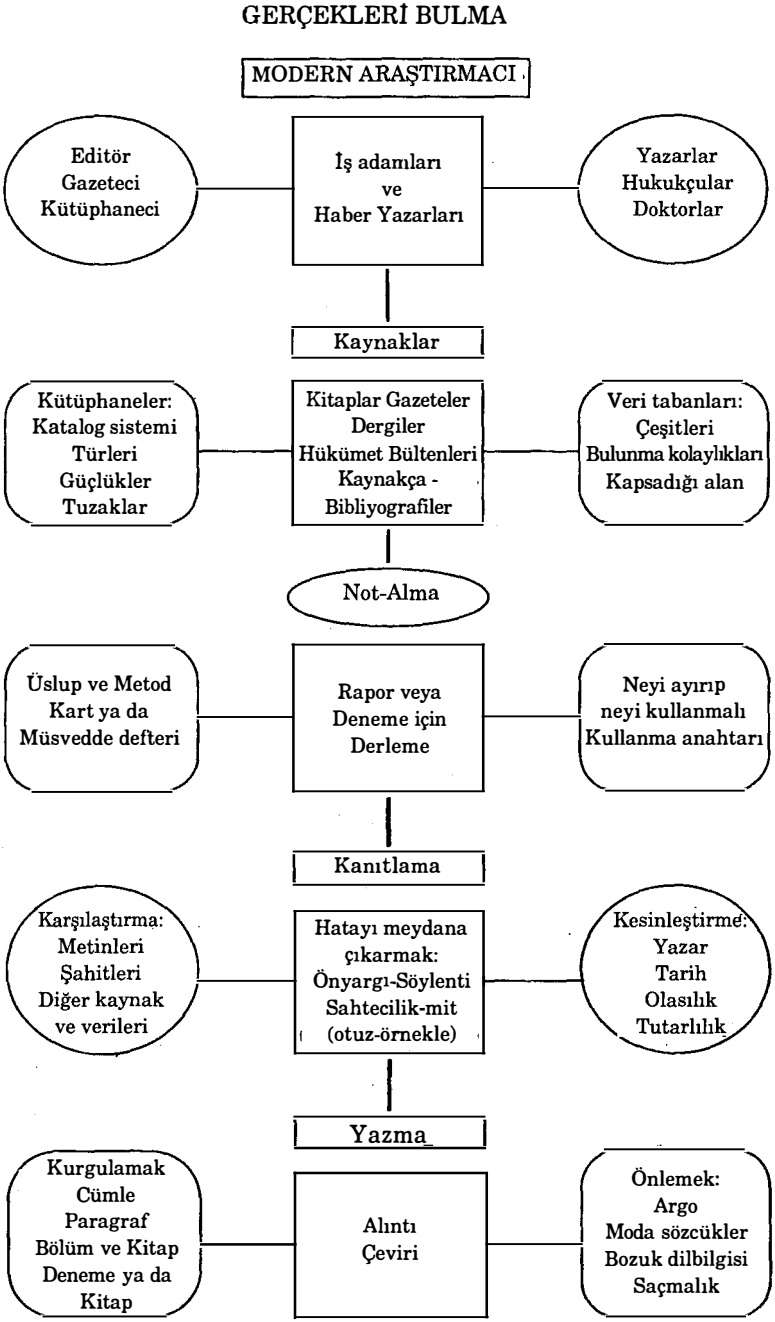
Y

Yayın
artışı 48-49

niteliği 53
üniversitede 54
bilinmeyen 69
ve yeni baskılar 76-78Yazar
alfebetik sıralamada 21
belge olarak 145-146
yazılış biçimi 255-260
Yazı
araştırmada 13-14, 329-344
not alırken 23, 24
ve ilk taslak 24, 31, 283, 333
ve düşüncenin anlatımı 219-232
ve totoloji 134
düzenlenmesi 195-201
ve yapısı 221-224
ve imge 209-210
ve söz dizimi 219-232
niteliği 219-220
"çağdaş" 224-226
Yorumlama 136, 202

Z

Zaman 15, 107
Ortaçağda 108
kullanımı 329-344

GERÇEKLERİ BULMA
MODERN ARAŞTIRMACI
Editör
Gazeteci
Kütüphaneci
İş adamları
ve
Haber Yazarları
Yazarlar
Hukukçular
Doktorlar
Kaynaklar
Kütüphaneler:
Katalog sistemi
Türleri
Güçlükler
Tuzaklar
Kitaplar Gazeteler
Dergiler
Hükümet Bültenleri
Kaynakça -
Bibliyografiler
Veri tabanları:
Çeşitleri
Bulunma kolaylıkları
Kapsadığı alan
Not-Alma
Üslup ve Metod
Kart ya da
Müsvedde defteri
Rapor veya
Deneme için
Derleme
Neyi ayırıp
neyi kullanmalı
Kullanma anahtarı
Kanıtlama
Karşılaştırma:
Metinleri
Şahitleri
Diğer kaynak
ve verileri
Hatayı meydana
çıkarmak:
Önyargı-Söylenti
Sahtecilik-mit
(otuz-örnekle)
Kesinleştirme:
Yazar
Tarih
Olasılık
Tutarlılık
Yazma
Kurgulamak
Cümle
Paragraf
Bölüm ve Kitap
Deneme ya da
Kitap
Alıntı
Çeviri
Önlemek:
Argo
Moda sözcükler
Bozuk dilbilgisi
Saçmalık

SUNUŞ ŞEKİLLERİ

